

Dr. Nánási László

A magyar királyi ügyészség története

1871-1945

PhD értekezés

Témavezető: Prof. Dr. Homoki-Nagy Mária PhD, habil

Társ-témavezető: Prof. Dr. Balogh Elemér PhD, habil

Szegedi Tudományegyetem

Állam- és Jogtudományi Kar

Doktori Iskola

Szeged

2010

Tartalomjegyzék

Rövidítések jegyzéke	3.o.
Képek jegyzéke	5.o.
Előszó	7.o.
I. A királyi ügyészség európai mintái és hazai előzményei	15.o.
II. A királyi ügyészségi törvény előkészítése és megalkotása (1867-71)	24.o.
III. A királyi ügyészség megszervezése és működésének kezdetei (1871-72)	45.o.
IV. Az 1870-80-as évek	83.o.
V. Az 1890-es évek változásai	117.o.
VI. A királyi ügyészség klasszikus korszaka (1900-14)	158.o.
VII. Az I. világháború (1914-18)	200.o.
VIII. Az államügyészség a forradalmak idején (1918-19)	237.o.
IX. Az ellenforradalom és a konszolidáció időszaka (1919-22)	277.o.
X. Az 1920-30-as évek	320.o.
XI. A területvisszacsatolások és a II. világháború korszaka (1938-44)	376.o.
XII. A királyi ügyészség megszűnése (1944-45)	441.o.
Zusammenfassung	459.o.
Források és felhasznált irodalom	463.o.

Rövidítések jegyzéke

Agy. anyaggyűjtemény	HK Hivatalos Közlöny
ÁBTL Állambiztonsági Szolgálatok	HM Honvédelmi Minisztérium
Történeti Levéltára	h.n. hely nélkül
ÁvK Államvédelmi Központ	Htv. A honvédelemről szóló 1939:I.tc.
BK Bács-Kiskun Megyei Főügyészség	Ig. Biz. igazoló bizottság
BKML Bács-Kiskun Megyei	igszolg. igazságszolgáltatás
Önkormányzat Levéltára	IJT Igazságügyi Javaslatok Tára
BM Belügyminisztérium	IK Igazságügyi Közlöny
BML Baranya Megyei Levéltár	ikt. iktatókönyv
BN büntető novella	i.m. idézett mű
Bp. Budapest	IM Igazságügyi Minisztérium
Bp. bűnvádi perrendtartás	IN Igazságügyi Népbiztosság
BpH Budapesti Hírlap	ir. iromány
BpK Budapesti Közlöny	Ít. ítéletábra
BJT Büntető Jog Tára	iü. igazságügy
BSz Bűnügyi Szemle	J A Jog
Btk. büntető törvénykönyv	Já Jogállam
Btv. bírósági törvény	Jb. járásbíróság
BÜL Bírák és Ügyészek Lapja	JK Jogtudományi Közlöny
CD Consiliul Dirigent	jkv. jegyzőkönyv
cs. csomó	JSz Jogi Szemle
CsML Csongrád Megyei Levéltár	JtSz Jogtörténeti Szemle
d. doboz	JtudSz Jogtudományi Szemle
E Az Est	k. kötet
EMÉ Erdélyi Magyar Évkönyv 1919-1929	kir. királyi
é.n. év nélkül	Képv. Képviselőház
f. füzet	KL Kecskeméti Lapok
FKt Forradalmi Kormányzótanács	Kor.ü. Koronaügyészség
Főü. főügyészség	ld. lásd
FL Budapest Főváros Levéltára	LH Levéltári Híradó
Fház. Felsőház	ME miniszterelnöki
För. Főrendi Ház	MI Magyar Igazságügy
GyL Győr-Moson-Sopron Megye Győri Levéltára	MJ Magyar Jog
Gybp. gyorsított bűnvádi eljárás	MNB Magyar Nemzeti Bank
HBML Hajdú-Bihar Megyei Levéltár	MJSz Magyar Jogi Szemle
HÉ Az Országos Bírói és Ügyészi Egyesület	MJÚ Magyar Jogász Újság
Hivatalos Értesítője	

MMTVD Magyar munkásmozgalom történetének
válogatott dokumentumai
MOL Magyar Országos Levéltár
MT Minisztertanács
MT CD Minisztertanácsi ülések napirendi pontjai
1867-1944 CD-ROM
MTI Magyar Távirati Iroda
mut. mutatókönyv
Ngy. nemzetgyűlés
Nsz Népszava
NU Narodna Uprava
o. oldal
OBŰE Országos Bírói és Ügyészi Egyesület
Ogy. országgyűlés
Ö Összetartás
öá. összeállította
PB Pécs-Baranya 1918-1928
PH Pesti Hírlap
pl. például
Pp. polgári perrendtartás
Rendtv. Az állami és társadalmi rend hatályosabb
védelméről szóló 1921:III.tc.
RGBI Allgemeines Reichs-Gesetz und
Regierungsblatt für das Kaisertum Oesterreich
RT Magyarországi Rendeleték Tára

Stat. Magyar statisztikai évkönyv
szerk. szerkesztette
SzH Szegedi Híradó
sz.n. szám nélkül
Te. A törvénykezés egyszerűsítéséről szóló
1930:XXXIV.tc.
Tk Tanácsköztársaság
TL Temesi Lapok
tc. törvénycikk
Tvsz. törvényszék
ua. ugyanaz
uo. ugyanott
uó. ugyanő
Ut. utasítás
Ú Újság
Ü. ügyészség
Ü. Kir. ügyészségi kirendeltség
ÜL Ügyészek Lapja
ÜgyL Ügyvédek Lapja
Ütv. ügyészségi törvény
VÚ Vasárnapi Újság

Képek jegyzéke

Deák Ferenc igazságügyminiszter	22.o.	Wekerle Sándor miniszterelnök	145.o.
Horvát Boldizsár igazságügyminiszter	24.o.	Chorin Ferenc képviselő	147.o.
Curia	25.o.	Erdély Sándor igazságügyminiszter	148.o.
Csemegi Károly államtitkár	26.o.	Vargha Ferenc budapesti	
I. Ferenc József király	32.o.	főügyészhelyettes	156.o.
Horváth Döme képviselő	39.o.	Nagyváradai törvényszék	157.o.
Hodossy Imre képviselő	41.o.	Plósz Sándor igazságügyminiszter	160.o.
Bittó István igazságügyminiszter	46.o.	Szatmárnémeti törvényszék	163.o.
Kozma Sándor pesti főügyész	47.o.	Főügyészi körrendelet	168.o.
Eötvös Károly veszprémi ügyész	49.o.	Hammersberg Jenő koronaügyész	171.o.
Szekszárdi vármegyeház	50.o.	Székely Ferenc koronaügyész	173.o.
Kecskeméti törvényszék	51.o.	Tisza István miniszterelnök	177.o.
Tárgyalótermi berendezés	52.o.	Lányi Bertalan igazságügyminiszter	178.o.
Kinevezési okirat	56.o.	Minősítő jegyzék	187.o.
Iktatókönyv	63.o.	Polónyi Géza igazságügyminiszter	188.o.
Edvi Illés Károly szolnoki ügyész	72.o.	Kecskeméti törvényszék	197.o.
Pauler Tivadar igazságügyminiszter	83.o.	Bírák és ügyészek telepe Budán	198.o.
Lőw Tóbiás pesti főügyészhelyettes	84.o.	Balogh Jenő igazságügyminiszter	200.o.
Rózsahegy	85.o.	Esterházy Móric miniszterelnök	204.o.
Márkus István képviselő	92.o.	Vázsonyi Vilmos igazságügyminiszter	206.o.
Budapesti törvényszéki börtön	97.o.	Nagyikindai törvényszék	206.o.
Tisza Kálmán miniszterelnök	99.o.	Grecksák Károly igazságügyminiszter	209.o.
Fabiny Teofil igazságügyminiszter	102.o.	Aradi törvényszék	213.o.
Havas Imre budapesti ügyész	104.o.	Gozsdu Elek temesvári főügyész	216.o.
Tiszaeszlári per Nyíregyházán	105.o.	Nagybecskereki törvényszék	216.o.
Jeszenszky Sándor marosvásárhelyi		Pécsi ítélőtábla	219.o.
főügyészhelyettes	111.o.	Dévai törvényszék	220.o.
Perczel Béla igazságügyminiszter	112.o.	Tóry Gusztáv igazságügyminiszter	220.o.
Szegedi törvényszék	115.o.	Kassai ítélőtábla	223.o.
Budapesti törvényszék	116.o.	Kézdivásárhelyi törvényszék	223.o.
Szilágyi Dezső igazságügyminiszter	113.o.	Brassói törvényszék	224.o.
Wlassics Gyula budapesti		Rabkertetészet	226.o.
főügyészhelyettes	118.o.	Marosvásárhelyi törvényszék	229.o.
Szegedi ítélőtábla	126.o.	Stipl Károly koronaügyész-helyettes	231.o.
Zalaegerszegi törvényszék	134.o.	Károlyi Mihály miniszterelnök	237.o.
Curia	139.o.	Juhász Nagy Sándor igazságügyminiszter	239.o.
Curia	140.o.	Gyalókay Sándor kecskeméti ügyész	240.o.
Battlay Imre kassai főügyész	141.o.	Berinkey Dénes igazságügyminiszter	246.o.

Igazságügyi Minisztérium	248.o.	Miskolczy Ágost budapesti	
Ládai István igazságügyi népbiztos	252.o.	főügyészhelyettes	360.o.
Pongrácz Jenő koronaügyész	253.o.	Rákosi per Budapesten	361.o.
Rónai Zoltán igazságügyi népbiztos	262.o.	Szállasi per Budapesten	362.o.
Lugosi törvényszék	265.o.	Tamássy László budapesti ügyész	362.o.
Újvidéki törvényszék	266.o.	Bethlen István miniszterelnök	366.o.
Szabadkai törvényszék	267.o.	József Attila vádirata	367.o.
Kolozsvári törvényszék	268.o.	A „Néma forradalom” pere	368.o.
Gyulafehérvári törvényszék	268.o.	Strache Gusztáv budapesti ügyészségi	
Karánsebesi törvényszék	269.o.	elnök	370.o.
Debreceni törvényszék	270.o.	Tiszazugi per Szolnokon	370.o.
Balassagyarmati törvényszék	270.o.	Teleki Pál miniszterelnök	381.o.
Temesvári törvényszék	274.o.	Beregszászi törvényszék	385.o.
Ipolyság	276.o.	Máramarosszigeti törvényszék	385.o.
Peidl Gyula miniszterelnök	277.o.	Dési törvényszék	387.o.
Friedrich István miniszterelnök	277.o.	Ungvári törvényszék	388.o.
Székesfehérvári törvényszék	279.o.	ÁvK Ügyészi Osztálya, Budapest	
Váry Albert budapesti ügyészségi elnök	280.o.	Andrássy út 119.	407.o.
Dabasi Halász Lajos budapesti főügyész	280.o.	Kassai törvényszék	415.o.
Szászy Béla államtitkár	281.o.	Radocsay László igazságügyminiszter	418.o.
Baloghy György igazságügyminiszter	281.o.	Tasnádi Nagy András igazságügyminiszter	425.o.
Szolnoki törvényszék	286.o.	Rögtönbíráskodási hirdetmény	427.o.
Népbiztosok pere Budapesten	290.o.	Antal István igazságügyminiszter	431.o.
Szilassy Pál budapesti ügyész	290.o.	Sajtóellenőrző ügyészi döntés	434.o.
Horthy Miklós kormányzó	293.o.	Baróthy Pál budapesti ügyészségi elnök	436.o.
Kaposvári törvényszék	303.o.	Vladár Gábor igazságügyminiszter	443.o.
Sátoraljaújhelyi törvényszék	306.o.	Kalocsai törvényszék	443.o.
Szegedi ítélőtábla	307.o.	Szombathelyi törvényszék	444.o.
Ferdinandy Gyula igazságügyminiszter	309.o.	Komáromi törvényszék	445.o.
Tomcsányi Vilmos igazságügyminiszter	310.o.	Veszprémi törvényszék	446.o.
Lázár Andor igazságügyminiszter	320.o.	Budinszky László igazságügyminiszter	448.o.
Vargha Ferenc koronaügyész	322.o.	Mendelényi László koronaügyész	450.o.
Bajai vármegyeiház	326.o.	Soproni törvényszék	450.o.
Timkó Zoltán koronaügyész	332.o.	Kéler Béla koronaügyész-helyettes	451.o.
Finkey Ferenc koronaügyész	335.o.	Győri törvényszék	456.o.
Koronaügyészi vélemény	336.o.	Szekszárdi törvényszék	457.o.
Koronaügyészi vádbeszéd	337.o.		
Magyar István koronaügyész	339.o.		
Zsitvay Tibor igazságügyminiszter	347.o.		
Töreky Géza kúriai másodelnök	360.o.		

Előszó

Az ügyészség az a hatóság, amely a társadalom nevében és a közérdek védelmében biztosítja a törvény alkalmazását mindazon esetekben, amikor a jogba ütköző magatartás merül fel. A szervezet az igazságszolgáltatás része, melynek rendszerében meghatározó szerepet tölt be: büntető ügyekben a nyomozás kezdetétől a büntetés végrehajtásáig nélkülözhetetlen feladatai vannak, továbbá hatásköröket gyakorol a magánjog területén és a közigazgatás felügyelete során is.¹

Magyarországon az e meghatározásnak megfelelő szervezet létrehozására a polgári állam kiépítése során „A királyi ügyészségről” szóló 1871:XXXIII.törvénycikkkel (tc.) került sor, amely a Magyar Köztársaság ügyészségének jogelődje. Ennek létrehozása és az ezt megelőzően 1849-61-ben működött ausztriai birodalmi szervezet előtt hazánkban nem volt államügyészség.²

A magyar állami ügyészség létének háromnegyed századát a királyi ügyészség korszaka teszi ki, melynek története alapvetően megíratlan. Jogtörténetírásunk az igazságügy kapcsán alapvetően a bíráskodásra összpontosította figyelmét, s jelentősebb művek jelentek meg más szervekkel (ügyvédség, közjegyzők) kapcsolatban is.³

---

¹ Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának 2000/19. ajánlása az ügyészségnek a büntető igazságszolgáltatás rendszerében betöltött szerepéről 13. oldal (o.) Ügyészek Lapja (ÜL) 2001/3.

² A hivatkozott törvények és indoklásuk forrása: Corpus Juris Hungarici - A törvényekbe zárt történelem CD 2000. január 1. KJK-KERSZÖV, míg rendeletek esetén a Magyarországi Rendeletek Tára (RT) Pest /Budapest (Bp.) sorozat 1867-1945. A máshonnan származó jogforrások külön kerülnek megjelölésre.

³ pl. Nyeviczkey Antal: A budapesti kir. ítélőtábla története 1861. május 1-től 1891. május 4-ig Bp. 1891, Hajnik Imre: A magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád- és vegyes-házi királyok alatt Bp. 1899, Meznerics Iván: A megyei büntető igazságszolgáltatás a 16-19. században Bp. 1933, Eckhart Ferenc: A földesúri büntetőbíráskodás a XVI-XVII. században Bp. 1954, Bónis György: Buda és Pest bírósági gyakorlata a török kiűzése után 1686-1708 Bp. 1962, Varga Endre szerkesztette (szerk.): A királyi curia 1780-1850 Bp. 1974, Nagy Sándor: A hajdúvárosok és a Hajdúkerület büntetőbíráskodásának szervezete 1606-1871 in. A Hajdúsági Múzeum Évkönyve 5. Hajdúböszörmény 1983, Kállay István: Úriszéki bíraskodás a XVIII-XIX. században Bp. 1985, ugyanő (uő.): Városi bíraskodás Magyarországon 1686-1848 Bp. 1996, Stipta István: A magyar bírósági rendszer története Debrecen 1998, Bánkiné Molnár Erzsébet: Jogszolgáltatás a Jászkun Kerületben a redempciótól az 1848. évi áprilisi törvényekig in. uő. szerk: Jogszabályok - jogszokások Kiskunfélegyháza 2005, Kun László: A magyar ügyvédség története Bp. 1895, Érdújhelyi Menyhért: A

Az ügyészi szervezettel és előzményeivel csupán néhány munka foglalkozott részlegesen. Így a magyar állami igazságszolgáltatásnak mintát adó „Az abszolutizmus kori jogszolgáltatási szervezetről” címmel Párdányi Miklóstól 1954-ben megjelent tanulmány érintette a kérdést azzal a megjegyzéssel, hogy az „ideiglenes szervezetről csak nehezen nyerhető felvilágosítás”. Ezen írást is felhasználva készült Bónis György - Degré Alajos - Varga Endre „A magyar bírósági szervezet és perjog története” című 1962-ben kiadott műve, amely átfogó jellege miatt a részletekkel nem foglalkozott. A munka az állami ügyészség történeteként annak a kodifikációk során létrejött szervezeti felépítését ismertette.⁴

Az állami törvénykezés kezdeteiről 1982-ben jelent meg Máthé Gábor tollából „A magyar burzsoá igazságszolgáltatási szervezet kialakulása 1867-1875” című alapvető monográfia, amely - az ügyészség létrehozását röviden érintve - a kodifikáció és a szervezés politikai kérdéseit elemezte. E mű folytatásának tekinthető Antal Tamás 2006-ban kiadott „Törvénykezési reformok Magyarországon (1890-1900)” értekezése, amely a kiegyezés után létrehozott bírói szervezet alakulásának fontos éveit taglalta, az alcímében jelzett „Ítéltőablak, bírói jogviszony, esküdtszék” szempontjából, az ügyészséget olykor megemlítve.⁵

Az ügyészség fő működési területe, a büntetőeljárás kapcsán klasszikus íróink - Fayer László, Edvi Illés Károly, Balogh Jenő, Finkey Ferenc - műveikben a szervezet létrejöttének körülményeit röviden taglalva, annak bünvádi szerepéről értekeztek. Közülük Finkey a királyi ügyészség létrehozását azon elv diadalának értékelte, mely szerint a „bűncselekmények üldözése és a bűnügyekben az anyagi igazság érvényesítése nem magánügy, nem a sértett magánembernek vagy bárkinek a dolga, hanem közügy, az állami közérdek követelménye”.⁶

---

közjegyzőség és a hiteles helyek története Magyarországon Bp. 1899, Rokolya Gábor: A polgári közjegyzőség emlékezete 1875-1949 Bp. 2009 (kiemelendő e munka gazdag képanyaga).

⁴ Levéltári Híradó (LH) 1954/1-2. A levéltárosok számára 1962-ben kézirat gyanánt sokszorosított mű újabb kiadása: Bónis György - Degré Alajos - Varga Endre: A magyar bírósági szervezet és perjog története Zalaegerszeg 1996

⁵ Máthé Gábor: A magyar burzsoá igazságszolgáltatási szervezet kialakulása 1867-1875 Bp. 1982, Antal Tamás: Törvénykezési reformok Magyarországon (1890-1900) - Ítéltőablak, bírói jogviszony, esküdtszék Szeged 2006

⁶ Fayer László (Fayer 1): A magyar bünvádi eljárás mai érvényében Bp. 1887; Balogh Jenő - Edvi Illés Károly - Vargha Ferenc: A bünvádi perrendtartás magyarázata 1. kötet (k.) Bp. 1898; Balogh Jenő: Magyar bünvádi eljárási jog 1.k. Bp. 1901; Finkey Ferenc (Finkey 1): A magyar büntetőeljárás tankönyve Bp. 1903; uő: Vádátvétel a fellebbviteli eljárásban 82.o. Büntető Jog Tára (BJT) 1939/91/6.

Az első magyar királyi főügyész, a meghatározó egyéniségű Kozma Sándor életrajzát megörökítő munka sem tartalmaz érdemi adalékokat a szervezet létrejöttével, működésével kapcsolatban.⁷

A történet egy-egy korszakával foglalkozott Turi István tanulmánya 1970-ben, majd 1982-ben „Az ügyészi szervezet kialakulása Magyarországon” és „Az ügyészség működésének néhány kérdése a II. világháború időszakában” címmel.⁸

A történelmünk egy korszakában szerepet játszott ausztriai birodalmi szervezetről Kajtár István 1986-ban jelentette meg „Az államügyészség kiépítése Magyarországon a neoabszolutizmus idején 1850-1854-1861” című művét.⁹

Az állam- és jogtörténeti tankönyvek röviden, az igazságszolgáltatást tárgyaló részükben ismertetik a magyar királyi ügyészség előzményeit és szervezetét.¹⁰

Az ügyészi szervezet néhány kiadványt szentelt saját múltjának: 1997-ben jelent meg az „Emlékképek az ügyészség történetéből”, majd 2002-ben a „Fejezetek az ügyészség 130 éves történelméből” című kötet.¹¹

A levéltári anyagot áttekintve Veres Miklós „Az abszolutizmus kori bírósági levéltárak” című, 1989-es tanulmányában tájékoztatott mindarról, ami a nagyarányú pusztulások után megmaradt a Magyar Országos Levéltárban (MOL). E mű rövid áttekintést is ad a korszak igazságszolgáltatási szervezetéről. A királyi ügyészséget irányító és felügyelő Igazságügyi

---

⁷ Kozma György: A leveldi Kozma család története 33-60.o. Bp. 1940

⁸ Jogtudományi Közlöny (JK) Turi 1: 1970/7. 353-365.o.; Turi 2: 1982/4. 312-320.o.

⁹ Csizmadia Andor szerk.: Jogtörténeti tanulmányok 6.k. 209-225.o. Bp. 1986

¹⁰ pl. Csizmadia Andor - Kovács Kálmán - Asztalos László: Magyar állam- és jogtörténet Bp. 1978; Béli Gábor: Magyar jogtörténet - A tradicionális jog Bp. - Pécs 1999; Mezey Barna szerk.: Magyar alkotmánytörténet Bp. 2000, Eckhart Ferenc: Magyar alkotmány- és jogtörténet Bp. 2000

¹¹ Szendrei Géza szerk.: Emlékképek az ügyészség történetéből Bp. 1997, Horányi Miklós szerk.: Fejezetek az ügyészség 130 éves történelméből Bp. 2002

Minisztérium (IM) anyaga alapvetően megsemmisült az 1956. őszi tűzvészben. A megmaradtat a MOL repertóriumába vette számba.¹²

A területi szervek iratait gyűjtő levéltárak vegyes képet mutatnak: néhol teljes az ügyészégi anyag hiánya, pl. Békés, Fejér, Tolna, Veszprém megye, máshol csekély, töredékes, pl. Győr-Moson-Sopron, Hajdú-Bihar, míg máshol bő iratanyag maradt meg, pl. Budapest, Bács-Kiskun, Csongrád.¹³

*

A műben a tények feltárására törekedtem, s igyekeztem megvilágítani mindazon kereteket, történéseket, szabályokat, amelyek között a királyi ügyészség működött. A megíráshoz a kor jogszabályai, szaksajtója, s az elérhető levéltári és könyvészeti anyag nyújtott segítséget. Az ügyészség lényegi szervezési elvét jelentő centralizmus és hierarchia miatt kijelenthető, hogy a leírt jelenségek az adott időszakban alapvetően mindenhol érvényesültek. Értekezésemet illusztrációkkal is elláttam, mivel a személyek, épületek, iratok képei - **amik címét vastagítva jelöltem** - hozzájárulnak a téma szemléltetéséhez, a kor szereplőinek és a szervezet munkájának megismeréséhez.

A felépítés az időbeliségen épül a magyar köztörténet korszakolását alapul véve, de a szervezeti és jogviszonyok alakulásához mérve tagoltan. Természetesen a különböző jelenségek a valóságban egyidejűleg jelentkeztek: a politikai mozgalmak, állami átalakulások, a közbiztonság állapota, az országterület változásai, ezek igazságügyi

---

¹² Varga Endre - Veres Miklós: Bírósági levéltárak 1526-1869 391-421.o. Bp. 1989; Az igazságszolgáltatási szervek elpusztult levéltári anyagát ismerteti: Az Országos Levéltár alapleltározott anyagában 1956. november 6-8-án bekövetkezett károk jegyzéke 8-17.o. LH 1957/1-2., Országos Levéltár 1956. november 6. - A tűzvész során keletkezett iratvesztesség kiegészítő jegyzéke 3-14.o. Levéltári Szemle 1996/4., Kardos Kálmán: Az igazságügyminisztériumi levéltár - Repertórium 1-227.o. Bp. 1993.

¹³ Gecsényi Lajos: Törvényszéki és ügyészégi iratok, mint a Tanácsköztársaság történetének forrásai in. Párttörténeti Közlemények 1968/1. 136.o.: eszerint a trianoni államterület 23 ügyészségéből 16 irattára szinte teljesen megsemmisült. Az ismert anyagot a területi levéltárak fondjegyzékei mutatják a www.leveltar.lap.hu honlapjain.

következményei. Szükséges a szervezet működését meghatározó anyagi és eljárási jog felvázolása is.¹⁴

A magyar királyi ügyészség történetéhez nélkülönözhetetlen azon nemzetközi és hazai előzmény ismertetése, amelyek megelőzték a szervezet létrehozását. Az európai közegből csak a meghatározó jelentőségű francia és az azt közvetítő osztrák megoldást vázoló fel. Közülük az első az alapvető, hiszen a polgári állam- és jogrendszerek kiépítése során ez szolgált mintaként, míg a Habsburg Birodalomban létrehozott államügyészség, amely egy időszakban a magyarországi megoldást is jelentette, 1867 után előkép volt szervezeti, ügyviteli és eljárási kérdésekben.

Hazánkban is léteztek a századok során olyan tisztségek, amelyek az államügyészség elődjeiként szerepeltek: így szükséges a királyi ügyigazgató, a tiszti és az uradalmi ügyészek állásának és feladatkörének felemlítése.

A reformkorban kezdődött a magyar polgári átalakulás kívánalmainak megfogalmazása, s merült fel a jogrendszer megújításának igénye, amelyek valóra váltására 1848-49-ben történt kísérlet. Az új államszervezet kiépítése során, majd a háború miatt intézkedések történtek a modern közhatalom intézményének kialakítására is. A polgári államberendezkedésnek megfelelő államügyészséget viszont a szabadságharc leverése után, az abszolutizmus idején az ausztriai birodalomba tagolt országban hozták létre. A modernizációnak és illegitimációnak ütközését ugyanakkor a magyar közélet nem fogadta el, így az alkotmányosság 1860-as részleges helyreállításával meg is szűnt a kor Európájának megfelelő szervezet, hogy átadja helyét a hagyományos magyar megoldásoknak.

Az új állam- és jogrendszer kiépítésére az 1867-es kiegyezést követően került sor: ekkor lépett a polgári jogelveknek megfelelően a rendiség területenként, lakosságcsoportonként tagolt és elkülönült jogszolgáltatása, s elsősorban szokáson alapuló joggyakorlata helyébe a polgári állam igazságszolgáltatási szervezete és jogrendszere. A kodifikációs tevékenység az igazságügyi szervezeti törvényeken (1868-1874) kezdve, a Csemegi-kódexen (1878) át a bünvádi (1896), majd a polgári perrendtartás (1911) megalkotásáig ívelt.

---

¹⁴ A köztörténet eseményeire lásd (ld.) Benda Kálmán főszerk.: Magyarország történeti kronológiája III. 1848-1944 Bp. 1982

A korszak igazságügyi szempontból legfontosabb törvényét „A bírói hatalom gyakorlásáról” szóló 1869:IV.tc. (Btv.) jelentette, amely 1.§-ával elválasztotta egymástól az igazságszolgáltatást és a közigazgatást. Ez a centralizmus győzelmét jelentette a hagyományos magyar municipalista felfogáson, amely a vármegyei autonómia elengedhetetlen részének tekintette a közigazgatással összefonódott igazságszolgáltatási hatalom gyakorlását. Ezt követően megkezdődtek a munkálatok a jogszolgáltatás államosítására.

Az Országgyűlés 1871-ben sorra alkotta azon törvényeket, amelyek évtizedeken keresztül az igazságszolgáltatási szervek felépítésének és működésének alapjait képezték: a VIII-at a bírák és bírósági hivatalnokok felelősségéről, a IX-et ezek áthelyezéséről és nyugdíjazásáról, a XXXI-et az első folyamodású bíróságok rendezéséről, a XXXII-et ezek életbeléptetéséről, valamint a XXXIII.tc-et (Ütv.) a királyi ügyészségről. Az utóbbi javaslatának képviselőházi vitájában is a municipalista álláspont ütközött a centralizmust megtestesítő kormány elképzelésével. E törvény eredményeként jött létre az az ügyészség, amelyik „önálló, a bírósággal egyenjogúsított hatóságot képez, közhatalma a felelős kormány jogkörébe tartozik, vádja felett pedig a független, a nem felelős, az elmozdíthatatlan bíróság ítél. Legfelsőbb főnöke a királynak s az országgyűlésnek felelős igazságügyminiszter s maga az ügyészség egy egységes organizmus.”¹⁵

Az Ütv. megszületését követően a kormány jogi szervének hatásköre évtizedeken át folyamatos bővült az egyes intézmények szabályrendszereinek megalkotásával.

Az igazságszolgáltatás működésének két évtizedes tapasztalatai szükségessé, az államháztartás kiegyensúlyozottsága pedig lehetővé tette a magyar igazságügy reformját az 1890-es években, ekkor került sor a szervezet végleges kiépítésére és eljárási hatásköreinek kialakítására.

A Bünvádi perrendtartás (Bp.) és mellékszabályai 1900. január 1-jei hatálybalépésével kezdetét vette a királyi ügyészség klasszikus korszaka: az ország egész területén egységes szabályok alapján, egy teljesen kiépített vádhatóság működött.

---

¹⁵ Megyery István: A magyar királyi ügyészségek 11.o. Balassagyarmat 1893

A békés évtizedeket követő I. világháború alatt a királyi ügyészség hatásköre a kormányzati elképzelések valóra váltása érdekében tovább bővült. De az egyre gyakoribb politikai szempontok érvényesítése és az új szabályok (gyorsított és statáriális eljárás, sajtócenzúra) alkalmazása kézivezérlésűvé tette a szervezetet.

A világháborús összeomlás, az egymást követő politikai rendszerek, az ország területének megszállása rányomta bélyegét az ügyészségre is. De az 1918-19-es viharos évek ellenére az igazságszolgáltatásnak a XIX. század végére kialakult szerkezete és feladatai nem változtak: a polgári demokratikus forradalom népköztársasága alapvetően a dualizmus kori jogi berendezkedés talaján állt, és csak formai újítást hozott a szervezetet államügyészséggé mintáztatva, míg a rövid ideig létezett proletárdiktatúrának nem volt ideje a változtatásokra.

Az ország közjogi helyzetét az 1920:I.tc. rendezte, amely restaurálta a korábbi államformát, így formálisan is helyreállt a királyi ügyészség. A trianoni békeszerződés után megmaradt országterületen viszont kisebb igazságügyi szervezet működött. E gyorsan változó és gyakran ellentétes elvárásokat megfogalmazó időszakban az ügyészi kar a helyén maradt és tette feladatait a mindenkor jogszabályok alapján, olykor veszélyes körülmények között is. A zavaros időkben megnövekedett bűnözés és a gyorsabb eljárás igényének következményeként a konszolidáció során egyszerűsödtek a szabályok, s az addigi legalitási elvet megtörve megjelent a magyar jogrendben az opportunitás néhány eleme, amely növelte az ügyészség szerepét.

Az 1920-30-as éveket a jogfolytonosság jegyében alapvetően a változatlanosság jellemezte, bár több új megoldás is született a büntető jogszolgáltatás terén. A kor háborúra készülődő Európájában a jogalkotás újabb és újabb magatartások kriminalizálásával, és ennek érvényesítését megkövetelő előírásaival alapvetően befolyásolta az ügyészség működését.

A II. világháborús jogalkotás ismét rendkívüli szabályokat hozott, mivel egymás után születtek a korlátozó szabályok, amelyek érvényesítését a büntetőjog útján - így a királyi ügyészség felhasználásával - kívánta biztosítani a kormányzat. Felállításra került egy addig nem ismert, országos illetékességű ügyészi szerv is a közhatalom jogszerű működésének biztosítása érdekében. De az 1944-45. év meghozta a királyi ügyészség végét, mivel megszűnt az az államhatalom, amelynek szerveként működött. De az ügyészek a helyükön

maradtak vagy a kitelepítés után visszatértek, és hivatásuknak megfelelően, az újonnan alakult kormány hatóságaként, már mint államügyészség folytatták munkájukat.

*

Ha a szervezet története kapcsán feltesszük a kérdést, hogy milyen is volt ez a királyi ügyészség, akkor erre a legszemléletesebb választ a magyar büntető jogtudomány kimagasló alakjának, Vargha Ferencnek 1907-ben kiadott „Ügyészség és politika” című írása adja, amelynek kijelentéseit a megjelenés évéhez képest igazolta az addig eltelt idő, másrészt az utána következő időszakokra a magyar történelem alakulása. Eszerint „ahol békés viszonyok uralkodnak, ahol a társadalmi fejlődés rendes mederben halad, ... ahol a politikai ellentétek egész végletekig menő szertelenségbe nem csapnak át: ott a miniszter rendelkezési joga a gyakorlatban alig érezhető ..., mihelyt azonban a társadalom szervezetének valamely részében a béke megbomlik, azonnal az ügyészségeket rántja elő a hatalom, s azzal akarja orvosolni a társadalom betegségét”. De ha a „közvélemény tisztában van vele, hogy a közvádló az igazságszolgáltatásnak objectiv közege, aki távol áll a politikától, s politikai ügynökösködésre nem használható fel: jobban megnyugszik bármilyen intézkedésben”.¹⁶

---

¹⁶ Vargha Ferenc (Vargha I): Ügyészség és politika Jogállam (Já) 1907/3. 161-176, uo. 4. 241-280.o.

I. A királyi ügyészség európai mintái és hazai előzményei

Az ügyészség hagyományosan fő feladata a vádfunkció gyakorlása, ezért az állandó vádhatóság létrejötte összefüggött a közbűncselekmények rendszerével. Amíg a jog a bűncselekmények természetének megítélésénél alapvetően a magánsérelemből és -bosszúból indult ki, addig semmi nem indokolta külön vádhatóság létesítését, de „mihelyt az állam a társadalmi sérelem eszméjét kapcsolja a büntetthez, azonnal előáll ama követelmény, hogy e felfogásnak megfelelőleg állami vádközeget gondoskodjék a büntettek üldözéséről. Az anyagi büntetőjog rendszerének e változása történetileg a közvádlóság két alakjára vezetett: az actio popularisra és a közvád képviselőjének típusára, az állami ügyészségre”.¹⁷

Számos országban találunk olyan előzményeket, amelyek hordozták ezen ügyészi funkció elemeit. Közülük az államügyészség kialakulására elsőként Franciaországban került sor, majd az ottani megoldás alapulvételével a XIX. században egész Európában elterjedt.¹⁸

A szervezet létrejöttére alapvető hatást gyakorolt a nagy francia forradalom. Az Alkotmányozó Nemzetgyűlés által 1789. augusztus 26-án kiadott „Emberi és polgári jogok nyilatkozata” a társadalom működésének központi elemévé a jogot tette, amikor 6. cikkelyében kimondta, hogy a „törvény a közakarat kifejeződése”. Az egyén jogait a törvény biztosítja, jogfosztásra pedig csak törvényes eljárás során kerülhet sor.¹⁹

---

¹⁷ A Bünvádi perrendtartás javaslatának indokolása 148.o. in. Az 1892. évi február hó 18-ára hirdetett Országgyűlés (Ogy.) Képviselőházának (Képv.) (Képv. 1892) irományai (ir.) 27.k. Bp. 1895

¹⁸ Az ügyészség előzményeivel foglalkozó irodalom az ókori Rómától kezdve sorolja azokat a megoldásokat, amelyek a különböző európai államokban kialakultak, de mindegyikük különös súlyt fektet Franciaországra: pl. Pauler Tivadar: Államügyészség 868-874.o. in. Egyetemes magyar encyklopédia Pest 1862; Fekete Ödön: Az államügyészség múltja s jelene és a magyar kir. ügyészség jövő fejlődése 29-42.o. Magyar Igazságügy (MI) 1874/2.k.; Balogh: idézett mű (i.m.) 243-261.o.; Balogh Jenő - Edvi Illés Károly - Vargha Ferenc: A bünvádi perrendtartás magyarázata 1.k. 213-216.o. Bp. 1910; Finkey 1: i.m. 118-128.o.; Mittermaier: Staatsanwalt 689-702.o. in. Staatslexikon oder Encyklopaedie der Staatswissenschaften Altona 1844; Ludwig Frey: Die Staatsanwaltschaft in Deutschland und Frankreich 1-16.o. Erlangen 1850; Joseph von Würth: Die österreichische Strafprozessordnung vom 17. Jänner 1850 140-142.o. Wien 1851; Eberhard Schmidt: Einführung in die Geschichte der deutschen Strafrechtspflege 325-326.o. Göttingen 1983; Hinrich Rüping: Grundriss der Strafrechtsgeschichte 77-86.o. München 1991

¹⁹ Hahner Péter összeállította (őá.): A nagy francia forradalom dokumentumai 85-86.o. Bp. 1999

Az ezt követő jogi normák e kijelentést a társadalmi viszonyok egészét átfogó rendszerre formálták. A jog rendezte az állami szervek felépítését, működését, az állampolgárok jogait és kötelezettségeit. Ennek eredményeként olyan államberendezkedés alakult ki, amelynek szervezete és tevékenysége a törvényeken nyugszik, lehetővé téve a jogilag rendezett életet, a törvényességet, a polgárok jogegyenlőségét. Mivel az életviszonyokat átszötte a jog, ezért a társadalmat működtető szerveződésnek, az államnak a feladatává vált, hogy annak érvényesítéséről gondoskodjon. Ezt a hatáskört a legszembetűnőbb normasértések, a bűncselekmények, s más jogsértések esetében is az államügyészségre ruházta a francia jog. A kialakult nézet szerint az államügyészség egyedül a törvényt képviseli, feladata a „társadalmi érdek védelmén és a törvény helyes alkalmazásán őrködni”.²⁰

A forradalom utáni francia államszervezetet végleg megformáló napóleoni császárság központosított rendje az igazságszolgáltatás hierarchikus felépítését eredményezte. Ennek keretében az államügyészséget - az 1808. március 30-i rendelet, az 1808. évi büntetőeljárás kódex és az 1810. április 20-i törvény alapján - a kormány rendelkezése alatti, attól függő végrehajtó hivatalként formálták meg. A szervezet az eljárási kódex 287.§-a szerint a közvád kizárólagos birtokosa volt, és azt a kormány utasításai szerint gyakorolta. A magánvád eltörlésével ügyészi vádmonopólium jött létre. A törvényszékeknél ügyészek, a főtörvényszékeknél főügyészek működtek helyettesekkel, míg a legmagasabb bírói fórum, a Semmítőszék mellett szintén főügyész (procureur général) tevékenykedett. Az ő felsőbbisége névleges volt, a gyakorlatban minden intézkedés a központi irányító, az igazságügyminiszter részéről történt. Az így létrejött szervezetet, mint az ügyészség egységes és oszthatatlan voltát fogalmazták meg (le ministre public est un et indivisible): jellemzői az egység, a közigazgatási minőség és az ítélő hatóságtól való teljes különválasztás.²¹

A jogszabályok rendezték az államügyész eljárásjogi állását. Hatásköre kiterjedt a büntetőeljárás megindítására, a vád előkészítésének vezetésére, majd a bíróság előtt annak képviselésére. Feladata volt az egész igazságszolgáltatás (a polgárinak is) ellenőrzése. Az államügyész irányította az igazságügyi rendőrséget, joga volt fegyveres erőt is igénybe venni. Minden hatóság értesítette a tudomására jutott bűncselekményről. Súlyos bűncselekményekről tartozott a vizsgálóbíró értesíteni, de nélküle is teljesíthetett szemlét,

---

²⁰ Roger Perrot: Institutions 260.o. Paris 1989

²¹ Fekete: i.m. 34-35.o.

felvehette a vallomásokat, lefoglalhatta a bűnjeleket, s letartóztatást is elrendelhetett. Az ítéleteket a főállamügyész hajtatta végre.²²

Abból a megfontolásból kiindulva, hogy az államban léteznek olyanok, akik nem képesek jogaik érvényesítésére, továbbá vannak olyan jogviszonyok, amelyekből eredő jogokat és kötelezettségeket az államnak óvnia, valamint a közcélú szervezeteket „működésükben istápolni, jogaik gyakorlásában védeni” kell, a francia államügyész a magánjog területén is jogköröket kapott: az 1804-es polgári törvénykönyv és az 1806-os polgári perrendtartás szerint bizonyos ügyekben (pl. elmeháborodottak, házasság) felperesként, míg másokban mellékfélként szerepelt. Meghatározott ügyeket a bíróságnak közölnie kellett az ügyésszel, akinek indítványa nélkül nem hozhatott döntést. De az államügyész ezen ügyekben „nem a perlekedő feleknek, hanem a törvénynek érdekét képviseli, ... kötelessége felügyelni, hogy a törvény az előforduló perekben helyesen alkalmaztassék”. Az államügyészség a „főeszköz arra, hogy a bíróság ítéleteiben az anyagi jogot mondja ki érvényesnek”.²³

A francia államügyészség felügyeleti és fegyelmi jogkörrel is rendelkezett meghatározott szervek és személyek (bírák, ügyvédek, közjegyzők, végrehajtók, rendészeti hivatalnokok) felett. Ezen minőségében „közlekedési közeg az állam végrehajtó hatalma és a bíróságok között”, s köteles volt „felvigyázni, hogy az illető törvényszéknél a törvényes alakszerűségek, a belső szolgálat és a fegyelmet illető rendeletek pontosan megtartassanak”.²⁴

A napóleoni jogalkotás így olyan „egységesen szervezett intézményt létesített, amelynek jogköre egyrészt a felügyelet a jogi élet összes ágai felett, másrészt pedig kiemelkedő hatáskör a büntető per egész folyamán”. Az államügyészséget Finkey Ferenc akként méltatta, hogy az „kialakította a modern állam közvádloi gépezetét, s ezzel megteremtette a mai leghelyesebb büntető eljárási rendszert azzal, hogy levette a bíróság válláról a hivatalból eljárás, a bűnüldözés egyoldalú terhét, lehetővé tette, hogy a bíróság valóban csak ítélő fórum legyen ... Felállításával, s a nyomozásnak, a hivatalos bűnüldözésnek reá, mint állami szervre

---

²² Horváth Pál szerk.: Bevezetés az egyetemes állam- és jogtörténet forrásaiba 58, 61, 83-84, 90.o. hely nélkül (h.n.) 1996

²³ Csatskó Imre: A francia polgári törvénykezés, különösen a bírósági szervezet és annak alapelvei 72-73.o. Pest 1867

²⁴ ugyanott (uo.): 68, 90-91.o.

ruházásával lett a büntető eljárás igazi peres eljárássá, vádperré, mely hasonlíthatatlanul nagyobb biztosítékot nyújt az anyagi igazság érvényesítésére”.²⁵

*

A Magyarországgal szoros kapcsolatban lévő Ausztriában az 1848-as forradalmi események nyomán, a birodalom modernizálása során történt meg az igazságszolgáltatás megújítása, így az államügyészség létrehozása. Az állam szerkezetét, szerveinek felépítését, s működésük alapelveit meghatározó, 1849 márciusában kibocsátott un. olmützi alkotmány a bírói hatalomról szóló XII. fejezetében, a 103.§-ban leszögezte, hogy büntető ügyekben a vádeljárást kell érvényesíteni. Ennek megfelelően az új bírósági szervezet alapjairól szóló 1849. június 14-i császári elhatározás hozta létre az államügyészséget: a 29.§ kimondta, hogy mindegyik bíróság mellett működik annak tagja, a járási társasbíróságoknál ügyészi helyettesek (Staatsanwalt-Substitut), a törvényszékeknél államügyészek (Staatsanwalt), a főtörvényszékeknél, továbbá a Legfőbb Ítélő- és Semmítőszéknél pedig főállamügyészek (Oberstaatsanwalt, Generalprocurator) tevékenykednek helyettesekkel (Stellvertreter) és segédszeméllyel.²⁶

A szervezetre vonatkozó császári pátens 1850. július 10-én került kiadásra „Az államügyészség ideiglenes szervezeti törvénye” címmel. A indokolása szerint azért kell azt felállítani, hogy az alkotmánynak megfelelően szabályozzák a kormány és a bíróságok közötti kapcsolatot, biztosítsák a bíróságok adminisztrációs ügyeire való befolyást, másrészt a bűncselekmény által megsértett törvény méltó és derék képviselőjét. A pátens tételesen felsorolt polgári ügyekben is hatáskört adott az államügyésznek. A szervezet a francia minta alapján került megszervezésre: az államügyészség felügyeleti szerve az igazságügyminiszter volt, mint az igazgatás legfőbb irányítója, s alárendeltségébe tartoztak a semmítőszéki főügyész, továbbá a főtörvényszékek melletti főállamügyészek. Ők az igazságügyminiszter rendelkezéseinek megfelelően irányították és felügyelték a kerületük ügyészségeit. Az államügyészek és helyettesek közvetlen alárendeltségébe tartoztak, az utasításokat tőle vették

---

²⁵ Lukács Adolf: A bűnvádi per előkészítő része 80.o. Kolozsvár 1904; Finkey Ferenc (Finkey 2): Ügyészi függetlenség és anyagi igazság 261.o. Budapesti Szemle 1936/243.

²⁶ Herbert Steininger: Az osztrák Legfelsőbb Bíróság (az Oberster Gerichtshof) történetéből 12-14.o. Jogtörténeti Szemle (JtSz) 2004/3.; Allgemeine Reichs-Gesetz und Regierungsblatt für das Kaisertum Oesterreich (RGBl) 1849/162.o.; uo. 1849/345.o.

és neki tartoztak jelentéssel. Őt illette kerületében a bűnüldözés legfőbb irányítása, továbbá a főtörvényszékek mellett a törvény képviselője. Az államügyész független volt azon bíróságtól, amely mellett tevékenykedett. A szervezeti törvény az államügyészeket a bírákkal egyenrangú, önálló személyeknek tekintette, akik az „igazságügyi minisztérium szeme és keze gyanánt” működtek.²⁷

A semmítőszéki főügyésznek (Generalprocurator) különleges jogállása volt az 1850. augusztus 7-i császári nyíltparancs szerint. A 36.§ szerint ő a „jogegységnek s a törvények helyes alkalmazásának legfőbb őre. Ő tartozik tehát még oly jogérvényes büntető ítéletek ellen is, mellyek a törvény helytelen alkalmazásán alapulnak, hivatalból vagy az igazságügyi miniszternek megbízása folytán a törvény megóvása végett, semmiségi panaszt emelni”. Polgári ügyeket illetően is jogegységesítő szerepet kapott. A birodalom összetettsége miatt, ha a „különböző koronaországokban egyenlőtlen jogalkalmazás”, vagy ha a „törvény helytelen értelmezése jut tudomására, az igazságügyi miniszter megbízása folytán, a peres jogkérdés eldöntése végett a legfőbb és semmítő törvényszék teljes ülését indítványozza”. Az egész ítélkezésre rálátással rendelkező semmítőszéki főügyésznek minden évben jelentést kellett tennie az igazságügyminiszter részére „átalában a törvényszolgáltatás állapota és folyama, és a törvényhozásban és ügyfolyamban észrevett fogyatkozások felől”. A Generalprocurator és a főállamügyészek között szervezeti kapcsolat nem volt.²⁸

A birodalomban az egységes államhatalom erősítésére való törekvés volt a jellemző. Ennek megfelelően az államügyészség befolyását nagy területen kívánták biztosítani, széles hatáskört adva részére a bíróságok és más szervek működésével kapcsolatban. Az államügyész, mint az igazságügyi igazgatás szerve ellenőrizte a bíróságok ügyvitelét, s hibák, szabálytalanságok, késedelmek esetén ezekről jelentést tett a főállamügyésznek, aki a főtörvényszéknél intézkedett a kiküszöbölés érdekében. Az államügyészt megillette a fegyelmi eljárás kezdeményezésének joga is.²⁹

Alapvető változást hozott az 1851. december 31-én kelt - az olmützi alkotmányt hatályon kívül helyező - császári pátenssel meghirdetett új kormányzati alapelvek 28. pontja, amely az

---

²⁷ RGBl 1850/1171-1202.o.; Kajtár: i.m. 210.o.

²⁸ Magyarokoronaországot Illető Országos Törvény- és Kormánylap (MOTKI) 1851/73-74.o.

²⁹ Wilhelm Brauneder: Osztrák alkotmánytörténet napjainkig 154.o. Pécs 1994, RGBl 1850/1186-1188.o.

államügyészség hatáskörét kizárólag büntető ügyekre szorította: az erről szóló császári rendelet 1852. január 20-án jelent meg, míg a január 17-én kiadott legfelsőbb elhatározás a Generalprocurator-i tisztség megszüntetéséről szólt. Ez annak volt a következménye, hogy az un. Szilveszterpátens elveinek megfelelően a Semmítőszék és a főtörvényszékek előtt a nyilvánosság és szóbeliség megszűnt, az eljárásban pedig a vádper helyébe az inkvizitórius lépett.³⁰

Az 1853. július 29-i császári nyíltparancssal kihirdetett büntető perrendtartás „vadalakú nyomozó rendszert” létesített. Az eljárás megindítása nem volt vádhoz kötött, s így az ügyész közreműködése a per előkészítő szakában csak mellékes lett. A bíróság rendelte el az eljárást, az ítélezést pedig az ügyész indítványa ellenére is megnyithatta. Az államügyész köteles volt a határozatokat foganatosítani, illetőleg vádiratot benyújtani. A végtárgyaláson a vád képviselőjében szerepelt, de nem mint annak ura, hanem csupán mint „alaki tényező”. A kódex ugyanakkor meghagyta az ellenőrzési jogkört, mivel jelentéstételre kötelezte az ügyészt a jogszolgáltatás kezeléséről. Azt is megengedte, hogy az ítélet fölötti tanácskozás kivételével a bíróság minden ülésén és szavazásánál jelen lehessen.³¹

*

Hazánkban az ügyészi tevékenység gyökerei a középkorba nyúlnak vissza. E tisztséget a századokig használt latin nyelv különböző elnevezésekkel illette: fiscus, fiscalis, procator. Maga az „ügyész” szó a nyelvújítás során keletkezett, először Barczafalvi Szabó Dávid használta 1786-ban a Magyar Hirmondó című lapban, prókátor (ügyvéd) jelentéssel. Az új kifejezés terjedni kezdett és a joggal foglalkozók közül a „fiscalist ügyvédlőnek vagy ügyésznek kezdik nevezni”. A szó jelentése differenciálódott, „s minthogy a fiskust a prókátortól meg kellett különböztetni, az ügyészt az elsőre foglalták le, a prókátor helyébe pedig sok versenytársa közül ... végre az ügyvéd” került.³²

A fogalom használata egyre inkább kikristályosodott, és az 1840-es években már határozott törekvés volt a két foglalkozás elnevezésének egymástól való elválasztására: „ügyész (ki alatt

---

³⁰ uo. 1852/100.o., MOTKI 1852/59.o., Brauner: i.m. 179.o.

³¹ MOTKI 1853/660-791.o., Csatskó Imre: Az Ausztriai Császárság számára 1853-ki július 29-én kihirdetett Büntető Perrendtartás magyarázata 1-2. Pest 1854, Képv. 1892 ir. 27.k. 153.o.

³² Szily Kálmán: A magyar nyelvújítás szótára 360.o. Bp. 1902

hazánkra nézve minden koronai, s hatósági tisztí ügyészeket kívánnók érteni) ... állományi tisztviselőnek, az ügyvédet pedig magány személynek akarjuk tekinteni”. Az elnevezés megszilárdulását végül az 1860-70-es évek nyelvi szótára rögzítette, amely szerint az ügyész „jogismereti képességéről oklevéllel ellátott személy, ki bizonyos peres félnek ügyét” viszi. Különbözik az ügyvédtől, „ki csak bizonyos perekben vagy peres ügyekben van megbízva”, míg az ügyész „már mint állandó hivatalnok a hivatalához tartozó minden ügyekben működik”. A szótár szolgálati helye szerint megkülönböztetett tisztí, uradalmi, kincstári, szentszéki és államügyészt: utóbbin az „állami hivatalban lévőt” értve, míg tisztí ügyésznek a „megyékben, városokban a közre vonatkozó perek vitelére felhatalmazott közhatóságot” nevezte.³³

*

Az ügyészi tisztet ellátók közül³⁴ királyi szervként működött a XIII. század óta az ügyigazgató, akihez 1774-től hivatali szervezet is társult. A poszt teljes elnevezése a „fiscalis Sacrae Coronae et director causarum regis” (Szent Korona ügyésze és a királyi ügyek igazgatója) feladatai kettősségét fejezte ki: hatáskörébe tartozott a korona, a király képviselete, amely során örködött ezek jogai felett magán- és közjogi érdekek esetén, feladatkörében felperesként vagy vádlóként eljárva. A vádfunkciót a király személyét és az államrendet veszélyeztető bűncselekmények, s a kincstár érdekei elleni támadás esetén gyakorolta az ügyigazgató. Ő járt el a kincstár képviseletében az olyan peres ügyekben is, amelyekben az anyagilag érdekelve volt, pl. a királyi monopoliumok védelmében.

E tiszttel kapcsolatban azonban megállapítható, hogy benne „hiában keresnők ... a mai államügyészt, mert ez eredetileg nem volt egyéb, mint a királyi Felség és a kincstár anyagi érdekeinek képviselője”. Ha feladatai közé tartozott is meghatározott tettek üldözése, „ebbeli működésének fő rugója ... nem a közérdek, nem a megsértett jogrend helyreállítása, hanem -

---

³³ Palugyay Imre: Ügyvédek (Korszerű tervezet ezeknek ügyében) 7.o. Buda 1841, A magyar nyelv szótára 1.k. 266.o. Pest 1862, uo. 6.k. 318, 658.o. Bp. 1874

³⁴ Nánási László: Ügyészek a rendi Magyarországon 34-41.o. JtSz 2009/3.

mert eme bűncselekvények rendszerint a bűnös vagyonának elkobzását ... vonták maguk után - inkább a kincstár ezen érdeke vala”.³⁵

A törvényhatóságokban (vármegyék, kiváltságos kerületek, városok) választott tiszti ügyészek a 17-18. századtól működtek. A jogszolgáltatásban teendőik közé tartozott a vád alá helyezés előkészítése, a vádképviselés, a büntetések végrehajtásának ellenőrzése. A tiszti ügyész vádlói feladatai azonban csak egyes ügyekben jelentek meg, máskor a törvényhatóság jogtanácsosaként járt el, illetve magánszemélyek részére ügyvédi megbízásokat is teljesített. A tiszti ügyészek egymással és a királyi ügyigazgatóval szervezeti kapcsolatban nem voltak.

A magán-jogszolgáltatásban, az úriszékeken a földesúr ügyvédeként működő uradalmi ügyész járt el.

A reformkorban fellépő új politikusi nemzedék sürgette a jogrendszer modernizálását. Ennek során megfogalmazódott, hogy a bűncselekmény elkövetésével a közösség egészét éri sérelem, így az azt képviselő „státus kötelességében és érdekében áll a törvénybontókat kinyomozni, s hogy a vétkesek büntetése vagy büntetlenül maradása nem függhet az egyesek önkényétől”, ezért közvádlói eljárásra van szükség. Erre legalkalmasabb szerv a „központosítás szellemében” tevékenykedő államügyészség, amely „tetemes hatalommal” bíró tényezője a büntető jogszolgáltatásnak.³⁶

A polgári államberendezkedést kiépíteni próbáló 1848-49-es törekvések során **Deák Ferenc** igazságügyminiszter elválasztotta a királyi ügyigazgató büntetőjogi és pénzügyi igazgatási, képviseleti feladatait, országos közvádlókat nevezett ki, és ezek feladatainak elősegítését előírta a törvényhatóságok tiszti ügyészeinek. A közvádló feladata az állami

büntető igény érvényesítése volt. Később az Országos Honvédelmi Bizottmány 1849 februárjában létrehozta a rögtönítélő bíróságokat, amelyek mellett a kormány által kinevezett és annak alárendelt közvádlók jártak el: ők az eljárás során közreműködtek a tényállás megállapításában, majd a bizonyítás befejeztével nyilatkoztak a vádról. 1849 májusában az

---

³⁵ Fekete: i.m. 291.o.

³⁶ Szalay László: Publicistai dolgozatok 1. k. 105, 173.o. Pest 1847, Nánási László: Tiszti ügyészek vagy államügyészség? - Reformkori elgondolások a vád hatóságairól 57-67.o. ÜL 2003/1.

IM-en belül felállították az „álladalmi ügyészi osztályt” az állam érdekeit sértő bűncselekmények miatti eljárásokra.³⁷

A szabadságharc leverése után a közjogilag a Habsburg Birodalomba tagolt országban megkezdődött a jogrendszer modernizációja. Az új intézmények közé tartozott az államügyészség is, amely hierarchikus szervezetével, pontosan szabályozott jogrenden alapuló eljárásával működött közre a jogszolgáltatás gyakorlásában.³⁸

A kor Európájának megfelelő szervezet azonban Magyarország jogfosztott helyzetében népszerűtlen intézmény volt, így az alkotmányosság részleges helyreállítását hozó 1860-as Októberi Diploma után megszüntetésre került hazánkban. Ezután néhány évig, a kiegyezés utáni jogalkotással létrehozott szervezetig a hagyományos magyar megoldások működtek.³⁹

---

³⁷ uő.: A vád hatóságai 1848-49-ben 247-251.o. JK 2000/6.

³⁸ uő.: Az abszolutizmus államügyészsége Magyarországon 1849-1854 47-55.o. JtSz 2005/4., uő.: Az abszolutizmus államügyészsége Magyarországon 1854-1861 65-70.o. uo. 2006/2.

³⁹ uő.: A vád hatóságai 1861-1871-ben 21-31.o. uo. 2008/3.

II. A királyi ügyészégi törvény előkészítése és megszületése (1867-71)

Az uralkodó és a magyar országgyűlés közötti tárgyalások eredményeként Ferenc József 1867. február 17-i leiratában kimondta az alkotmányos állapotok helyreállítását, kinevezte Andrássy Gyula grófot az ország miniszterelnökévé, majd az ő előterjesztésére február 20-án a kormány tagjait.⁴⁰

Az így létrejött kiegyezés utáni feladatok közé tartozott a polgári állam- és jogrendszer kiépítése. Ennek központi kérdése a közép- és alsófokú közigazgatás modernizálása, a magát az alkotmányosság bástyájának tekintő vármegyének a parlamenti kormányzattal való összeegyeztetése volt. A municipiumok életében addig az önkormányzat politikai hatásköre dominált, amely mellett az egymásba fonódott igazgatási és igazságszolgáltatási jogkör is meghatározó jelentőségű volt. A kormánynak alapvető érdeke fűződött a központi hatalom erősítéséhez, mert az eredményes államműködés érdekében szükséges volt a rendeleteinek feltétlen végrehajtása. De figyelembe kellett vennie a megyék hagyományos önkormányzati jogait és politikai szerepét, nehogy ellentétbe kerüljön a hatalmi bázisát őrző középnemességgel, amely a kormány parlamenti többségét biztosító Deák-párt zömét is adta.⁴¹

Az alig egy hónapja megalakult kormány 1867. március 27-én tárgyalta az egyik legkorszerűtlenebb terület, az igazságszolgáltatás kérdéseiről. **Horvát Boldizsár** igazságügyminiszter ekkor leszögezte, hogy a „magyar igazságügy kivált az alaki törvénykezés terén gyors reformot igényel”, de a „bíróügyi szervezet megállapítása a megyei szervezet kérdésének megoldásától függ”.⁴²

A kormány 1867. április 10-én a municipiumokhoz intézett leiratában úgy fogalmazta meg hozzájuk fűződő viszonyát, hogy a „köztörvényhatóságok önkormányzata mellett az országos önkormányzat is fennállhasson. Ennek pedig gyakorlati feltétele: a felelős kormány és annak

---

⁴⁰ RT 1867 3, 12.o.

⁴¹ Kovács Endre főszerk.: Magyarország története 1848-1890 2.k. 835.o. Bp. 1979; Máthé: i.m. 25.o.

⁴² uo. 26.o.

rendelkezési joga”. A polgári államszervezet kialakítása a továbbiakban e célkitűzésnek megfelelően haladt előre.⁴³

A kormány az igazságügy kérdései közül 1867. június 17-i ülésén foglalkozott a perrendtartás és a bírói törvényjavaslatok előkészítésével.⁴⁴

Ezt követően az igazságszolgáltatási szervezet és a jogrendszer átalakítására tett első lépés a „Polgári törvénykezési rendtartás tárgyában” alkotott 1868:LIV.tc. létrehozása volt, amely kimondta a nemesi előjogok teljes megszüntetését, az állampolgárok törvény előtti egyenlőségét. E jogszabály meghagyta a törvényhatóságok jogszolgáltatási hatáskörét, de újraformálta az állami felsőbbbíráskodást, mivel a 3-4.§-ok kijelölték a felsőbbbíróságokat: a szűkebb értelemben vett Magyarországon a Pesti, míg Erdélyben a Marosvásárhelyi Királyi Ítéletábrlát. A legfőbb bírói hatóságot pedig mindkét területen „**magyar királyi curia**” név alatt a legfőbb törvényszék gyakorolja Pesten”. Ennek eredményeként az 1869. május 1-jén megalakult felsőbbbíróságok megszabadultak a középkori hagyatéktól, a rendi méltóságok részvételétől, és átalakultak korszerű igazságszolgáltató szervvé.

E törvényt a jogászság szervezetei, az ügyvédegyletek fenntartásokkal fogadták. Az észrevételek az igazságszolgáltatás teljes korszerűsítését kívánták azzal, hogy ez „Európa szerte állami és nem helyhatósági jog”. Ennek megfelelően szükséges a „bírák szakképzettségét és függetlenségét biztosító, úgy a törvénykezésnek a közigazgatástól való elválasztása iránti alapelveken nyugvó czélszerű szervezése”, így e feladat a „törvényhozás egyik legsürgősb teendőjét képezi”.⁴⁵

*

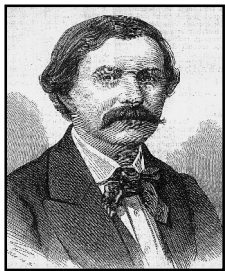
---

⁴³ RT 1867 63.o.

⁴⁴ Soós László szerk.: Minisztertanácsi ülések napirendi pontjai 1867-1944 (MT-CD) PC CD-ROM Magyar Országos Levéltár - Arcanum Digitéka

⁴⁵ A budapesti ügyvédegylet észrevételei a polgári törvénykezési rendtartás javaslatára in. Az 1865-dik évi december 10-dikére hirdetett Ogy. Képv. ir. 6.k. 55.o. 1868

Az igazságügyi törvényalkotás az 1869. április 20-ára összehívott országgyűlés fontos feladatát jelentette. A kormány programját tükröző április 24-i trónbeszéd kiemelte az ország intézményei átalakításának követelményét a „kor szelleméhez és az új viszonyok szükségéhez képest”. Ferenc József kihangsúlyozta a bíráskodás fontosságát azzal, hogy „mindenek előtt az igazságszolgáltatás fontos ügye az, amelyre Önök komoly figyelmét felhívom. A jó, gyors és részrehajlatlan igazságszolgáltatás a rendezett államélet első kellékei közé tartozik ... Kormányom tehát javaslatokat fog Önök elé adni a bírói hatalom gyakorlásáról, s a bírói felelősségről. Ezzel kapcsolatban áll az első bíróságok szervezéséről szóló törvényjavaslat, mely arról intézkedik, hogy az első folyamodású bírósági közegek állandó székhelyekhez legyenek kötve”.⁴⁶

Ekkorra már befejeződtek a munkálatok az IM-ben a trónbeszédben megfogalmazottak végrehajtása érdekében. A minisztérium szócsöveként az akkor indított Jogtudományi Szemle szolgált, amely rendszeresen közölte az igazságszolgáltatás átalakításával kapcsolatos eszméket, elképzeléseket, terveket. A lap 1869. áprilisi első számában jelentette be, hogy a „roppant horderejű” törvényjavaslatok elkészültek. A kodifikációs munkát **Csemegi Károly** végezte, elkészítve a bíróságról és az ügyészségről szóló alapvető törvények legnagyobb részét. Cikksorozatában kifejtette a jogalkotással kapcsolatos nézeteit: eszerint az igazságügyi apparátust a maga egészében kell újraformálni, mivel az „esküdtszék, államügyészség, végrehajtói rendszer: mind megannyi külön tekintet igénylő intézmények, melyek létezése vagy behozatala több tekintetben megváltoztatja a bírósági szervezetet”.⁴⁷

Az igazságszolgáltatás újraalakítása központi kérdésének, a bíráskodás államosítása és a municipiumi közigazgatástól való elválasztása érdekében a kormány által benyújtott törvényjavaslatot a Képviselőház 1869 június-júliusában nagy viták során tárgyalta meg. A kormányoldalon is voltak ellenérzések a javaslattal szemben, amely az ellenzék heves ellenállását váltotta ki. Az ellenzék a legnagyobb sérelmet a közigazgatás és az igazságszolgáltatás elkülönítésének végrehajtási módjában látta, mivel a kormány e javaslatát nem a törvényhatóságok rendezésére vonatkozó javaslattal együtt kívánta tárgyalatni. Az

⁴⁶ Az 1869-ik évi ápril hó 20-dikára hirdetett Ogy. Képv. (Képv. 1869) ir. 1.k. 1.o. 1871

⁴⁷ Jogtudományi Szemle (JtudSz) 1869/1. 53-54.o.; Csemegi Károly: A bírósági szervezet II. uo. 1869/3. 101.o.; Edvi Illés Károly - Gyomai Zsigmond: Csemegi Károly művei 1.k. VIII.o. Bp. 1904

ellenzék szerint a kormány a vármegyei autonómia tönkretételére tört, és hallani sem akart a törvényhatósági tisztviselők igazságszolgáltatási hatáskörének megszüntetéséről, a hagyományos bíróválasztási jog elvételéről.⁴⁸

A nagy ellenkezés láttán a minisztertanács 1869. június 10-i határozatában kimondta, hogy nem célja a merev központosítás, de kívánalma az önkormányzati jog megóvása mellett az „országos törvények s a központi kormány törvényes rendeleteinek végrehajtása”. Emiatt „lehetetlennek tartaná az igazságügy helyes és korszerű reformját, ha az a municipiális hatóság keretében jövőre is meghagyatnék”. A megye szerepét illetően leszögezte, hogy célja ezen intézménynek a „kor színvonalára”, és ezzel a „jó, gyors és pontos administratio közegévé emelése”. A kormány ígéretet tett arra is, hogy a törvényhatóságok szerepére, jogkörére vonatkozó javaslatát hamarosan előterjeszti.⁴⁹

„A bírói hatalomról” szóló törvényjavaslatot 1869. június 23-július 3. között tárgyalta meg a Képviselőház.⁵⁰

Horvát Boldizsár előterjesztésében kiemelte a kérdés halaszthatatlan fontosságát, mivel „épen ezen ügy az, mely a legtöbb és a legsajgóbb panaszok tárgyát képezi, ez a tér az, melyen legtöbb és leggyökeresebb reformra van szükség”. Leszögezte, hogy „hijába halmozni el az országot a legjobb alaki vagy anyagi törvényekkel mindaddig, amíg nem gondoskodnak a bírósági közegek olyatén szervezéséről, mely a törvények hű, gyors és pontos végrehajtásának megadja minden garantiáját”. A miniszter megállapította, hogy az ország gyarapodása szempontjából is szükséges a megújítás, mivel az állami bíráskodás garantálja a beruházások biztonságát. Mint mondta, „minél nagyobb, minél biztosabb az oltalom, melyben valamely államban a hitel részesül, annál könnyebben, annál bővebben és annál kedvezőbb feltételek mellett nyitja meg forrásait ... Az igazságügyi reform tehát az életkérdés jelentőségével bír, mind anyagi, mind pedig közvetve szellemi emelkedésünk szempontjából”.

A vita során Deák Ferenc leszögezte, hogy a népképviselői országgyűlés és az annak felelős kormány mellett a megyék „oly testületek, melyek az összes kormányzati rendszernek

---

⁴⁸ Máthé: i.m. 36-37.o.

⁴⁹ Pesti Napló - Esti Kiadás 1869/129.

⁵⁰ Képv. 1869 napló 2.k. 65-337.o. 1871

alkatrészét képezik ... A megyék nem föderatív részei az összes államnak, s nem bírhatnak az államtól elkülönített vagy azzal éppen ellenkező jogokkal”. Kijelentette, hogy az új alkotmányos helyzetben az igazságszolgáltatás állami feladat, amelyet csak a közigazgatástól elválasztva lehet ellátni. Megállapította, hogy a „népesség szaporodása, a növekvő ipar és forgalom, a kereskedelem, az élénkebb mozgás annyira megszorította a pereket, hogy egész évi folytonos működés mellett is alig képesek a bíróságok az igazságszolgáltatást kellően ellátni. A politikai közigazgatás annyi munkát ad, hogy a politikai tisztviselőknek egész idejét, erejét elfoglalja”. Így amíg a törvénykezés a „politikai közigazgatástól el nem választatik, Magyarországon a jó igazságszolgáltatás lehetetlen”.⁵¹

A nagy viták után létrejött Btv. megteremtette az állami igazságszolgáltatást: az 1.§ elválasztotta egymástól az igazságszolgáltatást és a közigazgatást, a további szakaszok pedig rendezték a bírói tiszt elnyerését, az ahhoz szükséges kvalifikációt, az összeférhetetlenséget, kimondták a bírák állami javadalmazását és elmozdíthatatlanságát. A bírói jogállás fontosságára figyelemmel a törvény leszögezte, hogy a bírásokra vonatkozó felelősségi, nyugdíjazási szabályokat kizárólag törvény állapíthatja meg, éppúgy, mint a bíróságok létesítését vagy megszüntetését.

E törvény javaslatával párhuzamosan az IM 1869 tavaszára elkészítette az első folyamodású bíróságok s a királyi ügyészek szervezetéről, valamint a bírói felelősségről, továbbá a bírák áthelyezése s nyugdíjazása körüli eljárásról szóló tervezeteket.⁵²

*

Az igazságszolgáltatási szervezet elengedhetetlen részének tekintett államügyészségről ekkor már a szaksajtóban több tanulmány jelent meg, amelyek taglalták a szervezeti és hatásköri kérdéseket, továbbá megfogalmazták véleményüket a kodifikáció tartalmát illetően.

A Schnierer Aladár jogakadémiai tanár által kifejtettek szerint a vélemények megegyeztek abban, hogy az „állam legszentebb érdeke a bűntények megtorlását követeli”, ezért szükség

---

⁵¹ uo. 247.o.

⁵² JtudSz 1869/1. 53.o.

van az államügyészre, az olyan „közorgánusra, mely hivatalból az elkövetett bűntényeket és azok valószínű okozóit” a bíróság elé juttatja.⁵³

Csatskó Imre curiai bíró szerint szükséges, hogy az „állam részéről egy, a vizsgáló bíróságtól független, az államnak említett jogát úgy, mint a magános vádlottét védő, az anyagi jogosságot szigorúan kieszközölni igyekvő hivatalnok, az állam- vagy tiszti ügyész, közvádlo személyében rendeltessék ki; ki az ügymenetre a büntettnak elkövetésétől, illetőleg a feljelentésétől, annak megbüntetéséig ... folytonosan felügyeljen, különösen a vizsgálatot figyelemmel kísérje, az esetnek tisztába hozatalára szolgálható eszközöknek használatát indítványozza”. De szükséges, hogy e személyek szervezetileg is önállóak legyenek, mert az akkori tiszti ügyészek nem rendelkeztek „oly függetlenséggel, mint aminővel annak, mint az állam közbiztonságának fentartása körül eljárásának bírnia kellene, és különösen kelletlenül nagyobb mértékben függ hivatalos teendőiben az illető törvényszéktől”.⁵⁴

A polgári eljárás megújítása kapcsán a jogirodalomban az is felmerült - a francia mintának megfelelően -, hogy az államügyész az ilyen perbe szintén beavatkozhasson, mivel ezt a „közérdek kívánja”. Ő „köteles a törvény megtartása felett őrködni, s a bíróságok eljárásának törvénytelenége ellen, a felek jogainak épségben tartása mellett, panaszt emelni”. A szerző szerint csak ilyen hatáskör esetén érvényesülhet a törvény, hiszen az olyan esetekben, ahol a felek belenyugodtak az ítéletbe, ügyészi fellépés hiányában a másodfokú bíróság nem kerül abba a helyzetbe, hogy a jogsértést orvosolja.⁵⁵

Ha a hatáskörben nagyrészt egyet is értett a szakirodalom, abban már kétségek voltak, hogy „mikép lehetséges municipialis tiszti ügyészségünket (melynek eddigi szervezetét nem védelmezhetjük) a felelős ministeriális kormányrendszerrel öszhangzásba hozni”? Az aggodalmak szerint, ha a Nyugat-Európában szokásos igazságügyminiszteri alárendeltségben működne a szervezet, akkor a „kormány önkényétől függne, mit akar s mit nem akar ítélet alá bocsájtani”, ezért a hagyományos magyar megoldást megőrizve, a „tiszti ügyészséget még a törvényszéktől kell függetlenítenünk”.⁵⁶

⁵³ Schnierer Aladár: A nyomozó- és vádelv jelentősége a bűnvádi eljárásban 334.o. JK 1868/43.

⁵⁴ Csatskó Imre: Büntető eljárásunk hiányai 92-93.o. uo. 1867/18.; JtudSz 1869/2. 74.o.

⁵⁵ Garay Dezső: A polgári peres eljárás reformja VIII. 384.o. JK 1871/50.

⁵⁶ Vüncs Sándor: Az igazságügyi ministerium és a tiszti ügyészség 121-122.o. Magyar Jogtudományi Hetilap 1866/16.

A szerzők elemezték a más országokban kialakult szabályozást és gyakorlatot is, s a francia, német tapasztalatok alapján rendkívül aggályosnak tartották az ügyészség kormány alá rendelését, mert így az „igazságügyminiszter lévén az államügyészség fője, ily szervezet mellett hatáskörét korlátozni, más részt pedig főleg politikai kérdésekben veszélyes irányban serkenteni lehet”.⁵⁷

A pesti egyetem egykori tanára, Szokolay István a francia megoldás alapján kijelentette, hogy a miniszteri alárendeltség politikai befolyásolhatóságot jelent, ezért a „közvádoló állása nem lehet más, mint egy jogkövetelő féle, mivel a vádlott hasonló jogokkal felruházva áll szemközt ... A közjogrend közege, a közvádoló, nem lehet a végrehajtó hatalom ágense, ... attól függetlennek, és így elmozdíthatatlannak kell lenni a büntető igazságszolgáltatás szigorú és részrehajlatlan kezelése érdekében”. A szerző szerint az pedig egyenesen kizárt, hogy az államügyészség a francia mintát követve magánjogi hatáskörrel is bírjon. Okfejtése szerint e területen egyrészt olyan természetű „magánjogok- s viszonyokról van szó, melyekről mindenki lemondhat”, vagyis azokkal szabadon rendelkezhet, és így állami beavatkozásnak nincs helye, másrészt a közérdek e „kérdésekben csak annyiban szerepel, amennyiben a törvények helyes magyarázata s alkalmazása közérdekű dolog”, erről pedig a bíróságnak kell döntenie, amely nem helyezhető az államügyész felügyelete alá.⁵⁸

A Jogtudományi Szemle szerkesztőségének a cikkhez fűzött megjegyzése szerint viszont a „francia mintára alakítandó államügyészségnek nálunk, tekintettel törvényszékeink jelen gyarló állapotára s a szigorú miniszteri felügyelet élénken érzett szükségére, nem kevés barátja van”.⁵⁹

*

Az állami igazságszolgáltatási szervezet kialakítása során az IM egységesen kívánta szabályozni a szorosan összetartozó bírói és ügyészi szervezetet, ezért az 1869 tavaszára elkészített tervezetében együttesen szólt róluk. Az előkészítés során alapvető kérdés volt, hogy mennyi bíróságra is van szükség az országban. A minisztérium ennek érdekében

---

⁵⁷ Az államügyészség Németországban 106.o. JK 1868/14.

⁵⁸ Sz.: A francia államügyészség 488-489.o. JtudSz 1869/11-12.

⁵⁹ uo. 486.o.

felmérte a létező jogszolgáltató szerveket, személyzetük állapotát, elhelyezését, működési körüket, s ezen adatokat a lakosság lélekszámával, a helységek földrajzi megközelíthetőségével összevetve készítette el javaslatait.⁶⁰

A 30 szakaszból álló törvénytervezettel a kormány 1869. május 2-i ülésén foglalkozott, és azt jelentéktelen módosításokkal elfogadta.⁶¹

A tervezet első fejezete a szervezendő törvényszékek és járásbírók számával, osztályba sorolásával, a beosztandó személyzet létszámával, a második pedig a királynak nevezett államügyészség szervezetével, személyzetének jogállásával, a továbbiak pedig a hatáskörével foglalkoztak.⁶²

Az elgondolás szerint az ügyészség a francia mintának megfelelően az igazságügyminiszter felügyelete alatt áll: tagjait ő jogosult kinevezni, akár azon bíróság bírái közül is, ahol működnek. A bírák kötelesek ezen megbízást elfogadni, de amíg ezen minőségük tart, bírói teendőket nem végezhetnek. Az ügyészek kormányzati érdekből bárhová áthelyezhetők. A szervezet tagjai felettesükkel hierarchikus viszonyban vannak, de miniszter bármely ügyésszel közvetlen kapcsolatot tarthatott volna. Az ügyészeknek a kormány az adott bíróság alelnöki fizetését javasolta.

A tervezet az ügyészséget három szintű szervezetnek képzelte el, mely szerint „minden első folyamodási törvényszék mellett van egy kir. ügyész, a főlebbviteli törvényszékek mellett kir. főügyészek, s a Curia mellett kir. legfőbb ügyész, kinek czíme: a magyar szent korona ügyésze”. Az ügyészek a főügyészek alatt állanak, a legfőbb felügyeletet pedig a koronaügyész viszi felettük, akinek joga van minden ügyet „magához felkívánni”, s utasításokat adni. A főügyészi és a koronaügyészi jogkör nem került részletezésre, rájuk a tervezet csak annyit tartalmazott, hogy hatáskörükbe „azon ügyek mennek át, melyek ekkorig a kir. ügyek igazgatóságához tartoztak”.

---

⁶⁰ JtudSz 1869/2-10. „Törvényszéki statisztika” címmel közölte a felmérés eredményeit és az ezekből adódó következtetéseket.

⁶¹ Minisztertanácsi jegyzőkönyvek (Mt. jkv.) 6.d. MOL K.27.

⁶² Törvényjavaslat az első folyamodású bíróságok s a kir. ügyészek szervezetéről 81-83.o. JtudSz 1869/2.

A tervezet a királyi ügyészek hatáskörét az eljárási törvények megalkotásáig ideiglenesen kívánta szabályozni, oda azokat a feladatokat utalva, melyek a „mostani tiszti ügyészeket büntető s házassági ügyekben illetik”, azonban az addigi állapottal szemben „vizsgálatot nem teljesíthetnek”. A büntetések végrehajtását illetően megmaradt volna a tiszti ügyészi hatáskör, mivel továbbra is az új szervezet tagjait illette az „ítéletek végrehajtásának ellenőrzése, s a börtönök feletti főfelügyelet”.

Május 11-én a kormány a bírák és a bírósági hivatalnokok felelősségéről szóló törvény tervezetét tárgyalta meg, amely egyformán szabályozta az igazságszolgáltatási szervezet két ágát, mivel kimondta, hogy bírák alatt értetnek az ügyészek is. A fegyelmi vétségek megítélését a tervezet a rendes bíróságok tagjaiból alakítandó fegyelmi bíróságoknak kívánta adni, amelyek csak az illetékes királyi ügyész indítványára rendelhetek volna fegyelmi eljárást. Az elképzelés szerint az ügyész az egész fegyelmi eljárásban közreműködik indítványaival, tárgyalási részvételével, fellebbezési jogának gyakorlásával. Tárgyalási végindítványában a fegyelmi büntetés nemét, összegét is megjelölhette volna.⁶³

A szabályozás elemeként az IM a bírák nyugdíjazásáról és áthelyezéséről szóló törvény tervezetét is elkészítette: az ebben foglaltak szerint, ha a „testi vagy szellemi fogyatkozásba szenvedő bíró nem kívánna nyugdíjba vonulni, akkor a királyi ügyész a fegyelmi bíróság elé terjeszti az ügyet.”⁶⁴

*

Az igazságügyi szervezettel kapcsolatos javaslatok elfogadtatásának rendjéről a **Ferenc József** részvételével 1869. május 11-én tartott minisztertanács döntött: eszerint az elsőfolyamodású bíróságok székhelyei és területi besorolása megállapításának joga a kormányt illeti. A döntést a király határozta meg, mivel kijelentette, hogy a székhelyek kérdése

⁶³ Törvényjavaslat a bírák és bírósági hivatalnokok felelősségéről Képv. 1869 ir. 1.k. 47-57.o. 1869

⁶⁴ Törvényjavaslat a bírák s a bírósági hivatalnokok áthelyezése és nyugdíjazása körüli eljárás szabályozásáról uo. 71-73.o.

parlamentari vita tárgyat nem képezheti, mert előreláthatólag kicsinyes helyi érdekek kerülnek előtérbe, és ezáltal a tárgyalás nagyon elhúzódna, pedig a rendes igazságügyi szervek létrehozása az országban sürgősen szükségessé vált.⁶⁵

A javaslatok elfogadtatása azonban hosszabb időt igényelt, mivel a törvényhatóságok felléptek addigi jogaik csorbítása ellen. Történeti jogaikra hivatkozással módosító indítványokkal próbálkoztak, a jogkörük rendezésénél csak annyi hatáskört akartak feláldozni, ami feltétlenül elkerülhetetlennek látszott. Törekvéseik szerint a törvényszéki kerületeket a törvényhatóságok előzetes véleményének kikérésével alakítsa meg a kormány, a bírósági személyzet kinevezésénél pedig kijelölési jogot kívántak.⁶⁶

Mivel látható volt, hogy az igazságügyi reformot csak a törvényhatóságokra vonatkozó szabályozás elkészültével sikerülhet végrehajtani, ezért a kormány ígérete szerint elkészítette vonatkozó törvényjavaslatát, amelyet a belügyminiszter 1870 tavaszán nyújtott be a Képviselőházhoz.⁶⁷

Az IM pedig átdolgozta korábbi javaslatait, s korábbi előterjesztésével szemben szétválasztotta a bíróságokra és ügyészségekre vonatkozó szabályozást. A minisztérium teljeskörű kodifikációt akart, ezért a gyors elfogadásban bízva elkészítette a felállítandó bíróságok és ügyészségek 1870-re javasolt költségvetését is, mely a fizetések, épületek, felszerelések kérdéseivel foglalkozott. Az új igazságügyi szervezetet a békebírákról és a bírósági végrehajtókról szóló tervezetek tették teljessé. A kormány az előterjesztéseket 1870. január 1-jei ülésén vita nélkül elfogadta, Horvát Boldizsár pedig azokat napokon belül benyújtotta a Képviselőháznak.⁶⁸

---

⁶⁵ Máthé: i.m. 33-34.o.

⁶⁶ uo. 133-134.o.

⁶⁷ A kormány a megyei közigazgatásról s a megyék rendezéséről szóló javaslatról 1870. január 10, 14-i ülésein tárgyalta, majd azt április 27-én terjesztette a Képviselőházhoz: Törvényjavaslat a köztörvényhatóságok rendezéséről, MT-CD, Képv. 1869 ir. 5.k. 35-50.o. 1870.

⁶⁸ Mt. jkv. 9.d. MOL K.27.; Törvényjavaslatok - Az első folyamodású bíróságok rendezéséről 267-293.o., A királyi ügyészség felállításáról 294-302.o., A bírósági végrehajtókról 302-310.o., A békebírákról 310-330.o., A szervezendő első folyamodású kir. törvényszékek, ügyészségek és járásbírók költségvetésére az 1870. évre 331-343.o. Képv. 1869 ir. 3.k. 1870

A bíróságok rendezéséről szóló törvényjavaslat alapvető jelentőségű volt, mivel ez határozta meg - a korábbi kormányhatározattól eltérően - a felállítani tervezett törvényszékek és járásbíróságok számát, székhelyét, beosztását és hatáskörét. Az ügyészség szempontjából a törvényszéki hatáskörnek és illetékességnek volt jelentősége, mivel mellettük javasolta a kormány a szervezet felállítását. E javaslat melléklete 135 törvényszék felállítását tartotta indokoltnak a „népesség és közforgalom igényeihez” képest.

A javaslat 23.§ e) pontja a királyi törvényszékek bűnvádi hatáskörébe - törvénykönyv hiányában - azokat a bűncselekményeket utalta, amelyek miatt az addigi törvényhatósági szervek, mint társas bíróságok jártak el, míg a 20.§ a járásbíróságokra kívánta bízni a büntető vizsgálatok végzését. A 28.§ a sajtó útján elkövetett bűncselekmények elbírálására 10 törvényszéket jogosított fel, míg a 30.§ a szűkebb értelemben vett Magyarország területén az addigi táblai hatáskörbe tartozó bűncselekmények elbírálását a pesti, Erdélyben pedig a marosvásárhelyi törvényszékhez utalta.

Az 1870. január 6-i „A királyi ügyészség felállításáról” szóló, 36 szakaszból álló törvényjavaslat az 1849-61 közötti korszak államügyészségének megoldásait vette át, némely kérdésben a magyar hagyományok érvényesülésének is teret hagyva.

Az általános indokolás kifejtette az új szervezet felállításának szükségességét és jogállásának jellemzőit. A kiindulási pont szerint Magyarországon a büntetőeljárás vádelvű, így „oly közegnek felállítása, mely a közvádat képviselje, múlhatatlanul szükséges”. Az indokolás megállapította, hogy a korábbi jogszolgáltatás szervezete és egymásba folyó funkciói tarthatatlanok, szükséges, hogy a „bíró, közvádló és védő külön természetű teendői elválasztassanak és egymástól független közegekre bízassanak”. Azt is leszögezte, hogy az „ügyészség a bíróságoktól nem függhet, s hogy önálló egyenjogósított hatóságot képez”. A municipiális tiszti ügyészi intézménnyel leszámolva kimondta, hogy a „közvádló csak az állam közege lehet”, mivel a „büntető törvények áthágói magát a jogrendet és így az összes társadalmat is sértik”.

A javaslat az igazságügyminiszteri alárendeltséget tartalmazta, mivel annak „utasításait teljesíteni köteles”, és az ügyészi megbízatást is bármikor visszavonhatja. Ennek indokát abban látta, hogy a közhatalom „gyakorlásában az ügyészeket alárendeltség nélkül hagyni ... annyit tenne, mint a büntető törvénykezést a királyi ügyészek korlátlan tetszésére bízni, s a

közhatalmat minden ellenőrzés nélkül viszonylag kisebb állású egyének kezébe, kellő biztosíték nélkül átadni”. Így az „ügyészeket leghelyesebben azon közegnek lehetett és kellett alárendelni, mely az államérdekeknek az igazságügy körüli képviselésére legelsősorban van hivatva”. Ez a személy pedig az igazságügyminiszter, aki „állásánál fogva leginkább áll a törvényhozás ellenőrködése alatt”, és annak felelősséggel tartozik. Mivel az ügyész az állam közérdekeit védi, ezért „szükséges, hogy a kormány az általa kirendelt képviselőt ... szabadon választhassa és utasításokkal elláthassa”. Így ezen érdek miatt kap a miniszter jogot az ügyészség viszonyainak szabályozására.

A javaslat 2.§-a az ügyészséget három szintű szervezetként határozta meg: a Curia mellett koronaügyész, a királyi tábláknál főügyészek, a törvényszékeknél pedig királyi ügyészek tevékenykednek. A koronaügyészi tiszt betöltése a 30.§-a szerint viszont a „szóbeli büntető és polgári eljárás behozataláig” nem szükséges, mivel kódexek hiányában feladatai nem lennének. Az igazságügyminiszter a főügyésszel tart kapcsolatot, akinek közvetlen alárendeltségébe tartoznak az ügyészek, és a 29.§ b) pontja szerint részükre utasítást adhat. A főügyész számára a javaslat speciális hatáskörként meg kívánta tartani a királyi ügyigazgató azon jogkörét, miszerint eljárhat az ügyvédi visszaélések miatt.

A királyi ügyészekre a javaslat kiterjesztette a Btv. rendelkezéseit azzal a különbséggel, hogy bármikor elmozdíthatóak és áthelyezhetőek voltak.

A javaslat szerint az ügyészség fő teendője, hogy a „jogrendnek a büntető törvényekben meghatározott megsértése eseteiben, a törvény alkalmazása iránti eljárást megindítsa”. Mivel - csekély kivételtől eltekintve - sem büntető anyagi, sem eljárási jogi rendelkezések nem voltak, ezért a javaslat 17-23.§-ai tételesen felsorolták az ügyészi hatáskört, melynek központja a közvádlói szerep ellátása volt. A királyi ügyész az állami büntető igény érvényesítésével kapcsolatos feladatát a vizsgálóbíróhoz intézett indítványokon, tárgyalási szereplésen és a fellebbezési jogon keresztül gyakorolja. A hagyományoknak felelt meg, hogy a 26.§ a fogházak felügyeletét és a büntetések „eszközlését” a királyi ügyészek jogkörébe utalta.

Az addigi gyakorlatnak megfelelően két nem büntető hatáskört kívánt a javaslat megtartani a királyi ügyész részére: a 24.§ kimondta, hogy a polgári bíróság hatáskörébe tartozó (protestánsok) házasság megsemmisítési, felbontási perekben a házassági kötelék védője,

míg a 27.§ szerint ő felügyeli a törvényhatósági árvapénztárakat. A javaslat 25.§-a pedig még a bírói fegyelmi törvényben foglalt feladatot utalta az ügyészhez.

*

A kormány szándékai ellenére nem sikerült az igazságügyi törvényjavaslatok gyors országgyűlési tárgyalása: a municipiális érdekeket szolgáló, az addigi eredményeket is megsemmisíteni kívánó képviselői akciók, az új bíróságok székhelyének kijelölése miatti nézeteltérések, ütközések, a pénzügyi szempontokat érvényesítő kormánydöntések miatt a javaslatok tárgyalása csak 1871 májusában történt meg.⁶⁹

A legfőbb politikai akadály azzal hárult el, hogy 1870 augusztusára megszületett „A köztörvényhatóságok rendezéséről” szóló 1870:XLII.tc., amely rendezte ezen politikai-igazgatási egységek jogállását és feladatait, hatáskörükben hagyva a rendőri szervek fenntartását.

Az igazságügyi javaslatokat illetően a képviselőházi osztály- és központi bizottsági ülések vitái, továbbá a különböző településeknek a parlamentet, kormányzatot és a minisztériumot bíróság megszerzése érdekében ostromló beadványai és kijárási eredményeként a bírósági törvényjavaslat két részre szakadt: az első folyamodású bíróságokat érintő szervezeti, hatásköri, illetékességi szabályokat meghatározóra, illetve a fizetéseket és költségeket rendezőre.⁷⁰

*

A királyi ügyészégi javaslat nyilvánosságra hozatala után az új intézményről és feladatairól észrevételek, vélemények láttak napvilágot, melyek alapvetően közjogi-politikai kérdésekkel foglalkoztak.

---

⁶⁹ A javaslatok elfogadásának elhúzódására, az igazságügyminiszter, a kormány és az országgyűlés szándékaira, cselekményeire ld. Máthé: i.m. 141-155.o.

⁷⁰ Mutatja az egyes települések bírósági székhellyé válási igényét, hogy a javaslatok előkészítése, tárgyalása idején beadványok, kérvények százait juttatták el a Képviselőházhoz: ld. Az 1869-1872-dik évben tartott Országgyűlés Képviselőháza jegyzőkönyveinek tartalom-mutatója a 65-75.o. sorolja a beadott iratokat 1873

Az ügyvédegyleti vélemények nem vitatták a szervezet létrehozásának szükségességét, mivel az „állami ügyészség feladata eredeti tisztaságában független öre és előmozdítója lenni azon törvények igazságos alkalmazásának és foganatba vételének, melyek a magánérdekek mellett az állami öszlét háborítatlan fennállására is közelebbről befolyással vannak”. A javaslat megoldása helyes, mivel a büntetőeljárás „megkívánja, hogy más egyén legyen a vizsgáló, más az ítélő bíró, ... legyen a közérdeknek és az államhatalom felügyeleti jogának képviselője, de ennek hatásköre körülírva legyen úgy, miszerint az állam (tishti) ügyész a vizsgáló és ítélő bírót hivatása szerinti eljárásban ne gátolhassa”.⁷¹

Azt azonban veszélyesnek tartották, hogy az „igazságügyi miniszter az államügyészség tagjaival rendelkezék, és ez által a vádak emelésére vagy azok beállítására egyenes befolyást gyakoroljon. Ez oly visszaélés, mely a közvádló iránti bizalmat végkép megingatja, mert az többé nem függetlenül, hanem a politikai érdekek által befolyásolt miniszter meghagyása szerint cselekszik”. Mivel a „vádemelés az igazságszolgáltatás és nem az államkormány ügyét képezi, mely egyedül a törvény szabályai szerint ítéltető meg”, ezért biztosítékot kell keresni az esetleges visszaélések ellen. Ilyen lenne a „közvádlói intézmény oly szervezése, mely képviselőit függetlenné és elmozdíthatatlanná teszi, és működésük ellenőrzését a feltörvényszékekre bízva”.⁷²

A vélemény szerint az ügyészre is ki kell terjeszteni a bíróra vonatkozó szabályokat azért, hogy „egyedül a törvény és saját lelkiismerete szerint tartozék eljárni”. Ellenkező esetben a „független jogászok oly állomásra vállalkozni nem fognak, melyben őket a miniszter tetszése szerint egyik helyről a másakra áthelyezheti, hivataluktól is megfoszthatja”.⁷³

*

A királyi ügyészségi törvényjavaslattal 1870 tavaszán foglalkozott a Képviselőház osztályainak előadóiból alakult központi bizottság, amely májusban tette meg jelentését. Ebben megállapította, hogy a szabályozás irányelvei helyesek, a javaslat általánosságban a

---

⁷¹ Friedmann Bernát: Észrevételek a királyi ügyészekről szóló törvényjavaslat felett 183.o. JK 1870/29.; Csatskó Imre: A tishti (állam) ügyészségről 66.o., uo. 1871/9.

⁷² Az aradi ügyvédi egyet észrevételei a kir. ügyészség szervezése tárgyában 137-138.o., uo. 1870/22.

⁷³ A kassai ügyvédi egyet hivatalos közleményei: Észrevételek a kir. ügyészség szervezéséről szóló törvényjavaslat felett 374.o., uo. 1870/51.

részletes tárgyalás alapjául elfogadható, és így indokolt a plénum általi megvitatása. A bizottság a javaslatból egy elemet kivett, mert véleménye szerint az a köztörvényhatóságok feladatkörébe való állami beavatkozást jelentett volna: az árvapénztárak feletti felügyeletet törölte a tervezett hatáskörből.⁷⁴

Azonban - az igazságügyi szervezet létrehozásával kapcsolatos viták és nehézségek miatt - csak egy év elteltével foglalkozott az ügyészségi törvényjavaslattal a Képviselőház. Ekkorra - az 1871. április 16. és május 4-i minisztertanácsi üléseken - véglegesen eldőlt az az alapvető kérdés, hogy az eredeti döntésnek megfelelően a bíróságokról szóló törvény felhatalmazása, és az ott meghatározott számok alapján a kormány kap lehetőséget a törvényszékek és járásbíróságok székhelyeinek meghatározására.⁷⁵

Ezt követően a Képviselőház vitatta meg az igazságszolgáltatás újjászervezésével kapcsolatos előterjesztéseket. Az ügyészségi törvényjavaslat általános és részletes vitájával a plénum 1871. május 6, 8 és 10-én foglalkozott.⁷⁶

Várható volt, hogy a javaslat heves vitát vált ki, hiszen már 1869 őszén a tervezett ügyészi hatáskör miatt támadások érték a bírói felelősségi törvény tervezetét. Az ügyvédegyleti és képviselőházi vélemények szerint a közvádlóra „csak a vádlás és a vélemény adás a tiszte” tartozik rájuk, nem pedig a bíráskodás. E felfogás szerint, ha a királyi ügyésztől „tehetik függővé valamely fegyelmi eljárás meg- vagy meg nem indítása, vele a bíráskodás joga megosztatott”, mivel a bíróságok elnökeinek fegyelmi vétség miatti feljelentési kötelezettsége után azt akár félre is teheti, és így negligálhatja a bírói hatalmat.⁷⁷

E nézetnek megfelelően az akkori parlamenti döntés mellőzte is a felelősségi törvény javaslatában tervezett vádrendszert, mivel az országgyűlés a vizsgálóelvi eljárást fogadta el a fegyelmi eljárásra.⁷⁸

---

⁷⁴ Képv. 1869 ir. 5.k. 472.o. 1870

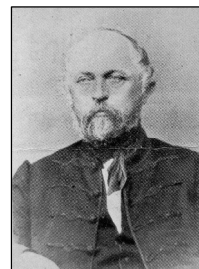
⁷⁵ Máthé: i.m. 147.o.

⁷⁶ Képv. 1869 napló 16.k. 156-172, 178-188, 192.o. 1871

⁷⁷ A bírói felelősségi törvény az országgyűlésben s az ügyvédi egyletekben 456.o. JtudSz 1869/10.

⁷⁸ Máthé: i.m. 58-59.o.

A királyi ügyészségről szóló törvényjavaslatot az általános vita és a részletes tárgyalás során számos támadás érte az ellenzék részéről, de a kormánypárt sem volt támogató több kérdésben. Így a lemondását fontolgató, a Képviselőháztól távolmaradt Horvát Boldizsár helyett megbízottjára, Kecskemét országgyűlési képviselőjére, a korábbi Pest-Pilis-Solt vármegyei tiszti főügyészre, **Horváth Dömére** hárult a javaslat elfogadtatása.⁷⁹

Az általános vita során kiderült a javaslattal kapcsolatos hozzáállás a kormánypárt és az ellenzék részéről. A kormánypárti előadó, Hodossy Imre csak röviden, indokainál fogva javasolta az elfogadást, míg az ellenzéki képviselők az abszolutizmus idején működött szervezet rémképét, az állami ügyészség által veszélyeztetett alkotmányosságot, és ezen keresztül a törvényhatóságok jogkörének újabb csorbítását vetették a kormány szemére.

Vezérszónokuk, a függetlenségi párti Lázár Ádám szerint a szervezet felállítását célzó javaslatok a korábbi „államügyészségi intézménnyel a legszigorúbb okszerű összefüggésben állanak, hogy ennek valósággal hasonmása czéloztatik becsempésztetni most”. A képviselő rámutatott, hogy a „királyi ügyészi intézmény az annyi jognyirbálás által megfosztott önkormányzat és szabadság rovására olyannak tekinthető, mely az alkotmányos szabadságnak meg nem felel”. Támadta a kormány kinevezési jogát, melybe az önkormányzatoknak beleszólása nincs, továbbá általános jelleggel a tervezett hatásköröket, melynek eredményeként a „miniszteri mindenhatóság által lüktetett összpontosító rendszert” megtestesítő ügyész a bírónak „mintegy ellenőreül tűnik fel”. Ellenérvelésében anyagi szempontokat is felhozott, mondván az „ország jelen pénzügyi viszonyai között a legkevésbé sem képes még a múlhatatlanul szükséges törvényszékeket és járásbíróságokat is kellő számmal felállítani”, így felesleges, hogy „új közegek nagy létszámmal, feles költséggel állíttassanak föl”. Kifogásolta, hogy az országban kodifikált joganyag nincs, így amíg a „büntetőjog nem szabályoztatik, a legveszélyesebb praecedentst alkotná a törvényhozás azáltal, ha kiragadná ezen egyes intézményt, mielőtt elhatározta volna, hogy az alaki jog és eljárásnak melyik nemét fogadja el”. Összegzésül indítványozta a javaslat elutasítását, kijelentve, hogy az addigi „megyei ügyészi állomások megtarthatók”.

⁷⁹ Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái PC CD-ROM Arcanum Digitéka

Az általános vita végén, május 6-án a Képviselőház 103-95 (vagy eltérő számolás miatt 92) szavazati aránnyal elfogadta a javaslatot a részletes tárgyalás alapjául.

Ennek során a szabályozás központi elemét, az igazságügyminiszteri alárendeltségről szóló 5.§-t támadások sora érte az ellenzék részéről, mivel ezzel a megoldással az ügyészség a „legfőbb politikai hatóságnak a bíróságok mellett alkalmazott orgánumává válik”, aki „eljárására nézve nézve nem lelkiismeretéből, nem is a törvényből, hanem a kormánynak egyes esetekben kibocsátott rendeleteiből meríti az irányadó utasítást”. Ebben az esetben a „vád megindításának kérdése vagy talán a feljelentett büntetendő cselekvények elhallgatása ... a kormány utasításától vannak függővé téve”. Ezáltal a „polgárok zaklatásnak lehetnek kitéve”, s az „igazságszolgáltatás a kormányhatalom eszközévé válik”. Az a kíváncsi is felmerült, hogy az ügyész „teendőire ne a kormány utasítása legyen irányadó, hanem a törvény”. Egy felszólaló indítványozta annak kimondását, hogy a „királyi ügyészség úgy a kormány, mint a bíróságtól független. Tagjainak egymásközi viszonyát, amennyiben erről a jelen törvény nem intézkedik: külön törvény határozza meg”.

Más ellenzéki felszólalások a centralizáció veszélyét látták az ügyészségben. Mint elhangzott, ha az „intézményt ilykép alkotjuk meg, hogy ha ekként alárendeljük a kormánynak: akkor e házban senki nem vonhatja kétségbe, hogy akkor nem a büntető igazságszolgáltatás ügyét mozdítjuk elő, hanem gyarapítjuk a kormánynak különben is elég nagy hatalmát”. Az elutasító vélemény szerint arra, hogy „akár az államot képviselje a kormány, akár az államot képviselje a közvádlo: szükség nincs”. Az ügyészek feladata a törvények fenntartása, annak „megsértett méltóságát és a sérelmet, ha úgy tetszik megbosszulhassák”, erre pedig megfelelő az addigi megoldás.

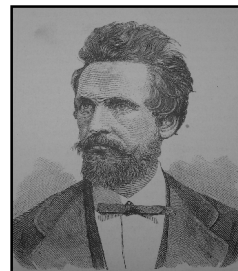
Ezzel szemben Horváth Döme leszögezte, hogy az államnak „gondoskodnia kell oly eszközről, mely lehetővé tegye, hogy a törvénynek elég tétessék”. Visszaülva az igazságszolgáltatás és a közigazgatás elválasztására, megállapította, hogy ez a jogérvényesítő közeg más nem lehet, csak az államügyészség. Elmondta, miszerint az egyébként „tiszteltetreméltó municipiális szervezetnek az ügyészség tekintetében van egy nagy hibája, nevezetesen az, hogy a vádlónak, védőnek és a bírónak szerepköre nincs egymástól elválasztva”. A tiszti ügyész a „megyéknél, hol az eljárás tökéletesen eltérő, ott ... vizsgál, referál, jegyzőként az ítéletet teszi föl, vádol vagy véd, és így vegyesen mindent intézván: nem lehet ezen helyzetet, ezen hatáskört rendezettnek mondani”.

Horváth felszólalásán így átütött, hogy az ügyészség a jogbiztonság megteremtésének eszköze, hiszen központosított szervezetként működve, az addigi partikularizmussal szemben az országosan egységes jogalkalmazás kezdeményezője lehet. E cél pedig a központi hatalom erősítésén, a kormány befolyásának biztosításán keresztül érhető el.⁸⁰

A szavazás során a többségi képviselők a javaslat e szakaszát változtatás nélkül elfogadták.

Az ügyészek szolgálati viszonyait rendező 6-16.§-okra is több módosító indítvány érkezett. Ezek lényege az volt, hogy a bírósági törvényben biztosított jogállás ügyészekre való kiterjesztése ne csak részleges, hanem teljes körű legyen. Kifogásolták az ügyész bármikori elmozdíthatóságát, melyet, mint a miniszteri „kénye-kedve” szerinti eszközt értékelték. A balközép vezéralakja, Tisza Kálmán ennek kapcsán azt hangsúlyozta, hogy az ügyészek pótlék miatti magasabb fizetése a kormányhűség jutalma, és ha nem teljesítik a kellő „alázatossággal kötelességeket, visszahelyeztetnek a törvényszékhez”, elvesztésével a külön juttatásnak.

E felvetésekkel szemben **Hodossy Imre** leszögezte, hogy a javasolt megoldás biztosítja a kormány számára akarata végrehajtását, de ugyanakkor biztosíték az egyet nem értő ügyésznek is azzal szemben, hogy „véggép elveszítse hivatalát, hanem más alkalmazást nyerjen, mint ugyanazon székhelyen alkalmazott bíró”.

Az ügyészi kinevezéshez a javaslat eredetileg a bírósági törvényben meghatározott képesítési követelményeket kívánta meg. Képviselői indítványra azonban a Ház megszavazta, hogy ezenfelül az ügyész, főügyész, koronaügyész esetében még legalább három éves gyakorló jogászi (bírói, alügyészi, ügyvédi) idő is szükséges a kinevezéshez.

A hatásköri kérdéseket illetően támadás érte azt az elképzelést, hogy a törvényszék nem határozhat az ügyész meghallgatása nélkül. Az ellenzék szerint ez azt jelentené, hogy az ügyész a bíróság fölött áll, hiszen nem felperes lenne, hanem egy kiváltsággal felruházott tényező az eljárásban. Horváth Döme többség által elfogadott válasza szerint viszont ez az

---

⁸⁰ Turi 1: i.m. 361.o. JK 1970/7.

ügyészi jog szükséges, „hisz a delictum fölött az állam nevében ő őrökdi, ő ad véleményyt, ő indítványoz, ... s elkerülésével ítélet nem hozatik”.

Vihart okozott az addigi hagyományos tiszti ügyészi hatáskörnek, a házassági kötelék védője szerepének a királyi ügyészre való átruházását célzó 24.§. Az egyházpolitikát is érintő kérdésben kritikaként hangzott el a kormánypárti Zsedényi Edétől, hogy ez a hatáskör hagyományosan csak a protestánsok pereiben élt, így „miért volna itt az államnak azon joga, hogy kivételképen” az ő esetükben lépjen fel.

Mivel a javaslat e szakasza a polgári törvénykezési rendtartás holtta nyilvánítással kapcsolatos 522.§ a) pontjára utalt vissza, Horváth Döme erre hivatkozással védte a javaslatot. Szerinte az ilyen eset is kiadatik véleményezésre a tiszti ügyésznek, így itt ugyanilyen szerepe lenne a királyi ügyésznek is. Kiemelte, hogy a tervezett hatáskör „egy új lépést jelez a polgári házasságra, beavatkozását minden vallás ügyeibe”. Azonban érvelése téves volt, mivel a hibásan megszerkesztett hivatkozás ilyen rendelkezést nem tartalmazott, másrészt a polgári házasság nagy horderejű kérdésének felvetése sem volt elfogadható, így a képviselők elvetették e hatáskört.

A továbbiakban a javaslatnak a börtönök feletti felügyelettel kapcsolatos rendelkezése körül kezdődött a polémia. Az ellenzéki 48-as párt vezetője, Irányi Dániel e szakaszban is az ügyésznek a bírósággal szembeni túlhatalmát látta. Szerinte a fogság az ítélet előzménye vagy következménye, „mindenesetre a bírói teendőkhöz tartozó cselekvény”. Ha a királyi ügyész félnek minősül az eljárásban, akkor lehetetlen, hogy a másik féllel, a vádlottal szemben ő határozza meg a fogság végrehajtási módját. Az ellenzéki képviselő - az egyébként kárhoztatott abszolút korszak megoldásának megfelelően - a törvényszéki elnök felügyeleti jogát tartotta volna helyes megoldásnak, mivel a „foglyokkal való bánásmódot nemcsak a kormány kinevezésétől, hanem a kormány önkényétől függő személyre bízni egyáltalában nem akarom”.

Ezzel szemben Hodossy kifejtette, hogy az államhatalmi ágak elválasztásának elvéből folyik e hatáskör, mivel a „bíró ítélt a törvény fölött, de ... a törvénynek végrehajtása nem őt, hanem a végrehajtó hatalmat, a kormányt illeti”. Az „fogja kezelni a börtönöket, és ezenkívül lesz ott még egy ellenőrző közeg az ügyészben”. Az előadó a javaslatnak már elfogadott azon szabályával is érvelt, hogy az ügyész nem az a fél, akinek célja, hogy a „vádlottak

mindenesetre elítéltesse és kínoztassanak”, hiszen a javukra is élhet perorvoslással. Kiemelte azon állami érdeket, hogy „aki büntetést érdemel: azt, amit érdemel, kiállja; ha pedig nem bűnös: felmentessék, és, hogy a büntetés mindenesetre a kellő korlátok közt tartassék”. A képviselők többsége így el is fogadta a javasolt szakaszt.

Szintén nagy vitát váltott ki a főügyési hatáskör. A képviselők az általános utasítási jogot helyeselték, de azt, hogy az ügyésznek „egyes esetekben, egyes perekben az eljárás érdemére nézve is kötelező utasítást kellene elfogadnia, ... indokoltnak nem lehet tekinteni”. Ez nem igazságszolgáltatási érdek, mert az ügyész, „ki azon perrel foglalkozott, a pernek természetét, folyását, körülményeit sokkal jobban fogja ismerni, mint azon főügyész, ki azzal nem foglalkozott”. A kormánypártiak is kifogásolták azon hatáskört, mely szerint a főügyész a „kerületében lakó ügyvédek által elkövetett visszaélések esetében egyelőre azon hatáskörrel bír, mely az eddig fenálló gyakorlat szerint a m. kir. ügyigazgatót illette”. Ennek kapcsán Deák Ferenc is akként szólalt fel, hogy „én publicus életet élek már fél százada, de ezen felügyeleti jognak gyakorlatát soha sem ismertem”.

Ezzel szemben Horváth Döme azon 1804-ből származó kancelláriai rendeletre hivatkozott, melyet a „jogszerű gyakorlat érvényesített és törvényességét az alkotmányos megyék” is elismerték. Felszólalásában tájékoztatta a Képviselőházat arról, hogy a minisztériumban „jelenleg is folyton találkoznak ügyvédi visszaélések ellen vádak”. Azok „előleges vizsgálat eszközés és véleményezés végett a kir. ügyigazgatósághoz utaltatnak”, amely az illetékes bíróság útján az ügyvédi visszaélés ellen „per útján megtorlást” szerez.

A tartalmában azonos képviselői felszólalások után a szavazáskor e pont elvetésre került.

Az ellenzéknek a koronaügyési állás betöltésének elhalasztására tett javaslat is kapóra jött. A felszólalás szerint „miután a törvényjavaslat maga azt mondja, hogy a szóbeli büntető és polgári eljárás behozataláig” a tisztt nem kerül felállításra, így „méltán kérhető, miért töltenek be a többi állomások, szóval: miért rendeztetik a királyi ügyészség addig, míg maga a büntető eljárás nem rendeztetik?” E felvetésre válasz nem volt, így a Képviselőház a néhány technikai jellegű szakasz megszavazása után a törvényjavaslat részletes vitáját be is

fejezte. Azt még 1871. május 10-én vették elő harmadszori olvasásra, mely után a többség elfogadta, így ezután a Főrendi Házhoz került átküldésre.⁸¹

A főrendek jogügyi bizottsága 1871. május 22-én kelt jelentésében mind „átalánosságban, úgy részleteiben” támogatta a törvényjavaslatot, amelyet május 31-i ülésén a Főrendiház vita nélkül elfogadott.⁸²

Rövidesen a Budán tartózkodó Ferenc József is szentesítette a törvényt, amely „A királyi ügyészségről” szóló 1871:XXXIII.tc-ként került kihirdetésre június 10-én az Országgyűlés két házában. Ezt követően elkezdődhetett a szervezet létrehozásának munkája.

---

⁸¹ Képv. 1869 napló 16.k. 192.o. 1871

⁸² Főrendi Ház (Főr.) 1869 ir. 4.k. 314.o. 1871; uo. napló 2.k. 183.o. 1871

III. A királyi ügyészség megszervezése és működésének kezdetei (1871-72)

Az első folyamodású bíróságok rendezéséről, ezek életbeléptetéséről, s a királyi ügyészségről szóló 1871:XXXI, XXXII. és XXXIII.tc-ek kihirdetését követően az igazságügyi kormányzat megkezdte az állami igazságszolgáltatási szervezet létrehozását.

Az 1871:XXXII.tc. 1.§-a a törvényszékek számát 102-ben, a járásbíróságokét pedig 360-ban állapította meg. A bíróságok székhelyének és illetékességi területének meghatározására a törvény a kormányt hatalmazta fel. A minisztertanács így 1871. július 4-i ülésén hozott határozatával jóváhagyta az igazságügyminiszteri tervezetet, majd 10-én kihirdette az első folyamodású királyi törvényszékek és járásbíróságok székhelyeinek megállapításáról szóló rendeletét: ez a pesti ítélőtábla területén 80, míg Erdélyben 22 törvényszéket jelölt ki.⁸³

A törvényszékek száma azonban hamarosan növekedett: az ország területi rendezésének eredményeként a pesti ítélőtáblához tartozóan az 1871. szeptember 14-i kormányrendelet alapján Fiumében, majd az 1872. június 9-i királyi leirat következtében a bánáti határőrvidék polgárosítása során három ottani városban is felállításra kerültek.⁸⁴ (A határőrvidéki intézkedést később az 1873:XXVII.tc. 15.§-a törvényerőre emelte.)

A törvényszékek területi kiterjedése, s lakosság szám szerinti elosztása egyenetlen volt: a legkisebb, 22 □mérföld kiterjedésű, 45000-es lakosságú túrócszentmártonitól a legnagyobb, 112 □mérföldnyi, 336000-es népességű Nagyváradig szélsőséges megoszlásban kerültek kialakításra.⁸⁵

Az igazságügyi kormányzat számára a székhelyek kijelölése nehéz feladatot jelentett. Mint a képviselőházi vitában az előadó elmondta, csak „annyi bíróságot, és azoknak székhelyét kell fölállítani, ahová azt a nép és a vidék természetszerű szükségei, és amennyire az ügyforgalmi szám azt utalták”. Azonban ezt az elképzelést keresztülhúzták, mivel „jött az áradat ... a törvényhatóságok, királyi városok, rendezett tanácsú városok részéről, a törvényhozás termét,

---

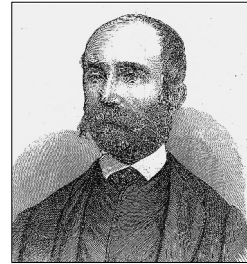
⁸³ RT 1871 220-234.o.

⁸⁴ uo. 274.o., uo. 1872 214.o.

⁸⁵ Az első folyamodású törvényszékek és járásbíróságok területköreinek kimutatása I-257.o. Pest 1872

a kormányt ellepték folyamodványaikkal, és mi képviselők ... közvetve vagy közvetlenül mindent elkövettünk, hogy az illető vidéknek területe törvényszékkal vagy bírósági joggal ruháztassék föl”.⁸⁶

A július 4-i kormányülésen **Bittó István** igazságügyminiszter felhatalmazást kapott arra is, hogy a törvényszéki elnöki és királyi ügyészi állásokra azonnal pályázatot hirdessen. A kiírás meg is jelent a hivatalos lap, a Budapesti Közlöny 1871. július 12-14-i számaiban, ahol mind a 102 törvényszékre meghirdettetett az elnöki állás, míg az ügyészségi „állomásokat” csupán 72 törvényszék mellé írták ki, továbbá a napi sajtó is közölte a pályázatokat.⁸⁷

E kiírást az Ütv. 9.§-a magyarázta, mivel az igazságügyminiszter jogosítva volt több törvényszékhez egy ügyészt rendelni, s a kisebb bíróság mellett az ügyészt alügyésszel helyettesíteni. Az indokolás szerint a „kisebb törvényszékek mellé költségkímélés tekintetéből és azért, mert ... a teendők száma a kisebb területű és lakosságú törvényszékeknél kevesebb lesz: egy alügyész kirendelése elégséges”.⁸⁸

A kiírás az Ütv. 15.§-ának megfelelően tartalmazta a „képesítési kellékeket”, melyek megegyeztek a Btv. 6-7.§-aiban foglaltakkal: pályázatot az a 26. életévét betöltött, feddhetetlen jellemű magyarországi honpolgár nyújthatott be, aki nem állt csőd vagy gondnokság alatt, s vagy ügyvédi vizsgát tett vagy „jogi tanulmányokból ... a szabályszerű elméleti vizsgákat letette”, és az utolsó vizsga letételétől számított 3 éven át jogi gyakorlaton volt bíróságon vagy ügyvédnél, továbbá „a gyakorlati bírói vizsgálatot szintén sikerrel állta ki”.

A magyar állam etnikai viszonyaira figyelemmel a hivatalok betöltésénél a Btv. 6.§ d) pontja szerzett érvényt „A nemzetiségi egyenjogúság tárgyában” hozott 1868:XLIV.tc. rendelkezéseinek: a kinevezendő személyeknek a magyar hivatalos nyelv ismeretén túl

⁸⁶ Képv. 1869 napló 16.k. 250.o. 1871

⁸⁷ Máthé: i.m. 161.o., BpK 1871/157. 3596.o., uo. 158. 3621.o., uo. 159. 3646.o., Szegedi Híradó (SzH) 1871/84.

⁸⁸ Főr. 1869 ir. 4.k. 317.o. 1871

bírnia kellett az adott terület népességének nyelvét is. (A fiumei törvényszék hivatalos nyelve viszont a hivatkozott rendelet 27.§-a szerint az olasz volt.) Csatolni kellett a tanulmányokról és az addigi közhivatali szolgálatról kiállított bizonyítványokat is a pályázathoz, melyeket 1871. augusztus 15-ig lehetett benyújtani. A kiírás sikeres volt, mivel az állásokra a „folyamodások oly nagy számban érkeznek” a minisztériumba, hogy a „posta is alig győzi szállítani azokat”.⁸⁹

A kormányzat az új, bizalminak tekintett állások betöltésénél nemcsak a pályázatokra kívánt támaszkodni. Az igazságügyminiszter ezért 1871. július 27-i 2104. bizalmas megkeresésében felkérte a központi hatalom területi képviselőit, a főispánokat, hogy „saját kezéhez címzendő levélben jelöljék meg azokat az egyéneket, akiket a vezetésére bízott törvényhatóság területén szervezendő törvényszékekhez elnöknek és királyi ügyésznek leginkább ajánl”.⁹⁰

Az ügyészi szervezetben először a két - pályázathoz nem kötött - vezetői állás betöltéséről született döntés: a király a kormány javaslatára 1871. szeptember 18-án a pesti tábla mellé **Kozma Sándor** legfőbb ítélőszéki bírót, míg Marosvásárhelyre Gyarmathy Sámuel, az ottani tábla bíróját, a nagyenyedi református kollégium korábbi jogtanárát nevezte ki főügyésznek.⁹¹

A jogászság meglelégedéssel fogadta e döntéseket, s mint a mértékadó folyóirat, a Jogtudományi Közlöny írta, a „kinevezett főügyészek, különösen Kozma Sándor személyében oly jellemszilárd egyéniséget tisztelhetünk, kiről nem tehetjük fel: hogy a királyi ügyészség az ő vezetése alatt bármely kormány kezeiben vak eszközül fogna használtatni”.⁹²

⁸⁹ A bírósági szervezéshez SzH 1871/87.

⁹⁰ Máthé: i.m. 162.o.

⁹¹ Mt. jkv. 1871. szeptember 12. MOL K.27. 13.d.; BpK 1871/215. 4797.o. Az 1825-ben született Kozma a pápai református kollégiumban tanult, részt vett szabadságharcban, 1853-tól ügyvéd, 1861-ben Deák-párti országgyűlési képviselő, 1867-től IM osztálytanácsos, 1869-71-ben curiai bíró, Nagy Károly: A koronaügyészek portréi 71-73.o. in. Horányi szerk.: i.m. Gyarmathy 1869 májusában lett bíró BpK 1869/110. 1484.o.

⁹² Dárdai Sándor: A királyi ügyészség 335.o. JK 1871/44.

A kormány 1871. szeptember 30-i ülésén a pályázatok és egyéb információk alapján az ügyészi kinevési javaslatokat megvitatta. Az igazságminister szerint kívánatos, hogy „mind képességre, mind munkásságra, mind végre jellemére nézve több oldalról igen kedvezőleg jellemzett” személyek kerüljenek kinevezésre. Ha valamely álláshelyre a jelöltek között ilyen nem akadt, akkor a „javaslatba hozatal a nevezett személyisége felől még szerzendő bővebb tájékozás eredményétől tétetett függővé”.⁹³

A kormány előterjesztésére hamar megszülettek az ügyészi kinevezések: az uralkodó 1871. október 8-án 55, október 31-én pedig 16 törvényszék mellé nevezett ki 1-1 ügyészt.⁹⁴

A Képviselőházban azonban az ellenzék több alkalommal is vitatta a kinevezéseket, így az 1871. november 21-i ülésén interpelláció hangzott el az igazságügyministerhez azért, mert több kormánypárti képviselő is törvényszéki elnöki vagy királyi ügyészi kinevezést nyert, és ez ellenkezett a Btv. 8.§-ának a) pontjával.⁹⁵

A december 19-i ülésen egy képviselő ugyancsak rosszalta, hogy a kormányzat az „elnökök és királyi ügyészek betöltésénél a főispánoknak oly nagy befolyást tulajdonított”, és ezért az igazságszolgáltatás a „politika uszályhordozója” lesz. Mint elhangzott, „nyílt titok az, hogy a minisztertanácsban végzéssé emeltetett, hogy ügyészi állomások csak hű kormányférfiak által töltsenek be”, mivel a kinevezéseknél „tisztán és kizárólag politikai indokok voltak a döntők”, így az ügyészek a kormányérdekek képviselői lesznek.⁹⁶

Bittó István a vádakat tagadva elmondta, hogy valóban meghallgatta a főispánokat, de másokat is. Kijelentette, hogy „nem utasítottam vissza semmi információt, bármely oldalról jött legyen az ... Én a politikai befolyásoknak azon állomások betöltésénél sem engedtem tért, melyeknél természetes lett volna, ... ha a királyi ügyészek kinevezésénél, kik közvetlenül az állam közegei, a politikai tekinteteknek adtam volna némi túlsúlyt”. De mint leszögezte, „nem engedtem, ... minden pártárnyalatból neveztetek ki”.

---

⁹³ Mt. jkv. 1871. szeptember 30. MOL K.27. 13.d.

⁹⁴ BpK 1871/238. 5255.o., uo. 253. 5549.o.

⁹⁵ uo. 1871/268. 5875.o.

⁹⁶ Képv. 1869 napló 18.k. 341-342.o. 1871

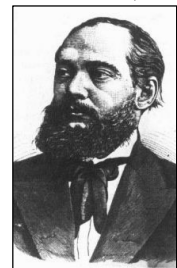
Időközben folytatódott az ügyészség személyzetének kiépítése: újabb előterjesztésekre a király december 22-én 3 törvényszékhez 1-1 ügyészt, 62 mellé pedig 82 alügyészt nevezett ki. December 24-én a pesti főügyészségre 3, míg Marosvásárhelyre 1 főügyész helyettesét nyert kinevezést, akik jellemzően az addig fennállott magyar, s erdélyi királyi ügyigazgatóságok ügyészei voltak.⁹⁷

1872. február 10-én az uralkodó további 10 alügyészt nevezett ki addig még be nem töltött állásokra, március 2-án pedig kinevezte a pesti főügyész negyedik helyettesét is. Így a szervezet működésének kezdetén 3 törvényszék (Nagykanizsa, Csáktornya és Belényes) kivételével mindenhol volt ügyész vagy alügyész a bíróságok mellett.⁹⁸

Az alügyészek részint a kisebb törvényszékek mellé önállóan (pl. Gyöngyös, Huszt, Kalocsa, Kézdivásárhely), másrészt a nagyobbakhoz (pl. Pest, Szeged, Temesvár, Nagyvárad, Pozsony) lettek kinevezve az ügyészek segítésére. A személyzeti elosztás azonban a kijáráások miatt nem volt következetes: pl. a legkisebb, túrócszentmártoni törvényszék mellé 1-1 ügyész és alügyész nyert kinevezést, míg a négyszeres lakosságú Szabadkára szintén. A 104000-es népességű kalocsai törvényszék mellett alügyész működött, míg a kétharmad népességű Esztergomban ügyész.

Az igazságügyminiszter 1872. január 9-i 764. rendeletében azon 28 törvényszékhez, ahol csak alügyész vagy senki nem működött közvádlóként, ügyészeket rendelt: pl. a kalocsai törvényszékhez a pestvidéki, a bajaihoz a szabadkai, a nagybányaihoz a szatmárnémeti, a nagykanizsai és csáktornyai törvényszékekhez pedig a zalaegerszegi ügyészt.⁹⁹

A kinevezett 166 királyi ügyész és alügyészből 85 fő korábban törvényhatósági tiszti ügyészként tevékenykedett: pl. állami állást nyert - a későbbi politikus, ügyvéd, író - **Eötvös Károly** Veszprémbe, ahol addig tiszti alügyész volt. A

⁹⁷ BpK 1871/296. 6511-6512.o.: pesti főügyész helyettesi kinevezéseket kapott Szeýfert Ede és Rozgonyi Bertalan királyi ügyigazgatósági ügyész, míg Székely József marosvásárhelyi ügyigazgatósági ügyész helyben lett főügyész helyettes. Ekkor kapta kinevezését Pestre Székely Ferenc igazságügyminiszteri titkár is, aki 1890-ig tölti be a főügyész helyettesi tiszte, 1899-ig curiai bíró, 1900-02-ben budapesti főügyész, majd 1910-ig koronaügyész, 1910-1913-ban igazságügyminiszter, Nagy: i.m 76.o.

⁹⁸ BpK 1872/36. 327.o., uo. 57. 452.o.

⁹⁹ RT 1872 35.o.

korábbi bíróságok tagjai közül 32 fő, továbbá 29 ügyvéd is élt az új lehetőséggel. De találunk a kinevezettek között telekkönyvi előadót, pénzügyi vagy minisztériumi fogalmazót és jegyzőt is. A korábbi államügyészség néhány tagja is részese lett az új szervezetnek.¹⁰⁰

A királyi ügyészeket alapvetően bizalom fogadta, bár a szaksajtó némi fenntartásának is hangot adott, mivel a „kormányhatósági felügyelet gyakorolhatása” szempontjából „eszközöltettek a kinevezések”. De a végső megállapítás szerint a „kinevezések legnagyobb részét sikerülteknek mondhatjuk”, mivel „főleg az ifjabb nemzedék köréből választott tudományos képzettségű, s valóban munkaképes egyéntől a paragon heverő büntetőjogi tudományunknak korszerű művelését remélhetjük”.¹⁰¹

A személyzeti szervezést 1871 decemberében a főügyészek tették teljessé, amikor illetékességi területükön kinevezték az irodaigazgatókat és írnokokat.¹⁰²

*

Feladat volt az állami igazságszolgáltatás működési feltételeinek megteremtése, az elhelyezés és felszerelés biztosítása. A kormány a legfontosabb tárgyi feltételről, az épületekről az 1871:XXXI.tc. 32.§-ával gondoskodott: a törvényhatóságoknak

azon helyiségeiket és felszereléseiket, amiket törvénykezési célokra használtak, az új bíróságok ingyenes használatára kellett átengedniük. Így általában a vármegyházakban (pl. **Szekszárd**) kezdték meg működésüket az új állami szervek. E helyiségek fenntartási költségeit a továbbiakban az állam viselte.

---

¹⁰⁰ pl. Rozgonyi Bertalan pesti főügyész helyettes 1856-ban Eperjesen, az Újvidékre kinevezett Oberknezevits Árkád Egerben volt államügyész, majd az Októberi Diploma után Heves vármegye tiszti ügyésze lett, Hof und Staats-handbuch des Kaiserthums Österreich für das Jahr 1856 IV. Wien, Magyarország tiszti névtára 1863 Pest 1863

¹⁰¹ Dárdai: i.m. 336.o. JK 1871/44.; A kinevezettek jelentős része fiatal volt, pl. a később jelentős szerepet játszó Székely, Eötvös, Edvi Illés 1842-ben, Battlay Imre 1843-ban született, Magyar életrajzi lexikon 1000-1990 PC CD-ROM Arcanum

¹⁰² BpK 1871/297. 6533-6534.o.

Ha valamely településen nem volt így megszerezhető épület, akkor a 34.§ szerint az igazságügyminiszter kisajátítással teremthette meg a „törvénykezési célokra szükséges teret”, vagy bérelt épületekben kerültek elhelyezésre az igazságügyi hatóságok, mint pl. Pécsen. Előfordult az is, hogy a székhelyé

vált város maga biztosította az igazságügyi szervek elhelyezését: pl. **Kecskemét** átadott az államnak egy 33 helyiséges épületet, amit ki is bővített az ügyészség és a börtön számára.¹⁰³

A kormány az 1871 szeptemberében kinevezett törvényszéki elnököket, mint miniszteri biztosokat bízta meg működési területükön az „I. folyamodású bíróságok és ügyészségek életbeléptetéséhez szükséges előmunkálatok fogamatba vételére”, vagyis az adott szervezeti egység kialakításának, a működés feltételeinek megteremtésével. A biztosok tevékenységük során felvették a kapcsolatot a törvényhatóságok és a székhelyek vezetőivel, fogadták a berendezésre, felszerelésre tett ajánlatokat, teljesítették a minisztérium szervezési rendelkezéseit.¹⁰⁴

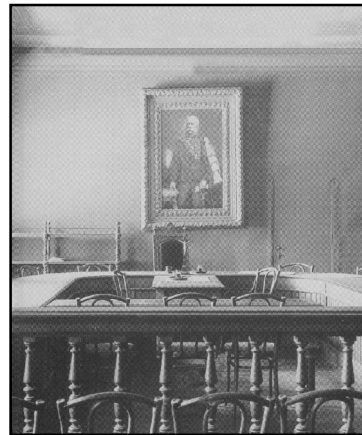
Időközben az igazságügyminiszter a szervezeti törvények végrehajtása költségeinek fedezésére indítványt nyújtott be a Képviselőházhoz, az 1871:X.tc. szerinti állami költségvetés kiegészítésére. A javaslat a bíróságok és ügyészségek szervezésének rendkívüli szükségleteire - bútorzat, felszerelések - kérte az 1871:XXXII.tc. 9.§ D) pontjával már

¹⁰³ Bencze János: Tekintetes bíró urak - A Pécsi Királyi Törvényszék történetéből 1872-1914 13.o. Pécs 2007; Péterné Fehér Mária összeállította (őá.). A bíraskodás 400 éve Kecskeméten a dokumentumok tükrében 49.o. Kecskemét 2004, Csorba Károly: Amit az új büntetőtörvénykönyvből minden királyi ügyésznek első sorban végrehajtania kell 232.o. MI 1884/14.k.

¹⁰⁴ BpK 1871/215. 4797.o.; A debreczeni kir. törvényszék területén működő Ministeri biztosi igató könyv és névmutató (HBML VII.3.) 1: törvényszéki elnök kinevezése az I. folyamodású bíróságok és ügyészségek életbeléptetéséhez szükséges előmunkálatok fogamatba vételére. 2: Bihar vármegye alispánja tudatja, hogy az előmunkálatokhoz szükséges segítségül a másodalispán, 6: Debrecen város tanácsa tudatja, a törvényszék elhelyezése tárgyában lehető érintkezésre a polgármester bízott meg. 15, 25, 56: kereskedői ajánlatok papír és világító szerek beszerzésére, 66: az IM a kereskedői kérvényt azzal küldi meg, hogy vele a rabok élelmezése és tűzifa szállítása tárgyában szerződés köthető, 77: IM rendeli, hogy a bíróságok felszerelésére vonatkozó költségek – külön a törvényszék, a járásbíróságok, az ügyészség és az általános költségek – vétessenek számadásra.

megállapított, de csak az új szervezet hatályba lépése utánra tervezett költségek folyó évi felhasználását. A Képviselőház 1871. szeptember 26-án fogadta el a javaslatot, megszavazva a kért összeget. A rendelkezést az 1871:XLVI.tc. hirdette ki november 13-án.¹⁰⁵

Az igazságügyi épületek **berendezéséről** az 1872. június 4-én kiadott 20279.IM rendelet szólt: eszerint bútorzat, fűtési és világítási eszközök, tinta- és porzótartók, pecsétnyomók, az ezekhez szükséges viasz és ostya tartozott a felszereléshez. A helyiségekben feszület és a király arcképe függött. Az ügyintézők munkáját jogszabálygyűjtemények és a hivatalos közlöny segítette.¹⁰⁶

A képviselők figyelték a kialakítás munkálatait is, s több alkalommal interpellálták az igazságügyminisztert. Így 1871. november 30-án azt vetette fel egy honatya, hogy a kormány ígéretei szerint az új bírósági szervezetnek 1872. január 1-jétől már működnie kellene, azonban eddig „köztudomásúlag alig tett valamit”, így veszélybe kerülhet az igazságszolgáltatás folytonossága. Bittó István válasza szerint viszont az előkészítő munkálatok „szakadatlanul folynak”. Kifejtette, hogy problémát okozott a bíróságok illetékességi területének megállapítása, mivel ez „annyi reclamatióra szolgáltatott okot egyes megyék, mint egyes községek részéről ..., hogy e terjedelmes munka csak a legközelebbi napokban végeztethetett be, és ma már sajtó alatt van”. A kormány ezután küldi meg a területkijelölést az egyes törvényhatóságoknak azzal, hogy az „írományok elkülönítését már most készítsék elő”. Így az új bíróságok a legrövidebb időn belül ezeket átvéve megkezdhetik működésüket.¹⁰⁷

1871 novemberében az igazságügyminiszter köriratot bocsátott ki a törvényhatóságoknak, amelyben felhívta azokat, hogy törvénykezési helyiségeiket december 1-ig adják az új bíróságok használatába, majd a december 12-i 10222. rendelete szólt az ügyek, a foglyok és az iratoknak az új szervezet részére való átadásáról.¹⁰⁸

---

¹⁰⁵ Főr. 1869 ir. 5.k. 352.o. 1871

¹⁰⁶ RT 1872 255.o.

¹⁰⁷ BpK 1871/278. 6088.o.

¹⁰⁸ RT 1871 382-392.o., A bírósági szervezéshez SzH 1871/87.

E munkálatok azonban a helyi ellenállás miatt olykor nehezen haladtak, mert az új állami szerv, mint „idegen elem levén hivatva a megyei omnipotencia egy nagy részének elvonására, nem talált sehol rokonszenvre”, s ezért eléje „akadályok ... lettek előgördítve”.¹⁰⁹

Végül a személyi és tárgyi feltételek biztosítása után az igazságügyminiszter 1871. december 24-i rendeletével az 1871:XXXI. és XXXIII. törvénycikkeket 1872. január 1-jével hatályba léptette.¹¹⁰

E napon az állami bíróságok és ügyészségek ünnepélyes keretek között megkezdték működésüket. Istentisztelet után, az országos és helyi előkelőségek jelenlétében nyilvános, teljes ülést tartottak. Itt a törvényszéki elnök, mint miniszteri biztos előtt a bírák és a királyi ügyész, majd a személyzet többi része tette le esküjét. Felolvasásra került az igazságügyminiszter „emelkedett szellemű körlevele”, amely kifejtette az új igazságszolgáltatási szervezetre váró hatalmas feladatokat, melyek ellátása során a haza elvárja, hogy „egy fenkölt szellemű, tudós és erélyes magistratus lelkiismeretes éberséggel őrkdjék a jog bástyáin”. Majd üdvözlő beszédek hangzottak el, s vendéglői lakomákkal fejeződött be a nagy nap köszöntése.¹¹¹

Az ügyészi esküt az 1871. december 20-án kiadott 10359.IME rendelet állapította meg: az esküttevő hűséget fogadott az uralkodónak, az országnak és az alkotmánynak. Kijelentette, hogy a „törvényeket és rendeleteket megtartom, a hivatali titkot senkinek fel nem fedezem; előljáróim iránt engedelmességgel viseltetem, a hivatalos meghagyásokat lelkiismeretesen teljesítem, tisztemben pontosan, híven és serényen eljárrok, a reám bízott ügyekben félre tevén mindennemű melléktekintetet, gyűlöletet, félelmet vagy kedvezést, egyedül a törvényes igazságot tartandom szemeim előtt”.¹¹²

*

---

¹⁰⁹ Tóth Mór: Tanulmányok a börtönügy terén 17.o. Eger 1874

¹¹⁰ BpK 1871/295. 6491.o.

¹¹¹ uo. 1872/1. 5.o. a pesti, uo. 2. 12.o. a pestvidéki, Kecskeméti Lapok (KL) 1872/1. a kecskeméti, Jász-Kunság 1872/2. 15.o. a jászberényi törvényszék megalakulásáról; Az igazságügyminiszter körlevele, A szegedi új törvényszék SzH 1872/1.

¹¹² Marschalkó János: A hatályban lévő igazságügyminiszteri rendeletek rendszeres gyűjteménye 5.k. 562.o. Bp. 1897

A működésüket megkezdő ügyészek jogállását, feladatkörét az 1871-ben alkotott törvények, s a hozzájuk kapcsolódó igazságügyminiszteri és főügyési rendeletek határozták meg.

Az Ütv. 5.§-a szerint a királyi ügyészség „közvetlenül az igazságügyminiszternek van alárendelve”, továbbá „tagjainak szolgálati viszonyát egymásközt és az igazságügyminiszter irányában, amennyiben a törvény nem intézkedik, az igazságügyminiszter szabja meg”.

A képviselőházi vitában elhangzottakon túl a szaksajtóban is ez volt a törvény legvitatottabb pontja. Így alappal merültek fel kérdések, hiszen a „törvény szabványai oly általánosak”, s a miniszter a királyi ügyészeket „csak a vizsgálat megindítására, avagy ... felsőbb helyről meghagyott indítványok tételére is utasíthatja-e? ... jogában áll-e a királyi ügyésznek saját egyéni meggyőződésének is kifejezést adni? ... utasíthatja-e a kormány ... már megtett indítványok visszavételére?”¹¹³

Más írás szerint is a viszonyok tisztázása érdekében „kívánatos, hogy mielőbb egy utasítás kibocsátassék, mely a kir. ügyészségek álláspontját tüzetesen kifejti és azon viszonyt megalapítja, mely az önálló kir. ügyészségek és a k. igazságügyminiszter között egyrészt, másrészt pedig maga az ügyészség egyes tagjai között kell, hogy fenálljon”. A cikk szerint a törvény alapján egyértelmű, hogy a szervezet élén álló főügyész a „hivatalos működési körére vonatkozó utasításokat - ha és amennyiben azoknak helye van - közvetlenül a m. kir. igazságügyministertől veszi, kinek egyedül felelős”. Mint a szerző megállapította, a főügyész feladata a szervezet személyi és anyagi működtetése, szakmai vezetése, az ügyészeknek pedig „feladatuk teljesítésében buzgón eljárni” és befolyásukat csupán a közbiztonság fenntartásának „közérdekű céljára” felhasználni.¹¹⁴

*

Az Ütv. 5.§-ának megfelelő rendelkezést az IM illetékes részlege készítette elő. A minisztériumon belül különböző osztályok között oszlottak meg az ügyészséget illető

---

¹¹³ Dárdai: i.m. 336.o. JK 1871/44.

¹¹⁴ Boor József: A kir. ügyészségek életbeléptetésének feltételei Themis 1871/41.

teendők, s az időről-időre kibocsátott ügyrendek szerint nem is került egyetlen egység hatáskörébe a szervezettel kapcsolatos feladatok végzése.¹¹⁵

Az Elnökségre tartozott a személyzeti kérdések intézése (főügyészi, helyettesi, ügyészi, alügyészi kinevezés, áthelyezés, felmentés), továbbá a szervezet költségvetésének összeállítása. Egyebekben az Urbéri és Büntetőjogi Osztály foglalkozott a személyzeti és gazdasági ügyekkel, a törvényszékek és az ügyészségek elleni panaszokkal, a büntető törvénykezést érintő ügyekkel. A Számvevősegi Osztály pedig az ügyészségek pénzügyeit vizsgálta, a számlákat, naplókat ellenőrizte.¹¹⁶

A miniszter általános vagy egyedi rendelkezésekkel határozta meg az ügyészség működését, melyek közül a legalapvetőbb norma az 1872. január 2-án kiadott 1586. utasítás (Ut.) volt, amely majd három évtizeden át általános jelleggel szabályozta a szervezet szolgálati viszonyait, ügyvitelét és eljárását.¹¹⁷

Az igazságügyminiszter egyedi utasításokkal is ellátta a vele közvetlen kapcsolatot tartó főügyészt. Ilyenekre jellemzően az állami érdekek érintettsége esetén került sor: így pl. a kormány 1872-ben több alkalommal határozott sajtóperek indításáról, mely ügyekben utasításokat adott az eljárások megindítására, lefolytatására.¹¹⁸

A miniszteri utasítási jog ellenérzéseket keltett. Olyan esetekben is kételyek támadtak az ügyészi működést illetően, amikor szó sem volt utasítások teljesítéséről. Tapasztalatai alapján ekkoriban írta a miskolci királyi ügyész, hogy a közvélemény számára az „utasításadás és az ezt föltétlen engedelmességgel nem teljesítő közeg elmozdításának lehetősége is elég, hogy minden jelentékenyebb bűnügyben, s kivált politikai szereplők által elkövetett bűncselekvények esetében pártüldözést s az üldözöttben martyrt lásson. A magyar királyi

---

¹¹⁵ Kertész Imre: A Magyar Királyi Igazságügyminisztérium és az ügyészségek 595.o. Magyar Jog (MJ) 1993/10.

¹¹⁶ A Magyar Királyi Igazságügyi Minisztérium működése 1867-1872. évig, s a magyarországi igazságügy állása 1872-ben (Iü. állás 1872) 85-88.o. Bp. 1874

¹¹⁷ RT 1872 3-24.o.

¹¹⁸ MT-CD: pl. 1872. március 3-i ülésén foglalkozott a kormány a „Szabadság”, november 12-i ülésén pedig a Pesten megjelenő román nyelvű „Gura Satului” lap elleni perekkel „monarchia ellenes megnyilvánulásai” miatt.

ügyészség tagjai, rövid ... működésük után, már is igen sok példát hozhatnának fel idevonatkozólag”. A szerző szerint pl. az „1872. évi képviselő választás alkalmából egy pártcoripheus ellen közcsendháborítási vádat emeltünk; a tényállás tiszta és félreismerhetetlen volt; felsőbb utasításnak színét sem láttuk; és mégis kinevezett, jogtudó ítélőbíráink is kétkedő arczczal fogadták, midőn kijelentők, hogy e vádat velünk a legbensőbb meggyőződés emelteté”.¹¹⁹

Az igazságügyminiszter számára a főügyész információs forrásként is szolgált, hiszen az Ütv. 27.§ e) pontja szerint az „év végén a büntető törvénykezés és a fogházak állapotáról jelentést” tett, amelyben a „szükséges javításokat” is indítványozta. Ugyanakkor a miniszter szintén megküldte a főügyésznek a jogszabályok tervezeteit véleményezésre, sőt „szerzett tapasztalatai alapján” esetenként törvényjavaslatok elkészítésére is felkérte.¹²⁰

A miniszter és a főügyészek viszonyát a jelentések, s a felhívásra adott vélemények jellemezték: 1872-ben a pesti főügyész 243, míg a marosvásárhelyi 98 jelentést, véleményt terjesztett fel. Ezek fontosabb ügyekről, a szervezet működéséhez szükséges személyi és tárgyi feltételek biztosításáról szóltak.¹²¹

*

A legmagasabb tisztség, a koronaügyészi állás az Ütv. 28.§-a szerint a „szóbeli büntető és polgári eljárás behozataláig” nem töltetett be. Az indokolás szerint „azon csekély teendők végett, melyeket a bírói felelősségi törvény reája ruház, az ezen állás betöltésével az állampénztárra háramló jelentékeny kiadásokat nem lehetne igazolni”. A koronaügyészi hatáskört így helyettesként a pesti királyi főügyész gyakorolta.

---

¹¹⁹ Fekete: i.m. 439.o.

¹²⁰ pl. az igazságügyminiszter május 3-án 11216. alatt megküldte a járásbírói fogházak és börtönök számára szerkesztett utasítás tervezetét Kozma részére, Budapesti Királyi Főügyészség (Bp. Főü.) mutatókönyve (mut.) 1872/I. MOL K.799.; Máthé: i.m. 60.o.

¹²¹ pl. Bp. Főü. mut. 1872/I. 1734: hivatalos előadmány több törvényszék mellett felállított k. ügyészi személyzet szaporítása, a börtönök felszerelése, az ügyészségek és a főügyészség utazási átalánya felemelése; a fővárosban alkalmazott börtönőrök drágasági pótlékának meghatározása tárgyában; 2106: a Nagybecskerekén 1872. április 14-én megtartandó szerb nemzeti értekezlet alkalmából; 2439: hivatalos előadmány a Szegedi Kir. Biztosság hatáskörébe esett bűnügyek rendes törvényszerű elintézésének megnyerhetése tárgyában. Számadatokra ld. Iü. állás 1872 151-154.o.

A szervezet közvetlen irányítását a főügyészek végezték, hiszen az Ütv. 26.§-a szerint az ügyészség tagjai alárendeltjeik voltak. Ez a rendelkezés munkáltatói és szakmai jogosítványokat adott a főügyésznek. Jogosítványait az Ütv. 27.§ a) pontja úgy fogalmazta meg, hogy ő felügyel az „ügyészségi tagokra, ... a segéd és kezelőszemélyzetre”. E jogkörében csekélyebb fegyelmi vétség esetén meginthette a vétkest vagy felfüggeszthette állásából. Az Ut. 6, 8.§-ai szerint a főügyész engedélyezte személyzetének és az ügyészeknek a szabadságot, utalványozta a fizetést. A szakmai teendőket illetően pedig a főügyész az Ütv. 27.§ b) pontja szerint az „alárendelt ügyészségekhez a hatáskörükbe eső ügyek tekintetében kötelező utasítást bocsát”, mely jogát részint általános jellegű körrendeletekkel, másrészt konkrét ügyekben adott utasításokkal gyakorolta. (A pesti főügyész 1872-ben 403 büntető, s 7 fegyelmi ügyben adott utasítást.)

Az ügyészségek a főügyész számára tették meg jelentéseiket az igazságszolgáltatás helyi működéséről, a felmerült jogalkalmazási kérdésekről, fontosabb bűnügyekről, a börtönök állapotáról, tőle kértek állásfoglalást jogértelmezésről, előterjesztéssel éltek költségvetésük megállapítására, felmerült szükségleteik fedezésére. A statisztikai kimutatásokat is hozzá terjesztették fel.¹²²

Az Ütv. 27.§ c)-f) pontjai alapján a főügyész látta el a törvényszéki és járásbíróági fogházak feletti főfelügyeletet, az ítéletábrla előtti fegyelmi eljárásban a közvádlói teendőket. A beosztottak felterjesztései, s saját tapasztalati alapján jelentéseket tett az igazságügyminiszternek a büntető igazságszolgáltatás és a fogházak állapotáról. Ennek megfelelően útjain Kozma személyesen győződött meg az ügyészségek működéséről, a rabok elhelyezéséről s bánásmódjáról.¹²³

---

¹²² Bp. Főü. mut. 1872/I. pl. Aranyosmaróti, Borosjenői, Kalocsai Királyi Ügyészségek (Ü.) havi jelentései a fontosabb bűnügyekről; Alsókubini, Győri, Magyaróvári Ü-ek börtönügyi jelentései; Delegált aradi kir. ügyész jelentése a királyi biztosságtól átvett bűnvizsgálatokról és foglyokról; Budai Ü. előterjesztése az Ut. 32.§-a és a Btv. 10.§-ának értelmezése iránt; Jelentés a verseci pályaudvaron előmozdított szerencsétlenségről; Balassagyarmati Ü. jelentése a járásbírónak ügyvéd általi arcon ütéséről; Bajai kir. alügyész jelentése a járásbírák visszasz. gyakorlatának megszüntetése iránt; Magyaróvári Ü. jelentése a bírói ügyvitel hiányairól.

¹²³ uo. pl. hivatalos előadmány a Szegedi Kir. Törvényszék (Tvsz.) fogházainak a főügyész általi meglátogatásáról; a pesti fogdáknban a főügyész által a dohányzás eltiltásáról; Kozma Sándor KL 1871/12.

Az ő feladatát jelentette a képviselők elleni büntetőeljárásokban a mentelmi jog feloldására teendő országgyűlési előterjesztés, továbbá személyesen járt el a nagyobb jelentőségű ügyekben is.¹²⁴

A főügyész teendőit maga vagy helyettese útján gyakorolta. Hivatalának személyzete szerény volt: Pesten az 5 ügyész mellett 2 fogalmazó, 1 irodaigazgató, 2 irodatiszt, 3-3 írnok, díjnok és szolga alkotta a hivatalt, míg Marosvásárhelyen a 2 ügyész mellett 1 fogalmazó, 2-2 írnok és szolga tevékenykedett. A javadalmazást tekintve a pesti főügyész fizetése az IM államtitkárával egyezett meg: 6000 Ft-ot és 1000 Ft lakbért kapott évente, míg a marosvásárhelyi ennek felét.¹²⁵

*

A szervezet alapegységeit a törvényszékek melletti ügyészségek alkották. Az itt tevékenykedők helyzetét, feladatait az Ut. részletesen meghatározta. Az 1-18.§-ok szóltak az állások betöltéséről, szolgálati és személyzeti kérdésekről. Ügyészségi állást pályázat útján lehetett betölteni, kivéve a főügyészséget. A pályázatot a hivatalos lapbeli közzététele után négy héten belül kellett benyújtani. A nyertest ügyésszé vagy alügyésszé az Ütv. 3.§-a szerint „**legfelsőbb határozványával**” a

¹²⁴ A mentelmi bizottság 1873. december 9-i jelentése a budapesti kir. főügyész kérvénye tárgyában, melyben Babesiú Vincze képviselő ellen a bűnvádi kereset megindíthatásának megengedése kéretik: Kozma az „Albina” román lapban megjelent cikk miatt kérte a mentelmi jog feloldását, mivel az írás a közbéke és csend erőszakos megzavarására lázít, a kormányt rágalmakkal illeti, így „ezek megtorlására a törvény által kötelezve, ... a magyar királyi kormány határozata alapján utasítva van”. 113.o. Az 1872. évi szeptember hó 1-jére hirdetett Ogy. Képv. (Képv. 1872) ir. 11.k. 1874; Kozma képviselte a vádat 1873. január 27-én a pesti törvényszéken két magyar honos szerb politikus elleni felségssértési perben, Temesi Lapok (TL) 1873/23.

¹²⁵ Iü. állás 1872 89, 151-152.o.

király, a segédszemélyzetet (pl. fogházfelügyelő) a 4.§ alapján az igazságügyminiszter, a kezelőt (pl. irodatiszt, írnok) pedig a főügyész nevezte ki. Az ügyészi, főügyészi kinevezéshez az általános képesítési kellékeken túl az Ütv. 15.§-a szerint legalább 3 évi bírói, alügyészi vagy ügyvédi gyakorlat is megkívántatott.

Az állást nyert személy szolgálati viszonya esküje letételével kezdődött. A fent közölthöz hasonló volt a nem ügyészek esküje is, melyben szintén az uralkodóhoz és az alkotmányhoz való hűséget, az előjárók iránti engedelmességet, s a szolgálat pontos, hű és serény ellátására való kötelezettséget kellett vállalni.¹²⁶

A 7.§ szerint az ügyészségi állásban lévőkről személyi táblázat készült, mely tartalmazta a személyi és végzettségi adatokat, valamint a nyelvismeretet „körülmenyesen leírva”. E nyilvántartások egy-egy példányát az igazságügyminiszter, ill. a főügyész őrizte.

Az ügyész és alügyész között szakmai teendőkben különbség nem volt. Közös szolgálati helyen az alügyész köteles volt az ügyész utasításait is teljesíteni. Ha valamely törvényszék mellett csak alügyész működött, igazgatási tevékenységében az Ut.18.§-a szerint ugyanaz a hatáskör illette, mellyel az ügyész rendelkezett.

Az ügyész alárendeltségét az Ut. 28.§-a határozta meg. Eszerint eljárásában, indítványában a törvény, s ha „külön utasított: a királyi főügyész vagy a hivatali főnök utasítását tartozik követni”. Az utasításra észrevételt tehetett, de a „meghagyott intézkedés foganatosítását nem szabad felfüggesztenie, sem pedig a reá bízott teendőt visszautasítania”.

Az ügyész jogállását az Ütv. 6-8. és 16.§-ai határozták meg. Ezek kevés önálló rendelkezés mellett kiterjesztették az ügyészekre is a Btv. 8-13, 15, 17.§-ainak, valamint a bírák és bírósági hivatalnokok felelősségéről szóló 1871:VIII.tc., továbbá az ezek áthelyezése és nyugdíjazása körüli eljárás szabályozásáról szóló 1871:IX.tc-nek az érvényességét: az ügyész ennek megfelelően nem lehetett országgyűlési képviselő, ügyvéd, nem viselhetett más állami vagy törvényhatósági tiszteletet, nem folytathatott kereskedést, ipart és oly foglalkozást, mely

---

¹²⁶ Kalocsai Ü. 1/1872.kü. Kalocsai Királyi Ügyészség iratai Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltára (BKML) VII.16. 1.d.

hivatásával nem fért össze, továbbá nem lehetett tagja „politikai vagy munkásegyletnek”, nem vehetett részt azok gyűlésein.

E rendelkezés tartalmát Kozma Sándor részletesen ki is fejtette az 1872. évi képviselőválasztásokkal kapcsolatban kiadott 2527. körrendeletében. Ebben leszögezte, hogy az ügyészek, mint polgárok bírhatnak politikai véleménnyel, de „hivatalos minőségükben kívül állanak a pártok körvonalain”. A csatározásokban „ellenőrzésük tárgyát sem politikai doktrínák hirdetése, sem különböző pártérdekek vitatása nem képezendi, de hivatásszerűen közbelépendnek azonnal, mihelyt közbüntény felidézésére irányul a pártos szenvedély”. Az ügyészeknek ezért feladatuk volt a politikai összejövetelek szemmel tartása, s az ott történekekről biztos értesülés szerzése. A vélemény- és szólásszabadságot nem korlátozva fel kellett lépniük akkor, ha az „izgatás az ország területi épségét támadná meg, vagy az ország különböző nyelvű, vallású és sorsú polgárainak egymás elleni zúditását ... czélozná”.¹²⁷

Az ügyész szolgálata 70. életévének betöltéséig tarthatott. Ekkor nyugdíjba vonult, kivéve, ha az igazságügyminiszter további szolgálatra felszólította és ő ezt elvállalta.

Az Ütv. 6-7.§-ai szerint az igazságügyminiszter bármikor áthelyezhette az ügyészt más szolgálati helyre, s megbízását elvonhatta. Ebben az esetben az ügyész a törvényszék bírái közé léphetett át. Ha el kellett költözni másik szolgálati helyre, ennek költségeit az állam megtérítette.¹²⁸

*

Az ügyészek, bírák, valamint segéd- és kezelőszemélyzetük javadalmazását az 1871:XXXII.tc. 8.§-a határozta meg. Az erre elsőként javaslatot tevő, 1870. január 10-i igazságügyminiszteri előterjesztés szerint az „ügyészek és alügyészek fizetésének

---

¹²⁷ Baróthy Miklós: A budapesti királyi főügyészség által 1872. január hó 1-től 1897. év május hó 1-ig kibocsátott körrendeletek időszerinti gyűjteménye 26.o. Bp. 1897

¹²⁸ Így kérte a kalocsai alügyész a főügyésztől a Kecskemétre új szolgálati helyére költözésével kapcsolatos bútorszállítási, s családja utazásával kapcsolatos költségeit, Kalocsai Ü. 1258/1872.kü. BKML VII.16. 1.d.

megállapításánál tekintetbe vétetett azoknak már az ügyészségi törvényjavaslatban biztosított és ottan indokolt kitűnő állása úgy, hogy ez a fizetésben is kifejezést nyerjen”.¹²⁹

Így az ügyész Pest-Budán 2000 Ft fizetést, 500 Ft tiszti pótlékot és 400 Ft lakbért kapott évente, míg az alügyésznek 1500, továbbá 300-300 Ft járt e címeken. Vidéken az ügyészi járandóság 1500 Ft fizetés, 300 Ft pótlék és 200 Ft lakbér volt, míg az alügyészek 1000 Ft-ot, valamint 300, ill. 200 Ft-ot kaptak.

E javadalmazásról más jövedelmekhez, s az árakhoz viszonyítva alkothatunk képet: vidéken a törvényszéki elnök 2400 Ft fizetést és 300 Ft lakbért, míg a törvényszéki és a járásbíró 1500, ill. 200 Ft-ot kapott. Az írnokok fizetése 500 Ft, lakbére 100 Ft volt, míg a fogházfelügyelő szintén 500 Ft-ot és lakáshasználatot kapott. (Más jogi pályán pl. jószágigazgatósági ügyészként 1200 Ft fizetést, lakást, tűzifát, lótartási átalányt, s földhasználatot lehetett szerezni. Más állami állásban, pl. adóhivatalnál dolgozó pénzügyi biztos 700 Ft fizetést, 150 Ft lakbért és lótartási átalányt kapott. A megyei tanfelügyelő 1400 Ft fizetést, 300 Ft lakpénzt, 500 Ft utazási, 120 Ft szolgatartási díjat és irodai átalányt húzott.)¹³⁰

Ekkoriban a hivatalos lap l2, a népszerű hetilap, a Vasárnapi Újság pedig 5 Ft volt évente. A kecskeméti piacon 1871 decemberében 5,40 Ft-ba került a búza mérője. Nagyváradon 10,50 Ft volt a kenyérliszt mázsája, míg a marhahús fontjáért 24, 1 itce pálinkáért pedig 18 krajcárt kértek. Az ügyészségek, bíróságok ellátásához is szükséges gyertya és lámpaolaj fontja 42 krajcár volt, a fűtéshez szükséges keményfa öle 20,50, a puhafa pedig 15 Ft-ba került. (Az 1872. december 28-án kelt 38248.IM rendelet meg is feddte az igazságügyi alkalmazottakat, mert „tapasztaltatott, hogy a hivatali szükségletre beszerzett gyertya személyes járandóságnak tekintetvén ... oly nagymennyiségben fogyasztatott, hogy az sem a hivatali személyzet létszáma, sem a világítást igénylő időben teljesítendő munkával arányban” nem állt. Ezért a rendelet - hangsúlyozva, hogy a „kincstár helyzete minden tekintetben a legnagyobb takarékossgot igényli” - beosztástól függően meghatározta a felhasználható mennyiséget.)¹³¹

---

¹²⁹ A szervezendő első folyamodású kir. törvényszékek, ügyészségek és járásbíróságok költségvetésére az 1870. évre 342.o. Képv. 1869 ir. 3.k. 1870

¹³⁰ BpK 1872/1. 6.o., uo. 5. 58.o., uo. 7. 86.o.

¹³¹ uo. 1871/285. 6263-6264.o.; Marschalkó: i.m. 5.k. 729.o.

Az ügyészségen szolgálóknak a fizetésen, pótlékon és lakbéren túl az Ut. 11.§-a szerint az igazságügyminiszter jutalmakat, s segélyeket is adhatott. Jutalmat az kaphatott, aki rendes teendőin túl más munkát is végzett. Segély pedig az „oly vagyontalan egyéneknek engedélyeztetik, akik hivatalos teendőiket pontosan és szorgalommal végzik, s véletlen szerencsétlenség következtében önhibájuk nélkül rendkívüli kiadásokra kényszerítettek”.

Az ügyésznek 4, az alügyésznek 3, az írnoknak pedig 2 Ft napidíj, valamint 1 Ft 4 krajcár mérföldpénz járt hivatalos útjaikon az 1872. május 4-én kelt 4844.IME rendelet szerint.¹³²

Az Ut.6.§-a alapján a fizetést és egyéb juttatásokat a főügyész utalványozta havonta. Ez az IM számvevősége útján küldetett meg a területileg illetékes adóhivatalnak, ahol a tényleges kifizetés történt. Az ügyész közölte e hivatallal, hogy milyen beosztású személyek után, mekkora összeget kell készenlétben tartania a kifizetésekhez.¹³³

*

Az ügyészségek számára az Ut. 37-38, 40-52.§-ai határozták meg a munkarendi, ügyviteli szabályokat, a 21-23, 29, 35.§-ok a tájékoztatási, jelentéstételi kötelezettséget, továbbá a 161/1872. főügyészi rendelet adott e körben szabályozást.¹³⁴

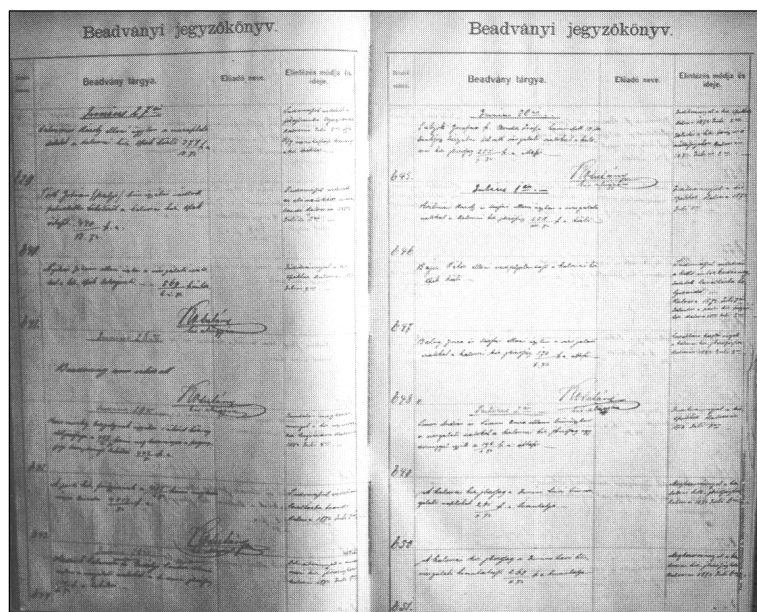
A hivatal vasár -és ünnepnapokon 3, egyébként 5 órán át volt nyitva. A főügyészi rendelet szerint a hivatalos órák „reggeli 9 órától délutáni 2 óráig tartatnak. A sürgős munkák teljesítése végett ... 2-6 óráig a segédhivatalokban kell egy tisztviselőnek tartózkodnia”. A munka zavartalansága érdekében a kezelőszemélyzetnek napi 7 órát, vasár-és ünnepnapokon pedig 3 órát kellett dolgoznia. A hivatali idő alatt érkező - sürgős szükség esetén pedig az azontúl is beadott - iratokat át kellett venni.

---

¹³² Kalocsai Ü. 472/1872.kü. BKML VII.16. 1.d.

¹³³ ua. 91/1872. uo.

¹³⁴ Baróthy: i.m. 10-17.o.

Iktatókönyvet és névjegyzéket, a törvényszéki és járásbírószági bűnvizsgálatokról pedig lajstromot, illetve naplót vezettek, amelyekbe az érkezett „ügydarabok érkezésük napján ... mindig beiktatandók”. Az iktatókönyv napi lezárása után osztotta ki a hivatalfőnök az ügyeket. A kiadmányokat az ügyész vagy helyettese írta alá, a

másolatokat pedig az írnok vagy a díjnok készítette. A „sürgős intézkedések a többit megelőzően azonnal”, egyébként pedig „érkezésük sorrendében ..., legfeljebb két nap alatt tisztázandók le”.

Az ügyészt azonnali jelentési kötelezettség terhelte a „nevezetesebb bűnvádi esetekről”: pl. a felségsértést, hűtlenséget, pénzhamisítást a főügyészhez, annak pedig az igazságügyminiszterhez kellett jelenteni. Ezekben az ügyekben a vizsgálat lényegesebb mozzanatairól, az ügyészi intézkedésekről is értesíteni kellett a főügyészt. A bíró vagy közigazgatási tisztviselő ellen felmerült hivatali bűntetteket azonnal, egyéb fontos eseteket, pl. gyilkosságot, rablást, gyűjtogatást pedig havonta kellett jelenteni.

A 144/1872. főügyészi körrendelet felhívta az ügyészeket, hogy egy-egy jelentésbe „csak hasonló természetű ügyeket foglaljon”, s a személyi, gazdasági, fegyelmi, bűnvádi, sajtóvétségi, börtönügyi „kimutatások tárgyában mindenkor külön jelentés készítenendő”.¹³⁵

Az Ut. 35. és 52.§-ai szerint ügyészek szerkesztették a bűnügyi statisztikai és ügyforgalmi kimutatásokat is. Ezekkel kapcsolatban Kozma leszögezte, hogy a készítésben „különös figyelmet ... és pontosságot” ajánl, mert ha „a statistika nem szabatos - semmi, ha pontosan készítették - valódi szövétnek”. Ennek rendeltetése, hogy a „büntetőjog, a börtönügy, a

¹³⁵ Kalocsai Ü. 1296/1872.kü. BKML VII.16. 1.d.

népisme irodalmának, s a törvényhozás ez irányban való alkotásainak szolgáltasson biztos alapokat”.¹³⁶

Az ügyészeknek gazdálkodási feladataik is voltak. A 20279/1872.IM rendelet szerint a hivatal működéséhez szükséges anyagok (pl. tűzifa, tinta, gyertya) szállítására, javítási munkákra árajánlatokat kellett beszerezni. A legkedvezőbb ajánlat tévőjével elkészített szerződés tervezetét jóváhagyásra az IM-hez kellett felterjeszteni. A szükségletek fedezésére a minisztérium félévente „irodai átalányt” küldött az illetékes adóhivatalhoz, ahonnan felvett pénzek felhasználásáról az ügyész hat havonta számadással tartozott.¹³⁷

*

Az Ütv. a királyi ügyészség feladatává a bűnvádi és fegyelmi ügyekben való közreműködést, továbbá a börtönök feletti felügyelet ellátását tette.

Az ügyészség feladatai ellátására járatlan úton indult. Mint a sajtó írta, „nincsen büntető törvénykönyvünk, eljárásunk a lehető leglassúbb és részint a gyakorlaton, részint hézagos és elhibázott szerkezetű törvényen alapszik, ... vagyon- és személybiztonságunk a lehető legdesoláltabb állapotban” van, így „igazságszolgáltatásunk csak ziláltságot és hiányokat tüntet fel”. Az új szervezetet illetően pedig megállapítást nyert, hogy „nem ismerünk oly esetet, hol az államügyészség intézménye az írásbeli eljárásra fektetett fenyítő törvénykezés mellett” lépett volna hatályba. Az „államügyészség mindenkor a nyilvános és szóbeli bűnvádi eljárással honosított meg ... Nálunk nem csak az alakszerű per reformja; hanem ... még az anyagi büntető törvények szilárd alapját is nélkülözik”.¹³⁸

Eljárási szabályok hiányában az ügyészek számára az Ütv. bűnvádi ügyekről szóló 17-23.§-ai és az Ut. 19-30.§-ai jelentettek támpontot, továbbá Kozma Sándor 1872. január 1-jén kiadott 145. rendelete (Alaprendelet) adott általános útmutatást, mely kiindulásként leszögezte, hogy

---

¹³⁶ Baróthy: i.m. 9.o.

¹³⁷ RT 1872 255.o.

¹³⁸ Siegmund Vilmos: A mi igazságszolgáltatásunk TL 1873/4.; Dárdai: i.m. 335.o.

az ügyész az „állam igazságszolgáltatásának oly önálló közege, tényezője, mely ... amidőn a bűnt és a bűnöst üldözőbe veszi - függetlenül, egyedül az anyagi igazság érdekében küzd”.¹³⁹

Az Ütv. 17.§ a) pontja szerint az ügyészek kezdeményezhették az eljárást. A 21.§ szerint a feljelentéseket elfogadhatták, de azokat további intézkedésre az Ut. 19.§-a miatt a bírósághoz kellett továbbítaniuk. Viszont az Ut. 20.§-a szerint, ha alaposan tartani lehetett attól, hogy a „büntett nyomai vagy a büntettes felfedezésére vezethető nyomok elháríthatnak, illetőleg megváltoztatnak”, vagy a tettes megszökhet, akkor az ügyész jogosítva volt a bíróság intézkedéséig a községi, törvényhatósági, állami „közbiztonsági közegeket” az előnyomozás teljesítésére megkeresni. A megkeresés a „tényálladék föl vételére, s a létező állapot változatlan fenntartására”, a gyanúsítható személyek letartóztatására, házkutatásra, lefoglalásra irányulhatott.

Az Ütv. 17.§ b) pontja előírta, hogy a bírósághoz továbbított feljelentéssel vagy előnyomozati anyaggal kapcsolatban az ügyész a „bűnvizsgálat törvényes és célszerű vezetése iránt” tegyen indítványokat.

Az Alaprendelet felhívta az ügyészt, hogy a „feljelentések gomolyában óvatosan keresendi a szálak végét, ... s a meglelt ösvényen továbbhaladást a törvény által hivatott bírósági közegnek engedi át”. Ez a vizsgálóbíró volt, akit az 1871:XXXI.tc. 6.§-a szerint a „törvényszéki bírák sorából, csekélyebb fontosságú esetekben a jegyzők közül, a törvényszék elnöke nevez”. A 16.§ alapján a járásbíróság is teljesíthetett vizsgálói feladatokat. Az Ütv. 18.§-a a vizsgálóbírót is kötelezte, hogy a nála tett feljelentést 24 óra alatt közölje az ügyésszel. A két közeg az eljárás során közvetlenül érintkezett egymással.

Az első folyamodású bíróságok számára 1872. április 4-én 4010.IM rendelettel kiadott szolgálati utasítás kötelezte a vizsgálóbírákat arra, hogy az előnyomozásra, vizsgálatra vonatkozó iratokat, az elintézés fogalmazványát még a kiadmányozás előtt rövid úton közöljék az ügyésszel, aki nyilatkozatát, indítványát a „közlött ügydarabra” vagy külön papírra írva, szintén rövid úton juttatta vissza.¹⁴⁰

---

¹³⁹ Baróthy: i.m. 5-8.o.

¹⁴⁰ RT 1872 169.o.

Az Ut. 24.§-a általános szabályként előírta az ügyésznek, hogy a vizsgálat alatt köteles felügyelni a törvény és a gyakorlat szabályainak megtartását. Ennek érdekében az iratokat az eljárás bármely szakában megtekinthette.

Az ügyész a vizsgálatban indítványaival, s személyes jelenlétével vehetett részt. Az Ütv.20. §-a szerint az ügyész a vádlott kihallgatásán kívül minden cselekménynél jelen lehetett. A bírói szemle napjáról előzetesen értesíteni kellett. Az ügyész a vizsgálat bármely szakában indítványt tehetett: ennek az Ut. 25.§-a szerint célratörőnek kellett lennie, és arra irányult, hogy a „büntetendő cselekmény tényálladékának megállapítása, vagy a bűnösség bebizonyítása, vagy a súlyosító és enyhítő körülmények világosságra hozatala” megtörténjen. Az Alaprendelet leszögezte, hogy az eljárásban az ügyész ezzel „megjelelheti az adatokat, irányt mutathat a bírónak, azt figyelmezteti - de nem kötelezheti - nem utasítja”.

Az ügyésznek az Ut. 26.§-a észrevételezési és fellebbezési jogot biztosított: ha a vizsgálóbíró késedelmesen vagy szabálytalanul járt el, akkor jogosult volt az „orvoslás iránt a törvényszékhez folyamodni, s esetleg a királyi főügyészhez jelentést tenni”.

Az Ütv. 22.§-a alapján a járásbíró az általa teljesített bünvizsgálatokról havonta kimutatást küldött az ügyésznek. Az Ut. 38.§-a pedig kötelezte az ügyészt, hogy azokat átvizsgálja, a hiányok orvoslására intézkedjen, szükség esetén az eredeti iratokat megtekinthesse. Az ügyésznek jogában állt a „vizsgálat folyamában tapasztalt hiányokat, s szabályellenes eljárást a törvényszéknek intézkedés végett feljelenteni, a vizsgálatok viteléről személyes megtekintés alapján meggyőződni”, és annak áttételét indítványozni a törvényszékhez

Az Ütv. 19.§-a kimondta, hogy a vizsgálat befejeztével a törvényszék ügydöntő határozatot nem hozhatott az ügyész meghallgatása nélkül. Az Ut. 27.§-a szerint a „befejezett vizsgálati iratok a törvényszéki előadó véleményével együtt a királyi ügyészhez teendők át, aki végindítványát ... legfőleg 30 nap alatt, s az iratokat ... a törvényszékhez visszaküldeni tartozik”. Az Ütv. 17.§ c) pontja szerint az indítvány az eljárás megszüntetésére vagy a „perbefogásra” irányulhatott.

A bíróság által kitűzött tárgyaláson e szakasz d) pontja szerint az ügyész járt el közvádlóként. A tárgyalási magatartásra nézve az Alaprendelet felhívta a figyelmet, hogy „szorítkozzanak ... vádbeszédekben a vád megállapítására, kiegészítésére, s a törvények alkalmazására. De

mellőzzék a szónoklat azon pompáját, mely a tárgyilagosság szűkebb határai közt soha nem fér meg ... A királyi ügyész az állam képviselőjében nem peres fél, aki ellenesén minden áron diadalmaskodni akar, hanem közege azon erkölcsi hatalomnak, amely igazságot kutat és követel”. Így a „vád csak egyszerű, szabatos és komoly lehet”.

A tárgyalás befejeztével az ügyésznek el kellett hagynia a tárgyalótermet, a törvényszék tanácskozásánál és szavazásánál nem lehetett jelen. A 17.§ e) pontja szerint a határozat kihirdetése után az ügyész perorvoslattal élhetett, akár a vádlott javára is.

*

Az új igazságszolgáltatási szervezet működésének kezdete után hamar napvilágra kerültek azok a problémák, amelyek a szabályozatlanságból eredtek. A korabeli sajtó ezt a helyzetet előrelátva kívánta, hogy a bünvádi eljárás „mielőbb szabályoztassék, mert most e téren legnagyobb részt a 'bírói bölcs' belátás s esetleg az önkény uralkodik, ami egy rendezett államban megengedhetetlen”.¹⁴¹

Az IM-ben 1872. február 29-ére készült el „A törvényszékek illetőségéhez tartozó bünvádi eljárás ideiglenes szabályozásáról szóló törvény javaslata”, amely március 6-án a Képviselőház elé terjesztett.¹⁴²

Az indokolása szerint más okok mellett az „eljárás rögtöni szabályozását szükségessé tette ... a királyi ügyészségi intézmény behozatala is ... A XXXI.tc. által a vizsgálat külön, bírói közegre ruháztatván: a vizsgálóbíró és a királyi ügyész közötti viszony részletesen nem szabályoztatott”. A szabályozatlanság miatt viszont az Ütv. rendelkezéseit országszerte különbözően értelmezték: pl. az ügyészt kötelezték az eljárási cselekményeknél való jelenlétre, máshol a vizsgálat befejezése után a per előadására, míg volt ahol egyáltalán nem rendeltetett ki az eljárásban.

Az ügyészségek ezért számos esetben fordultak iránymutatásért a főügyészhez. Mint Kozma Sándor írta az igazságügyminiszterhez 1872. február 22-én intézett - a törvényjavaslat

---

¹⁴¹ Hazai ügyek SzH 1871/129.

¹⁴² Képv. 1869 ir. 15.k. 119-155.o. 1872

indokolásába is átvett - 1013. jelentésében, a „királyi ügyészek napról-napra ... a büntető jog, s különösen a bűnvádi eljárás körében fölmerülő kérdéseknek miképen leendő megoldására, avagy a köztük, s a királyi törvényszékek között fennforgó nézetkülönbség megszüntetésére utasítást, intézkedést kérnek”. A főügyész a lehetőségekhez képest ezt meg is adta, de megállapította, hogy az „ügyek mindinkább bonyolódnak, az ellentétek folyton élesebbé válnak, elannyira, hogy ... a bajt orvosolni képes nem vagyok”. A probléma alapvető oka, hogy a „törvényszéki gyakorlat a régibb hiányos és részben elavult törvények mellett az ország különböző vidékén más irányban fejlődött, az ügyészség intézménye pedig új”. Így a szervezet a régi bírósági gyakorlattal szembekerült. Kozma jelentésében leszögezte, hogy „irányadóul szolgáló törvények hiányában ... a bajt meg nem szüntethetem, hanem ezt gyökeresen egyedül a törvényhozás orvosolhatja”. Az indokolás szerint a főügyészi észreveteleken túl a törvényszékek elnökei is sürgették az eljárási kódex megalkotását.

A képviselőház a kodifikáció sürgősségét elismerve, 1872. március 14-én bizottságot hozott létre a javaslat átvizsgálására. E testület április 14-i jelentése szerint a „javaslatot mind általános elveire, mind részletes intézkedéseire nézve behatólag tárgyalta, s annak alapelveit elfogadván a részletes intézkedésekben ... változtatásokat hozott javaslatba”. A bizottság a javaslat területi hatályát csak a „pesti királyi tábla területére tartotta korlátozandónak”, mivel Erdélyben az 1853. évi Bp. érvényesülése folytán az eljárás rendezett volt.¹⁴³

A bizottság az átszövegezett javaslatot a Képviselőház elé terjesztette, de tárgyalására az Országgyűlés áprilisi feloszlása miatt nem került sor.

Az igazságügyminiszter azonban - mint a törvényszékek elnökeihez 1872. május 1-jén intézett körlevelében írta – a „javaslatban foglalt szabályoknak a törvényhozás további intézkedéséig rendeleti úton leendő hatályba léptetésére” sem kapott felhatalmazást. Így a „bűnvádi eljárás körül létező bonyodalmakból” csak annyiban látott kiutat, ha a bíróságok alkalmazásba veszik a bizottság által módosított javaslatot, ezért azt megküldte az elnököknek. A miniszter felhívta őket, hogy iparkodjanak a bíráknál „odahatni, miszerint az ebben foglalt intézkedések ... a fennforgó bűnvádi ügyek körül alkalmazzassanak”. (A volt

---

¹⁴³ uo. 16.k. 288-289.o. 1872

határőrvidéki területen viszont az 1872. október 8-i 31720.IM rendelet kötelezően írta elő a törvényszékek számára a javaslat alkalmazását.)¹⁴⁴

Az igazságügyminiszter e napon a pesti főügyészhez is megküldte iratát. Ebben felhívta őt, hogy utasítsa az ügyészségeket, miszerint a „bűnvádi ügyek körül az 1871:XXXIII.tcz. által rájuk ruházott teendők és eljárásokban kizárólag ezen törvényjavaslat szabályait kövessék zsinórmértékül”. Kozma Sándor ennek megfelelően május 18-án kiadta 3224. körrendeletét, melyben felhívta az ügyészeket, hogy eljárásaikban a javaslatot a „fejezetek vagy szakaszokra való hivatkozás mellőzésével” kövessék, és hassanak oda, hogy a bíróságok is e szabályokhoz alkalmazkodjanak. Az utasítást a javaslat szövegével együtt az ügyészségek napokon belül megkapták, és azt 1872. május végétől alkalmazásba vették.¹⁴⁵

Az 1853-as Bp. alapulvételével készített, 122 szakaszból álló Ideiglenes Bűnvádi Eljárási Szabályok (Szabályok) - mely borítója miatt Sárga Könyvként vált ismertté - a törvényszékek előtti eljárást rendezte.¹⁴⁶

Indokolása szerint az „eljárás elve a vizsgálati; az eljárás alakja tekintetében azonban a vádrendszer követendő”. Alapelvei voltak a „bizonyítási szabályok mellőzése, a szóbeli és nyilvános végtárgyalás”. Az egyes rendelkezések az előnyomozást, a vizsgálatot, a vád alá helyezést és a végtárgyalást szabályozták.

A 19.§ szerint feljelentést az ügyésznél vagy a bíróságnál lehetett tenni. Halaszthatatlan esetben a közbiztonsági tisztviselők kötelessége volt a feljelentés mellett a „büntettet, valamint a tetteseket is nyomozni”. Ez az előnyomozás a nyomok biztosítására, a gyanúsított kézrekerítésére irányulhatott. A végrehajtás érdekében az 1872. június 11-én kiadott 13587.BM rendelet utasította a törvényhatóságokat, hogy az előnyomozásokat és az erre vonatkozó bírói, ügyészi megkereséseket vagyoni felelősség terhe alatt közbiztonsági közvegekkel teljesítsék, mivel a „kir. ügyészségek és bíróságok a szóban levő javaslatot csak

---

¹⁴⁴ Baróthy: i.m. 35.o., RT 1872 352.o

¹⁴⁵ Fayer 1: i.m. 309.o.; Baróthy: i.m. 34.o., pl. Kalocsai Ü-re 1872. május 24-én érkezett az utasítás, Kalocsai Ü iktatókönyve (ikt.) 1872: 483 BKML VII.16. 300.

¹⁴⁶ Képv. 1869 ir. 16.k. 289-310.o.

azon esetben vehetik sikeresen eljárásuk zsinórmértékeül, ha a közbiztonsági közegeknek egybevágó közreműködése biztosíttatik”.¹⁴⁷

E személyek kötelezettségüknek viszont gyakran nem vagy csak vonakodva tettek eleget. Ezért az ügyészségek jelentései alapján az igazságügyminiszter megkeresésére a belügyminiszter 1872. július 30-án 15374. rendeletével ismét felhívta a közigazgatási hatóságokat, hogy a „fenyítő igazságszolgáltatás közegeit eljárásukban az 1871:XXXIII.tcz. 21.§-a értelmében a legnagyobb eréjjel és gyorsasággal” támogassák.¹⁴⁸

A vizsgálóbíró megjelenésével átvette az előnyomozást. Ennek során a 29.§ szerint az ügyész indítványokat tehetett a vizsgálóbírónak. Ha az az abban foglaltakat nem teljesítette, az előnyomozás befejeztével az ügyész panaszára az iratokat határozathozatalra a törvényszék elé kellett terjesztenie.

A 34.§ szerint a vizsgálat megindítását, a foganatosítandó intézkedéseket az ügyész indítványozta. Annak tárgyát a „büntettre, annak minőségére, a tettesre, a bűntársakra, ... okozott kárra vonatkozó mindazon adatoknak kiderítése” képezte, „melyek által a büntett és a bűnösség, ... a súlyosító és enyhítő körülmények bebizonyíthatók”. A vizsgálat során hozott bírói intézkedések vagy azok elmulasztása miatt az ügyész a törvényszékhez fordulhatott.

A 78.§ alapján a vizsgálat befejeztével a vizsgálóbíró átadta az iratokat az ügyésznek, akinek kötelessége volt a vád alá helyezésre vagy a vizsgálat megszüntetésére, esetleg annak kiegészítésére indítványt tennie a törvényszékhez. Ha vádat indítványozott, határozottan meg kellett jelölnie azokat a büntetendő cselekményeket, melyekre a vádhatározatot kívánta.

Vád alá helyezés esetén a törvényszék végtárgyalást tűzött ki, amelyre az ügyész előterjesztette az általa kihallgatandónak tartott tanúk és szakértők nevét. A tárgyalást az elnök vezette. Az előintézkedések után a 100.§ alapján felszólította az „ügyészség tagját, hogy a vádat terjessze elő”. A bizonyítás befejeztével a 108.§ szerint az ügyész vádbeszédében az eljárás eredményét összefoglalta, s ha a „büntetendő cselekményt

---

¹⁴⁷ RT 1872 517.o.

¹⁴⁸ Baróthy: i.m. 45.o.

bebizonyítva tartja, vádlott elítéltetését kéri, ... s egyszersmind a súlyosító és enyhítő körülmények kiemelésével az alkalmazandó büntetést indítványozza”.

A perbeszédék után a bíróság visszavonult, majd határozatának meghozatalát követően ítéletét kihirdette, amely ellen a jogosultak - így az ügyész is - azonnal vagy 24 óra alatt élhettek fellebbezéssel.

Ezen általános rendelkezések alól a Szabályok egy kivételt ismert, a 87.§ szerinti „közvetlen megidéztetést”. Eszerint „ha az előnyomozás által a büntett tényálladéka teljesen bebizonyított, s annak elkövetését a vádlott beismerte”, vagy ha tetten érték, az ügyész indítványozhatta, hogy a „vádlott vizsgálat és vád alá helyezés mellőzésével egyenesen a végtárgyalásra idéztessék”. Indítványát az ügyész a vizsgálóbíró útján a törvényszék elé terjesztette, mely annak helyt adott vagy azt mellőzte, esetleg az előnyomozás kiegészítését rendelte el.

A Szabályokat a tapasztalatok alapján később úgy méltatta Kozma, hogy az jelentős lépés volt az egységes eljárás kialakításában. Ezt azzal érte el, hogy a „vádemelést határozottan a királyi ügyészre bízta, ... a vizsgálat menetét megjelelte, ... a szóbeliséget lehetővé, s az egyöntetűséget legalább elérhetővé tette”.¹⁴⁹

Természetesen e sajátos jogforrás elfogadtatásával voltak problémák. Mint a kortárs Fayer László írta, a „királyi ügyészek határozott utasítás következtében feltétlenül ragaszkodtak a javaslat minden tételéhez, de a bíróságok, melyeknek azt elfogadás végett csak ajánlani lehetett, bírói függetlenségüket túl aggályosan a mérlegbe vetve csak előzetes bírálgatás után, s nagy tartózkodással kezdtek ahhoz alkalmazkodni”. Volt olyan törvényszék, amely egyenesen elutasította alkalmazását. A Szabályok végül azzal ment át a bírósági gyakorlatba, hogy a Budapesti Királyi Ítéltábla 1874. január 3-ai teljes ülésén lényegtelen fenntartásokkal elfogadta.¹⁵⁰

Az új eljárási rendre történő áttérés - az 1871:LVIII.tc. 3.§-a alapján a Szegeden működött delegált bíróság helyébe lépett Aradi Királyi Törvényszék mellé ügyészként kirendelt -

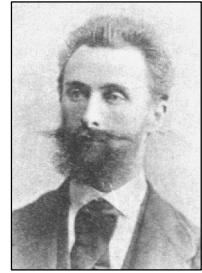
---

¹⁴⁹ Kozma Sándor: A magyar alaki büntetőjog fejlődése az utóbbi két év alatt 23.o. MI 1874/1.k.

¹⁵⁰ Fayer 1: i.m. 50.o.; Bp. Főü. mut. 1872/I.: Kassai Ü. a javaslatnak a törvényszék általi el nem fogadásáról.

Edvi Illés Károly visszaemlékezése szerint „új szellemet is hozott magával.

Az írásbeliség helyett az egész vonalon a szóbeliséget kívánta érvényre juttatni”. Így az „írásbeli pörbeszédnek folytatását szóbeli pörbeszédnek váltották föl. A tárgyalás úgy történt, hogy a bíróság előbb fölolvastatta a pörbe már beírt vádló- és védőbeszédet, minden egyes esetről maga elé állíttatván azokat, kik abban vádolva voltak. Mikor azután valamelyiknek utolsó esetére került a sor, a királyi ügyész előszóval összegezte a vádat s megtette indítványát a büntetés iránt, melyre a védő szintén előszóval válaszolt”.¹⁵¹

*

A marosvásárhelyi tábla területére a Szabályok nem terjedtek ki, mivel Erdélyben továbbra is az 1853. évi Bp. érvényesült. Ennek hatályát országgyűlési felhatalmazás alapján a kormány 1867. június 27-i rendeletének 14. pontja, majd a Magyarország és Erdély egyesítésének részletes szabályozásáról szóló 1868:XLIII.tc. 12.§-a tartotta fenn. Ez felhatalmazta a kormányt, hogy a Királyhágón túli országrészben a „törvénykezés terén szükséges intézkedéseket saját belátása szerint” tegye meg. A kormány az igazságszolgáltatás ott kialakult rendjét azonban nem változtatta meg. Ugyanígy az ország „corpus separatuma”-ban, Fiume városában és kerületében is az 1853-as Bp. maradt hatályban a miniszterelnök, az igazságügyminiszter és horvát bán 1871. szeptember 14-i rendeletének 11.§-a alapján.¹⁵²

*

Az eljárási jog hiánya mellett az új igazságszolgáltatási szervezet az anyagi büntetőjog szinte teljes kodifikátlansága mellett kezdte meg működését. Az 1840:XXII.tc-ben meghatározott csőd- és a 1844:VI.tc. szerinti váltóbűncselekményeken, s a bírói felelősségi törvénybeni diszpozíciókon túl nem vagy csak idejélmúlt törvényi tényállások (pl. az 1715:IX.tc. a felségsértésről) voltak, míg a büntetést a bíró belátása szerint határozta meg.

A törvényhozás csupán egy büntetőjogi szabályt alkotott ekkoriban, az 1871:LII.tc-et „A büntető törvényekre és gyakorlatra vonatkozó némely intézkedésről”, mely eltörölte az ősi

---

¹⁵¹ Edvi Illés Károly: Emlékeim a szegedi várból 33.o. Kecskemét 2009

¹⁵² Fayer 1: i.m. 47.o.; Balogh: i.m. 99.o.

vérdíjat, megszüntette a testi fenyítést és a bilincset, mint büntetést. De a bilincs alkalmazását fegyencekkel vagy vizsgálati fogságban lévőekkel szemben - mint „elővigyázati, biztonsági és fegyelmi eszköznek” - az igazságügyminiszter által meghatározott esetekben továbbra is megengedte.

A jogalkalmazókat ebben a helyzetben különböző nem hivatalos gyűjtemények segítették: így a XVIII-XIX. században hozott uralkodói, kancelláriai, helytartótanácsi rendeleteket tartalmazó művek, az 1861. évi Országbírói Értekezlet nyomán kiadott összeállítás, továbbá a pesti egyetem jogi kara tanárának, Pauler Tivadarnak először 1864-ben, majd többször kiadott „Büntetőjogtan” című munkája. Ez kódexszerűen összegezte a büntetőjogi ismereteket: a mű az egyes szakaszoknál bemutatta az 1843-as büntetőjogi javaslat és az osztrák Btk. megoldásait, kiegészítve a külföldi jogirodalommal, s a szerző magyarázataival. Fayer László megállapítása szerint „nem csak az egyetemeken és jogakadémiákon, de a bírói termekben is úgyszólván kizárólagos uralomra vergődött Pauler Tivadar tankönyve, és úgy idézték mint a törvényt”.¹⁵³

Egy területe volt a büntetőjognak, ahol rendezett volt a helyzet és a két országrész eljárási joga is azonos volt: a sajtóvétségek tényállásait, szankcióit az 1848:XVIII.tc-kel kiadott sajtótörvény 3-16., míg eljárási szabályait 17-29.§-ai, illetve az 1867-1868-ban hozott igazságügyminiszteri rendeletek határozták meg. A sajtóvétségek miatti eljárásra külön illetékesség volt, mivel a törvényszékek kijelöléséről szóló kormányrendelet tíz bíróságot ruházott fel ezzel a feladattal.

Ebben a helyzetben különös jelentősége volt a Kozma Sándor által kibocsátott körrendeleteknek. A későbbi méltatás szerint ezeknek gyakorlati értékük volt akkor, amidőn a „kir. ügyészség felállításáról rendelkező törvény ezen intézménynek csupán csak a lényeges körvonalait határozta meg, tételes büntető törvényünk, az ügyész teendőit szabatosan meghatározó eljárási szabályaink, büntető perrendtartásunk nem volt, és amidőn szükség volt arra, hogy az ügyészségek tagjai a kir. ügyészség eszméjével megismerkedjenek, azt a

---

¹⁵³ Oszvaldt Lajos: Gyűjteménye azon szabályrendeleteknek, melyek 1752-1847-ben fenyítő ügyekben kibocsátattak Pest 1865, Réső Ensel Sándor: A hazai fenyítő eljárásra vonatkozó szabályrendeletek Pest 1864, Kassay Adolf: Magyar büntető törvények, s bűnvádi eljárás az Országbírói Értekezlet szabályai szerint Pozsony 1862, Pauler Tivadar: Büntetőjogtan 1-2. Pest 1864, 1869, 1872.; Fayer László: A magyar büntetőjog kézikönyve 1.k. 49.o. Bp. 1895

törvényhozás intencióinak megfelelően életre keltsék, a jogkereső közönséggel megismertessék, megkedveltessék s hivatásukat megismerve, feladataikat egyöntetűen oldhassák meg”.¹⁵⁴

*

A kor szaksajtója szerint az akkori szabályozás, illetve annak hiánya miatt az ügyészségtől az „őt megillető szerepkör a bünvádi eljárás rovására meg van vonva. Mert ezen törvények és rendszabályok értelmében az üldözés a bíróság által hivatalból történvén, az államügyészség tevékenysége az eljárás sürgetésében kulminál”. A bírói döntések ellen fellebbezhetett ugyan az ügyész, azonban „jelen állapotaink szerint a főügyészségnek a legkisebb befolyása sincsen a ügyeknek másodbírósági érdemleges elintézésébe, az ülésekben nem vehetvén részt. Ily ügyészi intézmény nem felelhet meg az óhajtott célnak, ... mert érdemleges önálló jogköre nincsen”.¹⁵⁵

Más megállapítás szerint a „kezdemenyezési és vádelőkészítési cselekmények ... vezetése nem illethet mást, mint a vád orgánumát, vagyis az államügyészt”, mivel csak így lehet elérni az eredeti célkitűzéshez, „mely a bünvádi eljárási cselekményeknek a vád, védelem és bíróság közötti ... megosztását óhajtotta”.¹⁵⁶

Fayer László véleménye szerint az „ügyészség az 1871:XXXIII.tcz. alapján eleintén tényleg úgy fejlődött, hogy a bíróságnak tisztán informatív közegévé lett. A bíróság nem érezte magát kötve az ügyészség indítványához semmi tekintetben, kezdeményezett bünvádi eljárást az ügyész indítványa nélkül is”.¹⁵⁷

Ebben a helyzetben az 1872. évi jogászgyűlésre készített véleményében joggal vetette fel Kozma Sándor, hogy „írjatok körül világosan, határozottan a közvádlo jogkörét, adjátok neki az őt megillető önállóságot a vád megindítására vagy annak visszautasítására”. A főügyész kijelentette, ha „majd a helyes, következetes jogszabályok folytán általánossá leend azon meggyőződés, hogy a közvádlo nem ellenség, hanem az igazságszolgáltatás rendes

---

¹⁵⁴ Debreceni Főü. 2731/1911.fü. IM Általános iratok MOL K.579. 561. csomó (cs.)

¹⁵⁵ Fekete Gábor: Az austriai új büntető perrendtartás 341-342.o. MI 1874/I.k.

¹⁵⁶ Fekete Ödön: i.m. 374.o.

¹⁵⁷ Fayer 1: i.m. 60.o.

functionarius, a ki nem büntetést, de igazságot keres és szorgalmaz, aki nem csak vádol, de azt el is hárítja, sőt véd is ... akkor majd őt sem kerüli el azon bizalom, melyet magának a bíróság világszerte meghódított”. Kíváncsnak tartotta a közvádlónak a „függetlenség oly mértéke alá” helyezését, mely a „tárgyilagossági eljárás lehetősége iránt a hitet eleve nem öli el”. Szükségesnek tartotta a magánvádlói hatáskör rendezését is, mint az „államügyészi omnipotencia legcélszerűbb mérséklőjét”. Kozma leszögezte, hogy „míg a bíró az igazságnak vizsgálattal és az ítéletmondással tesz szolgálatot, addig ezen műveletekhez ... az anyagot a közvádló szolgáltatja”. Megállapítása szerint az ügyész az „állam nevében való bűnüldözésnek” közege, ezért „nem fél, hanem az igazságszolgáltatás állam által megbízott oly tényezője, aki minden egyéni vonatkozásokról menten, mindig csak a megsértett jogrend számára követeli az elégtételt”.¹⁵⁸

Más vélemény szerint is az „anyagi igazság, a valódi tényállás az, amit az ügyészségnek keresni, minden eljárásban irányadóul szolgálni kell”. E cél megvalósításához az ügyészi tevékenység a „tudomására jutott bűntények üldözésében, a vizsgálat alatti célszerű és törvényes indítványainak előterjesztésében, a vádemelésben és a jogorvoslatok használatában rejlik”.¹⁵⁹

*

1872-ben a törvényszékek 21767 főt vetettek vizsgálati fogságba. A 40149 perbefogott közül a bíróságok 25929 vádlottról határoztak: „elítéltetett 64,56%, bizonyítékok elégtelensége miatt felmentetett 15,96%, büntetlennek nyilvánított 15,06%”. Az elítéltek büntetéseinek kb. 52%-át a vagyon elleni cselekmények tették ki, 21% a testi épség, míg 9% az élet ellen irányult.¹⁶⁰

A pesti tábla területén lévő ügyészségek 25346 indítványt tettek a vizsgálatok során, 1006 szemlén és más cselekményen vettek részt, továbbá 3247 fellebbezést nyújtottak be az

---

¹⁵⁸ Vélemény Kozma Sándor kir. főügyész úrtól, A Magyar Jogászegyűlés Évkönyve 1872. évre I.k. 143-145.o. Pest 1872

¹⁵⁹ Csukássy Károly pesti kir. alügyész 199.o. uo. 2.k. Pest 1872

¹⁶⁰ Büntetőügyi statisztika 1872 212-217.o. MI 1874/2.k.; Kalocsai Ü. 1872. ikt. szerint gyilkosság, rablás, gyújtogatás, bántalmazás, erőszakoskodás, veszélyes fenyegetés, testi sértés, tolvajlás, hamis marhalevél, okmányhamisítás, illetéktelen levélfelbontás, hivatalos hatalommal visszaélés fordultak elő BKML VII.16.

ítéletek ellen. Az erdélyi ügyészségek 1473 vizsgálati indítványt tettek, 124 vádiratot készítettek és 260 esetben fellebbeztek.¹⁶¹

*

Az Ütv. 25.§-a szerint a szervezet feladatát képezte a törvényszéki börtönök és a járásbírószági fogházak feletti felügyelet, melynek során az ügyész azon örködött, hogy a „foglyokkal való bánásmód, azok őrizete, élelmezése, ruházata, a fogházak tisztántartása ... iránt fennálló törvényes rendeletek pontosan végrehajtassanak”, a házirend és fegyelem fenntartasson.

Az ügyész ennek úgy tett eleget, hogy az Ut. 31.§-a szerint a „törvényszéki börtönöket gyakran, a járásbírószági fogházakat pedig legalább minden harmadik hóban” megvizsgálta: ennek során a fogvatartottak elhelyezését, élelmezését, foglalkoztatását ellenőrizte, a hiányosságok kijavítására intézkedett, a megállapításait pedig jelentette a főügyésznek.

Az állami igazságszolgáltatás rendkívül rossz állapotokat örökölt a törvényhatóságoktól. Az országban - a befolyt pénzbüntetés felhasználását szabályozó 1887:VIII.tc. indokolása szerint - csak hat olyan törvényszéki fogház vétetett át (Pest, Balassagyarmat, Zombor, Veszprém, Nagybecskerek, Sátorlajújhely), amelyek, bár „átalakításokat követeltek, de szerényebb igények mellett mégis használható állapotban voltak. A többi törvényszékek vagy már akkor is tarthatatlanoknak felismert, vagy épen semmi fogházhelyiségekkel sem bírtak”. Számos fogházat csak alacsony „bérért kapható olcsó lakházakból, gazdasági épületekből, istállókból kellett rögtönözni”.

Az ekkori viszonyokról Székely Ferenc pesti főügyész helyettes lesújtó megállapításokat tett abból kiindulva, hogy a „helyiségi viszonyok a börtön háztartás legfontosabb tényezőjét” képezik. Mivel a fogvatartottak száma nagy volt (a „foglyokkal együtt a letartóztatottak átlagos napi létszáma 10000-re tehető”), ezért a zsúfoltság miatt „harmadrész számára nincs meg a börtönhelyiség azon minimuma, mely az egészség fenntartására elkerülhetetlenül szükséges”. A helyiségek jelentős része föld alatti, nedves volt, a szobákat fűteni, szellőztetni nem lehetett. A fogházak nagyrésze a szükséges felszereléssel és ruházattal sem volt ellátva.

---

¹⁶¹ Iü. állás 1872 153-154.o.

A „rabmunkáltatást sem lehetett életbeléptetni, az egész országban itt-ott mintegy 900 egyén számára volt csak munkahely. Az épületek külsőleg is, biztonságra való tekintetből is sok kívánni valót mutattak”. Székely szerint ezért „ily körülmények között a szabadságbüntetés elveszti lényegét. Nem az bír súllyal, vajjon mennyi időre vesztí el valaki szabadságát, hanem, hogy hol kell szabadságbüntetését kiállania”.¹⁶²

Így joggal írhatta az Alaprendelet, hogy a „börtönöknél a fogság tartama, a helyiségek minősége, az eszközök csekély volta mellett” nincs helye a különböző elméletekkel való kísérletezésnek. De „amely ügyész kivívandja azt, hogy a felügyelete alatti börtönökben rend, tisztaság uralkodjék; aki a fegyenczek egészséges élelmezését, a betegek ápolását - a fegyenczeknek és vizsgálati foglyoknak nem, kor és erkölcsi fokozat szerinti elkülönítését állandó rendszerképen keresztül viendi - az eleget tett s hivatását becsülettel töltötte be”.¹⁶³

A fogva tartással kapcsolatos teendőket a törvényszékeknél az ügyészek, a járásbíróságoknál pedig az ottani bírák végezték. Segédszemélyzetként minden ügyészségnél rendszerint 1-1 fogházfelügyelő és börtönmester, valamint több őr, míg a fogházaknál 1-2 őr volt alkalmazásban: 1872-ben 1206 felügyelő és őr teljesített szolgálatot, akik felett az illetékes királyi ügyész gyakorolta a fegyelmi jogkört.¹⁶⁴

Kezdetben e területen is hiányoztak az irányadó jogszabályok. Az ügyészek olykor tévesen értelmezve az Ütv. 31.§-át, a törvényszékek elnökeinek tettek jelentéseket, javaslatokat a börtönök kezelése és ellátása tárgyában.¹⁶⁵

Az országos tapasztalatok alapján az igazságügyminiszter 1872. február 29-én Kozmához írt felhívásában megállapította, hogy a „börtönállapotok és viszonyok tárgyában ... naponként érkeznek hozzám a királyi törvényszékek elnökeitől, járásbíráktól is jelentések”, így ez arra utal, hogy az „ügyészségek a részökre kiadott ... utasítás 31.§-a értelmében az ország igen sok vidékén még maig sem vették át a börtönök feletti felügyeletet”. Ezért a miniszter felhívta a főügyészt, hogy utasítsa az ügyészségeket a „reájuk ruházott felügyeletet mielőbb tetteleg

¹⁶² Székely Ferenc: Börtönügyünk jelen állapota 101-127.o. MI 1874/1.k.; Jekkelfalusy József szerk.. (Jekkelfalusy 1): Fogházaink állapota 1872-1886 14.o. Bp. 1887

¹⁶³ Baróthy: i.m. 9.o.

¹⁶⁴ Székely: i.m. 104.o.

¹⁶⁵ Kalocsai Ü. 1872. ikt. 10. BKML VII.16. 300.

átvevén, az e tárgyban teendő felterjesztéseiket Méltóságod közvetítésével intézzék hozzám”. Ennek megfelelően Kozma 1308/1872. rendelete felhívta az ügyészeket felügyeleti joguk gyakorlására, és e ténynek a bíróságokkal való közlésére.¹⁶⁶

A fogva tartást illetően az 1872. június 22-én kiadott 11216.IM rendelet meghatározta a börtönök és fogházak tárgyi szükségleteit, azok beszerzésének, a róluk való számadásnak módját. Megállapította azokat a dolgokat - bútort, ruházat, élelmezés, fűtés, világítás, betegápolás -, amik az intézetekben szükségesek voltak. Szólt a ruházzkodás, étkezés, tisztálkodás részleteiről is.¹⁶⁷

A világos rendelkezések végrehajtásának eredményeként a „főügyészségek összpontosító vezetése alatt ... rend, tisztaság és fegyelem lett meghonosítva; ... az élelmezés szigorú felügyelet alá helyezett, a letartóztatottak egészségi állapotára súlyt fektettek, és a felszeretlen helyiségeket kezdték apránként a legszükségesebbekkel ellátni”.¹⁶⁸

A rendelet meghatározta az étrendet, de a helyi viszonyokhoz képest az ügyész javaslatot tehetett a főügyészhez annak módosítására. Ha pedig az adag valakinek elégtelen volt, orvosi javaslatra az ügyész felemelhette azt. Akiknél a büntetés súlyosbításául a bíróság börtönt is rendelt, azoknál az ügyésznek meg kellett hallgatnia az orvost, hogy az elítéltnél - kora, egészségi állapota, foglalkoztatása mellett - végrehajtható-e az.

Ha azon a vidéken, ahol a börtön feküdt, járványos betegség ütötte fel a fejét, a börtön orvosi utasításra megszűnt, és az esetet az ügyésznek közvetlenül az igazságügyminiszternek kellett jelentenie. A 21.§ szerint a rab „erősebb és fárasztóbb munkára való alkalmaztatása” esetén az ügyész engedélyezhette, hogy keresményéből javítsa élelmezését, sőt „különösen figyelmet érdemlő esetekben naponként egy messzely bornak élvezete is megengedhető”.

---

¹⁶⁶ Baróthy: i.m. 21.o.

¹⁶⁷ Dárday Sándor: Igazságügyi Törvénytár 4.k. 565-582.o. Bp. 1895.

¹⁶⁸ Jekkelfalussy 1: i.m. 14.o.

A rendelet különösen megkövetelte a tisztaság betartását. Ennek eredménye volt, hogy az országot 1872-ben sújtó kolerajárvány idején a zsúfolt börtönök lakói közül arányaiban kevesebben haltak meg, mint a szabad lakosságból.¹⁶⁹

Az ellátások fedezetét az ügyészek részére félévenként folyósított rabtartási átalány biztosította. Ha az nem volt elég, akkor a főügyész útján kellett az IM-hez jelentést tenni a pótigénylésre. Az ellátmányról a rendelet kihangsúlyozta, elköltésénél az „államkincstár érdekei folyton szem előtt tartandók”. Az ügyész a helyi vállalkozókkal, szállítókkal tárgyalt az egyes szükségletek ellátásáról. Megegyezés esetén a szerződés tervezetét az IM-hez kellett felterjeszteni jóváhagyásra. A rabtartási átalány felhasználásáról szóló számadás is ide került megküldésre.

Az Ut. 32.§-a szerint az ügyésznek a jogerős büntetés végrehajtása mellett a megítélt kárnak, az eljárási és a rabtartási költségnek behajtásáról is gondoskodnia kellett. E célból a bíróságok és fegyházigazgatóságok a költségekről szóló kimutatásokat az ügyésznek megküldték.

Ennek biztosítása a rabok munkáltatása révén történt. Általában maga az intézet, olykor vállalkozók foglalkoztatták az elítélteket, pl. gyapjúfonással, szövással, favágással. A munkabérnek az államot illető részét, ill. a befizetett térítéseket az adóhivatalba kellett beszolgáltatni.¹⁷⁰

Az ügyész ellenőrizte a vizsgálati foglyoknak a vagyonuk feletti rendelkezését is, és „annak a bűntett által károsítottak vagy az állam hátrányára célzott elidegenítését megakadályozni” tartozott. A 85.§ szerint ha a vádlottat elítélték, akkor a költségek biztosítására a „szükséges lépések a királyi ügyész által haladéktalanul a polgári bíróság előtt teendők meg”. A bevételek azonban nem fedezték a kiadásokat, azok fedezetét alapvetően az állam biztosította.¹⁷¹

---

¹⁶⁹ Székely: i.m. 121.o.

¹⁷⁰ uo. 126.o.

¹⁷¹ Kecskeméti Ü. kimutatása szerint 1872-ben az átlagosan napi 99 férfi és 11 nő fogoly miatti kiadás 7764 forint és 51 krajcár volt, mellyel szemben munkavégzési és költségmegtérítési bevételeként 1485 forint 57 krajcár állt, Börtönforgalmunk 1872-ben KL 1873/22.

A behajthatatlan eljárási és rabtartási költségeknek a nyilvántartásból való törlését a bemutatott szegénységi bizonyítványok alapján a főügyész eszközölte.

Az Ut. 33.§-a szerint az 1 évnél hosszabb büntetésre ítélt országos fegyintézetekbe szállítását ugyancsak a főügyész végeztette.

Ha az elítélt kegyelmet kért, akkor az Ut. 35.§-a alapján az ügyész a kérvényt véleményével megküldte a törvényszéknek, amely az ügyiratokat álláspontjával felterjesztette a főügyészhez. Az ugyancsak véleményezte a kérést, melyet az igazságügyminiszternek küldött meg.

Az elítéltek engedetlenségének büntetésére az 1872. január 26-án kiadott 2082.IM rendelet feljogosította az ügyészt a bilincsek, mint fegyelmi büntetésnek az elrendelésére. Erre akkor kerülhetett sor, ha az elítélt szökni próbált vagy szökéséből elfogták, megtámadta a személyzetet, szándékosan megrongálta a felszerelési tárgyakat, a hivatalos személy rendelkezésének vagy a házirendnek ellenszegült. Sürgős esetekben a börtönőr is alkalmazhatta a bilincset, de ezt haladéktalanul jelentenie kellett az ügyésznek, aki meghatározta a fenyítés tartamát.¹⁷²

*

Az Ütv. 24.§-a egyetlen nem bűnügyi, de ahhoz hasonló feladatot adott a királyi ügyésznek: a bírósági fegyelmi eljárásban való közreműködést. A bírák, ügyészek és a hozzájuk tartozó személyzet felelősségéről az 1871:VIII.tc. rendelkezett, melynek 1.§-a kimondta, hogy ők „hivatali kötelességüknek szándékosan vagy vétkes gondatlanságból elkövetett megsértéséért felelősséggel tartoznak”, és kötelesek megtéríteni azt a kárt, amit okoztak. A törvény büntetőjogi, fegyelmi és vagyoni felelősséget állapított meg. A 10.§ általában határozta meg a hivatali büntettet, melyet az követett el, aki „kötelességét cselekvőleg vagy mulasztólag azért sérti meg: hogy ez által magának vagy másoknak illetéktelen hasznot szerezzen, vagy valakinek jogtalan kárt okozzon”. A 11.§ szerint különösen ilyen büntettet képezett a hivatali titok közlése, a megvesztegettetés, zsarolás, erőszak, hamisítás, sikkasztás, melyek

---

¹⁷² RT 1872 187.o.

tényállásait a 12-19.§-ok határozták meg. A felelősségre vonás a rendes bünvádi eljárásra tartozott, a szankciót pedig a bíróság határozta meg. Fegyelmi vétséget pedig a 20.§ szerint az követett el, aki kötelességét vétkesen, de nem célzatosan szegte meg, illetve „ki botrányos magaviselete miatt tiszteletre, s bizalomra méltatlanná vált”.

A fegyelmi eljárást a törvény 30-61.§-ai részletesen meghatározták. A törvényszék területén alkalmazott hivatalnokok és állandó szakértők fegyelmi bírósága az adott törvényszék volt. Az első fokú bírák és ügyészek felett a királyi tábla, a törvényszéki elnökök, főügyészek s helyetteseik, valamint az táblai bírák felett pedig a Curia legfőbb ítélőszéke járt el. A 37.§ szerint a közvádlo teendőit minden fegyelmi bíróság mellett az annál alkalmazott ügyész teljesítette. A Curia mellett - a koronaügyész hiányában - a pesti főügyész járt el.

Eljárást az ügyész vagy a sértett magánszemély kezdeményezhetett az illetékes fegyelmi bíróságnál. A procedura egyebekben a bünvádi eljáráshoz hasonlóan folyt. Az eljárás befejeztével a vétkessel szemben rosszallás, feddés, pénzbüntetés és hivatalvesztés szankciót lehetett kiszabni. A fegyelmi bírósági döntéssel szemben az ügyész fellebbezhetett.

A bírói nyugdíjazásról szóló 1871:IX.tc. a fegyelmi törvény szerinti eljárást írt elő azzal szemben is, aki testi vagy szellemi fogyatékossága miatt nem volt képes ellátni állását, de arról lemondani nem akart. A 8.§ szerint ilyen esetben a törvényszék elnöke beszerezte az ügyészi véleményt, majd felhívta az illetőt nyugdíjaztatása iránti kérvényének beadására. Ha a felszólított annak egy hónap alatt nem tett eleget, akkor az ügyész a fegyelmi bíróság elé terjesztette az ügyet, s az érintettnek akarata elleni nyugdíjaztatását kérte kimondani. A továbbiakban ezen bíróság elnöke az ügyet tárgyalásra tűzte ki, melyre a királyi főügyész, valamint a nyugdíjazandó, s szükség esetében a tanúk és szakértők megidéztettek.

Az Ut. 36.§-a ellenőrzést biztosított az ügyésznek a bíróságok ügykezelése fölött is. A szabálytalanságokra figyelmeztethetett, és ha azok nem szűntek meg, a főügyészhez kellett jelentést tennie a felelősségre vonás kezdeményezése érdekében.

A fegyelmi eljárással kapcsolatban az Alaprendelet megállapította, hogy „ezen megbízás természetes folyamánya az ügyészség fegyelmi ügyekre vonatkozó törvényben megírt hatáskörének”. Kozma leszögezte, hogy az „ügyészség ez irányban való működésétől ne várjon soha dicsőítést, de ne féljen az ez oldalról jöhető ódiumtól se ... Aki a hibát, tévedést,

roszakaratot hivatásszerűleg ellenőrzi, vagy ha kell, annak megfékezésén nyíltan fáradozik, az ... a hatalommali visszaélés” megsemmisítője.¹⁷³

A pesti tábla területén 1872-ben az ügyészségek 112 fegyelmi eljárást indítványoztak, és 27 tárgyaláson vettek részt.¹⁷⁴

*

A magyar állami ügyészség működésének kezdeteire joggal írhatta Kozma Sándor Alaprendeletében beosztottainak, hogy „felette nehéz a feladat, mellyel szemben állunk. Új intézmények ... az elösmerést, a köztiszteletet csak hosszabb idők során vívhatják ki”. De ha a „hivatal nehéz és járatlan útain a teendők súlyát még bizalmatlanság és félreértések is nehezíteni fogják, gondoljanak arra, hogy Önök egy epochalis átalakulás nagy művéhez hívattak fel munkásokul ... Nyerjenek erőt azon tudatból, hogy ezen institutióban már a modern állam eszméje nyilatkozik, és hogy ezen intézményben van letéve záloga annak, hogy Magyarország is a jogállamok közé sorakozik”.¹⁷⁵

---

¹⁷³ Baróthy: i.m. 8.o.

¹⁷⁴ Iü. állás 1872 153.o.

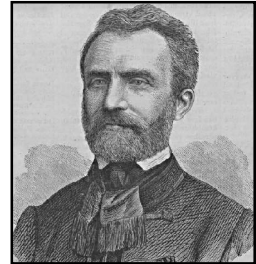
¹⁷⁵ Baróthy: i.m 9-10.o.

IV. Az 1870-80-as évek

Az állami igazságszolgáltatás létrehozását követően rövid időn belül lényeges szervezeti változások történtek, melyekre részint korábbi törvényi előírás miatt, de alapvetően költségvetési okokból került sor.

Még az 1871:XXXII.tc. 6.§-a utasította a kormányt, hogy a „törvényszéknek és járásbírósnak általa megállapítandó székhelyeit és területköreit a szervezés befejezte után becikkelyezés végett a törvényhozásnak jelentse be”. Ennek megfelelően **Pauler Tivadar** igazságügyminiszter 1873. július 2-án javaslatot nyújtott be az 1871-ben létrehozott szervek törvénybe iktatása érdekében, de ennek tárgyalása elmaradt.¹⁷⁶

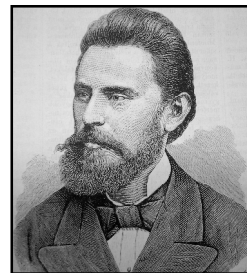
A törvény 7.§-a azt is előírta az igazságügyminiszternek, hogy az „első folyamodású kir. bíróságok tetteges működésének megkezdésétől számítandó két év lefolytával pontos statisztikai adatokat fog a törvényhozás elé terjeszteni minden egyes törvényszék és járásbírósnak ügyforgalmáról: hogy azok alapján akkor a törvényhozás mind a bíróságok számát, mind azok területét és beosztását, mind pedig a bírói létszámot véglegesen megállapíthassa”.

A kormánynak ezen időszak elmúltával az igazságügyi szervek jelentései alapján elegendő adata volt az ügyforgalomról. Ezekből kiderült az egyes egységek közötti aránytalanság (pl. 1873-ban Huszt-676, Csáktornya-784, Brassó-2005, Kolozsvár-3794, Szeged-4604, Kecskemét 6306, Pest-9885 ügy). A nagy szervezet fenntartása viszont megterhelte a költségvetést (1873-ban 200 ügyész, alügyész szolgált). A kontinens gazdasági válsága Magyarországon is érződött, melynek eredményeként az állam bevételei csökkentek. Ezzel párhuzamosan a modern államiség intézményeinek kiépítése miatt a kiadások rohamosan nőttek, de a gazdaság helyzete kikényszerítette azok lefaragását.¹⁷⁷

¹⁷⁶ Képv. 1872 ir. 8.k. 311-352.o. 1873

¹⁷⁷ Iü. állás 1873 238-242.o. 1875; Magyarország Tiszti Czim- és Névtára (Névtár) 1873 188-303.o. 1874; Kovács főszerk.: i.m. 945.o.

Ezekben az években a képviselőházi költségvetési viták gyakran adtak teret a politikai összecsapásoknak. **Lőw Tóbiás** pesti főügyész helyettese szerint ugyanis „azok, kik még mindig keseregnek a felett, hogy a megyei autonomia legdrágább gyöngyét, az igazságszolgáltatás kezelését elvesztette”, pénzügyi szempontokra hivatkozással

folyamatosan támadták az új igazságügyi szerveket. Ez a nézet „még most is a megye teljes, legitim restaurációját sürgeti az igazságszolgáltatás körül”. Megállapítása szerint viszont „nincs állam a mívelt Európában ..., mely aránylag oly csekély összeget szána” az igazságszolgáltatásra, mint Magyarország. Leszögezte, hogy a „jó igazságszolgáltatás által ugyan nem tölthetjük meg közvetlenül az állampénztárakat, de közvetve sikerül oly állapotokat létesíteni, melyek az államot hitelében erősítik, forgalmában emelik, erkölcsi hatalmában növelik, és ennek kedvező visszahatása az államéletre és pénzügyekre elmaradhatatlan”.¹⁷⁸

A költségvetés megállapításakor a kormány 1873-ban javasolta az ügyészség szervezeti önállóságának kifejezéseként a törvényszékektől való külön címkénti kezelését. A Képviselőház pénzügyi bizottsága ezt helyeselte, hogy így a „kir. ügyészség függetlensége az administratio és a kezelés terén is kifejezésre jusson”.¹⁷⁹ Ennek megfelelően az 1873:XXI.tc-től kezdve az ügyészség az IM fejezetén belül önálló költségvetési címként szerepelt.

Az államháztartás helyzete miatti újrendezést a kormányzat az 1875. április 12-én benyújtott „Az első fokú királyi bíróságok újabb szervezéséről” szóló törvényjavaslatával kezdeményezte.¹⁸⁰

Az indokolás megállapította, hogy a „számszerű adatok teljesen constatálták az első szervezés alkalmával át nem tekintetett viszonyok figyelembe vételének, s ... változtatásnak szükségességét”, ezért a kormány javasolta az igazságügyi szervek számának lényeges csökkentését, továbbá az 1871-ben a helyi érdekek alapján kinevezett, de érdemtelennek bizonyult személyek nyugdíjaztatását.

---

¹⁷⁸ Lőw Tóbiás: Rosh pénzügyek, jó igazságszolgáltatás 5-9.o. MI 1874/1.k.

¹⁷⁹ Képv. 1872 ir. 3.k. 71.o. 1873

¹⁸⁰ uo. 23.k. 354-357.o. 1875

A Képviselőház Igazságügyi Bizottsága támogatta a javaslatot, mivel korábban a költségvetési vitában hozott határozat az ország pénzügyi helyzete miatt 20 törvényszék fenntartásának fedezetét már törölte. Megállapítása szerint területben, népességben és ügyszorgalomban „oly eltérő különbségek mutatkoznak”, hogy ez feltétlenül indokolja a változtatást. A személyzet „apasztását” is pártolta, melynek eredményeként csakis a „munkás és szakavatott erők tartassanak meg”.¹⁸¹

A májusban elfogadott 1875:XXXVI.tc. 1.§-a a törvényszékek számát 64-re szállította le, továbbá felhatalmazta a kormányt a székhelyek és a területbeosztás meghatározására. Mivel a 2.§ kimondta, hogy az új szervezéskor az „összes első fokú bíróságoknál alkalmazott bírák és a királyi ügyészség tagjai” nyugdíjazhatók vagy áthelyezhetők, így lehetőség teremtődött az alkalmatlanoktól való megválásra. A 3.§ korlátként csak azt írta elő, hogy „nem nyugdíjaztatik több bíró és királyi ügyész, mint ahány a törvényszékek számának leszállítása következtében fölöslegessé válik”. A törvény három évet adott a lebonyolításra.

A kormány ezután két lépcsőben hajtotta végre a rendezést: az 1875. július 31-i 2722.IME rendelet 20 törvényszéket (pl. Buda, Esztergom, Huszt, Pápa, Sepsiszentgyörgy, Szolnok, Ungvár) szeptember 30-ával, míg az 1876. április 15-i

1423.IME rendelet további 18-at (pl. Baja, Makó, Nagyszombat, Versec) május 31-ével megszüntetett. Az utóbbi jogszabály június 30-ával az addigi segesvári és medgyesi szerveket Erzsébetvárosban, míg a lipótszentmiklósi és az alsókubini **Rózsahegyen** vonta össze. A rendeletek meghatározták, hogy a megszűnt szervek területe mely egységekéhez kerül.¹⁸²

Az átszervezés természetesen kiváltotta az érintett települések ellenállását, s ezért kérvényekkel, beadványokkal árasztották el a kormányt és az országgyűlést, s számos alkalommal interpelláltak képviselőik a parlamentben. Ezen tiltakozások a „culturalis és nemzetgazdasági viszonyok, egyes vidékeknek valamely központtal természetes

¹⁸¹ uo. 368-370.o.

¹⁸² RT 1875 216.o., uo. 1876 77.o.

összetartozása, a központi közelség, a könnyen hozzáférhetőség” érveire épültek. Egyes városok még a döntés kihirdetése után is kérvényezték a megszüntetett szervek visszaállítását.¹⁸³

A kormány azonban nem engedett és végrehajtotta az átszervezést. Ennek legérzékenyebb pontja a személyzeti kérdések elintézése volt. A minisztertanács 1875-76-ban számos alkalommal foglalkozott a személyzet tagjainak nyugdíjaztatásával, áthelyezésével. Ennek során nagyszámú bíró mellett 5 ügyészt és 2 alügyészt nyugdíjaztak, törvényszéki bírákból ügyészeket, alügyészekből járásbírákat, ügyészekből törvényszéki bírákat, elnököket neveztek ki.¹⁸⁴

Az igazságügyminiszter a megszűnőktől más szervekhez helyezte át az ügyészeket, alügyészeket, a főügyész pedig az irodai személyzetet.¹⁸⁵

Az átszervezés során az 1875. augusztus 3-án kiadott 2865.IME rendelet alapján a megszüntetett törvényszékeknél működött ügyészek az Ütv. 7.§-ának megfelelően átléptek a bírák sorába, és megőrizték a kinevezésüktől számított eredeti rangsorukat.¹⁸⁶

A költségvetési megszorítások keretében leszállították az igazságügyi szervek hivatali és irodai ellátmányait, továbbá az ügyészségek által kezelt bünvádi eljárási költségkeretet is.¹⁸⁷

---

¹⁸³ Tiszteletteljes kérvénye a jászkerületi polgároknak, melyben a jászberényi törvényszék fenntartásáért esedeznek 1-7.o. Jászberény 1875; Az 1875-78-dik évben tartott Országgyűlés Képviselőháza jegyzőkönyveinek tartalom-mutatója 3.k. 472-473.o. számos a törvényszékek feloszlása elleni interpellációt, feliratot, beadványt sorol 1878; MT-CD: a kormány több ülésén foglalkozott az egyes törvényszékek meghagyása iránti kérvényekkel, pl. 1875. szeptember 10, 17, 18-án Sepsiszentgyörgy, Esztergom, Fogaras beadványait tűzte napirendjére. Baja város felterjesztése az igazságügyminiszterhez 1877. júliusban a törvényszék visszaállítására in. Rapcsányi Jakab: Baja 403.o. Bp. 1934

¹⁸⁴ MT-CD pl. 1875. szeptember 10, 17, 18, 1876. május 5, 8, 31, június 17, július 14, 25-i ülések. Máthé: i.m. 195-196.o.; pl. BpK 1875/215. 6211.o. körösbányai ügyész dévai, uo. 251. 7165.o. pécsi újvidéki, uo. 1876/111. 3180.o. pozsonyi ügyész nagyszebeni törvényszéki elnöki kinevezése.

¹⁸⁵ Ügyészi áthelyezés pl. Ungvárról Nyíregyházára, Budáról Pestvidékre, Esztergomból Balassagyarmatra, Husztról Beregszászra BpK 1875/215. 6212.o. Bp. Főü. pl. a hajdúböszörményi, huszti írnokokat Debrecenbe, ill. Máramaroszigetre helyezte BpK 1875/235. 6761.o.

¹⁸⁶ RT 1875 220.o.

¹⁸⁷ A m. kir. igazságügyminiszter előterjesztése az 1875. évi igazságügyi költségvetésre 428.o. MI 1874/ 2.k.

Az intézkedések eredményeként az ügyészségek költségvetése néhány év alatt lecsökkent: pl. az 1873:XXI.tc-ben megállapított 2592392 Ft-ról az 1879:XII.tc. szerinti 2105236 Ft-ra, míg az ügyészi létszám 1887-re 182-re apadt.¹⁸⁸

A kialakult igazságügyi szerkezeten a következő évtizedekben csak csekély változások történtek.

Az ország új közigazgatási beosztását „A némely törvényhatóság területének szabályozásáról és az ezzel kapcsolatos intézkedésekről” szóló 1876:XXXIII.tc. határozta meg. Ez megszüntette a középkori eredetű városi privilégiumokat, a székeket és a kiváltságos kerületeket, új megyéket hozott létre, s egyes területeket más egységhez csatolt. Ennek következményeként később az 1885:III.tc. 2.§-a a korábbi Jászkun Kerület központjaiban szervezett karcagi s jászberényi törvényszékeket megszüntette, és helyükbe a néhány éve létrehozott Jász-Nagykun-Szolnok vármegye székhelyén, Szolnokon újra felállította az ott korábban felszámolt igazságügyi szerveket.

Az alapfokú szervezet szabályozását végül „A kir. törvényszékek és a kir. járásbíróságok székhelyeinek és területeinek meghatározásáról” szóló 1890:XXIX.tc. koronázta meg, melynek 1.§-a kimondta, hogy a törvényszékek székhelyei csak törvénnyel változtathatók meg. Az indokolás leszögezte, hogy a „székhelyekről való rendelkezési jogot csak addig helyes a kormány hatalmi körébe utalni, amíg előreláthatólag a viszonyok ideiglenessége sűrűn teszi szükségessé” a módosításokat. De „ma már, midőn a kormány a gyökeresebb változtatásokat a törvényszéki székhelyek tekintetében keresztülvitte, nincs semmi különös ok arra”, hogy ez az állapot meghosszabbíttassék. Így az a szabályozás, mely szerint „jövőre a jelenlegi törvényszéki székhelyeken nem lehet másként, mint törvényhozási úton változtatni, a törvény erejének védelmét biztosítja” azok számára.

*

Ezen időszakban a szolgálati viszonyokat illetően a képzettségi viszonyokat érintette „A bírói gyakorlati vizsgálatról” szóló 1874:XXIV.tc. Ennek 3.§-a szerint azt lehetett vizsgára

---

¹⁸⁸ Iü. állás 1875-1887 42.o. 1888

bocsátani, aki a Btv. 7.§ 2.a) pontjában foglaltakon túl kimutatta, hogy tanulmányai befejezése és az államvizsga vagy az első szigorlat letétele után három évig joggyakorlaton volt: ebből legalább két évet bíróságnál, egyet pedig ott, illetve királyi ügyésznél vagy ügyvédnél kellett tölteni. A vizsga az ítéletábrák előtt volt letehető. A vizsgabizottság az elnökön kívül két táblai bíróból állt, akiket a ítéletábra elnöke jelölt ki. A 6.§ szerint az írásbeli és szóbeli részből álló vizsgán számot kellett adni a közjog, a polgári, a büntető-, a bányá-, a váltó- és a kereskedelmi jog anyagi, s eljárási szabályairól, a közigazgatási és pénzügyi törvényekről, s rendeletekről. Az írásbeli vizsgán a jelöltnak egy-egy polgári és büntető perbeli kivonat szerkesztését, s az ítéletet kellett elkészítenie.

A szolgálati viszonyokat érintette az 1874. január 29-i 3341.IME rendelet, amely a bírósági hivatalnokok rangfokozatáról szólt: eszerint a IV.fokozatba tartozott a koronaügyész és a fővárosi ítéletábra elnöke, az V-be a főügyészek és a budapesti székhelyű törvényszékek elnökei, a VI-ba a vidéki törvényszéki elnökök és a főügyész helyettesek, VIII-ba pedig az törvényszéki és a járásbírák, valamint a királyi ügyészek.¹⁸⁹

A szolgálat lényeges elemét képező javadalmazás kérdésében a pénzügyi helyzet miatt már a bíróságok újabb szervezéséről szóló törvényjavaslat indokolásában kimondta a kormány, miszerint az „államkincstár nincs abban a helyzetben, hogy a bírák fizetését hivatásuk magasztosságával kellő arányban szabhassa”. Az 1875. november 4-én benyújtott, a királyi bíróságoknál és ügyészségeknél alkalmazandó fizetési fokozatokról szóló törvényjavaslat pedig még tovább ment, és az addigi állományt nem érintve, a jövőre nézve a javadalmazás csökkentését kívánta elérni, indokolásként a takarékoságot megjelölve.¹⁹⁰

A Képviselőház központi bizottsága azonban 1876. március 10-i jelentésével elutasította a javaslatot. Okfejtése szerint az „1871.évben megállapított fizetések ... már akkor azon minimumnak tekintettek, mely az illető állomásokban működő egyének rangjához és elfoglaltságához mért létezésére szükséges ... A tekintély és függetlenség megóvása céljából alkotott 1869. évi IV.tcz-nek (az ügyészekre később kiterjesztett) 8.§-a által minden más keresettől eltiltattak”, így a csökkentés helyett „oly fizetéssel látandók el, melyek alkalmasak

---

¹⁸⁹ RT 1874 154.o.

¹⁹⁰ Az 1875. évi augusztus hó 28-ra hirdetett Ogy. Képv. (Képv. 1875) ir. 2.k. 71-74.o. 1876

arra, hogy őket legalább az önfenntartás gondjaitól megóvják, míveltségi fokukhoz arányított elsőrendű életszükségleteinek fedezését biztosítják”.¹⁹¹

A javadalmazás újrendezésére azonban csak 1893-ban, az államháztartás egyensúlyának megteremtésével került sor.

A szolgálati viszonyokban alapvető fontosságú volt „Az állami tisztviselők, altisztek és szolgák nyugdíjazásáról” szóló 1885:XI.tc., melynek hatálya a bírákra, bírósági hivatalnokokra, továbbá a királyi ügyészség tagjaira is kiterjedt. Alapszabályként az 1.§ kimondta, hogy az állami alkalmazottak meghatározott feltételek esetén állandó nyugellátásra jogosultak.

A törvény a korábbi nyugdíjazási szabályokat lényeges megváltoztatta. Addig a bíró, ügyész szolgálatképtelenségének beálltán kívül csak akkor volt nyugdíjazható, ha 70. életévét betöltötte. Az új rendelkezés szerint viszont ezentúl éppúgy, mint a többi állami alkalmazottak, már 65. évük betöltése után, valamint saját kérelemre vagy hivatalból nyugdíjazhatók lettek, ha a köteles szolgálati időt (40 év) kitöltötték. Az indoklás szerint az, „ki 65 éves múlt vagy 40 évig szolgált - ritka kivételektől eltekintve - nem bír többé azon szellemi ruganyossággal, hogy a fokozottabb szolgálati igényeknek megfelelhessen, s minthogy épen a bírósági szolgálat körében kell kiváló súlyt fektetni arra, hogy minden tekintetben kifogástalan erők álljanak rendelkezésre”, ezért indokolt a többi állami alkalmazottra vonatkozó feltételek kiterjesztése. A 34.§ az ellátási jogosultságot az özvegyeknek és árváknak is biztosította.

*

A kormány az állami igazságszolgáltatás megteremtését követően folytatta az igazságügy viszonyainak rendezését, a jogszolgáltatás szervezetének teljes körű kiépítését, a hiányzó anyagi és eljárási jogszabályok létrehozását. E tevékenység eredményeként a királyi ügyészség hatásköre folyamatosan bővült.

---

¹⁹¹ uo. 6.k. 136-137.o. 1876

Az igazságügyminiszter 1873. május 3-án nyújtotta be az ügyvédek viszonyainak rendezésére, továbbá a közhitelesség szervének, a királyi közjegyzők intézményének megteremtésére vonatkozó javaslatait.¹⁹²

A két hivatás kereteit az önkormányzatiság szervei, a kamarák adták, melyek felügyeletét az ügyészségre kívánta bízni a kormány. A közjegyzői törvényjavaslat indokolása szerint azért, hogy a „kamara felügyeleti kötelességét szigorúan teljesítse, sőt a részrehajlás vagy engedékenység gyanújába ne is jöhessen”, ezért a királyi ügyész köteles „ügyelni arra, hogy a kamara a megszabott vizsgálatokat pontosan teljesítse, és jogot ad neki arra is, hogy oly közjegyzőnél, aki ellen panasz tétetik, maga tarthasson vizsgálatot”. A javaslat 10.§-a a közjegyzői tevékenység zálogául szolgáló biztosíték elfogadhatóságához is megkívánta az ügyészi nyilatkozatot a pártatlanság érdekében.

Az ügyvédi javaslat benyújtását megelőzően az igazságügyminiszter az ügyészség útján gyakorolta az ügyvédek feletti fegyelmi hatóságát. A gyakorlat szerint a miniszter a „kir. ügyész által tisztába hozatván a fenforgó sérelem tényállását, az illetékes kir. ügyész és a főügyész meghallgatása után” határozott. Amikor Kozma Sándor aggályának adott kifejezést, hogy az ügyészség hatásköre erre nem terjed ki, akkor az igazságügyminiszter leiratot bocsátott ki. Ebben leszögezte, hogy az Ütv. 5.§-a alapján a „kir. ügyész, ha ily ügyekben eljár, ezt nem mint az ügyvédek feletti ellenőrzést gyakorló hatóság, hanem mint kormányközeg, a nyert megbízás, utasítás folytán és ennek korlátai között teljesíti”. A leirat megállapította, hogy az ügyészeket meghallgatni azért szükséges, mert az „ügyvéd magatartásáról, valamint az ellene fogamatban volt és levő bűnügyekről közvetlen tudomással bírván: nyilatkozata a kiszabandó fegyelmi büntetés fokának meghatározására lényeges befolyással lehet”.¹⁹³

Ennek megfelelően az ügyvédi törvényjavaslat indokolása a királyi ügyészt illetően kimondta, hogy „oly közegről is kell gondoskodni, mely a veszélyeztetett közérdeket hathatósan védje, és ... ügyeljen azon esetekben, ha az ügyvédek a rájuk ruházott hatóságot a törvény szellemében kellő szigorral nem gyakorolnák”.

---

¹⁹² Törvényjavaslat a kir. közjegyzőségről, ill. az ügyvédi rendtartás tárgyában 135-233.o. Képv. 1872 5.k. 1873

¹⁹³ Az ügyvédek feletti fegyelmi hatóság gyakorlása 75-76.o. MI 1874/ 1.k.

E felügyeleti elképzelések kivívták az ügyvédi szervezetek és az országgyűlési képviselők ellenkezését, mivel a kormány túlsúlyát látták a javaslatokban. Az ellenérzéseket jellemzi a jogügyi bizottság 1874. január 28-i véleménye, mely a javasolt megoldást nem „tartotta a kamara-rendszer elvével ... megegyeztethetőnek, hogy a kir. ügyész közjegyzőnél minden előzetes eljárás vagy bírói meghagyás nélkül vizsgálatot is tarthasson, s a közjegyzők felett főfelügyeletet gyakoroljon”.¹⁹⁴

A képviselőházi vitában az is megfogalmazódott, hogy az „ügyészek a hatalom eszközei”, így nincs szükség közreműködésükre.¹⁹⁵

„Az ügyvédi rendtartás tárgyában” a kormány javaslatának megfelelően elfogadott 1874:XXXIV.tc. 79.§-a szerint a királyi ügyész fegyelmi eljárást kezdeményezhetett. A 85.§ lehetővé tette az eljárás iratainak megtekintését, amely alapján a vizsgálat kiegészítését indítványozhatta. Abban az esetben pedig, ha a kamara ügyésze a fegyelmi pert megindítani vagy folytatni nem akarta, akkor a 100.§ szerint a királyi ügyész saját felperessége alatt vihetette az eljárást a fegyelmi bíróság elé.

A törvényben foglaltak végrehajtására Kozma Sándor 1875. április 29-én rendeletet bocsátott ki. Ebben általánosságban megállapította, hogy az „ügyvédi kar hanyatlásnak indult erkölcsi tekintélyének felélesztése ... csak úgy érhető el, ha az ügyvédek magatartása felett mind az igazságszolgáltatás terén, mind a társadalmi életben a felelősség tudata s a törvény szigora örködendik”, így „nevezetes és fontos hivatás az, mely a kir. ügyészségre e téren várakozik”.¹⁹⁶

„A királyi közjegyzőkről” szóló 1874:XXXV.tc. 192.§-a ezen túlmenő szabályozást hozott, mivel a fegyelmi eljárásban a közvádoló teendőit a fegyelmi bíróság székhelye szerinti királyi ügyész teljesítette a bírói felelősségi törvényben meghatározottak szerint, továbbá a 196.§ szerint felügyelt a kiszabott büntetés végrehajtására is. A biztosíték kérdésében pedig a 10.§ kimondta, hogy arról a kamara határoz a királyi ügyész véleményének kikérésével. Ha a két szerv véleménye eltért, akkor bármelyikük az igazságügyminiszterhez folyamodhatott.

---

¹⁹⁴ Képv. 1872 ir. 11.k. 234.o. 1874

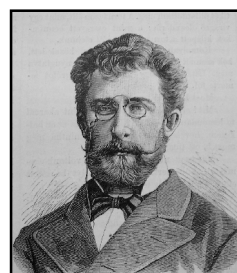
¹⁹⁵ uo. napló 10.k. 26.o. 1874

¹⁹⁶ Baróthy: i.m. 113-116.o.

A kormány a területi közigazgatás központi hatalom rendelkezéseinek megfelelő, szabályszerű működése érdekében 1875. október 30-án törvényjavaslatot nyújtott be a közigazgatási bizottságról. Az indokolás szerint azért, hogy az új szerv létrehozásával „biztosíttassék a közigazgatás különböző ágazatainak működésében az összehangzás, és elérjék az, hogy a különböző akár választott, akár kinevezett közegek egymást működésükben támogassák”. Ennek érdekében a javaslat a bizottság tagjává kívánta tenni az adott területen működő állami és törvényhatósági tisztségviselőket, így a királyi ügyészt is.¹⁹⁷

A javaslat 1875. januári képviselőházi vitája során ismét támadások érték az ügyészséget.¹⁹⁸ Mint a szélsőbaloldali Mocsáry Lajos kiemelte, „mi azt akarjuk, hogy a törvényhatóságnak eddig fennállott és még mindig épségben lévő alapja, önkormányzati szerkezete továbbra is fennmaradjon”. Éppen ezért nincs helye a kormány képviselőjének, a királyi ügyésznek, akinek az Ütv. a megye területén működő börtönök felügyeletét biztosította. Véleménye szerint a „börtönügy kizárólag administrationális ügy”, ezért „nem a királyi ügyészt kell bevonni a közigazgatási bizottságba, hanem a börtönöket kell bevonni a megyék közigazgatási hatáskörébe”. E felvetésnek azonban a kormánypárti többséggel szemben realitása nem volt.

A javaslat 45.§-a szerint a közigazgatási bizottság minden tagja felett fegyelmi hatáskört is gyakorolt volna. E megoldás viszont szemben állt a királyi ügyész esetében a rá vonatkozó bírói felelősségi törvénnyel, amely ellentmondást egy képviselői indítvány küszöbölt ki. A kormánypárti **Márkus István** felszólalásában kiemelte, hogy a királyi ügyész a „közigazgatási bizottságba egy jelentékeny értelmi tőkét visz ... Ez azonban nem teszi szükségessé, hogy megfosztassék a függetlenségét biztosító eddigi törvényes garantiáktól, és egyrészt a közigazgatási bizottság administratív fegyelmi hatóságának és másrészt oly fegyelmi eljárásnak vettessék alá, melyet a kormány csak ezen túl fog rendeletileg szabályozni”. Ezért indítványozta, hogy az 1871:VIII.tc. rendelkezései az ügyészekre továbbra is „érintetlenül hagyatnak”. Indítványával a javaslat egy másik

¹⁹⁷ Képv. 1875 ir. 1.k. 306-325.o. 1876

¹⁹⁸ uo. napló 4.k. 103.o. 1876

ellentmondását is kiküszöbölte: az 58.§ szerint a királyi ügyész akadályoztatása esetén helyettesét a királyi törvényszék elnöke nevezte volna ki. A képviselő rámutatott arra, hogy ezen intézkedés „ellentétben van igazságügyi szervezetünkkel, amely a királyi ügyészt a törvényszék mellett külön hatósággá tette, mely fölött a törvényszék elnökének semmi rendelkezési joga nincs”. Ilyen esetben a főhatóságnak, az igazságügyminiszternek kell intézkednie a pótlásról.¹⁹⁹

A módosító indítványoknak megfelelően elfogadott javaslat 1876:VI.tc-ként került kihirdetésre. Eszerint a főispán elnöklete alatt működő közigazgatási bizottság tagjai közé tartozott a törvényhatóság részéről pl. az alispán, a főjegyző, a tiszti ügyész, a főorvos, míg az állami szervektől pl. a királyi ügyész, az adófelügyelő, a tanfelügyelő, a posta és távirdai kerület igazgatója.

A 12.§ a bizottságnak három területen adott hatáskört: törvény által meghatározott esetekben közigazgatási ügyekben intézkedik, fegyelmi hatóságot gyakorol, továbbá fellebbezési ügyekben határoz. A 37.§ szerint a bizottság a „börtönök általános állapotáról, az azokbani élelmezésről, egészségi viszonyokról, a fegyelem mibenlétéről, részint a királyi ügyész, részint saját küldöttsége által tudomást szerezvén, a fennálló törvények és ministeri szabályrendeletek korlátai között a hiányok orvoslása, a bajok elhárítása iránt intézkedik; oly hiányok és bajokra nézve vagy visszaélésekre pedig, a melyekre nézve maga nem intézkedhetik, az igazságügyministerhez véleményes jelentéseket küld”. A vizsgálatot a 38.§ szerint évente legalább négyszer kellett elvégezni. (A kormány a kezdeti tapasztalatok alapján a későbbiekben, 1877. március 27-én hozott határozatával a járásbírósi fogházakra nézve kimondta, hogy ezeknél elegendő az évi egyszeri vizsgálat, amelyet a bizottság egy tagja, a királyi ügyész és a hatósági orvos teljesít.²⁰⁰)

A jogszolgáltatást illetően a 39.§ megállapította, hogy a „közigazgatási bizottságnak jogában áll a polgári vagy büntető jog és a törvénykezés tekintetében szükségesnek látszó és a törvényhozás vagy rendelet útján eszközölhető intézkedések megtétele végett az igazságügyministerhez felterjesztést tenni”.

---

¹⁹⁹ uo. 172, 175.o.

²⁰⁰ Marschalkó: i.m. 2. pótk. 559.o. Bp. 1902

A fegyelmi ügyekre irányadó 55.§ előírása szerint a „bizottság tagjai által teljesített vizsgálat befejezése után a vizsgálati iratok, ha kormányközegről van szó, a királyi ügyésznek, ha törvényhatósági közegről, a tiszti ügyésznek kiadandók”. Az ügyész az iratok átvételét követő 14 nap alatt tett indítványt a további eljárásra, s a kiszabandó büntetésre.

A 64-65.§-ok előírták a bizottságnak félévente „tüzetes jelentés” tételét a miniszterelnökhöz a „közigazgatás összes ágainak állapotáról, a törvények tapasztalt hiányairól, a felmerült bajok és nehézségekről, s az azok elenyésztetése végett tett intézkedéseiről, ezek sikeréről”, továbbá az elintézett fegyelmi és fellebbezési ügyekről. Javaslatot is tehetett kormány vagy országgyűlési intézkedés meghozatalára.

A 24429/1876.IM rendelet 1.§-a szerint börtönügyekben a közigazgatási bizottság hatáskörét csak a királyi ügyész meghallgatása mellett gyakorolhatta, aki az általa sérelmesnek tartott testületi határozat ellen az igazságügyminiszterhez fordulhatott. A bizottság vizsgálatot csak az ügyész hozzájárulásával végezhetett. A II. rész a fogházfelügyelők feletti fegyelmi eljárásról szólt, amelyben a másodfokú jogkör a közigazgatási bizottságot illette. A 11216/1872. és a 696/1874.IM rendeletekre visszautalva megerősítette, hogy e személyek felett a fegyelmi hatóságot a királyi ügyész gyakorolja: adott esetben a vizsgálatot ő végzi s ez alapján hozza meg döntését. A közigazgatási bizottság e jogkörében is a kormányzat ellenőrzése alatt állt, mert a királyi ügyész a másodfokú határozat ellen szintén a miniszterhez fellebbezhetett.²⁰¹

E feladatkört negyedszázados tapasztalatok birtokában az IM később akként méltatta, hogy a királyi ügyész „mint jogi tanácsadó szerepeljen és a bizottság elé tartozó dolgokban jogi szempontból véleményadással, felvilágosítással szolgáljon a közérdeknek”.²⁰²

*

A következő években további törvények bővítették a királyi ügyész hatáskörét a közigazgatás és a fegyelmi eljárások területén. Így az 1879:XXXI.tc-kel kihirdetett „Erdőtörvény” 122.§-a

---

²⁰¹ uo. 6.k. 318-319.o. Bp. 1897

²⁰² Tőreký Géza (Tőreký 1): A kir. ügyész és a közigazgatás 157.o. JK 1908/18.

szerint a közigazgatási bizottságból delegált erdei másodfokú kihágási bíróság üléseire a királyi ügyészt meg kellett hívni, ahol nyilatkozott az eljárás megalapozottságáról és jogszerűségéről. Ezen ügyekben semmiségi panasszal is élhetett a Curiához, ha az eljárásban a rendes bíróság hatásköre elvonásra került. „A községekről” szóló 1886:XXII.tc. 106.§-a, továbbá a közigazgatási tisztviselők elleni fegyelmi eljárásról szóló 1886:XXIII.tc. 16.§-a szerint, ha az adatokból az derült ki, hogy a magatartás bűncselekmény is lehet, akkor a királyi ügyészt kellett értesíteni a további intézkedés érdekében.

*

A királyi ügyészség fő tevékenysége, a büntető igazságszolgáltatás terén „A hamis vagy vétkes gondatlanságból származó bukás esetében követendő eljárásról” szóló 1874:XXII.tc. adott újabb hatáskört, mivel 1.§-a szerint a csőd megnyitását elrendelő ítéletet a kihirdetéssel egyidejűleg közölni kellett a királyi ügyésszel. Az indokolás szerint közreműködése a bűnvádi eljárásban nélkülözhetlen, így ha a királyi ügyész már a csőd megnyitásakor tudomást nyer erről, a hatáskörébe eső lépéseket azonnal megteheti. A 2.§ feljogosította az ügyészt arra is, hogy az iratokat, kereskedelmi könyveket, okiratokat a csődbíróságnál vagy „perügylőnél” bármikor megtekinthesse és azokból kivonatokat, másolatokat szerezhessen.

A törvény végrehajtása érdekében Kozma Sándor utasítást adott ki azzal a céllal, hogy az ügyész „törvényes befolyását a közhitelt nagy mérvben veszélyeztető bukások körül érvényesítendi, s hogy ügyelni fog arra, miszerint minden előforduló bukás a lehető legnagyobb gyorsasággal s teljes szigorral megvizsgáltatván ..., a jóhiszemű hitelezők napirenden lévő kijátszásainak gát vettessék”.²⁰³

A büntető igazságszolgáltatás számára alapvető fontosságú „A büntettekről és vétségekről” szóló 1878:V.tc. (Btk.) megalkotása volt, amely meghatározta a büntetendő cselekményeket és azok következményeit, s így az anyagi jog területén kodifikált anyagot jelentett. (A tervezet kidolgozásában közreműködött a pécsi ügyészségen szolgáló, 1875-76-ban az IM-be rendelt Edvi Illés Károly is, kinek tevékenységét a kodifikátor Csemegi elismerően méltatta.²⁰⁴)

---

²⁰³ A hamis vagy vétkes bukás esetében követendő eljárás 404-405.o. MI 1874/2.k.

²⁰⁴ Angyal Pál: Edvi Illés Károly I. tag emlékezete 10.o. Bp. 1929

A Btk. 43.§-a a királyi ügyészt a börtönöknél szervezett felügyelő bizottság tagjává tette, a törvényszék elnöke, az intézeti igazgató, a lelkész és a tanító mellett. E testület feladata a 20. életévük alatti elítéltek magánelzárás helyett javító intézetbe való utalása volt.

Fontos eljárási kérdést rendezett a kódexet 1880. szeptember 1-jével hatályba léptető 1880:XXXVII.tc., mivel meghatározta a hatásköri szabályokat: a 39.§ szerint a törvényszékekhez tartoztak a büntettek és a járásbírókhoz nem utalt vétségek. Az ítéletábrák székhelyei szerinti budapesti és marosvásárhelyi törvényszékek hagyományos illetősége továbbra is fennmaradt az állam elleni és pénzhamisítási ügyek elbírálására.

*

Az Ütv. 25.§-a szerinti ügyészi hatáskört - a törvényszéki börtönök és járásbírói fogházak feletti felügyeletet - illetően az igazságügyi kormányzat ezekben az években jelentős jogalkotást végzett.

A két főügyésznek a jogszabály tervezetére vonatkozó véleményének kikérése után 1874. február 18-án került kiadásra a 696.IM rendelet az első folyamodású bíróságok fogházainak és börtöneinek kezeléséről.²⁰⁵

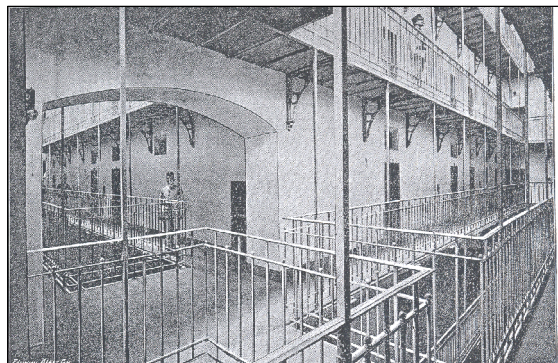
A 236 szakaszból álló rendelet részletesen meghatározta a fogva tartásra vonatkozó szabályokat, a foglyok és a személyzet jogait, kötelezettségeit.

A felügyeletről szólva a 179.§ megismételte a törvényi előírást, miszerint azt a királyi ügyész gyakorolja. A járási fogházaknál a járásbíró látja el a feladatokat, aki e tevékenységéről negyedévente jelentést tesz az ügyésznek. A bíróság és az ügyész közötti hatáskörre a 181.§ kimondta, hogy a jogerős büntetés végrehajtásának „eszközlése”, a rend és fegyelem fenntartása az utóbbit illeti. A bíróság a letartóztatottak és a vizsgálati foglyok kapcsán intézkedhetett a bánásmódról, de akkor is az ügyész meghallgatása után.

---

²⁰⁵ Igazságügyi közigazgatás 142.o. MI 1874/1.k., RT 1874 1-108.o.

Az intézmények fenntartását illetően a 182.§ leszögezte, hogy az élelmezés, egyéb ellátás, a rabok munkaerejének hasznosítása, az épületek, helyiségek helyreállítása, tisztítása az ügyész feladata, mely általános előírást számos rendelkezés részletezett.

Az ügyésznek a **törvényszéki börtönt** hetente többször, míg a járásbírósi fogházakat félévenként kellett meglátogatnia. A 183.§ szerint ekkor a fogvatartottakat a felügyelő távollétében kikérdezte a bánásmód felől, a helyiségeket biztonság, rend, tisztaság szempontjából megsemmisítette, az ételeket megköszöntötte. A fogva tartás iratait megtekintette, az öröket szemügyre vette. Az észlelt hiányosságok megszüntetésére pedig intézkednie kellett.

A személyzetnél az ügyész gondoskodott az állások betöltéséről, részükre engedélyezte a szabadságot. A személyzet különböző beosztású tagjainak kinevezése a királyi főügyész, illetve az igazságügyminiszter hatásköre volt.

A főügyésznek a kerületében lévő intézeteket legalább három évente meg kellett vizsgálnia, a 188.§ szerint pedig évente összeállította a minisztérium számára a költségvetésük tervezetét. Az ügyész által előkészített szerződéseket a főügyész hagyta jóvá. A fogvatartottak különböző börtönök közötti, illetve országos fegyházakba való szállítását is ő engedélyezte.

A 214, 223.§-ok szerint a személyzet és a fogvatartottak feletti fegyelmi hatalom a királyi ügyészt illette. E feladatkör nagy terhet jelentett, mivel a csekély létszámú szervezetnek 67 törvényszéki és 317 járásbírósi intézetre kellett felügyelnie, illetve azokat működtetnie. Az 1870-80-as években az intézetek átlagosan kb. 108000 főt tartottak fogva, akikre ekkoriban 72 fogházfelügyelő, 132 őrmester és 1535 ór felügyelt.²⁰⁶

Az állami igazságügy által örökölt épületek állapota általában rossz volt, a foglyok zsúfoltan, gyakran egészségtelen körülmények között kerültek elhelyezésre. Még az 1880-as években is

---

²⁰⁶ Iü. állás 1875-1887 I.k. 42.o.

14 helyen kellett földalatti helyiséget használni a letartóztatások foganatosítására. A korabeli megállapítás szerint az „állam pénzügyei állják útját a gyökeres és gyors orvoslásnak. Többnyire csak az égetően szükséges javítások, pótlások és kiegészítésekre kellett szorítkozni”.²⁰⁷

Azonban másfél évtized alatt jelentős javulást sikerült elérni: 1886-ban egy kivételével (ez Fiume volt, „mit különben az enyhe éghajlat is indokol”) már valamennyi fogház fűthető, legnagyobb részük pedig világos és szellőztethető volt. Megoldásra került az egészséges vízzel való ellátás, továbbá a zárkák felszerelése az „ürülésre” szolgáló edényekkel.²⁰⁸

A nehézségek ellenére a budapesti és marosvásárhelyi főügyészek az 1872-86. évekről szóló jelentésükben büszkén állapították meg, hogy a „fegyelem, rend és tisztaság meghonosítása és a rendszeres foglalkoztatás életbe léptetése azon eredmények, melyek a főügyészség 15 éves működésének elvitathatatlan vívmányaiként jelentkeznek. A még fennálló bajok az elhelyezés és élelmezés kérdésénél, csakis a korlátolt pénzügyi viszonyok folyamánai”.²⁰⁹

A Btk. hatálybalépése után az egyes büntetések végrehajtása iránt 1880. augusztus 9-én kiadott 2106.IM utasítás további feladatokat határozott meg az ügyészség számára.²¹⁰

A halálbüntetés végrehajtása az ügyész kötelessége volt, melynek során gondoskodott a hóhérról, ellenőriztetnie kellett az elítélt egészségi állapotát, és rendelkezni a rokonokkal való végső találkozásról. Az ítélet az ügyész és a bíró jelenlétében került végrehajtásra.

Az államfogház végrehajtása érdekében az ezt megállapító ítéletet az ügyész 8 nap alatt terjesztette fel az igazságügyminiszterhez, aki kijelölte a foganatosítás helyét. Ha erre törvényszéki fogházban került sor, akkor az ügyésznek személyesen kellett a befogadást teljesítenie.

---

²⁰⁷ Révai Lajos: Magyarország börtönügyi viszonyai 417-419.o. A Jog (J) 1887/50.

²⁰⁸ Jekkelfalussy 1: i.m. 36.o.

²⁰⁹ A budapesti és marosvásárhelyi kir. főügyészeknek jelentése a főfelügyeletük alá tartozó fogházak állapotáról 1872-1886 413.o. J 1887/49.

²¹⁰ Dárday Sándor: Igazságügyi törvénytár 4.k. 595-651, 706-719.o

A pénzbüntetés behajtása és annak kezelése körüli eljárás a törvényszék által kiszabott szankció végrehajtását illetően szintén ügyészi feladat volt. Ha az elítélt önként nem teljesített, akkor az ügyész végrehajtási eljárást indított.

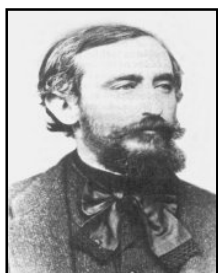
A szabadságvesztés büntetés végrehajtásának elhalasztása tárgyában kiadott 12054/1885.IM rendelet a királyi ügyészt jogosította fel néhány esetben az erről való döntésre: így halasztást adott az elmebetegségbe vagy más súlyos egészségi állapotba kerültnek, a terhes nők. Különös méltánylást érdemlő okok miatt az egy évnél nem hosszabb börtön, fogház, elzárás megkezdését is elhalaszthatta.²¹¹

*

A büntető anyagi és végrehajtási jog kodifikálása mellett a kormány többször tett kísérletet az eljárási jog szabályozására is.

Pauler Tivadar 1873. január 13-án nyújtotta be a Képviselőházhoz „A pesti ítélőtábla területén létező törvényszékek illetőségéhez tartozó bünvádi eljárás ideiglenes szabályozásáról” szóló javaslatot, amely az 1872. évi Szabályokat kívánta törvényerőre emeltetni, de az nem került napirendre.²¹²

Ekkoriban a kodifikáció hiánya miatt az eljárás szabályozásának, az egyes szereplők jogkörének kérdéseivel rendszeresen foglalkoztak a korszak jogászgyűlései, szakirodalma. Egyöntetűen elfogadottá vált a vádrendszer elve, melyről az 1874. évi jogászgyűlés határozata kimondta, hogy „bünvádi esetekben a vádemelés rendszerint a közvádlót illeti”.²¹³

A Btk. elfogadása után **Tisza Kálmán** miniszterelnök 1878. december 7-i képviselőházi programbeszédében kijelentette, hogy a „múlt országgyűlés által megalkotott törvénykönyv ... a büntetőeljárásról szóló törvényre vár, hogy a reményeknek, melyek hozzá kötve vannak, megfelelhessen”.²¹⁴

---

²¹¹ RT 1885 319.o.

²¹² Képv. 1872 ir. 3.k. 318-347.o. 1873

²¹³ A Magyar Jogászgyűlés Évkönyve az 1874. évre 107.o. Bp. 1874

²¹⁴ Az 1878. évi október 19-re hirdetett Ogy. Képv. (Képv. 1878) napló 2.k. 54.o. 1879

Addig is a Btk-t hatályba léptető 1880:XXXVII.tc. 38.§-a kimondta, hogy „míg a büntető eljárás külön törvény által szabályoztatik, az e részben eddig fennálló törvények, rendeletek szabályok és törvényes gyakorlat ... érintetlenül hagyatnak”.

Az eljárás kodifikálását szintén - az akkor curiai tanácselnök - Csemegi Károly végezte, aki 1882-re készítette el a „Bűnvádi eljárás a törvényszékek előtt” című tervezetet.²¹⁵

Az ügyészség feladatát illetően műve indoklásában megállapította, hogy az a „társadalom képviselője, ennek szolgálatában és ügyében jár el ...; a per sikeres kimenetele által nem ő nyer, a büntetettnek a büntetés elől való menekülése által nem ő veszít, hanem az első esetben nyer, a másodikban pedig veszít a jogrend, a társadalom biztonsága, a törvény tekintélye és ereje”. A feladat ellátásához szükséges, hogy a „vádhatóság hivatásának hatályos gyakorlása céljából a megfelelő hatalommal bírjon és a megfelelő eszközökkel rendelkezék”. Megállapította, hogy az ügyészség „egy egységes organizmus”, amelyben alapvető a főügyész utasítási joga az „eljárás folyamában felmerülő mindenik mozzanatra és eshetőségére nézve ... Ugyanezen viszony lévén az igazságügyminiszter és a főügyészek között is”. Ezt az alapvető szabályt a 44.§ tételesen ki is mondta. (Csemegi a szervezet hatékonysága érdekében szükségesnek tartotta a főügyészségek számának növelését is.)

Leszögezte, hogy vádrendszerben a hivatalból üldözendő bűncselekményeknél a „bűnvádi eljárás megindítása vagy meg nem-indítása, abbanhagyása vagy folytatása, a vádnak megváltoztatása vagy fentartása tekintetében egyedül a kir. ügyészség határoz”. Megállapítása szerint „követeli a vádrendszer, hogy a vád bizonyítására szolgáló bizonyítékokat a vádló szerezzé be”. Az ügyész azonban nem lehet egyoldalú, mivel a „törvény megvalósítása követeli közegeitől”, hogy „azon tényeket és körülményeket, melyek a vádlott bűntetlenségét vagy enyhébb szempont alá eső bűnösségét bizonyítják”, szintén felderítse.²¹⁶

Ezen elveknek megfelelően a 4.§ kimondta, hogy a büntető per kizárólag vád alapján indulhat, melyet rendszerint a királyi ügyész, mint közvádló terjeszt el. A vádelvet a 48.§

---

²¹⁵ Csemegi Károly: Bűnvádi eljárás a törvényszékek előtt 1-80.o. Bp. 1882

²¹⁶ uő.: A magyar bűnvádi eljárás tervezetének indokai 65, 69-72.o. Bp. 1882

következetesen érvényesítette, mivel kimondta, hogy az ügyész a vádat megváltoztathatja, és attól el is állhat. Ekkor az eljárást azonnal meg kell szüntetni. A 46.§ általános jellegű megfogalmazása szerint az ügyész „képviseli a vádat, ... gondoskodik a nyomozásnak és az elővizsgálatnak törvényszerű keresztülviteléről, ... a terhelt személyének, védelmének és más jogának oltalmáról”, végül perorvoslatokkal él az „elkövetett hibák és helytelenségek” miatt. E feladatkör ellátásához az 51.§ biztosítani kívánta az ügyészség számára a rendőri, közbiztonsági szervekkel való rendelkezés jogát.

A tervezet számos rendelkezése fejtette ki az általános szabályokat: a nyomozást rendszerint az ügyész teljesíti (95.§), a szükséges kényszerselekményeket (104.§), s az elővizsgálatot indítványozza a vizsgálóbírónál (116.§). A vizsgálat befejeztével vádiratot készít, melyről a törvényszék vádtanácsa dönt. A tárgyaláson kérdésekkel, indítványokkal él. Ennek befejeztével ténybelileg és jogilag indokolt vádbeszédben fejt ki álláspontját az ügyről, a vádlott felelősségéről és a szankcióról (459.§).

A 472.§ egy olyan szabályt tartalmazott, amely a gyakorlatra is kihatott: ez kimondta, hogy a bíróság a cselekmény minősítését illetően nincs kötve az ügyészi indítványhoz, de az indítványozottnál súlyosabb büntetést nem szabhat ki.

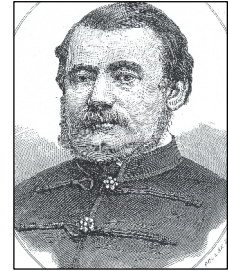
Az ügyész az ítélet ellen perorvoslattal élhet (502.§), melyet a főügyész megváltoztathat, visszavonhat (511, 514.§).

A tervezet 575.§-a ténylegesen fel kívánta állítani a koronaügyészi tisztelet, azzal a feladattal, hogy az jogosult a Curiánál a „jogerős határozat ellen a törvény megsértése miatt, s ennek egységes alkalmazása végett semmiségi panaszt használni”.

Csemegi tervezete vitákat váltott ki, amelyekben több megoldását nem tartották helyesnek. Így a vád alá helyezési eljárás kapcsán megfogalmazódott, hogy az csorbítja a vádelv megvalósulását, mivel ha a bíróság hozza a vádhatározatot, akkor „nem az ügyész, hanem a bíróság vádol”, továbbá ez a megoldás az „eljárást lassítja és drágítja”. A tanácskozásokon részt vevő Kozma Sándor álláspontja szerint az ügyészi vádindítványnak elegendőnek kell lennie arra, hogy „ez alapon a főtárgyalás megtartassék”. Az ezt támogató vélemény szerint a vád köti a bíróságot, mivel az „nem vehet fel olyan ténykörményeket, melyeket az ügyész vádindítványában nem hozott fel”, és nem is folytathatja az eljárást olyan tények miatt,

melyekben vádelejtésre került sor. Csemegi viszont kitartott elképzelése mellett azzal, hogy a perben az „ügyész is csak fél, és azért nem lehet a megejtett előnyozozás után egyedül reá bízni” annak megállapítását, van-e elegendő ok a vádlásra.²¹⁷

E tervezetből az esküdtbíráskodással kapcsolatos politikai viták, és több jogi megoldása miatt nem lett törvényjavaslat. A kodifikációs viták alapján Csemegi 1886-ra másik tervezetet készített. De ebben is ragaszkodott eredeti elképzeléseihez, ezért **Fabiny Teofil** igazságügyminiszter a szöveg elkészítését egy bizottságra bízta, melyben részt vett Wlassics Gyula budapesti főügyészhelyettes is. Az e munka eredményeként elkészült „A magyar bűnvádi eljárásról” szóló törvényjavaslat 1888. december 10-én került benyújtásra a Képviselőházhoz.²¹⁸

Ebben az ügyészség feladatát illetően a korábbi elképzelések kerültek továbbvitelre, de változtatni kívánt a szervezet felépítésén. Mivel a javaslat a járásbíróságok előtti eljárást is szabályozta, ezért a vádelv következményeként ezen a szinten a vádhatóság képviselőjét egy új tisztségre, az ügyészségi megbízottra kívánta ruházni. Pénzügyi okokból azonban ezt a szerepet csak megbízatásnak képzelte el, nem pedig állandó hivatalnak. Az indokolás szerint szükséges vált továbbá a „főügyészségek számának, és ezek valamint a kir. ügyészségek személyzetének némi szaporítása ... a fellebbviteli eljárás szóbelisége, és a kir. ügyészség nyomozási hatáskörének kibővítése miatt”. A koronaügyészi állást ugyancsak betöltendőnek nyilvánította a Curia mellett.

Mivel 1889-ben Szilágyi Dezső vette át az igazságügyi tárcát, aki más elképzelésekkel bírt az eljárás szabályozásáról, ezért e javaslatból sem lett törvény.

*

Kodifikált joganyag hiányában a büntetőeljárás ezen években alapvetően a szokásjogon alapult. Székács Ferenc törvényszéki bírő gyakorlati művének megfogalmazása szerint „így az országos törvényekben és rendeletekben foglalt egyes tételek csak annyiban bírnak

²¹⁷ A bűnvádi eljárás tervezetének megvitatása 82-83.o. BJT 1885/X./6

²¹⁸ Az 1887. évi szeptember hó 26-ára hirdetett Ogy. Képv. ir. 11.k. 1-344.o., uo. 12.k. 345-713.o. 1889

jelentőséggel, amennyiben azok a bünvádi eljárást megalapító törvénykezési gyakorlat mikénti kifejlődésére hatással voltak”.²¹⁹

A gyakorlatot - benne az ügyészség szerepét - viszont a miniszteri, főügyési rendeletek, utasítások és a felsőbírósági döntések alakították.

Az IM jogalkotási tevékenysége részletkérdésekkel kapcsolatos rendeletek kiadásában nyilvánult meg, amelyek számos feladatot róttak az ügyészségre.²²⁰

Ezek közül az 1880. augusztus 15-én kiadott, a járásbírók hatáskörébe utalt vétségek és kihágások eseteiben követendő eljárást szabályozó 2265.IM rendelet volt az egyik legfontosabb, amely részletezte az Ütv. 22-23.§-ának az ügyészség és a járásbíró közötti viszonyt meghatározó rendelkezéseit is. A rendelet 17.§-a szerint a járásbírónak a hivatalból üldözendő bűncselekmények miatti feljelentéseket érkezésük napján közölnie kellett az ügyésszel. Fontosabb, bonyolultabb esetekben a járásbíró az ügyész indítványa nélkül nem járhatott el, az ítéletét pedig megküldte a részére.²²¹

A feljelentéseket egyébként Székács szerint ajánlatos volt „sürgős esetekben a rendőrséghez tenni, mert sem a kir. ügyésznek, sem a bíróságnak rendelkezése alatt nincs oly segédszemélyzet, mely a tettes üldözésére nyomban kiindulhatna”. De a nem sürgős esetekben, és főként „ott, hol a cselekmény megbírálásához jogkérdések is járulnak, czélszerűbb a följelentéssel a kir. ügyészséghez fordulni”. (A nyomozásokat vidéken az 1881:III.tc-kel létrehozott csendőrség, a fősolgabírák, községi előljárók, a fővárosban az 1881:XXI.tc. szerinti államrendőrség, egyéb városokban a saját rendőrség teljesítette.)²²²

A törvényszéki hatáskörbe tartozó ügyek előkészítő eljárásában a 19025/1882.IM rendelet felhívta a bíróságok figyelmét, hogy az Ütv. 19. és 22.§-ai alapján az ügyészek „jogosítva vannak a bűnvizsgálat minden szakában indítványt tenni, a vizsgálat menetére befolyást

---

²¹⁹ Székács Ferenc: A magyar büntető eljárás kézikönyve 12-13.o. Bp. 1881

²²⁰ Iü. állás 1875-1887 139-144.o. sorolja az eljárási tárgyú IM rendeleteket: pl. 29191/1875. az egyetemi hallgatók elleni eljárásról az egyetemi tanács értesítése, 17914/1880. pénzügyőrök bünvádi megidéztetése, 7017/1882. a Rendőri Lapokban a körözések közlése.

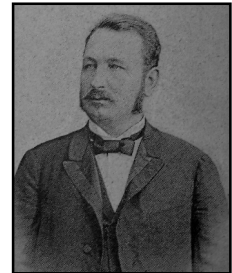
²²¹ RT 1880 937.o.

²²² Székács: i.m. 23.o.

gyakorolni”. Mivel a gyakorlatban e szabály érvényesülése nem volt következetes, ezért a rendelet utasította a törvényszékeket, hogy „minden értesítést a kir. ügyészséggel rövid úton haladéktalanul közölven, ez által lehetővé tegyék, hogy a kir. ügyészség törvényileg biztosított befolyását és indítványozási jogát minden tekintetben gyakorolhassa”.²²³

Az alapvető szabályozatlanság miatt azonban a két szerv más-más felfogásban kívánta az eljárásokat folytatni. A korabeli megállapítás szerint a „gyakorlat mutatja, hogy a rendes bűnvádi ügyekben az ügyészség a vádrendszerhez, a bíróság pedig a nyomozó eljáráshoz ragaszkodik, és e miatt néha köztük súrlódás áll be”. Az utóbbi ugyanis abból indult ki, hogy „joga van az állam igazságszolgáltatási érdekében feltétlenül s önállóan, határt nem ismerve intézkedni, s határozni”.²²⁴

Az ügyészség indítványaiban rámutatott a vizsgálóbírói feladatok pártatlan ellátásának szükségességére. Így a korban hatalmas figyelmet kapott tiszaezslári ügy vizsgálata során kirendelt budapesti királyi ügyész, **Havas Imre** 1882-ben arra hívta fel a nyíregyházi vizsgálóbíró figyelmét, hogy az eljárásban „fundamentális tétel”, miszerint a „vizsgálóbíró úgy a vád, mint a védelemnek egyformán részrehajthatatlan közege”, s ezért „egyenlő gondossággal tartozik gyűjteni a vád és a védelem adatait”. Mint indítványa megállapította, ennek az „álláspontnak téves felfogását jelentené az, ha a vizsgálóbíró a védelmi jog csorbítására a vád adatait bármi részben is előtérbe helyezni törekednék”.²²⁵

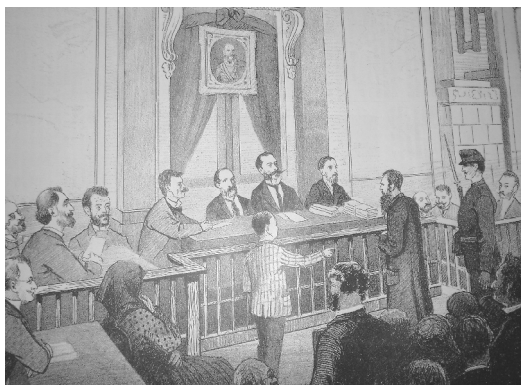
Ez az eljárás lehetőséget adott az ügyészséggel kapcsolatos kép formálására. Az óriási politikai és sajtóérdeklődés mellett a nyíregyházi törvényszéken folyt ügy kapcsán a Képviselőházban durva támadások érték az ügyészi tevékenységet. Így egy 1882. október 11-i interpelláció szerint az eljáró ügyész „nem mint azt a közvádlói feladatnak megfelelő kötelességérzet magával hozta volna, a sértett jogrend védelmére kelt, hanem hivatásával visszaélve a bíróságot compromittálta”.²²⁶

²²³ Felber Arthur: A magyar bűnvádi eljárás a törvényszékek, járásbíróságok és közigazgatási hatóságok előtt 25.o. Zalaegerszeg 1892

²²⁴ Szeles Elek: A bíróság és a mellérendelt kir. ügyész hatásköre egymáshoz viszonyítva a mai gyakorlatban 179.o. BJT 1881/II/12.; Réső Ensel Sándor: Vádrendszer a fegyelmi ügyekben 362.o. uo. 1881/II/23.

²²⁵ A tiszaezslári bűnper - Bary József vizsgálóbíró emlékiratai 376.o. Bp. 1935

²²⁶ Az 1881. évi szeptember hó 24-ére hirdetett Ogy. Képv. napló 7.k. 28.o. 1882

A perben a vádbeszédében a vádlottakat „bűntelennek tartó” és őket felmenteni indítványozó Szeffert Ede budapesti főügyész helyettes szerepét méltató cikkek egyike szerint viszont „téves az a felfogás, mintha az ügyészség feladatát a bünvádi eljárásban csakis a vádlottat terhelő adatok s körülménynek kiderítését célzó indítványok, s cselekmények képeznék”, mivel a modern állam „közvádloi közegeinek ... eminens hivatása, s hivatali kötelessége gondosan kerülni, ami bárkire nézve igazságtalanságra vezetné a büntető hatalmat”.²²⁷

Bírósági döntések révén ekkoriban honosodott meg a vádelv, mivel a Curia 1880-as években hozott határozataival a bírói eljárást vádhoz kötötte. Döntései szerint, ha az ügyész valamely bűncselekmény miatt „vádat nem emelt, ennek hiányában érdemleges intézkedésnek tárgya nincs”. Ha a vádló a végtárgyaláskor a vádat elejti, az „létezni megszűnt. Vád nélkül pedig büntető bíraskodásnak helye nem lévén, az alsóbb bíróságok jogosítlanul hoztak érdemleges, habár felmentő ítéletet”. Vádelejtésnél megszüntető határozatot, míg felmentési indítvány esetén felmentő ítéletet kell hoznia a bíróságnak.²²⁸

A budapesti ítélőtábla 1883-as döntése rögzítette azt is, hogy az ügyész váddal való rendelkezési joga nem korlátlan, mivel az nem „vonható vissza az első fokú bírói ítélet hozatala után, mert visszavonásnak csak az eljárás folyama alatt lehet perjogi hatálya”.²²⁹

A vádelvet végül a Curia 1887. január 28-án hozott 63. teljes ülési határozata szentesítette, mely leszögezte, hogy „ügyészi indítvány nélkül a bíróság nem indíthat eljárást, és az ügyész az eljárás bármely stádiumban az első fokú ítélet meghozatalának időpontjáig elejtheti a vádat és a bíróság ily esetben kötve van az ügyész indítványához ... Ezen eljárási elvek törvénybeli alapját az 1871:XXXIII.tcz. 17.§-a képezi, mely kimondja, hogy a királyi ügyész van hivatva ... a bünvádi eljárás megindítását, mint közvádlo eszközölni”.²³⁰

²²⁷ Szeffert vádbeszéde 7078.o. Magyar Állam 1883/206., A közvádlo beszéde 9-11.o. Pesti Hírlap (PH) 1883/207. melléklet

²²⁸ Felber: i.m. 75.o.: Curia 15.767/1882, 8474/1883, 8891/1883, BJT 1882/IV/16. 256.o.

²²⁹ uo. 1884/VIII/6. 6.o.

²³⁰ A kir. Curia teljes ülési megállapodásai 2. füzet (f.) 301-307.o. Bp. 1887

Így 1891-ben elégedetten állapította meg Cserna Vince debreceni főügyész, hogy az „évek során fejlődött bírói gyakorlat mily nevezetes térfoglalást engedett a vádnak a büntető eljárás mezején, s ... az accusatorius rendszer törvényhozási intézkedés nélkül is a bűnvádi per leglényegesebb mozzanataiban immár tetteleg érvényesül”.²³¹

Ekkorra már rögzült az a felfogás, mely szerint az „eljárás súlypontja a szóbeli tárgyaláson fekszik, a tényállásról tiszta képet nyerni csakis itt lehet”. A tárgyaláson a „vádindítvány külön specziális utasítás nélkül is mindig köti a tárgyaló ügyészségi tagot”, s az ebben foglaltak „érvényesítésére legjobb lelkiismerete szerint” kell törekednie. A vádat pedig csak akkor ejtheti el, ha a tárgyaláson a „tényállás teljesen megváltozott vagy a vizsgálat alatt mutatkozott bizonyítékok teljesen megerőtlenítették”. Az ügyészi szereplés csúcspontja a vádbeszéd, melynek célja, hogy a vádló az „argumentumokat a dolog mellett és ellen összeszedje és a bírót valami elhatározásra kapacitálja”. Míg a védelemnek ehhez a „szónoklat fegyvere áll rendelkezésre”, addig a királyi ügyész az „igazság közérdekeit képviseli”, s ezt kell érvényesítenie.²³²

Az Ütv. Curia által hivatkozott törvényhelye alapján Kozma Sándor még 1882. február 3-án kiadott 1171. rendeletével utasította az ügyészeket, hogy a bírói függetlenség érdekében a „büntetés kimérésére, t.i. ennek neme és mennyiségére nézve meghatározott indítványt ne tegyenek”. Indokolása szerint a „közvádlo ura a vádnak. Ebből folyólag irányt adhat a vizsgálatnak, szabadon formulázhatja a vádját”. De, hogy „miként szóljon az ítélet? miként alkalmaztassék a bevádolt személyre, illetőleg a cselekményre a törvény? ez már az ítélet urának, a bírói hatalomnak kizárólagos joga”.²³³

E főügyészi utasítás határozott végindítványt írt elő, melyben „összefoglalva az eljárás eredményeit, szabatosan megjelölve a cselekményt s a netán fenforgó enyhítő vagy súlyosító körülményeket, annak meggyőződésük szerinti minőségéhez képest, csupán általánosságban, a B.T.K. megfelelő, azonban mindig számszerűleg kijelölendő §§-ra való hivatkozás által kérjük a vádlott megbüntetését”. Kozma előírta azt is, hogy az ügyésznek jogorvoslati nyilatkozatát szintén határozottan kell megtennie, a „minősítés vagy büntetés, vagy mind a

---

²³¹ Egy főügyészi körrendelet 156.o. J 1892/18.

²³² uo. 157.o.

²³³ Felber: i.m. 73-74.o.

kettő irányában, s vajjon enyhítés vagy súlyosbítás céljából használják-e?” A vádbeszéd szerkezete így a megállapítható tényállásra, a bizonyítékok értékelésére, a bűnösség, valamint az enyhítő és súlyosító körülmények megállapíthatóságára és a büntetési indítvány megtételére tagolódott. A védőbeszéd elhangzása után lehetőség volt viszontválaszra is, az ügyvédi érvelésben elhangzottak még „tüzetesebb” cáfolata érdekében.²³⁴

A bírósági jegyzőkönyvezés hiányosságai miatt az igazságügyminiszter 1884. május 30-i rendeletével utasította az ügyészségeket, hogy a „végtárgyalás eredményére alapított indítványukat ... sajátkezűleg röviden írásba foglalják s aláírásukkal ellátva a végtárgyalás elnökének adják át”.²³⁵

A Curia több 1882-83-ban hozott határozata kimondta, hogy a bíróság a minősítésnél nincs kötve a vádló indítványához, a cselekmény hibás minősítése nem korlátozza, a bírák kötelesek a mellékbüntetéseket hivatalból akkor is alkalmazni, ha azokat az ügyész nem indítványozta.²³⁶

Ezekben az években változott meg a büntetéskiszabási gyakorlat is: míg a Curia 1883-ban még azt képviselte, hogy az ügyészi indítványnak megfelelő büntetésnél magasabb nem szabható ki, addig 1887-ben kimondta, hogy az nem köti a bíróságot. Döntése szerint a „közvádoló indítványának a vádemelés és fenntartás körén túl nem tulajdonítható oly hatály, hogy az a bíróságot a cselekmény helyes minősítésében és annak megfelelő, a törvény által meghatározott büntetés alkalmazásában korlátozhassa”.²³⁷

A Curia ezzel magáévá tette a budapesti ítélőtábla korábban kialakult felfogását, mely szerint az „egyes büntetendő cselekményekre alkalmazható büntetés legmagasabb fokát a büntető törvénykönyvnek egyes intézkedései szabják meg”, nem pedig az ügyész indítványa. Az ítélezés során pedig a „bíróság nemcsak jogosítva, de kötelezve is van az egyes esetek

---

²³⁴ Dr.Némethy Ernő kir. ügyész vádbeszéde 2.o. Győri Közlöny 1875/16., Dr.Némethy Ernő kir. ügyész válasza 2.o. uo. 19.

²³⁵ Dárday: i.m. 270.o.

²³⁶ Felber: i.m. 74-75.o.: Curia 1050, 14994/1882, 6630, 12556/1883

²³⁷ uo.: Curia 473/1883, 1645, 5587/1887

körülményeihez képest esetleg a törvény által megengedett legnagyobb büntetést is kiszabni”.²³⁸

Jogszabály nélkül curiai döntések irányították a fellebbezési jog mikénti gyakorlását is. Ezek kimondták, hogy az ügyész az ítélet kihirdetésekor „köteles valamennyi vádlottra nyilatkozni”, továbbá, ha ekkor az „ítéletbe való belenyugvását jelenti ki, akkor nincs többé joga ezt módosítani”, kijelentését nem vonhatja vissza. A legfőbb bíróság megállapította, hogy az ügyész által a „vádlott terhére bejelentett felebbezés a megnyugvó vádlott javára is figyelembe vehető”. A Curia azt is leszögezte, ha az ügyész az első fokú ítéletet tudomásul vette, akkor az „ezt helybenhagyó II. bír. ítélet ellen nem felebbezhet”.²³⁹

Kodifikált joganyag hiányában a bíróságok és ügyészségek közötti viszony alakítása nem ment súrlódások nélkül. Az ítélő hatóság olykor kifogásolta az eljárás soráni ügyészi magatartást, és ezt az igazságügyminiszterhez intézett átiratában sérelmezte. A szaksajtó azonban megengedhetetlennek nyilvánította az ilyen beavatkozást, mivel a törvény szerint a két szerv független egymástól, így az „alárendeltségi viszony bíróság és ügyészség közt egyenesen ki van zárva”. Márpedig „függettség áll be, ha a bíróság jogosítva van az ügyésznek a vádemelés körül egyes esetekben tanúsított ténykedését ... bírálat és feljelentés tárgyává tenni”.²⁴⁰

A két szervezet közti együttműködés érdekében Kozma Sándor ezért 1884-ben átiratot intézett a Curia elnökéhez. Ebben felkérte, hogy „azon esetekről, melyekben az ügyész a Curia nézete szerint nem jár el törvényesen vagy szabályosan, őt az ügy számának és a szabálytalan passusnak megjelölésével értesítse a célból, hogy ha valamely kérdésben téves felfogás uralkodnék az ügyészek között, e bajon esetleg körrendelet által segíthessen”.²⁴¹

A kérdést végül a 23243/1890.IM rendelet zárta le, amely kimondta, hogy a bíróságnak az ügyészség felett felügyeleti hatásköre nincs. A két szerv „mellérendelt hatóság”, s ezért a „törvényszék az ügyészi indítványoknak bizonyos idő alatt leendő megtételét nem

---

²³⁸ Bp. Ít. 17.803/1881. BJT 1881/III/7. 100-101.o.

²³⁹ uo. 91.o.: Curia 11753/1882, 712/1883, 7112/1884, 5539/1891, 11345/1889

²⁴⁰ Curiai átirat az igazságügyminiszterhez 409.o. JK 1884/52.

²⁴¹ Reform-mozzanatok 353.o. uo. 1884/45.

ellenőrizheti és meg sem sürgetheti”. A bíróság késedelem esetén a „főügyészhez megkeresést intézhet vagy az igazságügyministeriumhoz jelentést tehet”.²⁴²

*

Ezekben az években a budapesti főügyész számos jogalkalmazási kérdésben adott iránymutatást a szervezet részére. A rendeletek közül kiemelkedő jelentőségű volt a legsúlyosabb kényszerintézkedés kapcsán 1880. augusztus 17-én kiadott 8774., amelyet Fayer László a vizsgálati fogság „magna chartájának” tartott.²⁴³

Kozma szerint indokolatlanul magas volt a vizsgálati foglyok száma, ezért előírta, hogy „komoly ok nélkül ne indítványozza a k. ügyész soha a vizsgálati fogságot, tegyen szabatos indítványt a vizsgálat czélszerű vezetésére, sürgesse a letartóztatottak ügyeinek gyors felvételét”. Az általános előírás után a főügyész részletesen kifejtette a fogság okainak értelmezését, a nyomozással, vizsgálattal kapcsolatos követelményeket. Rendelete végén leszögezte az ügyészek hivatását, mely szerint a „létező törvény s a törvényes rendeletek alapján állva, a jövőendő büntető eljárási törvény elvei számára az utat már eleve egyengessék”.

A főügyészi utasítások közül jelentős volt a képviselőházi választásokkal kapcsolatos kérdéseket rendező 1874:XXXIII.tc. büntető rendelkezéseinek értelmezéséről szóló 1875. június 18-i 7026. körrendelet is. Ez leszögezte, hogy a törvény „büntetéssel csak azokat fenyegeti, kik a discussio szabadságát ürügyül használják az állam, alkotmány, a törvények elleni izgatásra és lázításra”. Ennek megfelelően csak azok ellen kell eljárni, akik az uralkodó személyét, a magyar állam egységét, a tulajdon sérthetlenségét támadják, valamely nemzetiség, osztály, hitfelekezet elleni fellépésre izgatnak. Fel kell lépni a korrupció ellen is, mert „semmi sem támadja meg annyira a választás szabadságát, mint a megvesztegetés különféle módja”. Ezen elveknek megfelelően az ügyész feladata volt minden feljelentés azonnali elitézése, a vizsgálatok sürgős teljesítése és a végtárgyalások mielőbbi megtartatása.²⁴⁴

---

²⁴² Marschalkó: i.m. 2. pótk. 559.o.

²⁴³ Baróthy: i.m. 204-209.o.; Fayer 1: i.m.156.o.

²⁴⁴ Baróthy: i.m. 121-123.o.

Az állam elleni bűncselekményekre érzékeny kormányzat rendelkezése alapján egy 1885-ben kiadott főügyészi utasítás szerint ezen tettek „szigorú megtorlást” igényelnek, ezért a „felmentő ítéletek mindenkor felebbezendők”. (Kevés volt az ily esetek száma: felségsértés, hűtlenség, lázadás, izgatás miatt pl. 1881-ben 52, 1885-83, 1889-14 személyt ítéltek el.)²⁴⁵

Az utasítások kiadását többször a minisztertanács kezdeményezte. Így az 1880. január 17-i kormányülés határozata szerint az „ellenzéki sajtó egy részének ... minden mértéket túlhaladó s a közbéke és rend fenntartására nézve is veszélyessé válható izgatásai” miatt megbízott az igazságügyminiszter, hogy a „főügyészeket, s általuk az ügyészeket utasítsa, miszerint a sajtót éberén figyeljék, s ha törvénysértést tapasztalnak, annak megtorlása végett a megfelelő törvényes lépéseket haladéktalanul tegyék meg”. (Később a 3961/1892.BM.Eln. rendelet előírta a törvényhatóságoknak, hogy a „folyóiratok megindítása tárgyában benyújtott nyilatkozatok tartalmát” az illetékes ügyészszéggel „haladéktalanul közöljék”).²⁴⁶

Ezen években a büntető anyagi jog alkalmazásának kiforratlansága, az eljárás hiányos szabályozása miatt számos főügyészi rendelkezés született pl. a bírói késedelmek elleni fellépésről, a házárdjátékok megítélésének kérdéseiről, a kegyelmi kérvények elintézéséről, a kettős házasság elévülésének kezdetéről.²⁴⁷

E rendelkezések és a felsőbbbírószági döntések - az addigi alapvetően szokáson alapuló igazságszolgáltatásról a kodifikált jogrendszerre való áttérés időszakában - nagy segítséget jelentettek az anyagi és eljárási kérdések tisztázásában.

Az ekkori viszonyokat jellemző sajtóvélemény szerint a „legnagyobb zűrzavar uralkodik nálunk a bíróság, az ügyészség s a védelem hivatása tekintetében ..., nemcsak a laikusok, s nemcsak a publicisták közt, ... hanem magukban a jogászörökben is”. Mint az írás kijelentette, a „bíró csak a legújabb időkben kezdette elfeledni régi tradícióit, a teljes inkuizíció, a semmiféle törvény által nem korlátolt hatalom hagyományait, a bírói bölcs belátás fájdalmas emlékeit”. A megállapítás szerint a bírák egy részének a hagyományokhoz

---

²⁴⁵ uo. 244.o.; Magyar statisztikai évkönyv (Stat.) 1881 VIII/50.o. Bp. 1883, uo. 1885 VIII/86.o. 1887, uo. 1889 VIII/52.o. 1891

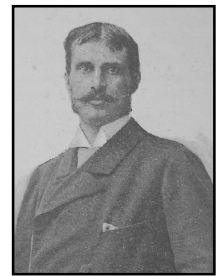
²⁴⁶ Mt. jkv. MOL K.27. 31.d., Igazságügyi Közlöny (IK) 1892/15. 464.o.

²⁴⁷ Baróthy: i.m. 93, 105-107, 245.o.: 1907/1874, 14.350/1874, 15.488/1874, 14.196/1885.fü.

való ragaszkodásával szemben az ügyészség „egy évtized óta kiváló, a modern reformok és a liberalizmus iránt lelkesülő szellem, Kozma Sándor kir. főügyész által vezettetve, gyorsan átalakult a büntető törvénykezés modern tényezőjévé. Nemcsak kiépítette egész a lehetőségig ama kezdetleges reformokat, melyeket az ügyészségről szóló törvény alkotott, hanem sok tekintetben előlegezte is a reformokat. Így megvalósította a vádelv főbb tételeit, s e tekintetben az utóbbi években hatalmas támaszt nyert az ország főbb bíróságainál” annak érdekében, hogy az eljárás „idomuljon a modern viszonyokhoz”.²⁴⁸

*

Az ország erdélyi részeiben az eljárás kodifikált volt, mivel ott az 1853. évi Bp. érvényesült, amelyet a kiegyezés utáni magyar jogforrások számos vonatkozásban kiegészítettek, módosítottak. A Királyhágón túl így egymás mellett éltek a Bp. szabályai és az egész országra érvényes új jogszabályi rendelkezések, de a régi és az új jogforrások több vonatkozásban ütköztek egymással. Ezért állapította meg 1887-ben **Jeszenszky Sándor** marosvásárhelyi főügyész helyettes, hogy a „kir. ügyész állása, helyzete és joga a bűnperben nem az 1853-iki osztrák perrendtartáson, hanem az ügyészi törvényen alapul. Ez a törvény pedig a vád urává nem a bírót, de a kir. ügyészt teszi”.²⁴⁹

*

A szervezet feladataival kapcsolatos teendők adminisztrálása, a számos pénzügyi, nyilvántartási rendelkezés végrehajtása néhány év elteltével jelentős terhet jelentett az ügyészek számára.

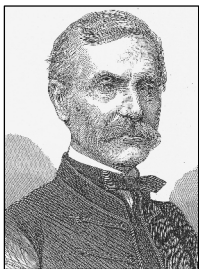
²⁴⁸ Szeyffert Ede l.o. PH 1883/207.

²⁴⁹ Bodor László: Az erdélyi részeken érvényes osztrák büntető perrendtartás – kiegészítve az avval kapcsolatos 1853-58. évi és az azon innen keletkezett ministeri rendeletekkel, továbbá az erdélyi részeken érvényes sajtórendtartás és esküdtszéki eljárással; a kir. járásbírók hatáskörébe utalt vétségek és kihágásokra vonatkozó eljárási utasítással; a főlebbviteli bíróságok szabályozását tartalmazó törvény és rendelet; a halálbüntetés és államfogház büntetés fogatosítására vonatkozó és más törvényekkel, rendeletekkel 1-278.o. Kolozsvár 1890; Jeszenszky Sándor: Az osztrák büntető eljárás - és a kir. ügyészség Erdélyben 344.o. BJT 1887/XIII/24.

A feladatokhoz a költségvetés 1872-től három jogcímen bocsátott pénzügyi fedezetet az ügyészek részére: irodai, bünvádi eljárási és rabtartási átalányt. Az ezek szabályszerű felhasználásával kapcsolatos számadásokon túl az IM rendeletek további nyilvántartási, kimutatási, ügyviteli kötelezettségeket írtak elő, melyek eredményeként 1881-ben az ügyészségeken 36, 1887-ben pedig 39féle kimutatást vezettek, melyekhez 16 alrovat társult.²⁵⁰

Az óriási adminisztrációs teher miatti panaszok szerint a „lélekölő kezelési és számadási munka megfosztja a kir. ügyészt azon rugékonyságtól, mely a kedvteljes munkálkodáshoz feltétlenül szükséges”. Ilyen feladatok mellett alig lehetséges, hogy az „ügyész elegendő időt találjon hivatása legszebb részének betöltésére, a közvádloi szerep gyakori vitelére”.²⁵¹

*

A bünvádi kodifikáción túl megoldandó feladatot jelentett a korszerű polgári perrendtartás létrehozása. A kormány kétszer is tett kísérletet a polgári törvénykezési rendtartás korszerűsítésére, melynek javaslatai a hagyományoknak megfelelő feladatkört adtak volna a királyi ügyészségnek. Így az 1878. január 10-én **Perczel Béla** igazságügyminiszter által benyújtott

735. javaslat 67.§-a szerint a királyi kincstár a királyi ügyészség képviselte volna a perekben. A 352.§ pedig - törvényes örökös hiányában - az eltűnt holtta nyilvánításának kezdeményezését utalta a „korona ügyésze” hatáskörébe az örökség birtokba vétele végett. Az 1879. február 22-én benyújtott újabb, 156. javaslat 412.§-a viszont már csak az utóbbi feladatkört adta volna meg. E javaslatok megvitatása azonban elmaradt.²⁵²

Ezen évek tudományosságában is felmerült a királyi ügyészségnek e jogterületen való hatáskörrel felruházása. A francia államügyészség megoldásait több tanulmány ismertette, melyek kiemelték, hogy a polgári perekben való ügyészi szerep alapját az adja, miszerint az

---

²⁵⁰ uő: A kir. ügyész adminisztrációja 160.o. J 1887/19.

²⁵¹ Szegheő Ignác: A királyi ügyész mint számtiszt 501.o. MI 1881/6.

²⁵² Képv. 1875 ir. 22.k. 19, 94.o. 1878, Képv. 1878 ir. 6.k. 109.o. 1879

„államügyész a törvénynek ügyvédje, ... feladata nem az, az egyik vagy a másik felet támogatni, az egyik vagy a másik jogát védelmezni: az ő feladata a jogot védelmezni”.²⁵³

A Magyar Jogászegylet vitáin is felmerült az ügyészi szerep kérdése. A kiváló magánjogász Dell Adami Rezső szerint „vannak polgári jogi kérdések, melyek közérdekűek is, mint a személyi status, a házasság, másrészt a nem önjogúak, gyámoltalanok, szegények védelme”. Mint mondta, ezen esetekre szükséges a „hivatott állami képviselőnek, a királyi ügyésznek” az eljárásba vonása „félként, ki felelős eljárásáért”. A másik jeles civilista, Emmer Kornél sem tartotta elvetendőnek az ötletet. A francia példát felidézve elmondta, hogy „azon ügyekre nézve ugyanis, amelyekben a minister public hivatva mint főfél eljárni, minden rendezett államban találhatók szervezett közegek”. Ilyenek Magyarországon is vannak, s „ha a kir. ügyészségek meglevő kerete ilyen irányban kiterjesztetni kívántatnék, az ellen - ha e képviselő minden privilégium nélkül szabályoztatnék - alig lehetne kifogás”. Felszólalásában azonban végül arra a következtetésre jutott, hogy az ügyész beavatkozása a perbe megbontaná az ügyfelek egyenlőségét, mivel „felszólalása, mellyel véleménye súlyát az egyik vagy másik fél serpenyőjébe veti, a felek perállásának egyformaságát zavarja meg, az egyik félnek álláspontját mintegy állami elismeréssel ruházza fel”.²⁵⁴

A hatáskörrel kapcsolatban felmerült elképzelések egy része néhány évvel később valósult meg.

*

Az ügyészség alapfeladatát illetően emelkedő számban foglalkozott bűnügyekkel: pl. 1873-ban 40782, 1876-44071, 1881-53510, 1885-61454, 1889-ben pedig 61493 törvényszéki hatáskörű feljelentés tétetett. A terheltek jelentős számban, de arányaiban csökkenően kerültek fogságba, hiszen ezen években 23487, 19981, 17694, 15452 illetve 12526 fővel szemben került elrendelésre a kényszerintézkedés.²⁵⁵

²⁵³ Róth Zsiga: A francia államügyész a polgári perekben 266.o. JK 1880/40.; Szokolay István: Államügyészségünk a mai jogfejlődésben 291.o. uo. 1886/36. 291.o.

²⁵⁴ A polgári peres eljárás reformja in. Magyar Jogászegyleti Értekezések 16.f. 70.o. Bp. 1883, uo. 17.f. 86-87.o. Bp. 1884

²⁵⁵ Jekelfalussy József: Hazánk bűnügyi statiskája 1873-1880 (Jekelfalussy 2) 7, 10.o. Bp. 1883; Stat. 1881 VIII/26, 32.o., uo. 1885 VIII/60, 66.o., uo. 1889 VIII/30, 34.o.

A tapasztalatok szerint ekkoriban a fogházak nyáron „hónapokon át majdnem üresek, úgy a téli hónapokban annyira megtelnek, hogy alig lehet azokat kellően elhelyezni”. Az elemzés szerint ennek oka az volt, hogy az alapvetően mezőgazdasági országban az „év legtöbb szakában csak a nyomorék vagy a munkakerülő nem talál foglalkozást, míg a tél beálltával szünetelvén a mezei munka, bárki is nehezebben talál keresetet”, így sokan bűncselekményeket követnek el.²⁵⁶

A perbefogottak száma az emelkedő feljelentések ellenére kb. azonos szinten mozgott: 1873-ban 34294, 1876-35046, 1881-33371, 1885-32613, míg 1889-ben 35841 fő került ítélőbíróság elé. Közülük ezen években 20976, 22592, 21688, 19459, 21057 főt ítéltek el: kb. 0,1%-ot halálra, míg 80%-ukat 1 év alatti szabadságvesztésre. A pénzbüntetések aránya 1,5-3,5% volt.²⁵⁷

Az 1870-es években a cselekmények nagy része, kb. 54%-a vagyon elleni volt, ezt a testi épséget sértők követték 20%, míg az élet elleni bűntények 6% körüli előfordulással. A „közintézkedések” elleni tettek, pl. az erőszakos ellenszegülés, zendülés, nyilvános erőszakoskodás, bírói zártörés aránya kb. 18%-ot tett ki.²⁵⁸

A Btk. hatálybalépése után a gyakorlatban kialakult megoldások helyébe a törvényi tényállások és szankciók léptek, amelyek tagoltabbá tették a büntetőjog rendszerét, de a bűnözés összetételét nem változtatták meg. Így pl. 1881-ben 351, 1885-499, míg 1889-ben 537 főt ítéltek el gyilkosság és szándékos emberölés, 1895, 2179, s 2434 vádlottat pedig súlyos testi sértés, míg 6417, 5004 és 4575 főt lopás miatt. Az erőszakos és egyben vagyoni sérelmet jelentő rablás és zsarolás miatt pedig 282, 209, illetve 254 vádlottal szemben szabtak ki büntetést.²⁵⁹

*

Az igazságügyi szervezet létének első két évtizedében a működés tárgyi feltételei a szűkös költségvetési lehetőségek miatt alig változtak. Az első nagy építkezést egy természeti

---

²⁵⁶ Jekkelfalussy 2: i.m. 11.o.

²⁵⁷ uo. 13 15, 20.o., Stat. 1881 VIII/48, 60, uo. 1885 VIII/84, 94.o., uo. 1889 VIII/50, 60.o.

²⁵⁸ Jekkelfalussy 2 16.o.

²⁵⁹ Stat. 1881 VIII/54, 56.o., uo. 1885 VIII/88, 92.o., uo. 1889 VIII/64, 66.o.

katasztrófa kényszerítette ki, mivel az 1879-ben Szegedet elpusztító árvíz következményeként óriási állami beruházások indultak az újjáépítésre. A romba dőlt városban működött intézményeket azonban előbb el kellett helyezni: így az 1879:V.tc. 1.§-ának felhatalmazása alapján az igazságügyminiszter 1879. március 29-i 8710. rendeletével a szegedi törvényszéket és ügyészséget ideiglenesen Makóra helyezte, ahonnan október 15-én tértek vissza székhelyükre.²⁶⁰

Az újjáépítésről rendelkező 1880:XVII.tc. 5.§-a felhatalmazta a kormányt, hogy az állami hivatalok számára szükséges épületeket 1884 végéig felépíttesse. A törvény kimondta, hogy a szükséges területeket a város tartozik szolgáltatni, s azt is, hogyha az épületek a kitűzött határidőben elkészülnek, akkor az ingatlanok kárpótlás nélkül állami tulajdonba kerülnek. Az

igazságügyi építkezésről „A **szegedi királyi törvényszék** polgári és büntető osztálya, továbbá ugyanott egy kerületi börtön és fogház számára emelendő épületek költségeinek fedezése tárgyában” meghozott 1881:LVIII.tc. szolt. Ennek eredményeként 1883-ra el is készült az épület.²⁶¹

Néhány év múlva az 1887:VIII.tc. általános jelleggel megteremtette az igazságügyi beruházásokhoz szükséges pénzügyi alapot, mivel kimondta, hogy a bírósági ítéletek alapján befolyt pénzbüntetések 3/4-e büntető intézetek felállítására fordítandó. Így részint e forrásból, másrészt az állami pénzügyek megszilárdulásával a költségvetési törvényekben biztosított összegekből az 1880-as évek végétől jelentős építkezések indultak országszerte. Ezek során irányadó volt az a követelmény, hogy az „igazságszolgáltatásnak gyakorlására hivatott közegek méltóságának architektoniai tekintetben is megfelelő külsőségek” teremtenők.²⁶²

---

²⁶⁰ RT 1879 135, 550.o.

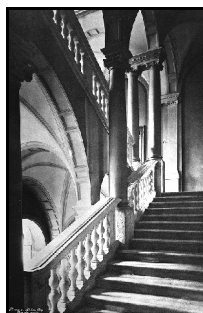
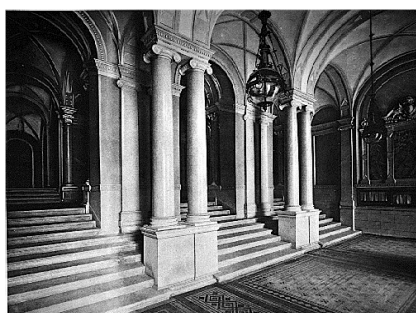
²⁶¹ Zinner Tibor szerk.: Magyarország bíróságai és ügyészségei az ezredfordulón 120-121.o. Debrecen 2001

²⁶² Fischer Lajos: A szétosztandó kir. táblák helyiségeiről 157.o. JK 1890/20.

A legjelentősebb állami beruházásokról külön rendelkezett az Országgyűlés. Így született meg „A **Budapesten emelendő törvénykezési épületről** és költségeinek fedezéséről” szóló 1888:III.tc. Indokolása szerint a fővárosban szétszórtnan működő szervek elhelyezésének „hiányai és a fogházak állapotának

tarthatatlansága köztudomású”, ezért az építkezés elodázhatlan. A megállapítás szerint a célszerűtlen elhelyezés miatt sok „nehézséggel kell folyvást küszködni, ami törvénykezés rendes menetére nagyon kedvezőtlenül hat”, mivel az eljárások húzódnak, a költségek pedig nőnek. E törvény alapján és Hauszmann Alajos tervei szerint épült meg a budapesti törvényszék és ügyészség óriási - 328 szobát, 62 termet, 131 fogdát és sok más helyiséget magában foglaló - épülete, melybe 1890 nyarán költöztek a használók.²⁶³

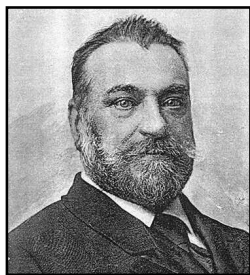
Az is előfordult, hogy a jogszolgáltató szervek a székhely város vagy az ott működő valamely szervezet jóvoltából tudtak méltóbb körülmények közé költözni. Így történt ez pl. Pécsen, ahol az irgalmas rend a tulajdonában álló telken 1888-89-ben igazságügyi székházat építtetett, amit aztán az állam 25 évre bérbe vett.²⁶⁴

Az ekkoriban elkezdődött folyamatok az 1890-es években értek célba, amikor számos kérdés megoldására került sor az ügyészség működését illetően.

²⁶³ Zinner: i.m. uo. 44.o.

²⁶⁴ Bencze: i.m. 16.o.

V. Az 1890-es évek változásai

elképzeléseit.²⁶⁵

Az igazságszolgáltatás majd két évtizedes működésének tapasztalatai szükségessé, az államháztartás helyzete pedig lehetővé tette a magyar igazságügy reformját az 1890-es években. Ez az új igazságügyminiszter, **Szilágyi Dezső** nevéhez fűződött, aki kinevezése után nem sokkal, 1889. május 29-én a költségvetés képviselőházi vitája során fejtette ki

Elmondta, hogy „úgy eljárásunkra, mint bírói szervezetünkre nézve egy összefüggő, organicus és teljes átváltoztatás reformját” kell végigvinni. Három nagy feladatot jelölt ki beszédében: az anyagi jog terén a polgári törvénykönyv megalkotását, a Btk novelláját, míg a „második alkatelem a bírói szervezetnek kiépítése és átalakítása. De evvel a legszorosabb kapcsolatban van - mert hiszen az átalakítást az teszi szükségessé - a két nagy organicus reform a büntető és polgári törvénykezés terén, ti. a szóbeli és közvetlen büntető és polgári eljárás behozatala”. Beszédében leszögezte, hogy kapkodásnak nincs helye, mivel „minden reform annál biztosabban olvad át ..., minél jobban elő van készítve. Minden, ami fokozatosan történik, legyen maradandó és oly alkotás, amely ... a reformokba beleillik és változatlan marad”. Kiemelte, hogy az igazságszolgáltatás minőségének javítása érdekében növelni kell a felsőbíróságok számát, és „biztosítani kell azt is, hogy az első bíróságoknál a kitűnő, tapasztalt bírák és erők megmaradjanak, hogy azoknak rangban és fizetésben emelkedése lehető legyen”.

Szilágyi fellépése kedvező fogadtatásra talált. A méltatás szerint „szakminiszteri programját is oly részletességgel adta elő ..., hogy az ebbeli találgatástól és ajánlgatástól szerencsére megkímélte a sajtót. Justitialis terveit az jellemzi, hogy a jogi szak számára az államélet minden terén uralkodó befolyást követel”.²⁶⁶

---

²⁶⁵ Képv. 1887 napló 12.k. 325- 336.o. 1889

²⁶⁶ Szilágyi Dezső 424.o. MI 1889/31.k.

A sajtó hamarosan konkrét lépésről tudósíthatott, mivel az igazságügyminiszter 1890. január 23-án a Szabadelvű Párt értekezletén „határozott ígéretet tett a táblák szétosztására vonatkozó törvényjavaslat ezen ülésen való beterjesztésére”. A tervezetet az IM-ben szolgáló **Wlassics Gyula** budapesti főügyész helyettes készítette el.²⁶⁷

Az ítélőtáblák számának gyarapítása, az ún. decentralizáció országos mozgalmat indított. Számos település jelezte igényét, hogy szívesen elhelyezne egy táblát, hiszen ezek növelnék a város rangját. A felsőbb bíróságok elhelyezésére 22 város nyújtotta be igényét a minisztériumhoz vagy a Képviselőházhoz. A települések többsége ingatlanok, épületek, pénz rendelkezésre bocsátásával, a felszerelés ígéretével kötelezte magát a tábla és a főügyészség megfelelő elhelyezésére, a hivatalok berendezésére.²⁶⁸

Heves sajtókampány bontakozott ki valamely város mellett vagy ellen, továbbá megindult a kijárási is a kedvező döntés érdekében. Mint a Képviselőházban elhangzott az 1890. évi igazságügyi költségvetés vitájakor, a kijelölés „sok kellemetlenséggel fog járni, mert már eddig is nemcsak vidéki városok, hanem városocskák is arra áhítoznak, hogy az ő kebelükbe is helyezzessék egy királyi tábla”.²⁶⁹

Az új törvény előkészítése során a sajtóban az is felmerült, hogy a készülő szabályozást ki kellene egészíteni „oly intézkedéssel, mely szerint a főügyészségek a korona-ügyésznek rendelvek alá”.²⁷⁰

„A kir. ítélőtáblák és kir. főügyészségek szervezéséről” szóló törvényjavaslatot 1890. április 17-én nyújtotta be az igazságügyminiszter a Képviselőházhoz.²⁷¹

---

²⁶⁷ uo. 1890/33.k. 185.o.

²⁶⁸ I. melléklet A kir. ítélőtáblák és kir. főügyészségek szervezéséről szóló törvényjavaslat indokolásához Képv. 1887 ir. 21.k. 286-287.o. 1890

²⁶⁹ uo. napló 16.k. 111.o. 1890; Kolozsvár sz. kir. város közönségének emlékirata az igazságügyminiszter úrhoz a kir. tábla érdekében 121.o. J 1890/12.; MI 1890/33.k. 369-370.o. tudósít a Győr - Szombathely vetélkedésről, a székhelyek kijelölésének szempontjairól.

²⁷⁰ A korona-ügyészség 656.o. Jogi Szemle (JSz) 1890/20.

²⁷¹ Képv. 1887 ir. 21.k. 261-292.o. 1890

Az általános indokolás leszögezte, hogy a budapesti és marosvásárhelyi tábla már nem tartható fenn az igazságszolgáltatás érdekeinek sérelme nélkül. A hatalmas földrajzi területre és népességre kiterjedő, írásbeli fellebbezési rendszer alapján működő felsőbíróságok nem tudják betölteni feladataikat. Óriási az ügyhátralékuk és perorvoslati funkcióikon túl nem tudnak megfelelő felügyeletet gyakorolni az alsóbb bíróságok felett. Ezért - a területi és népességi arányokra, várható ügyforgalomra, továbbá a megalkotandó, szóbeliségen és közvetlenségen alapuló eljárási jogra figyelemmel - 11 ítélőtáblára van szükség az országban. E szám meghatározásának igazgatási szempontja az volt, hogy „annyi ítélőtábla legyen, a melyek között a törvényszékek és járásbíróságok oly számban legyenek megoszthatók, amennyi a felügyelet és ügyviteli ellenőrzés sikeres gyakorlását biztosítja”.

A sok vihart kavarázó székhelyek kérdésénél az indokolás leszögezte, hogy a kijelölésnél „csakis oly város volt javaslatba hozható, mely nagyságánál, culturalis intézeteinek elegendő voltánál, mívelt társadalmánál fogva felső bíróság elhelyezésére alkalmas”. Figyelembe kellett venni, hogy „legalább a terület egy részének kereskedelmi és közgazdasági központja legyen, és a ... közlekedési eszközök mellett a leendő kir. táblai terület minden pontjáról könnyen elérhessék”. De azt elismerte, hogy földrajzi, népsűrűségi okok miatt részben aránytalan a beosztás, mivel a legnagyobb, budapesti ítélőtábla területe 660 □mérföld, népessége pedig 2,34 millió fő, addig a legkisebb területű pécsi tábla 288 □mérföldnyi, míg legkevesebb népességű a marosvásárhelyi tábla, 0,95 millió fővel.

A javaslat 14.§-a szerint minden tábla mellé főügyészséget is szerveznek, melynek területe azonos a felsőbíróságéval.

A szakirodalomban korábban is felmerült a főügyészségek számának növelése, hiszen mint a jogtudós Szokolay István írta: a „jelenlegi centralizáció mellett ... nem vihető ki, hogy az államügyészség kellő gonddal követhesse, s ellenőrizhesse a törvénykezés menetét; sem az, hogy maga az államügyészség közegei felett alapos felügyelet gyakoroltathassék. Azok a szemlekirándulások, melyek a centrumból néha-néha a főállamügyészség részéről esnek, teljességgel nem elégségesek”.²⁷²

---

²⁷² Szokolay: i.m. 307.o.

A törvényjavaslat a hatékonyság érdekében növelni kívánta a főügyészségek számát, de indokolásában leszögezte, hogy „teljesen fölösleges volna mindenik kir. ítélőtábla mellett már most felállítani a kir. ügyészséget, melynek hatáskörébe a bünvádi eljárás hatályba léptéig többnyire csak felügyeleti és igazgatási teendők fognak tartozni”. Ezért a 24.§ felhatalmazta az igazságügyminisztert, hogy a megalkotandó kódex életbelépéséig „ideiglenesen több kir. ítélőtáblai kerületet egy főügyészségi kerületté összekapcsolhasson, s így a törvényben meghatározott számnál kevesebb főügyészséget szervezhessen”. Ennek megfelelően az indokolás pénzügyi része szerint csak 5 főügyészség szervezése indokolt: 5 főügyésszel, 6-6 helyettessel és alügyésszel, mivel „jelenlegi hatáskörükben ezen létszám is elégségesnek mutatkozik a teendők elvégzésére”.

A javaslat szólt az új szerveknél dolgozó bírák és ügyészek fizetéséről, s arról, hogy a személyzet - beosztásának megfelelően - országos összlétszámba foglalandó. A fizetéseknel az addigi megoldás megszüntetését javasolta úgy, hogy a „fizetés úgy a fővárosban, mint a vidéken legyen egyenlő, mert sem nem igazságos, sem nem méltányos, hogy egyenlő hatáskörű állások, csak azért, mert azokat különböző helyeken kell betölteni” eltérőek legyenek. E kívánságnak a javaslat a lakbérrel egyesített helyi pótlékkal kívánt megfelelni. Az egyes beosztások országos összlétszámba foglalása pedig azért vált szükségessé, hogy így biztosítható legyen a fizetési osztályba és fokozatokba sorolással az előmenetel.

A javaslattal a Képviselőház Igazságügyi Bizottsága egyetértett, s néhány részletét módosítva 1890. április 28-i jelentésével elfogadásra ajánlotta. Az új szervek létrehozását „mint a büntető és magán perjog átalakításának, a helyes igazságügyi adminisztráció életbeléptetésének” előfeltételét méltatta. Támogatta a kormányzati elképzelést, hogy az eljárások kodifikálását előzze meg az átalakítás, mert azok „behozatala már jól begyakorolt bírói szervezet nélkül nem is képzelhető”. A bizottság megállapította, hogy a tapasztalatok alapján a „minister részére biztosított főfelügyeleti jog nem bizonyult be eredményesen kezelhetőnek az ország különböző részeiben elhelyezett bíróságok tevékenységének és ügykezelésének ellenőrzésére, mert a minister, akire elsősorban a kormányzat, s a törvényelőkészítés nagy feladata hárul, az ellenőrzést a központból helyesen nem eszközölheti”. Szilágyi Dezső a bizottsági tanácskozáson azt is kijelentette, hogy hamarosan

javaslatot terjeszt be az igazságügyi szervezetről, melyben „szabályozva lesz a bíróságok és ügyészségek feletti felügyelet minden fokozatban”.²⁷³

A Pénzügyi Bizottság mellékletként csatolt jelentésében szintén tudomásul vette a javaslatot. A tervezett 11 egységről kiemelte, hogy „ezen szám mellett a szóbeliségre és közvetlenségre alapított eljárás sem fog újabb szervezeti változtatást ... maga után vonni, sem az országot újabb ... költségekbe verni”.

A javaslatot 1890. május 2-3, 5-9-e között tárgyalta meg a Képviselőház.²⁷⁴

A legtöbb felszólalás és leghevesebb vita a székhelyek kérdéséhez fűződött. Néhányan kifogásolták az igazságügyi reformok sorrendjét is, mivel előbb az eljárási jogokat kellene megteremteni, és csak utána foglalkozni az új szervezet kialakításával. A főügyészségekre kevés szót vesztegettek a képviselők. Ellenzéki vélemény szerint a „11 királyi táblához beosztott főügyészek jobban fogják a jogegységet veszélyeztetni, ... mert ahány kir. főügyész lesz a vádrendszer mellett, annyiféle lehet a felfogás a tekintetben, hogy valamely cselekmény, mely hivatalból üldözendő, üldöztessék-e vagy sem ... Ez a vádrendszer mellett nagyon is lehetséges, hogy a bíróságok el is fogadják ezeket az indítványokat”. Más felszólaló pedig nem értette, hogy a „főügyészségek és alantasaik közti viszony mi módon lesz szabályozva”, továbbá kifogásolta, hogy a „minister úr tetszésére és belátására van bízva, hogy mely kir. táblákat kössön össze a főügyészségi szervezet szempontjából”. (A szaktekintély Edvi Illés Károly is kifogásolta az egység megbontását, mivel így a „kir. ügyészség központi vezetés nélkül marad”. Leszögezte, hogy az IM nem pótolhatja azt a szerepet, amit addig a budapesti főügyészség vitt, s amely „ezentúl az ennek helyébe lépő koronaügyészségre volna ruházandó”.²⁷⁵)

Szilágyi válasza szerint viszont „legsürgősebb a főtörvényszékek decentralizációja, mert minden reformok között ez az egy az, amelynek akkor is be kellene következnie, ha alaki perjogunkat egészen változatlanul fenn akarnók tartani”. Az Ütv. 26-27.§-aira célozva megemlítette, van rendelkezés, mely részletesen szabályozza a főügyész és az ügyész közti viszonyt. A főügyészségek ideiglenes összevonását sérelmező kifogásra pedig elmondta,

²⁷³ Képv. 1887 ir. 22.k. 123-132.o. 1890

²⁷⁴ uo. napló 18.k. 12-53.o. 1890

²⁷⁵ i.: Az új főügyészségek 2.o. Budapesti Hírlap (BpH) 1890/299.

hogy a törvény biztosítja a keretet akkorra, mikor a szóbeli eljárás hatályba lép, de addig felesleges lenne mindet létrehozni, mert nem lenne elég dolguk. Arra a felvetésre, miszerint a főügyészek veszélyeztetik majd a jogegységet, úgy válaszolt, hogy annak megóvása a bíróságok feladata, nem pedig az ügyészségeké.

A javaslat elfogadását és szentesítését követően június 16-án 1890:XXV.tc-ként kihirdetésre került.

A törvény 1.§-a szerint a 11 ítélőtábla székhelye Budapest, Debrecen, Győr, Kassa, Kolozsvár, Marosvásárhely, Nagyvárad, Pécs, Pozsony, Szeged és Temesvár lett, melyekhez a 2.§ az egyes törvényszékeket osztotta be. A legtöbb, 12 a budapesti, míg a legkevesebb, 3 a nagyváradi táblához került.

Az ítélőtáblák a 13.§ szerint azokban az ügyekben, melyekben végsőfokon jártak el, a „felmerült vitás elvi jelentőségű jogkérdésekben teljes ülésben” dönthettek, melyet a tanácsok mindaddig követni tartoztak, míg azt újabb döntés meg nem változtatta. Az elvi megállapodást a többi táblának, az igazságügyminiszternek és a Curia elnökének is meg kellett küldeni. A később, 1891. augusztus 12-én kiadott 4214.IME rendelet szabályozta ezen üléseket, melyeken a főügyész nem vett részt, de a 10.§ kötelezte a táblát, hogy döntvényét közölje vele.²⁷⁶

*

A decentralizáció rendezése után az IM megkezdte a már jelzett, a bírói-ügyészi szervezet módosítására vonatkozó tervezet kidolgozását. A munka elkészítésére ismét Wlassics Gyula kapott megbízást, aki a szakajtóban vázolta elképzeléseit.²⁷⁷

Megállapította, hogy „nincs még itt az idő, hogy egységes bírói szervezeti kódexet alkossunk”. A végleges rendezés „ideje akkor fog elérkezni, ha a perjogi reformok megvalósulnak és egész jogrendszerünk a mai átmenetből kibontakozva a tartósság jellegét ölti fel”, ezért csak az 1871. évi rendelkezések módosítása, kiegészítése szükséges. Az

---

²⁷⁶ BpK 1891/191. 2.o.

²⁷⁷ Wlassics Gyula: Bírói szervezeti kérdések 414-416.o. JK 1889/51.

igazságügy hatékonyságának növelésére legfontosabbnak a felügyeleti jog összefüggő törvényi szabályozását jelölte meg. Ennek során viszont „óvakodni kell attól, hogy a felügyeleti jog címén az ítélő bíróságok ... az igazságügyi igazgatás közegeivé váljanak. Kellő határt kell tudni vonni az adminisztratív és igazságszolgáltatási felügyeleti jog között. Az utóbbit a fellebbviteli bíróságok gyakorolják, az előbbi az igazságügyminister, az elnökök és elnöki tanácsok feladatát képezi”. Állásfoglalásával így Wlassics elhárította a francia modell követését, amelyben a bíróságok felügyeletét az ügyész látta el. De azt megállapította, hogy a hasonlóságok miatt az „egész ügyészi szervezetre kiható felügyeleti jog is a bíróságokéval együttesen szabályoztatnék”. A továbbiakban a hatékonyság növelésére alapvető feladatnak tartotta a „felsőbb bírói állások elnyerhetését ahhoz a feltételhez kötni, hogy az illető tényleg jogászi életpályán ... hosszabb időt töltött”.

Az ezen elveknek megfelelően kidolgozott tervezetet a minisztérium nyilvánosságra hozta, hozzászólásra buzdítva az érdekelteket.²⁷⁸

A beérkezett vélemények közül legnagyobb felzúdulást a budapesti ügyészségnek 1890 őszén az igazságügyminiszterhez intézett memoranduma okozta.²⁷⁹

Az emlékirat a királyi ügyészség közel 20 éves fejlődését felvázolva kiemelte, hogy a szervezet kivívta helyét és jelentősége egyre nagyobb lesz. Megállapítása szerint az eljárás kodifikálása során le kell szögezni, hogy a „büntető per előkészítése - annak megállapítása, hogy forog-e fenn és milyen büntetendő cselekmény és ki annak a tettese”, a jövőben nem lehet bírói teendő. Így majd a „vád kizárólagos jogával felruházott kir. ügyészség mellett az ítélkezés képezi a bíróság egyedüli funkcióját. Aki a vád felett rendelkezik, föllépésétől függővé teszi az ítéletet is”.

A memorandum az ügyész és a bíróság közti viszonyt elemezve, a közvádlót az ítélő hatóság fölé helyezte. Okfejtése szerint az ügyészség vezetőjét éppúgy megilletik azok az igazgatási jogok, mint a törvényszék elnökét, továbbá a vádhatóság működési elvénél fogva szakmai irányítást is gyakorol beosztottai felett, hiszen utasításai kötelezőek. Ezzel szemben a

---

²⁷⁸ J 1890/31. 278-279., uo. 32. 284-287.o.

²⁷⁹ Az ügyészi kar kívánalmai 377-379.o. uo. 1890/44.

törvényszéki elnök „befolyást a vádlott sorsára csak az előadói tiszttel elvállalása által gyakorolhat”, és itt szavazata csak egy a többi között.

A tárgyaláson az ügyész szerepe nagy, hiszen míg az eljárás első szakában a vezető dönt, addig a „felsőbbség utasítása ... hatályát veszti a tárgyalási terem küszöbén”. Itt már a tárgyaló „ügyészségi tag” határoz, mivel „ezen alkalommal csak saját értelmétől kérhet tanácsot és saját lelkiismeretétől fogadhat el utasítást”. Nehezebb a „szóbeli és közvetlen perben az aktivitás, ... az egyéni és rögtönös elhatározás, mint a testületi tanácskozás által megelőzött döntés”. A vélemény szerint ezért „nagyobb képzettséget, ritkább tehetségeket igényel a vádhatóság, mint a bírói hivatal teendőinek ellátása”.

Az emlékirat sérelmezte, hogy a tervezet alapján a bírák kedvezőbb előmenetelt nyernének majd, mint az ügyészek, holott az „igazság ép úgy, mint az eszélyesség parancsolja a kir. ügyészségi tagoknak a bírói tisztviselőkkel legalább egyenlő javadalmazását és hierarchiai beosztását”.

A tervezet a négyszintű bírósági szervezeten belül a törvényszéki bírák számára lehetővé kívánta tenni előmenetelüket oly módon, hogy táblai vagy curiai bírói címet, rangot és ezzel javadalmazást nyerjenek. Ugyanakkor - mivel az ügyészség csak kétszintű szervezet volt - az elképzelés csak az ügyészségek vezetőinek kívánta biztosítani jutalomként a címzetes főügyész-helyettesi állásba lépés lehetőségét. Így az emlékirat szerint előáll majd a helyzet, hogy a „curiai bírói ranggal felruházott budapesti kir. törvényszéki elnök mellett a ministeri fogalmazói ranggal bíró kir. ügyész fog az ország első törvényszékénél a vádhatóság élen működni”. Sérelem volt az is, hogy az „alügyészek sorsán a tervezet egyáltalán nem változtat. Ezen egyenetlen bánásmód annál sújtóbb, mert ... a főügyészségek csekély létszámánál fogva a kir. ügyészeknek saját karukon belül előléptetésre alig van reményük”. Ezért a memorandum kérte, hogy - figyelemmel az itteni ügyek nagy számára és jelentőségére - a budapesti ügyészség vezetője mindig főügyész-helyettesi ranggal bírjon, míg a beosztottak „kir. ügyészi ranggal és fizetéssel felruháztassanak”. De „ha az előadói tervezet törvénnyé válik, a képzetesebb elemeket a bírói hivatal ... az ügyészi kartól el fogja vonni”.

Más vélemény szerint sem biztosította a tervezet az ügyészek előlépését, hiszen „akit hivatás köt e pályához, s aki leginkább megérdemelné a jutalmazást, az rendszerint megreked azon a helyen”, ahol addig szolgált, hiszen alig van remény magasabb beosztás elérésére.

Ugyanakkor követelmény az is, hogy a „bírság színvonalának emelésével lépést tartson a kir. ügyészség erősítése is”.²⁸⁰

Az e felvetésekre adott bírói válasz megállapította, hogy bár rokonszenvvel figyelik az emlékirat sorsát, de „mi szükség volt a kir. ügyészségi szervezetnek senki által nem vitatott igazságügyi jelentőségét a memorandumban oly öndicséret áradatában részesíteni, s a bírói karnak munkakörét oly becsmérő kisebbítésben feltüntetni?” Az is a budapesti ügyészség szemére vettetett, hogy csak saját érdekeit akarta előmozdítani, a vidékiekkel nem foglalkozott. A cikk megállapította, hogy az előterjesztés hangvétele „előképét nyújtja a kir. bíróságok és ügyészségek között beállható és éppen nem kívánatszerű dissonanciának”.²⁸¹

Más vélemény helyeselte a tervezet címét, mert első helyre tette a bírói kart, s utána az ügyészséget. Ezután azonban felborult a rend, mert a hivatali állások csoportosításáról szóló 50.§-ban már az ügyész szerepelt az első helyen. A szerző szerint ez a végrehajtó hatalom törekvéseire mutat, de ezzel szembeni követelmény, hogy „legyenek az ügyészek úgy, mint az ügyvédek az ügyfeleknek, a megbízó államnak lekiismeretes és tudományos képviselői, de a bíróságoknak ellenőrei, vagy a kormányi megbízás révén a bírák fölé emelt méltóságok soha”. A cikk követelte az 1871-ben megállapított pótlék eltörlését is, mert ha az ügyész a törvényszéki bíróval egy rangban áll és első fokú teendőket végez, akkor fizetése nem lehet több: a „terhes munkát, a felekkel való érintkezést” a bíró végzi, míg az ügyész ezzel szemben „egész kényelemmel dolgozik”.²⁸²

*

Az ítélőtáblák és főügyészségek szervezése időközben annyira haladt, hogy sor került a vezetők kinevezésére, majd az új szervezeti egységekre vonatkozó szabályok kiadására.

A kormány által 1891. január 3-án tárgyalt igazságügyminiszteri előterjesztésnek megfelelően a király 28-án kinevezte az új főügyészeket: e beosztásban maradt Budapesten Kozma Sándor, míg Kolozsvárra áthelyezték az addigi marosvásárhelyit, Vita Sándort.

---

²⁸⁰ i.: A kir. ügyészség és az új szervezés BpH 1890/308. I. melléklet

²⁸¹ Farkas Lajos: A budapesti királyi ügyészség memoranduma 382-383.o. JK 1890/48.

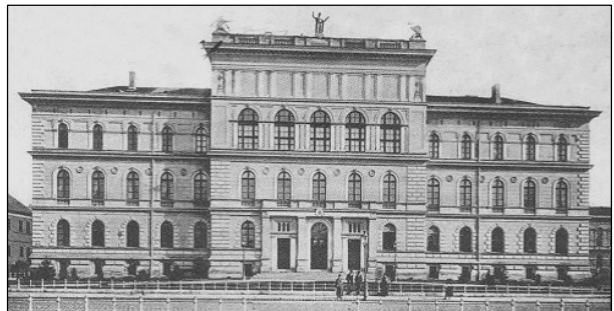
²⁸² XY: A bírói és ügyészi szervezet közötti viszonyról 98.o. J 1891/13.

Szegedre Lobmayer István újvidéki törvényszéki elnök, Kassára Párvy Iván budapesti ítélőtáblai bíró, Debrecenbe pedig Cserna Vince budapesti főügyész helyettes nyert kinevezést.²⁸³

Ezt követően az igazságügyminiszter 1891. február 7-i 762. rendeletében bejelentette, hogy az addigi budapesti és marosvásárhelyi ítélőtáblák s főügyésziségek május 4-én megszűnnek, és az új szervezetek másnap megkezdik működésüket.²⁸⁴

A főügyésziségekre vonatkozó szabályokat az 1891. március 23-i 1657.IME rendelet határozta meg, mely 1.§-ában megállapította, hogy „egyelőre 5 főügyészi kerület létesíttetik, úgymint

1. a budapesti, melyhez a győri és pécsi,
2. a debreceni, melyhez a nagyvárad,
3. a kassai, melyhez a pozsonyi,
4. a kolozsvári, melyhez a marosvásárhelyi,
5. a **szegedi**, melyhez a temesvári kir. főügyésziségek területei kapcsoltnak”.

A rendelet értelmében a főügyészeknek, mint miniszteri biztosoknak kötelességük volt az új hivatalok működésének megszervezése, a személyzeti szervezés és kinevezés lebonyolítása, az iratok átvétele, az átmeneti időszakban a postázás és iktatás biztosítása.²⁸⁵

1891 áprilisában kinevezést kerültek a főügyész helyettesek, kik jellemzően a szervezet tagjai voltak: pl. Havas Imre budapesti és Szerényi Kálmán szekszárdi ügyészek a fővárosba, Battlay Imre Kalocsáról Kassára, Pongrácz Jenő Veszprémből Debrecenbe. Kolozsvárra Jeszenszky Sándor addigi marosvásárhelyi helyettes, míg a szegedi főügyésziségre a pancsovai törvényszéki elnök került. A főügyészek kinevezték a segéd- és kezelő személyzetet is.²⁸⁶

---

²⁸³ MT-CD; BpK 1891/26. 1.o.

²⁸⁴ RT 1891 53.o.

²⁸⁵ uo. 220-225.o

²⁸⁶ BpK 1891/93. 1.o., uo. 95. 1.o., uo. 97. 2.o., uo. 99. 3.o., uo. 100. 1.o.

A főügyészségek létszáma csekély volt: 1891-ben 5 főügyész, 6 helyettes (Budapest 2, vidék 4), 2 fogalmazó, 3 alügyész, 16 irodai dolgozó és 10 szolga teljesített szolgálatot.²⁸⁷

1891. május 5-én a királyi ítélőtáblák és főügyészségek ünnepélyes keretek között megkezdték működésüket. Istentiszteletek után a táblák az előkelőségek jelenlétében ünnepi teljes ülést tartottak. Itt a tábla elnöke a plénum előtt, majd az ő kezébe a bírák, továbbá a főügyész és helyettese tette le az esküt. Az üdvözlő beszédek után ünnepi lakoma zárta a nap eseményeit.²⁸⁸

A működés megkezdése alkalmat adott az új főügyészeknek elképzeléseik, hitvallásuk megfogalmazására. Így Cserna Vincze debreceni főügyész az alárendeltékhez intézett körlevelében - Kozma Sándor szerepét méltatva - megfogadta, hogy „azokon a nyomokon fogok haladni, melyeket eddigi közös főnökünk bölcs vezetése alatt követtünk ..., azon irányelvek érvényesítésére fogok törekedni, melyek folytonos és következetes szem előtt tartása mellett sikerült elérnünk, hogy a kir. ügyészség intézményét ma már országszerte tisztelet, bizalom, sőt népszerűség körvezi”. Felhívta beosztottai figyelmét, hogy a „vádhatóságot megillető jogok gyakorlásában könnyelműek vagy felületesek ne legyenek”. De legyenek „erélyesek - túlhajtás nélkül, higgadtak és megfontolók - tétozás nélkül, rettenthetetlenek a törvény és jog védelmében mindenkor és mindenkiel szemben, és soha ne feledjék, hogy a kir. ügyészség működésének végcélja a valódi igazság érvényre juttatása”.²⁸⁹

Az addigi budapesti főügyészségből kivált szervezeti egységek elbúcsúztak vezetőjüktől, az osztatlan tekintélynek örvendő Kozma Sándortól. A 30 ügyészség vezetői és tagjai részvételével 1891 júniusában tartott ünnepségen a főügyész azzal bocsájtotta útjukra munkatársait, hogy a magyar ügyészi karnak „tudósnak, műveltnak, correctnek és mindennek fölött emberiesnek” kell lennie. Kifejtette, miszerint a „közvádlnak nem kell mindig vádolnia, hogy az államnak nem a büntetés, hanem ... az igazságos és méltányos megfenyítés képezi érdekét”.²⁹⁰

---

²⁸⁷ Iü. állás 1888-1891 28.o. 1892

²⁸⁸ A kir. táblák megalakulása 144-147.o. J 1891/18.

²⁸⁹ JSz 1891/19. 670-671.o.

²⁹⁰ A budapesti főügyész és a humanizmus 801.o. uo.1891/24.; i.: Kozma Sándor 1.o. BpH 1891/153.

A működés megkezdésének nemcsak szép külsőségei és magasztos gondolatai voltak, hanem bosszúságok is előfordultak. A sajtó szerint „ahelyett, hogy a városok gondoskodtak volna arról, hogy nemcsak a bíróság hivatalos helyiségei legyenek elhelyezhetők ..., hanem a bíróság tagjai is találjanak megfelelő lakást, a háztulajdonosok zsarolásának szolgáltatják ki a táblák bíráit, akik drágább pénzen jutnak a vidéki lakáshoz, mint Budapesten”.²⁹¹

Az új ítélőtáblák megalakulása kihatott néhány törvényszék, s így a mellettük működő ügyészség szerepére is: az 1892. május 28-án kiadott 16352.IME rendelet a korábbi 1871-es szabályozást hatályon kívül helyezve az esküdtzéki sajtóperek tárgyalását a felsőbíróságok székhelyén működő törvényszékekre bízta.²⁹²

*

Az ítélőtáblák és főügyészségek szervezése alatt az igazságügyminiszter 1891. február 20-án a Képviselőház elé terjesztette az észrevételeknek megfelelően átdolgozott „A bírói és ügyészi szervezet módosításáról” szóló törvény javaslatát.²⁹³

Az általános indokolás megállapította, hogy beterjesztését követelte az igazságszolgáltatás újjászervezése, a felsőbíróságok átalakítása, a „felügyelet és több pragmatikai kérdés részletes szabályozása”, a korábbi törvények „több feltűnő fogyatékosága”, valamint a „szervezet gondos előkészítése ama nagy feladatok betöltésére”, amelyet a megvalósítandó perjogi reformok követelnek.

A javaslat I. fejezete a felügyeletről rendelkezett, mely elsősorban a bíróságok vonatkozásában jelentett újat, hiszen ez - az 1871:VIII.tc. 5.§-ában általánosan megfogalmazott királyi és az 1871:XXXI.tc. 3.§-a szerint a törvényszék elnöke által a járásbíróság felett gyakorolt felügyeleten kívül - szabályozatlan terület volt. A szabályozás a húsz év alatt kialakult megoldásokat kívánta szentesíteni. Az indokolás ki is mondta, hogy elvileg csak a „királyi táblai szervezettel kapcsolatos felügyeleti jogot” kellene szabályozni, de „ily elszigetelt megoldás helyett sokkal előnyösebb, ha a felügyeleti jog a maga szerves

---

²⁹¹ A városok és a kir. táblák 259.o. JSz 1891/8.

²⁹² RT 1892 1192.o.

²⁹³ Képv. 1887 ir. 26.k. 8-48.o. 1891

összefüggésében, a bíróság és ügyészség minden fokozatára kiterjedőleg nyer” rendezést. Azt is leszögezte, hogy a fellebbviteli bíróság egyes ügyekben gyakorolt ellenőrzését el kell választani az igazságügyi igazgatás körébe tartozó általános felügyelettől, melyet az „elnökök, elnöki tanácsok erélyesebben gyakorolhatnak”. Mivel az igazságügyért a kormány felel, ezért a „felügyeleti jog a kormányzat egy része, és így kétségtelen, hogy a bíróságok főnökei, mint felügyeleti hatóságok a felelős igazságügyminister közegeiül átvitt hatáskörben működnek”. Megállapítása szerint eddig „midőn 66 törvényszék, 385 járásbíróság fölött az igazságügyminister volt csaknem az egyedüli felügyeleti hatóság: egyértelmű volt azzal, hogy hatályos felügyeleti jog nem gyakorolható”. Az ügyészségre pedig kiemelte, hogy „ezen túl nem két, hanem több főügyész között oszlik meg a felügyeleti jog gyakorlása”. Ennek ellenére az „egység és összhang” megőriztetik azzal, hogy a „főügyészségek az igazságügyminister felügyeleti hatósága alatt állanak”.

A javaslat a továbbiakban szólt a gyakorlati bírói vizsgáról, a felsőbb bírói képesítés kellékeiről, a kiváló munkaerők előlépési lehetőségeiről, az összeférhetetlenségről, az összlétszámba foglalásról és rangsorról, az ügyészi áthelyezésről és megbízás visszavonásáról.

Az Igazságügyi Bizottság 1891. március 24-én terjesztette jelentését a Képviselőház elé, melyben megállapította, hogy a javaslat „novelláris jellege, s a különböző szervezeti törvényeken ejtett módosítások természetesen kizárják azt, hogy az egyes fejezetek között szerves összefüggés és kapcsolat álljon fenn”.²⁹⁴

A bizottsági tárgyalásokon alapvető ellenvetésként merült fel, hogy helytelen a bírói és ügyészi szervezetet egy törvényben szabályozni. De győzött az az előterjesztői érvelés, mely szerint a javaslat tekintettel van a bíróság törvénynek alávetettségére, illetve az ügyész „kormányközeg” jellegére, így a törvényben szét lehet majd választani a két szervezethez vonatkozó rendelkezéseket.

A Bizottság elégedetten vette tudomásul, hogy a javaslat emelni kívánja a bírák és ügyészek képzettségét. Mint a jelentés megfogalmazta, a „gyakorlati kiképeztetés az első fokú bíróságoknál és ügyészségeknél a jövőben arra fog irányulni, hogy az illető alkalmazottakban

---

²⁹⁴ uo. 364-392.o.

az ítélő tehetség kiképeztessék, s működési körük olyan legyen, amelyben jogászi gondolkodás nyilvánul”. Méltatták azt az elképzelést is, hogy a joggyakorlati idő alatt az itt dolgozók megismerjék az ügykezelés egészét, továbbá az „igazságszolgáltatás különböző ágai- és foglalkozásaiban egyaránt működjenek”.

A testület a bíróságokat érintő módosítások miatt át is dolgozta a javaslatot, és azt így ajánlotta elfogadásra. A változtatás a vádhatóságot csak annyiban érintette, hogy a budapesti ügyészség memorandumának hatására megállapította: e hivatalnál „több kir. ügyész is alkalmazható, a kik azonban működési pótlékot nem húznak”.

A Képviselőház 1891. április 20-23, 25-ei ülésein foglalkozott a javaslattal.²⁹⁵

A vitában ellenérzés fogalmazódott meg a közös szabályozás miatt. Mint egy felszólalás sérelmezte, a „javaslat ugyanazon felügyeletet határoz az elmozdíthatatlannak, függetlennek mondott bíróra, másrészt az elmozdítható és áthelyezhető ügyészre”. Ebből pedig az következik, hogy az „utasításhoz kötött ügyész ... úgy tekintetnék, mint az elmozdíthatatlan bíró”, vagy „inkább valószínű, hogy nem az ügyész helyeztetik a bíró színvonalára, hanem a bíró süllyesztetik az ügyészére”. Ebből következőleg külön kellene szabályozni a felügyeleti jogot. Több képviselő helytelennek tartotta a bírák feletti táblaelnöki jogosítványokat is.

Szilágyi Dezső e felvetésekre kifejtette, hogy a Btv. „egész seregét tartalmazza a határozatoknak, melyek az ügyészekre is kiterjednek”. Ha pedig a bírói felelősség körében is vannak szabályok, melyek ugyanazok, „akkor abban mi felügyelet ... lehetnek határozatok, melyek közösek”. A táblaelnöki jogkör kifogásolása miatt pedig felvázolta, hogy „lehet a felügyeleti organizmust másképp rendezni, mint ebben a törvényjavaslatban van. Rendezhetjük úgy, mint a francziák tették ... A felügyeleti összes functiót kik gyakorolják? A parquette, az ügyészi szervezet. Általunk nem is ismert állás, a francia procureur general állása viszi az összes bírói administratiót, s a bírói helyekre való candidatióba is befoly. A bírák ellenőrzése fegyelmi szempontból a procureur generalhoz tartozik, az igazságügyministernek megvan a maga hatalmas közege egészen az utolsó tribunálig. Ez egy hatalmas ügyészi szervezet”.

---

²⁹⁵ uo. napló 33. k. 33-70.o. 1891

A vita során az ügyészséget érintően egy figyelemre méltó módosító indítványt tett Polónyi Géza ellenzéki képviselő. A koronaügyész státuszát érintve elmondta, hogy „van tehát nekünk egy szervezett állásunk, amely betöltve nincs, és ez idő szerint hatáskört nem képvisel ... A koronaügyész magasabb állású, mint a főügyész. Igen természetes, hogy a koronaügyész felügyeletének az alatta álló főügyészekre, és ezeknek területére kell kiterjednie”. Ezért indítványozta, hogy a „koronaügyész felügyeleti köre, mint a főügyészek felettes hatósági köre” állapíttassék meg.

Szilágyi Dezső válasza szerint viszont fel sem merült, hogy a koronaügyésznek az „ügyészi administratio tekintetében hatásköre legyen”. A miniszter felvázolta a koronaügyész elképzelt jogkörét, mely szerint „azt az állást foglalná el, melyet a francia cassatio mellett elfoglal a procureur general. Ennek legfőbb feladata ..., hogy a jogegység megóvására ügyel, és akkor is jogorvoslással él, amidőn a felek azzal nem élnek, és ebből a szempontból különböző terjedelmű indítványozási joggal van felruházva”. Véleménye szerint a koronaügyész javasolt jogköre „tökéletesen felesleges fórum lenne, mert az ügyészségnek mindenütt a feje az igazságügyminiszter”, s nincs is „egy ország sem, ahol a legfelsőbb bíróság melletti főügyészi állás ilyenmű hatáskörrel lenne felruházva”. Azt is elmondta, ha a tisztség „felállítatik, valószínűleg úgy lesz szervezve, hogy egy bizonyos kezelőszemélyzet adatik melléje, valamint egy-két ügyészi helyettes, és ezek felett áll ő, mint hivatalfőnök”. A miniszter így kérte, hogy a Ház utasítsa el a felvetést. Szavazásra azonban nem került sor, mert a képviselő indítványát visszavonta.

A vita befejeztével, április 27-én a javaslatnak az igazságügyi bizottsági jelentésben beterjesztett formáját fogadta el a Képviselőház, majd a Főrendiház is. A királyi aláírást követően június 15-én került kihirdetésre „A bírói és ügyészi szervezet módosításáról” szóló 1891:XVII.tc.

A törvény 1.§-a megállapította, hogy minden bíróság és ügyészség az igazságügyminiszter főfelügyelete, míg az egyes egységek saját főnökük vezetése és közvetlen felügyelete alatt állnak. Az ítélőtáblai elnökök és a főügyészek felügyelete a kerületükre terjed ki. A felügyeleti jog tartalmát a 4.§ határozta meg. Ez az ellenőrzésen kívül magában foglalta az intézkedés jogát is, vagyis lehetőséget és kötelezettséget a „tapasztalt rendetlenség, késedelmeskedés és visszaélés megszüntetése, ... megtorlása iránt”. A felügyeletet a jogosultak alapvetően helyszíni vizsgálatokkal gyakorolták. Ennek során személyesen vagy

megbízottjuk útján megvizsgálták az ügyvitelt, továbbá az „alkalmazottaknak a hivatásukra vonatkozó személyes képességeiről és működéséről közvetlen meggyőződést” szereztek. A főügyésznek legalább 2 évente kellett az ügyészségek ügykezelését megvizsgálnia. Ha a fegyelmi vétségnek nem tekinthető szolgálati kötelességszegéssel találkozott, akkor az Ütv. 27.§ a) pontja szerinti megintésén túl rendbírságot is kiszabhatott. (A felügyeleti jogot az 5 főügyészség intenzíven gyakorolta, így 1892-28, 1893-32, 1894-28, 1895-36, 1896-29, 1897-38, 1898-29, 1899-ben pedig 28 ügyészség vizsgáltatott meg.²⁹⁶)

A törvény 7.§-a biztosította a bíróságok önállóságát, amikor kimondta, hogy ügyvitelük megvizsgálására „ügyészségi tag ki nem küldhető”. De nem kerültek hatályon kívül helyezésre az Ütv. azon rendelkezései, melyek szerint az ügyészt a járásbíróságok bűnügyi tevékenysége felett ellenőrzési jog illette. A törvények ütközése miatt ezért a budapesti főügyész 1892. április 11-én körrendeletet adott ki. Ebben Kozma leszögezte, hogy az ügyészek továbbra is ellenőrizhetik a járásbírósági fogházakat és az adminisztratív természetű ügyeket, de a „bűnügyek és bűnvizsgálatok körül az ügykezelésben tapasztalt hiányokat csak feljegyzik, és orvoslás végett a kir. törvényszék elnökének hozzák tudomására”.²⁹⁷

A 10.§ szerint a Curia és az ítélőtáblák kötelesek voltak a törvények hiányosságait, az újabb szabályozás szükségességére felmerült adatokat összegyűjteni, s ezeket évente egy 7 fős bírói bizottságban megtárgyalni. Ebben a bizottságban a korona- ill. a főügyész is részt vett. A törvény indokolása szerint „ezzel nemcsak egy érintkezési ponttal többet akar teremteni, mely a bírói és ügyészi szervezet között annyira kívánatos, hanem alkalmat kíván adni arra, hogy a koronaügyészség és főügyészségek főleg a büntető törvénykezés terén szerzett tapasztalataikat az illető bizottságok tárgyalásainál értékesíthessék”. A bizottság véleményét az igazságügyminiszterhez terjesztette.

A törvény fontos rendelkezései közé tartozott a bírói vizsga, és a felsőbb állások képesítési kellékeinek meghatározása. A 19.§ szerint a megfelelő végzettséggel rendelkező jelöltnek 3 évet kellett a gyakorlatban töltenie: 2 évet bíróságnál, 1-et pedig ügyésznél, ügyvédnél, vagy

---

²⁹⁶ Magyarország igazságügye az 1899. évben (Iü. 1899) 49.o. Bp. 1900

²⁹⁷ Baróthy: i.m. 273.o.

közjegyzőnél, mely után mehetett vizsgázni a Budapesten és Marosvásárhelyen szervezett bizottsághoz.

A 22.§ szólt a magasabb állásokhoz szükséges követelményekről. Az általános képesítési feltételeken túl főügyészhelyettesé azt lehetett kinevezni, aki legalább 5 évig bírói, ügyészi hivatalt viselt, vagy önálló ügyvéd, közjegyző volt, egyetemi vagy jogakadémiai tanárként működött, míg főügyész, koronaügyészi helyettes az lehetett, aki a felsorolt állásokban legalább 10 évet töltött.

A III. fejezet az előremenetelt teremtette meg, mivel a 27.§ 3. pontja szerint a király az ügyészeknek „főügyészhelyettesi címet és jelleget adományozhat, ha ... állásban szolgálva magukat kitüntették”. Az adományozás korlátja volt, hogy nem haladhatta meg az éves költségvetési törvény szerinti együttes létszám egytizedét. A címhez magasabb fizetés - de működési pótlék nem - járt.

Az V. fejezet szabályozta a bírói, ügyészi állást betöltők országos összlétszámába foglalását. A kinevezés rendszerint a legalsó fizetési fokozatba történt. Mint a 48.§ kimondta, „előléptetésre a magasabb fizetési fokozatba annak van igénye, aki a következő alsóbb fizetési fokozatban az összlétszám sorrendje szerint az első”. A rangsort a király által kinevezetteknel a „legfelső elhatározás”, míg másoknál a kinevezési okirat keltének napja állapította meg. A törvény 50.§-a a hivatali állásokat csoportba sorolta a rangsorban és fizetési fokozatban való előlépés érdekében: 1. alügyész, albíró, 2. ügyész, bíró, 3. ítélőtáblai bíró, főügyészhelyettes, 4. curiai bíró, ítélőtáblai tanácselnök, főügyész, koronaügyész-helyettes, 5. koronaügyész, curiai tanács-, s ítélőtáblai elnök.

Az 53.§ kiegészítette az Ütv. 7.§-ának áthelyezési szabályait: a miniszter a koronaügyész-helyettest főügyészi (vagy fordítva), a főügyészt másik ugyanilyen állásba, a helyetteseiket, az ügyészeket, alügyészeket pedig e minőségükben áthelyezhette. Az indokolás szerint a koronaügyész áthelyezhetetlensége annak következménye volt, hogy hasonló ügyészi állás nincs. Ha a miniszter megvonta az ügyészi megbízást, akkor az 54.§ szerint az érintettet a rangjának megfelelő ítélőbírói állásra kellett kinevezni.

*

A szervezeti kérdések után sor került az igazságügyben szolgálók fizetésrendezésére. Az ítélőtáblai és főügyészégi jövedelmeket az 1890:XXV.tc. újonnan határozta meg, de az első fokú szervekre továbbra is az 1871:XXXII.tc. szerinti javadalmazás volt

hatályban. Mivel a mindennapi élet drágult, más állásokban többet lehetett keresni, ezért az 1880-as évek végétől mozgalom indult a fizetések emelésére. Ezt a **zalaegerszegi** törvényszék bírának 1889. február 25-én a Képviselőházhoz intézett kérvénye indította el, mely elemezte az 1700 Ft-os vidéki jövedelem felhasználását, s megállapította, hogy a szükséges kiadások után gyakorlatilag semmi sem marad. A kezdeményezők beadványukat „Átirat Magyarország bíróságaihoz” címmel továbbították az igazságügyi szervekhez azzal, hogy csatlakozzanak hozzá, majd aláírásaikkal támogatva küldjék meg országgyűlési képviselőjüknek vagy a Képviselőház elnökének. (A felhívás oly sikeres volt, hogy 1890 júliusáig kb. 1000 bíró és ügyész írta alá a petíciót.)²⁹⁸

A kezdeményezést támogatta az ügyvédség is a Képviselőházhoz intézett beadványával, mely megállapította, hogy a „bírák mai helyzete teljesen tarthatatlan ... Az anyagi helyzet rosszabbodása mellett a bírák munkaterhe óriási mérvben nagyobbodott, úgy a törvényhozás intézkedései, mint gazdasági haladásunk folytán”. A kérvény ezért kérte az országgyűlést, hogy az „erkölcsi függetlenség magaslatának talapzatát erősítse az anyagi függetlenség biztosítékaival”.²⁹⁹

A szaksajtó is felkarolta a kérdést és éveken át foglalkozott a fizetésrendezéssel. Egyöntetű vélemény szerint az igazságszolgáltatás eredményes működése érdekében sürgetővé vált a probléma rendezése. Egy tömör megfogalmazás szerint „államunkra nézve megszégyenítő az, hogy a bírói és ügyészi kar oly silányul van fizetve, hogy a legtöbb esetben magát tisztességesen fenn sem tarthatja ... Tessék valahára az államnak saját tekintélye, és a bírói és ügyészi kar belső értékének emelése érdekében ... a fizetését emelni”.³⁰⁰

---

²⁹⁸ J 1889/10. 86-87.o.

²⁹⁹ A budapesti ügyvédi kör és a bírák fizetésének felemelése 1.o. Ügyvédek Lapja (ÜgyL) 1889/20.

³⁰⁰ Weisz Ignác: A bírói fizetések felemelése 57.o. J 1891/8.

A hozzászóló bírák nem tudták, hogy az Ütv. miért juttatott külön pótlékot az ügyésznek és ezzel magasabb jövedelmet: „Van aki ezt a kir. ügyészség tagjainak bizalmi állásával, ismét, aki azok áthelyeztetésével, a harmadik a fogházak vezetésével, a negyedik a bűnvádi eljárási költségek és rabtartási számadások vezetésével, s végre az ötödik a külföldnek szintén magasabb javadalmazásával hozza összeköttetésbe”.³⁰¹

A kérvények, megkeresések az országgyűlési képviselőkre sem voltak hatástalanok. Az éves költségvetési törvények vitájakor rendszerint elhangzottak támogató felszólalások: így Polónyi Géza 1890. február 4-én figyelmeztetett arra, hogy a megbecsülés hiánya az igazságszolgáltatás minőségét is érinti, mert az elégtelen javadalmazás miatt „mutatkoznak a jelei annak, hogy az ifjú tehetségesebb jogász nemzedék leszorul a bírói pályáról, mert tanulmányaihoz képest magát kellően jutalmazva, ... existenciáját a bírói pályán kellően garantírozva nem látja”.³⁰²

Az 1891:XVII.tc. részben érintette a javadalmazást is, hiszen a címadományozásnak ez volt a lényege. E javaslat bizottsági megvitatásakor 1891 márciusában az igazságügyminiszter kijelentette, hogy az első fokú „bírák és ügyészek járandóságait, kapcsolatosan a többi állami hivatalnokokkal, már a közeljövőben törvény útján újabban szabályoztatni óhajtja”. Az Igazságügyi Bizottság támogatta is az elképzelést, s leszögezte: a „törvényhozásnak arra kell törekednie, hogy a bíróban az anyagi megelégedettség érzete fenntartassék, mert ennek hiányában a bírói hatalom ... működése sok esetben bizalmat keltő nem lesz”.³⁰³

A rendezés azonban váratott magára. Az újabb Országgyűlést megnyitó, 1892. február 22-i trónbeszéd viszont már kiemelte, hogy sikerült az államháztartás egyensúlyát megteremteni, s ez lehetővé teszi az indokolt szükségletekre való fordítást. A király „beható figyelmet és munkásságot” kívánt a kormány igazságügyi javaslatainak tárgyalásához, a fennálló szabályok javítása, a bűnvádi és polgári eljárás kodifikációja érdekében is.³⁰⁴

„Az állami tisztviselők, altisztek és szolgák illetményeinek szabályozásáról” szóló törvény javaslatát 1892. február 27-én nyújtotta be Wekerle Sándor pénzügyminiszter. Az általános

---

³⁰¹ Farkas Lajos: A bírák javadalmazása 329-347.o MI 1889/31.k.

³⁰² Képv. 1887 napló 16.k. 85.o. 1890

³⁰³ uo. 23.k. 45.o. 1891

³⁰⁴ Képv. 1892 ir. 1.k. 3.o. 1892

indokolás szerint a hazai fejlődés eredményeként a pénz vásárlóereje csökkent, a városi élet fejlődött, s ezzel a szükségletek fedezése megrágult. Az állam újabb feladatokat vállalt, melyeket ellátó tisztviselők kereslete árfelhajtásra vezetett. Ezen okok miatt az alkalmazottak „mai illetményei elégtelenek, s hogy nem csak az előképzettségből, a társadalmi állásból folyó legszerényebb igényeket sem képesek kielégíteni, hanem sok esetben még a megélhetést sem biztosítják”. A javaslat ezért a fizetésemelés iránti mozgalmakat honorálni kívánta. Azonban leszögezte, hogy az állam lehetőségei végesek, és így „rosszabb existenciát nyújt alkalmazottainak, mint a magános”. De mivel az „állam az ő alkalmazottait nemcsak fizeti, hanem őket szolgálatképtelenség esetén ellátja, sőt hozzátartozóikról is gondoskodik”, ezért a tisztviselők csak szerényebb javadalmazást kívánhatnak.³⁰⁵

A javaslat kb. 30000 embert érintett. A benyújtását követően százával érkeztek beadványok, kérvények a különböző foglalkozásúaktól, amiért elhúzódott a bizottsági, majd képviselőházi megvitatása. Ebben szerepet játszott az is, hogy időközben egyesítették a törvényhatósági alkalmazottakra vonatkozó javaslattal. Az igazságügyben dolgozók szintén sok kérvényt küldtek: ezekben magasabb osztályba sorolást, a vidék és Budapest közötti különbszet eltörlését igényelték. Legmerészebben az egri törvényszék és ügyészség beadványa fogalmazott, amelyben a legkedvezőbb rangosztályba sorolást, vidéken magasabb lakpénzt, továbbá a fizetés adómentességét kérték.³⁰⁶

A Képviselőház Pénzügyi Bizottságának jelentése a fővárosi és vidéki illetmények közötti különbséget fenntartását továbbra is helyesnek tartotta a tetemes megélhetési különbségek miatt. Azonban megállapította, hogy ezt nem az alapfizetésben kell kifejezésre juttatni, mint az 1871:XXXII.tc. 8.§-a tette, hanem a helyi pótlék bevezetésével. A Bizottság szerint a pótléket a fővároson kívül Fiuméra is ki kell terjeszteni az ottani speciális nyelvismeret miatt, mert ezért ott nehéz az állásokat betölteni. A jelentés egyetértett a javaslat igazságügyi tisztviselőkre vonatkozó rendelkezéseivel.³⁰⁷

A Bizottság által átdolgozott javaslatról 1893. február 6-24-e között heves vitát folytattak a képviselők, akik valamely foglalkozási csoport érdekeit kívánták érvényesíteni. Az

---

³⁰⁵ uo. 11-148.o.

³⁰⁶ uo. 8.k. 167.o. 1892

³⁰⁷ uo. 1-175.o.

igazságszolgáltatás tagjainak javadalmazásával kapcsolatban két szélső vélemény fogalmazódott meg. Az egyik szerint a bírák és ügyészek illetményei már most is kedvezőbbek más állami tisztviselőkéhez képest, s ha ezt még javítják, akkor „más szakmákban ellenszenvre találnak a kivételes kedvezmények”, melyeket a javaslat nekik kíván nyújtani. Egy másik honatya viszont a szatmárnémeti törvényszék kérvényét idézte, mely szerint a „bíráknak kevesebb qualificatió, erkölcsi és anyagi felelősséggel bíró más állami tisztviselőkkel egy rangosztályba sorolásával ... a bíróságok tekintélye szenved csorbát, melynek fenntartása pedig állami érdeket képez”. Ezért indítványozta, miszerint „mondja ki a képviselőház, hogy a bíráknak, albíráknak, ügyészeknek, alügyészeknek ... rangosztályba sorozását nem helyesli, s ezen okból azzal utasítja vissza”, de ezek fizetésének emelésére azt dolgozzák át.³⁰⁸

Szilágyi igazságügyminiszter felszólalásában kijelentette, hogy „minden első folyamodású bíróságnál alkalmazott bíró és ügyész nyer fizetésben, nyer lakpénzben”. Hangsúlyozta, jogosak a vidéki törvényszékek és ügyészségek észrevételei a budapesti javadalmazásra. Azonban e kérvényezők is elismerték, hogy a fővárosi munkát nehézségei miatt többlettel kell honorálni. Ezért a javaslatban „méltányoltatott a budapesti szolgálatnak különös jellege” a lakbérben és működési pótlékban, de a rangosztály, törzsfizetés mindenhol ugyanaz marad. Wekerle összefoglaló válaszában pedig leszögezte, hogy a különböző állásoknál „célunk nemcsak a fizetésemelés, hanem a fizetések arányosítása” is volt. Érvelése szerint a fizetési osztályok közül az V-VI-ban 7,5%-kal, a VII-XI.-ben pedig 11-16%-kal nőnek majd a fizetések.³⁰⁹

A javaslatot elfogadása után 1893:IV.tc-ként március 24-én hirdették ki.

A törvény 1.§-a az állami tisztviselőket 11 fizetési osztályba, s azon belül fizetési fokozatokba sorolta. Az egyes foglalkozások beosztása a minisztériumoknak megfelelően történt: az igazságügynél a II-ba a miniszter és a Curia elnöke, a III-ba az államtitkár és a Curia másodelnöke, a IV-be a curiai tanácselnökök, az ítélőtáblák elnökei s a koronaügyész, az V-be a táblai tanácselnökök, curiai bírák és a főügyészek, VI-ba a táblai bírák,

---

³⁰⁸ uo. napló 8. k. 351, 356, 411.o. 1893

³⁰⁹ uo. 441, 462.o.

főügyész helyettesek, vidéki törvényszéki elnökök, VII-be az ügyészek, s a törvényszéki és járásbírák egy része, VIII-ba az első fokú bírák és ügyészek, IX-be az alügyészek és -bírák, X-be a jegyzők, fogházfelügyelők, míg XI-be az aljegyzők, iroda segédtsztek, írnokok kerültek.

A törvény az I-IV. osztályba tartozók illetményeit nem érintette.

Az V-XI. osztályba soroltak fizetésben, lakpénzben, pótlékban - a Budapesten és Fiumében alkalmazottak külön is - részesültek. A főszabály szerint VIII. osztályba sorolt bírák és ügyészek számára kedvezmény volt, hogy azon belül csak a két magasabb fokozatba lehetett őket osztani. Alsóbb fizetési osztályból magasabbra királyi kinevezéssel, osztályon belüli újabb fokozatba pedig előléptetés útján juthatott a tisztviselő. A 18.§ biztosította a lehetőséget, hogy a törvényszéki és járásbírák, ügyészek összlétszámának ötöde a VII. osztályba tartozzék. Erre a miniszter tehetett előterjesztést.

A lakpénz fizetési osztályonként különböző, de azon belül fokozattól függetlenül azonos volt. Az egyes településeket négy „polgári lakbérosztályba” sorolták, és így ez is meghatározta a juttatást: az I-be Budapest és Fiume, a II-hoz 15 nagyváros, pl. Kassa, Kolozsvár, Pozsony, Szabadka, Szeged, a II-ba 59 város, pl. Arad, Brassó, Gyula, Ungvár, Veszprém, míg a IV-be a név szerint fel nem sorolt helységek tartoztak. (E besorolás az 1879:XXXVI.tc-kel megállapított katonai lakbérosztályok alapján történt.)

Összességében emelkedést mutattak az igazságügyi jövedelmek: pl. az ügyész Budapesten a korábbi szabályok alapján 2900, míg az új szerint az 1. fokozatban 3200 Ft-ot, vidéken pedig 2000 helyett 2600 Ft-ot kapott évente. (Hatályban maradt az 1871:XXXII.tc. 8.§-a szerinti tiszti pótlék, így az ügyészi javadalmazás továbbra is magasabb volt a bírónál.)

Az 1893. évi fizetésrendezés elégedettséget nem szült. Az igazságügyi állások iránt a következő években csekély volt az érdeklődés, s így „megbosszulta magát a takarékoskodás, mely az állami tisztviselők fizetésének imént eszközölt rendezése alkalmával a magasabb képzettséget igénylő bírói, s bírósági hivatalnoki állásokat mostohán sorolta a fizetési osztályokba”. Sérelmezték a másokkal együtt történt besorolást is, mivel az „albírói, -ügyészi állás teendője a IX. fizetési osztálynak, melybe a számellenőr, telekkönyvvezető is tartozik; a törvényszéki, a járásbírói, az ügyészi állásnak teendője a VIII. fizetési osztálynak a

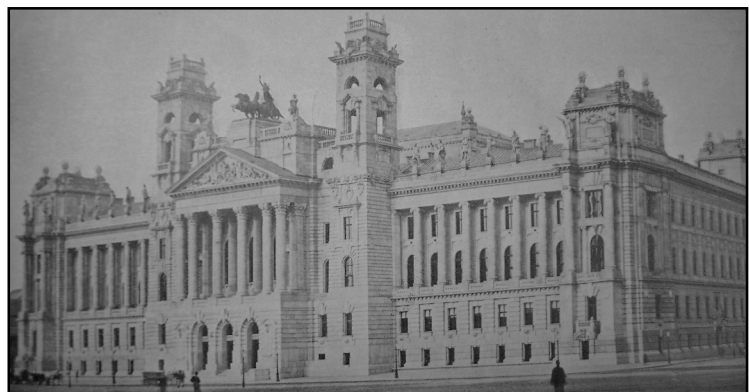
számtanácsos, lottó hivatali ellenőr állásával egyforma javadalmazásával megvan-e fizetve? ... Ez osztályoknak legmagasabb fokozatait - az államkincstár érdekeinek egyoldalú szem előtt tartásával - nem is utalványozták”. A végkövetkeztetés szerint a kellő jövedelem „nem csupán a tisztviselőknek javadalmazási kérdése, hanem a bíróságok tovább működhetésének feltétele”.³¹⁰

*

Az állam pénzügyeinek megszilárdulása kihatott az igazságügyi szervek elhelyezésére is. A költségvetési törvényekben meghatározott összegekből jelentős építkezések indultak országszerte. Az IM ösztönözte a törvényhatóságokat és városokat az építési költségek előlegezésére, melyeket az állam később törlesztett. Így mindezen források felhasználásával 1894-ig számos törvényszéki épület készült el (pl. Győr, Nyíregyháza, Pozsony, Szabadka, Szekszárd, Szolnok, Szombathely, Zilah). Ez a folyamat az egész évtizedben tartott, melynek eredményeként a századfordulóra jelentősen megújult az igazságügyi szervek épületállománya.³¹¹

A kormány 1893. május 3-án törvényjavaslatot terjesztett a Képviselőház elé, melyben Budapesten a Curia és más igazságügyi szervek elhelyezése érdekében jelentős építkezést kezdeményezett. A javaslat szerint a kor igényeinek megfelelő palotát kell építeni a felsőbíróságok és a mellettük működő ügyészségek számára.³¹²

Az 1893:XIII.tc. alapján, s Hauszmann Alajos tervei szerint az új országházzal szemben épült palotában a **Curia** - majd 1900-tól a Koronaügyészség is -, továbbá a budapesti ítélőtábla és a főügyészség nyert elhelyezést.

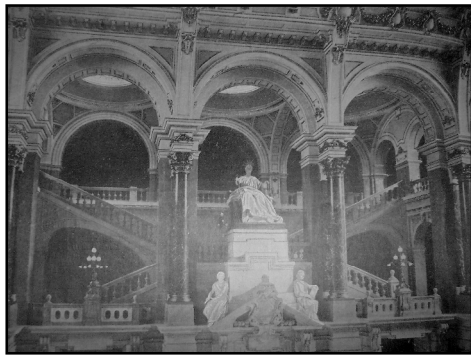

³¹⁰ Kevés a pályázó 25-26.o. J 1895/4.

³¹¹ Iü. állás 1895-1898 272. o.; Kengyel Miklós: A magyar igazságügyi infrastruktúra a kiegyezéstől napjainkig 270-271.o. MJ 1992/5.

³¹² Képv. 1892. ir. 10.k. 328.o. 1893

Az 1896. október 20-án felavatott hatalmas épületet - ami méltó elhelyezést biztosított az ország legfelsőbb jogszolgáltató szervei számára - mint a „hazai építőművészet egyik legkiválóbb alkotását, a millenium emlékét” méltatták átadásakor. A tudósítások kiemelték, hogy „elfárad a szem a pompa láttán”. Mivel „Justiciának ily fényes palotát emeltek, ez nagy fontosságú mozzanata annak a törekvésnek, mely hazánkat a civilizáció terén pár évtized alatt teljesen egyenrangúvá tette azon államokkal, melyek már efféle külsőségekben”

is kifejezésre juttatták az igazságszolgáltatás méltóságát. Elismerést kapott Szilágyi Dezső, aki „művészi érzékének köszönhető”, hogy az építkezés során nemes anyagok kerültek felhasználásra, és az épületet számos műalkotás díszíti. A sajtó megállapította, hogy a rohamosan épülő, gyarapodó fővárosban a palota szobraival, freskóival a „képzőművészeti alkotások dolgában is az elsők közé tartozik”.³¹³

Az épület 147 dolgozószobájából a magas földszinten elhelyezett Koronaügyészségnek 7, míg a főügyészség részére 12 készült, a hozzájuk tartozó 1-1 tanácssteremmel és egyéb helyiségekkel.

*

³¹³ Iü. állás 1895-1898 395.o., Igazságügyi palota 1.o. ÜgyL 1896/44.; Vasárnapi Újság (VÚ) 1898/45. 349-350.o.; JK 1896/32. 255.o.

Az 1890-es évek jogalkotásából a bírói és ügyészi kar tagjai is kivették részüket az IM-be való berendelés során. Ennek személyzete csekély volt, ezért először az 1886:XXVIII.tc. hatalmazta fel a minisztert, hogy alapvetően az első fokú bíróságok ügymenetelének ellenőrzésére bírakat rendeljen be. Mivel e törvény határozott időre szólt, ezért lejártá előtt mindig meghosszabbították hatályát (1888:XLV, 1894:XXXVII, 1899:XLVIII.tc.). Formálisan az 1894-es törvény tette lehetővé ügyészeknek a minisztériumban való alkalmazását, de már korábban is berendelték szolgálatra a szervezet tagjait. Az intézkedés okait szemléletesen világította meg az 1899-es hosszabbítási javaslat indokolása: eszerint az igazságügyi reformok végrehajtása és az újabb feladatok szükségessé teszik, hogy berendelt bírák és ügyészek is tevékenykedjenek az anyagi és eljárási jog megújítása érdekében.³¹⁴

A korabeli felfogás szerint így „elérhető, hogy a miniszterium folytonosan felfrissül a gyakorlati életben működő erőkkal, akik az emberekkel való közvetlen érintkezésből ismerhetik meg nemcsak az igazi életet, hanem a hatályban lévő jogszabályoknak hiányait és hibáit ... Az így szerzett igen értékes tapasztalatokat kell a miniszteriumba behívottaknak értékesíteniük új munkakörükben”.³¹⁵

Az IM-ben szolgáló bírákra és ügyészekre a rájuk egyébként irányadó szabályok voltak érvényesek. Ilyen berendelés keretében teljesített szolgálatot pl. 1894 nyara óta **Battlay Imre** kassai főügyész, akinek feladata a büntető jogalkotás vezetése volt: ő már 1892 óta részt vett a perrendtartás kodifikációs bizottságában más kiválóságok (Plósz Sándor, Vargha Ferenc, Wlassics Gyula) mellett.³¹⁶

*

Szilágyi Dezső hivatalba lépése után nemsokkal, 1890. február 7-én kiadott, a királyi ügyészi adminisztráció egyszerűsítéséről szóló 5608.IME rendeletével a „számvitellel járó munkától és felelősségtől való megszabadítás végett” jelentős könnyítést hozott a szervezet életébe. E rendelkezés alapján az ügyész a törvényszéki elnök megkérdezése után a bíróság irodatisztjét

³¹⁴ Az 1896. évi november hó 23-ára hirdetett Ogy. Képv. (Képv. 1896) ir. 26.k. 298.o. 1899

³¹⁵ -s-ő: Bírák és ügyészek az igazságügyminisztériumban 204.o. JK 1906/24.

³¹⁶ Battlay Imre 111.o. uo. 1896/14., Iü. állás 1895-1898 139.o.

bízhatta meg a rendkívüli munkaterhet jelentő számadások végzésével. Az ügyész köteles volt e tevékenységet havonta ellenőrizni.³¹⁷

Később a miniszter 1890. október 1-jén „A kir. bíróságok előtt fölmerült bűnügyi költségek behajtásáról és elszámolásáról” szóló törvényjavaslata indokolásában elégedetten állapította meg, hogy a „vonatkozó kimutatásokra és számadásokra használt nyomtatványoknak csaknem háromnegyed részét megszüntettem, a többiek pedig lényegesen egyszerűsítettem, s ez által a kir. ügyészek számviteli munkáját majdnem felényire szállítottam le”.³¹⁸

Az elfogadott 1890:XLIII.tc további könnyítést jelentett, amely az ügyészséget mentesítette e feladat alól, és azt a pénzügyigazgatóságokra bízta. Az indokolása szerint erre azért volt szükség, mert az „igazságügyi igazgatást szabályozó rendeletek a kir. ügyészségre alig két évtized alatt annyi időt emésztő s oly nagy vagyoni felelősséggel járó munkát róttak, hogy azoknak köteleességszerű teljesítése különösen a hivatal főnökét közvádloi teendőitől majdnem teljesen elvonta”.³¹⁹

*

Az ügyészséggel kapcsolatban korábban megfogalmazódott magánjogi hatáskör bővítés gondolata is Szilágyi minisztersége alatt vált részlegesen valóra, mivel „A házassági jogról” szóló 1894:XXXI.tc-vel új feladatot kapott a szervezet.

Az 1893. november 29-én a Képviselőház elé terjesztett törvényjavaslat indokolása szerint közérdekből szükség lehet a házasság semmissé nyilvánítására. Így indokolt, hogy a „pert a közérdek megvédésére hivatott hatóság hivatalból megindíthassa”. Megállapítása szerint a „hatósági szervek közül e jog gyakorlására az ügyészség a legalkalmasabb”. A javaslat jogot kívánt adni az ügyésznek, nem pedig kötelezettséget, mivel „annak megítélése, hogy milyen esetekben indokolt közérdekből a perindítás” a belátásán múlt.³²⁰

---

³¹⁷ RT 1890 60.o.

³¹⁸ Képv. 1887 ir. 23.k. 18.o. 1890

³¹⁹ uo. 15-20.o. Bp. 1890

³²⁰ Képv. 1892 ir. 15.k. 1-266.o. 1894

A törvény 47. §-a mások mellett biztosította az ügyész perindítási jogát, aki a már megindított perbe is beavatkozhatott. A „fejletlen korban kötött” házasság megtámadására viszont kizárólag az ügyésznek volt joga az 56. § szerint addig, amíg a házastárs „fejlett korát el nem érte”. Az ügyészt a keresetindítás joga csak az igazságügyminisztertől nyert felhatalmazás alapján illette. Ennek oka az volt, hogy e házassági akadály alól a miniszter utólagosan felmentést adhatott.

A házassági ügyekkel kapcsolatos „eljárás egyöntetűségének” biztosítására az 1895. október 30-án kelt 38532.IME rendelet határozta meg a teendőket.³²¹ Ha az ügyész tudomást szerzett a semmisségi vagy megtámadási per indításának lehetőségéről, az adatokat összegyűjtve, s a tényállást kifejtve jelentést tett a főügyésznek. Ebben nyilatkoznia kellett arról, hogy a perindítás célszerű-e, illetve utólagos felmentés adható-e. Ez volt az eljárás akkor is, ha az ügyész más által indított semmisségi perbe kívánt avatkozni. A jelentést a főügyész a miniszterhez terjesztette fel, és ha az megadta a felhatalmazást, akkor lehetett pert indítani vagy beavatkozni. A beavatkozás lehetőségének megteremtése érdekében az igazságügyminiszter felhívta a törvényszékek elnökeit is, hogy házassági perekben a „kir. ügyész a kereset megindításáról haladéktalanul értesüljön”. Az ilyen ügyek külön lajstromba kerültek, továbbá „minden év január havában az elmúlt évről két példányban kimutatást” készítve, azt a főügyésznek kellett megküldeni.

Az új feladat a dolog jellege miatt az ügyészségekre nem rótt megterhelést, hiszen csekély számban indultak ilyen perek: pl. az 1896-7, míg 1897-5 volt az ügyészi semmisségi, továbbá 2 megtámadási kereset a jelentett 7 esetből.³²²

Egy ekkoriban megjelent átfogó tanulmány további hatásköröket vetett fel az ügyészség részére.³²³ Hiszen az van „hivatva az igazságszolgáltatás egész terén az állam közérdekeit oly irányban érvényesíteni, hogy a bírói hatalom gyakorlásánál az állam törvényei alkalmaztassanak, és a bírói határozatok az állam törvényein alapuljanak”. Az állam az igazságszolgáltatás minden ágában óvja a közérdeket, és ha „nincs is hivatva polgárainak a közérdekkel összefüggésben nem lévő magánügyeibe, s ezekből folyó jogaiba és

---

³²¹ A hatályban lévő igazságügyministeri rendeletek rendszeres gyűjteménye 3.k. 367-370.o. Bp. 1896

³²² Iü. állás 1895-1898 321.o.

³²³ Kéri Miklós: Néhány szó az ügyészségről 145.o. JK 1899/19.

kötelezettségeibe avatkozni ..., még sem mellőzheti közbelépését ott, hol a magánérdek érvényesülése visszahatással lehet a közállomány érdekeire”. Ilyen esetekben az „ügyészség hivatása lenne a közérdek megóvása”. E körbe tartozik a szülői felügyelet megszüntetése, a gondnokság alá helyezés vagy annak megszüntetése, hiszen ezek „oly jogcselekmények, melyek, mint az állampolgárok személyjogait tárgyzók, a közérdek szempontjából is ellenőrzést igényelnek”.

De nem kizárt az ügyészség „képviselési joga az ún. polgári peres ügyek teréről sem”, hiszen az állam nem engedheti meg, hogy törvényei az „ügyben érdekelt felek által e hatályukból kivetköztessenek. Ha a polgári bíró a törvényt ott, hol az a jus cogens jellegével bír, nem ... vagy helytelenül alkalmazza, ily intézkedése a feleknek kölcsönös megnyugvása által törvényessé még nem válik”. A törvénysértő aktus „orvoslást igényel, s ennek kieszközlése ismét az ügyészség intézményszerű feladata lenne”.

*

A korábban megteremtett feladatot, a közigazgatási bizottságokban való részvételt illetően a törvényhatóságok arra törekedtek, hogy a királyi ügyészt minél több teendőbe bevonják. Így az ügyészségek jelentései szerint megbízásokat, kiküldetéseket ruháztak rájuk, taggá választották a központi, illetve a fegyelmi választmányba, a járási közgyámok hatáskörét rendező szabályzat tervezetének tanulmányozása és jelentéstétel végett kiküldött albizottság részesének jelölték, megbízták a vármegyei pénzkezeléssel és ellenőrzéssel foglalkozó tisztségviselők elleni, a fegyelmit megelőző vizsgálat teljesítésével, a gyámsági ügyek megvizsgálásával. Az IM azonban e törekvéseknek ellenállt és rendeleteivel (3656/1893, 1756/1895) kimondta az ügyészi összeférhetetlenséget az ilyen tagsággal és feladatokkal.³²⁴

Az okfejtések szerint - az ügyészekre is vonatkozó Btv. 10.§-a miatt, amely tilalmazta a törvényhatóságok részéről való kiküldetést vagy megbízatást - le kellett mondani e tagságról, illetve kötelesek voltak azt visszautasítani. A fegyelmi ügyekben pedig az 1876:VI.tc. 55.§-ára figyelemmel nem volt megengedhető, hogy a „kir. ügyész, ki a fegyelmi választmányban a vád képviselőjére van hivatva”, ugyanebben a testületben „bíráskodási jogot is gyakoroljon”.

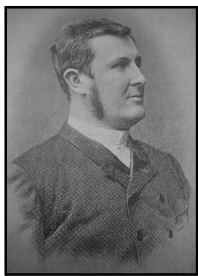
³²⁴ Marschalkó: i.m. 2.pótk. 560-561.o.

A 12026/1895.IM állásfoglalás szerint bár a királyi ügyész „jogi szakképzettségére való tekintettel a közigazgatásnak majd minden ágába bevonható lenne”, de a „közigazgatási bizottságnak hivatalnok és tisztviselő tagjai csak a szakukhoz tartozó ügyekben működhetnek, mint előadók”. Mivel az ügyészi feladatot egyértelműen meghatározta a közigazgatási bizottságról szóló törvény 37.§-a, ezért nem engedhető meg a „megállapított munkabeosztástól való eltérés”, mert így az „albizottságban való részvétele maga után vonhatja azt, hogy ... a szakágához nem tartozó kérdésekben az albizottság előadójaként legyen kénytelen szerepelni”.³²⁵

*

A fő feladatot jelentő bűnügyekben az ügyészségre ezen időszakban növekvő számban érkeztek feljelentések: 1894-70187, 1896-73820, 1899-87075. Ezek eredményeként 12501, 13087, 14976 vádindítvány benyújtására, valamint 18089, 20678, 26383 „ítélettel befejezett végtárgyalásokon” való részvételre, míg a járásbíróági ügyekben 97346, 107012, 151872 indítvány és nyilatkozat tételére került sor. De az ügyészeket terhelte még ezen években 239, 224, 287 fegyelmi tárgyaláson, továbbá 455, 351, 369 felügyelő bizottsági ülésen való részvétel is.³²⁶

*

A királyi ügyészség szervezetét és feladatait illető legjelentősebb változást a hosszas előkészítés után megszületett Bp. hozta. **Wekerle Sándor** miniszterelnök 1892. november 21-i programbeszéde szerint ennek eredménye lesz a „magyar államban a jogegység megalkotása és a jogintézményeknek a modern követelmények szerinti átalakítása”.³²⁷

A Szilágyi Dezső vezette tanácskozások során 1892-93 fordulóján meghatározásra kerültek az új kódex készítésénél irányadó alapelvek. Az ügyészséget illetően - a senki által nem vitatott közvád elvén túlmenően - rögzítésre került, hogy e funkció teljesítése érdekében a

---

³²⁵ uo. 561-562.o.

³²⁶ Iü. 1899 49.o.

³²⁷ Képv. 1892 napló 6.k. 154.o. 1892

szervezetet illeti a nyomozás irányításának joga. Ezen pert előkészítő eljárást csak az ügyész rendelheti el, vezetheti, sőt „jogában áll azt teljesíteni is”: így bárkit megidézhethet, kihallgathat, s „halaszthatatlan szükség esetében szemlét, lefoglalást, személymotozást és házkutatást is fogatosíthat”. A végrehajtáshoz rendelkezésére áll minden rendőri hatóság és közeg, azokat az egész nyomozásra vagy cselekményre utasíthatja. A nyomozás befejezéséről pedig kizárólagosan határoz.³²⁸

Az elkészült javaslat 1895. május 4-én került beterjesztésre a Képviselőházhoz. A mű a vádrendszer elvén épült, így a bírósági szervezet valamennyi fokán szükségessé vált a közzvádloi működés. Az indokolás szerint azonban a kétszintű ügyészi szervezeten a perrendtartás életbelépte alkalmával sem kell majd változtatni.³²⁹

A javaslat a főügyészeknek tényleges hatáskört kívánt biztosítani az eljárásban, így szükségessé vált az 1890:XXV.tc. 14.§-ával létesített minden főügyészi állás betöltése, továbbá helyetteseik számának gyarapítása. Ugyanígy növelendővé vált az első fokú ügyészségek személyzetének létszáma is, mivel a javaslat a nyomozás elrendelését, vezetését, és részben teljesítését rájuk kívánta bízni. A jogkör másik nagy területét pedig a közzvád képviselte jelentette. Az indokolás kiemelte, hogy a „szóbeliség behozatalával be lesz töltendő továbbá a koronaügyész állása, mit az 1871:XXXIII.tc. 28.§-a ez esetre tartott fenn. De minthogy ez állás ... már szervezve van, törvényhozói organisatorius teendő ez irányban sem szükséges”.

Új állásokat is kívánt az előterjesztés, mivel az 522.§ szerint a „közzvadat a járásbíróság előtt rendszerint ügyészségi megbízott képviseli”. Ennek részleteiről nem szólt, az indokolás szerint azt majd a hatályba léptető törvényben kell meghatározni.

A képviselőházi vita előkészítése során az ügyészség nyomozási joggal való felruházásának gondolata ellenállást váltott ki. Az Igazságügyi Bizottság 1896. április 23-i jelentése szerint az „ellenérzés alapja az az aggodalom, hogy egy erőszakos kormány a tőle függő kir. ügyészséget, ha nyomozás teljesítésére lesz feljogosítva, politikai zaklatásokra használhatja

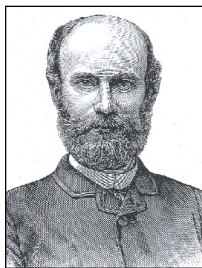
---

³²⁸ A bűnvádi eljárási tanácskozmány megállapodásai 89-90.o. JSz 1893/VIII/3.

³²⁹ Képv. 1892 ir. 26.k. 121-261.o., 27.k. 1-416.o., 28.k. 1-376.o. 1895

fel”. De a bizottságban győzött az érvelés, miszerint „ha találkoznék oly erőszakos kormány, mely egyeseket zaklatni kívánna, vajjon azt a kir. ügyészséget választaná-e erre eszközül, amely ellen kötelességszegés esetében fegyelmi úton is független bíróság jár el, vagy nem inkább a rendőrséget, melynek ő maga a fegyelmi bírója?” Különben is a zaklatást „nem ép úgy gyakorolhatná-e a kir. ügyészség a rendőrség által, melyhez kötelező utasítást intézhet, mintha a nyomozást maga teljesítené?” A bizottság szerint a „védelem és az anyagi igazság szempontjának tökéletes megóvása”, s a „gyors és jó igazságszolgáltatás” miatt is indokolt az ügyészség nyomozási hatásköre. A jelentés szintén támogatta az ügyészségi megbízott intézményét, mivel a „vádrendszer a járásbíróságoknál csak úgy léptethető életbe, ha a vád képviselője önálló közegekre bízatik”. Feladatuk „arra szorítkozik, hogy a járásbíróság előtt indítványokat tegyen, a tárgyaláson a vádat képviselje, és a vádlót illető jogorvoslattal éljen”.³³⁰

A kódex javaslatát a Képviselőház 1896. szeptember 3, 4, 9-12-én tárgyalta meg.³³¹ A bizottsági előadó, **Chorin Ferenc** vitaindítójában kiemelte az ügyészi szervezet fontosságát. Előterjesztése szerint a „vádrendszer következménye, hogy a büntetések földelítése és üldözése első sorban az állami érdek képviselőjének, a k. ügyészségnek esik hatáskörébe”.

Kijelentette, hogy az ügyésznek biztosított hatalommal szemben közjogi biztosítékot jelent a szervezeti felépítés, hiszen „szigorú hierarchikus ellenőrzés alatt áll, ... tagjai felett a büntető vagy fegyelmi hatalmat a bíróság gyakorolja”, továbbá az általa „sértett fél panaszával a független bírósághoz fordulhat”.

A vita során több kifogás érte az ügyészség jogállását és tervezett hatáskörét.

Az ellenzék szerint a „felülről való függés és az utasítások feltétlen elfogadása iránt való kötelezettség nem hogy biztosítékot szolgáltassa, de lehető legnagyobb gyengeségét képezi az ügyészi szervezetnek”. Az utasítás ugyanis lehet „nem tárgyilagos, lehet nem törvényes, lehet egy hatalmi egyéni szempontnak kifolyása”. A tervezett nyomozási hatáskört politikai és dogmatikai okokból is támadás érte. Mint Polónyi Géza kifejtette, az Ütv. 21.§-a szerint az ügyész feljelentéseket elfogadhat, de tanút nem hallgathat ki, s más cselekményt sem

³³⁰ uo. 34.k. 9-11.o. 1896

³³¹ uo. napló 34.k. 19-28, 30-53, 74-136 .o. 1896

végezhet. A javaslat szerinti megoldás esetén viszont ezért „furcsa eset állhat elő”, hiszen az ügyész nyomozhatna, de ez ellentétes lenne a hatályon kívül helyezni nem kívánt idézett törvényhellyel. Másrészt leszögezte, hogy „nem lehet a kormányhatalomnak alárendelt és exponensét képező közegekre, a kir. ügyészségre oly hatalmat bízni, mely a polgároknak minden legszentebb java, becsülete, szabadsága, jövője felett dönt”, ezért „hatásköréből ezen dolgokat feltétlenül ki kell venni”. A kormánypárti vélemény szintén kiemelte, hogy az ügyészséget illetően „bármennyire is történtek talán bizonyos irányban kísérletek, mégis megőrizte függetlenségét, bizonyos intézményi önállóságát”, de a nyomozás jogával felruházva ez „lerontatnék”.

A nyomozási hatáskört ellenző nézetek így akként voltak összegeezhetőek, hogy „mihelyt a kir. ügyész nemcsak a vád hivatott képviselője, hanem csendőr, rendőr és vizsgálóbíró lesz egy személyben, mihelyt neki módjában és jogában fog állani azon alapokat, melyekre vádját akarja építeni, sajátkezűleg összehordani, ... és mihelyt az egyéni szabadság s a háztűzhely szentségébe ... korlátlan hatalommal belenyúlhat”, akkor a kormány fennhatósága alatti szervezet révén a „túlkapasok napirenden lesznek, s a kir. ügyészségi intézményt ... rettegés és megvetés fogja környezni”. (Az ellenkezés alapvető oka az volt, hogy a rendőri hatóságok túlnyomó része az önkormányzatok szerveként működött, amelyek ismét a központi hatalom erősödését látták a javasolt megoldásban.)³³²

Mivel az elképzelés nem kapott támogatást, ezért azt **Erdély Sándor** igazságügyminiszter vissza is vonta. Felszólalásában ugyan hitet tett az „ügyészi nyomozó intézmény jósága” mellett, de mivel ennek „igen sok ellenzői támadtak ... pártkülömbőség nélkül úgy a parlamentben, mint azon kívül”, ezért a kódex létrehozása érdekében inkább elállt tőle.

A vita után több módosítással - melyek az ügyészség szervezetét és feladatköreit más vonatkozásban nem érintették - a javaslatot a Képviselőház, majd szeptember 19-én a Főrendiház „en bloc” elfogadta, és a Bünvádi perrendtartás (Bp.) december 22-én, mint az 1896:XXXIII.tc. kihirdettetett.

*

³³² Kardos Samu: Az új büntető perrendtartás és a kir. ügyészség nyomozó hatalma 5.o. ÜgyL 1896/37.

A Bp. javaslatának vitája idején személyes vonatkozású hírt tettek közzé a lapok: negyedszázad elteltével, 1896 áprilisában nyugdíjba vonult a „magyar királyi ügyészség megalkotója”, Kozma Sándor budapesti főügyész, akinek személyisége rányomta bélyegét a szervezetre. Szerepét a Jogtudományi Közlönyben méltató kortársa, Edvi Illés Károly megfogalmazása szerint Kozma az ügyészség feladatául azt jelölte ki, hogy legyen a büntető igazságszolgáltatás szeme, amely mindent és minden oldalról meglát, s legyen a közlelkiismeret képviselője, amely üldözéssel a védelmet is összeférhetőnek tartja, ahol az igazság ezt követeli”. Méltatása szerint „már mindenki azt várta, hogy a bűnvádi eljárás törvénybe iktatásával ... Kozma Sándort, mint koronaügyészt az egész magyar ügyészi kar élére állítják”. Erre nem került sor, de utódja „akkor lesz a legméltóbb, ha nyomdokába lép”.³³³

Az új budapesti főügyész, Hammersberg Jenő - addig magánjoggal foglalkozó - curiai bíró 1896. május 1-jén lépett hivatalába. A Kozmát méltató lap csípős szerkesztőségi megjegyzése szerint viszont „alkalmasabb lenne vezetőnek az, aki eddig bűnügyekkel foglalkozott”. Hammersberg azonban méltónak bizonyult a nagy elődjéhez. Működésének második évében egy cikk megállapította, hogy „minden várakozást meghaladó mértékben töltötte be a Kozma Sándor ... által hagyott hézagot. Átvette a királyi ügyészi kar alapítójától annak emelkedett, humánus szellemét”, és a „dolog természete szerint kevésbé népszerű állásához a közbecsülésen kívül a népszerűséget is biztosítani tudta magának”.³³⁴

A két első pesti főügyész meghatározó szerepét az utódok később is akként méltatták, hogy az általuk kibocsátott körrendeletek a „főügyészségek első és második decentralizációjáig igen hasznos szolgálatot teljesítettek, és törvény hiányában a bűnvádi ügyészi eljárás és adminisztráció tárgyában valóban nélkülözhetetlenek voltak”.³³⁵

*

---

³³³ Edvi Illés Károly: Kozma Sándor 153-154.o. JK 1896/20.

³³⁴ K.G.: Igazságszolgáltatásunk három főembere 346-347.o. VÚ 1898/21.

³³⁵ Nagyváradi Főü. 1911.El.1/A.87. MOL K.579. 561.cs.

A Bp. megalkotását követően 1897. március 19-én a Képviselőház elé került az életbeléptető törvény javaslata, melynek 9-14.§-ai tartalmazták az ügyészségi megbízottra vonatkozó rendelkezéseket.³³⁶

Az indokolás megállapította, hogy a javaslat „midőn a kir. ügyészség szervezetének kiépítését ez új intézmény felállításával befejezi, kénytelen elszámolni ... államháztartásunk érdekeivel is”. Ezért a kormány nem kezdeményezhette a „járásbíróági közvádlo teendőinek végzésére magasabb fizetéssel bíró rendes államhivatalnoki új állások rendszeresítését”, továbbá „nem lehetett a kinevezés feltételül magasabb jogi ... minősítést előírni, amelyre a rendszerint egyszerűbb tényállású bírósági ügyek mellett nincs is feltétlen szükség”. Így a legjobb megoldás, ha ügyvédek kerülnek kijelölésre, akik „esetről-esetre megállapítandó évi díj mellett hajlandók vállalkozni, s akiknek magasabb jogi képzettsége és teljes megbízhatósága tökéletes biztosítékot nyújtana” feladatuk ellátására.

Az Igazságügyi Bizottság 1897. május 14-i jelentésében elfogadni javasolta e megoldást, azzal a kiegészítéssel, hogy az ügyészségi megbízott ezen „alkalmaztatása rendes fegyelmi hatóságának jogkörén nem változtat”.³³⁷

Az elfogadását követően augusztus 28-án kihirdetett 1897:XXXIV.tc. (Bpé.) 9.§-a szerint az lehetett ügyészségi megbízott, aki megfelelt a köztisztviselők minősítéséről szóló 1883:I.tc. 1.§ a), b) pontjai szerinti végzettségnek (ügyvédi oklevele volt vagy jogtudori címet szerzett), és az állam nyelvét ismerte. Az indoklás szerint viszont az is kíváncsi volt, hogy a „megbízott értse azon bíróság területén leginkább használatban levő nyelveket is, amelynél működik”. Így e feladatra gyakorló ügyvédet vagy a fenti képzettséggel bíró köztisztviselőt rendelhetett ki az igazságügyminiszter, aki a megbízást bármikor megvonhatta. A megbízott annak az ügyésznek volt alárendelve, akinek kerületébe kirendelték.

A Bpé. 1.§-a kimondta, hogy a kódex legkésőbb 1900. január 1-jén hatályba lép, a 28.§ pedig felhatalmazta az igazságügyminisztert a végrehajtására. E felhatalmazás kiterjedt az ügyészség számára „célszerűnek látszó módosítások és kiegészítések” megtételére is.

---

³³⁶ Képv. 1896 ir. 5.k. 205-210.o. 1897

³³⁷ uo. 7.k. 40-56.o. 1897.

A következő években serény munka folyt az IM-ben a Bp. és melléktörvényei határidőben való életbeléptetésére.³³⁸

Az 1899. augusztus 15-én megjelent 3200.IME rendelet szerint a Bp. 1900. január 1-jén valóban hatályba lép, továbbá szabályozta az ügyeknek a régi eljárásból az újba való átadását. Szeptember 20-án kiadásra került a 3300.IME rendelet, amely a hatálybalépés alkalmával teendő ügyészi intézkedésekről szólt.³³⁹

A rendeletek közül szervezeti szempontból az ügyészségi megbízotti és az új ügyészségi utasítások bírtak különös jelentőséggel.

Az 1899. október 20-án kiadott 4700.IME utasítás szerint a megbízotti feladat ellátására az ügyész a főügyészen keresztül tett javaslatot.³⁴⁰ A személy kiválasztásához rendszerint nem írtak ki pályázatot. Ha a jelölt közszolgálatban állt, akkor a felettesétől tudakozódni kellett „képessége, szorgalma, magaviselete, ... tulajdonságai és egyéb életviszonyai felől”, továbbá arról, hogy a kijelölés ellen van-e kifogása?

Az igazságügyminiszter által határozatlan időre kinevezett ügyészségi megbízottnak feladata ellátásához esküt tennie nem kellett. A kinevezési okirata kézhezvétele után haladéktalanul köteles volt jelentkezni annak a járásbírósnak az elnökénél, amelyhez kirendelést nyert. Az elnök feladata volt a megbízott jelentkezéséről az ügyész értesítése.

A megbízott köteles volt székhelyén lakni, s eltávozását helyettesítése érdekében előzetesen bejelenteni a járásbírósnak vezetőjének. Részére a járásbírósnál egy szobát vagy legalább egy zárható íróasztalt kellett biztosítani. A díjazásuk Budapesten magasabb volt, mint vidéken (működésük első évében, 1900-ban 600, illetve 400 korona). Részére - ha nem állt

---

³³⁸ Iü. állás 1895-1898 150-151.o., A Magyar Királyi Kormány 1899. évi működéséről és az ország közállapotairól szóló jelentés és statisztikai évkönyv (Jelentés) 181-183.o. Bp. 1900

³³⁹ IK 1899/8. 229-236.o., uo. 10. 280-289.o.

³⁴⁰ uo. 11. 314-327.o.

közszolgálatban - az ügyész 4 hét szabadságot adhatott, amely alatt fel volt mentve a teendők alól.

A megbízottat az ügyész, illetve a főügyész minden teendőre utasíthatta. Hivatalos működését az ügyész felügyelte: évente legalább egyszer ellenőrizte ügyvitelét, megvizsgálta a tevékenysége miatti panaszokat. A megbízottat az elkövetett hibákra, eljárásának szabálytalanságára figyelmeztethette. Végso esetben javasolhatta a megbízás visszavonását, és ezen felül fegyelmi vagy büntetőeljárás iránt intézkedhetett.

A megbízottnak lajstromot kellett vezetnie, a befejezett ügyek iratait pedig negyedévente megküldte az ügyésznek megőrzésre.

*

Az eljárás rendezése és a szervezeti változások miatt szükségessé vált a majd három évtizede kibocsátott ügyészségi utasítás felváltása egy újjal, melyet az 1899. november 15-én kiadott 4600.IME rendelet tett meg.³⁴¹

A korábbinál háromszor nagyobb terjedelmű, 167 §-ból álló utasítás első címe a szolgálati viszonyokról, míg a második az ügyvitelről szólt.

Az I. fejezet (1-25.§) rendelkezett a hivatali állások betöltéséről. Fennmaradt az ügyészi, alügyészi beosztás pályázati jellege, míg a felsőbb tisztségekbe enélkül történt a kiválasztás. Változatlanul a főügyész jogosítványai közé tartozott kerületében a kezelő-, segéd- és szolgaszemélyzet kinevezése.

A II. fejezet (26-50.§) szólt a szolgálati viszonyból folyó kötelességekről, jogokról és kedvezményekről. Az ügyésznek, a segéd- és kezelőszemélyzetnek a szolgálati helyükön kellett laknia, eltávozásukat, akadályoztatásukat, összeférhetetlenségüket felettesüknek bejelenteni. A korábbihoz hasonlóan szólt a rendelet a hivatal nyitvatartásáról, a szolgálati utasítások teljesítésének kötelezettségéről.

---

³⁴¹ uo. 313-314.o., melynek mellékletét képezte az utasítás szövege.

A 32.§ szerint a korona- és a főügyész az igazságügyminiszternek, az ügyész pedig a főügyésznek jelentéseket tett. A főügyész a kerületében működő ügyészeknek rendeleteket, más ügyészi hivatalhoz pedig átiratot küldött. Minden külön intézkedést igénylő ügyről önálló jelentést kellett tenni.

A 37.§ kiemelte, hogy az „ügyészség tagjai és hivatalnokai kötelesek a hozzájuk forduló magán egyének irányában higgadt és előzékeny bánásmódot tanúsítani”. Értesítést lehetett adni az ügy számáról és az előadó nevééről. Egyéb ismertetést csak a vezető adhatott.

A rendelet szólt a fizetés, jutalmazás, segélyezés, szabadságolás kérdéseiről: a főügyésznek, a helyettesnek, az ügyésznek, s alügyésznek továbbra is 6, míg a koronaügyészség tagjainak 8 hét szabadság járt. A 46.§ szerint ennek „beosztásánál ügyelni kell arra, hogy az ügymenet fennakadást ne szenvedjen és helyettesítésre szükség ne legyen”.

A III. fejezet a működési kört szabályozta: az általános előírás szerint a korona-, a fő- és a királyi ügyész a hivatali vezetést maga végezte, a közvádlókat pedig belátása szerint osztotta meg helyetteseivel, továbbá meghatározta a segéd- és kezelőszemélyzet munkakörét.

A különös szabályok az egyes ügyészi egységek feladatairól rendelkeztek. Az 55.§ szerint a koronaügyésznek az igazságszolgáltatás, ezen belül az ügyészség működéséről szerzett tapasztalatairól évente jelentést kellett tennie az igazságügyminiszternek.

Az 57.§ szerint a főügyész jelentéstételt rendelhetett el: a fontosabb ügyekről vagy bizonyos ügycsoportokról esetenként vagy időszakonként kellett őt tájékoztatni.

Az ügyészségek működési körét tartalmazó 59-83.§-ok szóltak a Bp. alapján teendő egyes intézkedésekről: pl. feljelentés felvétele, nyomozóhatóság ellenőrzése, bűnjelkezelés és az ezek dokumentálására szolgáló jegyzékekről, nyilvántartásokról. (A 66.§ szerint az ügyész a nyomozó hatóság mulasztását, szabálytalan eljárását annak felettesénél, felügyeleti hatóságánál jelezte a megfelelő intézkedés végett.)

A IV. fejezet (86-101.§) rendelkezett a szervezeten belüli felügyeletről. A koronaügyész saját hivatala felett bírt e joggal. Ha más ügyészség tagjával kapcsolatban vélte felfedezni

felügyeleti intézkedés szükségét, erről az illetékes főügyészt értesítette vagy a miniszternek jelentette az esetet. A főügyészt és az ügyészt az 1891:XVII.tc. szerinti jogosultságok illették meg. A 87.§ az e törvényben megfogalmazottakon túl a felügyelet feladatává tette „oda hatni, hogy a közszolgálat, a hivatali személyzet közötti egyetértés, kölcsönös támogatás és a hivatalos fegyelem követelményeinek szigorú teljesítése által megkönnyíttessék és előmozdítottassék”. Ellenőrizni kellett, hogy az ügyészséghez beosztott bírósági aljegyzők és joggyakornokok „gyakorlati kiképeztetése több oldalú és alapos legyen”, továbbá a „hivatali személyzet egyes tagjainak képzettségét és tevékenységét figyelemmel kísérni, és az erre vonatkozó adatokat gyűjteni”.

A 90-100.§-ok részletesen szabályozták az ügyészségekkel és a személyzettel kapcsolatos vizsgálatok, panaszok intézését, a teendő intézkedéseket.

A 2. cím (106-167.§) az ügyvitelről szólt, meghatározva az iktatás, kiosztás, kiadmányozás, kézbesítés, irattározás szabályait.

Az új ügyészi utasítás majd a Bp-vel egyidejűleg lépett hatályba.

*

Az 1899. december 10-én kiadott 3222.IME rendelet teljessé tette a szervezetet, mivel 1.§-a kimondta, hogy az Ütv. 2.§ a) pontjában írt koronaügyészség, valamint az 1890:XXV.tc. 14. §-a szerinti 11 főügyészség 1900. január 1-jén megkezdte működését. Így 1899. december 31-ével megszűnt a budapesti főügyésznek az Ütv. 28.§-a szerinti koronaügyészt helyettesítő hatásköre, illetve megszűntek az addigi összevont főügyészségi kerületek. A rendelet további §-ai az ügyek és iratok átadását szabályozták.³⁴²

*

A hatálybalépéssel kapcsolatos jogszabályok kidolgozása mellett alapvető fontosságú volt a szervezet működéséhez szükséges anyagi és személyi erőforrások biztosítása.

---

³⁴² BpK 1899/288. 2.o.

A jelentős változásokat hozó perrendtartás kapcsán létszámnövelési igények fogalmazódtak meg. Ezek lényege szerint a „vádrendszerre felépített bűnvádi eljárás tetemesen kiszélesbítette a kir. ügyészség hatáskörét, következőleg a hivatalos teendők is a mai létszámnak meg nem felelő arányban fognak szaporodni”. Az 1890-es évek jelentős ügyérkezés emelkedése (pl. 1894-544767, 1896-569249, 1899-623498) aggodalmat okozott, mivel „némelyik ügyészségnél a nagy munkaforgalom és a személyzet elégtelensége miatt néha hónapokig is eltart a bűnperek megtorlódása”. A Bp-ben meghatározott, megnövekvő ügyészi feladatok mellett fennmaradtak az egyéb hatáskörök, a fogházak és börtönök irányítása, felügyelete, azok számos adminisztratív teendőjével. Ennek a nagyszámú feladatnak „pontos szakszerű betöltését a polgárok legfőbb érdekei s így az állami érdekek is követelik”, melynek csak a létszám növelésével tud eleget tenni az ügyészség. (A régi eljárási rend utolsó évében, 1899-ben 220 ügyészből állt a szervezet.)³⁴³

Az IM számára nagy feladatot jelentett a korábban nem létezett ügyészségi megbízotti állások betöltéséhez a több száz jelölt megtalálása a járásbírók mellé. Ennek érdekében a minisztérium leiratot intézett a törvényszéki elnökökhöz azért, hogy jelöljenek jegyzőket és aljegyzőket.³⁴⁴

Az ügyészségi megbízottakat 1899 decemberében rendelte ki az igazságügyminiszter: 571 fő lett e feladatra vagy helyettesül nevezve. Jelentős részük ügyvéd volt, de akadtak bírósági aljegyzők (pl. Gödöllőn Berinkei Dénes későbbi igazságügyminiszter, majd miniszterelnök, Kassán Timkó Zoltán, Temesváron Mendelényi László, leendő koronaügyészek), nyugdíjas bírák, főszolgabírák, rendőrkapitányok, joggyakornokok is.³⁴⁵

A szervezés során az 1899. december 6. és 13-i kormányüléseken elfogadott előterjesztéseknek megfelelően megtörténtek a királyi kinevezések: 1899. december 13-án koronaügyész lett Hammersberg Jenő budapesti főügyész, míg Győrbe Szerényi Kálmán kolozsvári ítélőtáblai tanácselnök, Pécsre Sável Kálmán helyi, Pozsonyba Kray István balassagyarmati, Nagyváradra Tassy Pál ottani, Temesvárra Igyártó Sándor debreceni törvényszéki elnökök kaptak kinevezést, míg Marosvásárhelyre Kozma Gyula kolozsvári

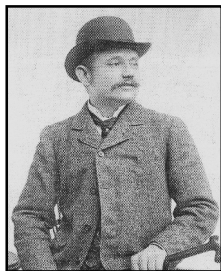
---

³⁴³ IM 1899 43, 49.o.; Severus: Elméklkedések az igazságügyi költségvetés előtt 61.o. J 1899/8.

³⁴⁴ uő.: Az ügyészi megbízottak 221.o. uo. 1899/28.

³⁴⁵ IK 1899/12. 422-430.o.

főügyész lett áthelyezve, az ő helyét pedig Gyárfás László csíkszeredai törvényszéki elnök töltötte be. (A kinevezettek közül több korábban ügyészként vagy főügyész-helyettesként is szolgált, pl. Szerényi, Kray, Tassy.)³⁴⁶

A tisztségek betöltése áthúzódott a Bp. hatálybalépte utáni időre is, mivel a kormány 1900. január - februárban is több ülésén tárgyalta további személyi kérdésekről. Ennek megfelelően február 7-én koronaügyész-helyettesi kinevezést kapott Katona Béla budapesti főügyész-helyettes, itteni főügyésszé pedig Kozma Sándor hajdani helyettesét, Székely Ferenc curiai bírót nevezte ki a király. Ekkor nyerte el tisztét 8 főügyész-helyettes is, köztük Budapestre a nagy jogirodalmi tevékenységet folytató, a kodifikációban is részt vett **Vargha Ferenc**.³⁴⁷

A tisztségek elcsúszott betöltésének pénzügyi okai voltak, ugyanis az 1900. évre még nem volt állami költségvetés, illetve a kormányzat fokozatosan, a teendők szaporodásával párhuzamosan kívánta betölteni az állásokat. A kormány csak 1899 őszén foglalkozott az igazságügyi tárca jövő évi költségeivel, köztük az ügyészségekkel kapcsolatos túlkiadások kérdéseivel. A megnövelt ügyészi létszámon túl fedezetet igényelt az ügyészségi megbízottak díjazása, tovább az új főügyészségek felszerelése és berendezése is. (A kódex hatályának első évében, 1900-ban 232 ügyész látta el feladatait.)³⁴⁸

*

A kormányzat tisztában volt azzal, hogy a Bp. hatálybaléptetése, „különösen az esküdtbíróságok felállítása a kellő nagyságú terem és mellékhelyiségek nélkül nem eszközölhető, ilyenek pedig a vidéki városokban ... rendelkezésre nem állanak”, továbbá a „nagyobb testületű királyi törvényszékek ... egy épületben való célszerű elhelyezése” indokolt, ezért az „építkezések terén a figyelem első sorban a kir. törvényszékekre volt irányzandó”.

³⁴⁶ BpK 1899/290. 1.o., uo. 291. 1.o., uo. 295. 1.o.

³⁴⁷ MT-CD; BpK 1900/32. 1.o., 35. 1.o.; Nánási László: Emlékkönyv Vargha Ferenc születésének 150. évfordulójára 9-10.o. Bp. 2008

³⁴⁸ MT-CD; Az 1900-ik évi igazságügyi költségvetés 1.o. JK 1899/43.; Jelentés 1900 191-192.o.

A felmérések szerint „18 törvényszék elhelyezési állapota sürgős orvoslást” követelt, más helyeken pedig bővítések váltak indokoltá. Az elhatározás szerint az új épületek „kivétel nélkül akként tervezetnek”, hogy azokban a törvényszék, járásbírószék és ügyészség számára „kellő számú helyiségek álljanak rendelkezésre”. Így a célkitűzésnek és az állapotfelméréseknek megfelelően a kormány olyan építési politikát folytatott, melynek eredményeként évente kerültek átadásra újabb és újabb igazságügyi épületek (1898 pl. Besztercebánya, **Nagyvárad**, Aranyosmarót, 1899 pl. Arad, Gyula, Miskolc).³⁴⁹

1899-ben az újonnan létrehozott szervek elhelyezésére is sor került: a Koronaügyészség a Curia palotájában, a marosvásárhelyi főügyészség a frissen elkészült törvénykezési épületben, a pozsonyi pedig a volt országházban kapott helyet. Győrben, Pécsen, Nagyváradon és Temesvárott a városok gondoskodtak megfelelő épületekről.³⁵⁰

A személyi és tárgyi feltételek biztosításával a királyi ügyészség készen állt a szervezet életében új korszakot nyitó kódex alkalmazására.

---

³⁴⁹ Jelentés 1898 181.o., uo. 1899 187.o.

³⁵⁰ uo.

VI. A királyi ügyészség klasszikus korszaka (1900-14)

A Bp. 1900. január 1-jei hatálybalépése a kormány értékelése szerint létrehozta az alaki jog egységét, hiszen ezzel az egész országban ugyanazon jogszabály alapján történt a büntető igazságszolgáltatás. A kódex a vádrendszer elveit emelte érvényre, a királyi ügyészséget több új perjogi hatáskörrel ruházta fel, s így lényegesen növelte a hatalmat, mellyel az a büntető törvénykezés terén a korábbiakhoz képest bírt.³⁵¹

Az ügyészség jogkörét kettősen határozta meg a Bp., mivel „nem csupán a közvád organuma, hanem közhatóság is”: közvádlóként „perjogi állása az ügyfél természetével bír”, míg a „közhatóság gyanánt eljáró kir. ügyészség jogai, függetlenül a terhelt és képviselőjének jogaitól, egészen önállóan s csupán a közérdek szempontjából ítélandók meg”.³⁵²

Közhatóságként az ügyészség legfontosabb jogkörét a nyomozással kapcsolatos feladatok alkották, melynek során

- kötelessége volt a tudomására jutott, hivatalból üldözendő bűncselekmények miatt a nyomozást elrendelni, teljesíttetni; annak egésze vagy egyes cselekmények végett a rendőri hatóságokat és közegeket megkereshette, utasíthatta, a nyomozás menetét irányította és ellenőrizte, a nyomozás érdekében minden közhatóságtól felvilágosításokat, értesítéseket kívánhatott (84, 92, 93.§),
- a feljelentést nála kellett megtenni, ha nem ott történt, akkor ide kellett áttenni (87, 90, 94, 95.§),
- az ismeretlen tettes kipuhatolására intézkedett, a távollevő és szökevény terhelt ellen eljárt (93, 470.§),
- a rendőri szervek a nyomozásról és annak eredményéről értesítették (94.§); a vizsgáló- és a járásbíró ide tette át az általa felvett jegyzőkönyveket (95.§),
- szemlét, lefoglalást, motozást, házkutatást, előzetes letartóztatást indítványozott, halaszthatatlan szükség esetén fogantatásukra a rendőrséget utasíthatta (98, 178.§),
- a nyomozás megszüntetését vagy befejezését elrendelte (101.§).

---

³⁵¹ Jelentés 1900 175.o.

³⁵² Balogh - Edvi Illés - Vargha: i.m. 1.k. 222.o.

Az ügyészség közhatósági jellegéből folyt, hogy olyan jogok is megillették, melyek a magánvádlót nem. Így

- a fegyveres erő kirendelése iránt közvetlen megkeresést tehetett (35.§),
- letartóztatással, fogollyal a vizsgálóbíró engedélye, ellenőrzése nélkül érintkezhetett (154.§),
- a büntetést végrehajtotta, arra halasztást adhatott (494, 504, 506, 510, 515, 516, 559.§).

Az ügyészség közvádlói jogkörében

- a vád képviselőjét megtagadhatta, a vádat megváltoztathatta, indokoltan elejthette (34, 35, 38, 42, 275, 276, 315.§),
- közérdekből átvehette a magánvádas ügy képviselőjét (41.§),
- jelenléte nélkül nem volt megtartható a főtárgyalás (302.§),
- a vádlott javára, terhére fellebbezhetett (383.§),
- újrafelvételnek csak az indítványára volt helye (445.§).

Különös fontosságúak voltak azok a hatáskörök, amelyek a kódex legalitási elve mellett lehetővé tették az eljárások mellőzését: a 34.§ szerint az ügyész megtagadhatta a vád képviselőjét, ha meggyőződése szerint a feljelentett cselekmény nem volt büntethető, vagy ha az eljárás sikeréhez szükséges bizonyíték nem látszott megszerzhetőnek. A 101.§ pedig kimondta, hogy a nyomozás megszüntetendő: ha bűncselekmény nem forog fenn, az eljárás folytatásához szükséges felhatalmazás vagy kívánat hiányzik, a jogosult magánindítványt nem tett vagy azt visszavonta, ha a további eljárástól bizonyítékok hiánya vagy azok megszerzésének rendkívüli nehézsége miatt eredmény nem volt várható.

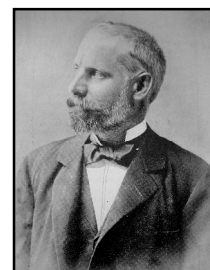
A Bp. számos jogkört biztosított a királyi főügyésznek, mivel

- meghallgatása után határozott az ítélőtábla a bíróságok közötti hatásköri és illetékességi összeütközésekről (28.§),
- az ügyészségek közötti illetékességi ütközést eldöntötte (a különböző kerületekbe tartozó ügyészségek, illetve a főügyészségek közötti összeütközésről az igazságügyminiszter határozott (37.§),
- a mentelmi jog felfüggesztése iránti megkeresést rajta keresztül kellett az Országgyűlés illetékes házához terjeszteni (40.§),

- ha az ügyészség megtagadta a vád képviselőjét, a sértett hozzá folyamodhatott (42.§),
- a vádlott terhére szülő ügyészi fellebbezés esetén az ügy iratait hozzá kellett felterjeszteni, s azokat indítványával az ítéletáblához, vagy a fellebbezést visszavonva a törvényszékhez küldte meg (396, 398, 401.§),
- a táblai főtárgyalást jelenléte nélkül nem lehetett megtartani (409, 412, 421.§),
- semmiségi panasszal csak ő élhetett a Curiához (430.§).

*

A Bp. rendelkezéseinek végrehajtására **Plósz Sándor** igazságügyminiszter 1900. április 25-i 2100. köriratával fordult a főügyészekhez, mely alapvető jelentőségű előírásokat tartalmazott a törvény alkalmazására.³⁵³

A bevezető leszögezte, hogy az ügyészeknek „minden egyoldalúságtól menten, nem csupán a vád érdekeit kell szem előtt tartaniok, hanem az anyagi igazság érvényre emelésére és ehhez képest arra kell törekedniök, hogy a valódi tényállás minden oldalról fel legyen derítve és meg legyen állapítva minden olyan körülmény, melytől a bűnösség kérdésének lelkiismeretes eldöntése, ... a büntetés mértékének igazságos megállapítása függ”.

Az egyes rendelkezések alkalmazására részletes útmutatást tartalmazott a körirat. Így a vádemelés, annak megtagadása, a bíróságok tehermentesítése kérdéseiben előírta, hogy az oly „eljárásnak, amely meggyőződése szerint eredménytelen lesz, szorgalmazását kerülni kell”. A vád előkészítése során, ha az ügyész meggyőződött arról, hogy a „vádirat beadásához szükséges bizonyító anyagot nyomozás útján is be lehet szerezni, akkor mellőzzék a vizsgálat elrendelését”. Annak indítványozása a kötelező eseteken túl az eljárások elhúzódásának megelőzésére csak „nyomatékos körülmények” esetén volt szükséges.³⁵⁴

³⁵³ IK 1900/5. 171-185.o.

³⁵⁴ A Bp. 103.§ 1-2. pontjai szerint kötelező volt a vizsgálat „oly büntett esetében, melyekre a törvény halál- vagy életfogytig tartó fegyházbüntetést rendel”, valamint az „öt évet meghaladó, határozott tartamú szabadságvesztés-büntetéssel büntetendő cselekmények esetében, kivéve, ha tettenkapás forog fenn, vagy bűnösségről a terhelt a nyomozás adataival teljes összhangzásban álló beismerést tett”, továbbá a nyomtatvány útján elkövetett bűncselekmények esetén (565.§).

Mivel a Bp. döntő hatáskört adott a nyomozás irányítására, így a körirat megkövetelte, hogy az ügyész erélyesen gyakorolja annak ellenőrzését. Ennek módszereként a rendszeres iratmegtekintést ajánlotta, melynek eredményeként „akár előszóval, akár rövid átiratban megkeresi a rendőri hatóságot, hogy a nyomozást mikép folytassa”.

A személyi szabadság megóvása érdekében a miniszter előírta a törvényi okok „gondos mérlegelését”, és a „kiváló gondot a foglyos ügyeknek gyors elintézésére”.

A főtárgyalás kapcsán kíváncsi volt, hogy a „bizonyítás anyaga a terhelt és a védelem érdekében is egybegyűjtessék és kellően tisztáztassék”. A vádbeszédben a tényállást „világosan, áttekinthetően és tárgyilagosan” kellett előadni. (A korszak szaktekintélye, Fayer László szerint az ügyésznek ebbe bele kell foglalnia az enyhítő körülmények felsorolását is, mivel hivatása „nem tisztán üldözési jellegű, hanem elsősorban vádló, lényegében pedig az anyagi igazságot kereső.”³⁵⁵)

A körirat különös figyelmet követelt az esküdtszéki tárgyalásokon az „esküdtekhez intézendő kérdéseknek javaslatba hozása és az azok megállapításánál való közreműködés körül”. (Szőkely Ferenc budapesti főügyész nemsokkal korábban kiadott körrendelete szerint is az „esküdtekhez intézendő kérdések szövegezésére a legnagyobb gondot fordítsák, mert csak a törvényszerű kellékekkel bíró és világos kérdésekre lehet helyes választ adni.”)³⁵⁶

Ezen eljárásnak különös jelentősége volt, mivel az e körbe tartozó bűncselekmények számát a Bp. 15.§-a kiterjesztette: esküdtbíróság előtt kellett megtartani a főtárgyalást a legsúlyosabb bűncselekmények, pl. az állam (felségsértés, hűtlenség, lázadás), s az élet elleniek (gyilkosság, szándékos emberölés, halált okozó súlyos testi sértés), továbbá a rablás, gyújtogatás, megvesztegetés eseteiben, valamint a nyomtatvány útján elkövetettek miatt. (Az állam elleni és a sajtóbűncselekmények elbírálása az ítéletáblák székhelyén működő esküdtbíróságokra tartozott.)

---

³⁵⁵ Fayer László: A magyar büntető perrendtartás vezérfonala 397.o. Bp. 1905

³⁵⁶ Bp. Főü. 962/1900.fü., Szatmárnémeti Ü. 2973/1914.kü. szerint az esküdti kérdések megtervezése komoly feladatot jelentett, mivel több lehetőségre is fel kellett készülnie a válaszoktól függően, Bp. Főü. ir. 1.d. Budapest Főváros Levéltára (FL) VII.17.a.

A perorvoslatok használatát illetően előírásra került, hogy azzal az ügyészek „csak komoly szükség esetében, ... akkor éljenek, ha a hozott határozatot a törvénnyel meg nem egyezőnek vélik, vagy ha annak helyessége iránt alapos kételyük van”. A büntetés súlyosbítása végett pedig „csak feltűnő aránytalanság esetében” fellebbezzenek.

A körirat a főügyész kötelességévé tette, hogy „felügyeleti hatáskörében kiváló gondot fordítson annak ellenőrzésére”, vajon az ügyészség tagjai „hivatásukat ... kifogástalanul betöltik-e”.

*

A korabeli megállapítás szerint a Bp. „alapvető jelentőségénél fogva legnehezebb és egyszersmind a gyakorlatban legújabb része a nyomozás”, melyben a rendőri hatóság és az ügyészség közvetlenül érintkezett egymással.³⁵⁷

Ennek módját az 1899. december 6-án kiadott 15637.ME rendelet határozta meg, amely szerint a fővárosban az államrendőrség főkapitányságát, a törvényhatósági jogú és a rendezett tanácsú városokban a rendőri hivatal vezetőjét, a vármegyékben a főszolgabírákat, s a csendőrsők parancsnokait, a községekben pedig az előljárókat kereshette meg a nyomozás érdekében az ügyész. A 4.§ szerint az ügyészi utasításnak a nyomozó hatóság köteles volt „feltétlenül és azonnal” eleget tenni.³⁵⁸

A részletes szabályokat az 1899. december 22-én a rendőri hatóságok és közegek részére 130000.BM körrendelettel kiadott utasítás határozta meg, mely rendelkezett a nyomozás teljesítéséről, az ügyvitel és kezelés kérdéseiről.³⁵⁹

Az akkori értékelés szerint viszont „rendőrségünk állapota - kivéve a székesfővárost és egynehány nagyobb vidéki városunkat - mélyen alatta van annak a nivónak, amelyet az új nyomozás a rendőrségtől megkövetel”, így fokozott feladatok hárultak az ügyészségre az irányításban. Ezt a miniszteri körirat úgy fogalmazta meg, hogy „ahol a nyomozás teendőiben

---

³⁵⁷ Magyar István: A bűnügyi nyomozás tárgyában a nyomozó rendőri hatóságok és közegek részére 130000/1899. BM számú körrendelettel kiadott utasítás magyarázata 4.o. Bp. 1900

³⁵⁸ IK 1899/12. 357-359.o.

³⁵⁹ Magyar: i.m. 11-150.o.

jártas és begyakorlott rendőri hatóságok” nem találhatók, ott az „ügyészség erélyétől, odaadásától és helyes gyakorlati érzékétől függ a nyomozás sikere”.³⁶⁰

A nyomozások színvonalát jellemzi a **szatmárnémeti** királyi ügyész megállapítása, mely szerint a „rendőrkapitányi, főszolgabírói hivatalok, mint nyomozó hatóságok a törvény által rájuk ruházott feladatokat sokszor hiányosan, felületesen, késedelmesen s nem egyöntetűen látták el”. Ezért az ügyészség az egyes nyomozati teendőkre vonatkozólag részletes eligazításokat adott a nyomozó szerveknek az „eljárás egyöntetűvé s az ügymenet könnyebbé tétele” érdekében azért, hogy „elkerültesse a gyakori kiegészítések iránti meghagyások”.³⁶¹

A hiányosságok miatt a 17167/1909.IM.III. rendelet előírta az ügyészségek számára, hogy vidéken a nyomozásokat gyakran - egyéb teendők mellett - foganatosító községi jegyzőkkel való „sűrűbb és behatóbb közvetlen érintkezés” a kívánatos. (Ekkoriban a községi előljáróságok végezték a nyomozások kb. 40%-át.) Ennek érdekében az ügyészeknek a járási tisztai értekezleteken részt kellett venniük, hogy „megbeszéléseket folytathassanak az együtt levő nyomozó közegekkel, e révén észrevételeiket, kívánságaikat az utóbbiakkal szóval közölhessék, ... a kellő útbaigazítást rövid úton megadhassák”. A feladatok megfelelő teljesítése érdekében a leirat arra is felhívta a figyelmet, hogy az ügyésznek, mint a „közigazgatási bizottság tagjának módjában van a hanyag és mulasztó bűnügyi nyomozó községi előljáró ellen a fegyelmi eljárásnak elrendelése iránt ... közvetlenül is előterjesztést tenni”.³⁶²

Az 1910 őszen megjelent 22887.IM rendelet feljogosította az ügyészt, hogy a nyomozás „fennakadása” esetén a megfelelő közvetlen ellenőrzés és irányítás végett személyesen is megjelenjen a nyomozó hatóságnál.³⁶³

---

³⁶⁰ uo. 5.o.

³⁶¹ Szatmárnémeti Ü. 11.523/1903. FL VII.17.a. 1.d.

³⁶² Bp. Főü. 5996/1909.fü. uo., Töreky Géza: Körjegyzői nyomozások 436.o. Bűnügyi Szemle (BSz) 1913/9.

³⁶³ IK 1910/9. 444.o.

Azonban a Bp. hatálybalépése után alig emelkedett az ügyészi létszám, így a tárgyalási részvétel, a nyilvántartások vezetése, a statisztikai adatszolgáltatás, a büntetések végrehajtása, a fogházak vezetése, a járásbírók és ügyészségi megbízottak ellenőrzése mellett csupán a teendők egyikét alkotta a nyomozás irányítása.

A korabeli megállapítás szerint ezért az „ügyészség igyekszik a nyomozás közvetlen vezetésétől tartózkodni”, és a „legtöbb kir. ügyész felfogása szerint az ügyész nem egyéb, mint a rendőri hatóságok és közegek munkájának felülbírálója”. Ez a hozzáállás érthető, hiszen míg 1900-ban 203, 1913-ban pedig 219 első fokú ügyész, alügyész szolgált, addig az érkezett nyomozások száma ezalatt 61495-ről 107930-ra, a tárgyalási napoké pedig 12393-ról 19813-ra nőtt a 282870km² területű és 18 millió lakosságú országban.³⁶⁴

*

Az új kódex alkalmazása során felmerülő számos kérdésre IM és főügyészi rendelkezések születtek, amelyek iránymutatást adtak, pl. a bűnügyi költség nyomozó hatósági vagy ügyészségi fizetéséről, a járásbírók hatáskörébe utalt vizsgálatokról, a felfolyamodásokról, a vádbeszédek leírásáról, a postára adott nyomtatványok lefoglalásáról, a fellebbezések bejelentéséről, a vádlottak előéletére vonatkozó adatok beszerzéséről.³⁶⁵

Különös súlya volt a jogorvoslatok pontos bejelentésének, hiszen ez határozta meg az ítélőtáblai felülbírálat terjedelmét és a főügyészség tevékenységét. A budapesti főügyész 1900 nyaráig összegyűlt tapasztalatai szerint viszont az ügyészek a „felebbezést nem jelentik be szabályszerűen, holott ... szabatos bejelentése igen nagy jelentőséggel bír, mert a Bp. 387.§-a szerint a felülvizsgálat ... csak az ítéletnek felebbezéssel megtámadott intézkedésére vonatkozik; tehát a felebbviteli főtárgyalásokon a főügyészség képviselője csak ... a bejelentett felebbezés keretében mozoghat”. Így körrendelete pontosan meghatározta, hogy a fellebbezések bejelentésének „miképpen kell történni”.³⁶⁶

---

³⁶⁴ Kármán Elemér: A kir. ügyészségről 226.o. JK 1914/21.; Jelentés 1900 735, 743.o., uo. 1913 C. 318, 327.o.

³⁶⁵ 39350/1902.IM, Bp. Főü. 4366/1900, 3500/1901, 5741/1904.fü. FL VII.17.a. 1.d.

³⁶⁶ ua. 2833/1900.fü. uo.

A bíróságok is pontatlanul jártak el, így 1903-ban a főügyész megállapította, hogy a „bejelentett felebbezések nem ritkán hiányosan vétetnek be a főtárgyalási jegyzőkönyvbe, minek folytán a kir. ítélőtábla már több ízben volt kénytelen az iratokat ... felvilágosítás végett visszaküldeni, ami az ügy elintézését jelentékenyen késleltette”. Az utasítás szerint ezért a tárgyaló ügyész „perorvoslatát röviden s a Bp. vonatkozó §§-ra utalással a ... bejelentése után nyomban vezesse” rá a vádbeszéd bíróságnak átadandó kivonatára.³⁶⁷

A felettesi rendelkezések nehezen váltak gyakorlattá. A debreceni főügyész 1912-es megállapítása szerint egyes ügyészek az 1900-ban kibocsátott rendeletét „figyelmen kívül hagyják”. Holott a „jól felfogott érdek is kívánatossá teszi, hogy úgy a felsőbbíróságok, mint az ott eljáró kir. főügyészségi, koronaügyészségi tagok pontosan ismerjék az alsó fokon tárgyaló kir. ügyészek” álláspontját, azokat a „§-okat és tényeket meg jogi indokokat, amelyekre jogorvoslataikat alapítják, s melyeknek figyelembevételével jogorvoslataik sikerét várhatják.” Ennek érdekében a főügyész meghatározta a feladatokat, és körlevele végén leszögezte, hogy azok „pontos teljesítését elvárom s ellenőrizni fogom”.³⁶⁸

*

A bűnügyekhez kapcsolódóan jelentős terhet jelentő pénzügyi és nyilvántartási feladatok is felmerültek. Különös súlya volt a 36199/1901.IM rendelet szerinti bűnügyi ellátmány kezelésének: az ügyész ebből fizette a törvényszék területén a tanúk, szakértők, tolmácsok, esküdtek, védők díjait, a hivatalos személyek napi díjait, úti költségeit, mely kiadásokról számadásokat kellett vezetni. A 7497/1903.IM rendelet alapján szintén az ügyész állította ki a törvényszéki és esküdtbírósági ügyekben a jogerős elítélésekről az IM-hez felterjesztendő büntetési lapokat.³⁶⁹

Így joggal állapíthatta meg egy észrevétel, hogy az „utóbbi években egész seregét rendszeresítették oly teendőknékné a kir. ügyészség keretében, amelyek inkább kezelési ..., írásbeli teendők”, mint szakmai feladatok.³⁷⁰

---

³⁶⁷ ua. 880/1903.fü. uo., Szegedi Főü. 928/1903.fü. MOL K.579. 561.cs.

³⁶⁸ Debreceni Főü. 2760/1912.fü. FL VII.17.a. 1.d.

³⁶⁹ RT 1901 1264.o.; uo. 1903 404.o.

³⁷⁰ Kármán: i.m. 226.o.

A vádképviselő megtagadása, a nyomozás megszüntetése is tekintélyes írásbeliséggel járt, hiszen ezekről indokolt határozattal kellett dönten. A határozatok a bírói ítéletek mintájára készültek, a megállapítható tényállást és az abból vont jogi következtetést tartalmazva. Ez viszont Geszti Andor budapesti főügyész helyettes megfogalmazása szerint „rengeteg idő- és erőpazarlást, ... túltengő írka-firkát” jelentett. Maga elegendőnek tartotta volna a „törvényből merített ok kapcsán közölt határozatot”. Megállapítása szerint a „gyakorlatnak ily irányú egyszerűsítése a kir. ügyészség életműködésének felfrissülését, regenerálását, a munkaeredmény megkétszereződését idézné elő”.³⁷¹

Az ügyforgalom nagyságát mutatja, hogy míg pl. 1901-ben 67930, 1906-102655, addig 1909-ben 113227 feljelentés érkezett az ügyészségekhez. (A teljesen alaptalan és értelmetlen beadványokat intézkedés nélkül irattárba lehetett tenni.) Ezen években 17388, 18447, 19148 napot tárgyaltak az ügyészek. A feladatok ellátása különösen megterhelte a kis létszámú szerveket: így a két fő nyíregyházi ügyészség 1909-ben a törvényszék főtárgyalási tanácsánál hetente 4 (hétfő, kedd, csütörtök, péntek), a fiataikorúak tanácsánál 1 napot (hétfő) tárgyalt. A kifogások tárgyalására csütörtökön, míg a fellebbezésekre péntekenként került sor. Ezentúl esküdtszéki ülészek is volt, továbbá részt kellett venni a közigazgatási bizottság ülésein.³⁷²

*

A századfordulót követő, újabb tényállásokat megfogalmazó kodifikációk bővítették az ügyészség büntetőjogi feladatait

Néhány évig tartó munkát jelentett, hogy a legcsekélyebb értékre elkövetett lopás minősített eseteit büntetni rendelő Btk. 336-338.§-ai alapján kiszabható, legalább 6 hónapi börtön szigorának kiküszöbölésére az IM 1902-ben utasította a főügyészeket, hogy hivatalból tegyenek előterjesztést a királyi kegyelemre. Ennek megfelelően az ügyészségek havonta jelentették azon eseteket, amelyekben az ítélet „igazságtalanul” szigorú volt.³⁷³ Ez a feladat „A büntető törvénykönyvek és a Bp. kiegészítéséről és módosításáról” szóló 1908:XXXVI.tc.

³⁷¹ Geszti Andor: Személyszaporítás nélkül 49-50.o. JK 1914/6.

³⁷² Jelentés 1901 385.o., uo. 1906 440-441.o., uo. 1909 455-456.o.; Debreceni Főü. 5132/1914.fü. FL VII.17.a. 1.d., Nyíregyházi Ü. 12/1909.kü. HBML VII.21.a. 1.d.

³⁷³ Egy főügyészi körrendelet 125.o. JK 1902/15.

(I. Bn.) miatt szűnt meg, mivel leszállította a kiszabható büntetés alsó határát, újrafogalmazta a csalás, a pénzhamisítás, továbbá megteremtette a kerítés tényállásait.

E törvényben, majd az 1913:VII.tc-ben megtörtént a fiatalkorúakra vonatkozó anyagi és eljárási jog rendezése. Az utóbbi 5.§-a kimondta, hogy a törvényszék, mint fiatalkorúak bírósága mellé a közvád képviselőjére az ügyészség vezetője a szerv egyik tagját jelöli ki, mint a fiatalkorúak ügyészét. A járásbírósnál az ügyészségi megbízott is jelölhető volt. (Már az I. Bn. végrehajtására kiadott 27100/1909.IM rendelet 5.§-a szerint is velük szemben mindig ugyanazon személynek kellett eljárnia.) Az indoklás szerint „mindazoknak az igazságügyi tényezőknek, amelyek a fiatalkorúak eljárásában részt vesznek, harmonikusan kell együtt működniük, hogy az eljárás célja elérhető legyen. Nem elég tehát az eljáró bíró specializációja, ezt ki kell egészíteni a közvád képviselőjében” eljárónak is, mert a „kir. ügyész sem üldöző közeg, hanem a bíró segítő társa, aki noha elsősorban a társadalom érdekeit tartja szem előtt, mégsem hagyja figyelmen kívül a fiatalkorú érdekeit”.³⁷⁴

A fiatalkorúak ügyeiben a nyomozást ügyészi indítványra a bíró rendelte el, s nem volt vizsgálat és vádirat sem. A nyomozás befejezése után a bíróság az iratokat indítványtételre rövid úton megküldte a fiatalkorúak ügyészének. A Bp-ben meghatározott eseteken felül a 22.§ szerint a vád képviselőjét akkor is meg lehetett tagadni vagy a vádat elejteni, ha a fiatalkorú a cselekmény elkövetésekor a büntethetőséghez szükséges értelmi és erkölcsi fejlettséggel nem bírt; ha az elkövetett cselekmény elenyészően csekély súlyú volt, s a fiatalkorú jövőbeli magaviselete és erkölcsi fejlődése érdekében az eljárás mellőzése volt a kívánatos. A tárgyalást mellőzni is lehetett, melyet az ügyész indítványozhatott, megjelölve az alkalmazandó intézkedést.

A végrehajtásra kiadott 67851/1913.IM rendelet alapján a főügyészek irányelveket bocsátottak ki az új feladatot illetően. Célként került meghatározásra a „nevelő értékek és eszközök” alkalmazása a „fiatalkorúak jövőbeli helyes magaviselete” érdekében. Ennek érdekében fel kellett tártani a személyiségüket és életviszonyaikat: így az ügyész szorgalmazta a vonatkozó adatok beszerzését, s a „bűncselekmény elkövetése előtt és annak utána követett magatartását megvilágító tények megbízható felderítését”. Az irányelvek a bírósággal való „érintkezés egyszerűsége” és az „ügyek intézésének gyorsasága” érdekében óvták az ügyészt

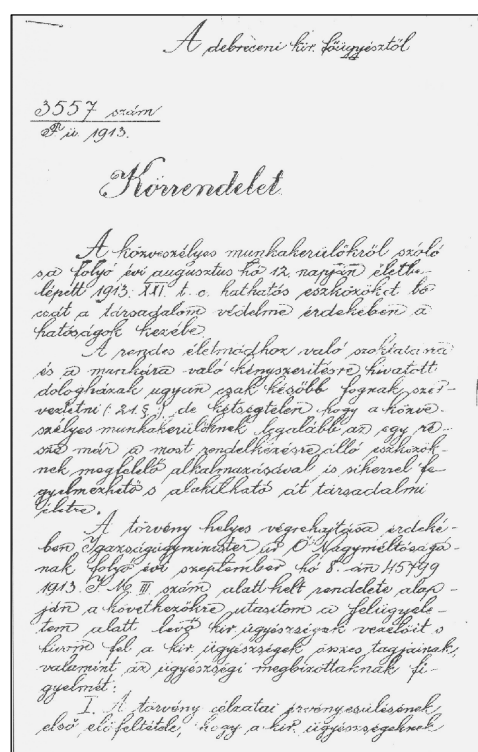
---

³⁷⁴ RT 1909 2348.o.

a „felesleges formalizmustól és a terjengős írásbeliségtől”. Az előírás szerint fiatalkorúak ügyészének olyan személyt kellett kijelölni, aki „hajlamainál, tanulmányainál és érdeklődésénél fogva képes a megmentendő gyermekek és fiatalkorúak egyéniségét és életviszonyait megítélni”.³⁷⁵

Az e feladatot ellátótól „hivatottságot, tisztult erkölcsi felfogást és emelkedett szempontokat, lelkiismeretes körültekintést, s ha kell tárgyilagos szigor, mindenk felett a társadalom és a fiatalkorúak érdekeit egyaránt megértő, férfias kötelességteljesítést” vártak el annak érdekében, hogy „megmentésének gondját és terhét egész lelkével és energiájával vállalja”.³⁷⁶

A 2306/1914.IM rendelet önálló ügyviteli szabályokat írt elő, mely alapján a fiatalkorúak ügyeiben külön lajstromot kellett vezetni.³⁷⁷

A bűnözéssel leginkább sújtott fővárosban gyakorlati útmutató is készült az „erkölcsi romlásnak kitett fiatalkorúak és gyermekek megmentése, erkölcsi és értelmi fejlesztése érdekében”. A segédlet igazgatási, ügyviteli kérdésekről szólt, valamint indítvány, nyilatkozat és értesítési mintákat tartalmazott a „bíróság eljárásának megkönnyítése és ellenőrzése körül”.³⁷⁸

*

A társadalom javítására született a közveszélyes munkakerülőkről szóló 1913:XXI.tc., melynek a végrehajtásáról szóló 45799/1913.IM.III. rendeletet

főügyészi körrendeletek ültették át a gyakorlatba.³⁷⁹

³⁷⁵ Debreceni Főü. 9/1914.fü. FL VII.17.a. 1.d.

³⁷⁶ Geszti Andor: A kir. ügyész a fiatalkorúak bírósága előtti eljárásban 421.o. JK 1913/48, uo. 50. 443.o.

³⁷⁷ IK 1914/5. 229-231.o.

³⁷⁸ Novák Ernő: A fiatalkorúak ügyészének munkaköre és ügyvitele - Gyakorlati útmutató kartársaimnak 1914 FL VII.17.a. 1.d.

³⁷⁹ Debreceni Főü. 3557/1913.fü. HBML VII.21.a.

Ez előírta, hogy a törvény alkalmazásához oly ügyész „bízassék meg, aki ... a kriminalitás ezen ágáról beható szakismeret birtokába jut, s kinek állandósága az illetékes közigazgatási hatóságokkal való teljesen egyetértő eljárást megkönnyíti”. A rendelet szerint lehetőleg a fiatalok ügyészét kellett a feladatra kijelölni.

Az eljárásokban a „közveszélyesség megállapítása a terhelt huzamos megfigyelését s előéletének lehető teljes felderítését teszi szükségessé”. Ennek érdekében az ügyésznek „szorgalmaznia” kellett az Országos Bünyügyi Nyilvántartó Hivatal értesítésének és az előző bünyügyi iratoknak a beszerzését. Mivel a törvény azonnali munkakényszeret írt elő, ezért az ügyész gondoskodott róla, hogy a „letartóztatott már elítéltetése előtt is munkával foglalkoztatandó”. A szabaduló elítéltek társadalomba való visszavezetése érdekében pedig érintkezésbe kellett lépni a „helyi közigazgatási hatósággal, szegényügyi hivatallal, közjótékonyági intézettel, rabsegélyező egyesülettel, foglalkoztató műhelyek vezetőségével, közmunkák intézőivel, abból a célból, hogy az elbocsátott foglyok állandó vagy legalább ideiglenes alkalmazást találjanak”.

Az ügyész a közigazgatási bizottság ülésein a törvény végrehajtásáról, az elítéltek számáról, s a szabadultak foglalkoztatásának mikéntjéről is jelentést tett.

*

E nagyobb kodifikációkon túl a kivándorlásról, a véderőről, a választójogról, a király megsértéséről és a királyság intézményének, a hatóságoknak, a becsületnek védelméről szóló 1909:II., 1912:XXX., 1913:XXIII., XXXIV., 1914:XL. és XLI. tc-ek alkottak új büntetőjogi tényállásokat, illetve meglévőket módosítottak. Ezekre az I. Bn. jellemző indokolása szerint azért került sor, mert a „büntetőtörvénykönyvek gyakorlati alkalmazásában az egyes büntetendő cselekményekre vonatkozó rendelkezéseknek számos hiányai tűntek ki”, s ezért azok „több irányban való kiegészítését és módosítását teszik szükségessé”.

A bűnüldözést kívánta szolgálni „A sajtóról” szóló 1914:XIV.tc. 7.§-a is, amely szerint a nyomda tulajdonosának minden sajtóterméket a terjesztés megkezdésével egyidejűleg meg kellett küldenie a működési helye szerint illetékes ügyészségnek. Az indokolás szerint azért,

mert a „sajtónak mai elterjedettsége mellett a büntetőjogi felelősség érvényesítése ... a köteles példány nélkül alig képzelhető el”.

A 2500/1914.ME rendelet 2.§-a szerint a nyomdát be kellett jelenteni az ítéltábla székhelye szerinti ügyészségen, amely törzskönyvet vezetett erről. A beszolgáltatott sajtórendészeti köteles példány nyilvántartásba vételére ugyanitt került sor. A 67.§ 3. pontja az ügyészség vezetőjének hatáskörébe utalta a közlésre és nyilvánosságra hozatalra való engedély megadását minden olyan ügyben, amelyben nyomozás indult vagy azt még nem rendelték el.³⁸⁰

Mivel a bűnügyi hírek a sajtó érdeklődésének előterében álltak, ezért annak kiszolgáltatása miatt többször ellentét alakult ki a nyomozó hatóság és az ügyészség között. A számos sajtótermékű fővárosban ezért a Budapesti Királyi Ügyészség – amelynek e feladatra külön osztálya volt - 1914. május 5-én kelt átiratában közölte a rendőrséggel a sajtóval való kapcsolattartás szabályait.³⁸¹

Eszerint a nyomozó hatóság az ügyészség hozzájárulása nélkül semmit nem hozhatott nyilvánosságra, mivel a „törvény nyilvánvaló célja az, hogy a bűnügyi nyomozás, illetve a hatósági eljárás által érdekelt személyek a bírói döntés előtt becsületükben vagy üzleti érdekeikben a bűnvádi eljárás érdeke által parancsolt szükség nélkül meg ne hurcoltassanak”. A rendőrség számára engedély nélkül közölhetőek voltak az egyszerű hírek (pl. baleset, öngyilkosság), a bűncselekményre utaló kétségtelen tények (pl. emberölés, lopás). De nem tartozott ebbe a körbe az olyan eset, amikor még a „bűncselekmény megtörténte is vitás (csalás, csalárd bukás, sikkasztás ... és más hasonló)”. Nem kellett viszont ügyészi engedély az olyan adatok közléséhez, amelyek „nyilvánosságra hozatala a nyomozás érdeke”, pl. a „szökésben lévő tettes kézrekerítésének előmozdítása, ismeretlen szemtanúk jelentkezésére való felhívás, károsultak figyelmeztetése”.

*

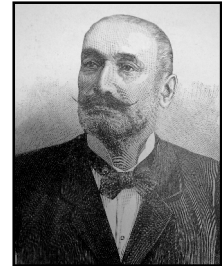
³⁸⁰ RT 1914 433.o.

³⁸¹ Kimutatás a Budapestben megjelenő jelentékenyebb politikai heti, szak, helyiérdekű és szépirodalmi lapokról - 1914 szerint 389 újságot adtak ki a fővárosban, MOL K.579. 1076.cs.; Bp. Ü. S.a.4.kü.1914. FL VII.17.a. 1.d.

A Bp. hatálybalépésével megkezdte működését a Curia mellett a majd három évtizede létrehozott tisztségű koronaügyész, aki sajátos helyzetben volt: az Ütv. 2.§ a. pontja szerint ő a legmagasabb rangú ügyész, de mégsem része a szervezetnek, mivel felügyeleti, utasítási jog nem illette az ügyészségekkel kapcsolatban.

A tisztelet első alkalommal betöltő **Hammersberg Jenő** felfogása szerint mind az Ütv.-ből, mind a Bp.-ből következett, hogy a koronaügyész a „Curia előtt a közvád képviselőjének tekintetik, aki e minőségében az igazságügyi miniszter rendelkezési jogának épp úgy alá van vetve, mint a kir. ügyészség többi tagjai”.³⁸²

Hatáskörébe számos feladatot utalt a Bp.: illetékességi, bíróküldési, mellőzési (26, 28, 29, 69.§) kérdésekben indítványt tett, a curiai tárgyalásra meg kellett hívni (435.§), a semmiségi panasz tárgyalását nélküle nem lehetett megtartani (436.§)

Legfontosabb jogkörét a 441.§ határozta meg, mely szerint a koronaügyész bármely bíróság törvénysértő jogerős határozata, intézkedése ellen a jogegység érdekében a Curiánál perorvoslattal élhetett. E feladatot azért bízta a törvény a koronaügyészre, mert „felette áll a felek egyoldalú érdekeinek s ... kellő áttekintése van az egész büntető igazságszolgáltatás területe felett”.³⁸³ A rendkívüli perorvoslat nem volt határidőhöz kötve és nem bírt felfüggesztő hatállyal. A Curia az elbírálásra a koronaügyészen kívül más felet nem idézett. A nyilvános ülésen a koronaügyész indokait szóban fejtette ki.

A szakirodalmi álláspont szerint a koronaügyész indítványai „csak valamely már obiectivnek tekintendő tényállás jogi elbírálása körül forognak”. Így ő „sohasem vádol, hanem törvényes alapokat követel egy már legobjectivebbnek tekintendő ténymegállapítás számára. Ennek a törekvésnek legkimagaslóbb módja a jogegység érdekében használt perorvoslata”. Erre az ügyészségeknek az IM-hez tett jelentései alapján került sor, amely intézkedett a koronaügyész felé a kezdeményezés érdekében.³⁸⁴

³⁸² Hammersberg Jenő: A kir. Curia és a koronaügyész hatásköre s e hatáskör terjedelme 2.o. ÜgyL 2.o. 1900/12.

³⁸³ Székely Aladár: Perorvoslat a jogegység érdekében 61.o. JK 1908/9.

³⁸⁴ Kármán Elemér: Vádlói szellem és ügyészi obiectivitás 408.o. Jogállam (Já) 1904/7.; Az IM 4629/1900, 13417/1906, 8792/1910, 8561/1914. ügyrendjei szerint a III. (büntetőjogi) ügyosztály hatáskörébe tartozott a

A működés megkezdése utáni hetekben nagy vita bontakozott ki arról, hogy Hammersberg felfogásának megfelelően a koronaügyész visszavonhatja-e az ügyész által bejelentett semmiségi panaszt? A vita alapját az adta, hogy a „törvényben és a rendeletben nem találunk határozott feleletet e kérdésre”. A választ illetően két álláspont ütközött: az egyik szerint a koronaügyésznek az „ügyészségek és főügyészségek felett hatósága nincs, ezeknek utasításokat nem adhat”, így arra sincs joga, hogy az általuk bejelentett panaszt visszavonhassa. A másik szerint „nem hagyható figyelmen kívül, hogy minden bűnügyben az abban fungáló kir. ügyész a vád ura”, aki jogosult a vádat elejteni vagy megváltoztatni. Így a „koronaügyésztől sem lehet a jogot megtagadni, hogy azokban az ügyekben, melyekben ő jár el mint közvádó, a vád felett, illetve a jogorvoslat igénybe vétele tárgyában szabadon” rendelkezessen.³⁸⁵

A Curia 1900 elején több alkalommal tanácskozott a kérdésről, melyek során Hammersberg kifejtette, hogy a koronaügyész a közvád képviselője, így megilleti az a „jog, hogy a közváddal abban a terjedelemben, amelyben az eléje kerül, nem érintve az igazságügyi miniszter utasítási jogát, rendelkezhetik, vagyis jogában áll az alsóbb fokú vádhatóság által bejelentett semmiségi panaszt, már amint azt törvényesen helyesnek vagy helyt nem foghatónak találja, belátása szerint fentartani avagy elejteni, visszavonni”.³⁸⁶

Hammersberg kiemelte, hogy a visszavonás jogának „gyakorlásánál gondos megfontolást, nagy óvatosságot és tapintatosságot” tart szükségesnek. A gyakorlatban előfordulnak olyan esetek, ahol a „kérdés elvi jelentőségű” és ezért „kívánatos, hogy a különböző jogi felfogásnak és megítélésnek tért engedő ... kérdések a Curia döntése alá bocsáttassanak”.³⁸⁷

A koronaügyész azt is leszögezte, hogy a legfelsőbb bírói fórum előtt tisztségét a Bp. „nemcsak a közvád képviselőjéül állítja ide, hanem a törvény őréül és védelmezőjéül is”. Az eljárásokban - „hacsak egyes concret ügyben felsőbb utasítás nem köti”- csak „saját jogi

---

perorvoslat kezdeményezése a jogegység érdekében, IK 1900/9. 364.o., uo. 1906/12. 482.o., uo. 1910/10. 336.o., uo. 1914/6. 287.o.

³⁸⁵ A koronaügyész hatásköre a kir. Curia által elintézendő, az ügyészek által bejelentett semmiségi panaszok visszavonása tekintetében 385.o. BJT 1900/XXXIX/25.

³⁸⁶ Hammersberg: i.m. 3.o.

³⁸⁷ uő.: A koronaügyész jogi véleménye, ha a bejelentett és általa fentartott semmiségi panaszt alaptalannak tartja 3.o. ÜgyL 1900/20.

véleményét nyilváníthatja, s köteles meggyőződése szerint teljes objectivitással” azt tenni. Hatásköre gyakorlásának csak egy mércéje lehet, a „törvény és igazság követelményeinek érvényesítésére való törekvés”.

A Curia ezen érvelést elfogadva, 1900. március 22-én hozott 3020. határozatával döntött: eszerint a koronaügyész jogosítva van a királyi ügyész által bejelentett semmiségi panaszt visszavonni, „tekintettel a királyi ügyészségi intézmény egységére, valamint a Bp. 430.§ (3) bekezdésében felhívott 396.§-ának megfelelő alkalmazására”.³⁸⁸

E döntést nem fogadta osztatlan elismerés. A budapesti ügyvédi kör álláspontja szerint a „Curia azáltal, hogy a koronaügyész hatáskörét a kir. ügyészek, főügyészek által bejelentett semmiségi panaszok visszavonására is kiterjesztette, eredeti jellegéből kivetköztette és őt mintegy a vád legfőbb hatóságává jelölte ki”. (A koronaügyész két legfontosabb jogkörének nagyságát szemlélteti, hogy pl. 1900-80, 1906-251, 1909-ben pedig 283 semmiségi panasszal, továbbá 10, 50, illetve 74 jogegységi perorvoslattal foglalkozott.)³⁸⁹

A koronaügyészi jogkört jelentősen alakító Hammersberg csak két évig töltötte be tisztét. Nyugalomba vonulása után helyébe 1902. január 28-án az addigi budapesti főügyész, **Székely Ferenc** lépett. A személyi váltást kommentáló Jogtudományi Közlönyben megjelent vélemény szerint a „koronaügyész állása az igazságszolgáltatás szervezetében még nincs kellőképp tisztázva. Hitünk szerint a koronaügyész nem feje, főnöke az ügyészi karnak, hanem a kir. Curia mellett szervezett speczialis organum a közérdek és a jogegység megóvása czéljából”. A nyugalomba vonult Hammersberg felé tett vágásként kijelentette a lap, hogy

³⁸⁸ Curiai Határozatok 1900/14.; Bp. 396.§: Ha az ítélet egyedül a kir. ügyészség részéről van a vádlott terhére felebbezve, az ügy iratai a kir. ítélőtábla mellett működő főügyésznek küldendők meg. Hasonlóan jár el a kir. ítélőtábla, ha az ítélet a többi felebbezéseknek a felterjesztés után történt visszavonása folytán a vádlott terhére egyedül a kir. ügyészség részéről maradt felebbezve. A főügyész az iratokat, a mennyiben a felebbezéshez hozzájárul, ennek felemlítésével, haladék nélkül a kir. ítélőtáblához teszi át; ellenkező esetben pedig annak kijelentésével, hogy a kir. ügyész felebbezését visszavonja, visszaküldi a törvényszékhez, illetőleg a kir. ítélőtáblához.

³⁸⁹ A koronaügyész joga a semmiségi panasz visszavonására nézve 201. o. BJT 1900/XLI/13.; Jelentés 1900 C. 744.o., uo. 1906 C. 443.o., uo. 1909 C. 458.o.

„eddig éppen nem így fogták fel a koronaügyész szerepét”, és bizalmát fejezte ki utódja iránt.³⁹⁰

Ez azonban nem tartott sokáig, mert a Fayer László által szerkesztett lap a Székely működésének 40. évfordulóján, 1905 őszén tartott ünnepség miatt neheztelését fejezte ki. Eszerint hiba volt, hogy azon a főügyészség és az ügyészségek képviselői is részt vettek, mert „ebből, valamint az ünnepelt szavaiból (a koronaügyész a királyi ügyészség nevében is köszönte meg a királyi kitüntetést) úgy látszik, hogy a nagyérdemű jubiláns a koronaügyészt a királyi ügyészi intézmény részesének, fejének tekinti”.³⁹¹

*

A jogalkotás további feladatokkal is felruházta a koronaügyészt. Elsőként a büntető törvénykezés egyöntetűségének fenntartása érdekében 1902. július 16-án kiadott VI.1902.T.100/2.IM rendelet írta elő, hogy a felmerülő vitás elvi kérdéseknek a Curia teljes ülésében való eldöntése előtt meg kell hallgatni a koronaügyész véleményét. (A rendelet ugyanilyen jogkört adott a főügyészeknek is az ítéltáblák eljárásában.)³⁹²

Ennek helyébe a Bp. módosításáról szóló 1907:XVIII.tc. 3.§-a lépett, amely alapján vitás elvi kérdések esetén a Curia büntető tanácsainak teljes ülésén tanácskozási joggal a koronaügyész is részt vehetett. Az indokolás szerint a „büntető törvénykönyvek életbelépésekor ellentétes irányok képződtek a judicaturában. Kezdetben a kir. Curia az ellentétes határozatokat teljes ülésben igyekezett kiegyenlíteni; de ... miután rendes napi munkájával mindig túl volt terhelve, s a tanács többségének vagy elnökének nem volt kötelességévé téve ..., hogy a felmerült vitás elvi kérdést a teljes ülés elé vigye; a jogával ... csak nagyon ritkán élt. Illyképpen egységes judicatura nem fejlődhetett” ki. Az indokolás viszont kiemelte, hogy a „helyzet a koronaügyészség életbeléptetése óta sokat javult”.

---

³⁹⁰ Változás a koronaügyészségben 235.o. JK 1902/27.

³⁹¹ Székely Ferenc koronaügyész 40. évfordulója 339.o. uo. 1905/41.

³⁹² IK 1904/11. 199.o.

A törvény 4.§-a szerint a teljes ülés határozataiból, valamint a Curia bűnügyekben hozott elvi döntéseiből hivatalos gyűjteményt kellett készíteni. A felveendő határozatokat bizottság választotta ki, melynek tagja volt a büntető tanácsok vezetői mellett a koronaügyész is.

A rendes bíróság és a Közigazgatási Bíróság vagy a közigazgatási hatóság között, illetve a Közigazgatási Bíróság és a közigazgatási hatóság között felmerült hatásköri összeütközések elintézésére felállított Hatásköri Bíróságról szóló 1907:LXI.tc. indokolása kimondta, hogy „bűnvádi ügyekben a jogegység megóvása első sorban a koronaügyésznek feladata”. Ebből fakadt ezen újabb feladatkör, mivel a „hatásköri szabályoknak pontos megtartása a jogegységet közelről érinti, a javaslat bűnvádi ügyben a koronaügyésznek is befolyást biztosít”. Így a 11.§ szerint, ha az ütközés bűnügyben merült fel, akkor a koronaügyészt is értesíteni kellett, aki írásos nyilatkozatot tehetett, továbbá a 17.§ szerint a tárgyaláson felszólalhatott.

Az 1911:I.tc-kel megalkotott Polgári perrendtartás (Pp.) életbeléptetéséről szóló 1912:LIV.tc a koronaügyész hatáskörét a magánjog területére is kiterjesztette. A 70.§ kimondta, hogy az igazságszolgáltatás egyöntetűségének megóvása végett a vitás elvi kérdést a Curia erre a célra létrehozott jogegységi tanácsa dönti el. A 74.§ szerint a jogegységi tanács vagy a teljes ülés elé terjesztett minden kérdésben a koronaügyészt is meg kellett hallgatni. Ennek indoka az volt, hogy a Pp. 644.§-a szerint a királyi ügyész (főügyész, koronaügyész) akkor is részt vehetett a házassági perekben, ha egyébként félként nem léphetett fel; továbbá a születés törvényességének megtámadása iránti perben is fél lehetett (699.§); ezért a koronaügyész részvétele szükséges. A törvény „azonban célszerűnek találja a koronaügyész meghallgatását a többi ügyekre is kiterjeszteni”.

A 78.§ szerint a Curia polgári tárgyú teljes ülései, jogegységi és egyéb elvi határozataiból is hivatalos gyűjteményt kellett készíteni. A szerkesztő bizottságnak szintén tagja lett a koronaügyész.

*

A századfordulót követő években többször felvetődött a királyi ügyészség kormány alá rendeltsége, a miniszteri utasítási jog kérdése. Mendelényi László korabeli megállapítása szerint a legalitás elvén nyugvó Bp. hatálybalépése után sem változott a kialakult helyzet,

mert a „koronaügyésztől ... le az ügyészi megbízottig teljes alárendeltségben maradt a kir. ügyészségnek minden tagja az igazságügyminiszterrel szemben, aki nekik minden ügyben kötelező utasítást adhat, ennek nem teljesítése, s nem kellő végrehajtása esetében pedig ... őket áthelyezheti vagy a megbízást tőlük megvonhatja”.³⁹³

A kormány elsősorban az állam és a társadalmi rend elleni, különösen a „nemzetiségi és a socialistikus irányú izgatások miatt indított bűnügyek lehető egyöntetű, szigorú kezelése miatt” írt elő általános szabályokat, továbbá adott utasításokat egyes ügyekben. Az ilyen esetekre néhány évig a 7669/1895.IM rendelet volt az irányadó, amelyik az eljárás kezdeményezéséhez a minisztérium engedélyét írta elő. 1898-tól viszont „arra utasítottak a kir. főügyész urak, hogy mindazon büntetendő cselekmények tárgyában, amelyek miatt ... előzetes engedély nélkül addig vád nem volt emelhető, azontúl ... a cselekményekről, a tett indítványról, az ügy állásáról esetleg a bírói határozat tartalmáról utólag részletes jelentést tegyenek”.³⁹⁴

Ezt erősítette meg a 8654/1907.IM.III. rendelet, amelyik a „politikai természetű sajtóperek, továbbá az állami közérdek szempontjából vagy egyébként fontos köztörvényszéki bűnvádi perek szorgalmazásának engedélyezését” a főügyészekre bízta: így kötelességük lett az „ügyeknek pontos nyilvántartása, a közvád képviselőjére nézve az utasítás megadása, a pernek ... ellenőrzése, s általában a jogrend és az igazság érdekében mindannak keresztülvitele, amit a helyes büntető törvénykezés megkíván”. A rendelet felsorolta azon ügyeket, melyekben a főügyésztől „kormányzati szempontból ... kivételes ellenőrzését és felügyeletét” kívánta: a Btk. I, III, IV, VI. fejezeteiben meghatározott állam elleni, a sztájkmozgalmakból kifolyó, a képviselőválasztási, a fegyveres erők elleni bűncselekmények, a feltűnő uzsoraügyek és a közvádra indítandó sajtóperek. A királysértési ügyekben pedig az iratokat a befejezés előtt fel kellett terjeszteni előzetes jóváhagyásra.³⁹⁵

A kormány különös figyelmet szentelt a közvéleményt nagyban alakító sajtóban megjelent írásokra. Az 1910. február 13-án a főügyészekhez intézett 3564/1910.IM.III. rendelet előírta,

---

³⁹³ Mendelényi László: A kir. ügyészség szervezetének reformjáról 258.o. BSz 1918/7.

³⁹⁴ Szegedi Főü. ir. 1.d. Csongrád Megyei Levéltár (CsML) VII.3.

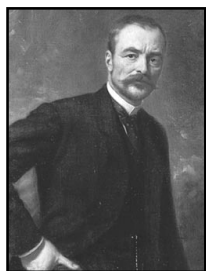
³⁹⁵ ua. 2143/1907.fü. uo. Az 1910. évi képviselőházi választások során fellépett szlovák képviselőjelölt kortes beszédéért a Rózsahegy Ü. 3884/1910.kü. alatt vádat emelt „tót” izgatás miatt a Pozsonyi Főü. 1608/1910.fü. hozzájárulása után MOL K.579. 644.cs.

hogy „annak megállapítása, vajjon valamely sajtótermék politikai jellegű bűncselekmény miatt, avagy valamely cselekmény az állami közérdek szempontjából megtoroltassék-e, illetve ezek miatt a bünvádi eljárás megindíttassék-e, az igazságügyi kormány számára legyen fenntartva”. Ennek megfelelően az ügyészségek a főügyész útján felterjesztették a minisztériumhoz az „állami közérdek” megítélése érdekében a kifogásolt cikket, és a tényállás rövid ismertetése mellett indokolt véleményt nyilvánítottak az esetről.³⁹⁶

Az IM az egyes ügyekben a körülmények és célok megfontolásával döntött az eljárás megindításáról vagy mellőzéséről: így pl. a nagyváradi „Romanul” című folyóiratban 1913 augusztusában közölt verset bár a minisztérium a „legkirívóbb hűtlenségnek” minősítette, de nem járult hozzá az eljárás megindításához.³⁹⁷

A Monarchiában különös súlyt képező hadsereg elleni bűncselekmények (pl. kémkedés, katonai adatok tiltott közlése) kapcsán szigorú előírásokat tartalmazott az igazságügyminiszter Bi.32/6/1909. rendelete. Ez alapján az ügyészségek az eljárás megindítása előtt a tényállás ismertetésével haladéktalanul jelentést tettek a megfelelő utasítás érdekében. Az eljárás minden lényeges mozzanatát, a tervezett intézkedéseket is jelenteni kellett. Az ügyek jellege miatt a rendelet állandó kapcsolattartást írt elő a hadtestparancsnokságok hírszerző tisztjeivel.³⁹⁸

A két hivatkozott ügycsoportra vonatkozó 34466/1913.IM.III. bizalmas körrendelet felhívta a főügyészeket, hogy utasítsák az ügyészségeket az „antimilitarista irányú és a monarchia külpolitikája ellen irányuló sajtóközlemények és gyülekezeti nyilatkozatok” különös figyelemmel kísérésére. Az azokban elkövetett bűncselekmények „megtorlása iránti haladéktalan és erélyes” intézkedést várt el a kormányzat.³⁹⁹

Az ügyészségek kiélezett helyzetekben konkrét utasításokat kaptak a mikénti eljárásokra. Így az 1904 tavaszán kitört országos vasúti sztrájk megtörésére **Tisza István** gróf kormányfő döntésének megfelelően, Plósz Sándor

³⁹⁶ Debreceni Főü. 791/1910.fü. FL VII.17.a. 1.d.

³⁹⁷ 42201/1914.IM. MOL K.579. 1076.cs.

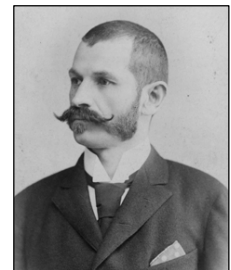
³⁹⁸ Bp. Főü. 5969/1911.fü. FL VII.17.a. 1.d.

³⁹⁹ MOL K.579 1076.cs.

igazságügyminiszter rendeletére a főügyészek utasítottak a vasúti alkalmazottak elleni eljárásokra. Azonban ezek kudarcba fulladtak, mivel bűncselekmény hiányában a bíróságok rendre felmentő ítéleteket hoztak.⁴⁰⁰ E kérdés azonban továbbra is a kormányzat kitüntetett figyelmét élvezte, így az igazságügyminiszter 1904. szeptember 13-i 28459. bizalmas rendeletével utasította az ügyészségeket, hogy a „gyülekezéseken és a sajtóban nyilvánuló u.n. sztrájk mozgalmakat és izgatásokat figyelemmel kísérik, és ... bűncselekmények esetén erőlyesen és gyorsan járjanak el”.⁴⁰¹

Az ellenzéki képviselők által a képviselőházi ülésterem berendezésének 1904. december 13-i szétvétele miatt ugyancsak miniszteri utasításra indítottak eljárást a honatyák ellen, még mentelmi joguk felfüggesztése előtt. Amikor azonban néhány hét múlva az ellenzéki pártok nyerték meg a parlamenti választásokat, akkor a bünvádi eljárást egyszerűen abbahagyták.⁴⁰²

A választások eredményét semmibevevő királyi döntéssel kinevezett un. darabont kormánnyal szemben meghirdetett nemzeti ellenállás megtörésére **Lányi Bertalan** igazságügyminiszter 1905. november 2-án - az aznapi minisztertanácsi határozatnak megfelelően - az „állami kormányzat törvényes menetét akadályozó büntetendő cselekmények megtorlása tárgyában” kiadott 37482. rendeletével utasította az ügyészségeket a „megzavart jogrend” helyreállítására, a „büntetőtörvény súlya alá eső cselekmények törvényes megtorlás tárgyává” tételére. Ennek megfelelően eljárások indultak a vármegyei tisztségviselők ellen a kormány által kinevezett főispánok beiktatásának megakadályozása, az adók behajtására és az újoncozásra vonatkozó kormányrendeletek végrehajtásának megtagadása, az elbocsátottak javára végzendő adakozásra felszólítások miatt. (E perekben majd a bíróságok felmentő ítéleteket hoztak.)⁴⁰³

Így joggal állapíthatta meg a sajtó, hogy ezen „esetek is tanúsítják hazánk közvádlói intézményének az igazságügyi kormánytól való erős függését”, melynek eredményeként „egyes kormányok pártpolitikai természetű cselekmények üldözésére is felhasználták” a

⁴⁰⁰ Lengyel Zoltán - Landler Jenő: A tizenhármak bűnpere XIX-XXI.o. Bp. 1904

⁴⁰¹ Bp. Főü. 4572/1904.fü. FL VII. 17.a. 1.d.

⁴⁰² Atzél Béla: A modern bűnper ügyfelei 163.o. Magyar Jogász Újság (MJÚ) 1906/10.

⁴⁰³ Horváth József: Az 1905/06. évi vármegyei ellenállás története 33, 99, 167, 247, 264.o. Bp. 1907

szervezetet.⁴⁰⁴ Edvi Illés Károly megfogalmazása szerint így a „magyar királyi ügyészség válságos időben nem vált be alkotmánybiztosítéknak ..., a szabadságjogok elnyomására használták föl, ... a törvényesség látszatának megóvása mellett”.⁴⁰⁵

A szervezettel kapcsolatos kedvezőtlen tapasztalatok miatti korabeli írások közül a legjelentősebb Vargha Ferenc koronaügyész-helyettes 1907-ben megjelent „Ügyészség és politika” című műve volt, amely kifejezte a hatályos törvény és gyakorlat helytelenítését.⁴⁰⁶

A mű alapkérdése az volt, hogy „lehet-e az ügyészséget úgy alárendelni a minisztériumnak, amint azt az 1871:XXXIII.tcz. teszi, megfelel-e a társadalmi morálnak, vagy más szavakkal: alkotmányos államban szabad-e az ügyészségből, mely az igazságszolgáltatás egyik tényezője, politikai intézményt alkotni?”

A szerző történeti, nemzetközi és logikai érvekkel mutatta ki, hogy az Ütv. nem említi a miniszter utasítási jogát, csak a felügyelet kérdéséről szól éppúgy, mint a bírák esetében. Ebből következik, hogy az ügyészséget az ügyintézésben ugyanaz a függetlenség illeti, mint a bíróságot. De ellentmond az utasítási jognak a Bp. 34.§-a is, mely szerint az ügyészség megtagadhatja a vád képviseletét, ha meggyőződése szerint a feljelentett cselekmény nem büntethető vagy ha az eljárás sikeréhez szükséges bizonyíték nem szerezhető meg. Az ügyésznek a törvény szerint a főügyész adhat utasítást, de miniszteri utasításról a törvény sehol nem szól.

Vargha megállapította, hogy e felfogást a gyakorlat nem fogadta el, holott ha a kormány befolyásolja a közvédat, az „igazság is ép olyan változó lesz, mint a politika, mely azt irányítja”. Az igazságszolgáltatás tisztasága és pártatlansága megköveteli, hogy az ügyészséget ugyanolyan függetlenség illesse, mint a bíróságot. Ezt kívánja a társadalom érdeke is, hiszen „mit ér a bírói függetlenség, mit a legalitás elve, ha miniszteri utasítással ott, ahol nincs pótmagánvádnak helye, a kormány útját állhatja az igazságszolgáltatásnak, vagy nyomozás útján a mindenható ügyésszel ott s akkor indít hajszát, ahol s amikor neki tetszik.

---

⁴⁰⁴ Atzél: i.m. 163.o.

⁴⁰⁵ Edvi Illés Károly: Független királyi ügyészség 2-3.o. BpH 1907/84.; uő.: Az igazságügy új rendje 315-316.o. Já 1906/5.

⁴⁰⁶ Vargha I: i.m. 1907/3. 161-177.o., uo. 4. 241-286.o.

Igaz, hogy a bíróságtól marasztaló ítéletet nem eszközölhet ki, de szükséges-e az a politikai üldözés sikeréhez, midőn lecsukathatja, előállíttathatja az embereket, házkutatást, lefoglalást rendelhet el, s foganatosíttathat náluk?”. A szerző leszögezte, hogy „nem előrelátó ... a hatalom akkor, ha minden társadalmi bajt csak erőszakkal akar gyógyítani. ... Békés időben sem a hatalomnak, sem a társadalomnak nincs szüksége arra, hogy a kormány a közvédelmi kezelésébe beleártsa magát. Mozgalmas időkben pedig olaj a tűzre”. Az államban az „alkotmányos rend arravaló, hogy annak uralma alatt társadalmi felfordultság esetében, alkotmányos jogainkat s a polgári szabadságjogokat biztonságba helyezhetjük”. Ezt pedig csak a „független ügyészi kar szervezésével építhetjük fel”.

Vargha Ferenc dolgozatára csupán szakirodalmi válaszok érkeztek, a műnek hivatalos következménye nem lett. A tanulmány gondolatait elfogadók vallották, hogy a királyi ügyésznek a „törvénytábla feltételek mellett és annak keretén belül szabadon, függetlenül kellene gyakorolnia” a vádemeléssel kapcsolatos jogokat. Az e joggal való visszaéléstől visszatartaná fegyelmi felelőssége, és különben is „vádemelésének értékét a bíróság szabja meg”. A vádelejtés helyesbítőjeként pedig rendelkezésre áll a pótmagánvád intézménye.⁴⁰⁷

Töreky Géza törvényszéki bíró viszont cikksorozatában ugyanazon törvényhelyek alapján ellenkező következtetésre jutott.⁴⁰⁸

Leszögezte, hogy az Ütv. 5.§-ában a „miniszter korlátlan utasítási joga benne van, és hogy az ügyészség alárendeltsége a miniszterrel szemben nem csupán a felügyelet körére szorítkozik”. Mivel a Bp. az opportunitásnak is teret engedett, ennek megítéléséhez az ügyész nem zárható el, hogy attól, aki a „társadalmi és állami érdekek követelményeinek felismerésére és méltánylására elsősorban van képesítve és hivatva, irányítást kérjen és kapjon. A miniszternek az ügyészség érdemi tevékenységébe való illetén beavatkozását a törvény ... előre látta, és attól nem zárkózott el”. Az utasítási jog „nem folyton, nap-nap mellett használt minden ügyben érvényesülő befolyást jelent, hanem ... csak ritka kivételképp nyer gyakorlati alkalmazást ... A bűnügyeknek százalékban szinte ki sem fejezhető, elenyésző kis

---

⁴⁰⁷ Kir. ügyészség, alkotmánybiztosíték 3.o. ÜgyL 1907/15.

⁴⁰⁸ Töreky Géza: A kir. ügyészség viszonya az igazságügyminiszterhez JK 1908/31. 237-239.o., uo. 32. 247-248.o., uo. 33. 257-259.o.

mennyiségében jár el az ügyész utasítás szerint; közzádlói tevékenységét tehát csaknem teljes egészében az utasítási jog érvényben léte dacára is a törvény és saját meggyőződése vezeti”.

Töreky szerint, ha a „főügyészek, illetve az ügyészek befolyásolhatósága komolyan megszüntetetik, akkor ezeknek függetlensége ... azt is magával hozza, hogy intézkedésük érdeme tekintetében, tehát annak az államra előnyös vagy káros voltaért felelősséggel sem tartoznak”. Ezért fenn kell tartani a miniszter jogát, hiszen ha „nem áll módjában befolyásolni a közzád miként való vitelét, akkor ... annak esetleges helytelen ellátását az ő terhére róni ... nem lehet”.

Másik hasonló vélemény szerint az „állami raison szempontjából biztosabb, gyakorlottabb judiciummal bíró érzék kell ahhoz, hogy az adott esetben emeltessék-e vád vagy mellőztessék?” Az ügyészséget mindenhol úgy szervezték, hogy az a „kormánynak igazságszolgáltatási exponense legyen, ... az emeljen panaszt a közrendet és a legfőbb hatalmat képviselő kormány, illetve állam nevében a függtelen bíróság előtt”. Így az ügyészség „nem tagadhat meg semmit a hatáskörébe eső ügyek tekintetében a mindenkor uralmon levő igazságügyminisztertől”, akinek „föltétlen diszponáló joggal kell bírnia”.⁴⁰⁹

*

A magánjog területén is bővült a királyi ügyészség hatásköre. A Pp. egymást követő tervezetei a házasság intézményével kapcsolatban kívánták kiterjeszteni az ügyész feladatait, mivel e „viszony tekintetében a felek rendelkezési jogosultsága a közérdek szempontjából nagy mértékben megszorítandó”.⁴¹⁰

Az addigiakban a bontóperben házasságvédőt kellett kirendelni, aki a közérdeket képviselte. Az új felfogás szerint viszont az „eljárás egyöntetűsége, a pártatlanság és a feladat pontos teljesítése azonban jobban van biztosítva”, ha a királyi ügyész lép fel, aki a „házassági ügyekben már különben is befoly, és aki hivatalos utasítással ellátható és ... felelősséggel tartozik”. A tervezetek szerint ezért a királyi ügyész a házasság megsemmisítése iránti perekben akkor is félként vehetne részt, ha azt nem ő indította, valamint felléphet minden más

---

⁴⁰⁹ Békés Gyula: Ügyészség és utasítási jog 29.o. JK 1908/32.

⁴¹⁰ Törvényjavaslat a magyar polgári perrendtartásról, Igazságügyi Javaslatok Tára (IJT) 1901/1., ua. 1902/1.

megtámadási, bontási és válóperben a házasság fenntartása érdekében, továbbá jogosult félként részt venni az olyan perben is, amelyben a férj a születés törvényességét támadja.⁴¹¹

A korabeli szakirodalom szerint ez a „nagyfokú beavatkozás a polgári perekben kivételes természetű”, és ennek következtében a királyi ügyész a „közrend őre lesz nemcsak a büntető, hanem a polgári igazságszolgáltatás terén is, ... azokon a pontokon, ahol a közérdek a polgári jogszolgáltatás terén is hatályos védelmet igényel”.⁴¹²

Felmerült az ügyészi beavatkozás kiterjesztése további „status”-sal kapcsolatos jogvitákra is, mivel „nincs semmi gondoskodás a közérdek képviselétéről a szülői és gyermeki viszony létezésének és nem létezésének kiderítése iránti perekben”. Így indokolt hatáskör létesítése a „kiskorúság meghosszabbítása és megszüntetése, a gondnokság alá helyezés és megszüntetése” kérdéseiben is. Az ügyészi fellépést az alapozza meg, hogy a bíróságnak a nyomozás elvét kell alkalmaznia ezekben az ügyekben a tényállás felderítésére, de azt „nem állván módjában ... elég hatályosan kifejtteni. Ebből az okból van a közérdek képviselte a házassági perekben és némely más statusperben a bíróságtól különböző közegre bízva”.⁴¹³

A királyi ügyészi közreműködést a szakszerűség érvényesítése érdekében is kívánta a szaksajtó a személyállapoti perekben eljáró törvényhatósági árvaszéki ügyész helyett, mivel ez a „joggyakorlat és jogállapot egységességének, egyöntetűségének is nagy előnyére válnék”. A tapasztalat szerint a „közérdek megfelelő képviselte szempontjából a gyámhatóságok illetve közegeik messze mögötte maradnak a kir. ügyészségnek”.⁴¹⁴

A Pp. előkészítése közben átmeneti jelleggel született a polgári törvénykezési rendtartás módosításáról szóló 1907:XVII.tc., melynek 7.§-a kimondta, hogy „házassági perekben a véghatározat akkor is kézbesítendő a kir. ügyésznek, ha azokban mint ügyfél nem szerepelt”. Az indokolás szerint a „házassági kötelék fenntartásához fűződő közérdeknél fogva ügyelni kell ... arra, hogy a felek összejátszása vagy a bíróság helytelen eljárása ne vezessen a törvény

---

⁴¹¹ uo. 1902/2. 665.o.

⁴¹² Magyar Géz: A kir. ügyész szerepe a polgári perben 125.o. JK 1903/15.

⁴¹³ ua. 135.o. uo. 1903/16.

⁴¹⁴ Töreky I: i.m. 151.o. JK 1908/17.

czélzatai ellenére a házasság megszüntetésére”. Így szükséges, hogy azon perben is, amelyben a királyi ügyész félként nem szerepelt, „felebbvitellel gondoskodják a bíróság esetleges hibájának orvoslásáról”.

Az 1911-ben megalkotott Pp. 644.§-a kimondta, hogy házassági perben a királyi ügyész akkor is részt vehet, ha a törvény szerint félként nem léphet fel. Evégből őt minden határnapról értesíteni, és a feleknek kézbesítendő iratokat vele is közölni kellett. Az eljárás során az iratokat megtekinthette és fellebbezhetett. Semmisségi perben abban az esetben is a fél jogait gyakorolta, ha a keresetet nem ő indította. A felperes ügyész pervesztése esetén az államkincstár került marasztalásra a perköltségben. E jogkört állapította meg a gyermek törvényességének megtámadásáról szóló 699.§ is, mivel a közérdek mind a „törvényesség megvédésében”, mind a törvénytelenység kiderítésében fennforog”, s a királyi ügyész annak képviselőjére „alkalmasabb ..., mint az árvaszéki ügyész, aki hivatása szerint a kiskorú érdekeit köteles megóvni”.

Az indokolás szerint „abból a közérdekből, amely a házassági ügyekben a felek rendelkezésének megszorítására vezet”, következik a királyi ügyészség szerepe. Az 1894:XXXI.tc. 47, 56.§-ai a semmisségi per indítására, s a fejletlen korú házasságának megtámadására a királyi ügyészt jogosították, de a „közérdek képviselőre szorul azokban a semmisségi és megtámadó perekben is, amelyeket nem a kir. ügyész indít, továbbá a házasság felbontását és az ágytól és asztaltól való elválást tárgyzó perekben is”.

Az ügyészi közreműködés célja és terjedelme különbözött az egyes eljárásokban. Az indokolás szerint semmisségi perekben a „fél jogait gyakorolja, akár ő indította a keresetet, akár pedig a fél. Ily perekben az ügyész mind a házasság érvényessége, mind érvénytelensége érdekében eljárhat, mert egyformán közérdek az, hogy az érvényes házasság fentartassék és az érvénytelen megsemmisíttessék”. Megtámadási, bontó- és válóperekben viszont a „közérdek csak arra terjed ki, hogy az érvényes házasság érvénytelennek ne nyilváníttassék, illetőleg, hogy a házassági kötelék a törvény ellenére fel ne bontassék”: ezért e perekben a „kir. ügyész csak a házasság fentartása érdekében vehet részt”. Jogosított arra, hogy az előkészítő eljárásban, s a „tárgyalás folyamán indítványokat tegyen, tényeket és bizonyítékokat felhozzon”.

Mivel az „eljárás officiális és ... a bíróság hivatalból is örökös a közérdek felett”, ezért felesleges, hogy a megtámadó, bontó- és válókeresetekben is kötelező legyen az ügyészi közreműködés, amely a „kar tetemes szaporítását tenné szükségessé és nagyobb mérvű költséget okozna”. (A házassági ügyek nem jelentettek terhet az ügyészségre, pl. 1915-7, 1916-4, 1917-7 érkezett.⁴¹⁵)

A Pp. személyes vonatkozásban is érintette az igazságügyieket: a 97.§ az azonos képzettség alapján kimondta, hogy a királyi ügyész, bíró, közjegyző „saját ügyében vagy atyai hatalom alatt álló kiskorú gyermeke, gyámoltja vagy gondnokoltja ügyében, továbbá mint nejeinek meghatalmazottja ügyvédi képviselőre nem szorul”.

*

A büntető- és a magánjog határán álló feladatkört adott a királyi ügyésznek a kereskedelmi bíróságok hatáskörébe utalt vétségek eseteiben követendő eljárásról szóló 1906-ban kiadott T. 215/6. IM rendelet.⁴¹⁶

Ez alapján félként járhatott el azon eljárásokban, amelyek az 1875:XXXVII.tc. 218, 221, 246, 462.§-ai alapján a kereskedelmi törvény meg nem tartása miatt a részvénytársaságok, szövetkezetek, biztosítási vállalatok igazgatói, felügyelő bizottsági tagjai, képviselői ellen; továbbá „A záloglevelek biztosításáról” szóló 1876:XXXVI.tc. 32-36.§-ai szerint a jelzálog intézetek igazgatósága által elkövetett, de a Btk. hatálya alá nem tartozó vétségek miatt; valamint „A hazai pénzügyintézetek által kibocsátott némely kötvények biztosításáról” rendelkező 1897:XXXII.tc. 21.§ alapján a kötvénybirtokosok jogainak megvédése és a kötvényt kibocsátó intézetek igazgatósági tagjainak felelősségre vonása tárgyában indultak.⁴¹⁷

---

⁴¹⁵ Jelentés 1915-1918 C/a. 331, C/b. 248.o.

⁴¹⁶ RT 1906 2329.o.

⁴¹⁷ Az 1875:XXXVII.tc. 218.§. szerint pl. az igazgatóság tagjai, amennyiben cselekményük vagy mulasztásuk a büntető törvény súlya alá nem esik, az illetékes törvényszék által három hónapig terjedhető fogságra ítélandók: 1. ha az alapszabályoknak a kereskedelmi cégjegyzékbe bevezetés végett, az alaptőke aláírására és befizetésére nézve tudva valótlan előterjesztést tesznek; 2. ha vétkes mulasztásuk miatt, a társaságnak három hónapon át felügyelő bizottsága egyáltalában nem, vagy nem kellő számban volt; 3. ha a mérleg felállításánál törvényellenesen járnak el, vagy ha a közgyűlésen tett előterjesztésekben a társaság helyzetét tudva valótlanul adják elő, vagy annak helyzetét eltitkolják; 4. ha a közgyűlési jegyzőkönyveket szándékosan hamisan vezettetik. Az 1876:XXXVI.tc. 32.§ szerint pl. a jelzálog-intézet igazgatóságának tagjai, amennyiben cselekményük vagy

E területeken az ügyészi jogkör indoka az volt, hogy a „kereskedelmi társaságok és intézetek vezetőinek és egyéb közegeinek működése a részvényesek, szövetkezeti tagok, a kötvénybirtokosok rohamosan növekvő tömegét érinti, úgy, hogy az általuk elkövetett tilos cselekmények és mulasztások megtorlása ma már jóformán mindenkinek érdekében áll”.⁴¹⁸

A rendelet 4.§-a szerint, ha a törvényben meghatározott magatartás felmerült, akkor a törvényszék vizsgálatot rendelt el, melyet a bírák közül kijelölt biztos végzett. A vizsgálatról értesíteni kellett a királyi ügyészt, aki azt a továbbiakban a „közérdek szempontjából” ellenőrizte. A 6.§ szerint az iratokat megtekinthette, a vizsgálatra indítványokat tehetett, a vizsgálóbiztos határozatai és intézkedései ellen pedig a törvényszékhez előterjesztéssel élhetett.⁴¹⁹

*

A királyi ügyésznek a közigazgatási bizottságban való részvétele miatt rendszeresen felmerült annak igénye, hogy e téren különböző teendőket lásson el. Ennek alapját az a gyakorlat adta, melynek során - a többször kifejtett igazságügyminiszteri tilalmakat figyelmen kívül hagyva - számos közigazgatási hatóság egyedi feladatokat ruházott a királyi ügyészre, pl. a főispán a vármegyei gyámhatóság ügyvitelének megvizsgálásával bízta meg. Az IM azonban ezen intézkedések érvényesülésének útját állta. A tudomására jutott esetekben következetesen leszögezte, hogy a királyi ügyész fegyelmi ügyekben csak közvádlói teendőket teljesítheti, vizsgálat végzésével nem bízható meg, törvényhatósági szervezetben tagságot, feladatot nem vállalhat.⁴²⁰

E rendelkezések azon alapon születtek, mely szerint a királyi ügyész közjogi állásánál fogva „mindig az állami közérdek képviselője és ... az államhatalmat megtestesítő kormány

---

mulasztásuk a büntető törvény súlya alá nem esik, az illetékes polgári bíróság által három hónapig terjedhető fogságra ítélandók: 1. ha tudva, több záloglevelet bocsátanak ki, mint amennyi azon kölcsönköveteléseik által fedezve van; 2. ha szándékosan elmulasztják az intézet zálogleveleit a forgalomból azon arányban visszavonni, melyben az intézet jelzálogilag biztosított kölcsönköveteléseinek összege visszafizetés folytán vagy más okból csökkent; 3. ha a törvény 29. §-ában elrendelt félévi kimutatásokban tudva, valótlan adatokat tesznek közzé;

⁴¹⁸ Törek 1: i.m. 152.o. JK 1908/17.

⁴¹⁹ Az ezt felváltó 68400/1914.IM rendelet ugyanígy szólt RT 1914 2826.o.

⁴²⁰ IK 1900/3. 118.o.; Törek 1: i.m. 157.o. JK 1908/18.

exponense”. Így működésével ellenkezne, ha a „különböző közigazgatási hatóságok megbízatásait foganatosítaná”. Törvényes feladatain túl csak felettes szerve, az igazságügyminiszter megbízatása alapján járhat el.⁴²¹

Így a „kir. ügyész főadata nem lehet az, hogy valamely közigazgatási hatóság törvényben meghatározott teendőjét ahelyett végezze el, hanem csupán bizonyos közigazgatási aktus helyes irányú voltának jelenléte révén való ellenőrzéséből, annak a szükséghez képest figyelmeztetés és óvás útján való megfelelő mederbe tereléséből és abban megtartásából állhat”.⁴²²

A közigazgatás terén egy területen bővült a királyi ügyészi hatáskör: az állami elemi iskolai tanítók 1907:XXVI.tc. 14.§-a szerinti fegyelmi ügyeiben - melyek közül legsúlyosabbak a „magyar állam alkotmánya, nemzeti jellege, egysége, különállása, területi épsége, továbbá az állam nyelvének törvényben meghatározott alkalmazása, az állam címere, jelvényei vagy zászlója ellen” irányulók voltak – a 73776/1907.VKM rendelet szerint a közigazgatási bizottság fegyelmi választmánya, mint bíróság előtti tárgyaláson részt venni tartozott, ha annak megtartását indítványozta. Itt a bizonyítás kiegészítését kívánhatta, a bűnösség kérdésében indokolt szóbeli előterjesztéssel élhetett, az ítélet ellen pedig fellebbezhetett.⁴²³

Az e rendeletről vont következtetés szerint „szükséges annak az irányzatnak a további következetes fentartása, melynek értelmében a közigazgatási állami tisztviselők fegyelmi ügyeiben a kir. ügyész képviselje a közvédat. Sőt ... indokoltnak kell tekintenünk azt is, hogy a nem állami közigazgatási tisztviselők fegyelmi ügyeinek ellátásában ... a közigazgatási bizottság fegyelmi választmányának tagjaként a bíraskodásban részt vehessen”. Ezentúl felmerült a királyi ügyész bevonásának igénye a közigazgatási hatóságok előtti kihágási eljárásokba is, mivel a kormány számára fontos, hogy a szervezetet „ebben a vonatkozásában is igénybe vegye,” hiszen az ügyészség „alapja és célja az állam érdekeinek a képviselése, megvédése és érvényre juttatása”.⁴²⁴

*

---

⁴²¹ uő.: A kir. ügyész közigazgatási megbízatásai 79.o. BSz 1912/2.

⁴²² uő. 2: i.m. 158.o. JK 1908/18.

⁴²³ RT 1907 1113.o.

⁴²⁴ Törek 1: i.m. 170-171.o. JK 1908/19.

A főügyészek és az ügyészségek vezetői által készített minősítések ügyészek esetén a képzettségre, ítélőtehetségre, felfogásra, míg a kezelő személyzetnél a képességre, alkalmazhatóságra, továbbá mindkét csoport esetén a szorgalomra terjedtek ki. E kategóriákon belül három, számmal jelölt fokozat (jeles, jó, gyenge) került alkalmazásra. A minősítést a „közvetlen érintkezés és megfigyelés, az érdemleges írásbeli munkálatok felülvizsgálatánál és a ... tárgyalás alatt szerzett tapasztalat, a kimutatások és a felügyeleti vizsgálatok eredményei” alapján kellett elkészíteni. A minősítés véleményt is tartalmazott arról, hogy magasabb ügyészi vagy bírói állásra alkalmas-e az adott személy.

[illegible]

Az ügyészségenként **jegyzékbe** foglalt minősítéseket minden év elején a főügyészségre, onnan pedig az IM-be terjesztették fel. Az „Észrevételek” rovatban meg kellett jelölni azokat a körülményeket is, amelyek a minősítésre befolyással voltak: pl. „ügyészségi tagnál az, hogy tevékenysége csakis az érdemileg könnyű elintézésű ügyekre ... szorítkozott, vagy az, hogy nehéz, bonyolult ügyeket dolgozott fel”, esetleg „összeférhetetlen természet”, megbízhatatlan, felületes, iszákos, vagy „léha családi életű”.

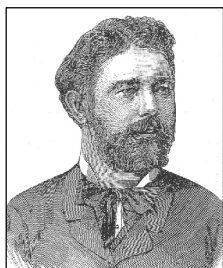
A minősítés titkos volt, a megállapításokról az érintett nem szerzett tudomást. Ezért a rendszert mind a Képviselőházban, mind a

szolgálatban támadták. Így 1906. decembetr 19-én egy képviselői felszólalás kifejtette, hogy a megoldás nem jó, hiszen a „minősítés oly alapon is történik, amely emberileg abszolote nem ellenőrizhető. Tudni illik mily indokból? Abból, hogy megbízható-e, mondjuk politikai

⁴²⁵ Bp. Főü. 497/1902.fü. FL VII.17.a. 1.d.

szempontból vagy hogy alkalmas-e ... vezetésre”. Éppen ezért „kívánatos volna, hogy minél hamarabb hozassék törvény, amely ezt méltányosan, igazságosan szabályozza, hogy a minősítés ne legyen titkos és orvoslás is biztosíttassék”.⁴²⁶

A szakmai tanácskozások ugyanígy vélekedtek. Mint a szegedi törvényszék bírái és ügyészei 1906 őszén megfogalmazták, a „titkos minősítés ... sürgősen eltörlendő”, az „mielőbb szaktanácsok elé utalandó és nyilvánossá teendő, és az érdekelteknek a kötelező értesítés mellett egyfokú jogorvoslat lenne biztosítandó”.⁴²⁷

Polónyi Géza igazságügyminiszter azonban a jogorvoslat iránt igényt nem tartotta alaposnak, mert akkor különbíróóságokat kellene felállítani az elbírálásra. A képviselői felvetésre adott válasza szerint „orvosolni kétségtelenül kell, de más irányban, nevezetesen úgy, hogy a minősítés nyilvános lehessen, hogy megfelelő testületi garancia alá helyezzessék”. A kérdés megoldását egyébként nem tartotta sürgősnek, a megalkotandó egységes szervezeti törvényre tartozónak nyilvánította.⁴²⁸

Ez nem készült el, de 1913-ban a néhány változást hozó 62500.IM rendelet váltotta fel a korábbi szabályozást. Ez az előzményhez képest megkövetelte a jogismeret, a magatartás, a felekkel való bánásmód, a nyilvánosság előtti előadóképesség és felfogás minősítését is. A jegyzetben szerepeltek az előnyös tulajdonságok, illetve a lényeges hibák. A minősítőnek a tényekre, számadatokra hivatkozással indokolnia is kellett a legrosszabb (3) és a legjobb (kiváló) minősítést.⁴²⁹

*

A kormány fenntartotta a bíróságok és ügyészségek tagjai IM-beli alkalmazásának gyakorlatát. Az erről szóló törvények (1906:XI., 1910:XXI.) indokolásai leszögezték, hogy a minisztérium egyes tennivalóinak ellátásánál az „igazságszolgáltatás terén különös szakavatottságot és gyakorlati tapasztalatokat szerzett bírák és ügyészek közreműködésének

⁴²⁶ Az 1906. évi május hó 19-re hirdetett Ogy. Képv. (Képv. 1906) napló 5.k. 151. o. 1906

⁴²⁷ A bírói függetlenség biztosítása 253.o. MJÚ 1906/18.

⁴²⁸ Képv. napló 1906 5.k. 156.o.

⁴²⁹ RT 1913 1925.o.

igénybevételére a közszolgálat érdekében gyakran elkerülhetetlenül szükség van”. Ezért indokolt, hogy a „törvényelőkészítés és azzal kapcsolatos átmeneti természetű munkálatok czéljára a bírói és ügyészi karnak szakképzett s gyakorlati ismeretekkel e munkálatoknál gyakran nélkülözhetetlen tagjai ideiglenesen igénybe vétessenek”.

A berendelés rendszere odavezetett, hogy a minisztériumban nemcsak a jogalkotási munkát, hanem a rendes teendőket is a bíróságtól és az ügyészségtől elvont munkaerők teljesítették, mivel az állandó személyzetet nem szaporították olyan arányban, amelyre a teendők növekedésével szükség lett volna. Így megnövekedett a berendelt bírák és ügyészek száma: pl. 1905-ben az IM személyzete 30 fő volt, s mellettük a jogszolgáltatás 33 tagját (1 curiai és 5 ítélőtáblai bíró, 2 főügyész helyettes, 10 törvényszéki és járásbíró, valamint 13 albíró és alügyész) alkalmazták. A berendelték egy része a kodifikációs munkáknál tevékenykedett, míg mások az elnöki, a nemzetközi (II.), a büntetőjogi (III.), az igazságügyi (IV.), s a törvényelőkészítő (VI.) osztályokon dolgoztak: így ők foglalkoztak a bíróságok és ügyészségek felügyeleti kérdéseivel, jogi vélemények kidolgozásával. (Ekkor itt szolgált pl. Berinkey Dénes, Töreky Géza, Vámbéry Rusztem, Ládai István.)⁴³⁰

*

Az 1913. január 14-i 1400.IM rendelet felszámolta azt az ellentmondást, amely az ügyészségi megbízottként kirendelt ügyvédek kapcsán addig felmerült: kimondta, hogy az ilyen személy közvadás bűncselekmény esetén sem terhelti védelmet, sem sértetti képviselőt nem vállalhat. Az is megtiltásra került, hogy az ügyvéd a képviselőt az alkalmazott jelöltnek megengedje.⁴³¹

*

A századelőn ismét feléledtek az anyagi helyzet javítására irányuló törekvések. Egy 1903-as sajtóközlemény szerint „mit kérnek a magyar bírák és ügyészek? Semmi egyebet, mint hogy az állami tisztviselők fizetésének immár elengedhetetlen emelésében ők, akik a legmagasabb qualificatio mellett a legtöbb tennivalóval vannak megterhelve, éppen olyan mértékben

---

⁴³⁰ Névtár 1905 376-377.o.

⁴³¹ RT 1913 190.o.

részesüljenek, mint a többi tisztviselő”. A legfőbb követelés egy önálló fizetési törvény megalkotása volt, mint ahogy az „1871-es rendezéskor történt, amikor is a törvényhozás elismerte, hogy a bírák helyzete, qualificációja és működése a többi tisztviselőétől eltérő szabályozást igényel”.⁴³²

Az egyes törvényszékeknél szolgálók kérték a kormánytól, a Képviselőháztól, hogy a bírák, ügyészek a VII., míg az albírák és alügyészek a VIII. fizetési osztályba soroltassanak, a működési pótlékot terjesszék ki a nagyvárosokra is (Kassa, Pozsony, Temesvár), mivel itt a „megélhetési viszonyok aránytalanul nehezebbek”, továbbá a „teljes nyugdíj elérése 30 évre korlátoztassék”.⁴³³

A fizetésrendezés kérdésében az egymást követő kormányok álláspontját Polónyi igazságügyminiszter 1906. december 19-i képviselőházi felszólalása szemlélteti, amely szerint a jövedelemek „javításánál figyelemmel kell tartanunk, hogy a bírói karon kívül itt vannak az államvasutak alkalmazottai, itt vannak a néptanítók, akik anyagi helyzetének kérdését a pénzügyi helyzet figyelembe vételével együttesen és úgy akarja megoldani a kormány, hogy mindenkinek igényeit elégítse ki”.⁴³⁴

A kormány a közszolgálati foglalkozási ágak követeléseinek hatására 1903. február 14-én nyújtotta be a Képviselőházhoz a fizetések rendezéséről szóló törvényjavaslatot. Ennek általános indokolása leszögezte, hogy az állami alkalmazottak javadalmazásának 1893-as megállapítása óta a megélhetési viszonyok „határozottan súlyosbodtak”. Az állam azonban a „saját érdekében nem nézheti közönyösen azt, hogy alkalmazottait a napi kenyér gondjai feladatai megoldásában zavarják”. A javítás érdekében ezért a javaslat „tetemes javításokat tervez”.⁴³⁵

Noha a képviselőházi bizottságok többször is foglalkoztak a javaslattal, annak megtárgyalására nem került sor, mivel a rendezést a kormány pénzügyi okokból elhalasztotta.

---

⁴³² Bírák és ügyészek mozgalma 69.o JK 1903/9.

⁴³³ Szekszárdi bírói, ügyészi kar memoranduma 90.o. JK 1903/10., Kassai Törvényszék bírói és ügyészi kara kérvénye a Képviselőházhoz 98.o. JK 1903/11.

⁴³⁴ Képv. 1906 napló 5.k. 154.o.

⁴³⁵ Az 1901. évi október hó 24-ére hirdetett Ogy. Képv. ir. 25.k. 1-294.o. 1903

Ehelyett került elfogadásra „Az állami alkalmazottaknak engedélyezendő pótlékokról” szóló 1904:I.tc. Ennek indokolása szerint a kormányt az „illetményjavításnak ... ideiglenes keresztülvitele mellett szóló állami és társadalmi tekinteteken kívül az a szándék is vezette, hogy az átmeneti rendezés lehetőleg gyorsan vitessék keresztül”. Az 1.§ a) pontja felhatalmazta a kormányt, hogy a III-XI. fizetési osztályba tartozó állami tisztviselőknek visszamenőlegesen, 1903. január 1-jétől pótlékokat engedélyezzen, melynek mértékét aztán az 530/1904.ME. rendelet határozta meg.⁴³⁶

Ezt követően a fizetések rendezésére kétlépcsőben került sor, „A bírói és ügyészi szervezet módosításáról” szóló 1907:I., majd az 1908:VI.tc-ekkel, melyek címük ellenére alapvetően a javadalmazás kérdéseivel foglalkoztak.

A korábbi törvény az 1891:XVII.tc. hibáit javította. Rendelkezései a helyi előléptetés azon rendszerével függtek össze, amelyet az 1891-es szabályozás vitt a szervezetekbe. De ez az előléptetésben részesülők helyzetét nem tette mindenben egyenlővé azzal, amelybe az illető jutott volna, ha a megfelelő magasabb állásra való kinevezésben lett volna része. Így hátrányos volt a főügyészhelyettesi címmel és jelleggel felruházott ügyészekre, mivel javadalmazásuk a másodosztályú főügyészhelyettesi fizetésre lett korlátozva, továbbá az 1891:XVII.tc. 50.§-a szerint őket a rendes főügyészhelyettesek megelőzték a rangsorban.

A törvény indokolása szerint viszont az előléptetés rendszere csak akkor fog megfelelni, ha az abban részesülők helyzete azonos lesz azokéval, akik a „rendes előlépésben részesülnek”. A 4.§- ezért a főügyészhelyettesi címmel és jelleggel felruházott ügyészek állását egyenlősítette a főügyészhelyettesek helyzetével. A 6.§ a törvényszéki és járásbírák, valamint a VII. fizetési osztályba tartozó ügyészek hányadának felemeléséről intézkedett. A 7.§ pedig az alügyészek előlépését tette lehetővé, amikor kimondta, hogy az egyes szerveknél több ügyész is alkalmazható, de az 1871:XXXII.tc. 8.§-a szerinti tisztii pótlék csak a vezetőnek jár.

Az 1908:VI.tc. általános indokolása leszögezte, hogy az első fokú „személyzet anyagi helyzetének a javítása ... oly sürgős igazságügyi feladat, hogy méltánylást érdemlő érdekek sérelme nélkül ... nem halasztható”. Az 1893:IV.tc. a bírósági és ügyészségi személyzet

---

⁴³⁶ RT 1904 1-21.o.

anyagi érdekeit nem méltányosan szabályozta, a fizetési osztályok beosztásában nem adott egyes állásoknak olyan helyet, amely azokat megillette volna. Az 1904:I. és az 1907:I.tc-ek az javítottak ugyan valamit, de gyökeresen nem orvosolták a bajt: „pedig kétségtelen, hogyha valahol, úgy elsősorban a jogrend fentartására hivatott bírói és ügyészi személyzet körében kötelessége az államnak az, hogy a megélhetéshez szükséges anyagi javadalmazást kellőképpen biztosítsa”.

E törvény a javadalmazás növelését úgy valósította meg, hogy a létszámot az egyes fizetési osztályok között az addiginál kedvezőbben osztotta meg: a bírák, ügyészek, albírák, alügyészek nagyobb részét magasabb, a VII. és a VIII. fizetési osztályba sorolta, s csak kisebb részüket hagyta meg addigi osztályában. Három fizetési osztály (VII, VIII, IX.) fenntartását a pénzügyi okokon túl azért is célszerűnek tartotta a törvény, mert ezzel elkerülhetővé vált az ugyanazon osztályban huzamos időn át való megmaradás, így gyakoribb az előmenetel, s ez „fokozza és ébrentartja a munkakedvet”.

Az indokolás szerint elsősorban az alsóbb állások javítása volt a cél: az 1.§ így a VII-VIII. osztályba az addigi 437, illetve 875-tel szemben 1000-1000, míg a IX-be 1069-cel szemben 380 állást sorolt.

Kedvezőbbé vált az albírák és alügyészek előmenetele is: az addigi törvényszéki és járásbírák, valamint ügyészek közül 308 maradt a VIII. fizetési osztályban, így 692 albíró és alügyész lett bírónak, illetve ügyésszé. Ennek következtében csak 377-en maradtak a legalsó osztályban. A kinevezések sorrendjét figyelembe véve, csak azok maradtak addigi besorolásukban, akik állásukban még három évet nem töltöttek el.

E törvénnyel a VIII. és a IX. fizetési osztályban levő 1944 bíró és ügyész 70%-a magasabb osztályba került. A fizetésrendezés előnyeiben nemcsak ők, hanem az addigiakban maradtak is részesültek, mert a tömeges kinevezések következtében fizetési osztályuk elejére kerültek, és a folytonos üresedésekkel rövidebb idő múltán nyerték el kinevezésüket. A rendezések után a javadalmazás a fizetésből, személyi és tiszti pótlékokból, valamint lakpénzből állt.⁴³⁷

---

⁴³⁷ Debreceni Főü. 2794/1909.fü. szerint a vezető ügyészi javadalmazás 2800 korona (k.) éves fizetésből, 800, illetve 600 k. személyi és tiszti pótlékból, továbbá 780 k. lakpénzből állt. HBML VII.21.a. 1.d.

A jövedelem növekedését jelentette az állami, vármegyei és államvasúti alkalmazottak családi pótlékát rendező 1912:XXXV.tc. is. Ennek célját az indokolás abban határozta meg, hogy az alkalmazottak anyagi helyzetén könnyítsen, mivel az „élelmiszerek s a különböző fogyasztási cikkek árának az utóbbi időben bekövetkezett nagy mértékű emelkedése a megélhetési viszonyokat mind nehezebbé” tette. Ennek súlya a társadalom egészére nehezedik, de „legjobban érzik azt azok az osztályok, amelyek kizárólag fogyasztók lévén, nincsenek abban a helyzetben”, hogy az áremelkedést „másokra áthárítsák”. Kiemelésre került, hogy a családi pótlék „betetőzését képezné az állami alkalmazottak anyagi helyzetének javítása érdekében 1904. évben megkezdett s azóta szakadatlanul folytatott intézkedéseknek”, s ezzel a „kormány ... elment az államháztartás helyzete által megengedett legszélső határokig”.

A törvény pótlékot adott az V-XI. fizetési osztályba tartozó alkalmazottaknak: a juttatás az egyébként ellátatlan, 21. életévét be nem töltött törvényes vagy törvényesített édes- vagy mostohagyermek után járt. A 6.§ a pótlékot egyégesen állapította meg: mértéke évente egy gyermekre 200, kettő után 400, három vagy ennél több esetén pedig 600 korona volt.

*

A szolgálati viszonyokban az „Egyes igazságügyi szervezeti és eljárási szabályok módosításáról” szóló 1912:VII.tc. több lényeges módosulást hozott. Az 1.§ a bírói, ügyészi kinevezés feltételeit szigorította, mivel az 1874:XXIV.tc. 3.§-át módosítva előírta, hogy a gyakorlati vizsgálatra bocsátáshoz a „jogtudori oklevél megszerzése és ez után eltöltött három évi joggyakorlat szükséges”. Csak az volt kinevezhető, aki az általános képesítési kellékeken túl kimutatta, hogy a gyakorlati bírói vagy az ügyvédi vizsga letétele után legalább két évig az IM-ben, bíróságnál, ügyészségnél, a kincstár vagy a közalapítványok perbeli képviselőjére rendelt hivatalnál fogalmazási szakban szolgált, vagy jogi karon egyetemi nyilvános vagy magántanárként, illetve jogakadémiai tanárként működött, ügyvédnél, közjegyzőnél gyakorlatot folytatott.

A 10.§ szerint a curiai bíró és a vele egyenlő vagy nála magasabb rangú bíró és ügyész 70. életévének, más bíró és ügyész pedig 65. éve betöltése előtt hivatalból csak akkor volt nyugdíjazható, ha „testi vagy elméleti fogyatkozás” miatt feladatai teljesítésére képtelenné vált, vagy ha állását a törvény megszüntette.

Ezt követően az 1913:LIII.tc. felszámolta azt az eltérést, hogy a bírói, ügyészi, ügyvédi pályára két különböző vizsga volt érvényben: a gyakorlati bírói és az ügyvédi. Az utóbbi képesítő ereje nem szorítkozott az ügyvédi pályára, hanem minden más jogi vizsgát pótolta. Ezzel szemben a gyakorlati bírói vizsga - noha ugyanazokat tárgyakat ölelte fel, mint az ügyvédi - csak a bírói és ügyészi pályára képesített. Hatálya más állásokra, pl. közjegyző (1886:VII.tc. 1.§ c) pont), községi jegyző (1900:XX.tc. 3.§ (3)bek.), IM fogalmazói szak (1883:I.tc. 5.§ 1. pont) is kiterjedt, de az ügyvédségre nem képesített. Az indokolás szerint viszont ez a megkülönböztetés „igazolható alappal nem bír. Nyilvánvaló, hogy az ítélőbírói és az ügyészi álláshoz sem lehet elegendő csekélyebb jogi képzettség, mint amelyet az ügyvédi pálya megkíván”.

Ennek megfelelően az 1.§ egységes bírói és ügyvédi vizsgát létesített, melynek tárgyai az „általános polgári, az úrbéri és a telekkönyvi jog, a kereskedelmi-, a váltó-, a csőd- és a bányajog, a polgári peres és nem peres eljárás, a büntetőjog és a bűnvádi eljárás; úgyszintén a magyar közjog, valamint a közigazgatási és a pénzügyi jognak azok a szabályai, amelyeknek ismerete a bírói és az ügyvédi hivatalhoz szükséges”. A 3.§ pedig az 1912:VII.tc. 1.§-ának megfelelő feltételeket szabott a vizsgára bocsáthatósághoz.

A 6.§ szerinti egy éves kötelező bírósági gyakorlatra csak azt lehetett bocsátani, aki a köztisztviselőkre nézve megszabott általános kellékeknek megfelelt, és a jogtudori oklevele volt.⁴³⁸ A joggyakorlatra bocsátásról az ítélőtábla elnöke határozott. Ezen időt részint törvényszéknél, másrészt járásbírósnál kellett töltetni. Ennek tartama alatt a gyakornokot mind polgári, mind büntető ügyekben foglalkoztatták, hogy az „igazságszolgáltatás minden ágában kellő jártasságot szerezzen”.

Az egységes vizsga írásbeli és szóbeli részből állt, s azt a hagyományoknak megfelelően Budapesten vagy Marosvásárhelyen lehetett letenni. A 19.§ szerint a vizsgabizottság tagjainak felét az igazságügyminiszter nevezte ki az minisztérium, a felsőbíróságok, a koronaügyészség és a főügyészségek tagjai, továbbá a közjegyzők és „más szakférfiak” sorából. A tagok másik

---

⁴³⁸ A köztisztviselői kinevezés feltételei az 1883:I.tc. 1. § a)-b) pontjai szerint: magyar állampolgárság, továbbá a jelölt „gondnokság, csőd alatt nem áll, büntett vagy vétség miatt vád alá helyezve vagy általában szabadságvesztés büntetése alatt nincs, nyereségvágyból eredő büntett vagy vétség miatt elítélve nem volt, hivatalvesztésre szóló ítélet hatálya alatt nem áll, s erkölcsi tekintetben alapos kifogás alá nem esik”.

felét a budapesti és a marosvásárhelyi ügyvédi kamarák választmányai választották olyan tagjaik közül, akik legalább tíz év óta ügyvédkedtek.

*

Az ügyészségi szolgálat nagy vonzerővel bírt ezekben az években, a pályázatokra többszörös túljelentkezés volt a jellemző. Így a főügyészek joggal írhatták az IM-hez tett előterjesztéseikben, hogy „csakis olyan egyének hozhatók javaslatba, akik elsőrendű minősítésük mellett erre az állásra kiválóan alkalmasnak jeleztenek, s bírnak azon előnyös személyi tulajdonságokkal (az ügyészi teendőkben már megszerzett bizonyos fokú jártasság és gyakorlat, reá termettség, megnyerő külső, határozott fellépés, jó előadói képesség, kellemes organum, agilitás) amelyek az ügyészi állásban a közszolgálat érdekében nélkülözhetetlenek”.⁴³⁹

*

Még az 1891:XVII.tc. általános indokolása tűzte ki feladatként az egységes bírói szervezeti kódex megalkotását. Ennek idejét akkorra jelezte, mikor a bíróságok „külső szervezésének munkája befejezést nyer, ha a jelenlegi perrendeket a szóbeliségen és közvetlenségen alapuló bűnvádi és polgári eljárási törvények váltandják fel, és jogrendszerünk a mai fejlődő állapotból kibontakozva, minden alkatelemében az állandóság jellegét ölti fel”.

Az igazságügyi szervezet kiépítésével, valamint a kódexek létrejöttével a megszabott feltételek teljesültek, így a program megvalósításának első lépéseként 1912-ben a Ppé. 104.§-a felhatalmazta az igazságügyminisztert, hogy a bírói és ügyészi szervezet törvényi szabályait foglalja egységes szerkezetbe, majd ezt az országgyűlésnek mutassa be.

Ehelyett azonban a nézet vált uralkodóvá, hogy a „szabályoknak egységes törvénybe feldolgozása célravezetőbb ..., mert a kiegészítést, javító módosítást is lehetővé teszi”. Így az IM-ben megkezdődtek a munkálatok a szervezeti kódex kidolgozására. Ennek eredményeként

---

⁴³⁹ Debreceni Főü. 877/1909.fü. előterjesztése a nyíregyházi alügyészi állás betöltésére: a pályázatra 34 fő jelentkezett, akik közül 3-t rangsorolt a főügyész. Más álláshelyek is népszerűek voltak: pl. 1910-ben a nyíregyházi fogházőri állásra 37, míg 1913-ban az írnokira 16 fő jelentkezett, HBML VII.21.a. 1.d.

1913-ban el is készült „A bírói hatalom gyakorlásáról, valamint a kir. bíróságok és a kir. ügyészségek szervezetéről” címet viselő törvény tervezete, amelyet véleményezésre megküldtek a felsőbíróságok és a főügyészségek vezetőinek.⁴⁴⁰

A szaksajtó megállapítása szerint a „szervezeti szabályokat a törvényhozás kezdetben nem foglalta egységes törvénybe és utóbb az alkalmi változtatásoknak hosszú sora következett”. A vélemény szerint azonban a tervezet sem alkotott érdemi új rendelkezéseket, csupán apróbb módosításokat tartalmaz, és így összességében csak „gyűjtőmunkának tekinthetjük”.⁴⁴¹

Ezt a tervezetet az 1914. június 15-ére elkészült, azonos címet viselő, de immáron javaslatnak jelzett újabb elképzelés váltotta fel, amely ismét véleményezésre került megküldésre.⁴⁴²

E kilenc címből (A bírói hatalom gyakorlása, A rendes bíróságok, Az ügyészség, Az ítélőbírák és az ügyészek szolgálati viszonyai, A bírósági és ügyészségi hivatalnokok szolgálati viszonyai, Felügyelet a bíróság és az ügyészség felett, A törvénykezési szünet, Vegyes, Zárórendelkezések) álló, azokon belül fejezetekre tagolt, 147 §-ból álló javaslat az addigi normákat foglalta egységbe. Érdemi elemzésére, megvitatására azonban a rövidesen kirobbanó háború miatt nem került sor.

*

A századfordulót követően folytatódott az az építési program, melynek célja az igazságügyi szervek megfelelő elhelyezése volt. A fedezetet az egyes állami beruházásokról szóló 1900:XXXIV.tc. adta, amely az 1.§ g) pontjában 4 millió koronát biztosított törvénykezési épületek emelésére. Az indokolás szerint az ország kedvező anyagi helyzete miatt számos beruházás megvalósítása vált lehetővé, mivel az „állami zárszámadások szerint az egyes évek kezelési eredményei az illető évekre előirányzott költségvetési fölöslegeket túlhaladták, minek következtében a pénztári készletek gyarapítására is nagyobb összegek fordítottak”. A törvénykezés igényeinek kielégítését indokolta, hogy számos helyen az igazságügyi szervek nem állami épületekben, használat vagy bérlet keretében voltak elhelyezve. De azok egy

---

⁴⁴⁰ A szervezeti törvény előadói tervezete 109.o. JK 1917/12.; Jelentés 1913 188.o. 1915

⁴⁴¹ A bírói hatalomról és szervezetéről 197.o. JK 1914/19.

⁴⁴² Győri Főü. 1055/1914.fü. Győri Királyi Főügyészség iratai Győr-Moson-Sopron Megye Győri Levéltára (GyL) VII.6. b. 1.d.

része annyira kifogásolható volt, hogy azoknak „használata közegészségügyi szempontból ... betiltatott”.

A kormány 1903-ban újabb nagyszabású programot hirdetett további igazságügyi épületek emelésére. Ennek fedezetét a szükséges költségek engedélyezéséről szóló 1904:XIV.tc. 14.§-a biztosította, amely 9,4 millió koronát állapított meg e célra.⁴⁴³

Így évről-évre, az adott település díszeként is új épületek kerültek átadásra: pl. 1901 Brassó, 1902 Kolozsvár, Lőcse, 1903 Nyitra, Lugos, Székesfehérvár, 1904 **Kecskemét**, 1905 Csíkszereda, Sátoraljaújhely, 1906

Fiume, 1907 Kaposvár, 1908 Eger, Nagybecskerek, Nagyszeben, Gyulafehérvár, 1909 Beregszász, 1910 Erzsébetváros, 1912 Balassagyarmat, Trencsén. A települések gyakran ingyen telekkel, építőanyaggal, pénzzel járultak hozzá az építkezésekhez.⁴⁴⁴

A kormány 1912-ben újabb nagy beruházásokról döntött: 1914 nyarára tervezte az IM, a pestvidéki törvényszék és a budapesti központi járásbíróság épületeinek megvalósítását.⁴⁴⁵

A technika haladása is felbukkant a felszerelésben: a századfordulótól rátértek az írógépek használatára, s rendszeresítésre került a telefon is. Ennek használata akként nyert szabályozást, hogy „amikor bármely hatóságtól a távbeszélő felhasználásával valamely az ügyre jelentősebb értesítés, felvilágosítás vagy jelentés érkezik; vagy pedig ha ugyanilyen módon a kir. ügyészség tesz valamely intézkedést, ezekről ... olyan írásos feljegyzéseket tegyenek, amelyekből ezek tartalma megállapítható legyen”.⁴⁴⁶

*

---

⁴⁴³ Jelentés 1903 163.o.

⁴⁴⁴ uo. 1901 177.o., uo. 1902 192.o., uo. 1903 163.o., uo. 1904 213.o., uo. 1905 171.o., uo. 1906 191.o., uo. 1907 204.o., uo. 1908 221.o., uo. 1909 203.o., uo. 1910 196.o., uo. 1912 204.o.

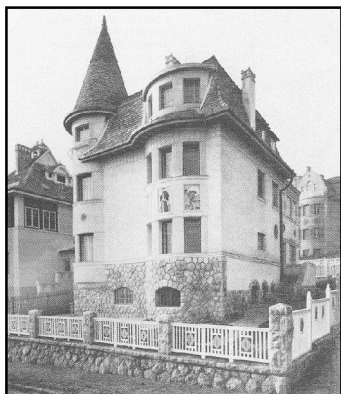
⁴⁴⁵ Jelentés 1912 204.o., Az igazságügy új palotái 6.o. ÜgyL 1912/38.

⁴⁴⁶ Debreceni Főü. 4099/1909.fü. FL VII.17.a. 1.d.

A javadalmazás javítása iránti törekvések eredményeként sor került az igazságügyben dolgozók összefogására, amely az érdekvédelmi és képviseleti szervként tevékenykedő Országos Bírói és Ügyészi Egyesület (OBÜE) megalakulásához vezetett. Az egymást követő, de elégedettséget nem hozó fizetési törvények váltották ki a „bírák és ügyészek státusából azokat az akciókat és eljárásokat, amelyek egyrészt a bírói függetlenség, ... különstátus biztosítására és visszaállítására, másfelől az illetmények megfelelő rendezésére irányultak”. Az egymástól elszigetelt kezdeményezések, kérvények helyett 1904-ben elsőként a nagyváradi törvényszék kara szorgalmazta egy országos egyesület megalakulását, mely gondolat gyorsan terjedt a bírák és ügyészek között.⁴⁴⁷

Az 1907-ben Budapesten létrejött egyesület alakuló közgyűlésén Grecsák Károly kúriai bírót választották elnökké. Működését 1908-ban kezdte meg, s öszre már 2742 tagja volt. A szervezet törvényszékeként alakult osztályokra tagolódott. Az igazgatóság a kezdetektől aktív tevékenységet fejtett ki: memorandumokat nyújtott be az igazságügyminiszterhez a bírák és ügyészek kinevezésének reformja, az ügyvitel egyszerűsítése érdekében, s kérte, hogy az egyesület vonassék be a jogszabály előkészítésbe.⁴⁴⁸

Az OBÜE céljai között szerepelt jóléti intézmények, a tagok gyermekei tanulmányainak segítésére internátusok létesítése, a lakáspénzből történő törlesztés révén családi házak építése, külön pénzintézet szervezése, betegsegélyező egyesület létrehozása, saját lap kiadása. Ennek eredményeként 1909-ben meg is jelent az egyesület Hivatalos Értesítője, majd 1915-től a Bírák és Ügyészek Lapja.

készült el. 1912-ben itt épült fel a bírói és ügyészi pályán

Az egyesület szervezésében kerültek megszerzésre 1910-ben a budai Kis-Svábhegyen olyan telkek, ahol - a **bírák és ügyészek telepén** - 25 családi ház és 12 3 - 4 szobás lakrész

⁴⁴⁷ Mészáros Lajos: Az Országos Bírói és Ügyészi Egyesület huszonöt éves története 1907-1932 1-260.o. Bp. 1932

⁴⁴⁸ Az Országos Bírói és Ügyészi Egyesület 203.o. MJÚ 1908/21.

szolgálók fiai számára is egy 80 fős internátus, Debrecenben pedig 1915-ben kezdte meg működését egy otthon 20 diák számára.

Az igazságügyi kormányzat a jogalkotási és a javadalmazási kérdések terén kezdetektől partnerének ismerte el az egyesületet és szoros együttműködést alakított ki vele.

A bíróságokon és ügyészségeken dolgozó nem jogász munkatársak is megszervezték érdekképviselői szervüket, 1907-ben megalakítván az Igazságügyi Segédhivatali Tisztviselők Országos Egyesületét.⁴⁴⁹

E békés, gyarapodó időszakot azonban hamarosan a társadalom és az igazságügyi szervezet történetében addig nem ismert viharos évek váltották fel 1914-ben a világháború kitörésével.

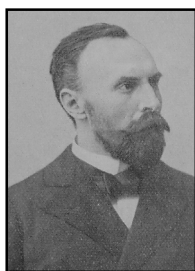
---

⁴⁴⁹ Gábris István: Huszonöt esztendő 1907-1932 – Az igazságügyi s.h. tisztviselők országos egyesülete és otthona negyedszázados története Bp. 1937

VII. Az I. világháború (1914-18)

Még a békeévek jogalkotásaként keletkezett „A háború esetére szóló kivételes intézkedésekről” rendelkező 1912:LXIII.tc., amely felhatalmazta a kormányt rendkívüli eszközök alkalmazására. Az indokolás általánosságban leszögezte annak szükségességét, hogy a kormánynak „háború vagy ennek fenyegető veszélye esetére rendelkezésére álljon oly ... hatalom, amelynek alapján kivételes intézkedéseket léptethet életbe”. Ez előfeltétele a hadviselésnek, annak, hogy a fegyveres erők működése a polgári hatóságok és az egész lakosság részéről „hatékonyan támogattassanak”. De fontos a lakosság, a „közgazdasági élet, a jogbiztonság, a személy- és vagyonbiztonság szempontjából is, amelyeket minden háború a legkomolyabb veszélyekkel és károkkal fenyeget”. Ezért a kivételes intézkedéseknek „oda kell irányulniok, hogy a jogrendnek és a közbiztonsági állapotoknak fokozottan hatályos eszközökkel való megvédése segélyével a ... veszélyeket és károkat lehetőleg enyhítsék”.

A kivételes hatalom alatti időszakban több szabály alapvetően érintette az igazságszolgáltatás működését: a 12.§ lehetővé tette a büntető jogszolgáltatásban az eljárást gyorsító, egyszerűsített szabályok, továbbá a rögtönbíráskodás életbeléptetését, felfüggeszthetővé vált az esküdtbírók működése, a hadviselés érdekeit érintő vagy a közrendet és közbiztonságot veszélyeztető bűncselekmények miatt pedig az illetékes bíróság helyett másik járhatott el. A 11.§ újabb hatáskört adott a királyi ügyészségnek: háború vagy az ennek veszélye miatt elrendelt katonai előkészület idején a sajtótermékek előzetes vizsgálatára és a terjesztés megtiltására az ügyészt jogosította fel. A II. fejezet (18-30.§) pedig háború esetére új tényállásokat alkotva, a meglévőket szigorúbban büntetve a büntető törvénykönyvek módosításáról és kiegészítéséről rendelkezett.

A törvény hamarosan alkalmazásra is került, mivel az Osztrák-Magyar Monarchia 1914. július 28-án hadat üzent Szerbiának, s ezzel kezdetét vette az I. világháború. Mivel annak kitörése a trónörökös pár elleni június 28-i szarajevói merénylet óta várható volt, ezért **Balogh Jenő** igazságügyminiszter 1914. július 23-án megküldte a főügyészeknek a bevezetendő kivételes intézkedésekről szóló tájékoztatót azzal, hogy azt „szigorúan bizalmasan kell kezelni”.⁴⁵⁰

⁴⁵⁰ Bi.115/5/1914.IM CsML VII.3. 1.d.

A kormány a hadba lépés eldöntése után, július 27-én adta ki a háborúval kapcsolatos intézkedéseket. A tilalmakat, korlátozásokat tartalmazó rendeletek közül több az igazságszolgáltatás működését alapvetően érintette.⁴⁵¹

Az 5486/1914.ME rendelet az ország déli és keleti részén, 26 törvényszék területén elkövetett, s az 1897:XXXIV.tc. 15.§-a szerint esküdtbíróági hatáskörbe tartozó bűncselekmények elbírálását a rendes bíróságokhoz utalta. Az 5487/1914.ME rendelet fel is függesztette az esküdtbíróóságok működését ezen területeken. Az augusztus 1-jén kiadott 5735/1914.ME rendelet további 10 északi és északkeleti törvényszékre terjesztette ki e szabályok hatályát.⁴⁵²

Az 5488/1914.ME rendelet a gyorsított bűnvádi eljárás (Gybp.) hatálybalépéséről rendelkezett: az 1-2.§-ok szerint e szabályokat kellett alkalmazni az elkövető korára tekintet nélkül az állam és a fegyveres erők elleni, a közveszélyt okozó, valamint a hivatali büntettek esetén, a fegyveres erők és a rendfenntartó szervek, az ezek által igénybe vett infrastruktúra (pl. vasút, távírda) állományába tartozó személyek elleni cselekmények (pl. élet, testi épség elleni támadások, lopás, rablás), továbbá a hadiüzemekben elkövetett tettek (pl. rongálás) esetén. A 3.§ rögtönbíráskodást hirdetett ezekre, ha azok „oly fenyegető módon harapóznak el, hogy a katonai fegyelem csorbulásának, vagy a közbiztonság veszélyeztetésének, vagy az állam hadierejét fenyegető bűncselekmények szélesebb körű elterjedésének megakadályozása végett elrettentő példaadás válik szükségessé”.⁴⁵³

Az elrendelés és megszüntetés, továbbá az alkalmazási terület és a bűncselekményi kör meghatározása az igazságügyminiszter joga volt, a belügyi és a honvédelmi tárcák vezetőivel egyetértésben. (Később a 2060/1915, 3470/1916, 2731/1917.ME rendeletek módosították, kiegészítették a Gybp. szabályait.⁴⁵⁴)

---

⁴⁵¹ BpK 1914/170. melléklet

⁴⁵² RT 1914 1433, 1448.o.

⁴⁵³ uo. 1434.o.

⁴⁵⁴ uo. 1915 730.o., uo. 1916 1497.o., IK 1917/8. 324-327.o.

A gyorsított eljárás részletszabályairól a 12002/1914.IME rendelet szolt, amely szerint a Bp-t meghatározott eltérésekkel kellett alkalmazni. (Ennek helyébe később a 9550/1915.IME, s az ezt módosító 18700/1915, illetve a 41900/1917.IM rendeletek léptek.⁴⁵⁵)

A Gybp. az ügyész szerepét az általános szabályokhoz képest megnövelte: a vádat kizárólag ő képviselte, áttételnek, egyesítésnek vagy ezek mellőzésének csak az indítványára volt helye. A 9.§ szerint az eljárásban vizsgálat nem volt, azt a nyomozás pótolta, amelyet az ügyészség is teljesíthetett. Ennek során az ügyészt ugyanazon jogok illették, mint a vizsgálóbíró, így kényszerintézkedéseket is elrendelhetett. A nyomozati cselekményekhez az ügyész bármilyen hatóságot, akár katonait is igénybe vehetett. A rendelet megkövetelte, hogy a „nyomozó eljárásban minden hosszadalmasságot kerülni kell”. Egyszerűsödtek a formaságok: jegyzőkönyv csupán akkor volt szükséges, ha olyan cselekményt rögzített, amely a főtárgyaláson bizonyítékul szolgált, s ott nem volt megismételhető. Hatósági tanút pedig akkor kellett alkalmazni, ha azt az ügyész szükségesnek tartotta. A 13.§ kimondta, hogy az ügyésznek mihelyt a nyomozás alapján elegendő adata volt, „késelem nélkül, lehető rövidséggel” vádat kellett emelnie, amely ellen nem lehetett kifogással élni. Az eljárásban csak egyfokú perorvoslat volt, az ügyészi fellebbezés pedig halasztó hatállyal bírt a vádlott szabadlábra helyezésére.

A rendes szabályokkal szemben a sajtó útján elkövetett bűncselekmények miatti eljárásra a Gybp. 21.§-a szerint minden ügyészség és törvényszék jogosult volt.

A Gybp. részletesen szolt a rögtönbíráskodás szabályairól: az erről szoló hirdetményt az igazságügyminiszter döntése alapján az érintett törvényszék elnöke bocsátotta ki. A miniszter tájékoztatására az ügyészség szolgált, amely a Bi.143/2/1914.IME utasítás szerint területén figyelte a rendelet hatálya alá tartozó bűntetteket, s „azok valamelyikének feltűnően gyakori ismétlődése esetén” azonnal indokolt előterjesztést tett a rögtönbíráskodás elrendelése végett.⁴⁵⁶

Ezen eljárásnak a 30.§ szerint tettenéréskor vagy akkor lehetett helye, ha a bűnösség haladéktalanul bizonyítható volt. Ha az adott esetben az alkalmazás szükségessége merült fel,

---

⁴⁵⁵ uo. 1915/8. 314-320.o., uo. 1915/11. 621-623.o., uo. 1917/8. 328-334.o.

⁴⁵⁶ Bi.143/2/1914.IME CsML VII.3. 1.d.

erről az ügyészség tájékoztatta a statáriális bíróság elnökét. Az ügyész feladata volt annak biztosítása, hogy az eljárás lebonyolítása, a bíróság biztonsága és a halálbüntetés végrehajtása érdekében a karhatalom rendelkezésre álljon. Nyomozásra, vádirat benyújtására nem került sor, a bizonyítékok előteremtése a közvádlóra hárult. Az eljárás legfeljebb 72 órát ölelhetett fel. Az ítélet ellen csak egyfokú perorvoslat volt.

A Gybp. alkalmazásának csak akkor volt helye, ha a terhelt vagy a bűncselekmény nem tartozott a katonai bíróságra. Erről a polgári büntetőbíráskodás alá tartozó egyéneknek a honvéd büntetőbíráskodás alá helyezéséről szóló 5491/1914.ME, s az annak kihirdetéséről rendelkező 12003/1914.IME rendeletek intézkedtek: ezek a hadkötelezettséggel, a hadviselés érdekei elleni, valamint a kémkedéssel kapcsolatos cselekményt elkövető polgári személyeket utalták e szabályok hatálya alá. A hadsereg főparancsnoksága a háború kitörésekor azonnal rögtönbíráskodást rendelt el a katonai eljárás hatálya alá tartozó személyekre.⁴⁵⁷

Az ügyészségnek a Gybp. hatálya alá tartozó ügyekben is gondot kellett fordítania terhelt és a védelem érdekeinek megóvására. E kérdéskörre az 1915. szeptember 22-én a főügyészekhez intézett 48455.IM körirat volt az irányadó. Ez kiemelte, hogy a gyorsított eljárásokban az ügyészségeknek „különösen kiemelt az a kötelessége, amely szerint törekedniök kell a mentő és enyhítő körülmények kiderítésére”, mivel az általuk beszerzett bizonyítási anyag a „terhelt érdekének megvédésére szolgáló közbenső eljárás kizárásával egyenesen és közvetlenül az ítélőbíróság döntése alá kerül”. Az ügyésznek biztosítania kellett eljárása tárgyilagosságát, mivel ez az Ütv. „1.§-ában megjelölt hivatásából is folyik”, továbbá a terhelti és védői jogok érvényesülését. Ezek korlátozásánál a körirat megkövetelte, hogy „mindenkor különös gonddal és egyéniesítve mérlegeljék” annak szükségességét.⁴⁵⁸

*

A hadba lépés után a sajtószabadság érvényesülését korlátozta az 5482/1914.ME rendelet, amely megtiltotta a Monarchia fegyveres erejének állásáról, működéséről szóló tudósításokat.⁴⁵⁹

---

⁴⁵⁷ Bi.1381/1/1914.IM.III. uo.

⁴⁵⁸ IK 1915/9. 519-522.o.

⁴⁵⁹ RT 1914 1429.o.

A kapcsolatos feladatokat az időszaki lapok és más sajtótermékek ellenőrzésének szabályairól szóló 12001/1914.IME rendelet határozta meg. Eszerint a sajtótermék köteles példányát még a szétküldés előtt annak a királyi ügyészségnek kellett átadni, amelynek területén a nyomda működött. A székhelyen a vezetőnek, azon kívül az ügyészségi megbízottnak vagy az erre felhatalmazott rendőrhatalósági tagnak volt a feladata az azonnali átvizsgálás. Ha megállapítása szerint olyan bűncselekmény történt a közleményben, amely a hadviselés érdekeit érintette, akkor a sajtótermék szétküldésének, terjesztésének megtiltásáról, továbbá a büntetőeljárás megindításáról kellett gondoskodni. A 6.§ szerint a lakosság körében nyugtalanságot vagy izgalmat keltő hírek hátrányosak lehetnek a katonai helyzetre, ezért ilyeneket csak akkor lehetett közölni, ha hivatalos forrásból eredtek, ahhoz a Miniszterelnökség Sajtóirodája vagy az illetékes kormánybiztos hozzájárult. A kifogásolható lapszám terjesztését az ügyészség eltiltotta, a lap megjelenésének betiltatása végett pedig az igazságügyminiszterhez kellett előterjesztést tenni.⁴⁶⁰

*

A rendkívüli viszonyok között a kormány az igazságügyi szervekkel kapcsolatban is külön elvárásokat fogalmazott meg. Ezek célját jellemzően világította meg **Esterházy Móric** gróf miniszterelnök 1917-es képviselőházi programbeszéde, amely szerint „háború idején az igazságszolgáltatásnak is elsősorban azt a nagy érdeket kell szolgálnia, hogy ellenállási erőnk minél teljesebb legyen”. Ezért kell „megtorolni minden visszaélést és minden támadást a létért küzdő állam nagy érdekei ellen”.⁴⁶¹

E kezdetektől érvényesülő felfogásnak megfelelően az IM a háború során utasítások tömegét adta az ügyészségek számára. Balogh Jenő egy 1915-ös képviselőházi felszólalásában azt is elmondta, hogy többször táviratban vagy távbeszélő útján közvetlenül felhívta az illetékes királyi ügyészt, milyen intézkedést tegyen.⁴⁶²

---

⁴⁶⁰ uo. 1914 1973.o.

⁴⁶¹ Az 1910. évi június hó 21-ére hirdetett Ogy. Képv. (Képv. 1910) napló 36.k. 12.o. 1917

⁴⁶² 44940/1914.IM.III. a gyanús szerb állampolgárok letartóztatásáról; Bi. 356/6/1917.IM az eljárás miként folytatására a kulai főszolgabíró és társai közokirat-hamisítás miatti bűnügyében; Bi.147/15/1917.IM a Szerbia megszállása során lefoglalt iratok alapján szerb nemzetiségű magyar állampolgárok ellen felségsértés miatti bűnvádi eljárások megindítására. Újvidéki Ü. 1914. július 29-i Szegedi Főü-nek tett jelentése szerint az IM

A háború kitörésével személye vagy tárgya miatt minden ügy politikai jelleget ölthetett. Az ezek körül követendő eljárásra az igazságügyminiszter a háború kitörésével utasítást adott ki, melynek végrehajtásáról a főügyészek gondoskodtak.⁴⁶³

Eszerint annak eldöntése, hogy „valamely politikai természetű bűncselekmény megtorlása szorgalmaztassék-e vagy mellőztessék”, az igazságügyminiszterre tartozott, és az „ügyészségeknek előzetes engedély nélkül való intézkedését azokra az esetekre szorítja, amelyekben az engedély kieszközlésével járó késedelem nagy hátránnyal járna”. Ennek megfelelően a főügyész utasította az ügyészségeket, hogy halaszthatatlan esetekben a „figyelembe jövő jogi szempontokon felül fokozott körültekintéssel és különös gonddal mérlegeljék azt is, vajjon nyomós állami közérdek szintén feltétlenül igényli-e a bűnvádi eljárásnak azonnal való folyamatba vételét”. Előírásra került, hogy az ügyészség a „nemzetiségi mozgalmakat és e végett a sajtótermékeket is hatósága területén fokozottabb figyelemmel kísérve, haladéktalanul intézkedjék” adott esetben az eljárás megindításáról. A rendelkezés - mivel a „kivételes viszonyok között az Igazságügyminister Úr állandó tájékozással kíván bírni a politikai természetű összes bűnvádi ügyek folyamatba vételéről és azoknak állásáról” - utasította az ügyészségeket arra, hogy „ily ügyekben a fennálló szabályokban előírt jelentéseket mindenkor soron kívül”, adott esetben közvetlenül, táviratilag is tegyék meg a miniszternek.

A Bi.115/55/1914.IM.III. rendelet - a sok nyomozás megszüntetés miatt - előírta, hogy az „oly egyének, akik államellenes gondolkodásukról és törekvésükről tettek tanúságot ..., lehetőleg hosszú időn át vonassanak el a bűncselekmény elkövetésének lehetőségétől”. Ennek megfelelően a főügyészek feladatává tétetett, hogy az „ügyészségek a kétes esetekben a szigorúbb álláspontra helyezkedjenek, ... és hatékonyan érvényesítsék a vádnak erélyes képviselője, valamint az előzetes letartóztatás körül őket megillető törvényes jogokat, ... még akkor is, ha jogi okból nem is várható teljes bizonyossággal a bűnösségnek bírói megállapítása”.⁴⁶⁴

---

telefonon utasította a csendőrség által letartóztatottak ügyének haladéktalan megvizsgálására, CsML VII.3. 3.d.; Képv. 1910 napló 27.k. 84.o. 1916

⁴⁶³ Bp. Főü. 6330/1914.fü. BKML VII.16. 486.d

⁴⁶⁴ Szegedi Főü. Bi.24/1914. CsML VII.3. 1.d.

Vázsonyi Vilmos igazságügyminiszter 1917-ben lazított a szigorú előírásokon és 37300. rendeletével felhatalmazta a főügyészt, hogy a politikai bűncselekmények miatti eljárásokban az „ügyészségek bármely intézkedésének vagy határozatának tervezetét felülvizsgálva, annak kiadását engedélyezze”. De, ha „akár személyi, akár tárgyi okból, akár pedig figyelemmel a megoldásra váró jogi kérdésre, kívánatosnak tartja, hogy a ... tervezet tudomásomra jusson”, azt a véleményével és az iratokkal együtt felterjeszthette.⁴⁶⁵

A nemzetiségekkel szembeni bizalmatlanság miatt több külön rendelkezést is kibocsátott a minisztérium: így a Szerbia elleni hadműveletek előkészítése idején előírásra került, hogy az ügyészségek a szerb lakosságot „fokozott figyelemmel kísérik”, és azokban az esetekben, amelyekben az „állam vagy a véderő ellen irányuló bármely bűncselekmények jutnak tudomására, erélyesen és sürgősen járjanak el”.⁴⁶⁶

Ennek megfelelően jelentette ekkoriban a **nagykikindai** királyi ügyész, hogy „egész csomó ember áll ... állandó megfigyelés alatt”, melynek érdekében a „rendőrséggel, csendőrséggel, postahivatallal nap-nap mellett sűrű érintkezést folytatok”. E figyelemnek megfelelően a hadüzenet utáni hetekben számos eljárás indult izgatás, felségsértés, kémkedés, hűtlenség miatt nemzetiségiek ellen.⁴⁶⁷

Így elégedetten állapíthatta meg a jelentős nemzetiségi lakossággal bíró szegedi kerület főügyésze 1914-ben, hogy a „nagyszerb propaganda elhatalmasodását megakasztották a háború kitörésekor életbeléptetett törvényes rendelkezések, nem különben a hatóságoknak a háború kezdetén kellő eréllyel végrehajtott intézkedései, s a közbírnokok erélyes, gyors és szigorú fellépése”. A kolozsvári főügyész jelentése szerint viszont az izgatási, királlysértési

⁴⁶⁵ Bp. Főü. 7323/1917.fü. FL VII.17.a. 1.d.

⁴⁶⁶ Bi.41/15/1914.IM.III. CsML. VII.3. 4.d., 22.cs.

⁴⁶⁷ Nagykikindai Ü. 1914.El.1.D.16. A hadüzenet után nagyszámban indultak eljárások a Gybp. hatálya alá tartozó bűncselekmények miatt nemzetiségi lakosok ellen: pl. az Újvidéki Ü. 1914. július 29-i El.10.C.10/3. jelentése szerint 27, nagyrészt feltevésen alapuló eljárás izgatás, míg a Nagybecskereki Ü. El.1/B.26. jelentése szerint izgatás, felségsértés, kémkedés, hűtlenség miatt CsML VII.3. 4.d.

eljárások tekintélyes része alaptalan vagy lényegtelen volt. A csendőrség „túl buzgalma” miatt gyakran „üres szóbeszéd, rossz indulatú besúgások” alapján is eljártak.⁴⁶⁸

Az elhúzódó háború során előfordult állam elleni bűncselekmények (jellemzően izgatások, királlysértések) a szegedi királyi ügyész szerint a szerb, román, tót, rutén, bunyevác, sokác nemzetiség részéről a „velünk hadban álló Szerbia lakosaival való fajrokonságnál fogva megnyilvánult érzelmi közösségből” eredtek. Ezzel szemben a magyarok és németek, mivel a „családok százezreinek fejét ... hívják katonai szolgálatra, aminek folytán igen sok család kereső nélkül marad, ... csekély műveltségénél fogva a hadi szolgáltatás nemzeti szükségét belátni nem képesek lévén, rendszerint ittasságukban, a háborúban elesett hozzátartozóik elveszte felett érzett elkeseredésükben” követték el cselekményeiket. A zombori ügyész szerint is az „izgatási bűncselekmények túlnyomó részt jelentéktelen ügyek voltak, s majdnem mind beborozott állapotban elkövetett kifakadásokból állottak”.⁴⁶⁹

A háború alatt folyamatosan a rosszabbodó ellátás, a kialakult áruhiány miatti növekvő lakossági elégedetlenséget tükröző sztrájkok váltak egyre inkább politikai jellegű, a hadviselés érdekeit érintő bűncselekménnyé.

A sztrájkot már a háború kitörésekor alapvetően katonai bíraskodás alá helyezték a vonatkozó rendeletek. Az elhúzódó háborúban 1918 júniusában kiadott Bi.488/5.IM rendelet gyakorlatilag valamennyi ilyen cselekményt a katonai jogszolgáltatáshoz utalt. Ennek indokát abban adta, hogy a „fellépett munkásmozgalom nagyarányú tömegsztrájkra való törekvés jelenségeit tünteti fel”. Az ebben résztvevők cselekményei a „haderőre szükségképpen hátrányt” jelentenek, így az ilyen magatartások már a katonai Btk. hatálya alá tartoznak. Ezen esetekben a királyi ügyésség által teljesített „sürgős nyomozó cselekmények” után az eljárást „késelem nélkül” át kellett adni az illetékes honvédkerületi parancsnoknak.⁴⁷⁰

---

⁴⁶⁸ Bi.449/1919.IM: A főügyészségek és ügyészségek 1914-16-os jelentései szerint milyen hatást gyakorolt a háború a büntető jogszolgáltatásra? (Agy. 1914-16). A Kassai és a Pozsonyi Főü. hasonló jelentést tett a szlovák, míg a kolozsvári a román lakossággal kapcsolatban tapasztaltakról, IM Elnöki bizalmas iratok MOL K.578. 50.cs.

⁴⁶⁹ Szegedi Ü. 1916. Eln.I.B.9.; Zombori Ü. 1917. El.21/A.75. CsML VII.3. 2, 3.d.

⁴⁷⁰ Győri Főü. 1983/1918.fü. GyL VII. 6.b. 1.d.

A fenyegető katonai vereség árnyékában azonban az államhatalom már tétovává vált a nyomorúságos életviszonyok miatti egyre nagyobb tömegmozgalmak elleni fellépésekben. A kormányzat nem akarta a tömeghangulatot szítani, nem tartotta igazán kívánatosnak a büntetőjogi felelősségre vonásokat. Így az 1918 júniusában Budapesten kitört általános sztrájk kapcsán különböző bűncselekményekkel gyanúsítható több száz személlyel szemben Dabasi Halász Lajos királyi főügyész jelentésében lehetetlennek mondta, hogy ezt az „óriási tömeget a bíróság elé hurcolja”. Nem látta célszerűnek az eljárásokat, mert emiatt félni lehetett az „egész ország munkássága izgatottságának és elkeseredésének lángragyújtásától”. Javasolta a pertörlést, mivel a „kegyelem ténye a legjobb hatást váltaná ki”.⁴⁷¹

*

A háború során az ügyészség számára jelentős feladatot jelentett az 1912:LXIII.tc. 11.§-a szerinti sajtóellenőrzés. Az országban számtalan sajtótermék jelent meg, amelyeknek a kormány álláspontjának megfelelő figyelemmel kísérése nagy erőfeszítéseket igényelt.

A propagandát irányító miniszterelnökségi Sajtóiroda számtalan iránymutatást adott ki a közvélemény befolyásolásának irányára, a sajtóval való kapcsolattartásra, a közlemények szabad vagy tilalmas voltára. Egy, Tisza István miniszterelnök által jegyzett 1914-es felhívás jellemzően mutatja a sajtóirányítás célját: eszerint míg a kedvezőtlen hírek az ellenséges hatalmakat támogatják, addig az olyan cikkek közlése, melyek „arra buzdítanak, hogy minden erőnk megfeszítésével dolgozzunk”, s az oly közlemények megjelenése, amelyek „állandóan lelkesítenék a közönséget”, a sajtó „befolyásával lényegesen előmozdíthatná a közérdekből kívánatos eredményt”.⁴⁷²

A sajtóellenőrzésről szóló 12001/1914.IME rendelet végrehajtása az ügyészségek egyik legfontosabb feladatává vált. A békeévekkel szemben a sajtóügyi közvádloi feladatok ellátása minden ügyészségre ráhárult. Így az addigiakban eljáró, az ítéltáblai székhelyeken működő, a sajtóval kapcsolatos tapasztalatokkal rendelkező ügyészek felhívták a kerület többi ügyészségét, hogy a jövőben a „területükön megjelenő lap és sajtótermék köteles példányait

---

⁴⁷¹ Schönwald Pál: A magyarországi 1918-1919-es polgári demokratikus forradalom állam- és jogtörténeti kérdései 21.o. Bp. 1969

⁴⁷² Debreceni Főü. 571/1914.fü. MOL K.579. 1076.cs.; Győri Ü. 1914.El.23/C.36. GyL VII.6.b. 1.d.

ők vannak jogosítva és kötelezve szemle alá venni és ellenőrizni”. Minden nyomdatulajdonos és lapszerkesztőség is értesítést kapott, hogy a „köteles példányokat az illetékes ügyészség rendelkezéséhez képest szolgáltatassák be”, valamint „felhívta a figyelmüket azon kivételes törvényekre, melyek a háborúval összefüggő hírek közlésére vonatkoznak, s e törvényekben foglalt tilalmak megszegésének következményeire”. Kijelölésre kerültek a székhelyeken kívül kiadott sajtótermékekkel kapcsolatos feladatok ellátására az ügyészségi megbízottak, járási főszolgabírák, községi jegyzők is.⁴⁷³

Az ellenőrzési rendelet végrehajtására számtalan utasítást adott ki az IM. Általánosságban tilos volt minden olyan közlemény megjelentetése, amelyek „pacifista irányúak”. Az irányadó szempontokat legátfogóbban az 1915. október 12-én kelt Bi.257/10. leirat tartalmazta, amely szerint „nem lehet részletes és kimerítő felsorolását adni mindazoknak a híreknek és közleményeknek, amelyeknek közlése a hadviselés érdekeit sérti”. De azért, hogy a „sajtóellenőrzés lehetőleg egységes elvek szerint történjék, a gyakorlatban sűrűbben előforduló ily természetű hírekre és közleményekre” eligazítást tartalmazott. A 24 pontos felsorolás szerint ebbe a körbe tartozott pl. a fegyveres erők műveleteinek terve és iránya, a csapatmozdulatok, a felszerelés, a hadi szükségletek gyártása, raktárhelyei, szállítása, a katonák szökése, a „lakosságot izgató, túlzó leírások az ellenséges fegyverek és hadműveletek hatásáról”, a „drágaságot tárgyaló olyan közlemények, melyek hangjuknál vagy tartalmuknál fogva alkalmasak arra, hogy egyesek vagy osztályok ellen gyűlöletet keltsenek”.⁴⁷⁴

A hadviselés érdekeit érintő jelleg megítélését a kormány nem bízta kizárólag az ügyészekre, hanem a hadtestparancsnokságok részéről szakértőket rendeltetett melléjük. A katonai

szakértő véleményét az ügyésznek figyelembe kellett vennie a közlemény engedélyezésének vagy eltiltásának kérdésében.⁴⁷⁵

Grecsák Károly igazságügyminiszter 1917-ben kiadott utasítása szerint katonai érdekek miatt még az orvosi szaklapokat is figyelni kellett, mivel az azokban írtak a csapatok egészségi állapotára, betegségek tömeges fellépésére,

⁴⁷³ Szegedi Főü. Bi.17/19/1915.fü. CsML VII.3. 1.d.

⁴⁷⁴ 1743/1917.ME.res. GyL VII. 6.b. 1.d.

⁴⁷⁵ Szegedi Főü. Bi.17/23/1915. szerint a budapesti parancsnokság a Zombori, míg a temesvári a Nagybecskerekai Ü. mellé rendelt katonai szakértőt CsML VII.3. 1.d.

öncsonkításokra, kötöző- és gyógyszerek hiányára utalhattak. E közlemények tartalmának megítélése érdekében az ügyészeknek az illetékes parancsnokságokhoz kellett fordulniuk katonaeorvosok szakértői kirendelése érdekében.⁴⁷⁶

Az ellenőrzésre jogosított és döntésre köteles ügyész, s a melléje rendelt szakértő között nem volt zavartalan az együttműködés. Az ügyészi jelentések szerint többször előfordult, hogy a katona „nem mint véleményező közeg, hanem mint ellenőrző hatóság kíván működni akként, hogy ő maga töröl cikkeket, s azok megjelenését megtiltja”. Többször megesett, hogy az ügyész nem értett egyet az eltiltással, de kénytelen volt a szakértő álláspontját figyelembe venni. Időnként a magasabb szervek között is ütközésekre került sor, hiszen mint a győri főügyész önérzetes levelében leszögezte, működési területén az „állam érdekeit a sajtóval szemben én képviselem”, és mindazon esetekben intézkedik, amikor az „állam, a kormányzat vagy a hadviselés érdekei sértetnek”.⁴⁷⁷

A katonai hatóságok maguk is nagy figyelmet fordítottak a sajtóban megjelenő „politikai tartalmú és katonai vonatkozású cikkekről” való állandó tájékozódásra. Ennek érdekében felhívást intéztek az ügyészségekhez a területen megjelenő összes lap példányainak „betekintés céljából rendelkezésre” bocsátására. Számos alkalommal kezdeményezték az ügyészségek eljárását a háborús „ügy érdekében” a kedvezőtlennek ítélt közlemények miatt, mert azok a „megengedettség határait” túllépték. Folyamatosan tájékoztatni kellett a haderőt a közzétételtől eltiltott cikkekről is.⁴⁷⁸

Az ellenőrzés szempontjainak érvényesülése érdekében a minisztérium, illetve a főügyészek „bizalmas, sk.” jelzésű utasításokban értesítették az ügyészségeket, hogy - az aktuális érdekeknek megfelelően - milyen hírek tilalmasak, mit indokolt vagy lehet a sajtónak közölnie. 1918-ban ilyenek voltak a katonaság bomlásának jelei, mint pl. a cattarói matrózlázadás, az ország közellátásával kapcsolatos vagy a hadsereg ellátása érdekében folytatott rekvirálások, a sztrájkok, tüntetések, a közbiztonság romlása. A statáriális

---

⁴⁷⁶ 41433/1917.IM.III. GyL VII.6.b. 1.d.

⁴⁷⁷ Komáromi Ü. Biz.8/1917.kü., Győri Főü. 1576/1917.fü. uo. pl. a 6522, 19044/1915.IM.III. szerint a Nagyszebeni Ü. nem tartotta indokoltnak az eltiltásokat MOL K.579. 1076.cs.

⁴⁷⁸ K.u.K. Militärkommando/Pozsonyi Cs. és K. Katonai Parancsnokság Präs.4084/PrR., Gstb.386/1917.Pr., Sajtóügyek katonai szakértője, beosztva a kir. ügyészhez Komáromban Res.Nr.12/1917., Bi.135/7/1916.IM. GyL VII.6.b. 1.d.

kivégzésekről csak a hivatalos tényállást lehetett közölni, a neveket nem. Általánosságban pedig tilos volt minden olyan „téves képzet” megjelenítése, amely szerint a „háború folytatásához szükséges anyagi és erkölcsi erőnk csökkenőben van”.⁴⁷⁹

A hadviselés érdekei elleni bűnügyek miatti eljárásokról viszont - a visszatartás érdekében - az ügyészségeknek tájékoztatást kellett adniuk a sajtó részére. A „nagyfontosságú” ügyekről szóló tudósítások viszont kerülendők voltak, mivel ezek „azt az alaptalan hitet kelthetnék, hogy akár hadseregünk fegyelme, akár pedig az ország belbékéje annyira alá van ásva, hogy az további ellenállásunkat is meggyengíteni képes”. Ehhez képest a „kisebb jelentőségű” ügyekről lehetett tudósítást adni, feltéve, ha az eljárás érdekei ezt megengedték. Az 50746/1915.IM.III. rendelet a közlemények szövegének oly módon való megfogalmazását írta elő, hogy azok „szorítkozzanak a vád tárgyának rövid megjelölésére és az ítélet lényeges tartalmára”. A tudósítások tervezetét a miniszterhez kellett felterjeszteni jóváhagyásra.⁴⁸⁰

Mivel az ellenőrzési rendelet csak a nyomdai úton előállított sajtótermékekre vonatkozott, ezért a szerkesztőségek - találékonyan - az „izgalmat keltő riasztó háborús kósza híreket távirati vagy írott tudósítások alakjában sokszorosítva kirakatokban és hirdetési oszlopokon kifüggesztik”, és így azok „megfelelő ellenőrzés és tilalom alatt nem állottak”.⁴⁸¹

A szerkesztőségek a napi lapok rendes számai mellett rendkívüli kiadásokat is megjelentettek. De ezeknél az ügyészségi jelentés szerint a „köteles példányok beérkezte után ... jóformán az élettartamuk is megszűnt, és az intézkedés velük szemben eredménytelen”.⁴⁸²

A rendelet kijátszásai miatt az ügyészségek előterjesztéseket tettek az igazságügyminiszternek, hogy kezdeményezze a belügyminiszternél az érintett lap megjelenésének és terjesztésének eltiltását.⁴⁸³

---

⁴⁷⁹ Bp. Főü. 2058, 2800, 3346, 4283/1918.fü. BKML VII.16. 486.d., Bi.301/50, 4997/1918.IM.III. GyL VII.6.b. 1.d.

⁴⁸⁰ Bi.257/6/1917.IM BKML VII.16. 486.d.; Debreceni Főü. 5734/1915.fü. FL VII.17.a. 1.d.

⁴⁸¹ Győri Főü. 46.756/1914.fü. MOL K.579. 1076.cs.

⁴⁸² Budapesti Ü. Kiv.T/1912. uo.

⁴⁸³ 45304/1914.IM.III. uo.

Problémát jelentett az akkori új információhordozók, a gramofonlemezek és filmek ellenőrzése, mivel az ügyészségeken ehhez sem a tárgyi, sem a személyi feltételek nem álltak rendelkezésre. A jelentések és véleménykérések lejátszó készülékeket és ezek kezelését biztosító szakismeretet tartottak indokoltnak a teljesíthetőséghez. A javaslatok a költségek miatt azt tartották elképzelhetőnek, hogy ezeknek a termékeknek az ellenőrzésére Budapesten kerüljön sor. Felmerült a nagy értékű filmek visszatartásával kapcsolatos anyagi felelősség kérdése, és a köteles példányként beszolgáltatott termékek további sorsa is. (A kor mentalitását mutatja a komáromi királyi ügyész ezzel kapcsolatos véleménye, mely szerint az „állam tisztességével sem egyeztethető össze, hogy a köteles példány lemezek és filmek eladásával üzérkedjék”.)⁴⁸⁴

A sajtóellenőrzés hatalmas munkaterhet jelentett. Ezt jellemző ügyészi jelentés szerint „mindenik lap a közléteendő cikkeket írásban mutatja be, amelyeknek gondos átolvasása és az ellenőrzés oly tetemes időt és munkát igényel, hogy azt a kellő pontossággal, alaposággal és gyorsasággal ellátni a rendes munkakör elvégzése mellett ... nem lehet”.⁴⁸⁵

A sajtó befolyásolására vonatkozó elvárásoknak megfelelően az ügyészségek vezetői személyes kapcsolatot is tartottak a lapok szerkesztőivel. Ennek során „bizalmas” megbeszéléseken igyekeztek meggyőzni az újságírókat a kormányzati szempontok érvényesítéséről, az egyes hírek, vélemények közlésének indokoltságáról vagy mellőzésének szükségességéről.⁴⁸⁶

Az ellenőrzés elmulasztása vagy valamely közlemény jellegének téves megítélése esetén kérdőre vonásra is sor került. Ilyen esetekben a felügyeleti szerv kivizsgálta az érintett cikk megjelenése miatti intézkedést, illetve azt, hogy az ellenőrzést végző „hatósági közeget kötelességének nem teljesítése miatt” felelősség terheli-e?⁴⁸⁷

A számos feladat egyikeként ellátott, fontos kötelezettséget jelentő, gyakran bizonytalan körülmények között, számos szempontnak megfelelni kívánó teendő elvégzése nagy terhet jelentett a végrehajtók számára.

---

⁴⁸⁴ Győri Ü. 1914.El.1/C.14., Veszprémi Ü. 1914.El.1/C.28., Komáromi Ü. Eln.1/B.83/1914. GyL VII.6.b. 1.d.

⁴⁸⁵ Szegedi Ü. Res.135/1915.kü. CsML. VII.3. 1.d.

⁴⁸⁶ Soproni Ü. 1917.El.23/C.19., Komáromi Ü. Biz.8/1917.kü. GyL VII. 6.b. 1.d.

⁴⁸⁷ Győri Főü. 1678/1917.fü. uo.

Az **aradi** ügyész igazoló jelentése szemlélteti azt a nehézséget, amelyet a sajtóellenőrzés jelentett. Mint írta, a „háború tartama alatt tetemesen megsaporodott s reggeltől ... estig tartó időt teljesen igénybe vevő

administratív teendők, s a lehetőséghez képest egyéb ügyeknek elintézésén kívül kénytelen voltam az összes lapoknak, 3 nagy terjedelmű, 12-20 oldalas és 2 kisebb napi lapnak, továbbá 9 heti lapnak az ellenőrzését magam teljesíteni”. Így a „rendelkezésre álló idő alatt egyedül a lapokat teljesen átolvasni képtelen lettem volna, ami a lapoknak kora reggeli, a vidékre vasúton való terjesztésénél fennakadást, a lapoknak kárt, az olvasó közönségnek pedig mihamarább elégedetlenséget okozott volna”.⁴⁸⁸

A nemzetiségi újságok ellenőrzése gyakran abba a korlátba ütközött, hogy az ügyészségeken nem volt az adott irodalmi nyelvet jól ismerő ügyész. Ennek hatásaként az igazságügyminiszter 1915-ben elő is írta a főügyészek számára, hogy azokon a területeken, ahol a lakosság egy része idegen ajkú, a személyi javaslataik megtételénél arra figyelemmel jelöljenek, miszerint a „megüresedő állások a szükséges nyelvismerettel rendelkező egyénekkkel töltsenek be”.⁴⁸⁹

*

A háború alatt a büntetőeljárások mikénti folytatására számtalan rendelkezést adott ki az IM, amely már a hadműveletek kezdetén táviratilag utasította az ügyészségeket, hogy a katonai hatóságok által kívánt letartóztatások minden esetben „haladék nélkül elrendelendők”.⁴⁹⁰

Az utasítások megjelölték azokat a cselekményeket, amelyek esetén „erélyes” eljárásokat kellett folytatni. Ebbe a körbe tartozott pl. a hadsereg részére vállalt szállítási szerződések megszegése, a malmokban történt tüzesetek, mivel ezek veszélyeztetik a lakosság és a

⁴⁸⁸ Aradi Ü. 1915.Eln.14. MOL K.579. 1076.cs.

⁴⁸⁹ Marosvásárhelyi Főü. El.5-1915. uo.; 3399/1915.IME Szegedi Főü. CsML VII.3. 4.d.

⁴⁹⁰ 47694/1914.IM uo.

fegyveres erők ellátását, a megszabott árak kijátszása, a vasúti balesetek, a vasút és a posta sérelmére elkövetett lopások, az uzsoraügyek azért, hogy a „nehéz viszonyokat egyesek jogtalanul a maguk céljaira ki ne használhassák”. A kormány nagy súlyt fektetett a közhivatalnokok eljárásainak tisztaságára és jogszerűségére, megvesztegetéseik megtorlására, a hadkötelezettség teljesítése alóli kivonások megakadályozására. A kiemelt ügyekben a részletes jelentéseken és az érdemi tervezetek felterjesztésén túl az ügyészek feladata volt („oda kellett hatni”), hogy ezek az ügyek a bíróságon mielőbb letárgyaltassanak.⁴⁹¹

A Gybp. által adott lehetőséggel az ügyészek éltek, és a rendelet hatálya alá tartozó bűncselekmények miatti eljárásokban gyakran személyesen nyomoztak vagy elvégezték annak valamely cselekményét. Mint a pozsonyi főügyész 1914-ben megállapította, ennek a jogkörnek a gyakorlása „üdvös hatással” volt az eljárásokra, mivel így „módjukban állott a veszedelmes elemeket azonnal letartóztatni”. Az ügyészek általában tanú és terhelti kihallgatásokat fogatosítottak.⁴⁹²

Az igazságügyminiszter 1915. október 10-i utasítása szerint az ügyészségek nyomozási cselekményei az egyébként polgári büntetőbíráskodás hatálya alá tartozó személyek által elkövetett, de a katonai bíráskodás alá helyezett büntettekre is kiterjedhettek. Akár feljelentés, akár a katonai hatóság megkeresése alapján elvégezheték azokat a cselekményeket, amelyek a „tényállás megállapítását, a tettesek és részesek kipuhatolását, a bűnjelek és bizonyítékok megszerzését célozzák”. Ennek során „minden olyan esetben, amikor kémkedési ügyekben házkutatást, személymotozást vagy iratok átvizsgálását kell fogatosítani, gondoskodjanak arról, hogy ezeket a cselekményeket a legnagyobb gyorsasággal, körültekintéssel és pontossággal végezzék, s az ilyen eljárásnál lehetőleg mindig tapasztalt rendőrtisztviselő, továbbá katonai szakértő is működjön közre”.⁴⁹³

A Gybp. szabályainak a 9550/1915.IME rendelettel történt újabb megállapítása lehetővé tette a Kúriának, hogy a ténybeli megállapítások helyességét felülvizsgálhassa, továbbá a semmiségi panaszt a büntetés súlyosbítása vagy enyhítése végett is lehetett használni. Ezután

⁴⁹¹ Bp. Főü. 4758, 5219/1914, 533, 2095, 4335/1915, 3329/1916.fü., Debreceni Főü. 5175/1915, 1295/1917.fü. FL VII.17.a. 1.d.; Nagybecskereki Ü. 1917.El.20/A.96. CsML VII.3. 3.d.; 16.537/1915.IM az uzsora üldözése tárgyában IK 1915/5. 265-266.o.

⁴⁹² Agy. 1914-16; Pécsi Ü. 1916.El.18.A.12/9. MOL K.579. 561. cs.

⁴⁹³ Bi.32/126/1915.IM. CsML VII.3. 1.d.

az ügyészségek utasítást kaptak arra, hogy a felmentő ítéletek ellen minden esetben jelentsenek be semmiségi panaszt.⁴⁹⁴

A szaksajtó szerint így a Gybp. alkalmazása során az ügyészség azt a „meggyőződést” merítette, hogy a bűnügyek sikeres, gyors és alapos felderítésének s ügyészi elbírálásának oly eszköze volt ezen direkt nyomozási jog, amellyel járó munkatöbblet nem teherként, hanem inkább, mint könnyebbség jelentkezett és céltudatos vezetés mellett az ily nyomozás a büntető jogszolgáltatásnak is eredményes segítője volt”.⁴⁹⁵

Ezen tapasztalatok miatt hangoztatta Balogh Jenő igazságügyminiszter a hadi szállítások körül elkövetett visszaélések megtorlásáról szóló törvényjavaslat 1915. május 10-i képviselőházi vitájában, hogy további nyomozati jogkört kíván adni ügyészségnek. Felszólalásában felelevenítette az 1896-os képviselőházi vitát, amely elvetette az ügyészség eredetileg tervezett nyomozási jogkörét. Szándékát az eljárás szakszerűségéhez, gyorsaságához fűződő érdekekkel indokolta, azért, hogy az ilyen „ügyekben a vizsgálat el ne húzódjék, illetőleg az előkészítő eljárás, amely sokszor egy nagyon bonyolult és nagyon ellentétes állításokból megállapítandó tényállás kiderítését célozza, ne vegyen hónapokat igénybe.” A miniszter kiemelte, hogy nem ért egyet a Bp-vel, amely „kizárja az ügyészség nyomozó tevékenységét ... nagyon helytelenül”. Az üldözni kívánt bűncselekmények jellegére utalva azt is leszögezte, ha a „terhelt ellen nyomatékos gyanú merül fel, az első utasítás, amelyet az ügyészség kapni fog, az lesz, hogy az előzetes letartóztatást rendelje el”.

Ezzel szemben a képviselőházi többség véleményét tolmácsolva a volt igazságügyminiszter, az ellenzéki Polónyi Géza - aki 1896-ban is főszerepet játszott e megoldás elvettetésében - kijelentette, hogy „amíg a királyi ügyész a kormány rendelkezése alatt áll és annak meghagyásait tartozik teljesíteni, semmiféle pártkormány alatt álló ügyészséget nyomozati hatósággá nem tennék”.⁴⁹⁶

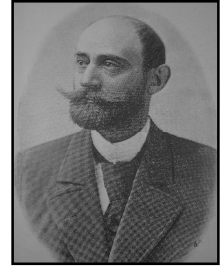
---

⁴⁹⁴ Szegedi Főú. Bi.12/1915.fü. uo.; RT 1915 956.o.

⁴⁹⁵ Szabó Lajos: Az ügyészség mint nyomozó hatóság 267.o. JK 1915/22.

⁴⁹⁶ Képv. 1910 27.k. 43-44, 78-79.o. Bp. 1916

A háború alatt egyébként a nyomozások elvégeztetése gyakran nehézségekbe ütközött, és a korábbiakhoz képest azok lassabban folytak. Ennek okai közé tartozott a közbiztonsági közegek nagy részének hadbavonulása, s - a kiváló szépíró - **Gozsdu Elek** temesvári főügyész jelentése szerint azon körülmény is, hogy a „hadszintér közelsége miatt a rendőri hatóságok sürgős közigazgatási teendőkkel voltak elfoglalva, nyomozni nem nagyon tudtak”.⁴⁹⁷

Az eljárások elhúzódását más ügyészégi jelentések is kiemelték. Így a pécsi ügyész jellemző megállapítása szerint a „fogatosító községi és körjegyzők a háborús viszonyokkal kapcsolatos katonai, közigazgatási, közlemezési ügyekkel - amelyek mind halaszthatatlan, gyors elintézést igényelnek - oly nagy mértékben el vannak foglalva, hogy más ügyek elintézéséhez kellő munkaerő hiányában is alig képesek, s ennek természetesen folyománya volt az, hogy a bűnügyek nyomozása hetekig tartó késedelmet szenvedett”.⁴⁹⁸

A nagy arányú behívások szintén akadályozták az eljárások lefolytatását, mivel az „időközben bevonult terhelteknek és tanúknak a katonai hatóságok útján való meghallgatása megengedve nincs, és így az ügyek befejezésének függőben kell maradnia”.⁴⁹⁹

Egyes eljárásokban az a nehézség is fellépett - a **nagybecskereki** királyi ügyész jelentése szerint -, hogy a „párhuzamosan indított büntető perekben” amikor a „büntársak, a

bűnrészesek egyike vagy egy része felett a katonai, a másika vagy másik része felett a polgári büntető bíróság ítélezik”, akkor az egyik szerv a „másiknak hatásköre alá tartozó büntársakat, bűnrészeseket tanúként kénytelen kihallgatni”. Ilyenkor a polgári bíróság előtt a katonai bíraskodás hatálya alá tartozó személy a „tanúságtételt megtagadta”. A bevonult

⁴⁹⁷ Temesvári Főü. 462/1914.fü. Agy. 1914-16

⁴⁹⁸ Pécsi Ü. 1916.El.18.A.12/9., Kaposvári Ü. 1917.E.35/1., Nagykanizsai Ü. 1917.El.18/A.52. MOL K.579. 561.cs.

⁴⁹⁹ Pécsi Ü. uo.

személyek vallomását nem lehetett a tárgyaláson felolvasni, mert a rendőrségi eljárásban elmaradt a mentességükre történő figyelmeztetésük, és „ezt hadbavonulásuk miatt a kir. ügyészség sem pótolhatta. Így az anyagi igazság rovására a főtárgyaláson több fontos bizonyíték felhasználható nem volt”.⁵⁰⁰

*

A háború folyamán új büntető jogszabályok megalkotására került sor, amelyek a hadviselés során felmerült problémákra igyekeztek választ adni. Ezek közül elsőként „A hazaárulók vagyoni felelősségéről” szóló 1915:XVIII.tc. született meg. Az 1.§-a szerint akit az a nyomatékos gyanú terhelt, hogy az ellenséghez pártolt és azt kémkedéssel, fegyveres szolgálattal vagy más szolgáltatással támogatta, ellenséges csapathoz csatlakozott vagy önként ellenséges területre távozott, annak belföldön található vagyonára a királyi ügyészség indítványára - az eljárás akár polgári, akár katonai bíróságra tartozott - azonnal zárlatot kellett elrendelni.

Az indokolás kiemelte annak szükségességét, hogy az állam igénye a „kijátszásra irányuló elidegenítés és terhelés ellen idejekorán” biztosíttassék. E célt a végrehajtási törvénynek megfelelő zárlat biztosítja. Mivel ilyenkor az igény alapjául büntetendő magatartás szolgált, így szükséges, hogy a „bűncselekmény elkövetésére nézve legalábbis nyomatékos gyanú forogjon fenn, s hogy ez a bűnvádi eljárásnak megindításával is igazolva legyen”. Ez a „szempont utal arra is, hogy az ily zárlat kérelmezésére a kir. ügyészség ... legyen feljogosítva”. Sőt a katonai bíróságok ügyeiben is, mivel azoknak „ily természetű magánjogi intézkedésre nincs törvényes hatásköre”, a tettes vagyonára szintén a „kir. ügyészség indítványára s csak a polgári bűnügyi vizsgálóbíró által rendelhető el a zárlat”. A végrehajtásra kiadott 3512/1915.ME rendelet szerint az ügyészi indítványnak meg kellett jelölnie a terhelt zár alá vehető ingatlanait és más főbb vagyontárgyait.⁵⁰¹

„A hadviselés érdekei ellen elkövetett bűncselekmények, különösen a hadi szállítások körül elkövetett visszaélések megtorlásáról” szóló 1915:XIX.tc. számos új tényállást alkotott, szigorú büntetéseket rendelve e tettekre. Az e törvényben meghatározott cselekmények

---

⁵⁰⁰ Nagybecskereki Ü. 1917.El.20/A.96. CsML VII.3. 3.d.

⁵⁰¹ RT 1915 1568.o.

elbírálása az ítéletábrák székhelyén működő törvényszékekre tartozott. A 16.§ szerint az itteni ötös tanácsok jártak el, ha a per a Gybp. alkalmazásával került lefolytatásra a polgári büntetőbíróság hatáskörébe tartozó legsúlyosabb állam elleni bűncselekmények, továbbá a közhivatalnokok vesztegetései esetén. Az egyfokú jogorvoslat során az ítélet ellen a Kúriához intézett semmisségi panaszra volt lehetőség. A 2060/1915.ME rendelet kötelezően előírta az e törvényben meghatározott tényállásokra a Gybp. alkalmazását.⁵⁰²

„Az árdragító visszaélésekről” szóló 1916:IX.tc. büntetni rendelte háború idején a közszükségleti cikkek indokolt igényeket aránytalanul meghaladó mennyiségben való beszerzését, forgalmának akadályozását, mivel az indokolása szerint e bűncselekmények ”közvetlenül vagy közvetve a hadviselés érdekeit is érintik”. Ezekben az esetekben szintén a Gybp. szabályait kellett alkalmazni. Az elbírálás a törvényszékek hatáskörébe tartozott, amelyek eljárásának gyorsítása érdekében a törvény 6.§-a egyszerűsített eljárási formát írt elő: az ilyen ügyekben az ügyészség a Bp. 255.§-ának 1. és 2. pontjaiban felsorolt adatokra szorítkozó vádindítványt terjesztett közvetlenül a főtárgyalási tanács elnöke elé, amely ellen kifogásnak nem volt helye.⁵⁰³

*

A háború sajátosan érintette a bűnözést, mivel az első években csökkent a köztörvényes bűncselekmények száma, s csak 1917-től emelkedett jelentősen a számuk: míg a két utolsó békeévben, 1912-13-ban 112791, illetve 120252, addig 1914-ben 113373, 1915-93653, 1916-98713, 1917-ben viszont már 141168 feljelentés érkezett az ügyészségekhez.⁵⁰⁴

Az ügyészségi jelentések a háborúnak a büntető jogszolgáltatásra gyakorolt hatását illetően a kezdeti csökkenés okát abban látták, hogy a csendőrség megnövekedett közbiztonsági feladatai mellett kisebb erővel tevékenykedett, továbbá a „közönséges bűncselekmények

---

⁵⁰² uo. 730.o.

⁵⁰³ A Bp. 255.§ 1-2. pontjai szerint a vádiratnak tartalmaznia kellett „1. a terhelt nevét, annak megjelölésével, hogy fogva van-e vagy nincs; 2. a vád tárgyává tett bűncselekménynek vagy bűncselekményeknek tüzetes megjelölését a törvényben megállapított és a tényállásból vett ismertető jelek szerint”.

⁵⁰⁴ Jelentés 1912 C. 482.o., uo. 1913 C. 326.o., uo. 1914 C. 329.o., uo. 1915-1918 C/a. 330.o., C/b. 248.o.

elkövetésére hajlamosabb fiatalabb nemzedék hadbavonulása folytán az ilyen bűncselekmények száma csökkent”.⁵⁰⁵

Korábban a feljelentések tekintélyes részét képezték a testi sértések, melyeket a „háború úgyszólván teljesen kiküszöbölt”, mivel azok, akik ezen és más „főbenjáró bűncselekmények alanyait képezték, most erre irányuló szenvedélyeiket a harctereken elégítik ki”. Egyes bűncselekmények, pl. a váltóhamisítások ritkák lettek, mert a „földműves és kereskedő elem is a háború alatt a föld terményeinek és a kereskedelem tárgyát képező cikkeknek óriási mértékben történt érték emelkedése folytán vagyonában gyarapodott, kölcsönre nem szorult, hitelműveleteket nem eszközölt”.⁵⁰⁶

1916-tól viszont megfordult az irányzat, és elsősorban a vagyon elleni bűncselekmények „ijesztő” növekedésére került sor. Ennek okát az „elsőrendű életszükségleti cikkek” drágulásában, a kialakuló áruhiányban, a „közszükségleti cikkek megszerzésének rendkívüli nehézségeiben” látták. Napirenden voltak a betörések, és „egyes fajta dolgokra irányuló üzletszerű lopások”, mint pl. a gépszíjaké „cipőtálpak pótlása céljából, amelynek most igen gyakori esetei fordultak elő”, továbbá a

„vásárlási, szállítási és őrlési igazolványok meghamisításával elkövetett okirathamisítások”. A pécsi főügyész szerint a „bűnügyek szaporodása a megélhetési viszonyoknak rosszabbodására vezethető vissza”.⁵⁰⁷

Számos eljárás indult a katonák hozzátartozói ellen orgazdaság miatt az ellopott „kincstári felszerelések” megszerzéséért. Ugyanígy a „szökevény katonák garázdálkodása számos esetben volt nyomozás tárgya”, mint ahogy a „háború hozta fölszínre a szélhámos katonák, és magukat katonáknak kiadó szélhámosok” cselekményeit, akik a „hiszékeny emberektől kisebb-nagyobb összegeket csaltak ki”.⁵⁰⁸

---

⁵⁰⁵ Agy. 1914-16

⁵⁰⁶ Pécsi Ü. 1916.El.18.A.12/9. MOL K.579. 561.cs.

⁵⁰⁷ uo.; Agy. 1914-16; Pécsi Főü. 238/1918.fü. MOL K.579. 561.cs.

⁵⁰⁸ Kaposvári Ü. 1917.E.35/1. uo.

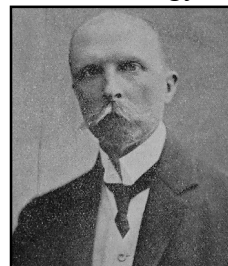
A hadműveletek is befolyásolták a bűnözés helyzetét: 1914 őszén az orosz hadsereg által elfoglalt északkeleti részekén, majd 1916 augusztusában Erdélyben a román csapatok megszállta vidékeken tömegessé vált a bűnelkövetés.

Óriási számban fordultak elő a helyiek által elkövetett bűncselekmények, mivel - mint a máramarosszigeti és **dévai** ügyészségek jelentették - az „őslakosság az ellenséggel együtt fosztogatott”. A területek felszabadítása után tömegesen

indultak büntetőeljárások e cselekmények, továbbá a megszállást támogató lakosok ellen hűtlenség, lázadás, izgatás miatt. Így pl. a román betöréssel érintett marosvásárhelyi főügyészség területén az 1916. évi 8565-tel szemben 1917-ben 21847-re nőtt az ügyforgalom.⁵⁰⁹

Ahogy húzódott a háború, úgy szaporodtak más bűncselekmények: a katonaság ellátása körüli visszelések, a hadkötelezettség alóli kibúvás, a bevonulás előli mentesülés érdekében elkövetett vesztegetések, árdrágítások. Sajátos jelenség volt a tiltott magzatelhajtások számának ugrásszerű növekedése, amelynek okát a jelentések abban látták, hogy a „hadbavonultak asszonyainak egy része megzavarta a családi élet tisztaságát”. Ez olyan méreteket öltött az évek során, hogy **Tóry Gusztáv** igazságügyminiszter a „magzatelhajtási bűncselekmények üldözésében a legnagyobb szigorral” való eljárást írta elő, mivel a „születések hanyatló irányának egyik okát” ebben kell látni.⁵¹⁰

A jelentések kiemelték a nők, s különösen a fiatalkorúak bűnözésének hatalmas növekedését. Ennek okát a debreceni főügyész számtalan család életének felbomlásában, a családfő hiányában, a családtagok erkölcsi állapotának megrendülésében látta. Az ezzel összecsengő kaposvári jelentés szerint a hadbavonulások folytán „kevesebb és enyhébb a családban a fiatalkorúak feletti felügyelet, másrésről a fiatalkorúak töltenek be most olyan állásokat és

⁵⁰⁹ Agy.1914-16

⁵¹⁰ uo.; 33499/1918.IM.III. MOL K.577. 7.cs.

szolgálatokat, melyeket azelőtt felnőttek láttak el”, de ők a „nekik jutott nagyobb szabadsággal” megfelelően élni még nem tudnak.⁵¹¹

Az óriási bűnözés miatt így alappal írhatta a Jogtudományi Közlöny 1918-ban, hogy a „háború 4. évében a kriminalitás legaggasztóbb tüneteivel állunk szemben ... A tulajdon elleni bűncselekmények valósággal a helyi járvány képét mutatják, a vasúti forgalomban a lopások külön problémává sűrűsödtek, a jelentéktelen okokból elkövetett emberölések megdöbbentő gyakorisággal ismétlődnek ... A rövidebb tartamú szabadságvesztés büntetések végrehajtását a háborús nehézségek miatt elhalasztották, számos elítélt a büntetés végrehajtása nélkül katonai szolgálatra vonult be ..., mint szabadságolt veszélyeztetni a személy- és vagyonbiztonságot ... A rendőri személyzet számban megcsökkent, minőségben megromlott”. A budapesti főügyész hasonló megállapítása szerint is a „háború elhúzódásával közállapotaink erősen megromlottak, a köz- és vagyonbiztonság a legnagyobb mérvben rosszabodott”.⁵¹²

A bűnözés növekedése miatt a letartóztatottak száma is emelkedett, mivel „mind nagyobb számmal szerepelnek az előállítottak közt közveszélyes elemek, ... kikkel szemben a társadalom biztonsága szempontjából ettől az intézkedéstől eltekinteni nem lehet”.⁵¹³

A háborús nehézségek miatt viszont egyre nagyobb gondot jelentett a fogva tartások foganatosítása. Ezért a 45100/1917.IM rendelet előírta az ügyészségek számára, hogy a „terhelt egyéniségére, családi állására, foglalkozására, vagyoni és kereseti viszonyaira, valamint előéletére vonatkozólag rendelkezésre álló adatokat együttesen kell mérlegelniök, amikor a letartóztatás kérdésében a bíróság elé indítvánnyal lépnek”.⁵¹⁴

*

---

⁵¹¹ Kaposvári Ü. 1917.E.35/1. MOL K.579. 561.cs.; Agy. 1914-16

⁵¹² Közbiztonsági állapotaink 23.o. JK 1918/3.; Halász Lajos: A kir. ügyészségek szervezetének reformjáról 158.o. uo. 1918/20.

⁵¹³ Pécsi Főü. 238/1918.fü. MOL K.579. 561.cs.

⁵¹⁴ IK 1917/8. 334-336.o.

A kormányzat felkészült az ország valamely részének hadműveleti területté válására: ezért kerültek kiadásra 1914. augusztus 25-én és szeptember 5-én az igazságügyi hatóságok közveszély esetében követendő magatartásáról szóló bizalmas miniszteri rendeletek.⁵¹⁵

Ezek előírták, hogy a hatóságok tagjainak hivatali teendőiket szabályszerűen el kell látniuk, amíg a közveszély be nem áll. Az ellenséges betörésről a minisztérium vagy a törvényhatóság első tisztviselője (alispán, polgármester) adott értesítést. Ebben az esetben a hivatal pénzét, az értéktárgyakat, az értékes bűnjeleket, az azokra vonatkozó okiratokat és a titkos távirдай jelkulcsot postán, vasúton, sürgős szükség esetén igazságügyi alkalmazott beküldésével, illetve a csendőrség vagy a katonaság révén kellett elszállíttatni Budapestre. A helyben maradt iratok megóvásáról „alkalmas módon” kellett gondoskodni. Ha a település kiürítését rendelték el, akkor az igazságügyi hatóság épületéről a hivatalos jelzőtáblát le kellett venni, és az épület felügyeletével megfelelő személyt megbízni. Azt, hogy „elérkezett-e a hivatalból való távozás és az oda való visszatérés ideje, a hivatal vezetője állapítja meg”. Ha viszont a támadás olyan váratlan gyorsasággal történt, hogy a szolgálati hely elhagyására nem volt lehetőség, akkor arra kellett törekedni, hogy az igazságügyi alkalmazottakat az ellenség a „saját érdekében, szolgálati eszközükkel ellentétes magatartásra fel ne használhassa”.

A távozás előtt gondoskodni kellett a fogvatartottak elszállításáról veszélyeztetett területen kívül fekvő intézetbe. Feltétlenül elszállításra kerültek az előzetes letartóztatásban és vizsgálati fogságban lévők, azok, akiket a Gybp. alkalmazásával ítétek el, a közveszélyes munkakerülők, a 6 hónapot meghaladó büntetésre ítétek, ha a szabadságvesztésükből egy hónapnál több volt hátra. A többiek viszont szabadlábra kerülhettek. Az ügyészségek jegyzékeket készítettek a feltétlenül elszállítandókról és a szabadon engedhetőkről. A rendelet szerint azokat „nap-nap után úgy kell vezetni, hogy a fogház vezetője bármely pillanatban megállapíthassa, hogy közveszély beálltakor kiket kellene minden esetben elszállíttatni és kiket lehetne szabadon bocsátani”. Ha pedig az illetékes bíróság nem tudott intézkedni a közveszély miatt a kényszerintézkedések meghosszabításáról, akkor az a királyi ügyész, akinek területén a fogoly volt, belátása szerint dönthetett a szabadításról vagy a további fogva tartásról.

---

⁵¹⁵ Bi.115/38, 115/56/1914.IME CsML VII.3. 1.d.

E szabályokat egészítette ki az igazságszolgáltatás szerveire nézve rendkívüli intézkedések megállapításáról szóló 1118/1915.ME rendelet, mely szerint azon bíróság, ügyészség számára, amelyik ellenséges betörés vagy más háborús ok miatt székhelyén működni nem tudott, az igazságügyminiszter más székhelyet jelölhetett ki. Ha pedig valamely szerv működése a háború miatt megszűnt, annak bírait és ügyészeit áthelyezhette a miniszter.⁵¹⁶

A 13264/1916.IME rendelet szerint az ellenséges megszállás vagy annak veszélye miatt székhelyükről eltávozott igazságügyi alkalmazottak utazási illetményei megtérítésre kerültek.⁵¹⁷

A kiűritésre vonatkozó rendelkezések a hadi cselekmények miatt többször is alkalmazásra kerültek. Az orosz csapatok 1914 októberében elfoglalták Máramarosszigetet, s támadásuk miatt a kassai és eperjesi igazságügyi szervek is decemberben elhagyták a kiűritett városokat,

Lőcse pedig felkészült erre. A hadműveletek idején az ügyészi szervek az előírásoknak megfelelően jártak el. Így a **kassai** főügyész jelentése szerint a fogházból való elszállítást elrendelte, a pénzt postán

feladta, az irattár fontosabb részét a pincébe lehordatta, az épületről a hivatalos jelzőtáblát levette, majd a székhelyét Rimaszombatra tette át.⁵¹⁸

Az 1916. augusztusi erdélyi román betörés miatt az elfoglalt városokban (Brassó, **Kézdivásárhely**, Csíkszereda, Székelyudvarhely, Erzsébetváros) székelő szervek működése majd három hónapig szünetelt. A megszállók rendeleteikben kinyilvánították, hogy az állami épületeket tulajdonukba veszik, a helyben maradt tisztviselőket pedig felszólították a megadásra, letartóztatás és kivégzés terhe mellett.⁵¹⁹

⁵¹⁶ RT 1915 665.o.

⁵¹⁷ IK 1916/9. 398-402.o.

⁵¹⁸ Kassai Főü. 134/1914.fü.; Eperjesi Ü. Bi.157/4.; Lőcsei Ü. 58/1914., MOL. K.578. 21.cs.; pl. az Eperjesi Tvsz. működése 1914. december 2-16. között szünetelt IK 1914/12. 847.o.

A megszállt erdélyi területről elmenekült igazságügyi tisztviselők egy részének a kolozsvári fogházban biztosítottak elhelyezést.⁵²⁰

A ellenséges csapatok október elejei kiűzése után a működés helyreállítása nehezen ment, mert a **brassói** és - a megszállással nem érintett - nagyszebeni törvényszéki épületeket a szövetséges német katonaság foglalta le kórházi célokra. A többi helyen pedig hetekig

tartott az irodák rendbetétele, az összedobált, gazzal, szeméttel kevert iratok rendezése, az írószerek és más használati tárgyak beszerzése.⁵²¹

A hadműveletek során előfordult, hogy a hadsereg követelte az igazságügyi épületek átadását saját céljaira. A magyar kormány a kérdés rendezése érdekében megkereste a Monarchia hadügyminiszterét, aki 1915. május 24-i rendeletével utasította a katonai parancsnokságokat, hogy a „beszállásolásoknál a közigazgatási hatóságokkal egyetértőleg járjanak el”. Az igazságügyminiszter ennek megfelelően július 23-án kelt bizalmas leiratával előírta, ha az igazságügyi szervek „ily tárgyú megkereséseket kapnak, engedjenek át katonai célokra minden nélkülönözhető helyiséget, de tartsanak vissza annyit, amennyi az igazságszolgáltatás zavartalan menetének és a büntetések végrehajtásának biztosítása céljából feltétlenül szükséges”. Viszont a „harctér közvetlen közelében fekvő székhelyeken sürgős szükség esetén az összes helyiséget át kell engedni, mert ilyen helyeken a katonai igénnyel szemben minden egyéb szempont háttérbe szorul”.⁵²²

*

---

⁵¹⁹ Csíkszeredán 1916. augusztus 23-november 9, Székelyudvarhelyen augusztus 31-október 29, Brassóban augusztus 28-november 3. között szünetelt a működés, IK 1916/11. 534.o.; Szádeczky-Kardoss Lajos: Az oláhok Erdélybe törése és kiveretésük 1916-17 2.k. 255, 259.o., Bp. é.n.

⁵²⁰ Agy. 1914-16

⁵²¹ uo., Kolozsvári Ít. 1916.El.XVIII.A., Marosvásárhelyi Ít. Ad.1916.El.I.21/193., MOL K.578. 21.cs.

⁵²² Bi.157/231.IM 1915 CsML VII.3. 1.d.

A háború jelentősen befolyásolta az ügyészségnek a büntetések végrehajtásával kapcsolatos feladatait. Az 1914. július 27-i 44521.IM rendelet szerint szabadságra kellett bocsátani a katonai szolgálatra behívott, továbbá meghatározott feltételek esetén (pl. 42. életévét betöltött, korábban büntetlen) azon elítélteket is, akiknek a büntetése a 6 hónapot nem haladta meg, ha róluk feltehető volt, hogy nem követnek el újabb bűncselekményt.⁵²³

Ezen intézkedésre a hadkötelezettség teljesítésén túl a szabad férőhelyek megteremtése miatt volt szükség. A hadműveletek megindulása után ugyanis a fogházakat már nem csak az igazságügyi, hanem a katonai és közbiztonsági szervek is használták a különböző jogcímen szabadságuktól megfosztott személyek elhelyezésére. Ennek érdekében az igazságügyminiszter 1914. augusztus 4-én kelt 45755. rendeletével utasította az ügyészségeket, hogy a „kivételes intézkedések hatálya alá tartozó területekről netán” beszállítandó egyének befogadására képesek legyenek, míg az olyan „elítéltek, akiknek fogházban való őrzését ... a közbiztonsági szempontok nem feltétlenül kívánják meg”, egyelőre „lehetőleg nem beutalandók”.⁵²⁴

Tömegével kerültek a fogházakba a katonai és közigazgatási hatóságok döntéseivel az internáltak, az ellenséges államok polgárai, a hadifoglyok és túsok, s általában a „megbízhatatlan elemek”. E fogva tartásokat Balog Jenő igazságügyminiszter sem tekintette „megokoltak, mert büntetendő cselekmény gyanúja alatt nem állanak”, de a kivételes állapot miatt szükségessé vált a befogadás. Az ilyen személyeket elkülönítve kellett elhelyezni, munkára kényszeríteni nem lehetett, és engedélyezett volt számukra, hogy saját költségükön javíthassák ellátásukat. Az ügyészeknek kapcsolatot kellett tartaniuk a katonai parancsnokságokkal a mielőbbi elszállítás érdekében.⁵²⁵

A fogházi elhelyezés azonban oly zsúfolttá vált, hogy az „hosszabb időn át közegészségügyi okokból nem tartható fenn”. Ezentúl az ellátás költségei rendkívüli kiadásként merültek fel, amelyet a szokásos ellátmányból kellett előlegezni, a pénzzel rendelkező hadifoglyoktól,

---

⁵²³ GyL VII. 6.b. 1.d.

⁵²⁴ uo.

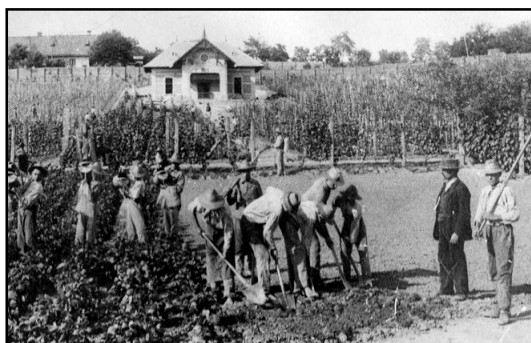
⁵²⁵ Bi.115/76/1914.IM uo.

internáltaktól levonni, míg a vagyontalanoknál a katonai kincstárhoz fordulni a megtérítés érdekében.⁵²⁶

Az utánpótlás érdekében az 1916. július 15-én kiadott IM rendelet félbeszakította azon 2 évnél nem hosszabb időre elítéltek büntetését, akik „testileg alkalmasak a harctéri szolgálatra és erkölcsileg is méltók arra, hogy a fegyveres erő kötelékébe felvétessenek”. Az előírás szerint az ügyészek kiválogatták az erkölcsileg megfelelőeket, majd a testi alkalmasság megítélésére az illetékes kiegészítő parancsnokság elé állították őket.⁵²⁷

A háborús szükségletek miatt a 10121/1917.IM.VII. rendelet az elítéltek további csoportjai büntetésének végrehajtását is felfüggesztette azzal az indokkal, hogy az „összes foglalkozásokban minden munkákészre fokozott szükség van”, és nagyobb eredmény várható a szabad emberektől, mint a „letartóztatásban végzett kényszermunkától”.⁵²⁸

A közbiztonság megromlása miatt viszont a szabadítások ellenére folyamatosan nőtt a letartóztatottak száma. Az őrszemélyzet jelentős részének hadba vonulásával, az ellátási nehézségek szaporodásával - hiszen „számos élelmezési cikk teljesen hiányzik, egyes fogházakban az élelmezés annyira megromlott”, hogy az már a „büntetés célján túlmenő súlyú” hátrányokat okoz - 1917-ben az igazságügyminiszter külön szempontokat fogalmazott meg az ügyészségek számára. Eszerint csak azokat indokolt letartóztatni, akiknek „szabadlábbon hagyása a törvény rendelkezéseivel nem volna összeegyeztethető, vagy ... más nagy fontosságú közérdeket veszélyeztetne”.⁵²⁹

A foglyok és az igazságügyi alkalmazottak ellátásához segítséget jelentettek a 3466/1916.IM.VII. rendelettel létesített **rabkertészetek**. A törvényszéki fogházak mellett szervezett, az elítéltek foglalkoztatását is biztosító kertészetek működtetésének célja az volt, hogy az „alkalmazottak az első rendű életszükségleti cikkeket képező kerti terményekhez olcsón, a

⁵²⁶ Veszprémi Ü. 1914.El.10/C-5. uo.

⁵²⁷ 34551/1916.IM.IV. uo.

⁵²⁸ 10121/1916, 42246/1917.IM.VII. uo.

⁵²⁹ uo.

piaczi áraknál jelentékenyen alacsonyabb árakon jussanak”, így azok „socialis segélyezési jellege” dominált. A jelentések hangsúlyozták, hogy a rabkerteszetek a terményeknek „méltányos áron történt kiárúsításával, az államkincstár megterhelése nélkül, az ügyészségi és bírósági személyzetnek a mai háborús szükség állapotában különös jelentős anyagi segítséget” nyújtottak. De ezek „megszervezése, fenntartása s a termelvények forgalomba hozatala rendkívül sok utánjárást, informálódást tett szükségessé”.⁵³⁰

Az intézetekben lévő munkaerő kihasználása, meghatározott termékek előállítása érdekében a hadsereg is megkereste az ügyészségeket. Ezeknek a 62772/1915.IM.VII. leírat szerint akkor lehetett eleget tenni, ha ez az egyéb - különösen a téli gazdasági - munkákat nem korlátozta. A megrendelt termékekhez szükséges nyersanyagok beszerzéséről a katonai parancsnokságokkal egyeztetve kellett gondoskodni.⁵³¹

*

A háború az igazságügyi szervek állományát sem kímélte. A mozgósítás kezdetén a katonai szolgálatra alkalmasak általában polgári alkalmazásukban meghagyattak. A Monarchia hadügyminisztere viszont 1914 szeptemberében közölte a magyar igazságügyminiszterrel, hogy a „hadi események előrehaladása és az azzal egybekötött veszteségek szükségessé teszik főleg a tisztekben /hivatalnokokban/ ... mutatkozó hiányok pótlását”. E megkeresésnek megfelelően Balogh Jenő intézkedett a meghagyások felülvizsgálatáról, az esetleges önkéntes bevonulás lehetőségéről. (A miniszter szerint a hivatalban maradtakra szükségszerűen nagyobb munkateher hárul, de ezt a „mai rendkívüli viszonyok között mindenki hazafias odaadással szívesen vállalja.”)⁵³²

Így számos ügyész, alügyész, jegyző, írnok, fogházőr, ügyészségi megbízott is bevonult. A 12282/1914.IME rendelet szerint a mozgósítás folytán tényleges katonai szolgálatra

---

⁵³⁰ Pécsi Főü. 238/1918.fü., Nagykanizsai Ü. 1917.El.18/A.52., Kaposvári Ü. 1917.E.35/1. MOL K.579. 561.cs.

⁵³¹ Pozsonyi Cs. és K. Katonai Parancsnokság 33154.SJ/1915, 62772/1915.IM.VII. GyL VII.6.b. 1.d.

⁵³² 57390/1914.IM.IV. uo.

behívottakról haladéktalanul kimutatást kellett felterjeszteni, amely tartalmazta a hivatali és családi állás adatait, a szolgálat helyét.⁵³³

A 6233/1914.ME rendelet a bevonult állami alkalmazottak részére biztosította a fizetésüket, lakáspénzüket vagy lakásukat, s családi pótlékukat. Az 1979/1915.IME rendelet a katonai szolgálat tartama alatt meghalt vagy eltűnt igazságügyi tisztviselők családtagjai részére ellátást (özvegyi nyugdíj, nevelési járulék) juttatott.⁵³⁴

Az OBÜE 1915. június 29-i közgyűlésén előterjesztett jelentés szerint addig kb. 600, a bíróságok és ügyészségek állományába tartozó személy teljesített katonai szolgálatot, akik közül 62 fő el is esett.⁵³⁵

A háború alatt, 1915-17-ben a feladatokat 219 ügyész látta el. De a „jelentékenyen megnövekedett bűnügyi és administratív ügyforgalom mellett a kir. ügyészségnek úgy fogalmazó, mint kezelő s a hadbavonulás folytán szintén megfogyatkozott fogházi személyzete a felhalmozódott hivatali teendőket csak fokozott munkássággal volt képes elintézni”.⁵³⁶

Különösen a kisebb szervezeti egységeknél volt nyomasztó teher a megszorodott teendők végzése. Így Nagykanizsán a „személyzet hiánya oly nagyfokú munkamennyiséget rótt a teljesen egyedül álló jelentést tevő kir. ügyészre, hogy munkaerőm legfokozottabb igénybevétele mellett sem voltam képes a kir. ügyészség ügyforgalmát az év végével teljesen feldolgozni”. A szintén egyedül szolgáló zombori ügyész szerint „hetenként átlag 4-5 napon át tárgyalok. Ami szabad napom pedig közben van, azt az adminisztráció, a följelentések

---

⁵³³ Nyíregyházi Ü. 1915.Eln. 5/A.3. HBML VII.21.a 1.d.; Szegedi Ü. 1916. Eln.I.B.9. CsML VII.3. 2.d.; Kaposvári Ü. 1917.E.35/1., Pécsi Ü. 1916.El.18.A.12/9., Pécsi Főü. 238/1918.fü., Pozsonyi Főü. 702/1916.fü. MOL K.579. 561, 616.cs.; IK 1915/1. 44.o.

⁵³⁴ uo. 1914/9. 491-499.o.; 1915/2. 87-93.o.; GyL VII. 6.b. 1.d.

⁵³⁵ Mészáros: i. m. 108.o. Az IK 1915-1918. évfolyamai közölték az igazságügyi szervezet hősi halottait: pl. 1915/3. 180.o. a soproni ügyész és az aradi alügyész, uo. 1916/2. 95.o. a dévai ügyész halálát tudatta. Gábris: i.m. 190.o. közölte a háborúban meghalt ügyészségi írnokok, díjnokok nevét.

⁵³⁶ Jelentés 1915-1918 C/a. 321.o., C/b. 243.o.; Kalocsai Ü. 1918.El.7/16. BKML VII.16. 484.d.; Kaposvári Ü. 1917.E.35/1. MOL K.579. 561.cs.

elintézése, a gyorsított ügyek és a fiatalok ügyei ... teljesen lefoglalják”, ezért segítséget kért a munka elvégzéséhez.⁵³⁷

Voltak, akiknek egészségét ásták alá a háborús körülmények miatti feszültségek, mivel a rendkívül megszorított feladatok ellátásával kapcsolatos „felelősség érzete” többek „idegrendszerét is megtámadta”.⁵³⁸

A hadi események is befolyásolták a munkaerőigényt. Így az Erdélybe tört román csapatok kiverése után az igazságügyminiszter 1916. december 11-i leirata szerint a **marosvásárhelyi** főügyészség területéhez tartozó ügyészségek „teendőinek nagymértékű emelkedése szükségessé teszi, hogy ... kiegészítő munkaerőt” rendeljen ide. Ezért felhívta a főügyészeket „kivételesen nélkülözhető kir. ügyészt kijelölni”, aki kirendelhető e területre. Így kiegészítést kaptak a rászoruló szervek, illetve sikerült elérni katonai szolgálatra bevonultatottak felmentését⁵³⁹

A megszorított ügyforgalom miatt az ügyészek a személyzet növelésének szükségességét hangoztatták. Ezt legegyszerűbben a bíróságokon szolgáló jegyzők áthelyeztetésével vélték megoldhatónak, mivel polgári ügyekben jelentékeny csökkenés volt tapasztalható, egyes csoportok forgalma, pl. a váltóügyeké pedig nagyon csekélyé vált.⁵⁴⁰

A kialakuló munkaerőhiány miatt az 1915. július 7-i 2379.ME rendelet lehetővé tette nők alkalmazását állami szolgálatban: a 2.§ szerint a 20. életévüket betöltöttöket, mint kezelőket lehetett foglalkoztatni. Ennek megfelelően az ügyészségeken is feltűntek a nők, akik irodai munkát (iktatás, nyilvántartások vezetése, gépírás) végeztek.⁵⁴¹

⁵³⁷ Nagykanizsai Ü. 1917.El.18/A.52. uo., Zombori Ü. 2030/1917. CsML VII.3. 3.d.

⁵³⁸ Komáromi Ü. Biz.8/1917.kü. GyL VII. 6.b. 1.d.

⁵³⁹ Pozsonyi Főü. 702/1916.fü. kiegészítő szolgálatra rendelte Trencsénbe a hadbavonult pótlására az aranyosmaróti ügyészt MOL K.579. 616.cs.; 13319/1916.IM.IV. GyL VII.6.b. 1.d., 62841/1916.IM.III. CsML VII.3. 4.d.

⁵⁴⁰ Nyíregyházi Ü. 1915.Eln.5/A.3. HBML VII.21.a. 1.d.; Kalocsai Ü. 1918.El. 7/16. BKML VII.16. 484.d.

⁵⁴¹ Szegedi Ü. 1916.Eln.11.E.1. a személyzet munkabeosztása az 1917-ik évre CsML VII.3. 4.d.

*

A háború során fellépő áruhiány, drágulás a hivatalok működésére is rányomta bélyegét. Az IM ezért számos rendelkezést adott ki a költségek csökkentésére, a papírtakarékosságra (pl. az iratok rövid szövegezésére, a papír egész terjedelmének felhasználására), a hivatalos táviratok feladásának korlátozására, a postaforgalom csökkentésére, így pl. az ugyanazon hatósághoz címzett iratokat egy borítékba kellett tenni.⁵⁴²

*

Ekkoriban a fogyasztási cikkek ára folyamatosan emelkedett, s ez „súlyosan nehezedett a meghatározott összegű illetményeikre utalt közszolgálati alkalmazottakra”. A kormány ezért törekedett helyzetük könnyítésére, s 1915. szeptember 3-i határozatával beszerzési előlegek engedélyezéséről döntött. Eszerint majd a „megszabott és egyenlő havi részletekben kézhez vett fizetésre utalt alkalmazottaknak is rendelkezésre állnak a szükséges anyagi eszközök arra, hogy az árdrágulás ellen való lehető védekezés céljából a háztartásaik részére szükséges elsőrendű életszükségleti cikkeket idejekorán beszerezhessék, és hogy e célból esetleg beszerzési csoportokba tömörülve maguknak a nagybani bevásárlás előnyeit biztosíthassák”. Így a 14538/1915.IME rendelet az „elsőrendű tömegfogyasztási cikkek” (pl. liszt, cukor, zsír, szén, fa, szappan) beszerzésére a családi pótlék nagyságához igazodó fizetési előleg folyósítását tette lehetővé az igazságügyi szerveknél szolgálók számára.⁵⁴³

A továbbiakban a kormány több alkalommal is rendelkezett rendkívüli segély folyósításáról. „A közszolgálati alkalmazottak háborús segélyéről” szóló 1915:XXII.tc. indokolása szerint a „háborúnak minden várakozás ellenére való hosszú tartama ... mind súlyosabban nehezedvén az állami s ezekkel egy tekintet alá eső alkalmazottakra, a kormány kötelességszerűen foglalkozott az alkalmazottak anyagi helyzetének a javításával”. De mellőzték az „illetmények általános emelését, mert a tapasztalat azt mutatja, hogy az ... rendszerint újabb áremeléseket” okoz. (Ilyen okok vezettek később az 1916:XXV. és az 1917:XV.tc-ek

---

⁵⁴² 65597/1915, 25721/1916, 353/1917.IM IK 1915/12. 671.o., uo. 1916/5. 183.o., uo. 1917/1. 18.o.

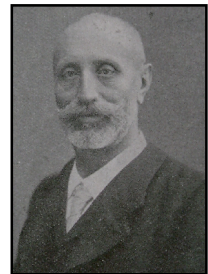
⁵⁴³ uo. 1915/9. 527-530.o.

megalkotására.) A 10158/1916.IME rendelet szerint a miniszter hivatalból állapította meg, s utalványozta a segélyeket.⁵⁴⁴

A fokozódó ellátási nehézségek, a drágulás és pénzromlás miatt 1918-ban az igazságügyminiszter - a kormány döntései alapján - újabb rendkívüli és ruházati segélyeket, továbbá beszerzési előlegeket engedélyezett.⁵⁴⁵

Az OBÜE a háború alatt számos alkalommal foglalkozott a megélhetés nehézségeivel. Mint 1916 nyarán a kormányfőhöz, az igazság- és a pénzügyminiszterekhez címzett előterjesztésében a segélyek kapcsán megfogalmazta, „ki nem elégítőek azok a kísérletek, amelyek a tényleges viszonyokkal nem számolva, a fizetések bizonyos csekély százalékos pótlékával akarják” a kérdést megoldani. Ehelyett olyan javadalmazásra van szükség, amelyből „meg is lehessen élni”.⁵⁴⁶

A közgyűlések javaslatokat fogalmaztak, küldöttséget menesztettek meg a kormányhoz, újabb juttatásokat, segélyeket, árleszállítást kérve az „általános elnyomorodás” miatt. Az 1918. április 24-i - **Stipl Károly** koronaügyész-helyettes elnökletével tartott - egyesületi ülésen pedig már „elemi erővel tört ki a bírák elégedetlensége”, mivel helyzetük javítása a „legerélyesebb fellépést és rögtöni radikális intézkedést igényel”.⁵⁴⁷

Az OBÜE 1918. júniusi közgyűlése előtt drámai hangon fordult a közvéleményhez, mivel a bírák és ügyészek a „legprimitívebb emberi igények kielégítésére is képtelenek”, egyik napról a másikra tengődnek. Az árdragulást képtelenek követni, az „élelmiszerek sokszáz százalékos emelkedése az életfenntartást valóságos művészetté fejlesztette”. Rögtöni állami intézkedéseket követeltek annak érdekében, hogy az „igazságszolgáltatás gyors és alapos legyen”.⁵⁴⁸

---

⁵⁴⁴ uo. 1916/10. 447-450.o.

⁵⁴⁵ 8800, 2500, 17200/1918.IME IK 1918/5. 191-192., uo. 6. 238-250., uo. 8. 348-357.o.

⁵⁴⁶ Bírák és Ügyészek Lapja (BÜL) 1916/57. 445.o.

⁵⁴⁷ uo. 1918/74. 568-569.o.; A bírák tarthatatlan anyagi helyzete JK 1918/17. 135.o.; uo. 1918/24. 231.o.; Mészáros: i. m. 132.o.

⁵⁴⁸ A bírói nyomor I.o. ÜgyL 1918/22.

Az egyesület saját eszközeivel is igyekezett segíteni tagjain: 1915-ben özvegy- és árvaalapot hozott létre az elesettek családjainak támogatására, a korábban felépített budai internátusban pedig egy 50 fős kórházat létesített a sebesültek részére. Az épület az 1916. augusztusi erdélyi román betörés miatti 84 menekültnek is otthont adott.⁵⁴⁹

*

Az igazságügyi kormányzat a háborús években is törekedett a korábban kitűzött cél megvalósítására, melynek eredményeként 1916 decemberére elkészült - az 1914-es javaslat némileg átdolgozott változataként - „A bírói hatalom gyakorlásáról, valamint a rendes bíróságok és ügyészségek szervezetéről” szóló törvény tervezete.⁵⁵⁰

A minisztérium kodifikációs lapjában, az Igazságügyi Javaslatok Tárában közzétett, 141 §-ból álló tervezet általános indokolása - visszautalva a célt kitűző 1891:XVII.tc. indoklására - leszögezte, hogy a „bíróságok külső szervezésének munkája befejezést nyert, ... de megvalósult a bírói eljárások minden területén a közvetlenség és szóbeliség elve is”. Így a tervezet „összefoglalja a fennálló szabályokat, felvilágosítja a homályos és ellentmondó részeket, pótolja a hiányokat és hézagokat”.

Az ügyészséget illetően nem tartalmazott új szabályozást a munka. A 44.§ viszont a viták gyökerét elvágva tételesen kimondta, hogy az igazságügyminiszter az ügyészségeknek kötelező utasítást adhat. Az indokolás szerint a miniszterek az „utasításadást állandóan gyakorolták is; a tervezet tehát csak a meglévő és önként értetődő helyes szabályt iktatja a törvénybe”. A szolgálati viszonyokkal foglalkozó részben a 64.§ fenntartotta a majd negyedszázada sérelmezett rendelkezést, mely szerint az „állami tisztviselők illetményeire vonatkozó törvényeket és más jogszabályokat az ítélőbírákra és az ügyészekre is alkalmazni kell”. A 139.§ széleskörű felhatalmazást kívánt adni a miniszternek, hogy a bírói és ügyészi szervezet törvényben nem szabályozott nem szabályozott részleteit (pl. szolgálati viszonyok, minősítés) rendelettel határozza meg.

---

⁵⁴⁹ uo. 106, 108, 132.o.

⁵⁵⁰ IJT 1916/6. 165-259.o.

A tervezet a következő hónapokban nagy vitákat gerjesztett a jogásztársadalomban, amely különböző fórumokon fejtette ki véleményét.

Az OBÜE 1917 tavaszán egy bizottságot küldött ki tagjaiból a véleményezésre. A testület március 27-i ülésén leszögezte, mivel a tervezet csak az érvényes jogot foglalta össze, újításokat nem tartalmazott, a jogos kívánságoknak pedig teret nem adott, ezért egy saját, önálló munkát dolgoz ki a kodifikáció alapjaként. A munka főelőadója az ügyészi és bírói tapasztalatokkal rendelkező kúriai elnöki tanácsos, Mendelényi László lett. Ezt követően a következő hónapokban részletesen megtárgyalásra került az általa kidolgozott fejezetek anyaga, s a szabályozás irányelveiben megállapodva az egyesület ősszel közzétette saját elképzeléseit.⁵⁵¹

Az ügyészséget illetően Mendelényi a szervezetre vonatkozó francia és német jogirodalom feldolgozása, továbbá Vargha Ferenc 1907-ben megjelent tanulmánya alapján közjogi, politikai és igazságszolgáltatási szempontok alapján kimutatta annak helytelen voltát, hogy az igazságügyminiszter minden ügyben kötelező utasítást adhat. Megállapítása szerint a „miniszterium a gyakorlati élettel nincs szoros kapcsolatban, a judikaturát nem kísérheti kellő figyelemmel, s mint igazgatási hatóság a külső befolyásoknak is túlságosan ki van téve”, ezért szükséges „egy szakavatott felsőbb közös ügyészségi szervezet”.

A szerző szerint a szervezet sajátosságainál fogva a francia „un et indivisible” elve továbbra is fenntartandó. Mint írta, „kell, hogy az egész ügyészi karnak legyen feje, szellemi vezére, kell, hogy ez a vezető legyen az ország ügyészi karának irányítója, eljárásuk egyöntetőségének őre. De ez a vezető, a fő-főügyész legyen magának az ügyészi karnak tagja, neveltje és kiválósága. Akinek egész múltja, egyénisége biztosíték arra, hogy az ügyészi kart nem fogja a politika változó érdekeinek szolgálatába állítani”. Ennek a szerepnek betöltésére pedig „egy kész szervünk van a koronaügyész személyében”.

---

⁵⁵¹ Az OBÜE előterjesztése „A bírói hatalom gyakorlásáról, valamint a rendes bíróságok és az ügyészségek szervezetéről” készült törvénytervezet módosítása iránt 531-540.o. BÜL 1917/69-70.

Mendelényi dolgozatába beépítette a Budapesti Királyi Ügyészség tagjainak a törvénytervezettel kapcsolatos álláspontját, mely szerint a „szervezet egységének és oszthatatlanságának teljességét abban látjuk, s ennek megvalósítását az ügyészség jogászai működésének egységessége érdekében kívánatosnak is tartanók, ha az igazságügyminiszter utasításadási joga helyébe a koronaügyész utasítási joga lépne”. A következtetés szerint így az új törvényben ki kell mondani, hogy az „ügyészség úgy a bíróságtól, mint az igazságügyminisztertől független”, csupán a koronaügyész utasítását tartozik teljesíteni.

Figyelemmel azonban az ügyészség közérdek érvényesítő feladatára, a miniszter „ezután is jogosítva volna bizonyos, az állam érdekét érintő bűncselekmények megtorlása céljából a bűnvádi eljárás megindítását szorgalmazni a koronaügyész útján”. Ebben az esetben a koronaügyész, „aki távol áll a politikától, megfontolás tárgyává teszi az ilyen megkeresést, tárgyilagosan, s épen ezért igazságosan mérlegeli a szóbanforgó bűncselekményeket, s ennek eredményéhez képest jogi meggyőződése szerint vagy megfelelő eljárásra fogja utasítani az érdekelt királyi ügyészségeket, vagy pedig értesíteni fogja a minisztert arról, hogy az általa kívánt irányban intézkedéseket nem tehet”. Mendelényi azonban leszögezte, hogy a megváltozott jogállású koronaügyész esetében „adminisztratív tekintetben is megmaradna az igazságügyminiszternek való alárendeltség”.

A szerző elképzeléseit a Magyar Jogászegylet 1918. március 23-i ülésén tartott előadásában tette ismételten közzé. Itt már a Bp-ben megfogalmazott főfeladatra, a vádképviselőre figyelemmel szükségtelennek tartotta a tervezet 44.§-ának azon megfogalmazását is, mely szerint az ügyészség a „törvény által meghatározott ügyekben az állam közérdekét képviseli”, mivel ez „administratív közegként” állítja be az ügyészséget, nem pedig igazságszolgáltatási tényezőként.⁵⁵²

Számolva azzal a realitással, hogy a mindenkori kormányok az utasításban rejlő hatalmat nem adják ki a kezükből, Mendelényi szerint a törvénynek tételesen meg kellene határoznia azon bűncselekmények (Btk. I-IV. fejezete szerinti állam elleni, izgatási, képviselőválasztási, közvádas sajtó, hadviselés érdekei elleniek) körét, amelyekben a miniszter utasítást adhat. Kiemelte annak szükségességét, hogy azt írásban kell adni, melynek ténye a vádiraton is

---

⁵⁵² Mendelényi László: A királyi ügyészség szervezetének reformjáról 252-274.o. BSz 1918/7.

kifejezésre juttatható. Megállapítása szerint az „utasítás kérdésének ilyen nyílt szabályozása mellett ezután már semmi szükség nincs az ügyészi megbízás megvonására és ... az akarata ellen áthelyezhetőségére”, mivel ezek csak ugyanolyan feltételek mellett történhetnek, mint a bíráknál, vagyis saját kérelemre.

A tervezetet illetően a szervezet több tagja is kifejtette véleményét, amelyek központi eleme a kormányzat és az ügyészség viszonya volt.

Strache Gusztáv budapesti főügyész helyettes 1917 júliusában megjelent cikksorozata szerint, mivel Magyarországon az ügyészség szinte „kizárólag a büntető jogszolgáltatásban megnyilvánuló közérdek előmozdítására van hivatva, s ahol elvként van kimondva, hogy bűncselekmény fennforgása esetén ... eljárni tartozik”, ezért a szervezetnek a „kormányhatóságtól való függő helyzetbe hozása nem indokolt”. Leszögezte, hogy a politikai természetű bűnügyekben az államérdek szempontja alapján nem vitatható el a kormányzat hatásköre, de ezt csak a szervezet élére állítandó koronaügyészen keresztül gyakorolhatná. Azonban az „utasításadási jog ezen a kereten túl nem terjedhet”, mivel a miniszternek más ügyekbe „való beavatkozását semmiféle közérdek nem kívánja”. Ha mégis sor kerülne utasításra, akkor a törvényben rögzíteni kell az írásos formát azért, hogy az „ügyész felelősségre vonás esetében elfoglalt álláspontját igazolhassa és minden eshetőségre fedezve legyen”.⁵⁵³

Az 1918 május 4-i egyleti ülésen Dabasi Halász Lajos budapesti főügyész is kifejtette elképzeléseit. A maga részéről nem kívánt változtatni az ügyészi alárendeltségen, hiszen az „nemcsak közvádó, hanem az állam büntető hatalmának végrehajtó közege, a törvényszéki fogházak vezetője, az igazságügyminiszter bizalmi férfia és kirendeltje a közigazgatási bizottságban”, s e feladatokat nem lehet szétválasztani. De a „legfőbb felügyeleti jogból ... nem feltétlenül következik a miniszter feltétlen utasításadási joga”. Azt elegendő a „legmagasabb állami érdekek” esetén alkalmazni, mivel „semmi jogpolitikai és felsőbb igazságügyi érdek nem fűződik ahhoz, hogy közönséges bűnügyekben az utasítási jogot az

---

⁵⁵³ Strache Gusztáv: Észrevételek a szervezeti javaslatnak a kir. ügyészséget érdeklő néhány szakaszára ÜgyL. 1917/29. 2.o., uo. 30. 2.o.

igazságügyminiszter gyakorolja”. E feladatot szerinte is a koronaügyész, mint az „ország legfőbb ügyésze gyakorolhatná”.⁵⁵⁴

Dabasi kritizálta a negyedszázados decentralizációt is, mivel a „11 főügyészi kerület egymástól teljesen elszakadt, s az egységes vezetés hiányából egészen elkülönített jogi életet él”. E széttagoltsággal áll szemben a koronaügyész, akinek „kezén megy keresztül az egész ország bíróságainak harmadfokra felterjesztett bűnügye. Ő kezeli a perorvoslatot a jogegység érdekében, így ő irányítja és ismeri legjobban a kir. Kúrián a bírói gyakorlatot”. E feladatkörében ismeri a szervezet működését is, s így nyer „alapos betekintést az egész ország ügyészeinek munkájába”. De a koronaügyésznek jogkör hiányában „nincs módjában, hogy az egész ország területére kiterjedő közvetlen tapasztalatai alapján” az ügyészi munkát irányítsa, s megfelelő utasításokkal a hibákat korrigálja”. A kialakult gyakorlat, amely szerint a koronaügyész magánlevelekben tudatta a hibákat a főügyészekkel, pedig nyilvánvalóan nem jelenthet megoldást.

Dabasi hangsúlyozta, hogy a hatékony és egységes működés érdekében a koronaügyészt a szervezet „legfőbb adminisztratív és felügyeleti hatóságaként” kellene beállítani: ő intézné a személyzeti ügyeket, a kinevezésekre való javaslattételt, továbbá „gyakorolná egységesen a felügyeleti jogot, örködnék a jogegység és az ügyészi munka egyöntetősége felett”. E megoldással lenne az ügyészi intézmény „kiegészítve, a fejlődésre képesítve, s egyben a miniszteri befolyástól a lehetőségig függetlenítve”.

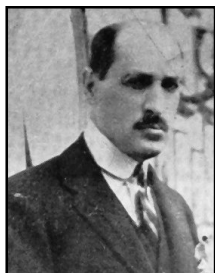
A tervezet kapcsán összegyűlt javaslatok, észrevételek feldolgozására azonban nem került sor, a kodifikáció az ország hamarosan bekövetkező háborús veresége, majd összeomlása miatt nem folytatódott.

---

⁵⁵⁴ Halász: i.m. 156-157.o.

VIII. Az államügyészség a forradalmak idején (1918-19)

1918 őszére az Osztrák-Magyar Monarchia katonai veresége nyilvánvaló lett. A rosszul ellátott katonaság lázongott, gyakoriak voltak a szökések. A hátsórszámban a lakosság nagy része elemi létfenntartási gondokkal küszködött. Az év során sztrájkok, tüntetések törtek ki a nyomorúságos életviszonyok miatt.

Az általános zavar és bomlás állapotában 1918. október 24-én megalakult **Károlyi Mihály** gróf vezetésével a Magyar Nemzeti Tanács, amely 26-án a sajtó útján lépett a nyilvánosság elé „Magyarország népéhez” intézett kiáltványával, mely a békét és az ország demokratikus átalakítását tűzte ki célul. Követelte a háborús korlátozások megszüntetését, amnesztiát a politikai elítélteknek, a cenzúra, az egyesülési és gyülekezési szabadság korlátozásainak eltörlését. A kiáltvánnyal a Tanács ellenkormányként lépett fel, mert felhívásában a külföldi népeket és kormányokat arra szólította fel, hogy „minden Magyarországot érintő ügyben a mai kormányhatalom helyett ... a Magyar Nemzeti Tanáccsal keressenek közvetlen kapcsolatot”.⁵⁵⁵

A dokumentumról a Budapesti Királyi Ügyészség vezetője, Váry Albert - az izzó közhangulatra figyelemmel - úgy foglalt állást, hogy „bár a felhívásban a Btk. 173.§-ába ütköző lázítás büntetnének jelenségei mutatkoznak, a bűnvádi eljárás megindítását célszerűségi okokból mellőzendőnek” tartja.⁵⁵⁶

Október 31-re a Nemzeti Tanácshoz pártolt katonák és a felfegyverzett munkások elfoglalták a főváros stratégiai pontjait, s így győzött a forradalom. A király ezt tudomásul véve még aznap kinevezte Károlyit miniszterelnökké.

⁵⁵⁵ Ránki György főszerk.: Magyarország története 8/1.k. 60-61.o. Bp. 1978

⁵⁵⁶ Schönwald: i.m. 28-29.o.

A hatalomváltás következményeként már október 31-én aláírás nélküli távirat ment az IM-ből a főügyészeknek és az országos büntetőintézeteknek, hogy mindazokat, akik a Btk. I-VII. fejezetében meghatározott (állam elleni) bűncselekmények miatt voltak fogva, azonnal bocsássák szabadon.⁵⁵⁷

Ezt a rendelkezést a minisztérium november 2-án kiegészítette, s így a főügyészek még aznap táviratban utasították alárendeltjeiket a más törvények (1913:XXIII, XXXIV, 1914:XL, 1912:LXIII.) hatálya alá eső, politikai jellegű bűncselekmények miatti eljárások további intézkedésig való függőben tartására, a letartóztatottak szabadítására. Az ügyészségeknek indítványozniuk kellett a bíróságoknál, hogy ezen bűnügyekben a „már kitűzött főtárgyalási napok beszüntessenek”, a többi ügyben pedig a kitűzés mellőztessék. A másnap kiadott 4846.ME. rendelet pedig - a felkorbácsolt közhangulat csillapítása érdekében - intézkedett valamennyi bírósági tárgyalás kettő héttel való elhalasztásáról.⁵⁵⁸

November 6-án az 53033/1918.IM.VII. rendelettel újabb utasítást kaptak az ügyészségek: a közbiztonságra, közrendre nem veszélyes elítélteket és letartóztatottakat is szabadítani kellett. Újabb kényszerintézkedést csak „mellőzhetetlenül szükséges” esetben lehetett alkalmazni.⁵⁵⁹

E rendelkezések végrehajtását illetően azonban zavarok támadtak, melyek tisztázására az ügyészségek iránymutatást kértek.⁵⁶⁰

Azt a november 4-i 52759/1918.IM.III. rendelet adta meg, amely felhívta az ügyészségeket, hogy a felsorolt bűncselekmények, valamint a sajtótörvényben meghatározott vétségek és kihágások miatt „folyó évi november hó 1-ső napjáig folyamatban tett bűnvádi eljárások lehetőleg a vád képviselőjének megtagadásával, a nyomozás megszüntetésével, a vád elejtésével vagy az ügyészi perorvoslat visszavonásával, esetleg a terhelt érdekében való tárgyalási felszólalással mielőbb jogerősen megszüntessenek”. A hatóság vagy annak közegei elleni erőszak viszont csak akkor esett a fentiek alá, ha a terhelt cselekményeiket politikai okokból követték el, így „annak szabadelvű szempontokból történő mérlegelése, hogy az elkövetés indoka mikor tekinthető politikainak, a vádhatóság feladata lesz”. A rendelet kitért

⁵⁵⁷ uo. 37.o.; Bp. Főü. 1918. november 1-jén adta ki 7462.fü. távirati utasítását BKML VII.16. 483.d.

⁵⁵⁸ Bp. Főü. 7491/1918.fü. uo.; RT 1918 2196.o.

⁵⁵⁹ Bp. Főü. 7500/1919.fü. BKML VII.16. 483.d.

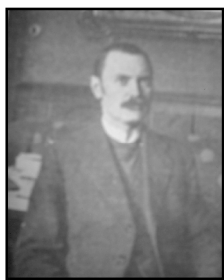
⁵⁶⁰ Kalocsai Ü. 1918.El.2.A.42. uo.

arra is, ha „netán pótmagánvádlók jelentkeznének, bizalmasan megfelelő módon oda kell hatni, hogy vádlási joguktól a köznyugalom érdekében, a közrend helyreállításának mindennél fontosabb érdekét tekintve álljanak el”.⁵⁶¹

Az új kormányzat a közrend érdekében azonban kifejezésre juttatta azt is, hogy a „november hó 1. után elkövetett hasonló bűncselekmények miatt a bűnvádi eljárás a Btk. és Bp. szabályai szerint megindítandó”.⁵⁶²

A kormány e napokban sorra hozta a korábbi rendelkezéseket lebontó jogszabályokat, melyek az ügyészség feladatait is csökkentették: november 5-én a sajtószabadságot korlátozó háborús rendeletek hatályon kívül helyezéséről szóló 4802, november 6-án a gyülekezési és az egyesülési jog korlátozásainak megszüntetését kimondó 4969. s 4970. rendeletek jelentek meg. A november 11-én kiadott 4877. rendelet pedig megszüntette a polgári büntetőeljárás alá tartozó személyek feletti katonai bíraskodást. Eszerint a jogerős határozattal még be nem fejezett ügyeket a katonai hatóságoknak haladéktalanul át kellett tenniük az ügyészségekhez, a letartóztatottakat is átadva.⁵⁶³

Az igazságügyminiszter azt is elrendelte, hogy az ügyészségek az 1915:XVIII.tc. alapján indítványokat ne tegyenek, a meglévőket vonják vissza, az elrendelt, de „nem foganatosított zárlatok függőben tartását haladéktalanul eszközöljék ki”.⁵⁶⁴

E zavaros napokban a központi, a területi és helyi igazságügyi szervek személyzete a helyén maradt. Az 1919 januárjától a miniszteri posztot betöltő **Juhász Nagy Sándor** szerint az „igazságügyi adminisztráció minden zökkenés nélkül ment át a forradalmon. A rendes munka nyugodtan folyt”. A személyzetet az új hatalom bizalmáról biztosította, így a budapesti főügyész november 6-án táviratban tudatta a hozzátartozó szervekkel, miszerint az „igazságügyminiszterrel való megállapodás alapján utasítom, hogy az ügyészi hivatal teendőit az ország jogrendjének megőrzése érdekében úgy mint eddig, ezután is híven teljesítse”.⁵⁶⁵

⁵⁶¹ Bp. Főü. 7615/1918.fü. uo.

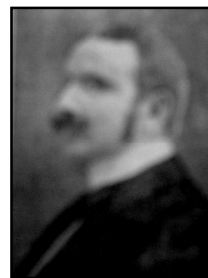
⁵⁶² ua. 7599/1918.fü. uo.

⁵⁶³ ua. 8291/1918.fü., RT 1918 2198, 2228.o.

⁵⁶⁴ Bp. Főü. 7667/1918.fü. BKML VII.16. 483.d.

1918 október végétől a megromlott közbiztonság közepette, országszerte számtalan erőszakos cselekményre került sor, melyek elkövetői a frontokról rendezetlenül hazaözönlő katonákból, a települések nélkülözőiből, nincstelenekből kerültek ki. A támadások elsősorban üzletek, boltok, raktárak ellen irányultak. Ezek kifosztásakor gyakran a bűnbaknak tekintett tulajdonosokon, kereskedőkön is elégtételt vettek. Szétrombolták a vagyonosok lakásait, üzleteik berendezését, őket pedig elüldözték, bántalmazták, megölték. A szegényparasztság kifosztotta az uradalmak felszerelését, készleteit, szétrombolta a kastélyok berendezését. Előfordultak erőszakos földfoglalások is.⁵⁶⁶

Hasonlóan léptek fel az államhatalom helyi képviselőivel, a csendőrökkel, jegyzőkkel, szolgabírákkal szemben is. A fegyveres tömegek többször megtámadták a csendőrség őrszeit, laktanyáit, az állományt lefegyverezték, bántalmazták, a hivatalos iratokat megsemmisítették. Esetenként bírósági épületeket is támadás ért, mint pl. Kecskeméten november 1-jén, ahol a foglyokat kiszabadítani akaró tömeget csillapítani igyekvő **Gyalókey Sándor** királyi ügyész megölték.⁵⁶⁷

Az ügyészégi jelentések többszáz települést soroltak fel, ahol novemberben zavargások voltak. A jellemző megállapítás szerint „országszerte minden községben tömegesen követtek el rablásokat, fosztogatásokat, az ember élete elleni súlyos bűncselekményeket”. Ilyen viszonyokkal viszont a forradalom bázisának számító középrétegek elégedetlenek voltak, mert az államhatalom nem eléggé gyorsan és szilárdan teremtett rendet. A hangulatot fejezi ki az a vidéki nemzeti tanácsi határozat, mely szerint „anarchia dühög, teljes a személy- és

⁵⁶⁵ Juhász Nagy Sándor: A magyar októberi forradalom története 387.o. Bp. 1945; Bp. Főü. 7502/1918.fü. BKML VII.16. 483.d.

⁵⁶⁶ Kalocsai Ü ikt. 1918: 4767: a sükösdői csendőrőrs sürgőnye arról, hogy fegyveres katonák a lakásán meggyilkoltak egy polgárt; 4824: a dunapataji előljáróság sürgőnye szerint a hazatért katonaság rabol és fosztogat BKML VII.16.351.; Aranyosmaróti Ü. 2070/1918.kü. szerint november 3-án Fenyőkosztolányon a körjegyzőt megölték, a boltot kifosztották, a boltos lakását szétrombolták; Szabadkai Ü. 1918. november 7-i jelentése katonák fosztogatásairól MOL K.579. 616.cs.; Krassó-Szörény vármegye területén elkövetett fosztogatásokra, személy és dolog elleni erőszakra ld. Jakabffy Elemér: A magyar államhatalom utolsó hónapjai Krassó-Szörény vármegyében 52-55.o. in. Balázs Sándor vál.: Kisebbségi sorskérdések Kolozsvár 2005

⁵⁶⁷ KL 1918/252. 2-3.o.

vagyonbizonytalanság, a polgárság elkeseredése határtalan a kormány tehetetlensége miatt”.⁵⁶⁸

A kormányzat ugyanakkor igyekezett a közrend helyreállítására. November 7-én távirati utasítást kaptak az ügyészségek, hogy a „fosztogatókat, legyenek azok katonák, hadifoglyok, internáltak, polgári személyek, azonnal tartóztassa le és tartsa fogva. Katonákat és hadifoglyokat, ha lehetséges, adja át a legközelebbi karhatalomnak. A fogház őrizetére szükség esetén vegye igénybe a katonaságot, nemzetőrséget”.⁵⁶⁹

Az ügyészségek azonban nem tudtak eleget tenni az utasításnak, mert a „jelenlegi forrongó állapotokra tekintettel a bűnvádi eljárás megindítása általában nagy nehézségekbe ütközik. A csendőrség létszáma a mai viszonyok között teljesen elégtelen. Néhol a csendőrség maga is annyira meg van félemlítve, hogy épen csekély létszáma miatt, az őrs erélyesen fellépni nem is merészel ..., a községekből a jegyzők a nép haragja elől többnyire már el is menekültek. Ilyen körülmények között az ügyészség rendelkezésére nem állanak végrehajtó közegek, akikre a nyomozás bízassék”.⁵⁷⁰

Ahol megbízható fegyveres erő - fegyelmezett katonaság, nemzetőrség, nagyobb csendőri egység - állomásozott, ott ezek a rendet gyorsan helyreállították. A rendkívüli viszonyok között a törvényes formásokkal nem törődve, rengeteg embert vettek őrizetbe, jelentős részüket a fogházakba szállítva. De néhol a fogházőrség is elszéledt, így az ügyésznek a nemzetőrség segítségét kellett kérnie az őrzés ellátására.⁵⁷¹

Ekkoriban az IM felemás viselkedést tanúsított. Megkövetelte volna a hatékony bűnüldözést, de politikai megfontolásokból, másrészt az államapparátus tehetetlenségét is beismerve, ennek ellentmondó intézkedéseket tett. Ennek megfelelően a budapesti főügyész november 30-i leiratában megállapította, hogy az egyes ügyészségi fogházak tömve vannak a csoportos fosztogatások és rablások elkövetőivel. De figyelemmel arra, hogy e cselekmények „pillanatnyi indulatkitörések, a tömegterror és bujtogatások következményei ..., arra hívom

⁵⁶⁸ Schönwald: i.m. 34-38.o.; Kalocsai Ü. 1918.El.7/17. BKML VII.16. 483.d.

⁵⁶⁹ Bp. Főü. 7580.fü. uo.

⁵⁷⁰ Kalocsai Ü. 1918. El.2.A.42. uo.

⁵⁷¹ Schönwald: i.m. 339-341.o.; pl. Lugoson 1918. november 8-án Jakabffy: i.m. 50.o.

fel az államügyészségeket, hogy jórészt a földnépéből való ezeket a gyanúsítottakat ok nélkül hosszú előzetes letartóztatásban vagy vizsgálati fogságban ne tartsák”. Az utasítás szerint „azokat a terhelteket, akik állandó lakással, foglalkozással bírnak, és a közre nem veszélyesek, nem rovott múltúak, a fosztogató csoportok vezetői vagy felbujtóiként nem szerepeltek, helyeztessék szabadlábra”. Az intézkedés megtételénél ügyelni kellett arra is, hogy az illető vidéken a rend és nyugalom helyreállt-e?⁵⁷²

A minisztériumi utasításának megfelelően a november 27-én kiadott főügyészi rendelkezés pedig arra szólította fel az ügyészségeket, hogy „csak azokat az egyéneket vegyék letartóztatásba, akiktől a közrendet és közbiztonságot féltetni kell”.⁵⁷³

A körülményeket jellemzi a marosvásárhelyi főügyésznek december közepén az IM-hez intézett jelentése, mely szerint a „nyomozások fejlesztése úgyszólván teljesen meg van bénítva, aminek pedig beláthatatlan káros következményei lehetnek, mert e rendkívüli időkben törvénysértésre fokozottan hajlandó népben azt a tudatot kelti, hogy a törvény uralma megszűnt”. Az ország túlvégén a szombathelyi ügyészség vezetője ugyanilyen megállapításra jutott, amikor területe állapotát jelentette: alapvetőnek az „ínség” csökkentését tartotta, míg az igazságügy terén a közrendvédelmi szervek megerősítése és a büntetések végrehajtásának „kérlelhetetlen foganatba vétele” jelenthet szerinte megoldást. Mint írta, amíg „kellő csend- és rendőri személyzet híján a köztudatban az él, hogy a bűnösöket elítélni lehet, de fogházba küldeni nem”, addig az igazságszolgáltatás „béna marad”.⁵⁷⁴

A kormány igyekezett megteremteni a szükséges rendfenntartó erőket: az 1918. november 11-én kelt 5220.ME rendeletével határozott egy új hadsereg felállításáról, továbbá szentesítette és szabályozta a forradalom első napjaiban létrejött nemzetőrség és polgárőrség létét s működését. A minisztertanács november 29-én határozott a belső rend visszaállítása érdekében a csendőrség és rendőrség létszámának emeléséről is.⁵⁷⁵

Ezeknek az intézkedéseknek nem volt azonnali foganatja. Mint egy ügyészségi jelentés megállapította, a nemzetőrségek a korábbi „rendőrhatóságokat pótolni képesek nem voltak ...

---

⁵⁷² Bp. Főü. 8133/1918.fü. BKML VII.16. 483.d.

⁵⁷³ ua. 8042/1918.fü. uo.

⁵⁷⁴ Schönwald: i.m. 342.o.; Szombathelyi Ü. 1918.El.1/B.144. GyL VII.6.b. 1.d.

⁵⁷⁵ RT 1918 2231.o.; MT-CD

A nemzetőrség által szolgáltatott nyomozati anyag teljesen értéktelen volt ... A nyomozással megbízott csendőrség sem tudott a kapott felhívásoknak a kitűzött határidőkben megfelelni ... Oly jelentések érkeztek be, hogy a nyomozással a népnek még mindig ellenséges és izgatott hangulata miatt várni kell, mert az őrs létszáma elégtelen arra, hogy kellő eréllyel és a siker reményében felléphessen”. Ezentúl a „vasúti és postai szállítások korlátozása és a közlekedés megbízhatatlansága is bénítólag hatott az államügyészség munkájára”. De az is megállapításra került, miszerint az elmúlt időszak eseményei miatt a „bűnügyek oly tömege van keletkezőben, hogy sem az államügyészség, sem a bíróság jelenlegi személyzetükkel az ügymenetet fenntartani képesek nem lesznek”.⁵⁷⁶

Ilyen körülmények között gyakori volt, hogy a november eleji cselekményekkel kapcsolatban december végén vagy januárban fejezték be a vizsgálatot. Gyakran a sértettek félelmükben nem, vagy csak hosszabb idő elteltével tettek feljelentést.⁵⁷⁷

A kormánynak rendelkezésre álltak ugyan a rögtönbíráskodás szabályai, de azokat novemberben politikai okokból nem vette igénybe. Ténylegesen azonban ez érvényesült, mert a karhatalmi szervek önhatalmúlag is ehhez nyúltak a rend helyreállítása érdekében. Így erre nem jogosultak hirdettek a statáriumot, s az eljárásban sem tartották be a szabályokat. Ezen eljárásokra az igazságügyi szerveknek befolyásuk nem volt. A kormány viszont a rend érdekében tudomásul vette a kialakult helyzetet. Decembertől már a kormányzat is több alkalommal élt a statárium kihirdetésével, melynek során a jogszabályoknak megfelelően folytak az eljárások.⁵⁷⁸

1919 január-februárjában a közrend ismét romlott: a városokban az élelmiszerek és más alapvető javak hiánya, vidéken pedig ugyancsak a nélkülözés, valamint a földosztás elmaradása miatt újból tömegzavargásokra, fosztogatásokra és más erőszakos cselekményekre került sor.⁵⁷⁹

---

⁵⁷⁶ Kalocsai Ü. 1918.El.20/8. BKML VII.16. 484.d.

⁵⁷⁷ Schönwald: i.m. 341.o.

⁵⁷⁸ uo. 344-354.o.; pl. a váci főszolgabíró 1918. december 3-i jelentése szerint a nyomozó katonai és csendőri közegek rendszeresen bántalmazták a terhelteket, in. Iratok Pest megye történetéhez 1918-1919 83.o. Bp. 1969

⁵⁷⁹ Magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai (MMTVD) 5.k. 510-527, 641-654.o. Bp. 1956; Romsics Ignác (Romsics 1) szerk.: Dokumentumok az 1918/1919-es forradalmak Duna-Tisza közi

Ezek miatt általában megindultak az eljárások, de gyakorlatilag következmények nélkül fejeződtek be. Jellemzi ezt az időszakot egy kalocsai földbirtokosnak az uradalma kifosztása miatti feljelentésének sorsa: a feljelentő rablás és hűtlen kezelés miatt kezdeményezett eljárást 1919 február elején intézőinek, béreseinek magatartása miatt. Az ügyészség az eljárást megindította, de lefolytatását a tanácsköztársaság létrejötte megakadályozta. Ennek bukása után az eljárás folytatódott, majd azt 1921-ben az ügyészség megszüntette azért, mert a vizsgált időszakban a cselédség a járandóságát nem kapta rendszeresen, ezért elégedetlensége és emiatti magatartása nem volt alaptalan.⁵⁸⁰

*

A forradalom követeléseinek közé tartozott az esküdtbíráskodás újbóli bevezetése. Ennek megfelelően a november 16-i Néphatározat IV. cikkének 3. pontja felhívta a kormányt, hogy alkosson erről sürgősen törvényt.

A főügyészek jelentéseikben tiltakoztak az intézmény felelevenítése ellen. Dabasi Halász Lajos véleménye szerint az ún. tömegfosztogatásos ügyekben az esküdtszék előtti tárgyalás elháríthatatlan nehézségekbe ütközne, a jogszolgáltatásban gyakorlatlan esküdtek elvesznének a hozzájuk intézett kérdések tömegében. Az adott viszonyok között az esküdtek nagyrésze sem lenne mentes a félelem hatásától, ami őket ítélezésükben gátolná. A kassai főügyész szerint az esküdtbírási eljárás számos alakiséghez kötött, nehézkes, fáradságos, sok időt igénybevevő, mégsem minden tekintetben megnyugtató eljárás. A zavaros politikai, közlekedési és nehéz életviszonyok között, az ellenség által megszállt területeken az esküdtszékek megalakítása, annak működése nem biztosított. A túlterhelt ügyészségek attól is tartottak, hogy az esküdtszéki eljárás újabb rendkívüli munkaterhet hárítana az apparátusra.⁵⁸¹

A politikai célnak megfelelően azonban 1918. december 8-án megjelent „A nép esküdtbíráskodásáról” szóló 1918:III. néptörvény, amely keretszabályozást adott és csak néhány alapelvet rögzített: hatálya alá utalta a sajtó útján elkövetett, továbbá minden politikai jellegű, valamint más fontosabb bűncselekményt. A jogszabály szövegezése miatt a

---

történetéhez 301-302, 307-309, 326-327.o. számos hivatást sorakoztat a tömegzavargásokról, földfoglalásokról, Kecskemét 1976

⁵⁸⁰ MMTVD 5.k. 515-516.o.; Kalocsai Ü. 1919/IV.126. BKML VII.16. 490.d.

⁵⁸¹ Schönwald: i.m. 355-356.o.

vádhatóság kezébe került annak eldöntése, hogy mely bűnügyet tekint esküdtbíróóság elé tartozónak. Azonban a néptörvény kiadása után sem változott az idézett ügyészi felfogás az esküdtbíráskodásról. Az államügyészségek tartózkodtak a bűncselekmények olyan minősítésétől, amelyek az esküdtszék igénybevételét tették volna szükségessé. Ez viszont csak úgy volt lehetséges, hogy ehhez az IM az eljárások gyorsasága érdekében hallgatólagosan hozzájárult.⁵⁸²

A kormány is belátta, hogy a rendkívüli körülmények között nincs lehetőség a hosszadalmas, bonyolult eljárásokra. Így az IM 1919. januárjában néptörvénytervezetet dolgozott ki, melyben foglalt szabályokat az „államélet belső berendezkedésének és a közbiztonságnak végleges megszilárdulásáig” lehetett volna alkalmazni. E tervezet a kivételes viszonyok miatt elvetette az esküdtszékeket, érvelésében a korábbi ügyészi véleményeket magáévá téve. Az igazságszolgáltatás hatékonysága érdekében alapvetően a Gybp. szabályait kívánta alkalmaztatni. E tervezet elfogadására azonban nem került sor.⁵⁸³

Jelentősen érintette az igazságszolgáltatás működését a közkegyelem gyakorlásáról szóló, 1919. február 12-én kiadott XV. néptörvény, melynek célja a háborúval összefüggő eljárások végleges lezárása volt. A jogszabály négy szempontból határozta meg az amnesztia irányát: a bűncselekmények fajtáira, az elkövetők személyére, a büntetés mértékére, továbbá az elkövetés idejére volt figyelemmel. A kegyelem kiterjedt a népköztársaság kikiáltása előtt elkövetett, a 2.§-ban pontosan meghatározta politikai jellegű, valamint a forradalom győzelme, október 31-e előtt történt közönséges bűncselekményekre, a 6.§ (4) bekezdésében felsorolt néhány tényállás, pl. a gyilkosság, rablás kivételével.

Az amnesztia végrehajtására az igazságügyminiszter 1919. február 22-én adta ki a 6495. rendeletét. Ez alapján a büntetéseket meg kellett vizsgálni, hogy alkalmazható-e rájuk a kegyelem. Igenlő esetben az elítélteket azonnal szabadítani kellett. A folyamatban lévő eljárásoknál pedig tisztázni kellett, hogy a kegyelem alá esnek-e. Indokolt esetben az ügyész a bíróságnál indítványozta a megszüntetést. Az ügyésznek előterjesztést kellett tennie a minisztériumhoz, ha kétséges volt számára a cselekmény kegyelem alá esése, politikai

---

⁵⁸² uo. 358-359.o.

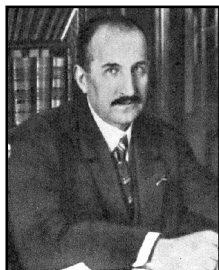
⁵⁸³ uo. 380-381.o.

természete, illetve az elítélt közrendre, közbiztonságra veszélyessége. A rendelet szerint a főügyészeknek a büntetések végrehajtására és a bűnvádi üldözés elengedésére vonatkozó kegyelmekről készített kimutatásokat 1919. június 15-ig kellett volna felterjeszteniük az igazságügyminiszterhez.⁵⁸⁴

*

A viharos viszonyok között az ügyészségek folyamatosan működtek, bár nagy nehézségekkel küszködtek. Jellemzően világítja meg a helyzetet azon 1919. március 18-án kelt jelentés, mely szerint a „jelenlegi ügyforgalom olyan rendkívüli, hogy azt a rendes állapotoknak és ügyforgalomnak megfelelő személyzettel lebonyolítani lehetetlen. A forradalmi átalakulás alatt csoportosan elkövetett bűncselekmények az államügyészség forgalmát nagyon felszöktették. Ezekben az ügyekben elrendelt nyomozások és vizsgálatok anyaga már kezd beérkezni. Ezen felül is az ügyforgalom négy évi állandó emelkedés után eddig még soha nem tapasztalt erős emelkedést mutat. Az 1919. évi XV. néptörvény és a vonatkozó igazságügyi miniszteri rendelet alapján megvizsgálandó, és soron kívül elintézendő kegyelmi ügyeknek száma kb. 1000-re tehető”. Ilyen körülmények között pedig „napról-napra nem vagyunk képesek a beérkezett ügydarabokat feldolgozni, minek folyománya az, hogy az elintézési hátralék nőttön nő”.⁵⁸⁵

*

A Néphatározat I. pontja az államformát megváltoztatva kimondta, hogy Magyarország független és önálló népköztársaság. Ennek megfelelően a még e napon kiadott 5354/1918.ME rendelet szólt a bírói hatalomról, melyet a változásnak megfelelően a „bíróságok a magyar népköztársaság nevében gyakorolják”. **Berinkey Dénes** igazságügyminiszter pedig ez alapján az 54725. rendeletében határozott az állam átalakulásával kapcsolatos igazságügyi szervezeti intézkedésekről. Ennek 1.§-a szerint a bírácnak és ügyészeknek esküt kellett tenniük a népköztársaságra. De a lelkiismereti szabadságra figyelemmel megengedte, hogy akinek vallási meggyőződésével ellenkezne az eskü, az ehelyett fogadalmat tehet. Az eskü,

---

⁵⁸⁴ RT 1919 457-462.o.

⁵⁸⁵ Kalocsai Ü. 1919.El.7/l. BKML VII.16. 491.d.

illetve fogadalom szövege gyakorlatilag megegyezett a korábbiéval, de immáron a népköztársasághoz és annak alkotmányához való hűséget kellett kimondani. A 4.§ alapján a hatóságok elnevezéséből és a hivatali állások megjelöléséből a „királyi” jelző elmaradt: ennek megfelelően a „törvényszék mellett működő ügyészség államügyészség”, az ítélőtáblánál lévő a fő-, a Kúria melletti pedig a „legfőbb államügyészség nevet nyeri”.⁵⁸⁶

Így az igazságügyi szervek 1918. november 18-ától megváltozott elnevezéssel folytatták működésüket, a személyzet pedig a következő napokban országszerte felesküdött a népköztársaságra. Ezt a bíróság teljes ülésén tették meg a bírák és ügyészek, melynek jegyzőkönyve az igazságügyminiszterhez került felterjesztésre: pl. a Kúria és a Legfőbb Államügyészség tagjai november 18-án esküdtek fel. Volt, ahol ezen ünnepélyes alkalomból és a népköztársaság kikiáltásának tiszteletére hivatali szünetet tartottak a „nagy nap tiszteletére”.⁵⁸⁷

A kormányzati figyelem arra is kiterjedt, hogy az 58037/1918.IM közlemény felhívott a királyképeknek és szobroknak a hivatali helyiségekből való eltávolítására.⁵⁸⁸

Az államügyészség működésének megkezdése alkalmából a vezetők általában magasztos hangú felhívással fordultak alárendeltjeikhez. Így Dabasi Halász Lajos budapesti főállamügyész 1918. november 18-i köriratában arra hivatkozott, hogy az „intézmény fennállása 47 éve alatt megbecsült és tisztelt institutio volt”. Felhívta az állományt, hogy az ország nehéz helyzetében „fokozott buzgalommal és kötelességtudással munkálkodjék a törvényesség, a közbéke és közrend megóvásán”. A főügyészi vélemény szerint a „magyar ügyészi karnak az a múltban tanúsított emberszerető és bűnös embertársait is megértő magatartása könnyűvé teszi nekünk, hogy a szociális gondolkodás és emberszeretet jegyében fogant új korszakban elhelyezkedjünk”.⁵⁸⁹

---

⁵⁸⁶ RT 1918 2249, 2586.o.

⁵⁸⁷ JK 1918/47. 357.o.; pl. a kassai ít. és főü. tagjai november 20-án tették le az esküt, Kálniczky Géza: A Kosicei - Kassai Ítélőtábla története 91.o. Kosice - Kassa é.n.; KL 1918/264. 3.o. a kecskeméti bírák és ügyészek ünnepléséről.

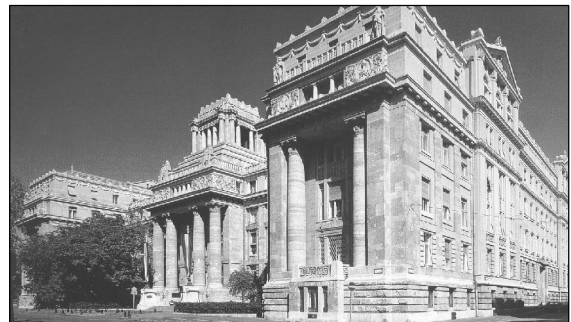
⁵⁸⁸ IK 1918/12. 656.o.

⁵⁸⁹ Bp. Főü. 7827/1918.fü. BKML VII.16. 484.d.

Az elnevezésbeli változásokon túl más módosulások nem voltak: az igazságügyi szervek a korábbi szervezeti és eljárási jogszabályok alapján működtek. A szaksajtóban ugyanakkor napvilágot láttak olyan nézetek, melyek a formai változásokból jövő tartalmi módosulásokra következtettek. Így Mendelényi László - visszautalva a jogászegyletben 1918 márciusában elmondottakra – szerint a „koronaügyészségnek legfőbb államügyészséggé történt elnevezése annak az álláspontnak felel meg, s oly reformot sejtet, mely szerint a legfőbb államügyész lesz az egész ügyészi szervezet feje”.⁵⁹⁰

Az államforma megváltozása kihatott a kinevezési jog gyakorlására is, mivel a Néphatározat III. pontja az állami főhatalom gyakorlását a Nép kormányra ruházta. Ennek megfelelően a kormány november 16-i ülésén kimondta, hogy az addigi királyi kinevezési jogot jövőben maga gyakorolja. Így a továbbiakban az államügyészeket - Károlyi Mihálynak az 1919. január 11-én történt ideiglenes államfői hatáskörrel való felruházásáig - a Nép kormány nevezte ki. Ezután e jogot a köztársasági elnök gyakorolta.⁵⁹¹

Az államügyészségekkel kapcsolatos felügyeleti, szervezeti és személyzeti munkát továbbra is az 1918 őszére elkészült épületébe költözött **Igazságügyi Minisztérium** látta el.⁵⁹²

Az új kormány az igazságügyi szerveket illetően egy régi kívánságnak tett eleget, amikor megalkotta „Az ítélőbírák és az államügyészek illetményeiről” szóló néptörvényt, amely orvosolni kívánta az állami tisztviselők javadalmazásáról szóló 1893:IV.tc. miatti sérelmet. A Nép kormány így magáévá tette az OBÜE 1917 őszi memorandumában foglaltakat, mint az Berinkey miniszteri programnyilatkozatából kiderült. Elmondta, hogy „megértettem, mit jelent a forradalom hazánk igazságszolgáltatására nézve. Jobb és gyorsabb bíraskodást, jobb

⁵⁹⁰ Mendelényi László: Bírói kívánságok és az új rendszer 378.o. JK 1918/50.

⁵⁹¹ MT-CD; ld. IK 1918/11-1919/2-ben. megjelent kinevezéseket.

⁵⁹² Zinner: i.m. 38.o. A 31728/1918.IME rendelettel kiadott ügyrend szerint az ügyészséggel kapcsolatos feladatokat alapvetően az Elnöki, a Büntetőjogi (IV.) és a Büntetésfelügyeleti (VI.) Ügyosztály látta el, IK 1918/12. 647-655.o.

megélhetést a bírának, az igazságszolgáltatás minden tényezőjének, s lehetőségét a további fejlődésnek”.⁵⁹³

Az 1919. március 5-én kelt XXVII. néptörvény 1.§-a az ítéldbírákat és államügyészeket önálló fizetési osztályokba sorolta, a 2.§ pedig megállapította, hogy fizetésre, lakáspénzre, s mindazon pótlékokra, segélyekre és egyéb illetményekre jogosultak, amelyekben az állami tisztviselők részesülnek.

A jogszabály hat fizetési csoportot állított fel: I. törvényszéki és járásbíró, államügyész, II. ítéltáblai bíró, törvényszéki tanácselnök, főállamügyész-helyettes, járásbírószági és államügyészszági elnök, alelnök, III. kúriai bíró, ítéltáblai tanácselnök, törvényszéki elnök, főállamügyész, legfőbb államügyész-helyettes, közigazgatási bíró, IV. kúriai tanácselnök, ítéltáblai elnök, a Budapesten elhelyezett három törvényszék elnöke és az itteni főállamügyész, V. a Kúria másodelnöke, a budapesti ítéltábla elnöke, a legfőbb államügyész, VI. a Kúria és a Közigazgatási Bíróság elnökei. Az 5.§ az egyes fizetési csoportokon belül (az V-VI. kivételével) fokozatokat állapított meg. A kinevezés a fizetési csoport legalsóbb fokozatára szólt, míg az előlépésre három évente automatikusan került sor. Ha egyik csoportból a másikba tartozó állásra történt a kinevezés, akkor a korábbi időtartamot be kellett számítani az új állásnál. Eltöröltettek az addigi pótlékok, és kimondásra került, hogy a „tényleges szolgálatban álló ítéldbírák és államügyészek részére a jövőben nem adományozható magasabb állásnak sem címe, sem jellege, mint amelyet betöltenek”.

A néptörvényt visszamenőlegesen, 1919. január 1-jétől kellett alkalmazni, de végrehajtására az újabb politikai hatalomváltás miatt nem került sor.

A jogszabályt a szaksajtó elismeréssel méltatta. Az Ügyvédek Lapjának megállapítása szerint a külön „státus nem privilégium, ... hanem a bírói hatalomból folyó olyan szükségesség, amely nagy kötelességet hárít a státusban levő bírói és ügyészi karra”. A Jogtudományi Közlöny pedig kiemelte, hogy teljesült az igazságügyi kar régi kívánsága. Az, hogy az „illetmények megfelelőek-e, arról a jelenlegi pénzviszonyok között ítéletet mondani nem

---

⁵⁹³ A diadalmas forradalom könyve XIV.o. Bp. 1918

lehet. A múlttal összevetve emelkedett”. Az írás a címadományozás megszűnéséről úgy vélekedett, hogy ez nem jelent majd problémát: a nagyobb jövedelmet az egyes fizetési csoportokon belüli fokozatokba való előlépés biztosítja. De az ügyészeknél ez hátrányos lett volna, mert megszüntette azt a lehetőséget, hogy alkalmazási helyükön magasabb fizetési csoportba jussanak. Ezért létesítette a szabályozás az elnöki és alelnöki állásokat, melyek ténylegesen címek, nem pedig valós státusok. A cikk szerint viszont ez kifogásolható elnevezés olyan testületnél, amely utasítás elvén működik, és ahol „nincs tanácsi szervezet”.⁵⁹⁴

*

A szakszervezeteknek ezen időszakban meghatározó szerepük volt, így novemberben felbukkantak olyan törekvések, hogy a bírák és ügyészek is legyenek tagjai a Közalkalmazottak Szakszervezetének.

A kormány az egyesülési és gyülekezési jog újraszabályozása körében hatályon kívül kívánta helyezni a Btv. - ügyészekre is kötelező - 11.§-át, amely megtiltotta a politikai vagy munkásegyletbe való belépést. Ezen elképzeléssel szemben viszont az OBÜE 1918. decemberében az igazságügyminiszterhez előterjesztést tett. Ebben a jogszabályhely fenntartása mellett érvelt azért, hogy a „magyar igazságszolgáltatásnak nyugalma, és a jogkereső közönségnek abba vetett bizalma a politikai sűrlődásoktól és pártharcok kinövéseitől továbbra is megóvassék”.⁵⁹⁵

A Népkormány uralma alatt így nem is került sor szakszervezeti szervezkedésre az igazságügyi apparátusban. De újabb érdekképviselő is alakult 1918 decemberében Szegeden: a Bírák és Ügyészek Szövetségének célkitűzései között az igazságügyi szervezet teljes autonómiája, a minősítési rendszer eltörlése, a fokozatos, automatikus előlépés megteremtése, a címek és rangok megszüntetése, külön státus elérése szerepelt.⁵⁹⁶

---

⁵⁹⁴ A bírói és ügyészi status új rendezése 1.o. ÜgyL 1919/10; A bírói és ügyészi status 81.o. JK 1919/11.

⁵⁹⁵ Névai László: A Magyar Tanácsköztársaság törvénykezési szervezete 164.o. in. A Magyar Tanácsköztársaság állama és joga Bp. 1969; Bíró és politika 591.o. BÜL 1918/77. 583.o.

⁵⁹⁶ JK 1918/52. 400.o.

A szövetségnek az OBÜE mellett azonban súlya nem volt. E szervezet viszont jelentős szerepet töltött be az érdekvédelemben, és mint lapja írta, a „Népkormány elismerte egyesületünket a bírói és ügyészi kar egyetemének képviselője gyanánt, s velünk .... minden fontos kérdésben hivatalos tárgyalásokat folytat”. Az OBÜE így közreműködött a fizetési néptörvény előkészítésében, továbbá sikeresen közbenjárt annak érdekében, hogy az igazságügyi alkalmazottak mentesüljenek a ruha- és élelmiszer rekvirálások alól.⁵⁹⁷

*

Az újabb területek kiürítését követelő Vix-jegyzék eredményeként Károlyi Mihály államfő és a Népkormány lemondott. Az 1919.március 21-i utolsó kormányülés döntése szerint az igazságügyminiszter felhívta a Budapesti Államügyészség vezetőjét, miszerint intézkedjék a februárban letartóztatott kommunista vezetők szabadításáról. Ezen utasításnak, illetve a Budapesti Katonatanács parancsának megfelelően Váry Albert még e napon indítványozta a vizsgálóbírónál a fogság megszüntetését, míg a szabadítást személyesen végezte.⁵⁹⁸

Március 21-én így az ország irányítását a két munkáspárt egyesüléséből létrejött Magyarországi Szocialista Párt kormánya, a Forradalmi Kormányzótanács (FKt) vette át, melynek tagjai lettek a frissen szabadítottak is.

Az FKt 1919. március 22-i „Mindenkire!” című kiáltványában hirdette meg programját. Ennek igazságügyet érintő része gyakorlatilag megismételte a két munkáspárt között március 11-én, az egyesüléssel kapcsolatban létrejött megegyezést, mely szerint cél a „bürokrácia teljes megszüntetése. A proletariátus tömegeinek önkormányzata olyképpen, hogy a munkás- és földműves szegények küldötteinek tanácsai nemcsak törvény és szabályrendelet alkotó, de végrehajtó és bíraskodó szervek is legyenek”. Ezen gondolatok végigvonultak a Tanácsköztársaság későbbi közjogi dokumentumain is: az 1919. április 12-i ideiglenes, majd a június 23-i végleges alkotmány 1.§-a, illetve 2.§ (3) bekezdése szinte azonos szövegezést tartalmazott.⁵⁹⁹

---

⁵⁹⁷ BÜL 1918/77. 583, 585.o.

⁵⁹⁸ MMTVD 5.k. 681-582.o.; Bp. Főü. ikt. 1919: 2173. jelentés Kun Béla és társai szabadításáról FL 656.d.

⁵⁹⁹ Tanácsköztársaság (Tk) 1919/5. 3-4.o.; MMTVD 6/A.k. 3, 100.o., uo. 6/B.k. 214.o. Bp. 1960

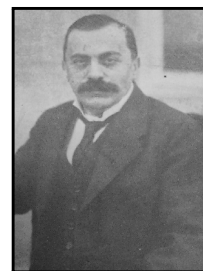
Az FKt első ülésén, március 22-én határozott arról, hogy a tisztviselői kartól hűségnyilatkozat aláírását kívánja.⁶⁰⁰

Az újabb kormányváltást országszerte tudomásul vette az igazságügyi szervek állománya is, melyet hűen szemléltet a miskolci alkalmazottak március 22-i ülésének határozata: eszerint a „törvényszék, járásbíróság és államügyészség a megalakult tanácskormányt elismeri, annak rendeleteit törvény erejével bírónak tekinti, és azokat mint ilyeneket alkalmazni fogja”.⁶⁰¹

Némely szerv lelkes nyilatkozatban köszöntötte az új hatalmat, mint azt a debreceni ítélőtábla és főállamügyészség tagjai is tették: a március 25-i ülés kimondta, hogy „bizalommal üdvözli a Magyar Tanácskormányt megalakulása alkalmából és kijelenti, hogy azt teljes erejével minden irányban támogatja, a Tanácskormány socializáló munkájában teljes buzgalommal, pártatlansággal és önzetlenséggel részt venni kíván”.⁶⁰²

A célok megvalósítása az Igazságügyi Népbiztossággá (IN) átnevezett - szervezetét és személyzetét megtartó - minisztérium feladata lett.⁶⁰³

Ládai István - addigi minisztériumi osztályvezető - igazságügyi népbiztos március 24-én megjelent 11159. rendeletével intézkedett a büntető és polgári bírósági tárgyalások elhalasztásáról. A rendelet viszont nem terjedt ki a polgári nemperes ügyek intézésére, továbbá a büntetőeljárás tárgyaláson kívüli cselekményeire. Így a „bíróságok és államügyészségek működése formailag nem szűnt meg, a büntető szakot illetően csupán tárgyalásokat nem tartottak, egyébként azonban az ügyészség a folyamatban volt, valamint új feljelentésekre a nyomozást megindította, megszüntető határozatokat hozott, beadott vádiratokat, közbenszóló és érdemi indítványokat tett a törvényszéknél, mely tanácsulésen határozatokat hozott”.⁶⁰⁴

⁶⁰⁰ MMTVD 6/A.k. 9.o. Bp.1959.

⁶⁰¹ Sarlós Béla: A Tanácsköztársaság forradalmi törvényszékei 341.o. Bp. 1951

⁶⁰² 10/15/1920.LFB. Koronaügyészség Általános iratok MOL K.616. 1.cs.

⁶⁰³ Rákos Ferenc: Állam és alkotmány a Magyar Tanácsköztársaságban 80.o. Bp. 1953

⁶⁰⁴ BpK 1919/69. 1.o., Névai: i.m. 174.o.; Kaposvári Ü. 1921.E.35/1. a tanácsköztársaság alatti működésről MOL K.579. 561.cs.

Ezt követően az FKt március 26-án megjelent VIII. rendelete a személyzet félretételét tette lehetővé, mivel kimondta, hogy „amíg az igazságszolgáltatás végleges átalakítása meg nem történik, az igazságügyi népbiztosnak joga van az ítélőbírákat és ügyészeket rendelkezési állapotba helyezni, és a bíróságok, ügyészségek ideiglenes vezetésével bárkit megbízni”.⁶⁰⁵

A népbiztosság ennek megfelelően a következő napokban rendelkezési állományba helyezte a Kúria elnökét, másodelnökét, a legfőbb államügyészt, helyetteseit, a budapesti székhelyű és némely vidéki bíróságok, ügyészségek vezetőit. Helyükbe új személyek kerültek: a Legfőbb Államügyészségen Bubits Jenő törvényszéki bíró, a Budapesti Főállamügyészségen pedig Münnich Ferenc ügyvéd lettek a vezetők. A budapesti és a pestvidéki államügyészségek élére is új vezetők léptek, mint ahogy Szombathelyen szintén egy törvényszéki bíró nyert megbízást. Az ügyészségi vezetők a továbbiakban többször cserélődtek.⁶⁰⁶

A Legfőbb Államügyészség 1919. április 12-e után semmilyen tevékenységet nem végzett a tanácsköztársaság alatt. Az ország nagyrészenek megszállása miatt megmaradt budapesti és győri - ahol szintén leváltásra került az addigi vezető - főügyészségek ténylegesen semmiben nem döntöttek, csak közvetítőként szerepeltek az államügyészségek és az IN között.⁶⁰⁷

Az államügyészség néhány tagját a proletárdiktatúra alatt rövid időre letartóztatták (pl. **Pongrácz Jenő** legfőbb államügyészt, a kalocsai, kassai, beregszászi ügyészt), de hamarosan szabadultak.⁶⁰⁸

Ezen eljárási és személyi intézkedéseken túl a forradalmi törvényszékeket

---

⁶⁰⁵ Tk 1919/1. 2.o.

⁶⁰⁶ Változások a bírói és ügyészi karban, Vörös Újság 1919. március 29. 6.o., Bp. Főü. ikt. 1919: 2236, 2296, 2356 a váltásokról: március 27-én Münnich Ferenc, 28-án Balázs Emil, április 3-án Kenyeres Béla lettek a vezetők. Utóbbi a 3071. szerint augusztus 3-án távozott, FL VII.17.b. 656.d. Szombathelyi Ü. 1919.El.4.F.2. GyL VII.6.b. 2.d.,

⁶⁰⁶ Győri Főü. 1580/1919.fü. jegyzőkönyve a 35937/1919.INE alapján a vezetés átadásáról Rácz Ernő főügyésztől Schannen Alajos tvsz. bíró részére, GyL VII.6.b. 2.d.

⁶⁰⁷ Kor.Ü.1010/1921.kor.ü. jelentés az igazságügyminiszterhez MOL K.616. 1.cs.; Bp. Főü. ikt. 1919: 2333-2985. szerint az ügyészségek az addigi előírásoknak megfelelően tették jelentéseiket, előterjesztéseiket, illetve küldte meg az IN a rendelkezéseit.

⁶⁰⁸ Kor.Ü.1010/1921.kor.ü. MOL K.616. 1.cs.; Kalocsai Ü. távirati jelentése 1919. május 7-én a Bp. Főü.-höz a vezető letartóztatásáról, BKML VII.16. 491.d., uaz. Bp. Főü. ikt. 1919: 2636.; Kálniczky: i.m. 108, 134.o.

létrehozó, valamint a korábbi bűnügyek felülvizsgálatáról szóló rendelkezések voltak azok, amelyek alapvetően érintették a polgári kori igazságszolgáltatási szervezet működését. Az új bíróságokat már az FKt 1919.március 24-i, statáriumot hirdető I. rendelete megemlítette, majd a március 28-án kiadott IV. rendelet szolt a felállításukról: eszerint a forradalmi törvényszékek elnökeit és tagjait, valamint a mellettük működő vádbiztosokat az FKt nevezte ki. A megbízások nem voltak képesítéshez kötve.⁶⁰⁹

Az igazságügyi népbiztos április 18-án kiadott 28622. távirati utasításában kimondta, hogy a „vádbiztosok jogosultak a büntetőbíróságoknál, államügyészségeknél folyamatba tett bármely bűnügy iratait megtekinteni, s ha az illető bűnügyet a forradalmi törvényszék hatáskörébe tartozónak tartják”, azt odaautalni. Az utasítás kimondta, hogy az igazságügyi szervek a forradalmi törvényszék elnökének és vádbiztosának „utasításait feltétlenül követni, intézkedéseit haladéktalanul fogantatosítani tartoznak”.⁶¹⁰

Az országszerte megalakult forradalmi törvényszékeknel gyakran az addigi bíróságok és ügyészségek személyzete látta el a feladatokat a helyi direktóriumok felhívására vagy az igazságügyi népbiztos utasítására. Így, mint a kaposvári ügyészség írta későbbi jelentésében, a rendelet megjelenése után a helyi direktórium közölte a törvényszék és ügyészség vezetőivel, hogy az újfajta bíróság „teendőit szakértő kezekbe akarja helyezni”, s ezért felhívta őket arra, hogy ezeket vegyék át. A jelentés szerint „minthogy az ellenforradalmiság gyanújából való kellemetlenségek miatt nem lett volna célszerű ezen megbízás alól kitérni, de másrésről a polgári társadalomnak is az volt az érdeke, hogy a forradalmi törvényszéknél legalább az elnöki és vádbiztosi teendők ellátása az eddigi törvényes szervek kezében maradjon”, a törvényszék elnöke és az államügyészség vezetője a megbízatást elvállalták, és a hivatásos bírakat elnökké, az ügyészeket pedig vádbiztosokká kijelölték.⁶¹¹

Az igazságügyi népbiztos március 31-én utasította a Budapesti Államügyészséget, hogy a „forradalmi törvényszéket a szükséghez képest a megfelelő helyiséggel és személyzettel lássa el”. A fővárosban megalakult új bíróság így a Markó utcai törvényszéki épületben székelt:

⁶⁰⁹ Tk 1919/1. l.o.; Nagykanizsai Tvsz. 1919.El.I.B.4. szerint vádbiztosként egy vasúti tűzi kovács, majd egy vonatkísérő nyert kinevezést az igazságügyi népbiztostól, GyL VII.6.b. 2.d.

⁶¹⁰ Sarlós: i.m. 240.o.

⁶¹¹ uo. 342.o.; pl. Bp. Ít. Fegy.42/11/1920.: a rimaszombati direktórium az ottani államügyészt jelölte ki vádbiztosnak MOL K.616. 1.cs.

mellette a vádbiztosi teendőket többek között 2 államügyész és 24 bíró is ellátta. Az ügyészeket, bírákat a vádbiztosi teendők ellátására megkérdezésük, beleegyezésük nélkül jelölte ki a népbiztos.⁶¹²

Az FKt rendeletei kezdetben esetenként határozták meg, hogy mely cselekmények tartoztak a forradalmi törvényszékekre. Az 1919. április 9-én kiadott XLV. rendelet viszont már általános jelleggel szólt a hatáskör kérdéséről: az 1.§ szerint idetartoztak az FKt vagy az egyes népbiztosok rendeleteit megszegők cselekményei, de a 2.§ lehetővé tette, hogy a „tanácsköztársaság érdekei védelmében sürgős szükség esetén” eljárhat olyan bűnügyekben is, amelyeket külön rendelkezés nem utalt hozzájuk.⁶¹³

A forradalmi törvényszékekre vonatkozó végleges szabályozást az FKt 1919. május 17-én megjelent XCIV. rendelete adta, mely részletesen szólt a szervezeti és eljárási szabályokról. A fő hatáskört a 6.§ tartalmazta, mely szerint a forradalmi törvényszékekre „oly bűncselekmények elbírálása tartozik, amelyek a Tanácsköztársaság fennmaradását és biztonságát, s általában a dolgozók uralmának forradalmi rendjét sértik vagy veszélyeztetik”. E szakasz példálózva felsorolta az idetartozó bűncselekményeket, mint a rendeletek megszegése, a köztulajdon rongálása, áldoztatás. A 7.§ szerint, ha ezeken felül a „rendes bíróság hatáskörébe tartozó bűncselekményt követett el” valaki, akkor a forradalmi törvényszék azt is elbírálja.⁶¹⁴

E szabályokon túl a bűnügyek ún. likvidációja volt az a rendelkezés, mely alapvetően befolyásolta az igazságügyi szervek működését. Az igazságügyi népbiztos az FKt 1919. április 12-i ülésén vetette fel a tanácsköztársaság létrejötte előtt indított eljárások revízióját azért, hogy csak a „közveszélyesek és a proletárállam szempontjából veszedelmesek maradjanak fogságban”.⁶¹⁵

---

⁶¹² Bónis György: Adatok a budapesti forradalmi törvényszék történetéhez 295-296.o. Levéltári Közlemények 1959; Kúria Kft.83/1920/8.: a zalaegerszegi ügyészt a népbiztos jelölte ki vádbiztosnak MOL K.616. 1.cs., Szombathelyi Ü. 1919.El.4.F.2. GyL VII.6.b. 2.d.

⁶¹³ Tk 1919/9. 1.o.

⁶¹⁴ uo. 1919/45. 2-3.o.; Sarlós: i.m. 346-348.o. adatai arra, hogy a forradalmi tvsz-ek milyen bűncselekmények miatt, hány személyt ítéltek el.

⁶¹⁵ MMTVD 6/A. 189.o.

Ennek megfelelően az FKt április 17-én kiadott LXII. rendelete szolt a régi rendszer alatt indult bűnügyek felülvizsgálatáról. A direktóriumoknak minden megyében alakítaniuk kellett felülvizsgálati tanácsokat - melyek mellé az igazságügyi népbiztos is kinevezte megbízottját - azért, hogy a területükön lévő bíróságok függőben lévő összes bűnügyét, valamint a végre nem hajtott és a folyó büntetéseket átvizsgálják. A cél az volt, hogy megállapításra kerüljön, az eljárás vagy a büntetés megfelel-e a proletárdiktatúra szellemének: azokat a bűnügyeket, melyeket az „eddig fennállott osztályállamban” indítottak és a „kapitalizmus védelmét szolgálták”, meg kellett szüntetni. Viszont „nem szabad megszüntetni a bűnvádi eljárást és törölni a már kiszabott büntetést” akkor, ha a „tettes közveszélyességére lehet következtetni, vagy ha a tettesnek a társadalomba való visszabocsátása a közrend és közbiztonság érdekében egyéb szempontból aggályos”. Azokat az ügyeket, melyekben az „eljárás tovább folytatandó, a már kiszabott büntetés pedig végrehajtandó, további intézkedés végett a forradalmi törvényszékhez kell áttenni”.⁶¹⁶

A rendelet értelmezését illetően zavar uralkodott az ügyészségeken, hiszen a korábbi eljárási szabályoknak megfelelően érkeztek a feljelentések, nyomozati anyagok a - rendőrség és csendőrség helyébe lépett, azok állományát magába olvasztó - Vörös Őrségtől, a települések munkástanácsaitól, direktóriumaitól, közönséges bűnügyekben pedig a forradalmi törvényszékektől is.⁶¹⁷

A helyzet tisztázására az ügyészek iránymutatást kértek, mivel az FKt LXII. rendelete „csupán a bíróságoknál függőben lévő bűnügyekről szol”, s ezért az „államügyészségeknél levő nyomozással előkészített vagy vizsgálattal befejezett ügyek a bűnügyeket átvizsgáló tanács megérkezéséig nyilvántartassanak-e, avagy azokat az ügyészség saját hatáskörében megszüntesse, illetve a vádirat kapcsán a bírósághoz beterjessze-e?”⁶¹⁸

Vitás volt a forradalmi törvényszékek és az államügyészség közötti hatáskör elhatárolása is, mivel az 1919. március 21-e előtt megindított bűnügyekre a LXII. rendelet a „volt büntető

---

⁶¹⁶ Tk 1919/20. 1-2.o

⁶¹⁷ pl. Kalocsi Ü. ikt. 1919: 2327: Szalkszentmártoni Vörös Őrség távirata egy családi gyilkosságról, 2370, 2859: Kalocsai Forradalmi Tvsz. vádbiztosa a csalás, illetve súlyos testi sértés miatti feljelentéseket átteszi, 2865: Kecskeméti 2. vörös ezred parancsnokának jelentése a dunapataji fosztogatások ügyében, 2916: Sükösdői Munkástanács jelentése, mellyel a nyomozati iratokat beterjeszti BKML VII.16. 16352.

⁶¹⁸ ua. 1919.El.2.T/4. uo. 491.d.

bíróságok és államügyészségek működését megszüntette”. Ugyanakkor kérdéses volt, hogy az e nap után elkövetett bűncselekmények miatt, illetve az „azóta megindított bűnügyekben a bírói hatáskör és illetékesség mi módon van szabályozva?” A zavart az FKt XLV. rendelete 2.§-ának megfogalmazása okozta, mivel azt eltérően értelmezték a forradalmi törvényszékek. Némelyik „minden, a tanácsköztársaság kikiáltása óta keletkezett bűnügyben ítélkezik”, de olyan is volt, amelyik csak kivételesen élt a lehetőséggel. Arra is sor került, hogy az adott területen működő vádbiztos és az államügyész megállapodott egymással: a forradalmi törvényszék csak a rendelet 1.§-ában megállapított cselekmények miatt jár el, míg az olyan bűncselekményeknél, amelyekben a „tanácsköztársaság érdekei érintve nincsenek”, az eljárás az államügyészségnek kerül átadásra.⁶¹⁹

A felvetett kérdésre a 35736/1919.INE állásfoglalás válaszolt, mely szerint a „régí bíróságok büntető ügyekben nem járhatnak el, és ez idő szerint végleges intézkedésig az összes bűnügyek a forradalmi törvényszék hatáskörébe tartoznak”.⁶²⁰

Bár a likvidációról szóló rendelet csak a bíróságokat említette, erre sor került az ügyészségeken is: pl. a Budapesti Államügyészségen 1919. április-májusban a bizottság 2527 ügyben megszüntette az eljárást, és csak 378-at talált folytathatónak.⁶²¹

A LXII. rendelet következetes végrehajtására egyébként nem került sor. Az IN leirataiban sürgette is az államügyészségek, bíróságok és országos büntetőintézetek vezetőit, hogy a „régí kapitalista rezsimből visszamaradt bűnügyekben a liquidálást sürgősen intézzék el a proletárruralom érdekeinek megfelelően”.⁶²²

A késlekedés oka sokszor az volt, hogy az illetékes direktóriumok az államügyészség megkeresései ellenére sem gondoskodtak a bizottságok kiküldéséről.⁶²³

---

⁶¹⁹ ua. 1919. El.2.F/7. uo.

⁶²⁰ Bp. Főü. 3011/1919.fü. uo.

⁶²¹ Rákos: i.m. 96.o.

⁶²² A július 15-i 19637/1919.IN.VI. szerint a népbiztosság büntetésfelügyeleti osztálya gyakorolta a likvidációs tanácsok működése feletti főfelügyeletet BKML VII.16. 491.d.

⁶²³ uo.

Egyébként az ügyészségek pártolták az eljárások felülvizsgálatát, mivel „még nagyon sok bűnügy van folyamatban, köztük az 1918. november 1-től 15-ig elkövetett ún. forradalmi bűncselekmények, az 1919. évi XV. néptörvény alá eső kegyelmi ügyek és a háború tartama alatt felfüggesztett büntetés végrehajtások ... Kíváncos volna, hogy ezen ügyek átvizsgáltságának és az eljárás akár kegyelmezés, akár valamely más módon megszüntettség, mert ezen felszaporodott ügyek az államügyészségnél már a rendes ügymenetet is akadályozzák”.⁶²⁴

Az eljárás terén uralkodó kusza állapotokkal szemben a büntetésvégrehajtás terén megmaradtak az ügyészség feladatai. A hivatkozott április 18-i távirati utasítás szerint a büntetések végrehajtásáról a vádbiztos gondoskodott, s ennek érdekében közvetlenül rendelkezhetett az igazságügyi letartóztatási intézetekkel. A bekísérés után a fogatósítás már az ügyész feladata volt. A pénzbüntetések végrehajtása érdekében a vádbiztosok ugyancsak az illetékes államügyészt keresték meg. Ugyanide kellett küldenie a forradalmi törvényszékek elnökeinek a pénzbüntetést, ha az elítélt azt nála fizette be. A forradalmi törvényszék működésének költségfedezetéről a bűnügyi általános terhére szintén az államügyészség gondoskodott. A június 16-i 17316.IN.VI. rendelet pedig fenntartotta a fogházak őrszemélyzetének „fegyelmi szempontból az addigi vezetőségnek”, vagyis az államügyésznek való alárendelését.⁶²⁵

Szükségszerűen e területen is felmerültek nézeteltérések a két párhuzamosan működő szervezet között. Volt olyan felfogás, mely szerint az államügyészség „tartozik a vádbiztos utasításait feltétlenül elfogadni, teljesíteni”. Ezzel szembeni álláspont szerint viszont a jogi helyzetnek az, hogy az „államügyészség a vádbiztostól rendelvényt kapjon, nem felel meg”, különösen akkor, ha az nélküli a fogatósításhoz szükséges adatokat.⁶²⁶

A forradalmi törvényszékek működésének tapasztalatai alapján az 1919. július 12-én kiadott 18451.IN.VI. rendelet felhívta azok elnökeit, hogy a büntetéspénzeket költségeik fedezésére ne használják fel, hanem adják át az államügyészségnek. E rendelet ugyanolyan elszámolást, bizonylatolást követelt meg a forradalmi törvényszékektől, mint amelyet már évtizedek óta

---

⁶²⁴ Kalocsai Ü. 1919.El.IK/6. BKML VII.16. 491.d.

⁶²⁵ Sarlós: i.m. 240.o.; Bp. Főü. ikt. 1919: 2861, 2862: 17554.IN.VI. az általánosoknak az 1919/20. költségvetési évre való kiutalásáról FL VII.b. 656.d.

⁶²⁶ Szombathelyi Forradalmi Tvsz. 1919.ft.349/2., Szombathelyi Ü. 1919.El.1/D. GyL VII.6.b. 2.d.

alkalmazott az ügyészség. A számadásokat minden hónap végén lezárva meg kellett küldeni az utalványozó államügyészség részére. A rendelet a megfelelő eljárás érdekében a forradalmi törvényszék elnökét az államügyészség vezetőjéhez utalta, aki a „szakszerű felvilágosítást köteles megadni”.⁶²⁷

A forradalmi törvényszékek által kiszabott szabadságvesztések végrehajtása körül is számos probléma merült fel. Az államügyészségi előterjesztésekre a július 1-jei 32081.INE rendelet foglalt állást, mely kimondta, hogy a törvényszéki fogházakban kell végrehajtani az egy évi és ennél rövidebb tartamú büntetéseket. A hosszabb időre elítéltek országos intézetekbe való átszállítása érdekében pedig minden esetben a népbiztoshoz kellett előterjesztést tennie az ügyészségnek.⁶²⁸

A fogházak vezetése e zavaros időkben nem volt veszélytelen, mint azt a Kalocsai Államügyészség vezetőjének az un. Duna melléki ellenforradalom kapcsán 1919. június 20-án történekről tett jelentése szemlélteti. E szerint a fogházba betört személyek fegyvereket fogtak rá és „támadásra elszántan követelték”, hogy „minden forradalmi elítéltet azonnal bocsássak szabadon ... Ebben a válságos pillanatban és az erőszak folytán előállott kényszerhelyzetben az államügyészség vezetője kénytelen volt parancsot adni a forradalmi törvényszéki elítélteknek szabadon bocsátására”.⁶²⁹

*

Az igazságügyi szervezet végleges rendezése érdekében az igazságügyi népbiztos előterjesztést tett az 1919. június 14-23-a között ülésező legfőbb államhatalmi szervhez, a Tanácsok Országos Gyűléséhez.⁶³⁰

„A bírói hatalom gyakorlásáról” címet viselő javaslat 1.§-a az uralkodó ideológiának megfelelően kimondta, hogy az a „dolgozó népet illeti”. A továbbiakban szólt a létrehozandó bíróságokról, azok szervezetéről, dolgozóiról, hatásköréről, illetékességéről, a polgári és

---

⁶²⁷ Kalocsai Ü. 1919.El.F/17. BKML VII.16. 491.d.

⁶²⁸ ua. 1919.El.F/16. uo.

⁶²⁹ ua. 1919.El.70/l. uo. 493.d.

⁶³⁰ MMTVD 6/B. k. 77-85.o.

büntetőeljárások szabályairól. A 26. és 38.§-ok rendelkeztek azoknak a magánjogi és büntetőeljárási feladatoknak a vádbiztosokra való átruházásáról, amelyek azelőtt az államügyészségre tartoztak. A 70-71.§-ok kimondták, hogy a rendelet hatálybalépésével az addigi bíróságok és államügyészségek megszűnnek, alkalmazottaik rendelkezési állapotba kerülnek, irataikat pedig az új bíróságoknak kell átadniuk. A 6.§ a csak laikusokból álló bíróságok mellett ún. igazságügyi előadói állásokat is létesíteni kívánt, akik a szakszerűséget testesítették volna meg. Ezeket az állásokat betölthették volna a megszüntetett igazságügyi szervek állományába tartozók is.

Az előterjesztés megtárgyalása elmaradt. Július végére az elképzelést kormányzótanácsi rendelet-tervezetté dolgozta át az IN, de elfogadására az Fkt bukása miatt nem került sor.

*

A tanácsköztársaság kezdeti időszakában nem történtek változások az államügyészekre vonatkozó, szolgálati viszonyokkal kapcsolatos szabályokban. Módosulást jelentett, hogy a nagyobb egységeknél (pl. Kúria, Legfőbb Államügyészség) megjelent a szakszervezeti szerveződés, a Magyarországi Közalkalmazottak Szövetsége.⁶³¹

1919 májusától több változásra került sor a munkaügyi viszonyokban: az intervenció miatt a FKt 31-i XCIX. rendeletével általános védkötelezettséget mondott ki. Ez alól a 30933.INE körirat szerint csak azt lehetett felmenteni, akinek munkája „teljesen nélkülözhetetlen”. A felmentések érdekében az igazságügyi szervek vezetői terjesztették fel a népbiztoshoz a beosztottakra vonatkozó javaslataikat, melyeket előzetesen „láttamoztatni kellett a munkások, katonák és földművesek helyi tanácsának intézőbizottságával”.⁶³²

A bevonult igazságügyi alkalmazottak június 1-jétől illetményeik helyett a katonai gazdasági hivataloktól munkabér megtérítésben részesültek.⁶³³

---

⁶³¹ Horváth Ibolya - Solt Pál - Szabó Győző - Zsathy János - Zinner Tibor: Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez (Igszolg. tört.) 3.k. 35.o. Bp. 1994; Bp. Ít. Fgy.18/1919/11. MOL K.616. 1.cs.

⁶³² Kalocsai Ü. 1919.El.12/2., 1919.El.12/3. BKML VII.16. 491.d.

⁶³³ ua. 1919.El.A/5. uo.

Ekkoriban a szabadságok kiadására nem került sor, ezért az ügyészségek előterjesztéssel éltek, hogy azt milyen mértékben és módon vehetik igénybe, mivel a „forradalom kitörése óta permanentiában vannak és voltak, éppen ezen mozgalmas időre való tekintettel, amidőn a szolgálat sokkal kimerítőbb”, a személyzetnek „nagy szüksége volna szabadságra”.⁶³⁴

Az igazságügyi hatóságok vezetőihez intézett 35995.INE rendelkezés szerint viszont a „háború tartama alatt a Vörös Hadseregbe be nem osztott itthon dolgozó proletárok betegség esetét kivéve nem szabadságozhatnak”. Kivételesen csak azok kaphattak szabadságot, „kik az illetékes munkásbiztosító pénztár orvosának bizonyítványával igazolják, hogy egészségük helyreállítása céljából” erre feltétlenül szükségük van. Ennek tartama legfeljebb három hét lehetett, mely „igen kivételes esetben, idősebb alkalmazottnál négy hétre emelhető fel”.⁶³⁵

A proletárdiktatúra ideológiájának megfelelően sor került az illetményrendszer átdolgozására is. Az Fkt 1919. május 4-i LXXXIII. rendelete kimondta, hogy „mindenki, aki a munkája után él, munkás”. Ennek megfelelően eltörlésre kerültek mindazok a különbségek, amelyek korábban a tisztviselők és más alkalmazottak között voltak: a szakképzettség fokára, a vezetési alkalmasságra és a szolgálatban töltött időre figyelemmel kerültek meghatározásra a munkabérek.⁶³⁶

A közalkalmazottakra nézve az Fkt május 24-én megjelent CXX. rendelete határozott erről. Az 1.§ a „közalkalmazott munkások” részére I-V. munkabérosztályt állított fel, melyeken belül figyelembe vételre kerültek a szolgálati évek. (1-15 év között négy fokozat volt, míg a legmagasabb bérre a 16. szolgálati évtől vált jogosulttá az érintett.) A 2.§ általános jelleggel megállapította, hogy kik tartoznak az egyes bérosztályokba: pl. a I-be a szakképzettséget nem igénylő állások, míg a V-be az egyes népbiztosságok által kijelölt nagyobb hatóságok vezetői, továbbá a különleges, magasabb rendű szaktudást igénylő feladatokat ellátók. A legalacsonyabb és a legmagasabb fizetések között kevesebb mint négyszeres volt a különbség. Az 5.§ kimondta, hogy az egyes osztályokba való besorolást a „szakszervezet meghallgatása után az illetékes népbiztosság javaslata alapján a Népgazdasági Tanács állapítja meg”. A 6.§ szerint az addigi pótlékok, segélyek, lakáspénzek, természetbeni

---

⁶³⁴ ua. 1919.El.10/13. uo.

⁶³⁵ Bp. Főü. 2986/1919.fü. uo.

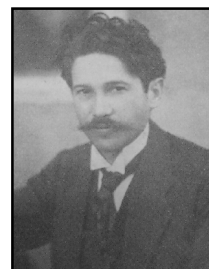
⁶³⁶ Tk 1919/34. 1.o.

javadalmazások teljesen megszűntek. A 9.§ pedig leszögezte, hogy a megállapított munkabérek visszamenőlegesen, 1919. április 15-étől lépnek érvénybe.⁶³⁷

A rendelet végrehajtása az egyes népbiztosságok és a Népgazdasági Tanács feladata volt. Ez a július 25-én megjelent 99. rendeletében határozta meg, hogy kik tartoznak a FKt által megállapított kategóriákba. Az 5-6.§-ok szerint a IV. osztályba kellett sorolni a bíróságok és ügyészségek vezetésével ideiglenesen megbízott személyeket, továbbá az igazságügyi előadókat (ügyészek, bírák), míg az V. osztályba tartoztak azok az igazságügyi előadók, akik nagy hatóság vezetésével voltak megbízva: pl. a legfőbb államügyész, a főállamügyészek és helyetteseik az új bírósági szervezet kialakításáig.⁶³⁸

Nem sokkal később jelent meg a 22/1919.INE rendelet az igazságügyi alkalmazottak szakszerű elnevezéséről: eszerint az viselte a vezető igazságügyi előadói címet, aki megbízatását az FKt VIII. rendelete alapján az igazságügyi népbiztostól nyerte, de ha korábban, akkor pl. az államügyészség vezetője elnevezés megmaradt.⁶³⁹

Rónai Zoltán igazságügyi népbiztos július 30-án adta ki 37279. utasítását munkabérrendezésről szóló rendeletek végrehajtására. A besorolást a Legfőbb Államügyészség, a főállamügyészségek és a Budapesti Államügyészség végezte el a saját alkalmazottaira, míg a törvényszékek a mellettük működő ügyészségek személyzetére is. A IV. pont szerint a „besorozásra jogosult igazságügyi hatóságoknál a besorozást négy tagú bizottság teljesíti. Ennek tagjai: az illető hatóságnak felelős vezetője, a személyzeti ügyeknek szakelőadója ..., és az ott alkalmazott összes munkások által választott két bizalmi egyén”. E bizottságnak kellett minden alkalmazottra megállapítania a munkabérosztályt, a beszámítható szolgálati időt és az ez alapon megillető összeget. A besorolások azonban már korábban megtörténtek: a fizetési kimutatások szerint július 31-én már az új szabályok szerint kapták bérüket az igazságügyi szervezet tagjai.⁶⁴⁰

---

⁶³⁷ uo. 1919/74. 1-2.o.

⁶³⁸ uo. 1919/101. 2-8.o.

⁶³⁹ uo. 1919/104. 2.o.

⁶⁴⁰ Kalocsai Ü. 1919.El.11/17. BKML VII.16. 491.d.

Az új munkabérek magasabbak voltak, mint az 1919:XXVII. néptörvénnyel megállapítottak, bár időközben a pénz vásárlóereje sokat romlott. A társadalmi egyenlősítés jegyében viszont csak csekély különbség volt a különböző beosztásúak javadalmazása között.⁶⁴¹

Még a besorolások megtörténte előtt a 36800.INE körirat rendelkezett munkabérrendezési előlegek utalványozásáról, melyet minden igazságügyi közalkalmazott megkapott, a „hadifoglyok, az 1919. március 21-e után rendelkezési állapotba helyezettek, valamint a Vörös Hadseregben vagy a Vörös Őrségnél szolgálatot teljesítők” kivételével.⁶⁴²

*

A tanácsköztársasággal szemben, a „bolsevizmus megsemmisítésére” a francia megszállás alatti Aradon 1919. május 5-én ellenforradalmi kormány létesült, mely 31-én Szegeden a törvényszéki palotában újjáalakult. Ennek „célja az alkotmányos kormányzat megalakítása; funkciói tisztán időleges természetűek és csak az a célunk, hogy a rendet helyreállítsuk”.⁶⁴³

E testület rendszeresen ülésezett, általában a törvényszék épületében, és ennek során több, az igazságügyet illető kérdéssel is foglalkozott. Az augusztus 12-ig működött kormány ülésein tárgyaltak a szegedi igazságügyi hatóságok rendjének és fegyelmének helyreállításáról, átalányai utalványozásáról, a proletárdiktatúra alatt magukat exponált alkalmazottak felelősségre vonásáról, a menekültek beosztásáról és illetményeik folyósításáról, sőt még az 1919:XXVII. néptörvény végrehajtásáról is. Az igazságügyi kérdésekben e kormány az ítéletábrla elnökének és a főállamügyésznek a véleményét kérte ki. Az ellenkormány megalakulása után a szerb vagy román megszállás alatti magyar hatóságok is annak tettek jelentést, attól vártak intézkedéseket.⁶⁴⁴

---

⁶⁴¹ Szám nélküli (sz.n.) kimutatás a Kalocsai Ü-nél dolgozó igazságügyi alkalmazottak heti munkabéreiről: pl. a hivatalvezető főállamügyész-helyettes keresete 650, míg az igazságügyi alkalmazotként szereplő irodatiszté 500 korona volt uo.

⁶⁴² ua. 1919.El.II/14. uo.

⁶⁴³ Gratz Gusztáv: A forradalmak kora 204.o. Bp. 1935

⁶⁴⁴ Kelemen Béla: Adatok a szegedi ellenforradalom és a szegedi kormány történetéhez (1919) 505, 583.o. Szeged 1923; Pécs-Baranya 1918-1928 (PB) 75.o. Pécs 1929; Jakabffy: i.m. 95.o.

A szegedi szervek e kormány utasításai szerint tevékenykedtek. A köztörvényi cselekményeken túl eljárak politikai ügyekben is. Ennek során az „ügyészség abból a jogi felfogásból indult ki, hogy gróf Károlyi Gyula kormánya május 31-én alakult meg, tehát csak ezen időpont után elkövetett bűncselekményekért vonhatók a tettesek felelősségre”. Ilyen cselekmény egy volt, a szegedi szociáldemokrata párt által június 16-17-én rendezett általános sztrájk, amely „kétségtelenül a magyar nemzeti kormány működésének megbénítását és a proletárdiktatúrának helyreállítását célozta”. Az ebben részt vevő közalkalmazottak ellen a Szegedi Államügyészség 1919 július-augusztusában több vádat emelt hivatali hatalommal visszaélés büntette címén. Ezen ügyekben azonban vádelejtésekre, másokban pedig a nyomozások megszüntetésére került sor, mivel a francia városkormányzó elrendelte, hogy az „általános sztrájk alkalmából folyamatba tett eljárás megszüntetessék”.⁶⁴⁵

A szegedi ügyészség feladatait szaporította, hogy az ellenkormány elrendelte a sajtócenzúra visszaállítását is.⁶⁴⁶

*

Az I. világháború 1918. október végi befejeződésekor Magyarország területén nem voltak ellenséges haderők. A padovai fegyverszünet november 3-i megkötése után azonban - mely előírta a Monarchia hadereje számára az 1914-es határookra való visszavonulást - gyors változások történtek. A hadsereg felbomlott és a csapatok nemzetiségüknek megfelelően anyaországuk felé vették útjukat. A nemzetiségek saját államuk megteremtésére törekedtek, melyben a győztes hatalmak támogatását élvezték. Ilyen helyzetben az ellenséges csapatok az ország határait átlépve egyre nagyobb területeket vontak megszállásuk alá, a nemzetiségek pedig kimondták a magyar államtól való elszakadásukat.

A Károlyi-kormány november 13-án Belgrádban fegyverszüneti egyezményt kötött az antanttal, mely az ország déli és keleti területein kijelölte a megszállás határát. Az egyezmény I. pontja szerint a polgári igazgatást a katonailag kiürített területen továbbra is a magyar kormány gyakorolja, s a rend fenntartásához szükséges rendőri és csendőri erők is maradhatnak. A győztesek a III. pontban kikötötték megszállási jogukat minden helysége és

---

⁶⁴⁵ Kelemen: i.m. 541.o.

⁶⁴⁶ Gaál Endre szerk.: Szeged története 3/2.k. 915.o. Szeged 1991

stratégiai pontra, míg a XVII-ben kijelentették, hogy nem avatkoznak a magyar államigazgatás munkájába.⁶⁴⁷

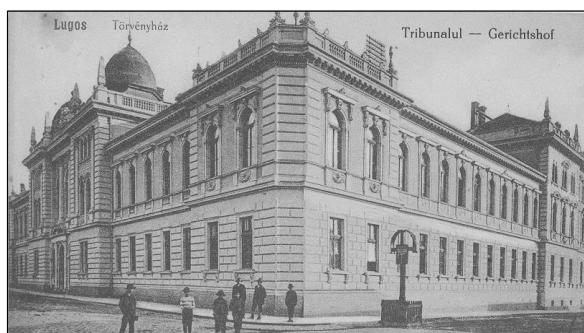
A belgrádi konvenció azonban nem érvényesült, a megszálló csapatok és a kialakult új kormányzatok semmibe vették azt: pl. egy novemberi távirati jelentés szerint a „szerb hadseregek parancsnoka kijelentette, hogy Pancsovát ellenségesen szállották meg, a bíróságot bezárták, az államhivatalnokokat elbocsátották”.⁶⁴⁸

A megszállók a magyar adminisztráció felszámolásával igyekeztek kész helyzetet teremteni a terület végleges elcsatolás érdekében. Az új hatalom általában fenntartotta a magyar jogszabályok hatályát, de a személyzetet még a békeszerződés megkötése előtt hűségeskü letételére hívta fel: ahhoz, továbbá az új hivatalos nyelv megtanulásához kötve alkalmazásukat. Az eskü követelése egyébként ellenkezett a - megszállók által is elfogadott - hágai konvenciókkal: a szárazföldi háború törvényeiről és szokásairól szóló egyezményhez csatolt szabályzat 45. cikke ugyanis kimondta, hogy „tilos a megszállott terület lakosságát arra kényszeríteni, hogy az ellenséges hatalomnak hűséget esküdjön”.⁶⁴⁹

Azokat, akik erre nem voltak hajlandók, állásuktól, lakásuktól megfosztották, így rövid időn belül magyar állami alkalmazottak és családtagjaik tömegesen menekültek az ország meg nem szállt részeire.

*

Az ország déli részén a szerb hadsereg november 14-ig a belgrádi egyezménynek megfelelően megszállta a Maros folyó-Szabadka-Baja-Pécs-Barcs vonalat, illetve keleten a románokkal szemben elfoglalta Temesvárt, **Lugost** és Karánsebest, s így ellenőrzése alá került 11 igazságügyi központ. A békekonferencia döntéséig azonban a szerb-

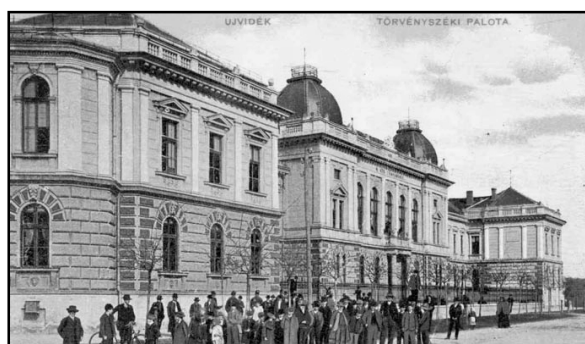
⁶⁴⁷ Zeidler Miklós szerk.: Trianon 31-32.o. Bp. 2008

⁶⁴⁸ A pancsovai főispáni titkár sz.n. távirata 1918. novemberében az oda kinevezett ügyésznek, Kalocsai Ü. BKML VII.16. 484.d.

⁶⁴⁹ Kihirdette az 1913:XLIII.tc.

román összecsapás megakadályozására a franciák elválasztó övezetet húztak a két rivális közé, s ezért 1918-19 fordulóján az ő megszállásuk alá került Szeged, Arad, Lugos és Karánsebes.

Változást a szerb megszállás kezdetben nem jelentett: a tisztviselők zöme tovább dolgozott, a Magyarországgal való érintkezést nem korlátozták, a hivatalos intézkedések továbbra is Budapestről érkeztek, a magyar kormány gyakorolhatta kinevezési, áthelyezési jogát.⁶⁵⁰

Mindez viszont megváltozott, amikor az 1918. november 25-én Újvidéken összeült délszláv nemzeti gyűlés határozata kimondta Bácska, Bánát, Baranya elszakadását és Szerbiához csatlakozását. A gyűlés igazságügyi osztállyal is rendelkező Nép kormányt (Narodna Uprava/NU) hozott létre. Ennek december 4-

én kiadott 2. rendelete megállapította, hogy az új kormányzat fennhatósága alá vette a területén lévő összes bíróságokat, ügyészségeket. Kimondta, hogy az „eddigyi törvényeket egészükben a maga részéről elfogadja, nyelvi tekintetben pedig a szerb hivatalos nyelv mellett az itteni nép minden fájának anyanyelvét a bíróságnál is érvényesíteni és alkalmazni akarja, továbbá azon emberies szempontból vezéreltetve, hogy az igazságügyi alkalmazottak állás és kenyér nélkül ne maradjanak, ... a bírákat, ügyészeket és bírósági hivatalnokokat eddigi rangjuk és javadalmazásuk meghagyása mellett hajlandó alkalmazni”.⁶⁵¹

A rendelet az új kormányzathoz való eskü letételéhez kötötte az alkalmazást. Kézhezvétele után viszont a magyar szervek úgy döntöttek, hogy azt nem teszik le, helyükön maradnak és teljesítik feladataikat. Ugyanakkor értesítették a magyar minisztériumot, amely érintkezésbe lépett Újvidéken az ottani kormányzattal az igazságügyi kérdések rendezéséről. A tárgyalások eredménytelen befejeztével a NU 1919. január 14-i rendeletével határidőt tűzött

⁶⁵⁰ Gergely Ferenc - Köhegyi Mihály: A Pécs-Baranya-Baja háromszög történeti problémái 1918-21 között 9.o. Baja 1974; Jakabffy Elemér - Páll György: A bánsági magyarság húsz éve Romániában 61.o. Bp. 1939

⁶⁵¹ Romsics 1: 209-211.o., Knézy Lehel: Baja a forradalom és a szerb megszállás alatt (1918-1921) 66.o. Baja é.n.

ki a magyar igazságügyi alkalmazottak számára az eskü letételére. A szerb kormányzat arra is felhívta a figyelmet, hogy aki nem hajlandó esküt tenni, azt kiutasítja Magyarországra.⁶⁵²

Ez nem is maradt pusztá fenyegetés. Így pl. a hűségesküt letenni nem akaró **szabadkai** vezető ügyészt a szerb katonák erőszakkal eltávolították szolgálati helyéről, s „többnapos fogva tartás után a kir. ügyészség egész személyzetével együtt 1919. február hó 7-én ... kiutasították”. A Szabadkáról

kiutasított igazságügyi tisztviselők a törvényszék elnökének utasítására 28-án a kiskunhalasi járásbírószágon jelentkeztek, s mint hajléktalanok ideiglenesen a fogház helyiségeiben kerültek elhelyezésre.⁶⁵³

A megszállt területeken azonban nem volt elegendő délszláv szakember, ezért a belgrádi kormány igazságügyminisztere 1919. július 3-i rendelkezésével a magyar igazságügyi szervek működését további intézkedésig fenntartotta. Az elfoglalt területeknek a békekötésig való igazságügyi beosztásáról is rendelkezett: a szegedi kerülethez tartozó szerveket a Pécsi Ítéltáblának rendelte alá, a Kúria helyettesítésére pedig a Temesvári Ítéltáblán rendszeresített egy felülvizsgáló tanácsot.⁶⁵⁴

A szerb hatalom így a békekötésig eltűrte a korábbi igazságügyi szervek működését. A pécsi ügyészi jelentés szerint „megszállás folytán hatóságom területén működő S.H.S. katonai hatóságok és polgári közigazgatási szervek a politikai pereket kivéve a bíróságok és az államügyészség működésébe oly mértékben és olyan értelemben, hogy az a működés feltétlen megszüntetését vonta volna szükségyszerűen maga után, be nem avatkoztak”. Bár a szerb csendőrséget a magyar ügyészség nyomozás teljesítésével nem bízhatta meg, közönséges bűncselekmények esetén az gyakran ide küldte meg eljárása iratait.⁶⁵⁵

⁶⁵² uo. 67.o.

⁶⁵³ Szegedi Főü. 1941.El.5. CsML VII.3. 5.d., Kiskunhalasi Járásbírószág (Jb.) 1919.El.I.C.24. BKML VII.16. 484.d.

⁶⁵⁴ Knézy: i.m. 72.o.

⁶⁵⁵ Jakabffy: i.m. 80.o.; Pécsi Ü. 1920.El.18.A/18, 1921.El.18.A/19. MOL K.579. 561.cs.

A megszálló hatalom azonban fizetést és az eljárások folytatásához szükséges pénzt a magyar szerveknek nem adott, az épületeket katonai célokra vette igénybe, a felszerelést pedig elszákmányolta. Ebben a helyzetben az ügyészség a hágai konvenció 48. cikkére hivatkozással a megszálló hatalom kormánybiztosához fordult a „megfelelő összegnek rendelkezésre bocsátása céljából”, de „sem válasz, sem pénz nem érkezett”.⁶⁵⁶

*

Az ország keleti részén az Aradon megalakult Román Nemzeti Tanács 1918. november 9-én ultimátumot intézett a magyar kormányhoz, követelve a románok által lakott területeken a „teljes kormányzó hatalmat”, minden közigazgatási, bírósági szerv hatósága alá helyezését.⁶⁵⁷

A követelésnek a román hadsereg szerzett érvényt, amely előbb a Maros mentén húzódó demarkációs vonalig szállta meg a magyar területet, majd előrenyomult nyugat felé: így egymás után kerültek megszállás alá Erdély igazságügyi központjai: pl. 1918.

november 27-én Csíkszereda, december 2-án Marosvásárhely, 7-én Brassó, 24-én **Kolozsvár**.

Az erdélyi románok **gyulafehérvári** nemzetgyűlése december 1-jén kimondta az egyesülést Romániával. A határozat szerint a közigazgatás és igazságszolgáltatás majd a nemzetiségek nyelvén történik. A gyűlés végrehajtó

szervként létrehozta a nagyszebeni székhelyű Kormányzótanácsot (Consiliul Dirigent/CD), melynek igazságügyi vezetője felhívással fordult a törvénykezési szervek román nemzetiségű alkalmazottaihoz, hogy jelentkezzenek szolgálattételre az új hatalomnál.⁶⁵⁸

⁶⁵⁶ Pécsi Főú. 62/1921.fü. uo.; Knézy: i.m. 71.o.; PB 60.o.: a megszállók a Pécsi Ít. épületét katonai célra vették igénybe, a bíróság, ügyészség, fogház felszereléseit és a bünyügyi iratokat elvitték.

⁶⁵⁷ Gecsényi Lajos - Máthé Gábor szerk.: Sub clausula 1920, 1947 - Dokumentumok két békeszerződés – Trianon, Párizs - történetéből 389.o. Bp. 2008

⁶⁵⁸ Erdélyi Magyar Évkönyv 1919-1929 (EMÉ) 236.o. Kolozsvár 1930; Világ 1918/306. 5.o.

A CD dekrétumaival fenntartotta az 1918 októbere előtti magyar jogszabályok hatályát. Azt is kimondta, hogy minden tisztviselő állásában megmarad, azonban bárki közérdekből „rendelkezési állományba tehető, illetőleg nyugdíjazható”. Ugyanakkor megfosztotta a magyar szervek vezetőit felügyeleti joguk gyakorlásától, és hivatalos nyelvét a románra tette. Megállapította azt is, hogy a tisztviselők egy év alatt kötelesek megtanulni románul.⁶⁵⁹

A CD 1919. február 6-i rendeletének 1.§-a kimondta a bírák, ügyészek, ügyvédek, közjegyzők eskütételi kötelezettségét a román államra és jogszabályokra, a 7.§ pedig leszögezte, hogy „akik felhívásra nem teszik le azonnal az esküt, elvesztik állásukat, nyugdíjigényüket”.⁶⁶⁰

A magyarok többsége azonban nem volt hajlandó erre, azon álláspontra helyezkedve, - mint azt a **karánsebesi** törvényszék bírának és ügyészeinek egyhangú határozata 1919. június 29-én kimondta - hogy a „békekonferencia végleges döntése előtt az eskü letételének követelését törvénytelennek és jogtalanoknak tartja”.⁶⁶¹

Ennek következményeként viszont a megszállók az esküt megtagadókat megfosztották állásuktól, lakásukat elrekvirálták, őket és családtagjaikat kiutasították.⁶⁶²

A fenti körülmények között a román megszállás alatti területen az igazságügyi szervek „napok alatt veszítik el magyar jellegüket”: a személyzet nagy részének eltávolítása mellett új vezetőket is kinevezett élükre a CD. Így Kolozsvárott 1919. március 11-én szűnt meg a magyar igazságszolgáltatás, mivel a CD e napon vette át az ottani igazságügyi szerveket. A székelyföldi törvényszékeket (Csíkszereda, Kézdivásárhely, Székelyudvarhely) pedig 1919 szeptemberében felszámolta a CD, mivel a magyar személyzet nem tette le a hűségesküt.⁶⁶³

⁶⁵⁹ Az Est (E) 1919/29. 3.o.

⁶⁶⁰ Mikes Imre: Erdély útja Nagymagyarországtól Nagyromániáig 2.k. 85-86.o. Brassó 1931

⁶⁶¹ Jakabffy: i.m. 104.o.

⁶⁶² Mikes: i.m. 88.o.

⁶⁶³ uo. 83.o.; EMÉ 237.o.

A román csapatok az 1919 tavaszán folytatták előrenyomulásukat: április 19-én elfoglalták Szatmárnémetit, 20-án Nagyváradot, 22-én Gyulát, 23-án **Debrecen**t, 27-én Nyíregyházát és Beregszászt, s a hónap végére elérték a Tiszát. Így 1918 novembere és 1919 áprilisa között román megszállás alá került 4 főügyészség és 21 ügyészség. Ezek a lehetőségek keretei között a megszállás után is folytatták az addigi szabályok szerinti működésüket. A magyar szervek által kinevezettek továbbra is a magyar államra tettek esküt.⁶⁶⁴

*

Az ország északi területeire az 1918. október 26-án Túrócszentmártonban megalakult Szlovák Nemzeti Tanács, majd a csehszlovák kormány terjesztette ki befolyását.

A felvidéki területek megszállásáról az 1918. december 23-i antantjegyzék szólt, mely lényegileg a későbbi végleges határnak megfelelően jelölte ki a demarkációs vonalat. A csehszlovák hadsereg azonban már november közepétől megszállta Észak-Magyarország nagyrészét: Kassa december 29-én, míg Pozsony 1919. január 1-jén került birtokába.

Később, május elejéig előrenyomultak a Duna - Ipoly - **Balassagyarmat** - Miskolc - Sátoraljaújhely - Ungvár vonalig, így 14 törvényszéki székhely került megszállás alá.

Az első hetekben itt sem történtek változások, de a megszállók a magyar kormányval való hivatalos érintkezést megtiltották. Hamarosan azonban választás elé kerültek a magyar alkalmazottak, mivel a megszálló hatalom fogadalom letételére hívta fel őket, továbbá megkövetelte az új hivatalos nyelv tudását. A bíróságokon a szlovákul nem tudók a nyelv határidő alatt való megtanulásának kötelezettsége mellett meghagyattak, a közjegyzői és

⁶⁶⁴ Debreceni Ü. sz.n. 1919. július 1-jén az új törvényszéki fogházór eskütételéről Debreceni Királyi Ügyészség iratai HBML VII.22/a. 1.d.

ügyészi állásokban viszont a szlovák nyelv teljes tudását kívánták meg. Az igazságügyi szervek 1919 tavaszán történt átvételekor a csehszlovák kormány képviselői meghallgatták a személyzet tagjait: készek-e az új államban szolgálni, nyugdíjba mennek vagy Magyarország rendelkezésére bocsáttassanak?

Az érintettek döntését befolyásolta a Bratislavai Minisztérium igazságszolgáltatási osztályának 1919. május 17-i határozata, mely kimondta, hogy a fogadalom letételét megtagadó hivatalnokok további foglalkoztatására az új állam kormánya ígéretet nem tesz. A magyar alkalmazottak nagy része ennek ellenére megtagadta a fogadalom letételét. Számukra a csehszlovák kormány 1919 őszéig utalványozta a fizetést, majd kiutasította őket Magyarországra. Voltak azonban kivételek is: pl. a kassai főügyész nyugdíjba vonult, míg helyettesét kérelmére meghagyták állásában, de félévre elküldték Morvaországba nyelvet tanulni. Mivel ez nem járt sikerrel, így később átadták Magyarországnak. A főügyészség személyzetét egyébként teljesen átvette a csehszlovák állam. Ugyanígy az eperjesi és kassai ügyészségeken szolgálók egy része is fogadalmat tett az új hatalomra. Az ügyészségeknél a vezetőket átvételük esetén is újakkal váltották fel.⁶⁶⁵

*

A fentiekhez képest más helyzetbe kerültek a francia csapatok megszállása alá került települések, hiszen nekik nem volt területi követelésük: így uralmuk alatt állt 1918. december 31-1920. március 1-je között Szeged és környéke, továbbá 1919 januárjától néhány hónapon át a román és szerb csapatok között a Marostól a Dunáig húzott elválasztó övezet.

A franciák nem akadályozták a Népkörmánnyal való kapcsolatot, rendelkezéseinek érvényesülését. A magyar igazságügyi szervek is tevékenykedhettek. Az illetékes ítélőtáblák és a főállamügyészségek felügyeleti joga azonban nem érvényesülhetett, mivel a kerületükbe tartozó törvényszékek és ügyészségek szerb vagy román birtokba kerültek, és e megszállók teljesen elvágták a szervek közötti kapcsolattartást.⁶⁶⁶

---

⁶⁶⁵ Kálniczky: i.m. 94-96, 101-108, 126, 129, 134, 137.o.

⁶⁶⁶ Jakabffy: i.m. 78.o.

A franciák az Fkt hatalomra kerülése után viszont már nem tették lehetővé a magyar kormányzattal való kapcsolatot. A szegedi katonai kormányzó nem engedélyezte, hogy az igazságügyi népbiztos által április 18-án kinevezett új bírósági és ügyészségi vezetők elfoglalják tisztségüket, majd április 24-én elrendelte a polgári igazságügyi szervezet teljes helyreállítását.⁶⁶⁷

*

A kormány elemi érdeke volt, hogy a közigazgatás és igazságszolgáltatás fennmaradjon a megszállt területeken, hiszen csak ekkor bízhatott abban, hogy ezek megmaradnak Magyarországnak. A megszállóknak a belgrádi konvencióval mit sem törődő fellépése miatt 1918 decemberében a 6720.ME bizalmas rendelet útmutatást adott a „fegyverszünet tartama alatt a közhatóságok és közintézetek tagjainak magatartásáról ellenséges megszállás vagy belzavarok” esetére. Ez leszögezte, hogy a magyar szervek kötelesek mindaddig működni, amíg azt „idegen beavatkozás erőszakkal meg nem akadályozza”. Az alkalmazottak székhelyüket csak akkor hagyhatták el, ha saját vagy családtagjaik „életét, testi épségét közvetlen veszély fenyegeti”. Távozás esetén akkor volt lehetőség az illetmény további folyósítására, ha a menekült jelentkezett felettes hatóságánál. Az akkor már tömegesen a fővárosba özönlő menekültek miatt viszont a rendelet arra is felhívta a figyelmet, hogy Budapesten kívüli tartózkodási helyet válasszanak, mivel a lakásviszonyok miatt a közalkalmazottak elhelyezése „ügyszólván lehetetlen”.⁶⁶⁸

Ennek megfelelően az igazságügyminiszter december 12-i Bi.490. rendeletében határozta meg a megszállókkal kapcsolatos követelményeket. Ez kimondta, hogy az igazságügyi szervek a „fennálló szabályok szerint folytassák működésüket mindaddig, amíg ezt kényszerrel meg nem akadályozzák”. Ekkor működésüket szüntessék be. De amíg tevékenykedhetnek, a székhelyet elhagyni nem lehet. Ha viszont a „működés lehetetlenné válik, az igazságügyi alkalmazottaknak szabadságukban áll székhelyükön maradni vagy azt elhagyni”. A rendelet kihangsúlyozta, hogyha a megszállók által követelt „esküt végső

---

⁶⁶⁷ Gaál: i.m. 908-909.o.

⁶⁶⁸ Bi.490/75/1918.IM GyL 1.d.

esetben, nyílt kényszer hatása alatt mégis le kellene tenniük, ebből reájuk hátrányt a Magyar Népköztársaság kormánya leszámaztatni nem fog”.⁶⁶⁹

A december 21-i minisztertanács úgy döntött, hogy a hivatalnokoknak akkor is a helyükön kell maradniuk, ha erőszakkal leváltják őket. Ezt megelőzően pedig jegyzéket fogalmazott a budapesti antantmisszió közbelépése érdekében, mivel a megszállók „lehetetlenné teszik a közigazgatást, az igazságszolgáltatást, ... ezáltal a rend fenntartását”. A kormány többször is tiltakozott a magyar tisztviselők elűzése miatt.⁶⁷⁰

A kormány kötelezettséget vállalt a megszállt területeken maradt állami alkalmazottak fizetésére. Ezt a közigazgatás fenntartásának szándéka mellett az is indokolta, hogy a helyben maradt tisztviselők magatartásának különös jelentősége volt a lakosság viselkedését illetően. Mivel legtöbbjük hű maradt a magyar államhoz, így állásfoglalásuk komoly hatást gyakorolt a népeiségre.⁶⁷¹

A maradás támogatásához szükség volt az illetmények folyósítására, de ez akadályokba ütközött. Az állami bevételek a megszállt területeken megszűntek, a magyar pénzügyi közegek nem szedhettek többé adókat, illetékeket. A megszállók nem adtak pénzt a közalkalmazottak fizetésére, és általában azt sem engedélyezték, hogy a magyar kormány átutalja az illetményeket.⁶⁷²

Ilyen körülmények között többször be kellett csempészni a megszállt területekre a magyar állam által küldött pénzt, de olyan is előfordult, hogy az ügyvédi kar vállalta a helyben maradt igazságügyi alkalmazottak ellátását.⁶⁷³

Amikor 1919 februárjában a nagyszebeni állami hivatalok küldöttsége Budapesten járt annak tudakolására, hogy letegyék-e a követelt esküt, akkor a kormány ezt megtiltotta, és három

---

⁶⁶⁹ Knézy: i.m. 68-69.o.

⁶⁷⁰ Raffay Ernő: Erdély 1918-1919-ben 217.o. Bp. 1987; Ádám Magda - Ormos Mária öá.: Francia diplomáciai iratok a Kárpát-medence történetéről 1918-1919 116.o. Bp. 1999

⁶⁷¹ Gergely - Köhegyi: i.m. 28.o.; A kormány 1918. november 13, 14-i ülésein határozott a megszállt terület állami alkalmazottai illetményeinek folyósításáról Mt. jkv. MOL K.27. 119.d.

⁶⁷² Hajdú Gyula: Harcban elnyomók és megszállók ellen 227.o. Pécs 1957

⁶⁷³ Gergely - Köhegyi: i.m. 28. o., Knézy: i.m. 71-72.o.

havi járandóságot biztosított részükre. Egyúttal kihangsúlyozta, hogyha az eskü megtagadása miatt elbocsátanák őket, akkor is megkapják illetményeiket.⁶⁷⁴

A kormány intézkedései ellenére 1919 januárjától olyan mértékűvé vált a megszállt területekről való menekülés, hogy a hadügyminiszter jelentése szerint ez a „rendet teljesen felborítja, és élelmezési katasztrófával fenyegeti az országot”.⁶⁷⁵

Ebben a helyzetben aktuálissá vált az 1118/1915.ME rendelet, amely szerint, ha igazságügyi szerv működése ellenséges betörés miatt megszűnt, akkor bírait, ügyészeit, s más alkalmazottait áthelyezheti az igazságügyminiszter. Ennek megfelelően az 1919. február 6-án kiadott 5000.IM rendelet kimondta, hogy azok az igazságügyi alkalmazottak, akik a megszállt területen lévő hivatali székhelyüket kényszer vagy közvetlen fenyegetés miatt elhagyni kényszerültek, kötelesek ezt és új tartózkodási helyüket azonnal jelenteni, elhelyezésük, további alkalmazásuk, és illetményeik folyósítása céljából.⁶⁷⁶

A menekült igazságügyi alkalmazottak iránt egyébként nagy volt az érdeklődés. A megszorodott teendők elvégzése érdekében az államügyészségek vezetői előterjesztésekkel éltek, mivel „Budapesten több, a megszállott területről elmenekült és beosztásra váró jegyző, bíró és ügyész tartózkodik”, így a közülük való kinevezésekkel megoldhatóak lennének a munkaerőgondok.⁶⁷⁷

Az igazságügyminiszter ennek megfelelően számos menekült ügyészt, bírót helyezett új állomáshelyre.⁶⁷⁸

---

⁶⁷⁴ Az Est (E) 1919/37. 5.o.

⁶⁷⁵ Raffay: i.m. 229.o.

⁶⁷⁶ IK 1919/2. 145.o.

⁶⁷⁷ Kalocsai Ü. 1919. E1.7/1. BKML VII.16. 491.d.

⁶⁷⁸ pl. 55497/1918.IM.III. pancsovai ügyész kisegítő szolgálatra rendelése Kalocsára, uo. 484.d.; székelyudvarhelyi ügyész áthelyezése Budapestre, máramarosszigeti Kecskemétre, marosvásárhelyi Székesfehérvárra IK 1919/2. 89.o.

A kormány nem vette tudomásul a jogtalan helyzetet, tovább gyakorolta kinevezési jogát a megszállt területre. Az elfoglalt székhelyeken maradt vezetők is folytatták a lehetséges működést, éltek kinevezési és pályázathirdetési jogosítványaikkal, mint pl. a **temesvári** államügyész 1919 márciusában.⁶⁷⁹

A Nép kormány ugyanakkor a realitásokkal is számot vetett, hiszen 1919 tél végére már az ország területének kb. fele megszállás alá került: ezért került kiadásra március 19-én a polgári büntető bíróságok kivételes illetékességéről szóló 1920.ME rendelet. Ez kimondta, ha a megszállás az illetékes bíróságot eljárásában akadályozza, akkor az azonos hatáskörűek közül az lesz illetékes, amelyhez az ügyész fordul. Erre pedig bármelyik ügyész jogosult, ha az ügy valamely módon elékerül.⁶⁸⁰

Az 1919. március 21-i hatalomváltás után a FKt nem változtatott a megszállt területekhez fűződő viszonyon: az esküt megtagadó és nem dolgozó tisztviselők bérét tovább folyósította, gondoskodva annak eljuttatásáról is. Az igazságügyi népbiztos a megszállt területre is gyakorolta kinevezési jogát.⁶⁸¹

Kapcsolatot is tartott a megszállt területeken élőkkel, mint azt megvilágítja egy menekült igazságügyi alkalmazott 1919 őszi beadványa: „Mi, a csehek által megszállott területen, Lőcsén levő tisztviselők a kormány részéről egész nyáron át azon értesítést kaptunk, hogy mindenki a maga helyén maradjon, míg a helyzet nem változik, rólunk a kormány gondoskodni fog”.⁶⁸²

⁶⁷⁹ Az igazságügyminiszter 1919. január-februárban az ország egész területére nevezett ki ügyészségi megbízottakat, helyetteseket; a román megszállás alatti kolozsvári, marosvásárhelyi főügyész fogházőröket, mint ahogy a cseh megszállás alatti pozsonyi főügyész is IK 1919/1. 90, 101-102.o.; Bp.K 1919/15. 1.o.; A temesvári államügyész 1919. március 6-án hirdetett pályázatot altiszt állásra uo. 1919/67. 11.o.

⁶⁸⁰ RT 1919 615-616.o.

⁶⁸¹ Gergely - Kőhegyi: i.m. 19.o., pl. 1919. április 18-án új vezető kinevezése a francia megszállás alatti szegedi ügyészségre Gaál: i.m. 908.

⁶⁸² Kalocsai Ü. 1919. El.13/39. BKML VII.16. 491.d.

Az Fkt 1919 májusától felhagyott a megszállók előli hátrálással, és csapatai egy hónap alatt jelentős sikereket értek el a csehszlovák haderővel szemben, felszabadítva az elfoglalt terület tekintélyes részét. Így az igazságügyi népbiztos 1919. június 7-i 14. rendelete előírta, hogy azok az alkalmazottak, akik székhelyükről a megszállás miatt eltávoztak, ezen ok megszűntével kötelesek oda visszatérni, és felettes hatóságuknál szolgálatra jelentkezni. Azt a „napot, amelyben a bíróság működését a megszállás megszűnése után újból megkezdí”, a hatóság vezetőjének a hivatalos lapban hirdetmény útján közzé kellett tennie.⁶⁸³

Ennek megfelelően hamarosan meg is jelentek a közlemények a rimaszombati és az **ipolysági** törvényszékek működésének megkezdéséről.⁶⁸⁴

A Vörös Hadsereg július 20-án átkelt a Tiszán. A románok elleni kezdeti sikerek láttán az FKt július 25-én adta ki utasítását a „Tiszántúlon felszabadult területek munkásigazgatására”, melyben a kormányzati ágak foglalmazták meg a hadműveletek utáni követelményeket. Az „Igazságügyi Népbiztosság sürgős utasításai” címet viselő fejezet megállapította, hogy a visszakerült területeken a rendes bíróságok működése „egyelőre szünetel”. De „figyelemmel arra, hogy az új bírósági szervezet megalakítása küszöbön áll”, így az igazságügyi épületeket más célra a népbiztosság engedélye nélkül nem lehet igénybevenni. Az utasítás leszögezte, hogy a bírósági és ügyészségi személyzettel a helyi intézőbizottságok nem rendelkezhetnek. Ha ezek vezetésében „sürgős változás válnék szükségessé”, akkor a direktóriumnak a népbiztossághoz kell fordulnia, megjelölve „azokat a konkrét tényeket, amelyek folytán véleménye szerint az eddigi vezető ez állásban meg nem maradhat, és tegyen javaslatot az új vezető személye iránt”.⁶⁸⁵

Az utasítás azonban nem került alkalmazásra, mivel 1919. augusztus 1-jén megbukott az Fkt, s az ország minden addiginál zavarosabb viszonyok közé került.

---

⁶⁸³ Tk 1919/69. 2.o.

⁶⁸⁴ uo. 85. 3.o.

⁶⁸⁵ MMTVD 6/B.k. 524-525.o.

IX. Az ellenforradalom és a konszolidáció időszaka (1919-22)

Az FKt lemondását követően az egymást váltó, a megszálló hatalmak és a hazai fegyveresek árnyékában tevékenykedő kormányok sorban adták ki rendeleteiket a társadalmi és jogrend helyreállítására. Ezalatt azonban teljes lét- és vagyonbizonytalanság alakult ki, dühöngött a jogon kívüli megtorlás.

Az új, **Peidl Gyula** vezette kormány augusztus 2-i rendeletei közül az 1. kimondta, hogy az ország népköztársaság, a 2. szerint minden addigi jogszabály érvényben marad, amíg azokat kifejezetten hatályon kívül nem helyezik, a 3. elrendelte az 1919. március 21-augusztus 2. között elkövetett politikai jellegű cselekmények miatti büntetőeljárások megszüntetését, a 4. pedig államrendőrség felállításáról szólt. A másnap kiadott 5. rendelet szerint a bíróságokról és államügyészségekről 1919. március 21. után kiadott rendelkezések hatályukat veszítik, és a szervek az e napon fennállott szervezetükben és személyzetükkel ismét megkezdik működésüket.⁶⁸⁶

Az újabb, **Friedrich István** vezetése alatti kormány augusztus 8-i ülésén kimondta, hogy az ország hivatalos elnevezése Magyar Köztársaság. A továbbiakban alapvetően e kormány rendelkezései alapján került sor az igazságügyi szervek működésének helyreállítására és tevékenységük meghatározására. A legfontosabb az augusztus 20-án kihirdetett és azonnal hatályba léptetett, a törvénykezés ideiglenes szabályozásáról szóló 4038.ME rendelet volt, melynek 1.§-a kimondta, hogy a jogalkalmazás során a korábbi törvényes jogszabályok az irányadók, a bíróságok pedig az alkotmányosság teljes helyreállásáig a köztársaság nevében ítélik.⁶⁸⁷

A rendelet megállapította, hogy a rendes bíróságok és államügyészségek működésének szünetelése alatt folytatott eljárás és ekkor hozott határozat érvénytelen. A 10.§ szerint azokat a bűnügyeket, amelyekben az igazságügyi szervek az elmúlt hónapokban nem járhattak el, „úgy kell tekinteni, mintha a feljelentés vagy indítvány a jelen rendelet életbelépésének

⁶⁸⁶ Hivatalos Közlöny 1919/109. 1.o., 110. 1.o.

⁶⁸⁷ MT jkv. 1919. augusztus 8. MOL K.27. 122.d., RT 1919 647.o.

napján érkezett volna az államügyészséghez”. A 11.§ kimondta, hogy a tanácsköztársaság idején likvidált ügyeket folytatni kell. A 12.§ egyszerűsítette az eljárást, mivel a vizsgálatot mellőzte azon esetekben, amelyekben az a Bp. szerint kötelező volt, s nem állította vissza a felfüggesztett esküdtbírók működését sem. A 15.§ kötelezte az ügyészséget a korábban kiszabott, de nem fogatosított szabadságvesztések haladéktalan végrehajtására, ha az „elítelt szabadlábon maradása a közrendet vagy közbiztonságot veszélyeztetné”.

Az e jogszabályt kiegészítő, ugyanakkor kihirdetett és azonnali hatályú 4039.ME. rendelet 1.§-a gyorsított eljárást rendelt a „tanácsköztársaság szervei, közegei és megbízottai felett, akik hatósági jogkört bitorolva vagy színelve, a büntető törvényekbe ütköző cselekményt követtek el”, továbbá azok ellen, akik a „tanácsköztársaság megalapítása, fenntartása vagy visszaállítása érdekében” bűncselekményeket valósítottak meg, tekintet nélkül arra, hogy azt e jogszabály életbelépése előtt vagy után követték el.⁶⁸⁸

A 4.§ előírta, hogy az e bűncselekménnyel gyanúsított személyeket - jogorvoslat lehetősége nélkül - kötelezően letartóztatva az ügyészség elé kell állítani. A 7.§ kimondta, hogy „alakszerű nyomozó eljárásnak nincs helye”, az ügyész pedig a vizsgálóbíró megillető jogkört gyakorolja. Az ügyész bármely rendőri hatósággal közvetlenül rendelkezhetett, intézkedései ellen perorvoslatnak helye nem volt. Mihelyt az ügyészség a „tényállást kellően felderítve” látta, vádindítványt nyújtott be. Az ügyész feladata volt a tárgyaláshoz szükséges bizonyítékok előteremtése. A tárgyalási döntés ellen rendes perorvoslatnak helye nem volt. A ítéletet a főállamügyészhez kellett felterjeszteni, aki azt átvizsgálta, majd az igazságügyminiszternek jelentést tett. Indokolt esetben a Bp. szerinti újrafelvételt vagy a jogegység érdekében való perorvoslatot kezdeményezhetett.

A 17.§ rögtönítélő bíráskodást is hirdetett a legsúlyosabb bűncselekményekre (pl. gyilkosság, rablás, gyújtogatás), melyek esetén a 9550/1915.IME rendelet előírásait kellett alkalmazni. Ennek megfelelően a hihetetlen mértékben megromlott közbiztonság helyreállítására a következő hónapokban az ország területének jelentős részére az egymást követő igazságügyminiszteri rendeletek sorra hirdették meg a statáriumot.⁶⁸⁹

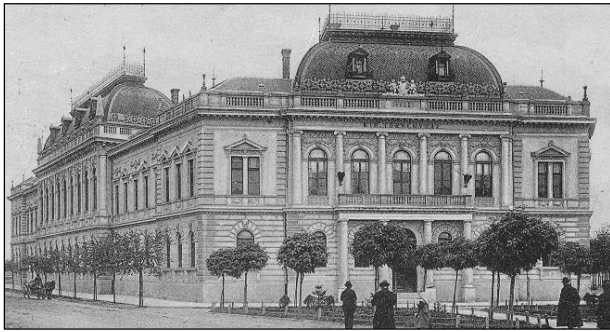
---

⁶⁸⁸ uo. 651.o.

⁶⁸⁹ uo. 1127, 1148.o.: augusztus 19-i 38039, novemberi 42361, 42362, 43187.IM rendeletek a rögtönbíráskodás kihirdetéséről az egyes törvényszékeknél.

A Friedrich-kormány 1919. november 13-i 5499.ME rendeletével visszaállította - az 5483/1914.ME és a 12.001/1914.IME rendeletek alkalmazására utalással - az előzetes sajtóellenőrzést is. A jogszabály mellékletét képezte a Budapesti Államügyészség vezetőjének szeptemberi hirdetménye, mely a továbbiakban mérceként szolgált e feladat ellátása során: eszerint „nemcsak olyan közlemény tilos, amely a büntető törvényekbe ütközik, hanem tilos az olyan hír közlése is, amely a lakosság körében nyugtalanságot vagy izgalmat kelthet”. (A cenzúrát később az 1921. december 10-én kiadott 10501.ME rendelet szüntette meg.)⁶⁹⁰

*

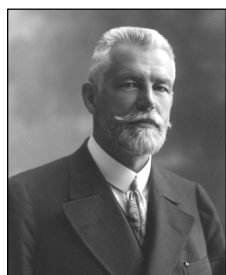
A magyar kormányok azonban csak korlátozott hatalommal bírtak, mivel ekkoriban a legfontosabb uralmi tényező a román hadsereg volt, amely 1919. augusztus 4-én bevonult Budapestre, megszállta a Duna-Tisza közét, majd a következő napokban a Győr-Veszprém-**Székesfehérvár** vonalig hatolt előre. A megszállók a kormányt, a közigazgatást, az igazságszolgáltatást, a sajtót, a közlekedést és a postaforgalmat ellenőrzésük alá vonták. A román parancsnokság augusztus 9-én elrendelte minden magán és hivatalos postaküldemény cenzúrázását, a hatóságok is csak a legsürgősebb esetben adhattak fel táviratot, folytathattak telefonbeszélgetést. A kormány augusztus 20-án kihirdetett statárium rendeletét pedig megsemmisítették azzal, hogy ilyet kizárólag a megszálló hadsereg bocsáthat ki.⁶⁹¹

Az ország némely területén meghatározó szerepe volt a Szegeden 1919 nyarán Horthy Miklós vezetésével megalakult Nemzeti Hadseregnek, amely augusztus elején a Dunántúlra vonult, s annak középső, valamint nyugati részét ellenőrizte. Az itteni polgári szervek működését e haderő fővezérsege felügyelte.⁶⁹²

⁶⁹⁰ uo. 874.o.; MOL K.579. 1077. cs.

⁶⁹¹ Bp.K. 1919/74. 1.o., 1919/91. 1.o.; Romsics Ignác (Romsics 2): Magyarország története a XX. században 131-132.o. Bp. 2000

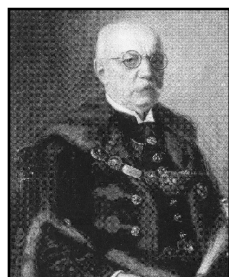
⁶⁹² uo.

Az IM augusztus 5-én táviratban hívta fel az igazságügyi hatóságokat működésük helyreállítására, a vádbiztosok tevékenységének megszüntetésére, a fővárosban pedig elrendelte a főállamügyészség vezetésének Dabasi Halász Lajos részére való visszaadását. A legnagyobb szervezeti egység, a Budapesti Államügyészség korábbi vezetője - a következő hónapokban a felelősségre vonásokban meghatározó szerepet játszó - **Váry Albert** már augusztus 4-én elfoglalta hivatalát.⁶⁹³

Az ügyészségek ennek megfelelően átvették a forradalmi törvényszékek iratait, bűnjeleit, pénzét, a befejezett ügyeket irattárba helyezték, a Btk. §-aiba ütköző cselekményekre utaló elintézetlen feljelentések alapján pedig a nyomozást elrendelték. Azon feljelentésekre viszont, amelyek a korábbi „kormányzótanács által konstruált bűncselekményt tartalmaznak”, eljárást nem indítottak.⁶⁹⁴

Az augusztus 8-i újabb utasításnak megfelelően az ügyészségek szabadlábra helyezték a tanácskormány alatti politikai foglyokat, és mindazokat, akiknek „cselekménye a fennálló törvények értelmében nem bűncselekmény, vagy akiknek bűncselekménye a kitöltött büntetéssel eléggé megtoroltnak látszik”.⁶⁹⁵

Dabasi Halász Lajos főügyész augusztus 11-én leiratban tudatta a „feltámadott államügyészség minden derék munkásával”, hogy a hivatal vezetését visszavette. Leszögezte, hogy a „közélet újraépítésében s a törvénytelen ségek gonosz eszközeinek kipusztításában nehéz munka vár az államügyészségekre ... Bűnhődniük kell az értelmi szerzőknek, a törvénytelen erőszak keretében cselekvéssel fellépett összes bűnözőknek”. Ügyészi követelményként határozta meg, hogy a feladatokat „vasszigorral párosult emberies érzéssel” teljesítsék.⁶⁹⁶

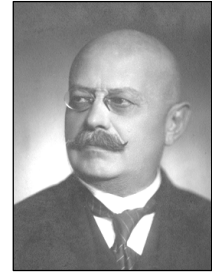
⁶⁹³ Kalocsai Ü. 1919.El.1.F. távirat az IM-től augusztus 6-án, BKML VII.16. 491.d.; Bp. Főü. ikt. 1919: 3079. FL VII.17.b. 656.d.; Váry Albert: A vörös uralom áldozatai Magyarországon (Reprint) Szeged 1993

⁶⁹⁴ Kalocsai Ü. 1919.El.1.E/19. BKML VII.16. 491.d.

⁶⁹⁵ Bp. Főü. 3088/1919.fü. uo.

⁶⁹⁶ ua. 3096/1919.fü. uo.

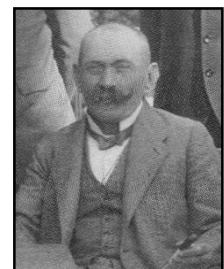
A másnapi kormányülésen az IM-t vezető **Szászy Béla** államtitkár bejelentette, hogy utasítást adott a volt tanácskormány tagjai elleni fellépésre. A 21579.IM.IV. rendelet kötelezte az ügyészségeket a tanácsköztársaság alatt elkövetett bűncselekmények gyanújával terheltek előzetes letartóztatása mellett az eljárások megindítására, melyeket a „legerélyesebben” kellett folytatni. (Néhány hónappal később Ferdinandy Gyula igazságügyminiszter ezt akként méltatta, hogy az „állami és társadalmi megteremtésére, a törvények uralmának biztosítására irányuló harcban az első fronton küzd a magyar bíró és ügyész, hogy a két forradalom okozta összeomlásokat és romokat mielőbb az igazság érdekeinek megfelelően eltakaríthassa”.)⁶⁹⁷

A Budapesti Államügyészség augusztus 12-én hirdetményt, nyilatkozatot és felhívást tett közzé, amely szerint a „közvélemény megnyugtatása céljából közli, hogy a proletárdiktatúra alatt elkövetett bűntettekkel terhelt összes egyének ellen a bűnvádi eljárás megindult, s kézrekerítésük, valamint a külföldre szökött személyek kikérése iránt a szükséges intézkedések megtétettek”. A közigazgatási és rendőri hatóságoknak a tényállás ismertetésével, s a tettesek megjelölésével jelenteniük kellett, hogy területükön a forradalmi törvényszékek ítélete alapján vagy egyébként hány embert öltek meg. Az ügyészség a magánszemélyeket pedig arra hívta fel, hogy sürgősen közöljék hozzátartozóik eltűnését.⁶⁹⁸

A néhány nap múlva megjelent újabb közlemény szerint az „államügyészség abban a pillanatban, ahogy elfoglalta régi hivatalát, azonnal elrendelte a nyomozást a tanácsköztársaság népbiztosai, vezetői, hatóságai ellen, továbbá azok ellen, akik a tanácsköztársaság védelme alatt bűncselekményeket követtek el”.⁶⁹⁹

Ezt követően tömegesen tartóztatták le az un. bolsevistákat: az augusztus 19-i kormányülésen **Baloghy György** igazságügyminiszter és Váry bejelentették, hogy már 1020 fő került fogságba, továbbá eljárások indultak az elmenekült népbiztosok ellen is.⁷⁰⁰

⁶⁹⁷ MT jkv. MOL K.27. 122.d.; Bp. Főü. ikt. 1919: 3107 FL VII.17.b. 656.d.; Bp. Főü. 3107/1919. BKML VII.16. 491.d.; Az 1920. évi február hó 16-ára hirdetett Nemzetgyűlés (Ngy. 1920) napló 3.k. 361.o. 1920

⁶⁹⁸ Bp.K. 1919/79. 1.o.

⁶⁹⁹ uo. 1919/87. 5.o.

⁷⁰⁰ MT jkv. MOL K.27. 122.d.

A felelősségre vonások nagy száma miatt az igazságügyminiszter 24366. rendeletében úgy foglalt állást, hogy az un. bolsevik ügyekben az eljárás megindításához, irányításához előzetes hozzájárulása nem szükséges, a döntés joga a főügyészé. Az ügyészségeknek a bűnügyek számáról és állásáról folyamatosan tájékoztatást kellett adniuk. Az eljárások zömét folytató Budapesti Államügyészség közvetlenül tett jelentést a miniszternek.⁷⁰¹

Az augusztus 29-i kormányülésen a belügyminiszter bejelentette, hogy a „bolsevik uralom alatt fennállott terror-alakulatok tagjainak nyomozása és az általuk elkövetett bűncselekmények felderítése céljából” az ország egészére kiterjedő hatáskörrel a budapesti államrendőrség, a határrendőrség és a csendőrség tagjaiból álló központi nyomozó testületet szervezett. Ennek támogatására a 364.BM.res. rendelet minden szervet felhívott, így az ügyészségek is kötelesek voltak „minden törvényes eszközzel és módon” a sikeresség érdekében közreműködni. A testület vidékre kiküldött tagjai által végzett nyomozásokat az illetékes államügyész irányította.⁷⁰²

A felelősségre vonásokat vezénylő Váry Albert sajtónyilatkozata szerint „mindenki ellen megindítandó a bűnvádi eljárás, aki a bolsevista uralom alatt valamilyen magasabb állást, tisztséget vagy egyéb bizalmi állást viselt, vagy ... olyan magatartást tanúsított - anélkül, hogy bármiféle tisztséget viselt volna - amelyből azt lehet megállapítani, hogy magát a bolsevista rémuralommal azonosította”. Kijelentette, hogy az „eljárás nem politikai”, hanem a „büntető törvénybe ütköző közönséges bűncselekmények ... címén folyik”.⁷⁰³

A nyomozó szervek eljárásaikban gyakran brutálisan jártak el. A panaszok szerint a rendőri hatóságok az „elējük állított egyéneket kihallgatás nélkül, s a törvényben megengedett határidőn túl is őrizetben tartják”, anélkül, hogy a terheltek „perrendszerű kihallgatása, letartóztatása s az illetékes államügyészhez vagy bírósághoz való átkísérése iránt a törvényes rendelkezéseket teljesítenék ... Az egyéneket bántalmazzák, velük kíméletlenül bánnak, ... élelmezésükről nem megfelelően gondoskodnak”. A belügyminiszter ezért szeptember 27-én kelt 854.res. körrendeletével felhívta a rendőri szerveket a „szigorúan” törvényes eljárásra.⁷⁰⁴

⁷⁰¹ Bp. Főü. 3782/1919.fü. BKML VII.16. 491.d.

⁷⁰² MT jkv. MOL K.27. 122.d.; 22561/1919.IM.IV. GyL VII.6. 2.d., Bp. Főü. 3425/1919., Kalocsai Ü. 1919.El.1.N/21. BKML VII.16. 491.d.

⁷⁰³ Váry főállamügyész a kommunista bűnpörökről 2.o. E 1919/69.

⁷⁰⁴ Bp.K 1919/129. 1.o.

A kormányzat azokra az esetekre is rendelkezett, ha a „kommunista érzelmű egyének ... konkrét bűncselekmény elkövetésével nem gyanúsíthatók vagy az perrendszerűleg rájuk nem bizonyítható”: ilyenkor az 1919. augusztus 20-i 194.BM.res. körrendelet szerint „rendőrhatósági őrizet alá vétel és internálás” került elrendelésre. A 22046/1919.IM.IV. rendelet pedig ezen esetekben kötelezte az ügyészséget, hogy haladéktalanul közölje a rendőrséggel a szabadlábra helyezett nevét, és további intézkedésre kísértesse át a szabadítottat.⁷⁰⁵

A tömeges eljárások miatt gyorsan megteltek és túlszűfoltak lettek a fogházak. A viszonyokat jellemzi Váry Albertnek az igazságügyminiszterhez 1919. október 20-án tett jelentése, mely szerint a budapesti „gyűjtőfogházban, hol 1000 békelétszám helyett 2500 fogoly volt, lehetetlenné vált a további fogvatartás vagy a foglyok további odaszállítása”.⁷⁰⁶

Emiatt intézkedések történtek a foglyok vidéki fogházakba történő vitelére, javítóintézeti épület fogház céljára való átengedésére, illetve a letartóztatottaknak a pesti régi zálogház épületében való elhelyezésére. Az igazságügyminiszter megkereséssel is élt a Hadügyminisztériumhoz Budapesten a Margit körüti katonai fogház átengedése érdekében, mivel a „letartóztatottakat sem az ügyészség, sem a rendőrség elhelyezni már nem tudja”.⁷⁰⁷

Vidéken sem volt jobb a helyzet, mint azt a szekszárdi fogházzal írt jelentés bizonyítja: az itteni, eredetileg 144 fős intézetben „jelenleg 400 egyén van letartóztatva. Munkatermek is át vannak már alakítva fogdáknak”.⁷⁰⁸

*

---

⁷⁰⁵ Bp. Főü. 3316/1919. BKML VII.16. 491.d.

⁷⁰⁶ Nemes Dezső szerk.: Iratok az ellenforradalom történetéhez (Iratok) I.k. 143.o. Bp. 1956

⁷⁰⁷ uo. 142.o.; Bp. Főü. ikt. 1919: 3112: intézkedés a bp-i gyűjtőfogházból 100-100 letartóztatottnak a jászberényi, illetve a balassagyarmati fogházba való átszállítására.; 3163: 21867.IM.IV. rendelet a székesfehérvári ü. részére az ottani javítóintézet egyik épületének fogház céljára való átengedéséről; 3660: 22.953.IM.IV. kommunista letartóztatottak elhelyezése a pesti régi zálogház épületében, FL VII.17.b. 656.d. E 1919/60. 3.o-i híradása szerint a pestvidéki törvényszéki fogházban 845 fő volt vizsgálati fogságban.

⁷⁰⁸ Kaposvári kerületi kormánybiztos 1919. október 25-i jelentése, Iratok I.k. 151.o.

Az eljárások folytatását azonban a román hadsereg gátolta: a megszállt országrészt hadműveleti területnek nyilvánította, ahol rögtönbíráskodást csak maga rendelhetett el, a magyar jogszabályok érvényesülését pedig nem engedélyezte. A főváros megszállása után a hadseregparancsnokság az általa cenzúrázott hivatalos lapban augusztus 10-én felszólított minden polgárt, hogy „jelentse fel azokat a bolsevistákat és izgatókat, akikről bizonyítékszerű adatai vannak”. A román parancsnokság közölte az ügyészségekkel, hogy a „bolsevisták üldözésére, felkutatására való minden jogot magának tartott fenn”, így a feljelentéseket, a folyamatban lévő ügyeket hozzá kell áttenni. Ennek során a magyar hatóságok által letartóztatottakat átvették, egyrésztüket szabadítva, de sokakat elhurcoltak, kivégeztek. Így az ügyészi megállapítás szerint a „tanácsköztársaság közegeinek üldözését a román királyi katonai parancsnokság vette át, ... abba semmiféle beavatkozást más hatóság részéről nem tűrt”. A románok foglyait a törvényszéki fogházakban helyezték el, s őket a „magyar államkincstár által rendelték élelmezni”.⁷⁰⁹

Ezen akadályokról szóló jelentésekre a főállamügyész csak azt tudta válaszolni, hogy az ügyészségek keressék meg a helyi román parancsnokságot a kommunisták elleni eljárások átengedésére. Ha az ennek nem tesz eleget, akkor viszont az „állásfoglalásba nyugodjék bele”.⁷¹⁰

Ebben a helyzetben a kormány többször határozott a győztes hatalmak képviselőiből álló Szövetségi Bizottság megkereséről azon az alapon, hogy az 1918. november 13-án kötött belgrádi konvenció 17. pontja szerint a megszállók nem avatkoznak a magyar igazságszolgáltatás működésébe. A kormányfő szeptember 15-én átíratot is intézett az antant misszióhoz a román hadsereg magatartása miatt. Ebben sérelmezte azt is, hogy az elhurcolt foglyokat az „államügyészség ki sem hallgathatta”.⁷¹¹

A tiltakozások azonban nem jártak eredménnyel. Az eljárásokba való beavatkozások csak a megszállóknak 1919 októberében a Dunántúlról, november 14-16-án a fővárosból és a Duna-Tisza közéről, majd 1920 tavaszán a Tiszántúlról való kivonulásával szűntek meg.

---

⁷⁰⁹ BpK 1919/74. 1.o.; MT jkv. 1919. augusztus 19, 21, 27., MOL K.27. 122.d.; Kalocsai Ü. 1919.El.10/3., 1919.El.13/16. BKML VII.16. 491.d.

⁷¹⁰ Bp. Főü. 3220/1919.fü. uo.

⁷¹¹ MT jkv. 1919. szeptember 3, 10. MOL K.27. 123.d.; Iratok I.k. 150-151.o.

A Nemzeti Hadsereg által uralt dunántúli területeken féktelen terror folyt a tanácsköztársaság szereplői ellen. A fővezérség - a Friedrich-kormány rendelkezéseit semmibe véve - külön utasításokat adott az ott működő hatóságok részére, és azok végrehajtását fegyvereseire támaszkodva kikényszerítette. A kormányzat helyi szerveinek tevékenységét elégtelennek ítélve, Horthy 1919. augusztus 28-án utasítást adott minden katonai és polgári hatóságnak, hogy a „legerélyesebb kézzel azonnal lásson hozzá ... a még szabadon lévő izgatók, a múlt bűnös kommunista rendszerben szereplők letartóztatásához és leggyorsabb elítéléséhez”.⁷¹²

Horthynak a miniszterelnökhöz szeptember 12-én intézett átirata szerint a „fővezérségnek szomorú tapasztalatai vannak a jelenlegi bírói karnak főleg a bolsevistákkal szemben tanúsított szinte nevetséges, enyhe eljárásáról”. Követelte, hogy a „polgári bíróságok szigorított eszközökkel rendelkezzenek a volt kommunista elemek megbüntetésére”, mivel az eddigi törvények nem adtak olyan „hathatós eszközt, amely oly szigorú eljárást biztosíthatna a volt bolsevisták ellen, mint az a népérzetnek megfelel”. Kiemelte, hogy a „katonai karhatalmak túlkapásai is csak akkor lesznek véglegesen kizárva, ha mindenki tudja, hogy az elfogott kommunista vezérek még akkor is megkapják kiérdemelt büntetésüket, ha nem is lehet közönséges büntetteket rájuk bizonyítani”.⁷¹³

A karhatalmi alakulatok, különítmények a bolsevisták és a zsidók ellen a jog félrerúgásával jártak el. Friedrich miniszterelnök szerint a „főharcgárdisták ... a megyei hatóságok és a közönség legnagyobb felháborodását kiváltó önkényeskedéseket követnek el, sőt népítéleteket provokálva számos embert kivégeztettek”. Így a „hadsereg, illetve azok egyes parancsnokai figyelmeztetendők volnának, hogy saját felelősségükre ne ítélkezzenek és büntessenek”. A hadügyminiszter ezért augusztus 16-án el is rendelte, hogy a „főharc csapatok garázdálkodásai (akasztás, népítélet) erélyesen beszüntetendők”, de felhívásának fogamatja nem volt.⁷¹⁴

---

⁷¹² uo. 155.o.

⁷¹³ uo. 158.o.

⁷¹⁴ uo. 154-155.o.

A román megszállók távozása után a Nemzeti Hadsereg alakulatai bevonultak a kiürített területekre. Ezzel viszont - Váry Albert megállapítása szerint - „olyan szellem jelent meg, mely a bolsevista gyanúsítottak ellen kíméletlen eljárást követelt ... A katonai különítmények, s általában a katonai személyek megkísérelnek beleavatkozni a polgári büntető hatóságok” hatáskörébe is. Ezt szemlélteti a kaposvári törvényszék tárgyalásán megjelent karhatalmi parancsnok kijelentése, mely szerint a „vád igen enyhe, ő azt akarja, hogy hazaárulás címén menjen” az eljárás, továbbá a bírósággal érzékeltette, miszerint a „katonaság feltétlen halálos ítéletet kíván”.⁷¹⁵

A katonai, félkatonai alakulatok behatoltak a fogházakba is, ahol a foglyokat bántalmazták, megkínozták, őket elhurcolták, kivégezték. A fogházakért felelős ügyészek igyekeztek a jogszabályok rendelkezéseit megtartatni, a foglyok biztonságát szavatolni. Ez azonban nehéz és veszélyes helyzeteket is teremtett: így pl. a főispán és a városparancsnok bepanaszolta az IM-ben a **szolnoki** ügyészség vezetőjét a kommunista foglyokkal szembeni „liberális” magatartása miatt.⁷¹⁶

A kecskeméti államügyészt fenyegetés, majd erőszak érte november 27-én a foglyok kiadását követelő fegyveresek részéről, akik le is akarták tartóztatni. Jelentése szerint a túlerőben lévő, jól felfegyverzett különítményesek az „egész fogházat megszállták ..., az őrszemélyzetet és a rendőröket az őrszobába terelték be, s őrizet alatt tartják ... Én látva, hogy segíteni nem tudok, hogy az őrséget és rendőrséget a nemzeti hadsereg tagjai ellen egy nyilván vérengzésre vezető összeütközésbe nem vihetem, eltávoztam ..., hogy más úton igyekezzem a foglyok sorsán segíteni”.⁷¹⁷

A sajtó a különítményesek kegyetlenkedéseiről tudósítva kifogásolta az ügyészségek tehetetlenségét. „Az Est” című napilap 1919. október 17-i írása szerint a terror „most

⁷¹⁵ Váry: i.m.; Kaposvári Tvsz. jelentése az IM-hez az 1919. november 11-i tárgyalásról, Iratok I.k. 159.o.

⁷¹⁶ Szolnoki Ü. 1919. november 23-i jelentése a főállamügyészhez a fogházban lévő kommunista foglyok bántalmazásáról uo. 218-219.o., Zalaegerszegi Ü. 1919.El.23.K.8. katonaság beavatkozásáról GyL VII.6.b. 2.d.

⁷¹⁷ Kecskeméti Ü. 1919. november 27-i jelentése a főállamügyészhez a Héjjas-különítmény cselekményeiről Romsics 1: i.m. 677-685.o., M. kir. csendőrség felügyelőjének ügyésze Ü.446/21/239. határozata 29-30.o. in. Igszolg. tört. 2.k. Bp. 1993

feltámadt a másik végletben, kezdődött a Dunántúl, most már az Alföldön is terjed, és belopódzik Budapestre is ... Nem szoktunk és nem szeretünk ügyész után kiáltani, de ha van Magyarországon ügyész, miért huny szemet az ilyen előtt?”⁷¹⁸

A korlátozott lehetőségekkel bíró törvényes szervek megkísérelték a fehérterror részeseinek felkutatását és felelősségre vonását is. Azonban - mint az idézett kecskeméti eset miatt elrendelt eljárás kapcsán jelentette a város rendőrfőkapitánya - a „nyomozást felette megnehezíti, hogy a helybeli lakosság annyira meg van félelmitve, hogy a nyomozó hatóság részére adatot szolgáltatni nem mer, másrésről pedig az amúgy is elég gyenge nyomozó közegeink az ... erősen szervezett fehérterrortól való félelmükben erélyes és lelkiismeretes nyomozást aligha merészelnek eszközölni”.⁷¹⁹

A közigazgatási, igazságszolgáltatási szervek jelzései ellenére a kormánynak befolyása nem volt a fegyveres alakulatok, különítmények magatartására. Ezek működése alapjaiban kérdőjelezte meg az állampolgároknak a hivatalos jogszolgáltató szervekbe és a jogbiztonságba vetett bizalmát.⁷²⁰

Ez a helyzet csak a közrend fokozatos helyreállításával, a következő évtől szűnt meg. A jogszerű eljárásokat sürgető Váry Albert 1920. június 4-én átirattal fordult a honvédelmi miniszterhez a „katonák jogtalan és felelőtlen erőszakoskodásai ellen”. Ezt követően a honvédelmi és a belügyminiszter, valamint a vezérkari főnök közös értekezletet tartott a tárgyban, és megbízták Váryt a vonatkozó rendelet előkészítésével. Az általa kidolgozott tervezetet a kormány június 12-én el is fogadta. A 4710/1920.ME rendelet kimondta, hogy az összes katonai alakulat, különítmény polgári személyekkel szembeni fellépését megszünteti. Így azok - az állam hadi ereje elleni cselekmények kivételével - nem nyomozhatnak, kényszer-cselekményeket nem alkalmazhatnak, a katonai szervek kizárólag a polgári hatóság megkereséseit teljesíthetik. Az 5.§ az ezen szabályokat megszegő katonai személyek azonnali letartóztatását is lehetővé tette.⁷²¹

---

⁷¹⁸ Hol a főállamügyész? 4.o. E 1919/84..

⁷¹⁹ Iratok 1.k. 223.o.

⁷²⁰ Püski Levente: A Horthy-rendszer 1919-1945 200.o. Bp. 2006

⁷²¹ Váry: i.m.; RT 1920 233.o.

Határozott intézkedések történtek a döntés végrehajtása érdekében. A kormány tagjai - az immáron államfő Horthy Miklós támogatását bírva - a sorra adták ki rendelkezéseiket alárendelt szerveikhez. A legfontosabb a honvédelmi miniszter június 13-i parancsa volt, amely kimondta, hogy az „összes védelmi szervek aktív közreműködésüket azonnal beszüntetik”, foglyaikat pedig a vonatkozó adatokkal adják át az illetékes hatóságnak. A fegyveres erő részéről a továbbiakban nyomozó cselekményeket csak a katonai ügyész foganatosíthat, a hatáskörébe tartozó ügyekben. A belügyminiszter rendelete szintén leszögezte, hogy a „rend védelme az egész vonalon a törvényeink értelmében rendes körülmények között erre hivatott hatóságokra bízassék”.⁷²²

*

A fenti körülmények között 1919 augusztusától az ügyészségek tömegesen folytatták az eljárásokat a 4039.ME rendeletben meghatározott un. kommunista bűncselekmények miatt. Ennek során 1920 júliusáig az ország meg nem szállt területén 53304 személy ellen indult eljárás, akik közül 74-et ki is végeztek.⁷²³

A volt kormány, az FKt tagjai ellen gyilkosságra való felbujtás és más bűncselekmények miatt folytatott eljárásokat a Budapesti Államügyészség. Az okfejtés szerint ők a forradalmi törvényszékekre ruházták a halálbüntetés jogát, ezért a „nevükben, tudtukkal, beleegyezésükkel, utólagos jóváhagyásukkal hozták és hajtották végre az ítéleteket. Ugyanígy a népbiztosok szervezték meg és küldték rendet csinálni a terrorcsapatokat”. Velük szemben a Budapesti Büntető Törvényszék 1919. december 26-án ügyészi indítványra kiadott elfogató parancsában szereplő rablást az Fkt vagyonokat érintő rendelkezéseire, míg a pénzhamisítást a tanácsköztársaság hónapjai alatt készített és forgalomba hozott bankjegyekre alapozták. (Az 1920. április 21-ére elkészült vádirat végül felségsértést,

---

⁷²² 101159.HM.Eln.C.1920. parancs a védelmi osztályok aktív működésének beszüntetéséről, GyL VII.6.b. 3.d.; Zinner Tibor (Zinner 2): Az ébredők fénykora 1919-1923 67.o. Bp. 1989

⁷²³ Kalocsai Ü. 1919.El.20/7. szerint 1919. augusztus-decemberben 224 kommunista ügy érkezett, melyekben az ügyész 40 nap alatt 160 főt hallgatott ki, BKML VII.16. 491.d.; Bp. Főü. ikt. 1919: 3159, 3236, 3628, 4319, 4327. FL VII.17.b. 656.d.; Gecsényi: i.m. 129.o.; Romsics 2.: i.m. 132.o.

lázadást, 167 rendbeli gyilkosságra felbújtást, zsarolást, lopást, pénzhamisítást rótt a 10 letartóztatott egykori népbiztos terhére.)⁷²⁴

A legsúlyosabb tettekkel gyanúsított, az FKt karhatalmát jelentő un. terroristák magatartását illetően Dabasi Halász Lajos főügyész megállapította, hogy „akikkel szemben konkrét bűncselekményt bizonyítani nem lehet, a budapesti államügyészség ... gyilkosságra való szövetkezés büntette miatt emel vádat. Az ügyészség a vádat arra alapítja, hogy azok az egyének, akik a ... tanácsköztársaság szervei és közegei által veszélyesnek és megbízhatatlannak minősített egyéneknek meggyilkolása, testi és lelki sanyargatásokkal való ártalmatlanná tételére létesített ... alakulatba önként beléptek, gyilkosság elkövetésére szövetkeztek”. A főügyész utasította az államügyészségeket, hogy a „terroristákat fogdossák össze, s amennyiben ellenük konkrét bűncímen eljárás nem indítható, így ezeket ... szállíttassák be a budapesti államügyészség Margit körüti terrorista különítményének külön fogházába”.⁷²⁵

A gyorsított eljárásokat súlyos kifogások is érték: mint a Jogtudományi Közlöny írta, az „egyéni szabadság tiszteletét aláássa a kötelező letartóztatás, továbbá az, hogy a letartóztatás elrendelése és meghosszabbítása nincs bírói elhatározáshoz kötve és nincs szoros határidőkre szorítva”. Az ügyészek előkészítő eljárások soráni „alaki jogszabályok nélküli nyomozását joggal tesszük kritika tárgyává”, mivel az „ügyészi omnipotencia egyoldalúvá teszi a nyomozásokat”. Az írás kiemelte, hogy az ügyészre kötelező objektivitással szemben „bolsevik ügyekben majdnem minden vádbeszéd a proletárdiktatúra elleni vehemens kirohanással kezdődik”. Gyakran „azokat a sérelmeket hánytorgatta fel, mely magát a bírói kart érte”, és ezért „mindenre alkalmas, csak arra nem, hogy a bíróság objektíve ... döntsön”.⁷²⁶

A kifogásolt ügyészi magatartást Váry Albert fellépése határozta meg, aki az. un. terroristák ellen a Budapesti Büntető Törvényszéken folyt perben 1919. december 6-án tartott

---

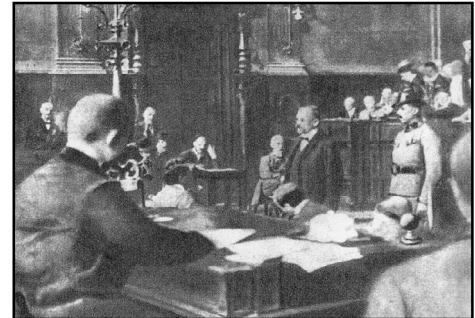
⁷²⁴ Gyilkosságra való felbújtásért vonják felelősségre a népbiztosokat 3.o., E 1919/85.; Sík Ferenc: Jogi megtorlás a Tanácsköztársaság politikai szereplői ellen Magyarországon (1919-1921) 63.o. in. Csizmadia Andor szerk.: Jogtörténeti tanulmányok III. Bp. 1974; Az eljárást feldolgozta: Rév Erika: A népbiztosok pere 1-277.o. Bp. 1969

⁷²⁵ Bp. Főü. 5177/1919.fü. BKML VII.16. 491.d.

⁷²⁶ Darvai János: Az igazságszolgáltatás bolsevik bűnperekben 117.o. JK 1920/15.

vádbeszéde bevezetőjében szenvedélyes hangon bélyegezte meg a néhány hónappal korábbi kormányzatot. Leszögezte, hogy „fölfegyverzett kalandorok ragadták magukhoz az államhatalmat és máról holnapra felforgattak mindent”. Uralmuk alatt megsemmisültek „mindazon értékek, melyeken addig állami és társadalmi életünk nyugodott, ... és magát proletárnak valló tömeg mohó kéjjel vetette rá magát a többi társadalmi osztályhoz tartozók vagyonára és életére”.⁷²⁷

Hasonlóan fogalmazott az ügyész a **népbiztosok perében**, amikor 1920. november 3-i vádbeszédében kijelentette, hogy a tanácsköztársaság nem állam volt, hanem egy bűncselekménysorozat, a „háború okozta kétségbeesést, szenvedést üzlet alapon értékesítő vállalat, amelynek célja a mások anyagi és erkölcsi javainak megszerzésére” irányult.⁷²⁸

E felfogás a Budapesti Büntető Törvényszék 1919. december 14-i ítéletén alapult, amely szerint a tanácsköztársaság „bűncselekmények elkövetésére szövetkezett személyek tömörülése” volt. Így mindazok a tettek, amelyeket „ennek az uralomnak szervei és közegei, vagy bárki más által is annak fenntartása érdekében elkövettek, s az érvényben lévő tételes büntetőtörvények bármelyik rendelkezésével ellentétben állnak, s annak megsértését foglalják magukban ... csak mint közönséges bűncselekmények bírálhatók el”.⁷²⁹

A nagy hatásra törekvő vádbeszédek terjedelmesen ecsetelték az elmúlt időszak jellemzőit. Így volt ez a Tisza István volt miniszterelnök 1918. október 31-i megölése miatti, hatalmas érdeklődés mellett zajlott perben is: **Szilassy Pál** 1921. augusztus 26-27-én tartott szónoklata során előbb hosszasan leírta az akkori kül- és belpolitikai helyzetet, Tisza személyét,

---

⁷²⁷ Váry Albert: Vádbeszéd gyilkosság, rablás stb. büntetével vádolt Cserny József és társai bűnügyében 6.o. Bp. 1919

⁷²⁸ Rév: i.m. 201.o.

⁷²⁹ Gecsényi: i.m. 133-134.o.

majd csak ezt követően tért át a bizonyítás értékelésére, az egyes vádlottak magatartásának megítélésére.⁷³⁰

Azonban az is elismerésre került, hogy azért „vannak ügyészek, akik a Bp. 4.§-ban lefektetett materiális védelem elvének eleget tesznek a nyomozás során, akiknek objektív perbeszédei az érvek erejével hatnak és nem a szenvedélyekre apellálnak, akik a vádelejtéstől sem tartózkodnak”. (A kecskeméti államügyész jelentése szerint viszont a különítményesek bosszúját azok sem kerülhették el, akik ellen a „nyomozást minden bizonyíték hiányában megszüntette és őket szabadlábra helyezte”.⁷³¹)

Az ügyészségi jelentések szerint a „kommunista ügyek nehéz feladat elé állították az igazságszolgáltatás szerveit”, mivel sok esetben csak nehezen lehetett e „büntények megtorlására a Btk. szakaszait megtalálni és alkalmazni, nem mindig összhangban a tudomány által tanított joggal és az azelőtti bírói gyakorlattal”. Nehezek voltak ezen eljárások azért is, mert a „személyes torzsalkodások és egyéni villongások köréből sokszor alig lehetett az igazságot kihámozni”. Gyakran személyes bosszú következményei voltak az eljárások, s „aki szomszédjának ártani akart ... legcélszerűbbnek azt találta, hogy feljelentette őt, mint volt munkástanácsi tagot”. Így az ilyen „ügyekben határozottan nagyobb volt a felmentő ítéletek száma, aminek oka az, hogy a kommunista bűncselekmények sokszor nehezebben voltak minősíthetők, büntetőjogilag megmarkolhatók, de a bizonyítás kérdésében is sok volt a felmentés, mert a nyomozás során felmerült terhelő adatok a főtárgyalásra sokszor összezsugorodtak, a tanúk korábbi terhelő vallomásukat többször visszavonták vagy enyhítették”.⁷³²

A megtorlások véghezvitele érdekében rendkívüli perorvoslatok kezdeményezésére is sor került. Így zsarolási ügyben hozott felmentő ítélettel szemben a budapesti főállamügyész 1920 márciusában jogegységi perorvoslati indítvány benyújtását javasolta a Legfőbb

---

⁷³⁰ Szilassy Pál: Vádbeszéd Tisza István gróf meggyilkolása miatt vádolt Kéri Pál és társai bűnügyében 1-132.o.; Bp. 1921; A pert feldolgozta: Hegedűs Sándor: Egy politikai per kulisszatitkai 1-219.o. (Az ügyben vádlott volt a korábbi miniszterelnök, Friedrich István is.) Bp. 1976.

⁷³¹ Romsics L.: i.m. 679.o.

⁷³² Kaposvári Ü. 1921.E.35/1., Szekszárdi Ü. 1921.El.18.A.18. kiemelte, hogy „különösen politikai természetű bűnügyekben a nyomozás folyamán kihallgatott tanúk a főtárgyaláson visszavonják - esetleg rendkívüli módon enyhítik - terhelő vallomásukat”, MOL K.579. 561.cs.

Államügyészségnek: okfejtése szerint az „un. tanácsköztársaság idején uralkodott általános terrorban megnyilvánuló erőszak kétségtelenül alkalmas és elegendő okot” adott e büntett megvalósulásához akkor is, ha valamely rendelet végrehajtásában eljáró „szervek és közegek ... újabb, külön erőszakot vagy fenyegetést nem is alkalmaztak”. A Vörös Hadseregbe való toborzás ellentétes megítélései miatt is ilyen jogorvoslat benyújtására került sor.⁷³³

Mivel 1920 nyarára a felelősségre vonásokra nagyrészt sor került, ezért a főügyészekhez augusztus 24-én intézett 29743.IM.IV. bizalmas körrendelet lehetővé tette a 4039/1919.ME rendelet szabályainak méltányosabb alkalmazását. A főügyész ezentúl engedélyezhette a kötelező letartóztatás mellőzését vagy a szabadlábra helyezést, ha az eljárás „alanyi vagy tárgyi szempontból aránylag kevésbé súlyos beszámítás alá eső cselekmény” miatt folyt. A miniszteri utasítás szerint a „könnyítések helyes alkalmazása méltányosságot és emberisést, másfelől körültekintést, tapasztalatot és óvatosságot igényel”. A rendelkezés kihangsúlyozta a döntéshozó felelősségét, mivel a méltányosság gyakorlása nem keltheti azt a benyomást, mintha az „államhatalom ezekkel a cselekményekkel szemben eddig következetesen alkalmazott erélyéből” engedne.⁷³⁴

A megszilárduló államhatalom megkívánta a jelentős befolyással bíró, a megtorlás politikáját segítő, de azt önkényesen gyakorló, ugyanakkor a kormányzat szándékait sokszor veszélyeztető szélsőséges jobboldali szervezetekkel szembeni fellépést is. Ennek eredményeként eljárások indultak pl. a szociáldemokrata vagy liberális lapok szerkesztőségei elleni támadások, uszító, gyűlöletet keltő plakátok kihelyezése, röplapok terjesztése, a budapesti kávéházakban, utcákon elkövetett élet, testi épség és vagyon elleni cselekmények miatt.⁷³⁵

---

⁷³³ Sík: i.m. 65.o., 11873/1920.IM.IV., Kor.Ü. 920/1921.kor.ü., Kúria 1921.El.XII.D.4. uo. K.616. 1.cs.

⁷³⁴ Bp. Főü. 8843/1920.fü. FL VII.17.a. 1.d.

⁷³⁵ Zinner 2: i.m. 31, 47, 72-75.o. pl. 1919. augusztus, szeptemberében az Ébredő Magyarok Egyesülete (ÉME) által kiadott zsidó ellenes plakátok, röplapok miatt sajtópereket indított a Budapesti Ü.; az Országos Antiszemita Párt tagjainak támadása 1919. december 7-én a „Népszava” és „Az Est” szerkesztőségei ellen; 1920 nyarán az ÉME tagjai számos alkalommal megtámadták a főleg zsidók által látogatott budapesti kávéházakat, a vendégeket megverték, többeket megöltek. Ezen cselekmények ügyében gyilkosság, lázadás büntette miatt folytak eljárások.

A politikai élet eseményei ugyancsak több alkalommal eljárást vontak maguk után: így a Budapesti Királyi Ügyészség 1921-ben vádat emelt lázadás büntette miatt a volt uralkodó, IV.Károly visszatérési kísérlete, az un. királypuccs után több vezető legitimista politikus és korábbi kormánytag ellen.⁷³⁶

E nehéz időszakban az eljárások zömét folytató budapesti vádhatóság elnöke, a Váryt váltó Strache Gusztáv szerint „gigantikus nehézségek szakadtak” az ügyészségre. Kijelentette, hogy a „forradalmak okozta káoszban rendet teremteni nehéz feladat, de hazafias kötelesség” volt. Mint mondta, a kommunisták cselekményein túl az országban „összeesküvések és puccsok voltak napirenden: a honmentők úgy nőttek ki a földből, mint eső után a gomba: fantaszták, kalandorok ... rendszerint bűnös szándékkal, de sok esetben az ő beteges elgondolásuk szerint akartak segíteni az országon, de úgy, hogy ez a segítség az erős kéz beavatkozása nélkül annak sírját jelentette volna”.⁷³⁷

A számos politikai jellegű eljárás lezárását az ország kormányzójává választott **Horthy Miklós** 1920. december 25-én, majd 1921. december 23-án kibocsátott kegyelmi elhatározásai jelentették. Az amnesztia a 4039/1919.ME rendelet 1.§-ában meghatározott bűncselekmények miatt elítéltekre és eljárás alá vonhatókra terjedt ki, ha az adott személy „egyéniisége, gondolkodása és érzülete szerint az un. tanácsköztársaság eszmekörétől egyébként távolállott és a cselekményt csak létérdekének biztosítása végett vagy utasításra, vagy a téveszmék fertőző behatása következtében erkölcsi ítélőképességének biztonságában megingatva követte el. A kegyelem a fehérterror elkövetőire is vonatkozott, akiknek cselekményei a tanácsköztársaság miatti „közelkeseredésből vagy menthető felháborodásból” fakadtak, továbbá az 1918. őszi tömegmozgalmak résztvevőire, a felbujtók és a vezetők kivételével. Az amnesztia viszont nem terjedt ki azokra, akik cselekményeiket nyereségvágyból követték el, továbbá az eljárás vagy büntetés elől külföldre távoztak.”⁷³⁸

⁷³⁶ uo. 133.o.: Bp. Ü. 121.242/1921. vádemelése lázadás büntette miatt a visszatérő király által kinevezett kormány tagjai, pl. az Osztrák-Magyar Monarchia utolsó külügyminisztere gr. Andrássy Gyula, Beniczky Ödön volt belügy-, Gratz Gusztáv volt külügyminiszter ellen.

⁷³⁷ Strache Gusztáv budapesti kir. főügyész búcsúztatása nyugalombavonulása alkalmából 13-14.o. Bp. é.n.

⁷³⁸ Bp.K 1920/296. 1.o., uo. 1921/289. 1.o.

Az államfői elhatározások végrehajtását a 49900/1920. és a 66900/1921.IM rendeletek szolgálták.⁷³⁹

Az első rendelet szerint a törvényszékeknél alakított kegyelmi tanácsok elé az ügyész terjesztette írásos véleményével az ügyeket. Ha a bíróság az elítéltet vagy terheltet az ügyésszel egybehangzóan kegyelemre javasolta, akkor a szabadságvesztést vagy a letartóztatást az igazságügyminiszter rendelkezéséig félbeszakította. A tanács a kegyellemmel kapcsolatos határozatát felterjesztette a miniszterhez. Megkegyelmezés esetén a miniszter az iratokat az ügyészhez küldte vissza, akinek utasítást adhatott a bűncselekmény természetére figyelemmel. Erre akkor került sor, ha a „megkegyelmezett további magatartásának szemmel tartása végett” az illetékes rendőrhatalomhoz kellett fordulni.

A második rendelet - mivel az elhatározás a kegyelmet közvetlenül adta meg - kimondta, hogy a büntetést nyilvántartó hatóság (járásbíróság, ügyész, büntető intézet igazgatósága) határozatban állapítja meg az amnesztia alá esés tényét. Mivel a kegyelem nem vonatkozott az un. közveszélyesekre, az ennek megállapítására vonatkozó aggály esetén az ügyész véleményes jelentését közvetlenül az igazságügyminiszternek tette meg, annak állásfoglalása érdekében. Ha eljárási kegyelem merült fel, akkor a nyomozást az ügyész határozatával megszüntette, bírói szakban pedig indítványozta a megszüntetést.

A megtorlások alapját jelentő 1919-es jogszabály alkalmazhatóságát végül a hatályon kívül helyezéséről szóló, 1921. december 24-én kibocsátott 10992.ME rendelet szüntette meg.⁷⁴⁰

*

Az igazságügyi szervezeten belül is sor került az elmúlt időszakban tanúsított magatartások kivizsgálására, az ezek miatti felelősségre vonásokra.

A hivatalába 1919. augusztus 7-én visszatért Dabasi Halász Lajos azonnal intézkedett több államügyész, ügyészségi megbízott, valamint segéd- és kezelő állományába tartozó személy felmentéséről, majd 10-11-ei utasításaival rendelkezett a „kommunista uralom alatt az

---

⁷³⁹ uo. 1920/298. 1-2.o., uo. 1921/290. 2.o.

⁷⁴⁰ RT 1921 339.o.

államügyészési tisztviselők és alkalmazottak által elkövetett hivatali visszaélések bejelentése tárgyában”. Minden olyan „nem megfelelő magatartás” jelentését megkövetelte, amellyel a „törvényes rend ellen bármi módon vétettek”. Kijelentette, hogy „könyörtelenül fogok eljárni a szándékosan törvénytelen útra tévedt alkalmazottaink ellen”.⁷⁴¹

Az igazságügyminiszter augusztus 28-án elrendelte annak kivizsgálását, hogy az alkalmazottak a „tanácsköztársaság idején tanúsítottak-e olyan magatartást, mely akár bűnvádi, akár fegyelmi eljárás megindítására okul szolgálhat?”⁷⁴²

A kormány szeptember 3-i ülésén a „kommunista diktatúra alatt szolgálatot teljesített tisztviselők magatartásának és hivatali működésének megvizsgálását” minden főhatóságnál az ott alakított igazoló bizottságok hatáskörébe utalta. Az igazságügyminiszter ekkor bejelentette, hogy voltak olyan ügyészek is, akik szolgálták a kommünt, ezért felelősségre vonásuk indokolt.⁷⁴³

Így az államügyészészen is megindultak az igazoló és felügyeleti eljárások, sor került az érintettek nyilatkozatainak beszerzésére, a fegyelmi eljárásokra.⁷⁴⁴

Az eljárások alapját jellemzően az ügyészeknek a forradalmi törvényszékek melletti tevékenysége képezte. Az ezek lefolytatására irányadó szempontokra a „ministerialis igazoló bizottság azt az álláspontot foglalta el, hogy mindenek előtt felügyeleti úton, és ha szükségesnek mutatkozik fegyelmi vizsgálat útján” kell a tényeket felderíteni. Ebbe a körbe tartozott annak vizsgálata, hogy az alkalmazott önként vállalkozott-e a feladatra, vagy „kénytelen volt azt terror hatása alatt elfogadni”. A leglényegesebb annak megállapítása volt, hogy az érintett „bírói és vádbiztosi szerepében a tanácsköztársaság szellemében és

---

⁷⁴¹ Bp. Főü. ikt. 1919 3084, 3093. FL 17.b. 656.d.; ua. 3096/1919.fü. BKML VII.16.a. 491.d.

⁷⁴² ua. 3367/1919.fü. uo.

⁷⁴³ Mt. jkv. MOL K.27. 123.d.

⁷⁴⁴ Bp. Főü. ikt. 1919: 3121: Bp. Ü-ről, 3167: Balassagyarmati Ü-ről nyilatkozatok felterjesztése; 3187, 3188: bp-i főügyész helyettesnek a Nagykanizsai és Kaposvári Ü-ek felügyeleti megvizsgálásával való megbízása; 3237: Pestvidéki Ü. nyilatkozata, 3309: bp-i főügyész helyettes jelentése a balassagyarmati ügyészek, 3395: Pestvidéki Ü. jelentése ügyész vádbiztosi működéséről; 3643: bp-i ügyészek működés alóli felmentése, fegyelmi eljárások megindítása; 3733: Kalocsai Ü., 3871: Miskolci Ü. jelentései az ügyészség és a fogház személyzetének tanácsköztársaság alatt tanúsított magatartásáról, FL 17.b. 656.d.

érdekében működött-e, vagy mindent elkövetett, hogy hatáskörében a polgári társadalom eléje kerülő tagjait kimentse vagy a nagyobb rossztól óvja”, illetve „szem előtt tartotta-e a büntető törvények és eljárási szabályok kereteit?” Ha ezek a kérdések az „illetőre nézve a vizsgálat során kedvező megoldást nyertek, az igazoló bizottság minden további eljárás mellőzésével igazolja”.⁷⁴⁵

Ha ily módon nem fejeződött be az eljárás, akkor a főügyész az ítélőtábla fegyelmi bírósága előtt emelt vádat az 1871:VIII.tc. 30.§ b) pontjába ütköző magatartás, vagyis „botrányos magaviselet miatt tiszteletre és bizalomra méltatlanná válás” miatt. A koronaügyész is mint közvádló járt el a fegyelmi törvény 37.§-a alapján az ítélőtáblai elnök elleni eljárásban.⁷⁴⁶

A vádbiztosság ellátásán túl fegyelmi eljárás alapját képezte pl. szociáldemokrata pártba vagy a Közalkalmazottak Országos Szövetségének keretei között alakított bírói és ügyészi szakszervezetbe belépés, ott a bizalmi poszt betöltése, a „fogházirodán önként vállalt alkalmaztatás”, a fogházőrmester gorombáskodásának eltűrése, az ott dolgozó díjokkal való tegeződés, az „elvtárs” megszólítás használata, az igazságügyi népbiztostól segély kérése.⁷⁴⁷

Az eljárások általában jelképes büntetéssel, rosszallással fejeződtek be, de gyakori volt a felelősség alóli felmentés is. A bíróság szerint ugyanis egy magatartás megítélésénél „nem egyes kiragadott nyilatkozatokból avagy egyes egyének vélekedéséből ... hanem a fennforgott különös viszonyoknak és ezekben a fegyelmileg vádlott általános viselkedésének mérlegeléséből” kellett kiindulni. Ha ezekből az következett, hogy az eljárás alá vont nem azonosította magát a kommunista elvekkel, s tevékenysége nem volt olyan, mely a

---

⁷⁴⁵ Bp. Főü. 5790/1919.fü. BKML VII.16. 490.d.

⁷⁴⁶ Királyi és Országos Legfőbb Fegyelmi Bíróság LFB.10/15/1920. a Debreceni Ít. volt elnöke ügyében, aki ellen a koronaügyész azért emelt vádat, mert 1919. március 23-án üdvözlő levelet intézett az igazságügyi népbiztoshoz, melyben biztosította, hogy az „ítélőtábla területén levő bíróságok a kormányt teljes odaadással támogatni készek”, továbbá 1919. március 25-én támogató értekezletre hívta össze az ítélőtábla és a főügyészség tagjait, Kor.ü. Ált. ir. MOL K.616. 1.cs.

⁷⁴⁷ Pécsi Ít. 1919.Fgy.2/19. kaposvári igazságügyi alkalmazottak pártba lépése, Győri Ít. Fgy.16/1920/3. a zalaegerszegi, ill. a Bp. Ít. Fgy.42/11/1920. a rimaszombati forradalmi törvényszék mellé kinevezett ottani ügyészekkel szemben vádbiztosságuk miatt; Győri Ít. Fgy.11/1919/13. soproni ügyész ügyében; Bp. Ít. Fgy.18/11/1919. bp-i ügyésszel szemben, MOL K. 616. 1.cs.

„proletárdiktatúra céljainak szolgálatába szegődésre engedne következtetést”, akkor nem tartozott felelősséggel.⁷⁴⁸

Az egyes államügyészségek is lefolytatták a fegyelmi eljárásokat a felügyeletük alá tartozó kezelő- és segédszemélyzetnél. Az 1919. szeptember 6-i főügyészi utasítás szerint „azokat az alkalmazottakat, akik ellen konkrét tények alapján bűncselekmény ..., avagy súlyosabb természetű fegyelmi vétség gyanúja merül fel”, állásukból azonnal fel kellett függeszteni. Náluk olyan magatartások képezték az eljárások alapját, mint pl. a „bizalmi férfiúi” tisztség betöltése, munkástanácsi tagság, a „communisták lelkes hívével” való tudatos érintkezés, a magatartása miatt felelősségre vont fogházörrmester „befolyása alatt állás”, „vele rokonszenvezés”.⁷⁴⁹

Az igazságügyminiszter 1920. november 13-án előírta a főügyészeknek és a koronaügyésznek, hogyha a fegyelmi eljárás eredményeként az eljárás megszüntetését vagy a vád elejtését tartják indokoltnak, akkor a tervezetet terjesszék fel hozzá. Pongrácz Jenő koronaügyész önértékes válaszában viszont rámutatott arra, hogy a szervezetének tagjai „nem csak képességeik, hanem hosszú gyakorlatukra tekintettel neveztettek ki”. Így, ha „nem lehet reájok bízni annak elbírálását, vajjon a fegyelmi ügyekben mit kell tenni”, akkor az egész testület „gyámság alá helyezve” van.⁷⁵⁰

Esetenként büntető felelősségre vonásra is sor került, mint pl. azon budapesti ügyésszel szemben, aki vádbiztosként önhatalmúlag átvette a szentendrei járásbíróság vezetését, az ott letétben lévő osztrák-magyar bankjegyeket un. féhérpénzre jogosulatlanul kicserélte, a forradalmi törvényszék által kiszabott, de nem a Btk. szerinti cselekmények miatti szabadságvesztéseket végrehajtotta, továbbá „kommunista lap szerkesztésével és feltétlenül kommunista szellemben írt cikkeinek abban való közzétételével” az egész addigi jogrendet tagadta. (A bíróság hatóság elleni erőszak, személyes szabadság megsértése, izgatás és más bűncselekmények miatt 3 évi fegyházra és hivatalvesztésre ítélte.)⁷⁵¹

---

⁷⁴⁸ Bp. Ít. Fegy.42/11/1920. uo.

⁷⁴⁹ Bp. Főü. 3367/1919.fü.; Kalocsai Ü. 1919.El.56/6. határozata 4 fogházör fegyelmi ügyében, BKML VII.16. 491, 492.d.

⁷⁵⁰ 13887/1920.IM.VIII. MOL K.616. 1.cs.

⁷⁵¹ Bp. Főü. 3395/1919.fü. állásból való felfüggesztésről, Pestvidéki Tvsz. B.VII.5721/1920/23. főügyészhelyettesi címmel és jelleggel felruházott bp-i ügyész ügyében, MOL K.616. 1.cs.

A szolgálati viszonyokban államfő hiányában 1919 augusztusától a bírák és államügyészek kinevezésének jogot a kormány gyakorolta.⁷⁵²

Új ügyészekre pedig nagy szükség volt: az 1919. novemberi híradás szerint a szervezet „tagjai rettenesen túl vannak terhelve, mert a bolsevista bűnügyeken kívül olyan hallatlan nagy az egyéb bűncselekmények, és különösen a tolvajlások száma, amire még példa nem volt”. A jelentések szerint a „lopás az, amely feltűnően szaporodott. Érthető okát ennek a gazdasági viszonyok képezik, egyes cikkek ... nehezen szerezhetők meg, magasak az árak”. A megromlott közbiztonságot jelezte, hogy a feljelentések „tekintélyes része az ember élete s testi épsége ellen elkövetett bűncselekményekre vonatkozott”. (Budapesten 1920 novemberében a rendőrség 10088 bűnüggyel foglalkozott, melyből 9420 vagyon, 252 pedig élet elleni cselekmény volt).⁷⁵³

A nyomozások teljesítése a törvényhatósági jogú és a rendezett tanácsú városokban az 1919. október 1-jei 5047.ME rendelettel létrehozott államrendőrség, míg vidéken továbbra is a csendőrség, illetve a községi jegyzők és a járási főszolgabírák feladata volt.⁷⁵⁴

Az eljárásokat a rendőri szervek nem győzték, illetve nem megfelelően, késedelmesen teljesítették. Az ügyészi megállapítások szerint a „nyomozások befejezését rendkívül hátráltatja a nyomozó hatóságoknak a mai mozgalmas körülmények között más irányban való túlságos mérvű elfoglaltsága, így azok ismételt sürgetés dacára sem képesek megfelelni a megkereséseknek, illetve felhívásoknak”. Az új államrendőrségi szervek a „kellő személyzet hiánya miatt” gyakran csak hónapok múlva válaszoltak. A rendőri közegek a „letartóztatott egyénekkal a nyomozás során beismerések kicsikarása végett brutálisan bántak ... A csendőrség részéről való súlyos tetteges bántalmazások” fordultak elő, amiért intézkedés érdekében a felettes szervek kerültek megkeresésre, illetve olykor büntetőeljárások is indultak.⁷⁵⁵

⁷⁵² Bp.K 1919/99. 1.o., uo. 1919/104. 1.o.

⁷⁵³ Harmincöt államügyész foglalkozik a bolsevisták bűnügyeivel 3.o. E 1919/110.; Kaposvári Ü. 1921.E.35/1., Pécsi Ü. 1921.El.18.A/21. MOL K.579. 561.cs.; Zinner 2: i.m. 94.o.

⁷⁵⁴ RT 1919 752.o.

⁷⁵⁵ Kaposvári Ü. 1921.E.35/1., Szekszárdi Ü. 1921.El.18.A.18. MOL K. 579. 561.cs.

A nagy munkateher miatt az ügyészségeken a „fogalmazó személyzet nem volt képes feldolgozni az ügyeket”. Gátolta a működést az is, hogy az ügyészségi megbízotti teendőket is gyakran ügyészeknek kellett elvégezniük, mivel az e tisztet általában ellátó ügyvédek tartózkodtak a feladat elvállalásától: az „indokot a díjazás csekélységében jelentik ki, előadásuk szerint 2-3 bűnügy hoz nekik annyi jövedelmet, mintha az ügyészségi megbízotti teendőket egy egész éven át vinnék”.⁷⁵⁶

Az ügyészeket óriási mennyiségű adminisztratív teendő is terhelte: a kimutatások vezetése, a „pénz- és letétkezelés időt rabló és éppen nem jogászai teendői a hivatalvezetésnek hovatovább elviselhetetlen terhet fogják képezni”.⁷⁵⁷

Az ügyészségek tagjai a nehéz körülmények között is a „legnagyobb kötelesség tudással, fáradságot nem ismerő szorgalommal és kitartással látták el teendőiket”. De a vezetői előterjesztések sürgették a személyzet bővítését a feladatok elvégzése érdekében. A megoldást a bírósági jegyzők ügyészségen való alkalmazásában látták, illetve javasolták a megszállt területekről elmenekült bírák, ügyészek beosztását az egyes szervezeti egységekhez.⁷⁵⁸

*

A megszállt területekről folytatódott a magyar nemzetiségű tisztviselők és családtagjaik menekülése. Ők általában a fővárosba mentek, és ott jelentkeztek szolgálatra. A menekültek közül számos bírót a kormány ügyésszé nevezett ki, illetve az igazságügyminiszter az ügyészeket szolgálattételre beosztotta, enyhítve a munkaerő gondokat.⁷⁵⁹

---

⁷⁵⁶ ua.; Pécsi Főü. 190/1923.fü. uo.

⁷⁵⁷ Kaposvári Ü. 1921.E.35/1. uo.

⁷⁵⁸ Pécsi Ü. 1921.El.18.A.21. uo.; Kalocsai Ü. 1919.El.6/22. BKML VII.16. 491.d.; Bp. Főü. ikt. 1919: 3148, 3208: 8, illetve 14 bírósági jegyzőnek a Bp. Ü-hez való berendelése, 3367: Miskolci Ü. E.1.F.28. az ügyészi és irodai személyzet szaporítása tárgyában FL VII.17.b. 656.d.

⁷⁵⁹ Bp. Főü. ikt. 1919: 3290: nyitrai, gyulafehérvári, szabadkai, 3397, 3398: nagyszebeni, pancsovai, 3466: rimaszombati, trencsényi, zombori menekültek jelentkezése, 3607: karánsebesi és besztebányi ügyészek beosztása a Bp. és a Pestvidéki Ü-ekhez, 3958: Október 2-i 40665.IME a pozsonyi főügyész Bp. Főü-hez helyezéséről, FL VII.17.b. 656.d. Lugosi, aradi, szabadkai, pancsovai bírákat a Bp., alsólendvait és munkácsit a Nagykanizsai, dévait a Soproni, homonnait a Miskolci Ü-ekre nevezett ki a kormány IK 1920/1. 33.o., uo. 2.

A menekültek tömegei az államtól vártak segítséget, új állást és javadalmazást. Azonban a kormány pénzügyi fedezet hiányában nehezen tudott eleget tenni az igényeknek. Az 1919. augusztus 16-án kelt 3988.ME rendelet 7.§-a ki is mondta, hogy az „összes közzolgálati alkalmazottak közül csak azok kaphatnak illetményeket, akik tényleg a magyar állam szolgálatában állanak”.⁷⁶⁰

A szeptember 4-i kormányülés megállapította, hogy az állam a „legnagyobb pénzügyi válságát éli”, bevételek nincsenek, az adófizetés szünetel, az üzemek idegen megszállás alatt vannak. Így a határozat szerint a megszállt területen maradt közzolgálati alkalmazottak, s nyugdíjasok, árvák, özvegyek részére semmilyen illetmény, ellátás nem fizethető. A menekültek pedig csak akkor kaphatnak ellátást, ha a kormány részéről szolgálati elhelyezést nyertek és új állásukat 8 napon belül ténylegesen el is foglalják.⁷⁶¹

A szeptember 22-i kormányhatározat némileg módosította e döntést, mert kimondta, hogy az elhelyezést nem nyert menekültek mégis kapnak havi segélyt, ha igazolják, hogy a megszállt területről kiutasították őket. Ugyanez vonatkozott a nyugdíjjogosultakra is.⁷⁶²

A kormány szeptember 30-i ülésén úgy döntött, hogy a továbbiakban a magyar tisztviselők csak Erdélyben álljanak nyíltan ellen a megszálló hatalomnak, a hűségeskü letételét megtagadva, egyebütt törekedjenek a látszólagos beilleszkedésre.⁷⁶³

A magyarok további folyamatos menekülése óriási nehézségeket okozott. A kormány ezért 1920. január 3-i ülésén immáron úgy döntött, hogy a közalkalmazottak minden megszállt területen letehetik az új államhatalomnak a hűségesküt. A határozat szerint a „magyarság érdeke megkívánja, hogy a tisztviselők a helyükön maradjanak”. Ez annál inkább indokolt, mert az „állam pénzügyi forrásai nem lesznek elegendők arra, hogy elszakadt véreink megélhetését a megcsonkított Magyarország területén biztosíthassák”. A minisztertanács azt

---

63.o.; Győri Főü. 2564/1921.fü. csíkszeredai ügyész kaposvári, kolozsvári, aranyosmaróti joggyakornokok nagykanizsai, szekszárdi beosztásáról, MOL K.579. 561.cs.

⁷⁶⁰ RT 1919 644.o.

⁷⁶¹ Mt. jkv. K.27. 123.d.

⁷⁶² uo.; IK 1919/5. 299-300.o.

⁷⁶³ Mt. jkv. K.27. 123.d.; Romsics Ignác: Gróf Bethlen István politikai pályája 1901-1921 210.o. Bp. 1987

is leszögezte, hogy a hűségesküt tett tisztviselő „társadalmi bojkott alá nem vonható, és azt neki szemrehányásul későbbi időben nem lehet felvetni”.⁷⁶⁴

A kormányzat magatartása azonban nem volt következetes. Az igazságügyminiszter a későbbiekben elrendelte a menekült bírák, ügyészek és más alkalmazottak igazolását annak érdekében, hogy azok magatartása, akik a „megszálló hatalom által megkívánt hűségi esküt vagy fogadalmat letették, felügyeleti vizsgálat útján tisztáztassék”. Ennek során a megvizsgáltkak nyilatkoznia kellett az eskü- illetve a fogadalomtétel tényére, körülményeire és indítékaira. Ennek ki kellett terjednie az azonos szolgálati helyen dolgozott többi személyre is. Különösen arra, hogy az „eskü vagy fogadalom letételénél a megszállás bekövetkezésekor vele egy székhelyen alkalmazottak közül kinek magatartása mutatkozott esetleg olyannak, mely a többiek elhatározására csüggesztőleg hatott és voltak-e esetleg olyanok ..., akik komoly kényszerítő ok nélkül tettek esküt vagy fogadalmat, esetleg annak letételére ... önként és idő előtt jelentkeztek”. Kedvezőtlen esetben felügyeleti intézkedést kellett alkalmazni az érintett személy ellen.⁷⁶⁵

A kormány 1920. október 27-i 8532.ME rendeletével elrendelte a megszállott területekről beutazók ellenőrzését, melynek célja a 6.§ szerint az „indokolatlan beözönlés meggátlása” volt. Az 1/c) pont viszont kimondta, hogy „feltétlenül bebocsátandók ... oly közszolgálati alkalmazottak, kiknek számára előzetes alkalmaztatási rendelet adatott”.⁷⁶⁶

*

A kormányzat alapvetően elismerte az ügyészségek munkaerő igényeit és gondoskodott a létszám növeléséről: 1920-21-ben folytatódott a menekült bírák - immáron államfői - ügyészi kinevezése, illetve az eredeti helyüket elhagyott ügyészek beosztása új szolgálati helyre. (Az elcsatolt részekről menekültek szolgálatba állásának eredményeként 1930-ban az ügyészek alig több mint fele, 51,1%-a származott a trianoni államterületről).⁷⁶⁷

---

⁷⁶⁴ uo. 210.o.; A. Sajti Enikő: Kényszerpályán - Magyarok Jugoszláviában 1918-1941 15.o. Szeged 1997

⁷⁶⁵ Debreceni Főü. 4093/1922.fü. HBML VII.22/a. 1.d.

⁷⁶⁶ RT 1920 544.o.

⁷⁶⁷ pl. a kormányzó 1920 április, június, októberében kolozsvári, újvidéki, zombori bírákat a Bp. és a Pestvidéki, fehértemplomi, újvidéki, korponai bírákat a Szegedi, szatmárnémeti bírót a Szolnoki, nagyikindai bírót a Soproni, 1921 márciusában munkácsi, csáktornyai bírákat a Nyíregyházi, illetve a Szekszárdi Ü-re nevezett ki,

A kormány által előterjesztett 1921/22. évi állami költségvetés indokolása szerint a „jogrend és a jogbiztonság mielőbbi helyreállításához fűződő fontos közérdek ... meghatározta az ügyészségek munkáját ... A kommunista bűnügyek elintézése csaknem másfél esztendőre kiterjedően úgyszólván teljesen lekötötte munkaerejük legnagyobb részét, amelyet a ... rögtönbíráskodás alá eső cselekmények elintézése is jelentékeny mértékben igénybe vett”. Fokozta a terhet a kegyelmi elhatározások végrehajtása is. Így a menekültekkel „csak lassankint megerősíthető kir. ügyészségeknek ezekkel a rendkívüli eljárásokkal és ügyekkel való elhalmozása oda vezetett, hogy a kriminalitás ... rendkívüli megnövekedése folytán felszaporodott rendes bűnügyek elintézését ... háttérbe kellett szorítani, ami ... az ügyhátralékoknak óriási mérvű megnövekedését vonta maga után”. Emiatt a megmaradt államterületen 1914-ben szolgált 151 ügyésszel szemben 238 főben tartotta szükségesnek a kormány a létszám megállapítását. Megnövelték a segédszemélyzet számát is.⁷⁶⁸

*

A kormányzat a súlyos pénzügyi nehézségek ellenére is igyekezett az igazságügyi személyzet tevékenységét honorálni. A gyors változásokat hozó 1919 augusztusában megalakult minden kormány elismerte az FKt CXX. rendeletével engedélyezett munkabér rendezéseket, és megengedte az április 15-július 31-i időszakra való végrehajtását. Későbbiekben pedig a javadalmazással foglalkozó 1919. október 21-i 5437.ME rendelet megállapította, hogy a bírák és államügyészek „külön statusának szükségességét elismeri, de ennek megvalósítását törvényhozási feladatnak tekinti”, ezért függőben tartja az illetményekről szóló 1919:XXVII. néptörvény végrehajtását. E jogszabály ugyanakkor visszamenőlegesen, az 1919. január 1-április 15-i időszakra, továbbá augusztus 1-jétől kezdődően átmeneti pótlékot állapított meg a bírák és ügyészek számára, fizetési osztályuktól függően.⁷⁶⁹

*

Az államterület nagyrészenek megszállása miatt szükségessé vált az eredeti területbeosztás átrendezése is. Így 1919 őszén igazságügyminiszteri rendelkezések alapján a megszállás

---

IK 1920/4. 318.o., uo. 6. 408.o., uo. 10. 693.o., uo. 1921/3. 159.o. Menekültek, elszármazottak 12.o. in. História 2008/6-7.

⁷⁶⁸ A magyar állam költségvetése az 1921/22. zárszámadási évre 63-64.o. Bp. 1922

⁷⁶⁹ Kalocsai Ü. 1919.El.11/21. BKML VII.491.d.; RT 1919 824-826.o.

miatt akadályozott komáromi, ipolysági, kassai államügyészségek helyett a pestvidéki, balassagyarmati, illetve miskolci szervek váltak illetékessé az addigi törvényszéki beosztásból magyar fennhatóság alatt maradt területre.⁷⁷⁰

A felettes szervek székhelyének elvesztése miatt az addig Pécshez tartozott **Kaposvár**, Nagykanizsa és Szekszárd ideiglenes felügyeletére a Győri, míg a Kassához tartozott Miskolcra és Sátoraljaújhelyre a Budapesti Főállamügyészség került kijelölésre.⁷⁷¹

*

Az 1918-19-es időszak fordulatai és kaotikus állapotai után a stabilizálódás az 1920-as januári választások eredményeként megalakult nemzetgyűlés tevékenységével indult meg. Február 27-én került elfogadásra „Az alkotmányosság helyreállításáról és az állami főhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezéséről” szóló 1920:I.tc-t, amely alapvető kérdéseket rendezett: a 4.§ szerint a törvényhozó hatalom a nemzetgyűlést illeti, a 7.§ értelmében a bírói hatalmat a törvényesen szervezett bíróságok a magyar állam nevében gyakorolják, míg a 12.§ kimondta, hogy a nemzetgyűlés az államfői teendők ideiglenes ellátására a magyar állampolgárok közül kormányzót választ. Ennek megfelelően került sor március 1-jén Horthy megválasztására.

A jogi viszonyokat illetően a 9.§ megállapította, hogy a nép-, illetve a tanácsköztársaság szerveinek néptörvény, rendelet vagy más elnevezésű minden rendelkezése érvénytelen. A nemzetgyűlés azonban felhatalmazta a kormányt arra, hogy a népköztársasági rendelkezéseket - ha a jogrend és a jogbiztonság érdekében szükséges - ideiglenesen hatályában tarthassa, vagy helyettük újakat állapíthasson meg. Az 1920. március 14-én kibocsátott 2245.ME rendelet 2-3.§-ai meg is állapították, hogy a népköztársaság szerveinek az igazságügyi igazgatás körében tett rendelkezései és kinevezései „érintetlenül maradnak”, mint ahogy az ekkoriban hozott ítéletek és egyéb határozatok is. A kinevezések

⁷⁷⁰ Bp. Főü. ikt. 1919. 3406: 22880.IM.IV.; 4962: 25373.IM.IV. FL VII.17.b. 656.d.

⁷⁷¹ uo. 3556: 23.449.IM.IV. ; Győri Főü. 2564/1921.fü. MOL K.579. 561.cs.

érvényességének elismeréséhez kapcsolódóan a 9.§ kimondta, hogy a népköztársaságra tett eskü alól feloldatnak az érintettek, és „helyette újabb eskü vagy fogadás letétele nélkül Magyarországhoz és annak alkotmányához hűségre köteleztetnek”. Az 5.§ szerint pedig a „bíróságok és ügyészségek, valamint tagjaik ezentúl a törvényben megállapított címeiket és elnevezéseiket használhatják”.⁷⁷²

A március 18-i 2394.ME rendelet megállapította, hogy a „királyság intézményének léte és fennállása a forradalmi események ellenére jogilag érintetlen maradt”. Erre figyelemmel kimondta, hogy az állami szerveket a „királyi” szóval kell megjelölni, „bélyegzőjükön magukat törvényes elnevezésüknek megfelelően e jelző használatával kell nevezniök”, és azokon a „magyar állam címerén a szent koronát kell alkalmazniok”.⁷⁷³

Az április 1-jén kibocsátott 2708.ME rendelet a bekövetkezett politikai-közjogi változásoknak megfelelő újabb hivatali eskü letételét írta elő azoknak, akik az alkotmányhoz s az államfőhöz hűséggel tartoznak. Ennek megfelelően az igazságügyminiszter április 6-i 10700. rendelete 1.§-ával előírta az ügyészek és alkalmazottak számára az eskü letételét, amelyben megfogadták, hogy az ország kormányzójához hűek lesznek.⁷⁷⁴

E rendelkezések kibocsátása után az igazságügyi szervek, és az ott dolgozók napokon belül visszatértek az 1918 novemberéig használt elnevezéseikre, címeikre. Az ügyészségek megfelelő átalakítás után az addigi pecsétet, bélyegzőket, nyomtatványokat továbbra is használhatták, illetve „ha az nagyobb költséggel nem jár”, újakat szerezhettek be.⁷⁷⁵

*

---

⁷⁷² RT 1920 96.o.

⁷⁷³ uo. 140.o.

⁷⁷⁴ uo. 161-162.o.; Magyarországi Rendelet Gyűjteménye 1919-1939 X. Igazságügyi rendeletek (IM rend.) 8.o. Bp. 1941

⁷⁷⁵ Bp. Főü. a 2790/1920.fü. szerint március 17-én vette vissza eredeti nevét, illetve felhívta az alárendeltek, hogy újra a királyi ügyészség elnevezést használják FL VII.17.a. 1.d.; Kalocsai Ü. ikt. 1920: március 19-én a vezető államügyészként, 20-án már királyi ügyészként írta alá a napi iktatás zárását BKML VII.16. 353.

Bár a közállapotok normalizálódása a hatalmi viszonyok tisztázódásával, a béketárgyalások megindulásával megkezdődött, az országban továbbra is törékeny viszonyok uralkodtak. Erre figyelemmel került megalkotásra az 1920. május 13-án közzétett VI.tc., amely a háború esetére szóló kivételes hatalom idejének meghosszabbításáról rendelkezett. Az indokolása megállapította, hogy a háború okozta kivételes helyzet annyira feldúlta és megváltoztatta az életviszonyokat, hogy a „normális békeállapot jogszabályai a szükségleteket még a béke formális megkötése után is huzamosabb időn át alig fogják kielégíteni, mert az élet még ezután is aligha fog rendes medrébe egyhamar teljesen visszatérni”. Így a kormány nem nélkülözheti a kivételes hatalom felhatalmazását, mert a körülmények olyan intézkedéseket kívánnak, amelyeknek „sürgős természete alig tűrné meg a szükséges jogszabályoknak a törvényhozás lassúbb, s a viszonyok gyors változásaihoz nehezebben símuló útján esetről-esetre való megalkotását”. Az 1.§ ezért kimondta, hogy a „kivételes hatalom időtartama a békeszerződés megerősítésétől számított egy évre meghosszabbíttatik”.

A háború nemzetközi jogi befejeződését az 1920. június 4-én megkötött trianoni békeszerződés jelentette, amelyet megerősítő okiratai jegyzőkönyvének 1921. július 26-i letételét követően a 31-én kihirdetett XXXIII.tc. cikkelyezett be.

Mivel a béketárgyalások során már lehetett tudni az ország megállapítandó határait, így a román csapatok 1920. február-márciusi kivonulásával a Tiszántúlon helyreállt a magyar főhatalom. A békeszerződés megkötése után csak Pécs, Baja és Szeged környéke maradt megszállás alatt 1921. augusztus 22-ig, amikor innen is eltávoztak a szerb csapatok.

A felszabadult területeken a közrend és közbiztonság helyreállítása és fenntartása céljából a kormány átmenetileg rögtönbíráskodást rendelt el a legsúlyosabb bűncselekményekre.⁷⁷⁶

A magyar hatalom helyreállítását jellemzi a pécsi királyi ügyész jelentése, mely szerint a „nemzeti hadsereg bevonulásával egyidejűleg bevonult az egész államrendőrség a megfelelő tiszti karral; az összes csendőrörsök”. Ezek „lázasan tevékenységgel fogtak munkába, részben a megszállás folytán, s azzal kapcsolatban felmerült politikai természetű bűncselekmények ...

---

⁷⁷⁶ 1920. február 6-i 1300.IME a rögtönbíráskodás kihirdetéséről a debreceni, nyíregyházi, gyulai törvényszékek, 1920. április 8-i 4022.IME a nagyváradi és a szabadkai törvényszékek megszálló csapatok által kiürített, 1921. augusztus 16-i 18359.IM rendelet a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság hadereje által kiürített területekre IK 1920/2. 102.o., uo. 4. 308.o., uo. 1921/8. 641.o.

kinyomozása, részben a megszállás alatt elkövetett egyéb bűncselekmények kiderítésére, s rendkívüli számban zúdították be a majdnem kivétel nélkül foglyos ügyeket ... Ezen munkahalmaz mellett feléledtek a háború s a megszállás tartama alatt felfüggesztett vagy elintézhetetlen ügyek ... Ezt a rengeteg munkatorlódást kellett volna az ügyészség személyzetének leküzdeni”.⁷⁷⁷

A békeszerződés szerinti 93073 km²-nyi és 7,99 millió lakosságú államterületen az igazságügyi szervek illetékességi területét részben újra kellett szabályozni, melyet általánosságban az 1920. augusztus 10-én kiadott 6930.ME rendelet tett meg. Ennek 1.§-a szerint, ha valamely bíróság megszállás miatt nem működhetett, akkor területére az igazságügyminiszter a „hasonló hatáskörű szomszédos bíróságok bármelyikének bírói hatóságát kiterjesztheti”. A 2.§-ban pedig felhatalmazást kapott az igazságügyminiszter arra, hogy valamely terület szükségleteire figyelemmel bírósági kirendeltséget állíthasson fel.⁷⁷⁸

E döntés végrehajtására kerültek kiadásra 1920. november 22-én a 34500. és a 46588.IM rendeletek, amelyek a határon kívül került ítélőtáblai székhelyekhez tartozott miskolci és **sátoraljaújhelyi** törvényszékeket a debreceni, míg Gyulát a szegedi ítélőtáblához csatolta. Az egyelőre szerb megszállás alatt maradt Pécs helyett a kaposvári, nagykanizsai és szekszárdi törvényszékek - a korábban kijelölt Győrtől elvéve - a budapesti ítélőtáblához kerültek.⁷⁷⁹

Pécs felszabadulása után helyreállt a rend, és az eredetileg odatartozott három törvényszék 1921. szeptember 11-től a 47304.IM.IV. rendelettel ismét az itteni ítélőtáblához került vissza. Sőt, az illetékességi területe az 1921. augusztus 30-án kiadott 45200.IM rendelet alapján még növekedett is, mert a megszállásig Szegedhez tartozott bajai és bácsalmási járásbírói területet a szekszárdi törvényszéknek alárendelve idecsatolták.⁷⁸⁰

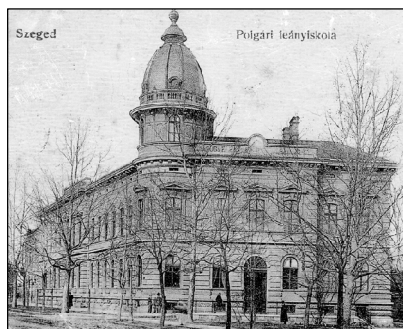
⁷⁷⁷ Pécsi Ü. 1921.El.18.A/21. MOL K.579. 561.cs.

⁷⁷⁸ RT 1920 400.o.

⁷⁷⁹ IK 1920/11. 727, 739.o.

⁷⁸⁰ Pécsi Főü. 468/1922. fü. MOL K. 579. 561.cs.; RT 1921 812.o.

együtt.⁷⁸¹

A rendezés után a trianoni államterületen 5 főügyészség és 23 ügyészség tevékenykedett. Azonban a beosztás egyenetlen volt, mert míg a budapesti főügyészséghez 8, Győrhöz 5, Pécshez és Debrecenhez 4-4, addig **Szeged**hez csupán 2 ügyészség tartozott. Az utóbbi egy lényegesen kisebb volt iskolai épületbe is költözött az ítélőtáblával

A Duna-Tisza közti területnek a szekszárdi törvényszékhez csatolása azonban nem bizonyult jó megoldásnak, ezért az 1922. augusztus 30-án kiadott 44100.IM rendelet október 1-jével Baján törvényszéki és ügyészségi kirendeltséget állított fel.⁷⁸²

Az igazságügyi szervezésben addig ismeretlen egység illetékessége a korábban a zombori törvényszékhez tartozott bajai és bácsalmási járásbíróságok, továbbá Szabadka megmaradt területére terjedt ki. A kirendeltség a 4.§ szerint minden törvényszéki hatáskörbe tartozó ügyben eljárhatott, az esküdtbíróági és a fegyelmi ügyek kivételével.

A bajai kirendeltség a szekszárdi ügyészséghez tartozott, ténylegesen azonban ennek alárendelve nem volt, az részére utasításokat nem adhatott. A kirendeltség közvetlenül a pécsi főügyészhez terjesztette fel jelentéseit, irányítást és utasítást attól kapott. Csupán az fejezte ki Szekszárdhoz tartozását, hogy a kirendeltség a főügyészhez tett jelentéseit megküldte ide is.

A kirendeltség működése nagy nehézségekkel indult, mivel csak egy szekszárdi ügyész került ide áthelyezésre, de rajta kívül „sem a fogalmazó, sem a kezelői személyzet közül senki sem volt kinevezve”. A járásbíróság elnöke átengedett ideiglenes szolgálattételre egy kezelőt. Egyedül azonban „képtelen lévén az administrációt és a leírásokat is elvégezni, a helyzet teljes felborítását kikerülendő, a pécsi kir. ügyészségtől két megbízható, rövidebb időre elítélt jó írású letartóztatottat” küldött ki a főügyész. A kirendeltség hatalmas ügyérkezéssel kezdte meg tevékenységét: a területre addig ideiglenesen illetékes szekszárdi és kalocsai

⁷⁸¹ Budapest: Budapest, Pestvidék, Balassagyarmat, Eger, Kalocsa, Kecskemét, Szolnok, Székesfehérvár; Győr: Győr, Sopron, Szombathely, Veszprém, Zalaegerszeg; Pécs: Pécs, Szekszárd, Kaposvár, Nagykanizsa; Szeged: Szeged, Gyula; Debrecen: Debrecen, Nyíregyháza, Miskolc, Sátoraljaújhely

⁷⁸² IK 1922/8. 462.o.

ügyészségek 600 feljelentést, nyomozást, vizsgálatot tettek át, és további 1107 feljelentés érkezett.⁷⁸³

*

Noha ezen időszak az eredeti állapotok helyreállítására irányult, az újítás gondolata is felbukkant. Az akkoriban kúriai bíró, Mendelényi László az új szaklap, a Magyar Jogi Szemle hasábjain tette közzé elgondolásait egy új igazságügyi szerkezet létrehozásáról.⁷⁸⁴

Az ítélőtáblák megszüntetésével háromszintű bírósági szervezet kialakítását javasolta, melynek keretében szükségesnek tartotta a Koronaügyészség bekapcsolását az egységes ügyészségbe. Elgondolása szerint a legfőbb államügyész felügyelete alatt működnenek a törvényszékek melletti ügyészségek, amelyeket méretüktől függően főügyészek vagy helyettesek vezetnek. E megoldással kiköszöbölődne az az „anomália”, hogy az ügyészségek a legfőbb ügyészi szerv kikapcsolásával közvetlenül az igazságügyminiszternek vannak alárendelve. A megszüntetendő főügyészségek személyzetét a szerző részint a „tetemesen megnagyobbodott hatáskörű legfőbb államügyészségnél”, másrészt az ügyészségek vezetőiként kívánta elhelyezni. A kormányzat utasítási jogát pedig kizárólag politikai ügyekben tartotta elképzelhetőnek, azzal, hogy azt a miniszter csak a legfőbb ügyész útján gyakorolhatná. A számos újító gondolatot tartalmazó írás a jogfolytonosság helyreállítása során visszhangot nem keltett.

*

A hatalmi viszonyok tisztultával a kormányzat megoldást keresett az igazságügyi szolgálatban állók javadalmazásának rendezésére is.

Az elmúlt évek rendkívüli viszonyai között számos tételből állt össze a javadalmazás: fizetésből, pótlékokból (személyi, átmeneti, külön, családi), segélyekből (háborús, drágasági) és lakpénzből.⁷⁸⁵

---

⁷⁸³ Pécsi Főü. 190/1923.fü. MOL K.579. 561.cs.

⁷⁸⁴ Mendelényi László: Tanulságok 46.o. Magyar Jogi Szemle (MJSz) 1920/1.

⁷⁸⁵ Bp. Főü. 43/1920.fü. BKML VII.16. 491.d.

Azonban az áruhiány és rendkívül gyors pénzromlás (1919 februárjától egy év alatt a közszükségleti cikkek árai kb. 1000%-kal emelkedtek) miatt a javadalmazás elértéktelenedett, így a „tisztviselői fizetések a háború előtti helyzettel szemben ma csak 1/20-ot érnek; s ha közben a fizetések a régiak 4-5-szörösére emelkedtek, ez annyit jelent, mintha a valóságban ... a régi állagnak 1/4 vagy 1/5-ére szállottak volna le ... Ez a gyökere a tisztviselői s így a bírói és ügyészi kar nyomorának”.⁷⁸⁶

Az általános elszegényedés különösen súlyosan érintette az addigi egzisztenciájuktól teljesen megfosztott menekülteket, akik helyzete ellehetetlenült. Az OBÜE 1920 nyarán tartott közgyűlésén ezért a „panaszok áradatát, a nélkülönzések tengernyi sokaságát kellett végig hallgatni a megszállott területekről menekülő kartársaktól, akik csalódtak abban, hogy a megcsonkított állam eltartásukat biztosítja”.⁷⁸⁷

Ferdinandy Gyula igazságügyminiszter 1920. június 15-i nemzetgyűlési felszólalásában el is ismerte, hogy a „közszolgálati organizmusnak az a része, amely a magyar bírákból és ügyészekből alaku”l, rendkívül nyomorúságos viszonyok között él. Ezért ennek orvoslására a kormány június 20-án benyújtotta a „A királyi ítélőbírák és a királyi ügyészek illetményéről” szóló törvényjavaslatot.⁷⁸⁸

Az általános indokolás kiemelte, hogy az a „nagy és nehéz feladatot, mely általában, de különösen most, a közelmúltban pusztulásra kárhoztatott jogrend helyreállításánál és a jogbiztonságnak újból való megszilárdításánál a bíróságokra hárul, csak erkölcsileg és anyagilag független és így minden befolyástól ment bírói kar oldhatja meg”. Szükségesnek tartotta az 1871:XXXII.tc. szerinti önálló jogállás visszaállítását, mivel „ezt a külön státust szüntette meg az 1893:IV.tc., ami visszaesést jelent a korábbi jogállapotokkal szemben”. A javadalmazásra leszögezte, hogy a „jelenlegi súlyos gazdasági helyzetben, az árviszonyok szertelen hullámvásai kötött teljesen kielégítő megoldást nem nyújthat. Éppen azért azt a módot választotta, hogy egyrészt az illetmények megállapítását külön táblázatba foglalta, amely a rendszer érintése nélkül bármikor megváltoztatható, másrészt fenntartotta az

⁷⁸⁶ Gündisch Guido: A bírói kar anyagi helyzetéről I.o. Magyar Jogélet 1920/15.

⁷⁸⁷ Az Országos Bírói és Ügyészi Egyesület közgyűlése 103.o. JK 1920/13.

⁷⁸⁸ Ngy. 1920 napló 3.k. 361.o.; uo. ir. 3.k. 204-217.o. 1920

ítélőbírák és az ügyészek igényét mindazokra a pótlékokra, segélyekre és egyéb mellékilletményekre, amelyekben az állami tisztviselők általában részesülnek”.

A javaslattal egyetértő nemzetgyűlési Igazságügyi Bizottság augusztus 3-i jelentésében hangsúlyozta, azzal, hogy a „bíróságot kiemeltük az egyéb közigazgatási tisztviselők sorából, megteremtettük a külön bírói és ügyészi státust, csak évtizedes mulasztást hoztunk helyre”. A jelentés szerint ugyan nem oldódott meg a „nyomorral hősiesen küzdő, hazafias bírák és ügyészek megélhetésének súlyos kérdése”, a javaslat mégis „lényeges könnyítéseket vélt elérni, ... s a külön státus intézményes kiépítésével erkölcsi tekintetben honorálta ezen kiváló testületet”.⁷⁸⁹

Az augusztus 12-14-én folytatott vitában a javaslat támogatást nyert.⁷⁹⁰

A jellemző képviselői felszólalás szerint „akármennyire ki vagyunk fosztva mindenünkből, találni kell az állam pénzügyi igazgatásának módot arra, hogy bírói kar megfelelő módon legyen dotálva ... Úgy kell berendezni a bírák életét, fizetését, hogy azok nyugodtan, minden melléktekintet nélkül, anyagi gondoktól mentesen tudják szolgálni ... a magyar nemzet reorganizációját”. **Tomcsányi Vilmos** igazságügyminiszter tárgyalást lezáró hozzászólása szerint azonban a jogos igények ellenére a javadalmazás mértékében a „kormány odáig nem mehet el - az a lehetőség határain túlmegy -, hogy a bírákat és ügyészeket olyan helyzetbe juttassa, hogy a mai nehéz viszonyok között is teljesen gond nélkül élhessenek”.

Az augusztus 16-án elfogadott javaslat szeptember 4-én, mint az 1920:XX.tc. nyert kihirdetést azzal, hogy rendelkezéseit július 1-től kell alkalmazni. „A királyi ítélőbírák és a királyi ügyészek státusáról” szóló szabályozás gyakorlatilag megismételte az 1919:XXVII. néptörvény rendelkezéseit. Az 1-2.§ önálló javadalmazási rendszert állított fel, és megállapította, hogy a bírának és ügyésznek joguk van fizetésre, lakáspénzre, valamint mindazon „pótlékokra, segélyekre és egyéb mellékilletményekre, amelyekben az állami

---

⁷⁸⁹ uo. 370-371.o.

⁷⁹⁰ uo. napló 4.k. 406-430.o. 1920

tisztviselők általában részesülnek, továbbá ... külön képesítési pótlékra”. (A 17.§ szerint vizsgálóbírák és az első fokú ügyészek működési pótlékban is részesültek).

A törvény hat fizetési csoportot határozott meg: pl. I. törvényszéki és járásbíró, ügyész, II. ítélőtáblai bíró, törvényszéki tanácselnök, főügyész-helyettes, járásbírószági és ügyészségi elnök, alelnök, III. kúriai bíró, ítélőtáblai tanácselnök, törvényszéki elnök, főügyész, koronaügyész-helyettes, közigazgatási bíró, IV. kúriai tanácselnök, ítélőtáblai elnök, a budapesti főügyész, V. a budapesti ítélőtábla elnöke, a koronaügyész, VI. a Kúria és a Közigazgatási Bíróság elnökei. Az 5.§ az egyes fizetési csoportokon belül (V-VI. kivételével) fokozatokat állapított meg. A kinevezés a csoport legalsó fokozatára szolgált, míg az előlépésre három évente került sor. A 7.§ lehetőséget adott a várakozási idő külön határozattal egy évvel történő megrövidítésére, mivel ez az „automatikus előlépés ambíciót csökkenthető hatásának enyhítésére szolgál és különösen alkalmas a rendkívüli értékű tevékenység jutalmazására”.

A végrehajtást a 41000/1921.IM rendelet szolgálta, amely szerint a rövidítést annak javára lehetett alkalmazni, aki az „átlagos mértéken messze felülemelkedő munkát teljesített”. A feltétel megállapítása a minősítésre jogosult feladata volt, aki indokolt véleményét minden év április 1-jéig az igazságügyminiszter elé terjesztette. A kedvezményben csupán az I. és II. fizetési csoportba tartozók 10%-a részesülhetett.⁷⁹¹

A törvény tényleges végrehajtására csak 1921 őszén került sor, amikor a kormányzó döntött a kinevezésekről és címadohányozásokról, melynek során újraszorolásra került a teljes bírói, ügyészi kar.⁷⁹²

Az új szabályozás nem nyert elismerést, mivel az „csupán a törzsfizetéseket emelte jelentékenyebben, az összjövedelmeket csak jelentéktelenül ... Ezen rendezés után is csak az a helyzet, hogy a bíró és ügyész nem élhet meg javadalmazásából”. Bírálat alá kerültek az alelnöki kinevezések, mivel „sokan vannak, jóval többen, mint amennyit pl. a kir. ügyészség monokratikus szervezete elbírt”. Az „igazgatásban részt nem vevő, továbbra is előadóként szereplő alelnökök tömege” felesleges, hiszen belőlük soha nem lehet elnök. Az elnevezés is ellentmondásos, hiszen „milyen tanácsban elnököl az ügyészség vezetője?” A végső

---

⁷⁹¹ IK 1921/7. 497-498.o.

⁷⁹² uo. 1921/10. 741-742.o.

megállapítás szerint a „bírói és ügyészi kar kevesebb címmel is beérné, ha több megélhetési valószínűséget remélne”.⁷⁹³

A javadalmazás elégtelensége miatt - amely alapvetően a folyamatos pénzromlásból fakadt - az OBÜE sürgette a törvény módosítását: így javasolta a fizetési fokozatokban töltendő várakozási idő rövidítését, az ebben részesülhetők arányának 50%-os megállapítását, a mellékkilmetények (pl. napidíj) más állami tisztviselőktől önálló megállapítását.⁷⁹⁴

*

A kormányzat más juttatásokkal is gondoskodni kívánt az állami szolgálatban állókról. Így az 1921:XLVI.tc. 1.§ (7) bekezdése felhatalmazta a kormányt, hogy az állami tisztviselők (nyugdíjasok, családtagok) részére gyógykezelési költségeik fedezésére a népjóléti és munkaügyi miniszter kezelése alá tartozó Országos Tisztviselői Betegsegélyezési Alapot (OTBA) létesítsen. Ennek fedezetét a költségvetés, továbbá a jogosultak készpénzben kapott járandóságainak 2%-át kitevő járulék biztosította. A kormány 1921.október 23-i ülésén foglalkozott az alap létesítésével, és felhívta a minisztert az állami tisztviselők gyógykezelésére vonatkozó rendelet kibocsátására. Ennek megfelelően az OTBA a 40000/1923.NMM rendelet alapján június 1-jén meg is kezdte működését.⁷⁹⁵

*

A társadalmi konszolidációt kívánta szolgálni az a jogalkotás, amely különböző magatartásokat bűncselekménnyé nyilvánított, illetve a büntetőeljárást egyszerűsítette. Az új szabályozás szükségességét a zaklatott társadalmi, gazdasági viszonyokból fakadt bűnözés, az állami bevételek forrásainak zavarai, a folyamatos pénzromlás, az ezeket előidéző vagy fokozó magatartásokkal szembeni fellépés indokolta.

A kodifikáció közvetlen hatást gyakorolt az ügyészség tevékenységére, növelve feladatait, bővítve hatáskörét. Tapasztalataik alapján az ügyészi szervek is szükségesnek tartották a

---

⁷⁹³ Sowix: A kir. ítéldbírák és kir. ügyészek statusáról 144.o. JK 1920/18., A tömegkinevezés 151.o. uo. 1921/19.

⁷⁹⁴ A bírói és ügyészi státustörvény reformja 95.o. JK 1922/11.

⁷⁹⁵ MT-CD, RT 1923 830.o.

megváltozott viszonyokhoz idomuló jogalkotást. Az infláció büntetőjogi következményeként indokoltnak vélték a vagyon elleni bűncselekmények értékhatárának felemelését, mivel „nagyobb és állandóbb teherrel fenyeget az értékelkedések folytán a lopásoknak az értékre való tekintettel törvényszéki hatáskörbe tartozó nagy esetköré”, hiszen a pénzromlás miatt „egy libának ellopása, néhány kilogramm búzának vagy lisztnek elsikkasztása” e bíróságra tartozó bűncselekményt képezett.⁷⁹⁶ (Az értékhatár felemelését az 1921:XXVIII.tc. meg is tette.)

A jogalkotások alapvető okát hűen világítja meg „Az árdragító visszaélésekről” szóló 1920:XV.tc. általános indokolása, amely szerint a „háború szerencsétlen kimenetele után kitört forradalmak, s az ellenséges megszállás ... gazdasági életünket rendes menetéből teljesen kilendítették és normális rendjéhez való visszatérése elé egyelőre leküzdhetetlen akadályokat állítottak”. Ilyen körülmények között is azonban „a büntető rendelkezéseknek nem lehet hivatásuk, hogy a gazdasági élet bajait orvosolják; ... kizárólag azok ellen az erkölcsileg is elítélendő bűnös visszaélések ellen fordulnak, amelyek gazdasági életünk hiányait ... bűnösen fokozzák”.

Az e törvény végrehajtására 1920. július 21-én kiadott 5950.ME rendelet alapján a törvényszékeknél és nagyobb járásbíróságoknál uzsorabíróság került felállításra, amely mellett a közvádloi feladatokat a főügyész által kijelölt ügyész látta el. A 15.§ az ilyen ügyekben a nyomozást és vizsgálatot kizárta. Az eljárás során az ügyész a vizsgálóbíró megillető jogkört gyakorolta, intézkedései ellen - az előzetes letartóztatás kivételével - jogorvoslatnak helye nem volt. Mihelyt a tényállást „kellően felderítve” látta, vádindítványt nyújtott be a bírósághoz, amely ellen kifogással élni nem lehetett. Az eljárások nagy száma miatt azonban a 41508/1922.IM rendelet utasította az ügyészségeket, hogy a „jelentéktelen és a közre kihatással nem bíró apróbb árdragítási ügyek megszüntetése mellett ... azokra az ügyekre fordítsanak nagyobb gondot, amelyek a közrendnek nagyobb megrázkódtatását vonták maguk után”, s ezekben igyekezzenek a „törvény szigorúságát alkalmaztatni”.⁷⁹⁷

Az állami bevételek fokozása, behajtása és védelme érdekében több rendelkezés született, melyek közül „A több egyenesadóra és a közadók kezelésére vonatkozó törvényes

---

⁷⁹⁶ Kaposvári Ü. 1921.E.35/1.; Pécsi Főü. 190/1923.fü. MOL K.579. 561.cs.

⁷⁹⁷ RT 1920 327.o., Pécsi Főü. 190/1923.fü. MOL K.579. 561.cs.

rendelkezések módosításáról és kiegészítéséről” szóló 1920:XXIII.tc. 105.§-a új jogkört adott az ügyészségnek. A pénzügyigazgatóság bárkit személyes megjelenésre kötelezhetett azért, hogy adóügyében felvilágosítást adjon vagy vallomást tegyen. Ha viszont valaki ismételt szabályszerű idézés dacára sem tett eleget kötelezettségének, az igazgatóságnak (adófelügyelőnek) jogában állt a királyi ügyészhez fordulni a Bp. 131.§-a szerinti elővezető parancs „kieszközlése” végett.

A bevételek biztosítása érdekében - az addigi kihágási szabályozással szemben - az 1920:XXXII.tc. az államkincstár megkárosítására irányuló magatartásokat, mint adócsalást, büntette és vétséggé nyilvánította. Az eljárásokra a Bp. volt az irányadó. Adócsalási ügyben az törvényszék járt el, amelynek területén a veszélyeztetett adó- vagy egyéb köztartozás megállapítására, beszedésére jogosított pénzügyigazgatóság székhelye volt. Ez általában egybeesett a törvényszékekével. A 12.§ szerint az ügyészség az adócsalás miatti feljelentést az illetékes pénzügyigazgatóságnak (adófelügyelőnek, központi díj- és illetékkiszabási hivatalnak) küldte meg a nyomozás teljesítésére.⁷⁹⁸

Új szabályozást jelentett a nemzeti valuta és az állam pénzügyi érdekeinek védelme érdekében „A fizetési eszközökkel elkövetett visszaélésekről” szóló 1922:XXVI.tc. is. Az ennek hatálya alá eső büntettek és vétségek a budapesti büntető törvényszéknél szervezett uzorabíróság kizárólagos illetékességébe tartoztak. Az eljárás során a királyi ügyészséget szakkérdésben a pénzügyminiszter megbízottja támogatta. E törvény eredményeként a Budapesti Királyi Ügyészségen külön osztály került felállításra a valutaügyekben való eljárásra.⁷⁹⁹

Új törvények születtek a társadalmi rend védelmére, továbbá a hatásosnak és olcsóbbnak tartott büntetés alkalmazására is.

---

⁷⁹⁸ A trianoni területen 22 pénzügyigazgatóság (Bp., Bpvidék, Balassagyarmat, Debrecen, Eger, Győr, Gyula, Kaposvár, Komáromújváros, Makó, Miskolc, Nyíregyháza, Pécs, Sátoraljaújhely, Sopron, Szeged, Székesfehérvár, Szekszárd, Szolnok, Szombathely, Veszprém, Zalaegerszeg) és 2 kirendeltség (Baja, Kecskemét) működött, Névtár 1927 91-103.o.

⁷⁹⁹ 1611/1937.IM.IV. FL VII.17.a. 1.d.

A háború utáni eseményekre, a forradalmakra reagálva hangsúlyosan került elő az államhatalom fokozott oltalmának igénye, melynek „Az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről” szóló 1921:III.tc. (Ávt.) tett eleget. Megalkotására indokolása szerint azért került sor, mert a „háború elvesztését követő idők szomorú eseményei beigazolták, hogy gondoskodnunk kell oly jogszabályokról, amelyek alkalmasak arra, hogy a jelen kor felforgató eszméitől félrevezetett elemeket visszariasszák az állam és társadalom fennálló törvényes rendjének jogellenes megtámadásától”. Mivel a Csemegi-kódex szabályai nem mindenben feleltek meg az „újabb kor megváltozott követelményeinek”, ezért az új tényállások hiányokat kívántak pótolni azért, hogy az államrendet a „jogellenes úton haladó bármiféle felforgató törekvéssel szemben kellő védelemben” részesítsék. A 12.§ az e bűncselekmények miatti eljárást az ítéletábrák székhelyei szerinti törvényszékekhez utalta, megnövelve az ottani ügyészségek feladatait. A terhelt távolléte a vád alá helyezést, a tárgyalást és az ítélethozatalt nem gátolta.

A bűnözés megtörését kívánta szolgálni „A vagyon, az erkölcsiség és a személyiség hatályosabb büntetőjogi védelméről” szóló 1920:XXVI.tc., mivel a „törvénytisztelet csökkenése és a bűncselekmények elszaporodása mind fenyegetőbb méreteket” öltött. Indokolása szerint a rögtönbíráskodáson túl szükségessé vált olyan törvényhozási intézkedés is, amelynek „segélyével feldúlt viszonyaink helyreállítását, s a társadalmi és jogrend konszolidációjának folyamatát siettetni, és a ma még sajnosan nélkülözött egyensúly állapotot megvalósítani lehet”.

Ezért a személy és vagyonbiztonságot, valamint a közellátást súlyosan veszélyeztető cselekményeknél az 1.§ lehetővé tette botbüntetést kiszabását, pl. a szemérem, az élet elleni bűntettek, a lopás, rablás, zsarolás, orgazdaság, csalás, az árdrágító visszaélés bűntettei, az uzsora vétségének eseteiben. Az indokolás kihangsúlyozta, hogy ez a szankció a „szabadságvesztésbüntetést is nélkülözhetővé teszi, és ehhez képest az ezidő szerint túlsúlyolt büntető intézeteink további megterhelésének elkerülésére is alkalmas”. A 4.§ szerint a botozást a bíróság és az ügyészség képviselője, s a hatósági orvos jelenlétében, a kijelölt fogházor a nyilvánosság kizárásával hajtotta végre. (A 36300/1920.IM rendelet szerint az ütések a deresen fekvő elítéltnak „csupán alsónadrággal és inggel borított ülő részét”

érhették.⁸⁰⁰⁾ Az 1920. szeptember 29-én kihirdetett törvény hatálya az azonnali életbelépésétől számított egy évre szólt.

*

A rendkívüli idők megkövetelték a büntető igazságszolgáltatás egyszerűsítését, amelyet az 1921:XXIX.tc. tett meg. Ez az addigi hazai eljárási elvektől és megoldásoktól eltérő új intézményeket vezetett be, megnövelve az ügyészség jogkörét. Az általános indokolása megállapította, hogy az igazságszolgáltatás „mai állapotában a gyors és hatályos megtorlás követelményeinek kielégítő mértékben eleget tenni nem képes. Általános a panasz, hogy a büntető bíróságok túl vannak terhelve, s emiatt a bűncselekmények megtorlása nem történhetik azzal a gyorsasággal, amely szükséges ahhoz, hogy a büntetés a bűncselekmény nyomon kövesse”. Ezért a „per menetét kell a kisebb jelentőségű, de tömegesen előforduló ügyekben egyszerűbbé, kevesebb szakból állóvá és ezzel gyorsabbá tenni”.

E célt a törvény az előkészítő eljárás megrövidítésével és az egyesbíráskodás kiterjesztésével kívánta elérni. Az 5.§ ezért feljogosította az ügyészséget a nyomozás teljesítésére, melynek során tett intézkedései ellen a törvényszék vádtanácsához lehetett előterjesztéssel élni. Az indokolás szerint így a vádhatóság közvetlen eljárásával szerezheti meg azt az ismeretet, amely „nélkül a vádemelés kérdésében megnyugvással határozni nem tud”. Azok a tapasztalatok, amelyek a gyorsított eljárások során felmerültek, ezt a felfogást megerősítették. Így ezen szabályok általánosítása szükséges, másrésről a „közvetlen nyomozó tevékenység ellen komoly panasz nem merült fel”. Azonban a királyi ügyészség „ily tevékenysége egyéb feladatai mellett csak kivételes lehet”, mert „személyzetének oly mértékű szaporítása, amely mellett minden nyomozást a ... tagjai teljesíthetnének, leküzdhetetlen pénzügyi nehézségekbe ütköznék, de nem is volna szükséges.”

Az indoklás szerint a nyomozások nagy részét végző rendőri szervekkel kapcsolatban szükséges, hogy az „ügyészség irányító jogköre minél teljesebb mértékben érvényesüljön”. Ha nő a befolyása a nyomozásokra, megnyílik a lehetősége annak is, hogy az ügyész „kellő időben érvényesíthesse azokat a szempontokat, amelyeket adott esetben a vád emelésénél

---

⁸⁰⁰ IK 1920/10. 659.o.

irányadóknak tart”. Így ennek eredményeként el lehet kerülni a nyomozásoknak az előkészítő eljárás elhúzódását eredményező gyakori kiegészítését is.

A 6.§ a legalitási elvet áttörve utat nyitott az opportunitás érvényesülésének. Ha az eljárás kizárólag a 2.§-ban meghatározott, a törvény életbelépése előtt elkövetett bűncselekmények (testi sértés, lopás, sikkasztás, csalás büntettei, ezekkel kapcsolatos orgazdaság, illetve bűnpártolás) miatt folyt, akkor az ügyész főügyészi hozzájárulással a nyomozást akkor is megszüntethette, ha „meggyőződése szerint a cselekmény igen csekély jelentőségű, a közérdeket számbavehetően nem sérti, és a terhelt egyénisége s életviszonyai, különösen pedig a bűncselekménnyel okozott sérelem jóvátételére irányuló törekvése alapot nyújtanak arra a reményre, hogy az eljárás megszüntetése a terheltet újabb bűncselekmény elkövetésére ösztönözni nem fogja”.

Az opportunitás lehetőségét az indoklás azzal magyarázta, hogy enélkül az ügyészség helyzete csak igen kis mértékben javulna. Így módot kellett adni arra, hogy az ügyészség „akkor is mellőzhesse a vádemelést, amikor azt a közérdek nem okvetlenül kívánja. Csak ily módon látszik elérhetőnek, hogy az oly régi ügyek tömegétől, amelyek a közérdeket számbavehetően nem sértik, a büntető igazságszolgáltatás szervei körülményesebb eljárás nélkül megszabaduljanak és munkaerejüket a jelentős bűnügyek gyors elintézésére fordíthassák”. Arra nézve, hogy valamely bűncselekmény a „közérdeket mikor érinti számbavehetően, általános elv fel nem állítható”. Így az „eset körülményeihez képest lehet csak megállapítani, vajjon a megtorlás elmaradása milyen hatást gyakorolna a társadalom érdekeire és a közfelfogásra”. De azért, hogy az opportunitás alkalmazása a „legnagyobb körültekintéssel, a lényeges szempontok minden irányú mérlegelésével és a közérdeknek teljes megóvásával történjék”, szükséges a főügyészi hozzájárulás kikötése.

A 8.§ a gyors eljárást kívánta biztosítani azzal, hogy „tettenkapás” esetén az ügyészség a terheltet nyomozás nélkül, vádirat mellőzésével, három napon belül a törvényszék elé állíthatta tárgyalás végett. Ily esetben a tanúk, szakértők megidézéséről, elővezetéséről az ügyész gondoskodott, a főtárgyaláson pedig a vádat szóban terjesztette elő.

Vádemelés esetén a 2.§ szerint a törvényszék egyesbírósként járt el, ha a vád tárgya a fent említett bűncselekmény elkövetése volt. Ilyen ügyekben a vádiratnak csak a Bp. 255.§ 1-2. pontjaiban megjelölt adatokat (terhelt neve, annak megjelölésével, hogy fogva van-e, és a vád

tárgyává tett bűncselekmény megjelölését) kellett tartalmaznia. A 10.§ a vádirat elleni kifogást kizárta. A 12.§ lehetőséget adott a tárgyalásnak a törvényszék székhelyén kívüli megtartására, ha ezzel - a közlekedési viszonyokra, a kitűzendő ügyek vagy a megidézendők nagy számára, illetve más fontos körülményre tekintettel - a bűnügyi költséget, s a megidézettek idővesztését lényegesen lehetett csökkenteni.

Az 1921. július 15-én kihirdetett törvény hatálya eredetileg három évre szólt. A kedvező tapasztalatokra figyelemmel azonban az 1924:XVII.tc. 6.§-a az alkalmazhatóságát meghosszabbította. (A törvény hatását később az 1928:X.tc. indokolása akként méltatta, hogy az „1921:XXIX.tc-nek a bűnvádi eljárást egyszerűsítő és gyorsító rendelkezései megszüntették azt a szomorú állapotot, amelybe az első fokú büntető bíróságok kerültek a háború, a forradalmak és az azokat követő rendkívüli viszonyok következtében”). Az ügyészség számára azonban az előnyökön túl az alkalmazás terhet is jelentett, mivel a székhelyen kívüli és a megnövekedett számú, egyes bírák által tartott tárgyalásokon el kellett látni a vádképviselést.⁸⁰¹

*

A rendkívüli körülmények miatt évekig szünetelt, illetve akadozott statisztikai adatszolgáltatás 1921-ben vált ismét teljessé. Ebben az évben, majd 1922-ben 67843, illetve 82385 törvényszéki hatáskörbe tartozó ügyben került sor nyomozásra. Ezek az eljárások az adott években 86760, illetve 122435 főt érintettek. A bűnügyek nagy többségét a lopások és testi sértések tették ki.⁸⁰²

Ehhez képest az utolsó békeévben, 1913-ban 120480 személlyel szemben indult eljárás törvényszéki hatáskörű bűnügyben. Figyelemmel arra, hogy a békeszerződéssel megcsonkított államterület lakossága kb. 60%-kal (az 1910. évi 18,2 millió helyett 1920-ban 7,9 millió fő volt a népesség) csökkent, ez a bűnözés hatalmas arányú növekedését jelentette. A kormányzat szerint a statisztika számai a kriminalitás „súlyos bizonyítékát” jelentették. A bűnözés alapvető okának a háború és az azt követő időszak válságaiból fakadt „erkölcsi

---

⁸⁰¹ Pécsi Főü. 468/1922.fü. MOL K.579. 561.cs.

⁸⁰² Jelentés 1919-1922 361.o.

romlást”, továbbá a „szomorú gazdasági helyzetet” tartották, amelynek javítása a következő évek feladatává vált.⁸⁰³

*

Az 1914-ben kezdődött viharos időszak jogi befejeződését az 5230/1922.ME rendelet jelentette, amely július 26-ával megszüntette a kivételes hatalmat.⁸⁰⁴

A háború és az azt követő forradalmi, ellenforradalmi zavarok megszűnésével, a politikai viszonyok megszilárdulásával, a magyar állam nemzetközi helyzetének rendezésével, a megtorlások befejeződésével, a jogrendszer alakításával a társadalom, s intézményei konszolidálódtak.

---

⁸⁰³ uo. 1913 C. 338.o., uo. 1919-1922 361-362.o.

⁸⁰⁴ RT 1922 174.o.

X. Az 1920-30-as évek

A konszolidációt követő másfél évtizedben változásokra került sor az igazságügyi szervezet és a szolgálat szabályaiban, s a királyi ügyészség működését meghatározó anyagi és eljárási jogi rendelkezések is jelentősen megváltoztak.

A békeszerződéssel kialakult állapot rendezését az igazságszolgáltatást illetően a 8300/1923.ME rendelet végezte el, melynek 19.§-a szerint az ország területén kívülre került ügyészség, bíróság előtt indult eljárás folytatására, s büntetés végrehajtására az a belföldi szerv vált jogosulttá, amelynek területén a terhelt lakott, tartózkodott vagy ahol kézre került. A korábban kiadott 6930/1920.ME rendelet szabályait pedig a polgári eljárás módosításával foglalkozó 1925.VIII.tc. 33.§-a foglalta törvénybe, mivel felhatalmazta a kormányt arra, hogy a szükséghez képest ideiglenesen bírósági, ügyészségi kirendeltséget állíthasson fel.⁸⁰⁵

A trianoni területen aránytalan volt az igazságügyi szervek beosztása. A budapesti ítélőtáblához tartozott a törvényszékek harmada, s így egyenetlen volt az ügyeloszlás is: pl. 1926, 1931-ben a főügyészségi kerületek közül a budapestiben 54664, 60704, a debreceniben 13506, 14302, a győriben 8151, 8625, a pécsiben 9751, 9891, a szegediben pedig 10037, 9872 nyomozás anyaga érkezett. Budapestet terhelte a személyzet nagy részének adminisztrációja is.⁸⁰⁶

Ezért 1927-ben, majd 1932-ben is felmerült a kormányzatban a területrendezés kérdése. Az 1932-38 közötti igazságügyminiszter, **Lázár Andor** szerint az ügyek aránytalanságán túl az is indokolta volna e lépést, hogy a kisebb táblák kevesebb személyzetükkel „nem tudtak tökéletes szakszerűséget biztosítani az ítélkezésnek”. Az elgondolás szerint a törvényszékek közül Kecskemétnek a szegedi, míg Szolnoknak a debreceni kerülethez való csatolása jelentett volna megoldást.⁸⁰⁷

⁸⁰⁵ RT 1923 346.o.

⁸⁰⁶ Jelentés 1926 C) 270.o., uo. 1931 C) 313.o.

⁸⁰⁷ Lázár Andor: Visszaemlékezéseim 214.o. Bp. 1995

Azonban a megvalósítás elmaradt, mert az érintett területek ügyvédsége „rettenetesen felzúdult”, és az érintett városok is tiltakoztak. Az ellenzők közlekedési, kereskedelmi, pénzügyi érveket, a terület népességének érdekeit felhozó beadványokat intéztek a kormányhoz, az érdekelt vármegyei, városi, községi szerveket is tiltakozásra szólítva. Így Kecskemét törvényhatósági bizottságának álláspontja szerint az átcsatolás nemcsak igazságügyi, hanem „sok egyént, nagy területek lakosságát érdeklő közgazdasági kérdés”, megvalósítása „rendkívüli gazdasági hátrányokat” jelentene, ezért semmi nem indokolja a változtatást.⁸⁰⁸

1936-ban az IM ismét kísérletet tett a kérdés megoldására: a Pp. módosítása tervezetének 199.§-a szerint a kormány felhatalmazást kapott volna az ítélőtáblák területének rendeleti úton történő megváltoztatására. Az elgondolás elleni ügyvédi kamarai és települési tiltakozások miatt azonban e szabály megalkotására nem került sor.⁸⁰⁹

*

A korszakban gondot okozott az állam pénzügyi helyzete, amely rányomta bélyegét az egész társadalomra, különösen a költségvetési szervekre. Az 1920-as évek elején az „államháztartás és a közgazdaság helyzete a legváltságosabb képet mutatta. Az állami költségvetés nagymérvű hiányokat tüntetett fel és a fizetési mérleg súlyos deficitbe került”. E helyzetből a Nemzetek Szövetségével kötött megállapodás jelentett kiutat, amely célul tűzte ki az infláció megállítását, a pénz értékének megszilárdítását, önálló jegybank felállítását, az állami bevételek helyes megszabását és beszedését, s így az államháztartás egyensúlyának biztosítását. A megvalósítást a népszövetségi kölcsön segítette.⁸¹⁰

Az un. szanálás programját „Az államháztartás egyensúlyának helyreállításáról” szóló 1924:IV.tc. cikkelyezte be, amely a kiadások csökkentését és a bevételek növelését határozta meg. A törvény A) melléklet II. 2.1. pontja a kormány számára előírta, hogy a - bírákra és ügyészekre nem vonatkozó - 1923:XXXV.tc-ben már meghatározott létszámapasztáson felül

---

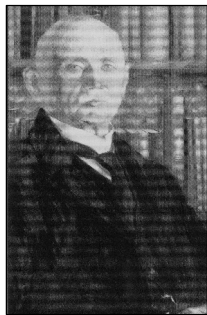
⁸⁰⁸ uo.; Kecskemét város törvényhatósági bizottságának 1927. november 24-i állásfoglalása „a kecskeméti kir. törvényszéknek a szegedi kir. ítélőtábla területe hatáskörébe tervezett csatolásával szemben”, Kecskemét város törvényhatósági bizottságának iratai 365/1927. közgyűlési jegyzőkönyv (jkv.) BKML IV. 1903/a

⁸⁰⁹ uo. 79/1936. közgyűlési jkv.

⁸¹⁰ Szentmiklóssy Géza: A magyar feltámadás lexikona 43-45.o. Bp. 1930

a közalkalmazottak létszámát 1926-ig tovább csökkentse. Ezt elsősorban az addigi üres, illetve azzá váló állások betöltésének mellőzésével kellett végrehajtani. Ha az apasztást így nem lehetett biztosítani, akkor az alkalmazottak elbocsátása volt a feladat. A bírakat és a ügyészeket illetően viszont a törvény kivételt tett, mivel őket csak kérelmükre lehetett elbocsátani. A 4. pont előírta a közalkalmazottak munkaidejének felemelését is. A végrehajtás eredményeként az ügyészek száma az 1923. évi 224-ről 1926-ra 198-ra, a kezelő személyzeté pedig 261-ről 199-re csökkent. Az apadás a következő években sem állt meg, 1936-ban már csak 170 ügyész szolgált.⁸¹¹

A közalkalmazottak számára a pénz értékének folyamatos romlása, és így jövedelmük állandó csökkenése rendkívüli megterhelést okozott, amit csak fokoztak a szanálási program intézkedései. A bírák és ügyészek számára különösen sérelmes volt az 5000/1924.ME rendelet, amely I/1. pontjával megszüntette a képesítési és egyéb pótlékokat. A 18.c. pont viszont továbbra is meghagyta a vizsgálóbírák és az ügyészek tisztii pótlékát.⁸¹²

Az intézkedés ellen 1925 májusában a legfőbb jogszolgáltató szervek vezetői - köztük **Vargha Ferenc** koronaügyész -, továbbá az OBÜE és a Közalkalmazottak Nemzeti Szövetsége emlékiratot intéztek a miniszterelnökhöz, az igazságügy- és a pénzügyminiszterekhez, mint a „bírói külön státusnak a lerontására” irányuló törekvéssel szemben. A memorandum szerint az 1920:XX.tc. megalkotásának célja az volt, hogy a bírakat és ügyészeket a „többi állami tisztviselőtől eltérő, anyagi és erkölcsi függetlenségüket megerősítő helyzetbe” juttassa. Így ez olyan „alkotmánybiztosítéki alapon nyugvó garanciális törvény, amely az 1924:IV.tc-re való hivatkozással kiadott rendeletek útján” nem változtatható meg.⁸¹³

A pénzügyi helyzet miatt az ilyen tiltakozások nem, de a szanálás eredményeként a gazdaság növekedése, s így a költségvetés kedvezővé válása lehetővé tette a közszolgálatban állók helyzetének javítását. Az ezt célzó 1925:XXIII.tc. indokolása szerint javadalmazásuk értéke csak a felét tette ki a háború előttinek, de most már átlagban 15%-kal emelhetővé váltak az illetmények. A törvényt a létszámviszonyok rendezéséről, az állami, stb. tisztviselőket

⁸¹¹ Jelentés 1923-25 C) 285.o., uo. 1926 C) 266.o., uo. 1936 C) 339.o.

⁸¹² RT 1924 12.o.

⁸¹³ w.r.: A bírói státus és a bírói fizetések 81.o. JK 1925/11.

megillető illetményeknek, s az özvegyeik és árváik ellátási díjainak újabb szabályozásáról szóló 7000/1925.ME rendelet hajtotta végre, amely az egyes fizetési csoportokban meghatározta az új javadalmazást is.⁸¹⁴

A gazdasági stabilizáció eredményeként az 1925:XXXV.tc. 1927. január 1-től bevezette az új pénzt, a pengőt, s ezért a 9000/1927.ME rendelet november 1-től újraszabta a közalkalmazottak fizetését. Ez emelkedett: míg pl. az I. fizetési csoport 1. fokozatába kinevezett kezdő bírót, ügyészt az 1925-ös rendezés szerint 352, addig az új szabályozásban 387 pengő havi fizetés illette. A III. csoport 1-4. fokozatába tartozható főügyészek 656-864 pengő helyett 722-950-et kaptak, a koronaügyész fizetése pedig 1160 helyett 1275 pengő lett. (Ekkoriban a katonák közül a főhadnagy 200, az ezredes 600, míg a tábornok 800 pengőt kapott havonta.)⁸¹⁵

A pénzügyi helyzet lehetővé tette a képesítési pótlék visszaállítását is, melynek éves összegét a 2720/1929.ME rendelet 600 pengőben állapította meg. (Ezt később az 1930:XLIII.tc. 3.§-a megerősítette.)⁸¹⁶

Ez a folyamat azonban rövid ideig tartott, mivel a nagy gazdasági világválság hatásaként ismét súlyos helyzetbe került a költségvetés. Ezért az 1931:XXVI.tc. 4.§-a az államháztartás egyensúlyának biztosítása érdekében felhatalmazta a kormányt a szükséges rendelkezések megtételére. Az indoklás szerint a cél az volt, hogy „elsősorban a kiadások apasztása útján, szükség esetén pedig a bevételek fokozásával is minden intézkedést megtegyünk az államháztartás egyensúlyának biztosítása érdekében”. (Az eredetileg egy évre szóló törvény hatálya a későbbiekben rendszeresen meghosszabbításra került.)⁸¹⁷

Az intézkedések egyike keményen sújtotta a bírói és ügyészi kart: az 5000/1931.ME rendelet 1.§-a szerint szeptember 1-től minden közszolgálati tisztviselő fizetését csökkenteni kellett, fizetési osztálytól függően 10-15%-kal (ez a pótlékokra és a napidíjra nem terjedt ki). E szabályozás is eredetileg egy évre szólt, de a 7000/1931, a 3000/1932.ME rendeletek egy-egy

---

⁸¹⁴ RT 1925 1687.o.

⁸¹⁵ uo. 1927 2267.o.

⁸¹⁶ uo. 1929 71.o.

⁸¹⁷ 1932:VII, 1933:X, 1934:XV, 1935:IX, 1936:XVIII, 1937:X, 1938:XV, 1939:VIII, 1940:XVII, 1941:XI, 1942:XI, 1944:IV.tc.

évvel, majd az 1400/1933.ME rendelet további intézkedésig meghosszabbította az alkalmazását.⁸¹⁸

A rendelkezés tiltakozáshoz vezetett, melyet jellemez az OBÜE 1937. november 2-án az igazságügyminiszterhez címzett előterjesztése. Ez megállapította, hogy az elmúlt években az „elsőrendű életszükségleti cikkek ára állandóan ... emelkedett, ami a lecsökkentett illetmények mellett az állami alkalmazottak életszínvonalának olymértű lesüllyedését eredményezte, amely mellett egyre kevésbé tud megfelelni azoknak a követelményeknek, amelyeket munkateljesítmény és külső magatartás tekintetében az állam és társadalom velük szemben támaszt”. Ezért a bírói és ügyészi kar „jogkereső közönség” előtti „tiszteletreméltó életviszonyainak” visszaállítását kérte a kormányzattól.⁸¹⁹

A kormány e nehéz években is meghatározott juttatásokkal, kedvezményekkel segítette a közalkalmazottakat. A legfontosabb az OTBA szolgáltatásainak igénybevételi lehetősége volt. A 7700/1934.ME rendelet szerint ennek feladata volt a jogosultak (így a bírák, ügyészek és családtagjaik) ingyenes vagy kedvezményes egészségügyi ellátása, az ezt biztosító intézmények létesítése, fenntartása, segélyek juttatása. A jogosultak fizetésük 1-1,5%-ával járultak az alap fenntartásához. Később a 9900/1938.ME rendelet bővítette az igénybe vehető szolgáltatások körét.⁸²⁰

Az OBÜE tagjai részére további szolgáltatásokkal és juttatásokkal egészítette ki az állam által nyújtottakat, részint közvetlenül, másrészt különböző szervezetekkel való megállapodások alapján: pl. 1935-ben a tagok meghatározott kórházakban, szanatóriumokban kezeltethették magukat, jogosultak voltak kedvezményes fogorvosi ellátásra, gyógyszer hozzájárulásra, díjmentes laboratóriumi vizsgálatra, üdülésre, segélyekre, sportlétesítmények igénybevételére.⁸²¹

*

---

⁸¹⁸ RT 1931 1088, uo. 1539.o., uo. 1932 250.o., uo. 1933 908.o.

⁸¹⁹ Felterjesztésünk lecsökkentett illetményeink visszaállítása tárgyában 12-13.o. BÜL 1937/3.

⁸²⁰ RT 1934 1085.o., uo. 1938 2978.o.

⁸²¹ pl. Szanatóriumi Ellátást Nyújtó Egyesület, Országos Magánbetegsegélyező Egyesület, Balatoni Szövetség, Üdülőház Szövetség, Tájékoztató az OBÜE által tagjai részére biztosított kedvezményekről BÜL 1935/1. melléklet

A költségvetés helyzete kihatott a feladatok ellátására is. Az igazságügyminiszter számos rendelkezést adott ki a költségek kiméltetésére, mivel az „államháztartás helyzete a legmesszebbmenő takarékoskosságot teszi szükségessé”. Ennek jegyében az ügyészségek felhívást kaptak az előzetes letartóztatások, vizsgálati fogságok „kizárólag az indokolt szükség esetére korlátozására”, mivel a „fogvatartások számának és időtartamának emelkedése az államkincstár terheinek növekedését eredményezi”, s téves esetekben a „kártalanítási igény érvényesítésére is alapot nyújt”. Előírásra került a tanúk számának korlátozása: kerülni kellett nagyszámú személy megidéztetését olyan tényre, mely „egy-két tanúval is megnyugtató módon bizonyíthatók, vagy amelyek éppen a vádlott töredelmes beismerése alapján is megállapíthatók”. A szakértők igénybevétele ugyancsak az indokolt esetekre volt szorítandó. A nyomozási cselekmények ügyészek általi végzését viszont az „érvényben lévő takarékoskossági rendeletek gátolták”, mivel a kiszállási költségek mérséklése is kíváncsalom volt.⁸²²

Az 5720/1931.ME rendelet a felügyeleti vizsgálatok végzését korlátozta. Székhelyükön kívül csak az igazságügyminiszter engedélyével tarthattak ilyet a főügyészek, egyébként akkor, ha az költséggel nem járt.⁸²³

A 33409/1931.IM.IV. rendelet a királyi ügyészeknek a járásbírókhoz és az ügyészségi megbízottakhoz a „büntető törvénykezés ellenőrzése”, és az ügyviteli teendők ellátása körüli felügyeleti feladatainak végzését szüneteltette. 1935-ben ez a korlátozás a „kedvezőtlen tapasztalatok” miatt feloldásra került, de az újabb rendelkezés szigorúan felhívta a figyelmet a „súlyos pénzügyi helyzet által megkívánt takarékoskossági szempontokra”. Ennek jegyében a vizsgálatot lehetőleg egy nap alatt be kellett fejezni.⁸²⁴

A költségvetés helyzete a működés tárgyi feltételeit is befolyásolta. Így a 35903/1931.IM.IX. rendelet előírta a nyomtatványok és a telefonok „legmesszebbmenő” takarékos használatát. Hivatalos beszélgetést is csak akkor lehetett folytatni, ha azt az „ügy sürgős természete vagy egyéb figyelmet érdemlő ok feltétlenül” indokolta. A kincstár terhére levélpapírt beszerezni

⁸²² 29.191/1931, 2352/1932.IM.IV., Bp. Főü. 7611/1931.fü. FL VII.17.a. 2.d., 55815/1922, 36547/1923, 16479, 26037, 27562/1924, 43956/1930, 2919/1932.IM.IV., 19064/1935.IME Bács-Kiskun Megyei Főügyészség irattára (BK Főü.); Kalocsai Ü. 1927.El.20/38. MOL K.579. 560.cs.

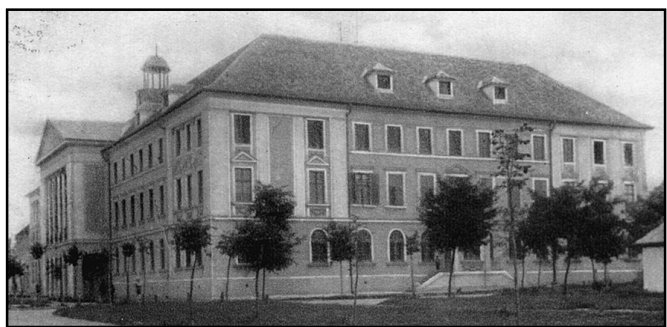
⁸²³ RT 1931 1488.o.

⁸²⁴ 21980/1935.IM.IV. Bp.Főü. 9589/1935.fü. FL VII.17.a. 2.d.

kizárólag a magasabb vezetők részére volt szabad. Bútor vagy írógép kérése fedezet hiányában mellőzendő volt. Az épületeket illetően pedig csak olyan munkálatokat lehetett végeztetni, amelyek elmaradása az állagukat veszélyeztette volna. (Ennek jegyében történt meg pl. a szennyvízcsatorna helyreállítása Szekszárdon.)⁸²⁵

Az 1920-30-as években az akkor már többévtizedes törvényszéki épületeket lehetőségek szerint karbantartották, esetenként bővítették, mint pl. 1925-ben Szolnokon, 1929-ben Nyíregyházán. 1938-ban a székesfehérvári törvényház általános tatarozását végezték el, néhány helyen (pl. Kúria, Pestvidék) pedig fűtőkorszerűsítésre került sor.⁸²⁶

Új épület viszont csak ritkán készült. Így a csonka Bács-Bodrog székhelyévé vált **Baján** 1923-ra épült fel az állam, a vármegye és a város összefogásával az a székház, ahol más szervek mellett a törvényszéki és az ügyészségi kirendeltség is elhelyezést nyert. 1937-ben pedig elkészült a nagykanizsai törvényház.⁸²⁷

*

A szolgálati viszonyokban változást jelentett, hogy a fegyelmi jog terén az 1871-es szabályozást újabb váltotta fel. A kormány eredetileg 1935. január 29-én, majd az új országgyűlés megalakulása után ismét, május 2-án terjesztette be a Képviselőházhoz „A kir. bírának és ügyészség tagjainak fegyelmi felelősségéről, áthelyezéséről és nyugdíjazásáról, továbbá a kir. bírósági és kir. ügyészségi tisztviselők fegyelmi felelősségéről” szóló törvényjavaslatot, melyet a majd hetven év alatti számos változás, továbbá a gyorsabb eljárás igénye indokolt.⁸²⁸

⁸²⁵ Bp. Főü. 10609/1931.fü. uo.; Jelentés 1934 110.o.

⁸²⁶ uo. 1923-25 230.o., uo. 1929 151.o., uo. 1934 110.o., uo. 1938 140.o.

⁸²⁷ Rapcsányi: i.m. 181.o., Jelentés 1937 124.o.

⁸²⁸ Az 1931. évi július hó 18-ára összehívott Ogy. Képv. (Képv. 1931) ir. 12.k. 480-528.o. 1935; Az 1935. évi április hó 27-ére összehívott Ogy. Képv. (Képv. 1935) ir. 1.k. 97-143.o. 1935

A nagyrészt a fegyelmi jog újraszabályozásával foglalkozó javaslat általános indokolása megállapította, hogy a bekövetkezett szervezeti módosulásokat nem követte az 1871:VIII.tc. módosítása. Ezért a fegyelmi bíráskodás hatásköri rendjében visszasságok álltak elő, pl. a törvényszékeknél szervezett tanácselnöki, illetve az ügyészségeknél létrehozott elnöki és alelnöki állások esetében. E bírák és ügyészek az 1871:VIII.tc. 32.§-a szerint az illetékes ítélőtábla fegyelmi tanácsa alá kerültek. Ezzel szemben az ítélőtáblai bírói címmel felruházott törvényszéki és járásbírák, valamint a főügyész helyettesi címet viselő ügyészek felett a Kúria kisebb fegyelmi tanácsa gyakorolta a fegyelmi bíráskodást. Így az ugyanazon szervnél működő, ugyanabba a fizetési csoportba tartozó bírák és ügyészek különböző fegyelmi bíróságok alá tartoztak, ami „komoly kifogás alá esik”, s a fegyelmi bíráskodás „egyöntetűségét pedig jelentékeny mértékben megnehezíti”. Az eljárást illetően célá vált a „legnagyobb egyszerűség és áttekinthetőség”.

Az 1935. október 15-16-i képviselőházi vitában az előadó azt tartotta a javaslat legfőbb érdemének, hogy az a „fegyelmi bíráskodást gyorsabbá teszi”, mivel eddig az ilyen „ügyeket nagyon hosszadalmasan” intézték. Az új norma viszont „mindazokat a gátló és késleltető szabályokat, amelyek a régi eljárásban benne voltak, egyszerűsíti” s a menetet gyorsítja”.⁸²⁹

A javaslat szerint az eljárásban a vádképviselőt továbbra is a királyi ügyészt illette. A vitában viszont kifogás érte azt, hogy az ügyész nem ejthetné el a vádat. A képviselői vélemény szerint érthetetlen, miért „nem engedi az igazságügyi kormányzat, hogy a királyi ügyész ebben a kérdésben diszponálhasson, ... hiszen megbízhatósága, felelősségérzete garanciái annak”, hogy soha ne ejtse el azt opportunusból.⁸³⁰

A vitázáróban Lázár Andor kettős indokkal utasította el e felvetést, mely szerint a közvádló nem ura a fegyelmi pernek. Kijelentette, hogy a vádelejtéssel a „miniszternek az utasítási és felügyeleti jogkörét szűkítenék meg”, másrészt így a kormányzatnak nincs is lehetősége az ügyészen keresztül arra, hogy a fegyelmi eljárást vádelejtéssel megszüntethesse, mivel ilyen döntést kizárólag a fegyelmi bíróság hozhat. (Lázár még a törvényjavaslat benyújtását megelőzően a főügyészekhez intézett rendeletével a fegyelmi eljárás kezdeményezésének és

---

⁸²⁹ uo. napló 3.k. 264.o. 1935

⁸³⁰ uo. 267.o.

az érdemi befejezésnek indítványozását, valamint a vád elejtését az előzetes hozzájárulásához kötötte, a felmentő ítélet ellen pedig kötelező volt fellebbezni.)⁸³¹

Az országgyűlés által elfogadott norma 1936. január 16-án, mint a III.tc. nyert kihirdetést és azonnal hatályba lépett. E 63 §-ból álló törvény részletes szabályozását adta a fegyelmi anyagi és eljárási jognak, továbbá egyéb szolgálati rendelkezéseket is tartalmazott.

Az 5.§ újrafogalmazta a fegyelmi vétség fogalmát, amelyet az követett el, aki a hivatali kötelességét gondatlanságból súlyosan vagy szándékosan megszegte, illetve aki életmódjával, magaviseletével állásának tekintélyét sértette vagy veszélyeztette.

A korábbi négy fegyelmi büntetés helyébe három lépett: a feddés, a pénzbírság és a hivatalvesztés. A büntetésnek „mellékkövetkezményei” is voltak. A 8.§ szerint feddés vagy bírság esetén az elítélt 2-3 évig annak hatálya alatt állt: nem lehetett magasabb állásra kinevezni, magasabb fizetési fokozatba léptetni, jutalomban részesíteni. Ezen időtartam nem számított a „magasabb állás elnyerésére képesítő vagy magasabb fizetési fokozatba lépésre igénytadó szolgálati időbe” sem. A hivatalvesztés súlyos kihatása volt, hogy az elítélt többé nem lehetett alkalmazni a közszolgálatban. A 10.§ szerint a pénzbírság a havi fizetés négyszeresét nem haladhatta meg, mértékének megállapításánál pedig figyelembe kellett venni az elítélt vagyoni és jövedelmi viszonyait.

A 19.§ határozta meg a fegyelmi bíráskodás szerveit: a bírák és királyi ügyészek fizetési csoportja szerint határozva meg az ítélőtábla vagy a Kúria kisebb fegyelmi tanácsa, illetve a legfőbb fegyelmi bíróság hatáskörébe tartozó személyeket. A törvényszék fegyelmi tanácsa az e, illetve a járásbíróági szinten dolgozó segéd- és kezelő személlyel szemben járt el. A 3-5 fős tanácsok tagjait a törvényszék teljes ülésén a bírák közül három évre titkos szavazással választották. A tanács elnöke az illető bíróság elnöke, a Kúrián pedig kisebb fegyelmi tanácsáé - ha az elsőfokon járt el - a másodelnök, egyébként pedig az elnök volt. A legmagasabb beosztású személyek - pl. a koronaügyész, a főügyészek, ítélőtáblai elnökök, kúriai bírák - ügyeiben eljáró legfőbb fegyelmi bíróságra a 23.§ speciális összetételt határozott meg: vezetője a Felsőház elnöke volt, 36 tagját pedig a Kúria és a Közigazgatási

---

⁸³¹ uo. 297.o.; 17417/1934.IM.IV. Bp. Főü. 6436/1934.fü. FL VII.17.a. 2.d.

Bíróság 12-12 rangidős bírāja, továbbá a Felsőház által - „lehetőleg” jogvégzett tagjai közül - öt évre választott 12 személy alkotta.

A 26.§ a közvád feladatát a fegyelmi tanácsnál az adott bíróság mellé rendelt királyi ügyészségre, a legfőbb fegyelmi bíróságnál pedig a koronaügyészre bízta. Ha ellene kellett volna eljárni, akkor az igazságügyminiszter esetenként rendelhetett közvádlót.

A korábbiaktól eltérően a 32.§ szerint a fegyelmi eljárást felügyeleti vizsgálatnak kellett megelőznie. Ennek feladata az eljárás elrendelésének kérdésében való döntéshez szükséges tények és bizonyítékok feltárása volt, s így feleslegessé vált a külön fegyelmi vizsgálat. Ezután, ha a felügyeleti hatóság fegyelmi vétség megállapítására látott alapot, akkor az iratokat megküldte az illetékes közvádlónak. A 38.§ szerint az ügyész hiányosság esetén a vizsgálat kiegészítését indítványozhatta a felügyeleti hatóságnál. Kellő alap esetén viszont a fegyelmi eljárás elrendelése végett „tüzetesen indokolt indítványt” tett a fegyelmi bíróságnak. Ha fegyelmi vétség megállapítására nem látott alapot, akkor ezt közölte a felügyeleti hatósággal. Az ügyészi indítvány alapossága esetén a 33.§ szerint az eljárást a fegyelmi bíróság elrendelte, különben mellőzte azt.

A fegyelmi tárgyalásra a Bp. szabályai voltak az irányadóak, de a 34.§ szerint az „eljárásban nincs helye a vád elejtésének”. Ha a bizonyítás eredményeként az ügyész nem látott alapot a fegyelmi vétség megállapítására, akkor a terhelt felmentését indítványozta. A 43-44.§-ok szóltak a jogorvoslatról: felfolyamodással élhetett az ügyész, ha a fegyelmi bíróság az eljárást mellőzte vagy megszüntette, illetve fellebbezhetett az érdemi határozat ellen.

A nyugdíjazás kérdését is érintette a törvény: a 60.§ kimondta, hogy az 1912:VII.tc. 10.§-ában meghatározott korhatár betöltése előtt is - az ott meghatározott feltételek esetén - hivatalból nyugalmomba lehetett helyezni a bírót és ügyészt.

Az új normák alkalmazást illetően az IM több rendelkezést adott ki. A felügyeleti hatóságot illetően a 10478/1936.IM.IV. rendelet meghatározta, hogy az ügyészség fogalmazó, segéd és kezelő személyzete kapcsán az adott szerv vezetője, míg az ügyészek esetében a főügyész látja el a teendőket. A felügyeleti vizsgálat végzését át lehetett ruházni az eljárás alá vontnál nem alacsonyabb rangú más ügyészre is. A 3500/1936.IM.IV. rendelet szerint az ügyésznek a bíró, ügyész, közjegyző felügyeleti hatóságának vizsgálati iratai alapján tervezett

intézkedését hozzájárulás érdekében fel kell terjesztenie a miniszterhez, mint ahogy a terhelt felmentését is csak ennek birtokában lehetett indítványozni. Ellentétes utasítás hiányában a felmentő ítélet elleni fellebbezés kötelezettsége is előírásra került.⁸³²

Az ilyen ügyek intézése különösebb munkaterhet nem jelentett, pl. 1926 - 32, 1932 - 16, 1938 - 12 a főügyészségek által letárgyalt fegyelmi ügyet rögzített a statisztika.⁸³³

*

A legnagyobb számban közbírói feladatokat ellátó ügyészségi megbízottakra vonatkozó szabályozás is több pontban változott. Tevékenységük növekvő jelentőségére figyelemmel - hiszen az 1930:XXXIV.tc. alapján az ügyészség a törvényszéki hatáskörbe tartozó ügyek egy részében lehetőséget kapott a járásbíróság előtti vádemelésre - a 21980/1935.IM.IV. rendelet előírta az ügyészi vezetők számára a megbízottak tevékenységének rendszeres vizsgálatát. Ennek során a lajstromok adatai, a „kémpróbák útján kiemelt egyes ügyeknek átvizsgálása útján, másfelől a tárgyalásokon való közvetlen megfigyelés és ellenőrzés” révén kellett a megbízottakat megítélni a „szakképzettségük és rátermettségük, mint munkájuk minősége és a tárgyalások szakszerű ellátása szempontjából”.⁸³⁴

A 42000/1936.IM rendelet úgy módosította a szolgálati utasítást, hogy a megbízottaknak is előírta az eskütétel kötelezettségét, kiterjesztette rájuk a Btv. 8. és 11.§-aiban meghatározott összeférhetlenségi és tagsági tilalmakat, továbbá kimondta a megbízatás 65. életév betöltése esetén való megszűnését. A 4.§ pedig előírta - a 62500/1913.IM rendelet alkalmazásával - az ügyészségi megbízottak minősítésének szükségességét, így őket is értékelni kellett ítélőtehetség, szorgalom, magatartás és előadókészség szempontjából.⁸³⁵

*

Ezekben az években az IM többször bírálta a főügyészeket azért, mert „eltávolodtak” a minősítésről szóló rendelet irányelveitől, mivel „feltűnően sűrűn alkalmazták” az „1” és a

---

⁸³² ua. 8621, 2255/1936.fü. uo.

⁸³³ Jelentés 1926 C) 271.o., uo. 1932 C) 322.o., uo. 1938 C) .o.

⁸³⁴ Bp. Főü. 9589/1935.fü. FL VII.17.a. 2.d..

⁸³⁵ IM rend. 10.k. 738-739.o.

„K” minősítést: így azok is ilyen „jegyet kaptak, akiknek munkateljesítménye a megkívánható átlagos mértéket alig haladta meg”. A „valóságos érték” helyreállítása és a „visszásságok megszüntetése” érdekében ezért a 41692/1936.IM.VIII. rendelet meghatározta azon szempontokat, amelyek a minősítések készítéséhez irányadóak voltak, hiszen abban az adott „munkakörben kifejtett tevékenység értékelése jut kifejezésre”.⁸³⁶

Az „átlagos mértéknek” és így „2”-nek minősült, akinek munkája és magatartása ellen „lényegesebb kifogás” nem merült fel. Ezzel szemben „3”-ra volt csak érdemes az „alaposan” kifogásolható személy, aki kinevezést, előléptetést az „ok megszűnéséig nem érdemel”. Az átlagot meghaladóakra alkalmazandó „1”, továbbá a „messze felülemelkedő kiválóság” jelzésére szolgáló „K” értékelést az „erre valóban érdemes személyekre” kellett szorítani. A legjobb és a legrosszabb minősítés alkalmazásánál külön indokolásra volt szükség, melyben „tűzetesen és kimerítően” fel kellett sorolni az alapot képező okokat és adatokat. Az általános kifejezések használata, a minősítési rendelet szavainak ismétlése nem volt megengedett.

A biztos foglalkoztatást jelentő igazságügyi szolgálat iránti nagy érdeklődés miatt az állások betöltésénél a közszolgálati szempontokon (minősítés, alkalmasság) túl a kormányzat nagy súlyt tulajdonított a pályázók egyéni és családi körülményeinek, különösen a háború alatt vagy az azóta teljesített katonai szolgálatnak. A világháború résztvevőinél „nyomatékos jelentőségük” volt a frontszolgálatra, kitüntetésre, sebesülésre vonatkozó adatoknak.⁸³⁷

*

A szervezet legfőbb vezetését az ügyvédek közül kikerült igazságügyminiszterek látták el. Számukra magától értetődő volt, hogy az „ügyészségek nem függetlenek, mint a bíróságok”, hanem a „miniszter utasításait kötelesek követni”. E felfogás szerint az „országos érdekű bűnügyekben ismernie kell a tényállást, és az ő kötelessége, hogy ennek megfelelő utasítást adjon az ügyészségeknek”. A miniszter ennek jegyében magának tartotta fenn a főként személyzeti és költségvetési kérdésekkel foglalkozó elnöki, s a törvényelőkészítő ügyosztály

---

⁸³⁶ 17598/1923, 452/1924.IME, 41.692/1936.IM.VIII. FL VII.17.a. 2.d.

⁸³⁷ Bp. Főü. 3088/1938.fü. uo.

munkájának irányítása mellett a büntetőjogi részleg véleményadási, politikai és kegyelmi ügyekre vonatkozó munkájának vezetését.⁸³⁸

A minisztériumon belül többször került sor átszervezésekre, de az ügyészség működésével alapvetően a IV. Büntetőjogi Osztály foglalkozott, továbbá a VI. Börtönügyi Osztálynak volt nagyobb szakmai szerepe.⁸³⁹

A felhatalmazások (1920:XXXIX, 1925:XXXIII, 1930:XXXIV, 1936:II.tc.) alapján folytatódott a bírák és ügyészek IM-be rendelése. Így tevékenykedett itt 1918-40 között a büntetőjogi osztályt - koronaügyész - helyettesi, majd koronaügyészi címmel - vezető **Timkó Zoltán**, aki a váltakozó miniszterek mellett az ügyészi szervezet tényleges irányítója volt. Őt Lázár Andor akként jellemezte, hogy „tisztá judíciumú, rendkívül tárgyilagos, komoly bírói mentalitással bíró, ... megbízható jó tanácsadó volt”, aki ellátta a „kegyelmi és politikai ügyek legfőbb referense” szerepet.⁸⁴⁰

Az ügyészek a törvényelőkészítő, a büntetőjogi, olykor más osztályon is tevékenykedtek (pl. a kodifikációs részlegen 1927 és 1937-ben 1, míg a 7 fős büntetőjogin 3 ügyész szolgált).⁸⁴¹

Az IM erős irányítást gyakorolt a szervezet felett. Az általános és egyedi utasításokon túl az „ügyészségek szervezetét, működését és általános érdekeit érintő egyes kérdések megbeszélése végett” a koronaügyész és a főügyészek részvételével „bizalmas értekezlet” megtartására is sor került. A napirendek között szerepelt az ügyészi kar „jogászai színvonalának emelése”, továbbképzésének biztosítása, a „közvád képviselőjénél és a perorvoslatok bejelentésénél a jogegység és törvényesség követelményeinek biztosítása”, a hibák „kiküszöbölése”, a „közérdeket érintő és általában a politikai természetű bűnügyekben” a miniszter „utasítási jogának biztosítása érdekében” a jelentéstétel, továbbá a szolgálati viszony, pl. a minősítések kérdései.⁸⁴²

⁸³⁸ Zsitvay Tibor: Emlékiratai - Magyarország 1921-1941 559.o. Bp. 1999; Lázár: i.m. 218, 242.o.

⁸³⁹ 2139/1923, 1173/1926, 10400/1932.IME az ügybeosztásáról IK 1923/1. 11-18.o., uo. 1926/1. 3-8.o., uo. 1932/10. 187-191.o.

⁸⁴⁰ Nagy: i.m. 86.o., Lázár: i.m. 219.o.

⁸⁴¹ Névtár 1927 279-280.o., uo. 1937 451-452.o.

⁸⁴² 23723/1927.IM.IV. MOL K.309. 1.cs.; 41692/1936.IM.VIII. FL VII.17.a. 2.d.

Az IM megkövetelte „rendelkezéseinek és meghagyásainak soron kívüli teljesítését”. Így, ha az iratok felterjesztését vagy a jelentések megküldését illetően késedelmet vélt, akkor szigorú hangú leiratokban tudatta, hogy indokolatlan esetekben a felelősökkel szemben felügyeleti intézkedést tesz, „kirívó esetekben” pedig fegyelmi eljárás iránt intézkedik.⁸⁴³

A gyakran az apró részletekig menő irányítást belső és külső kritikák is érték. Így Dabasi Halász Lajos budapesti főügyész 1927-ben tett előterjesztésében a minisztériumi tevékenység „túlságba vitt centralizálásával szemben” a főügyészek hatáskörének kiszélesítését javasolta. A magas bírói posztot betöltő Mendelényi László is kifogásolta a „még szorosabbá és közvetlenebbé tett függőségi viszonyt, ami azonban egyáltalában nem emeli az ügyészségnek, mint az igazságszolgáltatás előkelő faktorának tekintélyét”.⁸⁴⁴

A szaksajtó szintén bírálta az erős kormányzati befolyást. A Jogtudományi Közlöny 1926-os írása szerint „régbben nem volt annyira szembeötlő az ügyészségnek függősége a minisztertől, és nem történt oly teljes napfénynél utóbbinak belenyúlása az egyes bűnügyekbe”. Így az „az állapot uralkodik, hogy a minisztertől, illetve a kormánytól függ, vajjon valamely bűncselekmény megtorlás nélkül maradjon-e vagy sem”. Ez a helyzet azt a veszélyt rejti magában, hogy a „kormányt, tehát a közigazgatási hatóságot teszi a büntetőbíráskodás urává”. Ezen beavatkozások azonban megingatják az igazságszolgáltatás „befolyásolhatatlanságába vetett hitet”, és így „semmi sem alkalmasabb ennél arra, hogy a közönség jogérzetét kipusztítsa”. A cikk ezért az ügyészségen keresztül gyakorolt kormányzati hatalom ellenszereként *actio popularis*-t javasolt, mint *subsidiarius* közvédat.⁸⁴⁵

A Kúria 1924-ben hozott B.I.5698. döntésével - kritikai megjegyzés szerint - a szervezet „kiváltságos helyzetét” erősítette, amikor kimondta, hogy a királyi ügyészség és annak tagja „nem tekinthető sem általában ... ügyfélnek vagy az ügyfél képviselőjének”. A határozat szerint az ügyész „mint közhatóság soha nincs személyileg érintve, e jellegét a tárgyaláson sem veszti el, ... a vádlottal szemben nem mint ügyfél áll, hanem a közérdek képviselője”.

---

⁸⁴³ 29637/1936.IM.IV. Bp. Főü. 10886/1936.fü. uo.

⁸⁴⁴ 23723/1927.IM.IV. MOL K.309. 1.cs; Auer György - Mendelényi László: Bűnvádi eljárási jog 5. k. 65.o. Bp. 1935

⁸⁴⁵ Gold Simon: A pót-közvédről 34.o. JK 1926/5.

Így e jogállása miatt „különösen az előzetes eljárás szakában nagyobb cselekvési köre van, mint a magánvádlónak”.⁸⁴⁶

*

A közvetlen irányítást továbbra is a főügyészek látták el. Mint Strache Gusztáv budapesti főügyész 1933-ban megfogalmazta, feladatának tekintette, hogy a felügyelete alá tartozó szerveknél az „összes ügyészek és ügyészségi megbízottak működését állandóan figyelemmel kísérjem, azt ellenőrizzem, irányítsam, őket az elkövetett mulasztásokra, hibákra, tévedésekre figyelmeztessem, avagy ... kiváló munkájukról tudomást szerezzek”.⁸⁴⁷

Azonban azt is megállapította, hogy mindenki munkájának figyelemmel kísérése „fizikai lehetetlenség”, hiszen az összes iratot nem tudja átnézni. Így a főügyészhelyettesek feladatává tétetett, miszerint az ügyészek „munkáinak felülvizsgálatánál ügyeljenek arra, hogy azok jogi és ténybeli megítélés, alaposság, lelkiismeretesség szempontjából a megkívánható mértéket megütik-e”. Figyelemmel kellett kísérni a tárgyalási magatartást is. Az észlelt hibákat, de a „különös gonddal, alapossággal és szaktudással” végzett tevékenységet is jelenteni kellett számára.⁸⁴⁸

A főügyészségnek az ügyiratok tanulmányozásán túl az általános vizsgálat állt rendelkezésre a munka milyenségének megítéléséhez. E néhány napos ellenőrzés során áttekintésre került az ügyészségen a bünyügyi ügymenet és tevékenység, az ügyvitel, a pénzkezelés, továbbá az ügyészségi megbízottak működése. A fogházban sor került az épület, a rend, a tisztaság, a foglyok elhelyezése, nyilvántartása, élelmezése, egészségügyi és ruházati ellátása, foglalkoztatása ellenőrzésére, mint ahogy az őrszemélyzetére is. Mindezek eredményeként állapíthatta meg a vizsgálat az „ügyészségi tagok munkájának belső értékét ... mind jogi felfogás, mind tartalom és kidolgozás tekintetében”.⁸⁴⁹

*

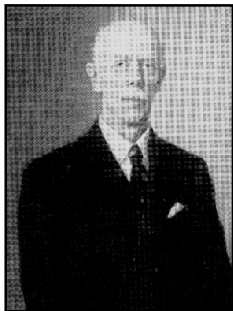
⁸⁴⁶ Hajdu Miklós: A Bv. 17. §-a és a kir. ügyész 84.o. uo. 1926/10.

⁸⁴⁷ Bp. Főü. 3599/1933.fü. FL VII.17.a. 2.d.

⁸⁴⁸ ua. 3088/1938.fü. uo.

⁸⁴⁹ Pécsi Főü. jkv. a Bajai Ü. Kir. ügyvitelének, ügykezelésének, fogházának az Ü. Ut. 93. §-a alapján történt megvizsgálása tárgyában 26009/1923.IM; ua. 1159/1923.fü. a Pécsi Ü. vizsgálati jkv. MOL K.579. 561.cs.

Ezen években a legmagasabb ügyészi tisztet érintő módosításokra került sor, továbbá elgondolások születtek a koronaügyésznek a szervezetet illető jogkörét illetően is. Közjogi állását és tekintélyét emelte, hogy „Az országgyűlés felsőházáról” szóló 1926:XXII.tc. 4.§ A/6. pontja a koronaügyészt is taggá tette hivatali időtartamára. Az indokolás szerint ez a „büntető igazságszolgáltatás legfelsőbb és a kormány utasításaitól gyakorlatilag független ügyészi szervének” kijárt. (A tagság az 1885:VII.tc. 4.§ A/d. pontja és az 1896:XXVI.tc. 3.§-a szerint a Kúria, a Közigazgatási Bíróság és a budapesti ítéltábla elnökeit már korábban megillette.)

A tisztet 1935-40-ben betöltő **Finkey Ferenc** a felsőházi tagságot úgy értékelte, miszerint ez nem jelenti azt, hogy a „koronaügyész ezzel politikai személy lett, legkevésbé pedig azt, hogy ... a mindenkori kormány bizalmi emberének, tehát a pártpolitika uszályhordozójául lenne köteles magát tekinteni”. Ő felsőházi tagként „azzal a függetlenséggel teljesítheti ... törvényhozói szerepét, mint a felsőbírók képviselői”.⁸⁵⁰

Parlamenti koronaügyészi felszólalásokra elsősorban büntetőjogi tárgyú törvényjavaslatok esetén került sor. Ezek általában támogatóak voltak, de kritikusan is szóltak a jogalkotásról. Így Finkey 1936. június 23-i beszédében a jogszabályok burjánzását, ezek „lavinájának folytonos növekedését” bírálta, de ugyanakkor felhívott a Btk. és a Bp. „legégetőbb hiányainak” orvoslására, továbbá az egész büntetőjog revíziójának szükségességére. A koronaügyész más tárgyakban (pl. a Felsőház szerepe, jogi oktatás) is megnyilvánult. A Felsőház bizottságai közül tagja volt az igazságügyi és mentelmi, a közjogi és törvénykezési előadójaként szerepelt, továbbá a két ház közös összeférhetetlenségi bizottságában is tevékenykedett.⁸⁵¹

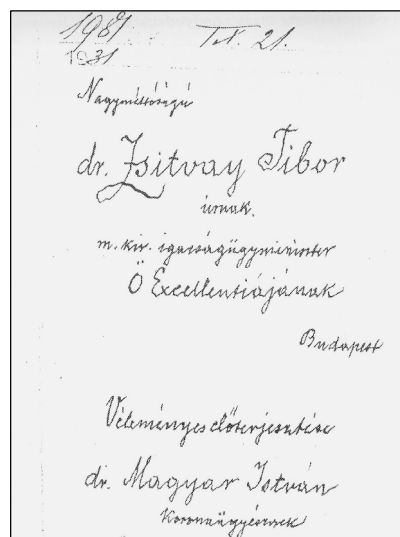
⁸⁵⁰ Finkey Ferenc (Finkey 2): i.m. 278.o.

⁸⁵¹ Vargha felszólalása pl. 1928. január 10-én „A büntető igazságszolgáltatás egyes kérdéseinek szabályozásáról”, 1929. december 13-án „A katonai Büntető törvénykönyvről és az ehhez kapcsolódó más jogszabályok módosításáról, kiegészítéséről” szóló törvényjavaslatok tárgyában, in. Az 1927. évi január 25-ére hirdetett Ogy. Felsőháza (Fház.) napló 2.k. 66-73.o. 1928, 5.k. 71-75.o. 1930; Finkey felszólalása 1936. június 23-án, in. Fház. 1935 napló 1.k. 588.o. 1936; 1937. január 28-án az ügyvédi rendtartási törvényjavaslat tárgyában, 1938. május 19-én és 24-én „Az állami rend megóvása végett szükséges sajtórendészeti rendelkezésekről”, illetve „Az állami rend megóvása végett szükséges büntetőjogi rendelkezésekről” szóló törvényjavaslatok tárgyalásakor. Finkey utolsó felszólalásában, 1939. december 15-én számos témát (pl. jogi

Ekkoriban többször bővült a koronaügyész jogköre, mivel

- „Az országgyűlési képviselők választásáról” szóló 1925:XXVI.tc. 133.§ (2), majd az ezt felváltó 1938:XIX.tc. 158.§ (2) bekezdése szerint a képviselői mandátummal kapcsolatos, a Képviselőházban előterjesztett, a Közigazgatási Bíróság tárgyalásán elbírálandó kifogás képviselőjére a koronaügyészt kellett megidézni,
- az 1928:X.tc. 29.§-a szerint csatlakozó perorvoslatot nyújthatott be a Kúriához,
- az ügyvédi rendtartásról szóló 1937:IV.tc. 122.§-a szerint a fegyelmi eljárásban a Kúria ügyvédi tanácsánál a közvádoló tennivalóit a koronaügyész látta el.

A Finkey által - elődei nyomán is - megfogalmazott felfogás szerint a koronaügyésznek „nemcsak a törvények alkalmazásában a bíróságok és a kir. ügyészségi tagok által elkövetett tévedéseket, ingadozásokat kell meglátnia, s mint a legfőbb kritikusnak” ezek orvoslásáért tennie, hanem „magas állásánál fogva kell, hogy meglássa a fennálló büntető törvények fogyatkozásait is, s e részben a szükséges reformoknak idejében való előkészítése és a törvényhozási úton való keresztülvitele érdekében szolgálatára álljon az igazságügyminiszternek és a törvényhozásnak”. Így a

koronaügyész **véleményezte** a büntetőjogi tárgyú törvénytervezeteket, javaslatokat tett a kodifikáció irányára, s véleményt adott a kormányzat részére jogalkalmazási kérdésben.⁸⁵²

A koronaügyész a miniszternek tett éves jelentéseiben beszámolt az ügyészségek működésének tapasztalatairól, melyek alapján az igazságügyi kormányzat leiratokat, körrendeleteket bocsátott ki a szervezet számára.⁸⁵³

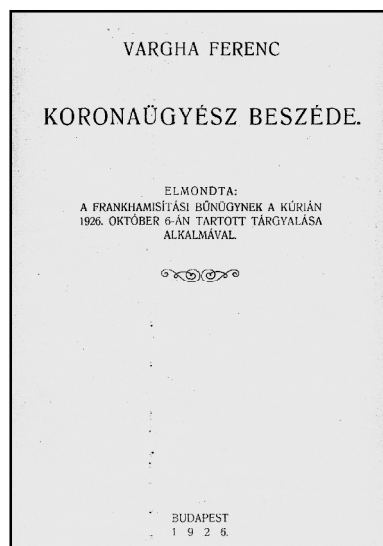
---

oktatás, nyelvtanítás, bírói ruha) érintett, in. uo. 3.k. 278-280, 328-329.o. 1940; Finkey Ferenc: Szemelvények kisebb szakdolgozataiból 143-151.o. Bp. 1940

⁸⁵² Finkey 2: i.m. 138, 149-151.o.; pl. Vargha 2258. és 3509/1923.kor.ü. véleményei a büntető törvények kiegészítéséről szóló javaslatokra, Magyar István véleményes előterjesztése a biatorbágyi merénylet ügyében MOL K.616. 1.cs.

⁸⁵³ 26147/1930.I.M.IV. a koronaügyész által az első fokú kir. ügyészségeknek a perorvoslat bejelentése körül követett helytelen gyakorlata miatt tett jelentése alapján, Bp. Főü. 141/1931.fü. FL VII.17.a. 2.d.

Az ügyészségekkel kapcsolatos kérdéseket tárgyaló miniszteri értekezleteken a főügyészek mellett a koronaügyész is részt vett.⁸⁵⁴

A koronaügyészek kitüntetett ügyekben személyesen jártak el a Kúria előtt. Az ilyen esetek jelentős figyelmet keltettek, s úgy a jogászság, mint a sajtó nagy érdeklődéssel vett részt az olyan „ritka eseménynél, amikor ... a legfőbb magyar ügyész mondja el **vádbeszédét**”. Az adott ügy jelentőségét és a felmerülő jogi problémákat kibontó „feltűnő beszédekben” a koronaügyész „krikailag méltatta a fontosabb vitás jogkérdéseket”. Ezen felszólalások a tudósítások szerint időnként oly nagy hatásúak voltak, hogy azt a hallgatóság „lenyűgözve hallgatta”, majd „lelkes tapsban tört ki, amely

percekig tartott”.⁸⁵⁵

A koronaügyész számára a legalapvetőbb feladatot továbbra is a jogegység érdekében kifejtett tevékenység jelentette: pl. 1923-ban 34, 1926-ban 73, 1933-ban 44, 1937-ben 55 indítványt tett. A jelentős tudományos tevékenységet is végző koronaügyészek ezt a munkát tekintették a legfontosabbnak, melynek beiktatási beszédekben hangot is adtak.⁸⁵⁶

Vargha 1923. május 1-jei kijelentése szerint a „jogbiztonság a jogegységen nyugszik, mert ez nyújt garanciát arra nézve, hogy egyenlő életviszonyok s jogkérdések mindig egyformán bíráltnak el”, s ezt a garanciális feladatot a Koronaügyészség és Kúria teljesíti.⁸⁵⁷

Finkey 1935. július 3-i beszédében hangsúlyozta, hogy a koronaügyész a „törvények őre, a jól felfogott állami közérdek képviselője és az anyagi igazság érvényesítésének a mozgatója”. Működésének „vezélve a törvényesség, a törvények tiszteletben tartása, a jogegység

⁸⁵⁴ 23723/1927.I.M.IV. MOL K.309. 1.cs.

⁸⁵⁵ Vargha Ferenc koronaügyész beszéde - Elmondta a frankhamisítási bűnygynek a Kúrián 1926. október 6-án tartott tárgyalása alkalmával 3.o. Bp. 1926; „A legfőbb ügyész hatalmas vádbeszédet mondott Hatvany Lajos bűnygyében” E 1928/144. o.; „Beteges vágyakozás a vezéri szerep után” - mondotta Finkey Ferenc dr. koronaügyész a Szálasi-ügy curiai tárgyalásán 5.o. Újság (Ú) 1938/185.

⁸⁵⁶ Jelentés 1923-25 C) 291.o. , uo. 1926 C) 271.o, uo. 1933 C) 349.o., uo. 1937 C) 357.o., Nagy: i.m. 71-87.o.

⁸⁵⁷ JK 1923/10. 73.o.

megóvása feletti örökös.” Ezen túlmenően „magas állásánál fogva kell, hogy meglássa a fennálló büntető törvények fogatkozásait, s e részben a szükséges reformoknak idejében való előkészítése és törvényhozási úton való keresztülvitele érdekében szolgálatára álljon az igazságügyminiszternek és a törvényhozásnak”.⁸⁵⁸

A koronaügyészek jogegységi feladataik ellátásának tapasztalatai alapján viszont indokoltnak tartották, hogy közvetlen kapcsolatba kerüljenek az ügyészségekkel. Vargha szerint ez azért szükséges, mert az adott jogszabályi keretek között „semmiféle orgánus nincs az országban, mely az ügyészségek joggyakorlatát ellenőrizné. A koronaügyészség heti konferenciája az az egyedüli alkalom, ahol meggyőződhetünk az ügyészségek eltérő joggyakorlatáról és jogi felfogásáról anélkül, hogy módunkban volna azon segíteni”.⁸⁵⁹

Finkey szerint is a „logika parancsa és az igazságszolgáltatás érdeke” kívánja, hogy a az „ügyészi intézmény legmagasabb fokozatára állított szerv” felügyeleti és utasítási jogot gyakoroljon a szervezet felett. Leszögezte, hogy megegyezne a Bp. vezérelveivel, sőt az „anyagi igazság és az állami közérdek érvényesülését segítené elő, ha a koronaügyész jogkörét odáig” bővítenék, hogy az „ügyészség összes alsóbb szerveinek ő adhasson kötelező útmutatásokat és közvetlen utasításokat”.⁸⁶⁰

Vargha 1923-ban előterjesztést is tett az igazságügyminiszterhez a kérdés rendezése érdekében. Ebben kijelentette, hogy a „koronaügyésznek bizonyos ingerenciát kell adni a vád jogászilag helyes képviselése érdekében az alsó fokban eljáró ügyészségekkel szemben, mert így ahogy most van, semmi nem garantálja a jogegységet az ügyészi karban. Fontos jogkérdésekben nemcsak a főügyészek lehetnek ellentétes felfogáson, hanem az ugyanazon főügyészségek területén működő kir. ügyészségek is. Miután pedig az esetek óriási számában az egész per folyamán a kir. ügyész jogi értékelése dirigál, ha hibázik” ez „végigvonul az egész eljárás folyamán”.⁸⁶¹

---

⁸⁵⁸ Igszolg. tört. 2.k. 49.o. Bp. 1993

⁸⁵⁹ Vargha Ferenc (Vargha 2): A koronaügyész közjogi állása a jogegység területén 134.o. Já 1931/3-4.

⁸⁶⁰ Finkey 2: i.m. 280-281.o.

⁸⁶¹ Vargha 2: i.m. 134.o.

Magyar István szintén azt a véleményt képviselte 1931-ben, hogy szükség lenne egy „nagy jelentőségű törvényi rendelkezésre”, mely szerint a „koronaügyésznek adassék meg a jogi utasítás lehetősége az alsófokú bíróságok mellett működő valamennyi ügyész, főügyészre nézve”. Így „jogi egységet teremthetne a közvádlói karban, s ha ez sikerülne ... akkor a helyes vádemelések, a komoly perorvoslatok jogi egysége csakhamar kitermelné az alsóbíróságok munkájában is azt az egységet, amely mellett a törvénysértés fehér holló lenne”.⁸⁶²

Finkey fejtette ki legkövetkezetesebben az elődjei által megjelölt célt. Leszögezte, hogy az „ügyészség függetlensége, ... tagjainak a törvény által rájuk ruházott jogkörben a legjobb tudásuk és lelkiismeretük szerint való eljárás, az ügyek elintézésében való önállóságuk szintén hozzátartozik az igazságszolgáltatás függetlenségéhez és önállóságához”. Így az „igazságszolgáltatásnak a pártpolitikától való mentessége, ezzel a bűnügyeknek a lehető legtárgyilagosabb pártatlansággal, a valódi közérdeknek megfelelő elintézése, vagyis az anyagi igazság mennél szabadabb és biztosabb érvényesítése érdekében sürgeti az ügyészségnek a miniszteri utasítástól való függetlenítését”.⁸⁶³

A tisztséget néhány év múlva elnyerő Mendelényi László szintén azt a véleményt képviselte, hogy az ügyészséget függetleníteni kell az igazságügyminisztertől, s a „szervezet valóságos irányító, utasító fejevé a koronaügyészt kell megtenni”.⁸⁶⁴

Ezeknek a kormányzat hatáskörét érintő előterjesztéseknek, javaslatoknak azonban fogantatja nem volt.

A II. Bn-nel bevezetett csatlakozási fellebbezés viszont lehetőséget adott arra, hogy a koronaügyész részben közvetlen hatást gyakoroljon az ügyészségek munkájára. A törvény hatálybalépésekor ugyanis a Kúria és Vargha Ferenc között megállapodás jött létre, mely szerint a csatlakozás alkalmazhatósága a koronaügyészt nemcsak a „főügyész, hanem az elsőfokú kir. ügyész tévedéseinek reparálására is megilleti”, s így „nemcsak a kir. tábla előtti,

---

⁸⁶² Magyar István: Jogegység: koronaügyész 4.o. BJT 1931/1-2.

⁸⁶³ Finkey 2: i.m. 272.o.

⁸⁶⁴ Auer - Mendelényi: i.m. 65.o.

hanem a kir. törvényszék előtti ügyállásra is visszamehet”. Finkey szerint azonban e megállapodás nem adott további lehetőséget, mivel a „csatlakozás útján sem lehet orvosolni az elsőfokú ügyészségi tag által a vádemelés körül elkövetett tévedést vagy mulasztást”. Mendelényi viszont úgy vélte, azzal, hogy a „koronaügyész maga is mint ügyfél élhet semmisségi panasszal”, így ennek révén már mint „valóságos közvádó plaidoyiroz a vádlott büntetésének felemelése érdekében”.⁸⁶⁵

*

A királyi ügyészség munkáját meghatározta az a jogalkotás, amelyet az 1920-30-as években a jelentős kriminalizáció jellemzett. E kodifikációk során módosult a Btk., illetve több törvény tartalmazott valamely magatartást bűncselekménnyé nyilvánító rendelkezést.

Az állami és a közrend biztosítása érdekében született „A robbantószer és robbanóanyag előállításával, tartásával és használatával elkövetett bűncselekményekről” szóló 1924:XV., továbbá az 1930:III.tc. Ennek 57-69.§-ai a Btk. hűtlenségről szóló III. fejezetének helyébe lépve e bűncselekmény szerteágazó tényállásait határozták meg. Ezek szankcióit néhány évvel később „A hűtlenség szigorúbb büntetéséről” szóló 1934:XVIII.tc. súlyosította. Ennek általános indokolása rávilágít azon felfogásra, amely az állam elleni cselekményekkel szembeni fellépést meghatározta: eszerint a „XIX. században uralkodó individualisztikus eszmeáramlat hatása alatt keletkezett büntetőtörvények a közösségi érdeket kellő oltalomban nem részesítették, mert ... az állam létérdeke ellen intézett legsúlyosabb támadásokra is csupán szabadságvesztés büntetéseket állapítottak meg”. Ezzel szemben a világháború és az azt követő évek tapasztalatai megkövetelik a büntetési tételek szigorítását a hatékony védelem érdekében.

A gazdaság védelméről is több új tényállás gondoskodott. Így „A tisztességtelen versenyről” szóló 1923:V.tc. 16-22.§-ai vétségként, visszaesés esetén pedig büntettként rendelték büntetni pl. a bitorlást, utánpótlást, üzleti vesztegetést vagy titoksértést. „A tejtermékeknek állami

---

⁸⁶⁵ Finkey Ferenc (Finkey 3): A kir. ügyészség teendői az új büntető novellával kapcsolatban 13.o. Bp. 1928; Mendelényi László: Perorvoslatok és a felsőbb bíróságok előtti eljárás 77.o. Bp. 1930

ellenőrzőjeggyel való ellátásáról” rendelkező 1925:X.tc. 11-13.§-ai pedig ezen áruk kereskedelmével kapcsolatos érdeket óvták.

A nagy gazdasági válság idején született rendelkezések közül „A külfölddel való fizetési forgalom ellenőrzése és szabályozása tárgyában” kibocsátott 4500/1931.ME rendelet a nemzeti valutát védte, mivel a Magyar Nemzeti Bank (MNB) engedélye nélkül tilos volt a pengő külföldre kínálása vagy odaautalása. A tilalom megszegését - ha a cselekmény nem esett súlyosabb büntető rendelkezés, különösen az 1922:XVI.tc. alá - a 7.§ (1) bekezdése kihágásként büntette.⁸⁶⁶

A másik pénzügyi tárgyú büntető jogszabály a külföldi fizetési eszközök és követelések bejelentéséről rendelkező 1931:XXXII.tc. volt, amelynek 2.§ (1) bekezdése e kötelezettség nem teljesítését vagy tudatosan valótlan teljesítését büntette. Az indokolás szerint „fontos országos érdekek fűződnek” az MNB külföldi fizetési eszköz készletének szaporításához. A tényállás ennek érdekében a 4950/1931.ME rendeletben meghatározott - a külföldi fizetési eszközök, értékpapírok, külföldi pénzürtékre szóló követelések kötelező bejelentéséről, és ezeknek a bank felhívására a megfelelő pengőérték ellenében rendelkezésére bocsátásáról szóló - szabályok megszegését szankcionálta.⁸⁶⁷

Gazdaságvédelmi tényállásokat határoztak meg - a Btk. XXXV. fejezetének helyébe lépve - „Az uzsoráról” szóló 1932:VI. tc. 5-8.§-ai, „A hitelsértésről” rendelkező 1932:IX.tc. 1-12.§-ai, továbbá „A bélyegek védelméről és a tiltott postai szállítás büntetéséről” szóló 1932:XXI.tc. rendelkezései.

Eredetileg e körbe tartozó tényállást alkotott az 1931:XXVI.tc. 9.§-a, amely a gazdasági helyzetet vagy a hiteléletet károsan érintő hírt koholóját, vagy valótlan ily hírt terjesztőjét rendelte vétség miatt büntetni. Később az 1937:X.tc. 2.§-a ezt kibővítve vész hírterjesztésként határozta meg azt a magatartást, amely „olyan hírt kohol vagy olyan valótlan hírt terjeszt, amely a közrendet vagy a köznyugalmat zavarhatja, vagy az ország külső politikájának érdekét veszélyeztetheti”. (A tényállás a hamarosan eljövő háború során vált fontossá.)

---

⁸⁶⁶ RT 1931 1072.o.

⁸⁶⁷ uo. 1200.o.

Az országnak a Népszövetség keretei között Genfben kötött nemzetközi szerződésekhez való csatlakozását kihirdető törvények is újabb tényállásokat állapítottak meg. Az 1929:VII.tc. iktatta a jogrendbe a szeméremsértő közlemények forgalmának és a velük való üzérkedésnek elnyomása végett 1923. szeptember 12-én létrejött egyezményt. A 2.§ több büntetendő magatartást határozott meg, így pl. a szeméremsértő irat kereskedelmi célú előállítását, behozatalát. (E tényállás többször került alkalmazásra a sajtóközlemények miatti eljárásokban.) Az 1930:XXXVII.tc. rendelkezett az 1925. február 19-i ópiumegyezmény kihirdetéséről. A törvény 3.§-a büntetni rendelte a kábítószerekkel kapcsolatos, hatósági engedély nélküli magatartásokat. A pénzhamisítás elnyomása tárgyában 1929. április 20-án kelt egyezmény becikkelyezéséről az 1933:XI.tc. szólt, melynek 3-4.§-ai a Btk. addigi tényállásai helyébe léptek. A nagykorú nőkkel üzött kereskedéssel szembeni 1933. október 11-i egyezményt pedig az 1935:XX.tc. hirdette ki, melynek 3.§-a a kerítés tényállását módosította.

*

Az eljárási jogalkotást az egyszerűbb megoldások létrehozása jellemezte, amelyet a nagyszámú bűncselekmény gyorsabb elbírálása iránti igény és az állam pénzügyi helyzete indokolt. A kormány 1923-25-ben többször élt kezdeményezéssel a Nemzetgyűléshez „A büntető törvények kiegészítéséről és egyes rendelkezéseinek módosításáról, valamint a büntető igazságszolgáltatás további egyszerűsítéséről” szóló javaslataival, de azok tárgyalására nem került sor.⁸⁶⁸

A bűnözés nagyságát a kormány az általános elszegényedéssel magyarázta. A korszakot jellemző 1929-es jelentése szerint a „gazdasági viszonyok, főként a kereseti lehetőség manapság még talán rosszabb, mint közvetlen a háború után, s az ennek következtében fennálló nyomor sokakat leszédít az erkölcs útjáról”.⁸⁶⁹

A kormányzat a bűnözés növekedésére az eljárás alakításával válaszolt. E kodifikációk okaira „A törvénykezés egyszerűsítéséről” címmel 1930:XXXIV.tc-ként megszületett eljárási

---

⁸⁶⁸ 1923. december 14. 352, 1924. május 24. 470, 1925. január 19. 592. alatti törvényjavaslatok, in. Az 1922. évi június hó 16-ára összehívott Nemzetgyűlés (Ngy. 1922) ir. 8.k. 261-314.o., uo. 10.k. 442-467.o., uo. 12.k. 341-363.o. 1924, 1925

⁸⁶⁹ Jelentés 1929 312.o.

novella (Te.) általános indokolása világít rá szemléletesen. Ez megállapította, hogy az igazságszolgáltatás munkaterhe rohamosan nő, de a „személyzet létszámát emelni nem lehet, sőt a pénzügyi és gazdasági viszonyok következtében azt fokozatosan csökkenteni vagyunk kénytelenek. Ilyen körülmények között gondoskodni kell arról, hogy a bíróságok eljárásának módosításával a fokozott munkaterhet csökkentett számú személyzet is képes legyen ellátni”. Az igazságügyi szempontokon túl a pénzügyiek is kényszerítőek. A „büntetés értéke szempontjából rendkívüli fontosságú ugyanis, hogy az a bűncselekményt lehetőleg nyomon kövesse. A gyors és hatályos megtorlás megnyugtatja az egész társadalmat és megfelelő esetekben alkalmas lehet arra, hogy az elítéltet ismét jó útra terelje”. Így közérdek, hogy az eljárás az alaposág mellett gyors is legyen. E cél érdekében szükség van a „komolytalan ügyeknek és a felesleges perszakoknak kiküszöbölésére, másfelől a nem okvetlenül szükséges bírói munka közvetlen csökkentésére”. Így lehet elérni a „komoly ügyekre és ezekben is a lényegre koncentrációt, ami az eljárás gyorsítását”, egyúttal az „igazságszolgáltatás olcsóbbá válását eredményezi”.

E céloknak megfelelően a javaslatok rendelkezéseket tartalmaztak az egyesbíráskodás kiterjesztéséről, valamint az eljárás egyszerűsítéséről a nyomozási és vizsgálati szakban. Ennek keretében a királyi ügyészség általános felhatalmazást kapott volna a nyomozás teljesítésére. A vizsgálatot meg kívánták szüntetni, arra csak kivételesen - ügyészi indítványra, a terhelt kérelmére vagy ha azt a bíróság szükségesnek látta - kerülhetett volna sor. Az egyesbíráskodás keretében a vádirat egyszerűsítésére, sőt mellőzésére is lehetőséget kívántak adni.⁸⁷⁰

A törvényalkotás első lépését „A büntető igazságszolgáltatás egyes kérdéseinek szabályozásáról” szóló 1928:X.tc. (II. Bn.) jelentette. Ennek I. fejezete az új nemzeti valuta bevezetése miatt a büntetőjogi értékhatárok pengőben való megállapításáról és a pénzbüntetés új szabályozásáról szólt, amely rendelkezések az előző évek folyamatos pénzromláshoz igazodott szabályozásaihoz képest stabilizációt hoztak. Az egyszerűsítést és gyorsítást a II. fejezet rendelkezései szolgálták, köztük a perorvoslatok részleges újrashabályozásával. Az indokolás megállapította, hogy az 1921:XXIX.tc. következtében a „gyorsabb ütemű elsőbírósági elintézés a kir. ítélőtáblákat és a kir. Kúriát juttatta válságos helyzetbe”, ahol

---

⁸⁷⁰ pl. az 1924. évi javaslat 65, 67-68.§

óriási ügghátralék torlódott fel, amely folyamatos utánpótlást kapott a Bp. addigi szabályozása miatt. A fellebbezéseket illetően ezért bevezetésre került a csatlakozás intézménye annak érdekében, hogy a „felsőbb bíróságokat előreláthatólag sikerre nem vezető perorvoslatokkal el ne halmozzák”. Az indokolás szerint, ha a vádlott „számol azzal, hogy perorvoslata azzal a következménnyel is járhat, hogy a vádló csatlakozása esetén az ítéletet terhére súlyosbíthatják, alaposabban megfontolja, hogy éljen-e perorvoslattal”. Ennek megfelelően a 29.§ kimondta, hogy a „jogosultak közül az, aki perorvoslattal nem vagy tévesen élt, más ellenkező érdekű jogosultnak joghatályosan bejelentett perorvoslatához csatlakozhatik”. A csatlakozásban ugyanazon okból lehetett a határozatot támadni, amely alapján eredetileg történt volna. A perorvoslat visszavonása a csatlakozás hatályát is megszüntette.

A törvény III. fejezete a többszörösen elítéltek személyében rejlő „óriási veszedelem” miatt, mivel az „ily egyénekben felhalmozódott közveszélyesség az államot és a társadalmat állandóan fenyegeti”, bevezette a „megrögzött bűntettes” fogalmát. Ilyen személlyel szemben a 36-37.§-okban meghatározott feltételek esetén a bíróság legalább három évig tartó szigorított dologházba utalást alkalmazott. A 38.§ alapján az ügyész az eljárás jogerős befejezése után is indítványozhatta az elítélttel szemben a szigorított dologházba utalást. A beutaltakra a 41.§ szerint a fegyházi szabályokat kellett alkalmazni, így „ennélfogva a szigorított dologházba utalás a végrehajtás tekintetében nem egyéb, mint határozatlan tartamú fegyházbüntetés”. (A férfiak számára a sopronkőhidai, míg a nőknek a márianosztrai intézet került kijelölésre.)⁸⁷¹

---

⁸⁷¹ 36.§ A bíróság ítélettel határozott tartalmú szabadságvesztésbüntetés kiszabása nélkül szigorított dologházba utalja azt a bűntettet, aki az élet, a személye vagy a vagyon ellen különböző időben és egymástól függetlenül legalább három bűntettet követett el és a törvény értelmében halálbüntetés kiszabásának nincs helye, ha megállapítja róla, hogy az utolsó és az azt közvetlenül megelőző bűntettet öt éven belül követte el, és hogy bűncselekményeket üzletszerűen követ el vagy bűncselekmények elkövetésére állandó hajlamot mutat (megrögzött bűntettes). 37.§ Szigorított dologházba csak oly egyént lehet utalni, aki az ítélet hozatalakor életének huszonegyedik évét már betöltötte, s a 36.§-ban említett legalább három bűntettet tizennyolcadik életévének betöltése után követte el. Hogy megrögzött bűntettes-e a terhelt, ennek megállapításánál figyelembe kell venni egyéniségét, életmódját, életviszonyait, a bűncselekmények elkövetésének körülményeit, még pedig akkor is, ha a megelőző cselekményeket fiatalkorban vagy gyermekkorban követte el. Szöllősy Oszkár: Magyar börtönügy 274.o. Bp. 1935

A 44.§ szerint a szigorított dologház mellett egy három tagú felügyelő hatóságot kellett szervezni. Az elnököt és egy tagot a bírák közül azon ítélőtábla elnöke jelölte ki, amelynek területén a dologház feküdt, a harmadik pedig a főügyész által kinevezett ügyész volt. A testület jogkörébe a beutalt, feltételes szabadságra bocsátását kérő meghallgatása, s az igazságügyminiszter részére „ily folyamodások felől vélemény” nyilvánítása tartozott. A 45.§ kimondta, hogyha a testület a „feltételes szabadságra bocsátást két egymást követő évben kétszer egymás után javasolja, az igazságügyminiszter a kérelmet el nem utasíthatja”.

A 8200/1928.IM rendelettel március 1-jével hatályba léptetett II. Bn. alkalmazását illetően Finkey Ferenc akkori koronaügyész-helyettes az ügyészségi vezetők részére március 7-én tartott értekezleten adott útmutatást.⁸⁷²

Az új rendelkezések közül kiemelte a pénzbüntetés kérdését, mivel a királyi ügyész feladata rámutatni, hogy adott esetben szabadságvesztés a helyes, illetve a „tettes egyéniségére való tekintettel szükségesnek és kívánatosnak látja” e „mellett vagy helyett a magas pénzbüntetés kiszabását is”. Ilyen indítvány esetén az ügyész „feladata a vádlott vagyoni és kereseti viszonyairól alapos tájékoztatást szerezni és bemutatni a bíróság előtt”.

A csatlakozó fellebbezést illetően leszögezte, hogy azzal az „alsóbb fokú ügyészségi tag által elkövetett tévedést vagy mulasztást az ügyészi hierarchia magasabb fokon működő tagja reparálhassa”. Így a jövőben nem fordulhat elő felsőbírósági döntésben azon „bántó megjegyzés, hogy megfelelő perorvoslat hiányában kellett helybenhagyni a helytelennek vagy túlenyhének talált alsó bírói ítéletet”. A csatlakozást illetően szükséges „szabatosan megjelölni, hogy mely okból, s mi célból támadja a csatlakozó a kérdéses határozatot, milyen tévedést vagy mulasztást kíván helyesbíteni vagy pótolni”.

Finkey a „megrögzött büntettes” fogalmára kijelentette, hogy ezen „közveszélyes csoportnak a hathatós megrendszabályozását” kell elérni. Ezen intézmény indítványozását illetően az ügyész „legfontosabb kötelessége adatokkal igazolni vagy azt, hogy a vádlott üzletszerű büntettes ..., vagy a bűnözési hajlamot”. Ennek érdekében a nyomozás során „ugyanolyan környezettanulmányt kell beszerezni, mint a fiatalkorúakról”. A felügyelő hatósági tag ügyésznek pedig kötelessége a „beutaltakat nem csak sablonosan meglátogatni, de komoly

---

⁸⁷² IK 1928/1. 20.o.; Finkey 3.: i.m. 1-21.o.

tanulmányt csinálni mindenik beutalt egyéniségéről, élettörténetéről, jelleméről, hajlamáról, képességeiről, hogy a szabadonbocsátás kérdésében valódi bírói lelkiismeretességgel szavazhasson”.

A II. Bn. alkalmazásának tapasztalatai alapján később a 26147/1930.IM.IV. leirat felszólította a főügyészeket, hogy „megfelelő útbaigazítással” lássák el beosztottaikat azért, hogyha a „feltételek fennforogni látszanak, indítványozzák a szigorított dologházba utalást”, az ezt elutasító döntés ellen pedig fellebbezzenek. A csatlakozási perorvoslatok igénybevételét illetően pedig a felhívás megkívánta, hogy arra az ügyészség „különös súlyt helyezzen”.⁸⁷³

A legjelentősebb egyszerűsítési változtatásokat az 1930. április 1-jén a Képviselőházhoz beterjesztett terjedelmes törvényjavaslat célozta. Az Igazságügyi Bizottság június 13-i jelentésében akként méltatta az elképzeléseket, hogy azok révén „gyorsabban, és úgy a felekre, mint az államkincstárra nézve olcsóbban” folyik majd az eljárás.⁸⁷⁴

A javaslat több opportunitási elemet tartalmazott. Az e körbe tartozó vádmellőzés elgondolását támogató 1930. június 20-i képviselői hozzászólás ki is emelte, hogy ez egy elvi jelentőségű, „bűnvádi rendszerünkben egészen új, nagyon helyes és bölcs intézkedés”, amely „úgy az egyszerűsítés, mint a gyorsaság és méltányosság szempontjából” jó.⁸⁷⁵

Az 1930:XXXIV.tc-ként kihirdetett novella több rendelkezése tovább növelte az ügyészség szerepét. Így a 105.§ szerint, ha ugyanazt a személyt több bűncselekmény gyanúja terhelte, akkor az ügyész mellőzhette a vádemelést az olyan miatt, amelynek figyelmen kívül hagyása a „megtorlás súlyát lényegesebben nem befolyásolhatja”. A mellőzés kötelező esetét is meghatározta a törvény arra az esetre, ha az „ily bűncselekmény felderítése és ítélettel eldöntése jelentékenyen késleltetné az ugyanazon terhelt ellen nagyobb jelentőségű bűncselekmény miatt folyó eljárás befejezését”. Mellőzés esetén a sértett a főügyészhez folyamodhatott.

---

⁸⁷³ Bp. Főü. 141/1931.fü. FL VII.17.a. 2.d.

⁸⁷⁴ Képv. 1927 ir. 20.k. 315-393.o., uo. 22.k. 157-158.o. 1930

⁸⁷⁵ uo. napló 19.k. 391.o. 1930

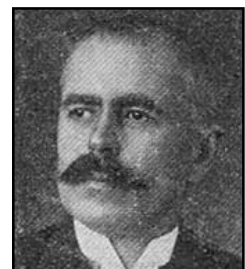
A 107.§ szerint tettenérés esetén az ügyész az elkövetőt három napon belül nyomozás és vádirat nélkül a törvényszék elé állíthatta tárgyalás végett. Az egyesbíróági hatáskörbe utalt bűncselekmények esetén, amelyek „jogi és ténybeli megítélése egyszerű, a nyomozás csak a vád tájékoztatására legszükségesebb adatok felderítésére szorítkozik. Ily ügyekben a nyomozó szerv csak tényvázlatszerű rövid tájékoztatást terjeszt a kir. ügyészség elé”, amely vádirat mellőzésével „késedelem nélkül a tárgyalás kitűzését indítványozza a kir. törvényszék egyesbírájánál. Ebben az indítványban, valamint a vádlott részére szóló idézésben röviden meg kell jelölni a vád tárgyává tett bűncselekményt”. Bíróság elé állítás esetén a tanúk, szakértők megidézéséről, elővezetéséről az ügyész gondoskodott, a tárgyaláson pedig a vádat előszóval terjesztette elő.

A 110.§ lehetőséget adott arra, hogy - egyesbíróági hatáskörbe tartozó bűncselekmény esetén - az ügyész a törvényszék helyett a nem székhely szerinti járásbírószágon emeljen vádat. Erre akkor kerülhetett sor, ha meggyőződése szerint egy évnél hosszabb szabadságvesztés „előreláthatólag nem lesz kiszabható”.

A 111.§ törvényszéki ügyekben a vádirat elleni kifogást csak a tényállásra korlátozta.⁸⁷⁶

A 125.§ a bíróság számára is biztosított opportunus intézményt, mivel akkor, ha a „vád tárgya vétség vagy kihágás és a bűnösség oly csekély s a cselekmény tárgyi súlya annyira jelentéktelen, hogy büntetés sem a jogrend védelme, sem a sértettnek nyújtandó elégtétel érdekében” nem szükséges, akkor az eljárást megszüntethette.

A Te. végrehajtására **Zsitvay Tibor** igazságügyminiszter 1931. január 3-i 50580. körrendeletében adott útmutatást, melynek bevezetőjében leszögezte, hogy azt a „döntő jelentőségű hatáskört”, amely az ügyészséget eddig is megillette a „vád kereteinek megállapítása s az eljárás menetének irányítása tekintetében”, az új törvényi rendelkezések még jobban kimélyítették.⁸⁷⁷

⁸⁷⁶ A Te. 111.§-a a törvényszék, mint egyesbíróág hatáskörébe nem utalt bűnügyekben a vádirat ellen kifogást csak akkor engedett, ha a vád tárgya hamis tanúzás, hamis eskü, hamis vád, szemérem elleni bűncselekmény, gyermekölés, magzatelhajtás, zsarolás, hűtlen kezelés, csalás, okirathamisítás, hivatali vagy ügyvédi bűncselekmény volt.

⁸⁷⁷ Bp. Főü. 244/1931.fü. FL VII.17.a. 2.d.

A Te. 105.§-át illetően a rendelet kijelentette, hogy a vádhatóságnak nem kötelessége a „legalitási elv túlhajtott érvényesítése”. Ehelyett az ügyészség „gyakorlati érzéke lesz hivatva” arra, hogy a „bűncselekmények közül kiválassza azokat, amelyek súlyuk és jelentőségük szerint elsősorban kívánják a büntető megtorlás sértetlen érvényesülését, s viszont kirekessze a vádemelés köréből azokat, amelyeknek a figyelmen kívül hagyása” a tapasztalatok szerint alig érintik a büntetés mértékét.

A főügyészek feladata lett az „eljárás lehetőleg gyors lefolytatásához fűződő közérdek” érvényesítése és annak megakadályozása, hogy az „államkincstárt is indokolatlanul megterhelő bűnperkolosszusok a maguk lomha, vontatott menetével és hónapokig tartó nyilvános tárgyalásukkal” lekössék az igazságügyi szerveket. Viszont minden esetben gondoskodni kellett „legalább a halaszthatatlan nyomozó cselekmények teljesítéséről”, nehogy az „esetleg később szükségessé váló újrafelvétel, illetőleg vádkiterjesztés eredményességét” a mulasztás lehetetlenné tegye.

A Te. 107.§-át a körrendelet akként méltatta, hogy az hivatott a nyomozásnak és főtárgyalásnak a „Bp. rendelkezései alapján kialakult mai nehézkesebb szerkezetét” oldani. Megállapítása szerint nincs szükség arra, hogy azon „egyesbíróági ügyek, amelyek ténybeli és jogi megítélése felette egyszerű, a nyomozás keretében oly körülményes kezelésben részesüljenek”. A bírálat szerint ugyanis az „egyszerű bűncselekmények esetében is túlzásba viszik a nyomozás anyagának alakszerű kihallgatási jegyzőkönyvekben való megrögzítését”, mivel ez felesleges terhet ró a nyomozó hatóságra, illetve idővesztést és „hivatusuktól való elvonást” jelent a tanúknak.

Így az ügyészségi vezetők kötelességévé vált a rendőrhatóságokkal való érintkezés során annak elérése, hogy azok egy tagjukat bízzák meg az egyszerű ügyekben a „tanúk felkeresése és meghallgatása útján” eljárásuk eredményének a „csendőrségi tényvázlatok mintájára tájékoztató jelentésbe” foglalásával. Annak eldöntése, hogy „mely ügyekben alkalmazandó a nyomozásnak ez a sommás módja” az ügyészség feladata. A rendelet szerint a lopások, testi sértések, magánlaksértések, hatósági közeg elleni erőszak címén tett feljelentések nagy része, valamint a sikkasztás és csalás egyszerű esetei „kétségtelenül alkalmasak” az ilyen eljárásra.

A 110.§-ban foglalt vádemelési lehetőség kapcsán a törvényszéki elnökkel kellett tisztázni, hogy az „illető járásbíróság büntető bírának elfoglaltsága mily mértékben engedi meg a törvényszék egyesbírájának hatáskörébe utalt bűncselekmények egyrészének” itteni elbíraltatását. E jogkör kapcsán az is mérlegelendő volt, hogy az adott „járásbíróságnál működő ügyészségi megbízottak rátermettsége megfelelő biztosítékot nyújt-e az ily ügyekben a vádhatósági teendők kifogástalan ellátása tekintetében”. Az itteni vádemelést illetően a körrendelet felhívta a figyelmet a várható büntetés mértékének mérlegelésére is. Ennek megítéléséhez kijelentette, miszerint az „utolsó évek büntető statisztikai adataiból az tűnik ki, hogy a törvényszék hatáskörébe utalt bűncselekmények eseteiben hozott ítéleteknek kb. 60%-a egy hónapot meg nem haladó szabadságvesztés büntetést vagy éppen pénzbüntetést” állapított meg. Kíváncsnak tartotta, hogy az ügyészség ne az „előrelátható büntetésnek a törvény 110.§-a által megállapított legmagasabb mértékéből induljon ki, hanem ennél jóval szerényebb büntetési kereteket tartson szem előtt” döntése meghozatalakor.

Mivel a Te. 124.§-a a fogházbüntetés felfüggeszthetőségét az addigi egy hónappal szemben háromban állapította meg, ezért a körrendeletben az ügyészségek felhívást kaptak az illető kiszabó ítélet kapcsán a „perorvoslati jog túlszigorú szellemben való érvényesítésétől” tartózkodásra.

*

A Te. megszületését követően megjelent tanulmányok felemásnak tartották az ügyészséget érintő némely rendelkezést. Így Mendelényi László kifogásolta, hogy a legalitás elve miatt az ügyész a „cselekmény igen csekély jelentősége s a közérdek számba nem vehető sérelme esetén sem ejtheti el a vádat”. Ezért - alapvetően a bíróságok tehermentesítése érdekében - szükségesnek látta, hogy az egyszerűsítési törekvések sorában az ügyészség kapjon lehetőséget az 1921:XXIX.tc. 6. §-a szerinti megoldás - a kedvező személyiségű terheltek csekély jelentőségű bűncselekményei esetén a nyomozás megszüntetése - általános érvényű alkalmazására. Egy másik írás pedig azt furcsállotta, hogy a vádemelés mellőzése „csakis oly egyénnel szemben alkalmazható, akik több bűncselekmény gyanúja alatt állanak”, míg a csupán egy deliktumot elkövető nem részesülhet az „ügyészi kegyelemben”.⁸⁷⁸

---

⁸⁷⁸ Mendelényi László: Az angol büntető igazságszolgáltatás és a mi egyszerűsítési törekvéseink 151-152.o. Bp. 1930; König Endre: Az ügyészi kegyelem kérdéséhez 3.o. JK 1930/18.

A korszak büntető jogalkalmazását alapvetően meghatározta az 1922:XVII.tc. 6.§-a, amely felhatalmazta a kormányt a kivételes hatalom alapján kibocsátott rendeletek ideiglenes fenntartására. E törvényhely szerint, ahol a „büntető jogszabályokban a háború idejéről van szó, ez alatt azt az időt is érteni kell, amíg a jelen § alapján ideiglenesen fenntartott rendelkezések hatályban maradnak”.

A kormány e törvény felhatalmazása alapján nyújtotta be törvényjavaslatát a jogszolgáltatási állapotok rendezésére 1922. december 7-én „A háború esetére szóló kivételes hatalom megszűnésével kapcsolatos igazságügyi rendelkezésekről”. Ennek V. fejezete korábbi rendeletekben már szabályozott kérdéseket kívánt törvényerőre emelni, így az esküdtbírók működésének szünetelését, a kivételes illetékesség, a rögtönbíráskodás normáit. A 67.§ pedig kimondta, hogy az 1912:LXIII.tc. 19-22.§-aiban meghatározott bűncselekményekre a háború idején kiszabható magasabb büntetési tételeket kell alkalmazni, mivel az „állam biztonságának érdeke indokolja, hogy ezek a cselekmények továbbra is szigorú megbírálás alá tartozzanak”.⁸⁷⁹

Bár a javaslat megvitatására nem került sor, annak az „egyes bűncselekmények büntetésének szigorításáról” rendelkező szakasza mégis hatályos joggá vált. A javaslat elfogadásának hiányában kiadott 49001/1922.IM.IV. rendelet ugyanis előírta a 67.§ alkalmazását. E szokatlan szabályozás érvényesülését - az igazságügyminiszter által felhívott Magyar István koronaügyész jogegységi perorvoslata alapján - a Kúria 1931. március 2-i döntése megerősítette. Ennek indokolása kimondta, hogy a kormány határidőben eleget tett jogalkotási kötelezettségének, amikor a vonatkozó törvényjavaslatot a nemzetgyűlés elé terjesztette, így a háború idején való elkövetést szigorúbban büntető rendelkezés hatályosnak tekintendő. Ennek következményeként az izgatási ügyek vádlottjai a Btk. 172.§-ában meghatározott 2 évi államfogház helyett 5 évig terjedő börtönnel büntethetőkké váltak.⁸⁸⁰

⁸⁷⁹ Ngy. 1922 ir. 4.k. 85-128.o. 1923

⁸⁸⁰ A 7234/1931.IM.IV. kezdeményezte a koronaügyésznél, hogy a jogegység érdekében véleményt nyilvánítson. Így a 672/1931.kor.ü. indítvány alapján hozta meg a Kúria B.I.1885/1931/6. határozatát MOL K.616. 25.cs. A vádiratok szerint a „vád tárgyává tett izgatás büntettnak volt minősítendő, figyelemmel az 1922:XVII.tc. 6.§-ában foglalt rendelkezésekre, mert a m. kir. igazságügyminiszter 49001/1922.IM.IV. szám alatt kelt rendelete értelmében „A háború esetére szóló kivételes hatalom megszűnésével kapcsolatos

Az egyes anyagi és eljárási jogi szabályok alkalmazását illetően az IM számos rendelkezést adott az ügyészségeknek, a bűnüldözés mikénti gyakorlásának meghatározásával kívánván szolgálni az időszerű politikai, állami, gazdasági érdeket.

Így a konszolidáció során a földreform védelme érdekében az ügyészségek 1923-ban eligazítást kaptak „A földbirtok helyesebb megoszlását szabályozó rendelkezésekről” szóló 1920:XXXVI.tc. érvényesítésére. Ez a föld üzletszerű közvetítését, kereskedelmét csak állami engedéllyel bírók számára tette lehetővé. A minisztériumi felhívásra kibocsátott főügyési rendelet szerint azonban e téren elharapóztak a visszaélések, mivel a „napilapok apróhirdetése között naponként tétetnek közzé hirdetések, amelyek jelentékeny része olyan egyénektől származik, akiknek a forgalom közvetítéséhez engedélyük nincs”. Ebből viszont az következett, hogy a szabályokat „megszegő egyéneket az arra hivatott hatóságok kellő eréllyel nem üldözik”, illetve az addigi eljárásokban túl enyhe büntetéseket szabtak ki a járásbírók. Emiatt az ügyészégi megbízottak utasítást kaptak a „vád erélyes képviselőre” és „perorvoslati joguk megfelelő érvényesítésére”, rámutatva a „jelzett törvényes intézkedés fontos szociális érdekeket védő jelentőségére”.⁸⁸¹

Az előző évek áruhiánya után, a lakosság biztonságos ellátása elleni cselekmények üldözését szolgáló jogszabályok alkalmazását illetően is több rendelkezés született, melyek az adott gazdasági környezethez idomultak.

A hatósági gabona és élelmiszerkészletekre elkövetett visszaélések eseteiben a „közérdek fokozottabb voltára figyelemmel” került kiadásra a 62789/1922.IM.IV. rendelet. Ez az „ügyészségek egyöntetű állásfoglalása” és a „jogegység biztosítása” céljából meghatározta az egyes elkövetési magatartások minősítését.⁸⁸²

1923 októberében T.367/171. szám alatt terjedelmes miniszteri utasítás látott napvilágot. Ez kimondta, hogy árdrágítási ügyekben a „vád emelésében és képviselőjében jól átgondolt egységes szempontokat” kell érvényesíteni, mivel „könnyen a gazdasági élet megbénítására

---

igazságügyi rendelkezésekről” a nemzetgyűlés elé terjesztett törvényjavaslata rendelkezést tartalmaz az 1912:LXIII.tc. 19.§-ában foglalt büntető rendelkezés további alkalmazása iránt is”. in. Markovits Györgyi: Üldözött költészet - Kitiltott, elkobzott, perbe fogott kötetek, versek a Horthy-korszakban 78.o. Bp. 1964

⁸⁸¹ Bp. Főü. 2939/1923.fü. FL VII.17.a. 2.d.

⁸⁸² ua. 1072/1923.fü. uo.

vezethetne, ha a törvény gyakorlati alkalmazásában figyelmen kívül maradnának a gazdasági élet tényleges viszonyai”. Ezért az utasítás részletes útmutatást adott az egyes fogalmak, s tényállási elemek értelmezéséhez. A zárszó szerint az ügyészség „hivatásának keretein belül erélyesen meg fogja védelmezni a fogyasztó közönség életérdekeit a súlyos gazdasági helyzetnek mértéktelen haszonra törekvő egyes kapzsi kihasználóival szemben”.⁸⁸³

Néhány év múlva viszont a „gazdasági élet viszonyaiban beállott kedvező változások” miatt - mivel „már nincs meg a jogpolitikai szükségessége annak, hogy az árdrágító visszazélésekről szóló törvény rendelkezései a szigorú oly mértékével alkalmaztassanak” - a **Pesthy Pál** alatt kibocsátott 59887/1926.IM.IV. rendelet arra szólította fel az ügyészséget, hogy a „szükség nélküli vádemelésektől tartózkodjék, ... csak akkor indítson eljárást, amikor a bűnvádi megtorlás szorgalmazását az eset különös körülményei indokoltá teszik”. Ügyészségi vélemény szerint ekkora az árdrágítási ügyek a „közgazdasági és pénzügyi helyzet javulása, a szabad verseny helyreállása folytán jelentőségüket teljesen elvesztették”. Az ilyen ügyek száma óriásit csökkent: 1923-5428, 1925-1518, 1928-532, 1931-86, 1936-73 árdrágítás miatti feljelentés fordult elő.⁸⁸⁴

Ezekben az években - különösen a gazdasági válság idején - nagy súlyt kapott a nemzeti valuta védelme. A fizetési forgalom szabályainak érvényesítése érdekében ezért a 30641/1931.IM.IV. rendelet a vádhatóság feladatává tette, hogy a „szembehelyezkedők ellen szigorúan teljesítse” kötelességét. A 14343/1933.IM.IV. rendelet megfogalmazása szerint pedig az „államgazdasági életet súlyosan érintő eme bűncselekmények bűnvádi üldözéséhez és helyes elbírálásához fűződő közérdek különösen kívánatossá teszi a megfelelő és helyes gyakorlat kialakítását”. Ennek érdekében feladattá tétetett az MNB-vel állandó kapcsolattartás, a „vitásabb vagy kényesebb természetű ügyekben” pedig a legnagyobb tapasztalatú Budapesti Királyi Ügyészség megkeresése.⁸⁸⁵

⁸⁸³ IK 1923/10. 438-443.o.

⁸⁸⁴ Bp. Főü. 10643/1926. FL VII.17.a. 2.d.; Szn. jelentés a Bp. Ü. 1926. évi ügyforgalmi tevékenységéről (Bp. Ü. 1926) MOL K.579. 560.cs., Jelentés 1923-25 C) 299-301.o., uo. 1928 C) 314.o., uo. 1931 C) 322.o., uo. 1936 C) 352.o.

⁸⁸⁵ Szegedi Főü. 1865/1931, 1662/1933.fü. CsML VII.3. 2.d.

Az „államháztartás egyensúlyának biztosítása” érdekében a 39074/1932.IM.IV. rendelet megkövetelte az ügyészségektől az adófizetési kötelezettség teljesítésének érvényesítését. A kormányzat szerint a „fizetési készség leromlása” azoknak a „bujtogatásoknak és izgatásoknak a következménye” is, amelyek rosszhiszeműen, s „különösen a csekélyebb ítélőképességű néprétegeknek a kedvezőtlen gazdasági viszonyok által előidézett súlyos anyagi helyzetük nyomán támadt lelkiállapotát igyekeznek kihasználni arra, hogy az adófizetési kötelezettség megtagadásának népszerűnek látszó jelszavával hangulatot teremtsenek”. Így feladattá tétetett, hogy az ilyen eseteket az ügyészség izgatás büntetnének minősítve, az „eljárást a legerélyesebben szorgalmazza”.⁸⁸⁶

Utasítást kaptak az ügyészségek az ország lakosságát csökkentő jelenségek elleni fellépésre is: a kivándorlás kapcsán az amerikai útlevelek megszerzése körül előfordult visszasságok, valamint a magzatelhajtások „erélyes üldözésére”. Az utóbbit illető 16632/1933.IM.IV. rendelet a „nemzeti népesedés érdekeit súlyosan veszélyeztető” bűncselekmények kapcsán előírta részint a csendőrségek „bizalmas utasítását” azért, hogy azokat a szülésznőket, orvosokat, akik „ilyen üzelmek hírében állanak”, állandóan kísérik figyelemmel, és „puhatolózásaik eredményeit a kir. ügyészségnek időnként jelentsék”, másrészt a „közérdekre való tekintettel” a gyors és példás megtorlást alkalmazását.⁸⁸⁷

Egy, a népességet gyarapító jelenséggel szemben szintén fel kellett lépni. A fajüldözés európai terjedése miatt Magyarországra menekülő zsidókkal szemben az „állampolgársági okmány megszerzése végett elkövetett bűncselekmények megtorlása” érdekében kibocsátott 7082/1938.IM.IV. rendelet megszabta az ügyészségeknek, hogy a „nyomozást soron kívül, a legnagyobb körültekintéssel foganatosítsák, és a bűnvádi eljárás során a legnagyobb eréllyel járjanak el”.⁸⁸⁸

A kitüntetett figyelmet élvező hadsereggel szembeni bűncselekmények esetén alapvető volt a gyors és „legszigorúbb eljárás” megkövetelése. Az ilyen ügyekben a polgári és katonai hatóságoknak szorosan együtt kellett működniük. Ennek érdekében a 43803/1932.IM.IV. rendelet előírta az ügyészségeknek, hogy „mindenkor lépjenek bizalmas módon érintkezésbe”

---

⁸⁸⁶ Bp. Főü. 10.132/1932.fü. FL VII.17.a. 2.d.

⁸⁸⁷ ua. 3353/1932, 5098/1933.fü. uo.

⁸⁸⁸ Szegedi Főü. 560/1938.fü. CsML VII.3. 3.d.

a területileg illetékes parancsnokság vezérkari főnökével. Mivel az ilyen ügyek „fontos érdekeket” érintettek, ezért indítványozni kellett a tárgyalásról a nyilvánosság kizárását is.⁸⁸⁹

A munkanélküliség viszonyai között a legnagyobb jogász csoport, az ügyvédség érdekeit is védeni kívánta több előírás. Így „A zugírásatról” szóló 1934:III.tc. értelmezése érdekében a 25141/1934.IM.IV. rendelet részletes eligazítást adott az ügyészségek részére. Egy 1935-ben kiadott utasítás megkövetelte, hogy ügyvédek elleni feljelentések esetén az 1921:XXIX.tc. alapján az ügyészek végezzék a kihallgatásokat. A jogalkalmazás pedig osztály elleni izgatásnak minősítette az ügyvédekkel szembeni olyan megnyilvánulást, amely működésüket „gyűlöletes színben” tüntette fel.⁸⁹⁰

*

Az eljárási jog területén is számos rendelkezés alakította az ügyészségek gyakorlatát.

Kezdetben az ügyészségek szó szerint értelmezték a Te. 110.§-ának rendelkezését, miszerint a járásbíróság elé utalt ügyekben az első fokú ítélet meghozataláig lehet ezen eljárás szabályait alkalmazni, perorvoslat esetén viszont a törvényszéki szabályok az irányadóak. Emiatt gyakran nem az ügyészségi megbízott képviselte a vádat, hanem kiküldött ügyész, különben a „meghozandó ítélet ellen az ügyészségnek nem volna módja jogorvoslattal élni”. Ezzel szemben a 40765/1932.IM.IV. tájékoztató leszögezte, hogy az ilyen „felette költséges” gyakorlat ellentétben van a Te. „eljárás olcsóbbá tételét célzó egyik alapgondolatával”. A leirat szerint a szakasz szövegének nyelvtani értelmezésével szemben „ésszerűen magyarázva”, s a „törvény kifejezett célját is figyelembe véve a 110.§-t nem lehet másképp értelmezni”, mint úgy, hogy az ügyészségi megbízott elvégezhet minden eljárási cselekményt. A vádemelés mellőzésénél viszont a tájékoztató helyesnek tartotta azt a gyakorlatot, hogy az ügyészségek nem hoztak „érdemileg indokolt határozatot, amire nincs is szükség”.⁸⁹¹

---

⁸⁸⁹ ua. Bi.1/1933.fü. uo.; Bp. Főü. 6809/1922, 5635/1923.fü. FL VII. 17.a. 1.d.

⁸⁹⁰ uő. 10.375/1934, 8946/1935.fü. uo.; Kúria B.I.3692/1935. BJT LXXXVIII. 1936/2. 44.o.

⁸⁹¹ Bp. Főü. 10.918/1932.fü. FL VII.17.a. 2.d.

A Te. 124.§-át illetően a 9792/1932.IM leirat kifogásolta, hogy a büntetés felfüggesztése a „gyakorlatban nem érvényesül olyan mértékben, amely a mai súlyos pénzügyi helyzetben az államkincstárt terhelő költségek megtakarítása tekintetében számottevő eredményt jelentene”. Ezért a leirat megkövetelte az ügyészeket, hogy „hassanak oda”, minél gyakrabban alkalmazzák a bíróságok a büntetés felfüggesztését, és csak kivételesen éljenek ellene fellebbezéssel.⁸⁹²

A Te. 125.§-ára vonatkozóan a 21432/1932.IM.IV. rendelet azt fejtette ki, hogy az ítélethozatal mellőzésének alkalmazása „oly magasabb szervezési, szolgálati és államvédelmi szempontok mellőzésével, illetve sérelmével is járna, amelyeknek mérlegelése - az irányadó szempontok ismeretének hiányában - különösen az alsófokú bíróságoknak módjában sem áll”. Az ilyen ügyekben a vádhatóságnak „fokozott gondossággal”, és „kiemelt szempontok” esetén „minden esetben perorvoslattal” élve kellett eljárnia.⁸⁹³

Néhány év múlva viszont a szigorú hangú 32646/1935.IM.IV. rendelet azt róttá fel az ügyészségeknek, hogy a „perorvoslatok bejelentése körül nem járnak el avval a gondossággal és körültekintéssel, amely adott esetekben a bünvádi eljárás fejleményeinek helyes mérlegelése mellett elvárható volna”. A minisztérium az adatokat elemezve kedvezőtlennek ítélte a főügyészek által visszavont fellebbezések nagy számát, illetve az általuk fenntartottak esetén az azoknak való csekélyebb felsőbbbíróági helyt adást. Mint a rendelet leszögezte, így a „végeredményében indokolatlannak tekinthető felebbezések elintézése a bíróságokra tetemes munkaterhet rótt”. Ennek megelőzésére az ügyészségek utasítást kaptak a „legnagyobb gondossággal és körültekintéssel” való eljárásra azzal, hogy a „csak valóban indokolt” esetekben éljenek fellebbezéssel. A rendelet általános jelleggel ebbe a körbe sorolta azokat az eseteket, amelyekben a „bírósnak a bűnösség megállapítása, a bűncselekmény minősítése vagy a büntetés kiszabása tekintetében elfoglalt álláspontjával szemben valamely jelentőséggel bíró elvi ok vagy közérdekű szempont teszi kívánatosná azt, hogy az ügyben a felsőbb bíróság is állást foglaljon”.⁸⁹⁴

---

⁸⁹² ua. 3725/1932.fü. uo.

⁸⁹³ ua. 5636/1932.fü. uo.

⁸⁹⁴ ua. 14219/1935.fü. uo.

A nyomozásokat illetően is számos útmutatást adott a minisztérium. Meghatározott személyek elleni eljárásban kívánatosnak tartotta, hogy az ügyészség végezze a nyomozást az 1921:XXIX.tc. 5.§-a alapján: így a 8969/1931.IM.IV. rendelet előírta, hogy a köztisztviselők elleni fontosabb ügyekben „lehetőleg” az ügyész járjon el. A közigazgatás rendezéséről szóló 1929:XXX.tc. 94. §-a ugyanis kimondta, hogy a fegyelmi ügyben eljáró hatóság köteles a bűncselekmény gyanújáról a királyi ügyészt azonnal értesíteni. Ilyenkor a „személyesen teljesítendő nyomozás során” az ügyész „közvetlen érintkezésbe léphet a fegyelmi vizsgáló biztossal, igénybe veheti annak közigazgatási jogi ismereteit és tapasztalait, célszerűségi és takarékosági szempontból” az okirati bizonyítékokat pedig vele szereztetheti be.⁸⁹⁵

A belügyminiszter észrevételei alapján kibocsátott 44850/1932.IM.IV. rendelet előírta, hogy a nyomozás elrendelését vagy kiegészítését tartalmazó rendelkezésnek a „nyomozás tárgya és iránya tekintetében ... teljes tájékoztatásul és biztos támpontul kell szolgálnia”, nem elegendő a „pusztán alakszerű (blankettáris)” felhívás. Ennek érdekében „mindenkor világos, a tényállásnak lényeges körülményeire kiterjedő, s annak várható fordulataival is számoló tüzetes utasításokat” kellett kiadni.⁸⁹⁶

Az eljárásokat lassította, ha vizsgálatra is sor került. A budapesti főügyész 1927-ben az éves munka értékelésekor azok bíróság által elrendelt nagyobb számára utalva feddően állapította meg, hogy a „vádiratokat az ügyészség a tényállás kellő tisztázása nélkül nyújtotta be”, ezért a „nyomozási anyagot nagyobb szigorral kell felülvizsgálni”.⁸⁹⁷

*

A korszakban kiemelt figyelmet kapott a politikai rendszer büntetőjogi védelme. Ez az 1918-19-es megrázkódtatásokból született rendszer autoritativ elemeket tartalmazó polgári parlamentarizmus volt, ahol az uralkodó konzervatív politika alapját a keresztény-nemzeti gondolat, állami és jogi berendezkedését pedig a jogfolytonosság és a Szent Korona eszmén nyugvó alkotmányosság jelentette.⁸⁹⁸

---

⁸⁹⁵ ua. 7662/1931.fü. uo.

⁸⁹⁶ ua. 1132/1933.fü. uo.

⁸⁹⁷ ua. 1599/1927.fü. uo.

⁸⁹⁸ Romsics 2: i.m. 235.o.; Püski: i.m. 260.o.

Az e mércétől eltérő politikai felfogással szemben keményen fellépett az államhatalom, mivel ezek „egyenesen az alkotmány, az állami szervezet és a társadalmat fenntartó intézmények és erkölcsi elvek ellen irányulnak”, s az elkövetők „egy csapásra szeretnék felfordítani az állami és társadalmi rendet”.⁸⁹⁹

Azt, hogy mely tényállások tartoztak e körbe, több alkalommal meghatározták azon „Szigorúan bizalmas! Kizárólag saját kezéhez!” jelzéssel ellátott rendelkezések, amelyek az „ország nyugalmát veszélyeztető bűncselekmények erélyes üldözésére” hívták fel az ügyészségek figyelmét. Alapvetően a Btk. I, IV-VII. fejezeteiben foglalt bűncselekmények, s „ezek között is különösen” a „tulajdon intézménye és a földbirtokos osztály”, továbbá a nemzetiség, hitfelekezet elleni izgatás, lázítás, valamint a Rendtv.-ben meghatározott szerteágazó tényállások voltak súlypontjai a „politikai természetű” bűnözésnek. Ezeken túl az 1920:I. és a Habsburg-ház trónfosztását kimondó 1921:XLVII.tc-kel létesített alkotmányos rendet támadó, a kormányzó megsértése miatti, a választójog védelméről rendelkező, az 1924:XV.tc-ben meghatározott, valamint a „munkások körében felmerült sztrájkmozgalmakból kifolyó” bűncselekmények tartoztak e körbe.⁹⁰⁰

A szélesen meghatározott politikai jellegű bűncselekményeket illetően pl. 1924-917, 1928-752, 1931-981, 1936-ban pedig 1277 eset fordult elő. A csendőrségi nyomozások közül 1928-58, 1931-136, 1936-ban 85 folyt izgatás, míg a Rendtv. szerinti állami és társadalmi rend elleni bűncselekmények miatt 1931-293, 1936-ban 704 esetben jártak el.⁹⁰¹

E bűncselekmények felmerülésekor az ügyészségek „kettőzött kötelessége” volt, hogy „ezeket a bűnös üzemeket a legéberebb figyelemmel kísérvék, s ... első jelentkezésük alkalmával a legteljesebb eréllyel szerezzenek érvényt a törvények szigorának és megtorló hatalmának”. Az utasítások szerint az ilyen ügyekben „soron kívül és a legnagyobb sürgősséggel”, a tettesek „haladéktalan” előzetes letartóztatásával kellett eljárni. Az

---

⁸⁹⁹ Miskolczi Ágost: Az állam és társadalom ellenes bűncselekmények és a kir. ügyészség 57.o. in. Az állami és társadalmi rend védelme és a büntető jogszolgáltatás (Államvédelem) Bp. 1937

⁹⁰⁰ Szegedi Főü. 744/1927.fü. Bi.876/1/1926, Bi.1139/1/1935, Bi.1229/1/1939.IM CsML VII.3. 3.d. Bp. Főü. Bi.1185/1, 1186/1/1937.IM, Bi.1/1935.fü. FL VII.17.a. 2.d.

⁹⁰¹ Jelentés 1923-25 C) 300.o., uo. 1928 C) 300, 314.o., uo. 1931 C) 307, 322.o., uo. 1936 C) 338, 352.o.

ügyészségi vezetők feladata volt a törvényszékek, illetve az ítélőtáblák elnökeinél „kieszközölni” a soron kívüli elintézés elrendelését.⁹⁰²

Az ügyészségek ezen eseteket jelentették, majd az eljárásokról folyamatosan tájékoztatták az IM-et, melynek utasításai szerint kellett eljárni. E körbe tartozott a 9649/1927.IME.IV. rendelet szerint „minden politikai jellegű, s az állami közérdek szempontjából jelentékenyebb bűncselekmény”.⁹⁰³

Ha ezen kötelezettséget elmulasztották vagy késve teljesítették, akkor szigorú minisztériumi leiratok kerültek kiadásra. Ezek megkövetelték, hogy az „olyan bűncselekményekről, amelyek politikai, társadalmi, vallási vagy külpolitikai szempontokból nagyobb jelentőségre tarthatnak számot”, az ügyészségek a tudomásukra jutást követően azonnal tegyenek távbeszélőn jelentést az IM Büntetőjogi Osztályának.⁹⁰⁴

A minisztérium nehezményezte, ha a „gyülekezeten és csoportosulások alkalmával elhangzott törvénybe ütköző tartalmú ... beszédekről a kir. ügyészségek csak elkéssetten szereztek tudomást”, s emiatt a nyomozások kapcsán „irányító hatáskörüket a kellő időben és eréllyel nem gyakorolhatják”. Emiatt a rendőri hatóságokat „nyomatékkal” meg kellett keresni, hogy az ilyen esetekről „haladék nélkül” értesítsék az ügyészséget. A Bi.1187/1/1937.IM rendelet azt is előírta, hogy az ilyen bűncselekmények felmerülése esetén az ügyészségek „megokolt esetben” az 1921:XXIX.tc. 5.§-a alapján maguk folytassák a nyomozást.⁹⁰⁵

A kormányzat megkövetelte, hogy politikai ügyekben minden lényeges eljárási cselekményről tudjon, az ügyészség azokat csak az IM vagy a főügyész jóváhagyásával végezhetette el. Ezt szemlélteti a szegedi főügyész 744/1927.fü. körrendelete, mely szerint a „vád képviselőének megtagadásához, az ügynek más hatósághoz való áttételéhez, a nyomozás megszüntetéséhez, a vád elejtéséhez és a vádirat benyújtásához” az előzetes hozzájárulását kellett kikérni. De külön rendelet szerinti eljárásokban, illetve a miniszter egyes ügyekben adott utasítása esetén a főügyésznek is a döntés tervezetét véleményes

---

⁹⁰² 1117/1/1934.IM, Bp. Főü. Bi.1/1935.fü., 2689/1937.fü. FL VII.17.a. 2.d.

⁹⁰³ Bp. Főü. 1066/1927.fü. uo; Szegedi Főü. 744/1927.fü. CsML VII.3. 3.d.

⁹⁰⁴ Bi.1186/1/1937.IM uo.

⁹⁰⁵ Bp. Főü. 4680/1937.fü. FL VII.17.a. 2.d.

jelentésével fel kellett terjesztenie. Az 5020/1932.IM.IV. rendelet ebbe a körbe sorolta az olyan cselekményt, amely „akár a terhelt személyénél, akár az ügy tárgyánál, vagy az elkövetés körülményeinél fogva a mindennapi eseteket jelentőségében felülhaladja, vagy az országos közérdeket közelebbről érinti”.⁹⁰⁶

A tapasztalatok alapján 1930-ban az IM arra a megállapításra jutott, miszerint az állam elleni bűncselekmények miatti perekben „igen gyakran előfordult, hogy a vádlottak a főtárgyalás nagy nyilvánosságával visszaélve, annak alkalmosságát valósággal szöszék gyanánt használták fel arra, hogy ... propagandát fejtsenek ki, s egyenesen lázító tartalmú beszédek tartottak”. E megnyilvánulások a sajtó útján nyilvánosságot kapva „károsan” hathattak a „meggondolatlanságra hajlamos” személyekre. Emiatt a 8019.IM.IV. rendelet szerint „előre látható” esetekben az ügyésznek indítványoznia kellett a tárgyalásról a nyilvánosság kizárását.⁹⁰⁷

Egy 1923-as előírás szerint, ha a minisztérium rendelete alapján került sor a vádemelésre, s a perben az eljárás megindításának alapjául szolgáló tényállás lényegesen nem változott, akkor az ügyésznek külön utasítás nélkül is perorvoslással kellett élnie, ha a bíróság nem a vád szerint döntött.⁹⁰⁸

A kisebb jelentőségű választási bűncselekmények miatt indult ügyekben ez a rendelkezés később módosult, mivel a „csekélyebb törvénysértések a büntetőjogi megtorlásnak különös eréllyel szorgalmazását nem kívánják”. Ezért ilyen esetekre a Bi.1139/2165/1935.IM rendelet kimondta, hogy az ügyészek az első fokú ítéletben „általában nyugodjanak meg”, és fellebbezéssel csak „különleges okból” éljenek.⁹⁰⁹

A politikai ügyekben való helyes felfogásra a kormányzat nagy súlyt fektetett, s ennek érdekében a bírák és ügyészek számára az „állam és társadalom ellenes mozgalmak keletkezését, szervezetét, megelőzésének és megtorlásának módjait” ismertető előadások

---

⁹⁰⁶ CsML VII.3. 3.d. Bajai Ü. 1942.El.1.B.41. BK Főü.

⁹⁰⁷ Szegedi Főü. Bi.2/1930. uo. Ennek megfelelően indítványozta pl. az ügyész 1938. június 21-én a nyilas lapokban megjelent írások szerzőinek tárgyalásán, hogy azokról és az ítéletekről a sajtó ne tudósíthasson, in. Megkezdte működését a gyorsított tanács 8.o. Népszava (Nsz) 1938/138.

⁹⁰⁸ Bp. Főü. 5087/1923.fü. FL VII.17.a. 1.d.

⁹⁰⁹ ua. Bi.4/1935. uo.

megtartására is intézkedett. Az 1937 május-júniusában Budapesten bírósági, ügyészégi, rendőri és katonai vezetők által tartott előadásokon elhangzottak megvilágítják a korszak politikai bűncselekményekkel kapcsolatos felfogását és a fő csapásirányokat.⁹¹⁰

Töreky Géza kúriai másodelnök bevezetőjében kifejtette, hogy az országban létező ellenséges megnyilvánulások két főtipusra oszthatók: a kommunistára, mellyel szemben „ki van zárva minden megértés, minden méltánylás ..., mert ez öngyilkosságot jelentene az állam és a polgári társadalom részéről”, illetve a terjedő nyilas mozgalomra, amely „nem föltétlenül halálos fertőzés ..., megszüntetése megfelelő kezeléssel még lehetséges”.⁹¹¹

Az állam és társadalom ellenes cselekményekkel szemben **Miskolczi Ágost** budapesti főügyész helyettes szerint a bűnvádi üldözés az „államhatalom leghatásosabb fegyvere”, mely harcban fontos szerepe van az ügyésznek. A szervezet akkor küzdhet sikeresen, ha tagjai nemcsak az anyagi és eljárási jogot, de a történelem és az irodalom műveit is ismerik, mivel a „forradalmi propaganda gyakran ölti fel a tudomány, a művészet és az irodalom álcáit”. Ez ellen pedig „csak a nagy általános műveltséggel rendelkező ügyész tud vádat emelni”, és azt megfelelően képviselni.⁹¹²

Kifejtette, hogy elsődleges feladat a vezetők kinyomozása és bíróság elé állítása. A vádemelésnek „könyörtelen leszámolásnak” kell lennie. A Hitler elleni 1923-as németországi eljárásra utalva leszögezte, hogy a „nem kellő időpontban, nem kellő érzékkel emelt vád szükség nélkül mártírt csinálhat a vádlottakból, s a mozgalom még nagyobb presztízzsel folytatódhatik tovább”. Kárhoztatta Kozma Sándor hajdani „álhumanista” alaprendeletét, amely pártatlan ügyészi hozzáállást követelt meg. Szerinte a vádat „nagyobb sikerrel és biztosabb fellépéssel képviselheti olyan kir. ügyész, aki jó szónok, aki a főtárgyalás nyilvánossága előtt ünnepélyes szavakban tudja kifejezni az állam büntető igényét, méltóan meg tudja bélyegezni a társadalom nevében a vád tárgyává tett cselekményt, a törvények, az igazság és az örök erkölcsi parancsok nevében kérve bírói megtorlást”.

---

⁹¹⁰ ua. 5983/1937.fü. uo.

⁹¹¹ Államvédelem 7.o.

⁹¹² Miskolczi: i.m. 57-65.o.

Miskolczi szükségesnek vélte, hogy a korábban nem ismert jelenségekkel - pl. sztrájk újabb formái, a szekták - szemben fel kell hívni a kormány figyelmét a szükséges jogalkotásra, hiszen az ügyész nem lehet „rideg méltóság”, aki a „magistratura sáncai mögött merev hozzáférhetetlenségben ül”. Munkájával „nemcsak a jog és törvényesség eszméjét” képviseli, de védelmezi „házaja jogrendjét, ősi intézményeit”.

Az előadásokból is kitűnően a rendfenntartó szervek alapvetően a kommunista megmozdulások megelőzésére, elnyomására összpontosítottak. Ennek jegyében számos eljárás indult „bolsevik” megnyilvánulások miatt: a Rendtv-be ütközött pl. a proletárdiktatúra vezetőjének, Kun Bélának „nyilvánosan és tüntetően való éljenzése”, a kommunista párt bécsi kongresszusán való részvétel, az illegális párt helyi szervében való tagság, a szovjetrendszer vagy egyes intézményeinek „feldicsérése, s ily módon kívánatos színben való feltüntetése”. Izgatásnak minősült az Internacionálé előadása, a Marseillaise éneklése, a volt oroszországi hadifogoly által az ottani állapotokról tett kijelentések, a Kolozsvárott kiadott baloldali „Korunk” folyóirat olvasása, a sarló-kalapács jelképének felfestése.⁹¹³

A hatalom leszámolt a kommunista mozgalom irányítóival: az illegális párt kézrekerült vezetőit, köztük a külföldről visszatért **Rákosi Mátyást** 1926-ban, majd 1935-ben elítélték. A biatorbágyi merénylet után kiadott - a Rendtv-be ütköző magatartásokra is érvényes - rögtönbíráskodási 10479/1931.IME rendelet alapján 1932. július 28-án halálra ítélték és aznap kivégezték Sallai Imrét és Fürst Sándort. Ezt követően a rendeletet kiadó Zsitvay Tibor visszaemlékezései szerint a „kommunista szervezkedés több mint tíz éven át szinte teljesen szünetelt” az országban.⁹¹⁴

A 30-as évek közepétől a rendszernek szélsőjobboldali fenyegetéssel kellett szembenéznie: erősödtek az addigi berendezkedést kétségbevonó, párttá szerveződő nemzeti szocialista, nyilas- és kaszáskeresztes mozgalmak. Megnyilvánulásaik miatt ellenük számos eljárás folyt a Rendtv. alapján. E mozgalmakra utalva az ügyészségekhez intézett Bi.1185/1/1937.IME

⁹¹³ Kúria B.I.1256/1925, B.I.3582/1927, B.I.5221/1935, B.I.3632/1937, B.I.2466/1926. in. BJT. 78.k. 41-42.o., uo. 79.k. 176.o., uo. 88.k. 179.o., uo. 90.k. 113.o., uo. 80.k. 110.o.; Pécsi Ü. IV.2324/1925, IV.1626/1931, IV.972/1933, IV.1840, 1959/1938.kü. Pécsi Ü. Munkásmozgalmi iratok Baranya Megyei Levéltár VII. 10.c.

⁹¹⁴ RT 1931 1257.o., Zsitvay: i.m. 28.o., Vámbéry Rusztem: A Rákosi-per (Vád - védelem - ítélet) Bp. 1935

rendelet megkövetelte, hogy „bármely irányból jövő vagy bármilyen jelszavak alatt fellépő, az ország nyugalmát, a nemzet békéjét és a nemzeti munka zavartalanságát veszélyeztető mindennemű bűncselekménnyel szemben a törvény által megengedett legnagyobb szigorral járjanak el”. Ennek megfelelően jelentették az IM-nek a kommunisták mellett a szélsőjobboldali ügyeket, s vádemelésekre is sor került, mivel a „párthűsége kötelezett rohamosztagok szervezésének” célja az államhatalom erőszakkal való átvétele volt.⁹¹⁵

A nyilasmozgalom egyre ismertebb vezetője, **Szálasi Ferenc** ellen 1937-38-ban négy ízben emelt vádat a Budapesti Királyi Ügyészség izgatások, az állami és társadalmi rend erőszakos felforgatására és megsemmisítésére irányuló büntett miatt. Az 1938. június 2-i tárgyaláson **Tamássy László** vádbeszédében úgy nyilatkozott, hogy „Szálasi felforgató célzattal alakította pártját, ... véres harc árán akarta az uralmat magához ragadni. Ez pedig nem politikai párt, hanem lázadók csoportja”. A nyilasokkal rokonszenvező sztrájkok, az elítélt vezérről készített képek terjesztése miatt is indultak eljárások. Ezek során az „ügyészség minden körülmény között tisztázni akarja a tényállást és legelsősorban ki akarja nyomoztatni a felelős személyeket”.⁹¹⁶

A két nagy ellenséges mozgalom mellett más politikai megnyilvánulások miatt is indultak eljárások, melyek az aktuális érdekek megfelelő befejezést nyertek. Ilyen irányzat volt a Habsburg-Lotharingiai-házat elismerő legitimistáké, akiknek ténykedése az ország külpolitikai érdekei miatt is született 1921:XLVII.tc-et sértette. Az uralkodóház visszatértét kívánó, Ottó trónörökös királyságára célzó kiadványok kiadása, terjesztése miatt a törvény kötelező erejének megtámadása által elkövetett izgatás büntette címén többször indult eljárás. De általában a nyomozások megszüntetésére kapott utasítást az ügyészség, mert - mint egy

⁹¹⁵ Kúria B.I.5670/1937/123., Debreceni It. B.III.1525/112-1937.; Bp. Főü. 2689/1937.fü. FL VII.17.a. 2.d.; 40482/1937.IM MOL K.578. 17.d.

⁹¹⁶ Sípó Péter: Egy politikai eszmerendszer kialakulása 41-42.o. in. Csiffáry Tamás szerk.: Szálasi Ferenc börtönnaplója 1938-1940 Bp. 1997; Kovács Tamás szerk.: Rendőrségi célkeresztben a szélsőjobb - Dr. Sombor-Schweinitzer József feljegyzése a szélsőjobboldali mozgalmakról 1932-1943 60.o. Bp. 2009, Előre megszervezték az autóbusz alkalmazottak nyilastüntetését 4.o Ú 1938/189. Négy letartóztatás az autóbusz-sztrájk ügyében 2.o. uo. 1938/190. Egy elítélt nyilasvezérről készült gipszplakettet árúsítanak 8.o. uo. 1938/195.

1933-as IM jelentés megállapította - a „kormány nem tartotta az ország érdekében lévőnek a bűnvádi eljárás tovább szorgalmazását”, mivel a „legitimista mozgalom aktivitásának visszafejlődésével annak az ország békéjét és rendjét veszélyeztető jellege is megszűnt”.⁹¹⁷

Gyakori politikai bűncselekmény volt a kormányzósértés: a csendőrség pl. 1928-59, 1931-88, 1936-ban pedig 91 esetben járt el. A budapesti főügyész szerint ezeknek „legnagyobb része káromlásszerű kiszólás vagy a részeg, boros ember fontossággal nem bíró elszólásai” voltak. Így a „kormányzói tekintély rovására is megy, ha minden haszontalan elszólásból bűnpereket csinálunk, másrészt sok felesleges munkát és költséget pazarolunk el”. Javasolta is az IM-nek „csak a valódi, komoly sértések esetében” való eljárást.⁹¹⁸

A Rendtv. tényállásainak széles alkalmazhatósága miatt nagy számban keletkezhettek politikai ügyek. 1938-ban a 43970.IM.IV. rendelet meg is állapította, hogy az „utóbbi időben a nemzetközi és politikai helyzettel, illetve a közélet eseményeivel összefüggésben az ily bűnügyek száma rendkívüli módon megsaporodott”. A felterjesztett ügyészi tervezetek nagymértékben terheltek a minisztériumot, ezért alapvetően a főügyészek kapták meg az intézkedések jóváhagyásának jogát. A döntéshez a rendelet szempontként határozta meg a magánbeszélgetések kapcsán „annak a gondos megvizsgálását és mérlegelését, hogy a vitatkozás hevében elhangzó kifakadásokban és kijelentésekben nemzet és államellenes gondolkodás” jut-e kifejezésre, avagy azok csak a „pillanatnyi felhevülésnek” formái. Ezért a nyomozásnak ki kellett terjednie arra, hogy a „gyanúsított egyéniségéről, viselkedéséről és gondolkodásáról, úgy az állam és nemzethűség, mint a közrend szempontjából is megfelelő tájékoztatást nyújtson”. (Ebben az évben 606, a magyar állam és nemzet megbecsülése elleni bűncselekmény miatt folytatott nyomozást a csendőrség.)⁹¹⁹

A szaksajtó kritikusan értékelte a politikai bűncselekményekkel kapcsolatos kormányzati felfogást és a közvádlói szervezet befolyásolását. A Jogtudományi Közlönyben 1927-ben kíváncsalmként fogalmazódott meg az, hogy „meg kell szüntetni a kir. ügyészségek szabad

⁹¹⁷ 22031/1933.IM MOL K.579. 560.cs.

⁹¹⁸ Jelentés 1928 C) 300.o., uo. 1931 C) 307.o., uo. 1936 C) 338.o., 23723/1927.IM.IV. MOL K.309. 1.cs. Ekkora feledésbe ment azon 1895-ös IM állásfoglalás, mely szerint az „egyszerű káromlásszerű beszédek, szitkozódó kifakadások, poharazás közben tett szószátyár nyilatkozatok” vád tárgyává tétele nem kívánatos Bp. Főü. 55582/1895.fü. FL VII.17.a. 1.d.

⁹¹⁹ Szegedi Főü. 2564/1938.fü. CsML VII.3. 3.d., Jelentés 1938 C) 332.o.

elhatározásának korlátait” a politikai ügyekben. Semmi szükség sincs arra, hogy az ügyész ezen eljárásokban a „minden más büntető ügyben is meglevő, természetes ellenőrzésnél messzebbmenő kontrollban és utasításban részesüljön”. Az ügyészség számára szükséges a „minden felsőbb fórum befolyásától mentes jog” annak érdekében, hogy „ne kelljen embereket megbélyegezni váddal, ne kelljen szaporítani a büntető perek számát”, továbbá a társadalmat „meg kell győzni és nyugtatni arról, hogy ... az igazságszolgáltatás nem lehet eszköz senkinek a kezében”.⁹²⁰

*

A korszakban korlátozott sajtószabadság volt. A büntetőpolitikát az a felfogás határozta meg, mely szerint a „nyomtatott betű veszedelmet” jelenthet a „közérköcsiség és a belső rend” szempontjából. A „sajtó jelentősége közvéleményt csináló, az emberek gondolkodását meghatározó, átalakító, ... cselekvéseit ösztönző és kiváltó erejében van”. A közlemények adott esetben a „büntetőjogilag védett társadalmi értékek ellen a szenvedélyek felkeltésére alkalmasak”. A sajtó irányzatát pedig az a „politikai vagy filozófiai gondolat határozza meg, amelyre alapítva van”, ezért az uralkodó eszmerendszertől való eltérés megalapozhatta a szerzők, kiadók büntetőjogi felelősségét.⁹²¹

Így szorosan a politikai jellegű cselekményekhez kapcsolódott a királyi ügyészségnek az 1914:XIV.tc-en és a 2500/1914.ME rendeleten alapuló, a felelősséget utólagosan vizsgáló sajtóellenőrző tevékenysége. A feladatot a rendelet 15.§-a szerint a nyomda fekvése szerinti ítélőtábla székhelyén működő ügyészség, mint sajtókerületi közvádlo látta el. Feladata volt, hogy a bemutatott kiadványok „sajtórendészeti köteles példányait közvádloi szempontból ellenőrzés alá” vegye. Ha a nyomtatványban hivatalból üldözendő bűncselekményt észlelt, akkor a bűnvádi eljárást megindította. De arra is lehetőség volt, hogy a főügyész hozzájárulásával a sajtótermékek beszolgáltatása más ügyészségnél történjen. Ha ez talált eljárás alapjául szolgáló kitételt a kiadványban, akkor „haladéktalanul” értesítette a sajtókerületi közvádlot, ellenkező esetben a köteles példányokat láttamozás után

---

⁹²⁰ Fényes Jenő: A nemzetgyalázási perekről 205-206.o. JK 1927/22.

⁹²¹ Miskolczi Ágost: Miről nem szabad a sajtónak írnia? 4-5.o. Pécs 1936. uő.: A sajtó szabadsága és a sajtó ellenőrzése 2.o. A Sajtó 1939/10.

időszakonként összegyűjtve küldte meg neki. Itt az így idekerült kiadványokat szintén meg kellett vizsgálni „sajtórendőri” szempontból.⁹²²

Különösen a fővárosban nagy terhet jelentett e feladatok ellátása: a Budapesti Királyi Ügyészség az évente beküldött több ezer (pl 1925-ben 4268, 1926-ban 5891) kiadvány vizsgálatát végezte el. Az itt megszervezett sajtóosztályhoz felváltva beosztott 4-5 soros ügyészt éjjelente - amikor a frissen megjelenő politikai napilapok beérkeztek - jegyzők, titkárok is segítették az ellenőrzésben.⁹²³

Az ellenőrzések eredményeként számos eljárást indult az IM szoros felügyelete alatt. A sajtóügyekre vonatkozó előírások megkövetelték a haladéktalan jelentést, az eljárás minden lényeges mozzanatáról, az intézkedések tervezetéről az értesítést. Az adott ügyben csak a minisztérium utasítása szerint vagy akkor lehetett eljárni, ha a tervezetre a leirat kijelentette, hogy arra „nincs észrevétele”.⁹²⁴

Ezen ügyekben követelmény volt a „nyomozások soron kívül való ellátása és befejezése”. Ennek érdekében az „ügyek menetének gyorsítása végett” a nyomozást többször az ügyész végezte az 1921:XXIX.tc. 5.§-a alapján. A legnagyobb ügyforgalmú fővárosban az államrendőrség főkapitányságával 1935-ben olyan megállapodás kötött, hogy az előkészítő eljárás az „ügyészségnek a nyomozás elrendeléséről szóló határozatának a beérkezésétől számított 8 napon belül nemcsak befejezést nyer, hanem a rendőrség ezen az időn belül” az iratokat is visszaküldi.⁹²⁵

A minisztérium szerint az ügyészséget a „sajtóügyek intézése tekintetében fokozott felelősség terheli”. Az ezt jellemző, „Bizalmas!” 30202/1937.IM.IV. rendelet szerint az ily bűncselekmények intézésénél a közvádlónak a „legserényebben” kell eljárnia, és kötelessége, hogy „hatásosan gondoskodjék” a nyomozások „gyors lebonyolítása iránt”, majd arról, hogy az ügyek „soron kívül az ítélőbíróság elé terjesztessenek”.⁹²⁶

---

⁹²² Bp. Főü. 7812/1933.fü. FL VII.17.a. 2.d.

⁹²³ Bp. Ü. 1926

⁹²⁴ 9649/1927, 5020/1932, 43970/1938.IM.IV. CsML VII.3. 3.d., 37208/1923, 27496/1931, 44738/1937, 1095/1938.IM.IV. a Bp. Ü. tervezeteire MOL K.579. 1077.cs.

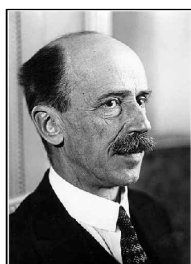
⁹²⁵ Bp. Ü. 1926; Bp. Főü. 9878/1937.fü. FL VII.17.a. 2.d.

⁹²⁶ uo.

Sajtóügyekben a Btk., a Rendtv., illetve más törvény megsértése miatt osztály vagy állam elleni izgatás, kormányzó megsértése, a magyar állam vagy nemzet megbecsülése elleni bűncselekmény, szeméremsértés, vallásgyalázás minősítéssel számos eljárás indult.⁹²⁷

A sajtótermékek megítélésénél általában ugyanazon szempontok voltak irányadóak, mint a politikai jellegű cselekményeknél. De az IM vagy a főügyész külön iránymutatásokat is kiadott a művek tartalmának és a felmerülő jogi kérdéseknek értelmezéséhez, mivel „kíváncsú”, hogy az ilyen ügyek megindítása és feldolgozása „egységesen” történjék.⁹²⁸

Szigorúan üldözöttek voltak a kommunista szellemiségű írások. Számos eljárás indult a szociáldemokrata sajtó, továbbá a polgári emigráció által kiadott, majd belföldre került művek miatt. Az elkövetők külföldön tartózkodása sem akadályozta az eljárásokat: így 1923-ban vádemelésre került sor nemzetgyalázás miatt több emigráns - pl. Károlyi Mihály, Jászi Oszkár, Hatvany Lajos - ellen a „Bécsi Magyar Újság” és a „Jövő” című folyóiratokban megjelent cikkeik miatt. De a közigazgatási úton kitiltott sajtótermék, mint pl. a „Kanadai Magyar Újság” terjesztése is államfelforgatásban való részvételnek minősült.⁹²⁹

A szociáldemokrata párt napilapja, a Népszava eljárások sokaságát szenvedte el: pl. 1926-ban a budapesti ügyészség által indított 150 sajtóperből 118, míg 1930. június - 1931 februárja között 77 per folyt az újság ellen. Az ez ellen tiltakozó, **Bethlen István** gróf miniszterelnökhöz intézett nyílt levél szerint a lappal szemben „különleges eljárást tanúsít az ügyészség. Kapjuk a pöröket nyakra-főre olyan közleményekért, amelyek a kormány ténykedéseit tették bírálat tárgyává. Olyan közleményekért, amelyek nem lépik túl az ellenzéki bírálat határait és tényekre vannak alapítva”, így nyilvánvaló, hogy a perek indítására a kormány adott utasításokat.⁹³⁰

A 30-as évek mozgalmainak kiadványai sorra kerültek eljárás alá. Ebbe éppúgy beleesett 1933-ban az ország jogrendjét, a gazdaság, az egyházak, a család kérdéseit „turáni faji

⁹²⁷ Markovits: i.m. 9-10.o.

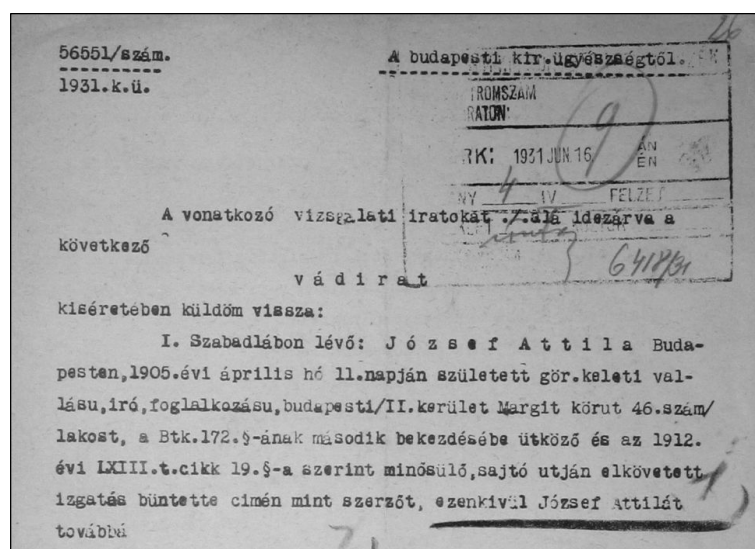
⁹²⁸ Bp. Főü. Bi.4/1931.fü., 8431/1931.IM.IV. a honvédelmi szempontból kedvezőtlen sajtótermékeknél irányadó szempontokról; 9991, 10809/1936.fü. a szektamozgalmak sajtótermékeiről, a tiltott közlés vétsége miatti eljárásokban a személyi felelősség kérdéseiről; 7812/1933.fü.az egységes eljárásról FL VII.17.a. 2.d.

⁹²⁹ Bp. Ü. 62037/1923.kü. MOL K.579. 1077.cs., Kúria B.I.5739/1935. BJT 1936. 88.k. 129.o.

⁹³⁰ Bp. Ü. 1926; Nsz 1931/139. 1-2.o.

alapokon felépített új társadalmi rend” szerint átszervezni kívánó mű szerzője, mint 1938-ban Illyés Gyula, Kovács Imre, Erdei Ferenc és Féja Géza népi írók fémjelezte „Márciusi Front” programját közlő, folyóiratokban megjelent „Mit kíván a magyar nép?” című kiáltvány, továbbá a „megújódott” náci Németország „állami, társadalmi, művelődési és gazdasági berendezkedését” méltató útirajz, amelyekben „izgatást látott” az ügyészség.⁹³¹

Az el nem ismert vallásfelekezeteket, az un.szektákat is ellenségnek tekintette a hatalom. Ennek megfelelően rendelet hívott fel „fokozott” ellenőrzésükre, mivel sajtótermékeikben a „vallási tanokon túlmenő, büntetőjogi és államrendészeti szempontból súlyos kifogás alá eső elveket is hirdetnek”, pl. a „magántulajdon megszüntetésének szükségességét hangoztatják”, sőt „burkoltan kommunista színezetű tanokat is terjesztenek”.⁹³²

A szépirodalom alkotásai miatt is eljárások indultak. Így kerültek **vád alá** istengyalázás, szemérmesértés, izgatás miatt a magyar irodalom jelesei: pl. **József Attila** 1924-ben a „Lázadó Krisztus”, 1931-ben a „Szocialisták” és „Villonról meg a vastag Margotról szóló ballada”, 1933-ban a „Lebukott”

című versei, 1936-ban Ignótus Pállal és Tersánszky Józsi Jenővel együtt utóbbi „Kakuk Marci új kalandjai”-nak kiadásáért; 1931-ben Radnóti Miklós az „Újmódi pásztorok éneke” című kötet több költeménye; 1937-ben Illyés Gyula „Dózsa György beszéde a ceglédi piacon” verse miatt.⁹³³

⁹³¹ Berei Nagy Elek: A magyar társadalom turánizálása 1-93.o. Bp. 1933 mű szerzőjét a bíróság 1 havi fogházra ítélte, a könyvet pedig elkobozta, in. A Múzeum Antikvárium I. kamaraárverése - Politikai kiadványok 1917-1948 177.tétel Bp. 2007. A Bp. Ü. vádiratát közli Markovits Györgyi - Tóbiás Áron szerk.: A cenzúra árnyékában 523-525.o. Bp. 1966, Lovass János: N.S. Germánia 3-4.o. Bp. 1940

⁹³² Bp. Főü. 9991/1936.fü. FL VII.17.a. 2.d.

⁹³³ Bp. Ü. 2861/1924, 56551/1931, 25564/1933, 64111/1936.kü. vádiratai in. József Attila a vádlottak padján, <http://www.bparchiv.hu/demo/magyar/jozsefattila>; ua. 56078/1931. és 100004/1937.kü. vádiratai in. Markovits - Tóbiás: i.m. 298-301, 444.o.

A magyar parasztság sorsát feltáró falukutató mozgalom több műve szintén eljárást vont maga után: 1937-ben Féja Géza a „Viharsarok”, míg Kovács Imre a „**Néma forradalom**” című szociográfiája miatt került bíróság elé. E művek megítélését jellemzi az utóbbi mű szerzője elleni perben 1937. október 27-én előadott vádbeszéd, mely szerint a könyv „nem a lelkiismeretesen gyűjtött adatok felsorolása, amelyekből azután egy tudományos, kritikai munka ... keresi ki a szükséges és célravezető gyógymódot”, hanem egy „kiáltó eltévelyedés”, egy olyan ország valótlan ábrázolása, amelyben „két nemzet él egymás mellett, a kiváltságos és elnyomott, a jogok élvezője és a jogfosztott”, így a szerző művével az úri osztály

ellen izgatott és a nemzet megbecsülését sértette.⁹³⁴

Nemcsak a társadalmi kérdéseket taglaló művek lehettek eljárások tárgyai, de a korszak uralkodó erkölcsi felfogásával szembeninek minősített alkotások is. E nézet jegyében az ügyészség szeméremsértés miatt lefoglaltatott több bel- vagy külföldön kiadott művet: pl. „Casanova emlékiratai” (1927), Babits Mihály „Erato” (Bécs 1927) antológiája, de még az „Igazán a gólya hozza a gyerekeket?” (1931) című felvilágosító mű is erre a sorsra jutott.⁹³⁵

Jaroslav Hasek világsikerű regénye, a „Svejk” is tiltott mű volt, mivel a „papi osztály ellen izgatott”, ezért az 1930-as magyar nyelvű párizsi kiadása miatt az igazságügyminiszter eljárásra utasította az ügyészséget. A korszakban egyébként a világháborúról és hadifogságról szóló szépirodalmi írások azon része is „fokozott figyelem” alá esett, amelyek a „katonai erények tagadásával és kigúnyolásával a kötelességsegezést és gyávaságot dicsőítik”.⁹³⁶

*

⁹³⁴ A „Néma forradalom” a bíróság és a parlament előtt - Kovács Imre izgatási és nemzetgyalázási pere 59-62.o. Bp. 1937; A „Viharsarok” a bíróság előtt - Féja Géza pere h.n., é.n.

⁹³⁵ Gulyás Pál: Az irodalom kitagadottjai 143-147.o. in. Irodalomtörténet 1933/1-2.

⁹³⁶ 23425/1931.IM.IV. in. Markovits - Tóbiás: i.m. 392-393.o.; Bp. Főü. Bi.4/1931.fü. FL VII.17.a. 2.d.

A rendszer védelme melletti alapvető feladat a köztörvényi bűncselekmények miatti fellépés volt. A korszak bűnügyi viszonyait akként értékelte 1937-ben Timkó Zoltán, hogy a „kriminalitás iránytűjét” a társadalmi viszonyok szilárdsága, a gazdasági helyzet alakulása határozta meg. Az 1920-21. évi hatalmas számú bűnüggyel szemben a konszolidáció eredményeként 1924-ben 117115, 1925-ben pedig 96366 került a királyi ügyészség elé. 1928-ban az akkori gazdasági virágzás csúcsán 91650-re csökkent az ügyek száma. A nagy válság éveiben viszont megfordult a kedvező folyamat, így 1931-ben 104748 bűnügy fordult elő. S „azóta az összes társadalmi osztályok életstandardjának leromlásával és a gazdasági nyomor növekedésével párhuzamosan fokozatosan halad felfelé”, ezért 1936-ban már 117942 bűnügy foglalkoztatta az ügyészségeket.⁹³⁷

Néhány év (1924, 1928, 1931, 1936) adatai jellemzik a bűnözés szerkezetét: a feljelentések közül az ember élete elleni bűncselekmények száma magas volt (6160, 6253, 8244, 9328), éppúgy mint a testi sértéseké (8469, 10442, 18544, 16987). A lopások, jogtalan elsajátítások (46984, 17611, 16532, 22881) mellett a csalások (7655, 7992, 6462, 3992) és a rablások, zsarolások 1987, 1517, 2445, 4666) jellemezték a vagyon elleni bűnözést.⁹³⁸

A nyomozási érkezés legnagyobb részét országszerte a lopás, csalás, sikkasztás, orgazdaság tette ki. Jelentős volt a testi sértés, erőszakos közöszlész, magzatelhajtás, magánlaksértés, okirat-hamisítás miatti ügy is. A politikai és sajtóügyekkel elhalmozott Budapesti Királyi Ügyészség 1926. évi jelentésének megállapítása szerint viszont vidéken „olyan nagyszabású ügyek, amilyenek itt napirenden vannak, sohasem vagy csak nagyon elvétve fordulnak elő, és ... a fővárosi bűnügyek a vidéki bűnügyeknél általában bonyolultabbak”. Így a hatalmas számú érkezés mellett eredmény csak a „munkaerőnek a legmagasabb fokra feszítésével volt elérhető”.⁹³⁹

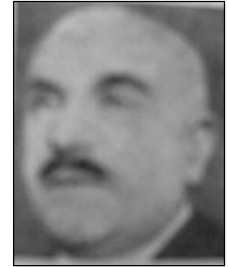
---

⁹³⁷ Timkó Zoltán: Az állami és társadalmi rend védelme és a magyar büntető törvények 55.o. in. Államvédelem

⁹³⁸ Jelentés 1923-25 C) 300.o., uo. 1928 C) 314.o. uo. 1931 C) 322.o., uo. C) 1936 352.o.

⁹³⁹ Bajai Ü. Kir. 1924.El.118.A.11.; Kalocsai Ü. 1927.El.20/38. MOL K.579. 560, 561.cs.; Bp. Ü. 1926

Számottevő volt a pénzhamisítások száma is: míg 1924-ben csak 157, addig az új pénz, a pengő bevezetését követően 1931-1351, 1936-2424 eset fordult elő. E bűncselekménynél az európai érdeklődést is kiváltó ügy az 1925-ben külföldön kipattant francia frankhamisítás volt. Az eljárás a budapesti ügyészségre 1926-ban „rendkívüli terhet rótt, ... egyik legkiválóbb előadójának munkaerejét ... két és fél hónapon át szinte teljesen lekötötte”. A nyomozást irányító ügyész számos kihallgatást, szembesítést végzett. A magyar politikai elit egy részét is felvonultató perben (pl. tanú volt a kormányfő, Bethlen István és több miniszter) a vádat **Strache Gusztáv** ügyészségi elnök képviselte a francia állami kiküldöttek szemei előtt, akik „nem egyszer kifejezést adtak tiszteletüknek a bíróság és ügyészség működése iránt”.⁹⁴⁰

eltartóiknak, s ezért megszabadultak tőlük.⁹⁴¹

A korszak legmeggrázóbb eljárása 1929-ben a szolnoki ügyészséghez írott névtelen levéllel indult, melynek alapján a **Tiszazug** paraszti közösségeiben 162 arzénnel elkövetett emberölésre derült fény: az áldozatok szinte kivétel nélkül azok voltak, akik nem hajtottak hasznát a családnak, terhet jelentettek

A nyomozásokat a városokban az ügyészség az államrendőrséggel, míg vidéken a csendőrséggel végeztette. Az ügyészi értékelések szerint az „államrendőrség működése nem hagy fenn különös kíváncsalmat”, a „kapitányság ébersége és ügybuzgalma folytán a ... bűnesetek elenyészően csekély számától eltekintve mind felderítették”, a rendőrök „minden tekintetben jól működtek”. A közigazgatási teendőket végző járási főszolgabírákkal, helyi előljáróságokkal egyre ritkábban nyomoztattak, mert azok túlterheltségükre hivatkozva „minden módot felhasználnak, hogy ezen kötelezettséget magukról elhárítsák”. E feladatot

⁹⁴⁰ Jelentés 1923-25 C) 300.o., uo. 1931 C) 322.o., uo. C) 1936 352.o. Bp. Ü. 1926; Iratok 3.k. 453-454, 459-460, 462-463, 465-467, 484-485.o. a Strache Gusztáv elnök és Makkai Jenő alelnök által foganatosított kihallgatásokról, Bp. 1959; Strache Gusztáv: Vádbeszéd 1926. június 20-ik napján a pénzhamisítás büntettségével és más bűncselekményekkel vádolt Windischgraetz Lajos herceg és társai bűnügyében 1-48.o. Bp. 1926; uő: i.m. 16.o.

⁹⁴¹ Gyáni Gábor: Hétköznapi élet Horthy Miklós korában 124-125.o. Bp. 2006

egyébként is „rendkívüli késedelmesen”, „pongyola, felületes” módon látták el. Az ügyészek nyomozást ritkán végeztek, mert a „másnemű, különösen nagymérvű tárgyalási elfoglaltság miatt” ez nemigen volt teljesíthető, erre általában csak akkor került sor, ha „valamely fontosabb ügydöntő jogkérdés volt tisztázandó”.⁹⁴²

Némely rendőri egység jogállása különleges volt. A fizetési eszközökkel elkövetett visszaélések nyomozását a budapesti ügyészséghez kihelyezett nyomozó csoport folytatta, melynek tagjai BM-IM megállapodás alapján 1933-tól az un. valutaügyészség alárendeltségébe tartoztak.⁹⁴³

A csendőrség működését az ügyészek többször kifogásolták. Általában gyorsan jártak el és „ahol egyszerű pozitív tényállás derítendő ki” a nyomozást „elég jól foganatosítják”, de ahol „jogi vonatkozású elemek is vannak, ... a tényállás megállapítása határozottan igen gyenge”. A csendőrök „minden tárgyi bizonyíték nélkül a terhelt beismerését állították oda fő bizonyítékul”. De „több esetben megállapítást nyert, hogy a terhelt nem voltak beismerésben, aminek vádelejtés lett a következménye”. Így ha a „csendőrség előtti beismerésen kívül ... szükségesnek mutatkozott más bizonyíték beszerzése is”, akkor a nyomozást az ügyész „más nyomozó hatóságokkal újra lefolytatta”.⁹⁴⁴

A szakirodalom szerint viszont függetlenül attól, hogy ki nyomozott, az ügyészek „mozgékonyságán dől el elsősorban a nyomozási ügyek gyors elintézése, nekik kell kezükben tartani a nyomozás menetét”. Működésük során az „alakszerűségek lehető elkerülésével” irányítsák és sürgessék az eljárást, és akkor „azok mielőbbi befejezésének nem lehet elmaradnia”.⁹⁴⁵

---

⁹⁴² Bajai Ü. Kir. 1924.El.118.A.11. Nagykanizsai Ü. 1926.El.18.A.5. Kalocsai Ü. 1927.El.20/38. MOL K.579. 560, 561.cs.

⁹⁴³ Turi 2: i.m. 316.o.

⁹⁴⁴ Bajai Ü. Kir. 1924.El.118.A.11. Nagykanizsai Ü. 1926.El.18.A.5. Kalocsai Ü. 1927.El.20/38. MOL K.579. 560, 561.cs.

⁹⁴⁵ Szolnok Jenő: Bünvádi eljárásunk gyorsítása 89.o. MJSz 1933/3.

Ezen években tekintélyes számú befejezett nyomozás érkezett az ügyészségekre: 1924-115439, 1928-90063, 1931-103394, 1936-ban pedig 117192, majd a vádemelést követően ekkoriban 93745, 75372, 69481, illetve 63473 ügyet tárgyaltak le.⁹⁴⁶

*

A királyi ügyészség nem büntetőjogi feladataiban néhány változásra került sor. Ezek közül az 1874-es ügyvédi rendtartást felváltó 1937:IV.tc-nek a fegyelmi eljárásra vonatkozó szabályai lényegileg ugyanazt a jogkört állapították meg a királyi ügyész számára, mint a korábbi törvény: a 122.§ szerint a fegyelmi eljárás iratait megtekinthette, az eljárásban a kamara ügyésze mellett önállóan részt vehetett, s a vád képviselőjében ugyanaz a jogkör illette, mint őt. A 134.§ kimondta, hogyha a kamara ügyésze fegyelmi vétség megállapítására nem látott alapot, erről értesítette a királyi ügyészséget is, amely 15 nap alatt a kamara fegyelmi bíróságánál az eljárás elrendelése iránt tehetett indítványt. A kamarai felvétellel kapcsolatban viszont új jogkört kapott az ügyészség. A 47.§ szerint a felvételtől a kamara bizottsága határozott, s döntését a vonatkozó iratok megküldésével közölte a királyi ügyészséggel, amely a 49.§ alapján a határozat ellen fellebbezéssel élhetett az ügyvédi kamarák országos bizottságához. E rendelkezés volt hivatva érvényesíteni a rendtartásnak a felvételi kérelem elutasításának okait meghatározó 46.§-át, amelynek több előírása az ügyészség számára rendelkezésére álló adatokból volt megállapítható.⁹⁴⁷

Az ügyészség magánjogi tevékenysége jelentéktelen maradt, csupán csekély számú házassági ügy érkezett, pl. 1924-39, 1927-20, 1929-21. E hatáskör kapcsán az igazságügyminiszter 1927. évi jelentésében meg is állapította, hogy az „nem mutatkozott eddig célravezetőnek”, és az ügyészségek „mai túlterheltségük mellett nem is tudnak e fakultatív kötelezettségnek eleget tenni”.⁹⁴⁸

---

⁹⁴⁶ Jelentés 1923-25 C) 291.o., uo. 1928 C) 305.o., uo. 1931 C) 313.o., uo. 1936 C) .....o.

⁹⁴⁷ Az 1937:IV.tc. 46. § szerint nem lehetett felvenni az ügyvédek névjegyzékébe azt, „5. aki ellen büntetőbírói eljárás van folyamatban büntett miatt vagy az állami és társadalmi rend ellen vagy a királyi törvényszék hatáskörébe tartozó nyereségvágyból elkövetett vagy olyan vétség miatt, amely hivatalvesztéssel büntetendő, vagy akit a királyi járásbírói hatáskörébe tartozó nyereségvágyból elkövetett vétség miatt nem jogerősen elítéltek; 6. aki hivatalvesztés (1878:V.tc. 55.§) vagy az ügyvédség elvesztését (1878:V.tc. 484.§) kimondó jogerős büntetőbírói ítélet ... hatálya alatt áll”.

⁹⁴⁸ Jelentés 1923-25 C) 291.o., uo. 1927 C) 259.o., uo. 1929 C) 300.o.

A bontóperek számának „rohamos emelkedése” miatt viszont néhány év múlva már aktívabb tevékenységet várt el a kormányzat. A 23630/1930.IM.II. rendelet megállapította, hogy a házasságok felbontásának olyan „könnyelmű” módja alakult ki, amely ellentétes az 1894-es jogalkotói akarattal. A gyakorlat ugyanis a „bontó okot és a házasság fél véttségét pusztán formai kritériumokhoz köti” és az így egyenértékű a törvény által nem ismert, a „házasságnak a felek kölcsönös megegyezésére alapított felbontásával”. Mivel a fél a bíróság előtt a különélés tényét és tartamát különösebb vizsgálat nélkül kibocsátott helyhatósági bizonyítvánnyal igazolhatta, ezért a rendelet felhívta az ügyészségeket a bontóperek „fokozott figyelemmel kísérésére”. Az utasítás szerint mindazon esetekben, amelyekben a felek által bemutatott „bizonyítványok tartalma a per egyéb adataival nem volt összhangban vagy aggályosnak tűnt, az ügyésznek közérdekből élnie kellett a Pp. 644.§-ában biztosított jogaival, szükség esetén a fellebbvitellel. Ha pedig a bizonyítvány kiadása kapcsán bűncselekmény merült fel, akkor intézkedni kellett az eljárás megindítása iránt.”⁹⁴⁹

A Te. 55.§-a módosította a Pp. 644.§-át is, az ügyész számára megadva a jogot, hogy a már megindult házassági perben az iratokat megtekinthesse, a hozandó határozatra indítványt tegyen, a házasság fenntartása érdekében tényeket és bizonyítékokat hozzon fel, s fellebbezhessen az ítélet ellen. A miniszteri indoklás azonban megállapította, hogy a „királyi ügyészek a büntetőperekkel nagymértékben meg vannak terhelve, feladatukat a házassági perekben alig képesek teljesíteni”. Ezért a Te. felélesztette a hajdani - a bíróság által a keresetlevél elintézésékor a székhelyén lakó ügyvédek közül kirendelendő - házasságvédő intézményét, feladatkörébe az ügyésznek a házasság fenntartása érdekében teendő, a tények és bizonyítékok kinyomozásában való segítséget utalva. Ha a házasságvédő szerint az ítélet ellen perorvoslat volt indokolt, akkor az ügyészhez fordulhatott ennek érdekében. Nem volt önálló fellebbezési joga, mert az „esetleg odavinne, hogy sok házassági per fontosabb ok nélkül kerülne a fellebbviteli bírósághoz, és azt szükségtelenül megterhelné”. Így az ügyész mérlegelésére volt bízva a jogorvoslat kezdeményezése.

E szabályozással a királyi ügyészi jogkör kiteljesült a házassági perekben: a semmiség iránt keresetet nyújthatott be, a más által indított ilyen eljárásba bekapcsolódhatott, a bontó- és válóperekbe pedig beavatkozhatott.⁹⁵⁰

⁹⁴⁹ Bp. Főü. 5238/1930.fü. FL VII.17.a. 2.d.

⁹⁵⁰ Szentmiklósi István: A házassági per kézikönyve 30-32.o. Bp. 1942

A fellépés lehetőségének biztosítása a bíróság kötelezettsége volt, mivel a házassági per tárgyalási határnapjáról az ügyészt legalább 3 nappal korábban értesítenie kellett.

Az e perekkel kapcsolatos ügyészségi tennivalókról szóló 10000/1935.IM rendelet 3.§-a biztosította az ügyész önállóságát, mivel kimondta, hogy a Te. 55.§ szerinti jogokat utasítás kérése nélkül is gyakorolhatja. Azonban újabb adminisztrációs kötelezettség is keletkezett, mivel ezen ügyekről önálló lajstromot kellett vezetni. Ebben kerültek feltüntetésre azon perek, amelyekben az ügyész a fellépés érdekében a főügyészhez jelentést tett, továbbá azok, melyek menetébe „tevékenyen beavatkozik”.⁹⁵¹

Mivel az ügyészség működésének feltételei változatlanok maradtak, az új rendelkezések ellenére a következő években sem vált számosabbá e feladat ellátása: pl. 1932-18, 1935-16, 1937-ben pedig 19 házassági ügy keletkezett.⁹⁵²

A házasságvédő intézményéről a tapasztalatok alapján az volt az ügyészi vélemény, hogy az „nem érte el a törvényben elérni szándékolt célt”. Az ügyvéd általában meg sem jelent a tárgyaláson, „ténykedése nagyjában abban merül ki, hogy kéri a házasság fentartását .... Tények és bizonyítékok kinyomozásában nyilvánvalóan azért nem vesz részt, mert mint ügyvéd nem nyomozó közeg”. Ehelyett az ügyészségeket kellene feljogosítani a peres felek „maguk elé idézésére” meghallgatásuk érdekében, továbbá a lakóhelyük előjáróságának megkeresésére a „házasfelekre vonatkozó adatok bekérhetésére”.⁹⁵³

A családjogi viszonyokat illetően a világháborúban orosz fogságba esett, majd évek múltán hazatért hadifoglyok esetében sajátos problémát jelentett a szovjethatalom szabályai szerint kötött házasságok érvényessége. Az ilyen esetekre a Kúria P.III.1616/1926. ítélete volt az irányadó, amely kimondta, hogy ezek a magyar jog szempontjából nem érvényesek. De ez az álláspont nem érvényesült töretlenül, ezért többször eljárás indult kettős házasság büntette miatt az itthon újból házasságot kötött hajdani hadifoglyok ellen. Ezért a 11924/1932.IM.IV. rendelet a kúriai döntésre figyelemmel előírta, hogy ilyen esetekben nem indítható eljárás, a már megindítottakat pedig bűncselekmény hiányában meg kell szüntetni. A rendelkezés arra

---

⁹⁵¹ RT 1935 820.o.

⁹⁵² Jelentés 1932 C) 321.o., uo. 1935 C) 383.o., uo. 1937 C) 356.o.

⁹⁵³ Bajai Ü. 1942.El.I.B.3. BK Főü.

az esetre is kitért, ha a korábbi házasságot szovjet területen egyházi szertartás szerint is megkötötte az érintett: ekkor az érvényesség megítélése és a mikénti eljárásra való utasítás érdekében a minisztériumhoz kellett fordulnia az ügyésznek.⁹⁵⁴

A szakirodalomban felmerült a hatáskör bővítés gondolata is. Néhány, a hatályos jog szerint nehezen kezelhető eset kapcsán vetődött fel az ügyész kereseti jogának megadása az apaság megtámadása iránti, továbbá a fellépés lehetősége a férj által indított ilyen tárgyú perekben. Az érvelés szerint az ügyész ilyenkor szintén a közérdeket képviselné, mivel „megtámadási joga esetén a népösszesség érdekét mindazon esetekben megóvhatja a származás kétséget kizáró módon való megállapíttatása által, amikor a férj ... keresetet nem akar vagy már nem képes indítani”. Annak kívánalma is felmerült, hogy a gyermek ugyancsak pert indíthasson származása törvényességének megtámadása iránt. Az ilyen tárgyú perben szintén indokoltnak tűnt az ügyészi felperesség biztosítása.⁹⁵⁵

Ezen felvetések megvalósítására azonban nem került sor, a királyi ügyészség feladatait az eljött háborús évek határozták meg.

---

⁹⁵⁴ Magánjog Tára VIII.k. 3.sz. III.o., Bp. Főü. 6076/1932.fü. FL VII.17.a. 2.d.

⁹⁵⁵ Szentmiklósi István: Törvényes származás 23-24.o. BÜL 1937/2.

XI. A területvisszacsatolások és a II. világháború korszaka (1938-44)

Az 1930-as évek végének háborúra készülődő Európájában Magyarországon több olyan törvény megalkotására került sor, amelyek alapvetően befolyásolták a királyi ügyészség működését. E kodifikációkat - az 1938-as államvédelmi törvényjavaslat jellemző indokolása szerint - azért tartotta szükségesnek a kormány, mivel a „korszerű hadviselés fokozott mértékben megkívánja az ország minden erőforrásának a hadviselési célok szolgálatába állítását”. Ezen erőfeszítésekben pedig a „büntető igazságszolgáltatásnak első, legfontosabb és mindenek fölött álló hivatása, hogy az anyagi igazság kiderítése mellett megvédje a törvényes jogrendet”. Ezért „el kell távolítani mindazokat az akadályokat, amelyek az eljárás gyors lefolytatását, a hatályos és gyors felelősségrevonás és megtorlás lehetőségét feleslegesen hátráltatják”.⁹⁵⁶

E célnak megfelelően születtek „Az állami rend megóvása végett szükséges büntetőjogi”, továbbá „sajtórendészeti rendelkezésekről” szóló 1938:XVI. és XVIII.tc-ek, amelyek az ügyészség hatáskörét megnövelték.

Az előbbi törvény 1.§-a az ítélőtáblai központok törvényszékeinek öttagú külön tanácsaihoz utalta az állam elleni bűncselekmények miatti eljárást. A 7.§ szerint vizsgálat nem volt, azt a nyomozás pótolta, melyet az ügyészség is teljesíthetett. Az indokolás kiemelte, hogy csak „egyfázisú perelőkészítés” szükséges, és az „anyaggyűjtő szakba eső minden eljárási jogkört lehetőleg a királyi ügyészség kezébe kell összpontosítani”. Ennek során a vádhatóság majd minden nyomozási cselekményt elrendelhetett és foganatosíthatott. Az előkészítő eljárásban tett intézkedés, határozat ellen előterjesztésnek, illetőleg felfolyamodásnak volt helye az ötös tanácshoz.⁹⁵⁷

---

⁹⁵⁶ Képv. 1935 ir. 10.k. 468.o. 1938

⁹⁵⁷ Az ötös tanács járt el a Btk. 126-138.§-ai szerinti felségsértés, a III. fejezetében (1930:III.tc. 57-71.§, 1934:XVIII.tc.) meghatározott hűtlenség, a 152-162.§-okban foglalt lázadás, a 171-174.§-ok és az 1913:XXXIV.tc. 3.§ szerinti izgatás, az Átv-be ütköző, valamint a robbantószer és robbanóanyag előállításával, tartásával és felhasználásával elkövetett büntettek és vétségek (1924:XV.tc.), s az ezekhez kapcsolódó bűnpártolás miatt. A hatáskörön nem változtatott a cselekmény sajtó útján (1914:XIV. tc. 32.§) vagy fiatalkorú általi elkövetése. Ha tanú megesketése, tanú vagy szakértő nyilatkozásra kényszerítése, a lefoglalandó tárgy kiadására szorítás, lefoglalt postai küldemény felbontása vált szükségessé, akkor az elrendelés és foganatosítás végett az ügyésznek a törvényszéki vizsgálóbíró vagy a járásbírósgot kellett megkeresnie.

Az 1938:XVIII.tc. rendelkezései az 1914:XIV.tc. 7.§-ával meghatározott sajtórendészeti előírások helyébe léptek. Az új szabályokat a sajtójog „közérdekű megreformálásának” szükségességével indokolta a kormány. Ez azt a felfogást takarta, miszerint a „sajtó útján való gondolatközlés bűncselekmények elkövetésének tág teret nyújt”, s e veszély elhárítása érdekében a „sajtótermék tartalmának ellenőrzéséről és megfelelő esetben az elkövetett bűncselekmények gyors és hatékony megtorlásáról kell gondoskodni”.⁹⁵⁸

Már a javaslat kidolgozása nagy felzúdulást váltott ki írói és kiadói körökben. Az Írók Gazdasági Egyesületének a kultusz- és az igazságügyminiszterekhez 1938. április 15-én intézett memoranduma szerint a kiadványok „legjobb hiszemű és ... szándékú előzetes ügyészi átvizsgálása is deliktumkeresési fenyegetést jelent”. Ennek következményeként „egyetlen, életproblémával foglalkozó írásmű sem indulhatna a közönség felé azzal a biztonsággal, ami a nagy művészi alkotásokhoz kell”, s így csak a nem kifogásolható művek, a „tankönyvek, ponyvák kiadói maradhatnának talpon”. A javasolt szabályozás a kiadható könyvek körének szűkítésével a sajtószabadság korlátozásán túl anyagi károkat is okoz. Egyébként is „lehetetlenség megkívánni az ügyészségtől, hogy nagy és esetleg korszakot jelentő művek sorsa felett 8 nap alatt határozzon”.⁹⁵⁹

A Magyar Könyvkiadók és Könyvkereskedők Egyesületének a Képviselőház tagjaihoz eljuttatott véleménye ugyancsak kiemelte a könyvkiadás bősége mellett az elképzelés ügyészség általi „majdnem lehetetlen végrehajtását”. Leszögezte az irat, hogy az „évente kb. 3000 műre rúgó magyar könyvtermeléshez képest úgyszólván szóra sem érdemes az ügyészség által bárminő szempontból kifogásolt könyvek száma; ennek ismét kis része az, amelyet a bíróság jogerős marasztaló ítélettel sújt”.⁹⁶⁰

A tiltakozásoknak a kormányzati akarattal szemben fogamatja nem volt, így a javasolt megoldások váltották fel a korábbi szabályozást. A törvény 2.§-a az addigi joggal szemben kimondta, hogy minden sajtóterméket a nyomda tulajdonosa „köteles nyomban a többszörözés befejezése után a ... helye szerint illetékes kir. ügyészségnek egy példányban megküldeni”. Az időszaki lap terjesztését a kötelespéldány megküldésével egyidőben lehetett

---

⁹⁵⁸ Képv. 1935 ir. 10.k. 286.o.; Buzássy Lajos: A sajtóellenőrzés 4.o. Bp. 1941

⁹⁵⁹ Markovits - Tóbiás: i.m. 141-146.o.

⁹⁶⁰ uo. 148-150.o.

megkezdeni. Minden más sajtótermékét pedig akkor, ha annak az „ügyesszéghez érkezésétől számítva negyvennyolc óra”, ha viszont a „terjedelme egy nyomtatott ívet meghalad, nyolc nap anélkül telt el, hogy a kir. ügyesszég a sajtótermék lefoglalását” indítványozta volna, illetve a terjesztésnek a meghatározott időnél korábbi megkezdésére engedélyt adott. Az 5.§ a sajtórendészeti szabályok megszegését önálló vétségge nyilvánította, mely miatt a büntetőeljárást a „legnagyobb sürgősséggel” kellett lefolytatni. A 8.§ lehetővé tette a bíróság számára, hogy közérdekből vagy jogos magánérdekből a „szükséges keretben” megtilthassa a tárgyalásról vagy az ott elhangzottak valamely részéről szóló tudósítás megjelenését.

A következő éveket alapvetően befolyásoló jogszabályt „A honvédelemről” szóló 1939:II.tc. (Htv.) jelentette. Ennek általános indokolása megállapította, hogy a „jövő háborújában az egész ország harctér lesz”, s ebben „nemre és korra való tekintet nélkül az egész nemzetnek részt kell vennie minden emberi és anyagi erejével”. Az állam pedig csak akkor állhatja meg helyét, ha „hatalmi tényezőinek teljes kiaknázásával ... áll ki a nagy erőpróbára”.⁹⁶¹

A terjedelmes, 235 szakaszból álló törvény az állam és polgárai háborúval kapcsolatos viszonyainak teljes körű rendezését kívánta adni: szabályozást nyertek a honvédelmi irányítás, a fegyveres erő, a hadkiegészítés, a légvédelem, a dologi és munkaszolgáltatások, a szabadságjogok korlátozásának kérdései.

A kormány háború vagy annak közvetlen veszélye esetén kivételes hatalommal élhetett. Ennek tartama alatt a 141.§ szerint rendelettel minden olyan intézkedés megtehetett, amely a „rendkívüli viszonyok által előidézett helyzetben a honvédelem érdekében elkerülhetetlenül szükséges”. Így a hatályos törvényektől való eltérés is lehetővé vált azon korláttal, hogy az „állami főhatalom szervezetét és működését érintő” rendelkezéseket kibocsátani, valamint a „fennálló törvényi felhatalmazásokon túlmenően anyagi büntetőjogi szabályokat” megállapítani nem lehetett. A 160.§ alapján a kormány egyes bűncselekményeknél az eljárást az illetékesről más bíróságra ruházhatta át, továbbá a gyorsítás végett különleges szabályokat állapíthatott meg. A 161.§ kimondta, ha valamely bíróság működése a rendkívüli események miatt megszűnt, akkor bírait az igazságügyminiszter a beleegyezésük nélkül is áthelyezhette más bírósághoz. A minden állami, törvényhatósági és önkormányzati alkalmazott felett

---

⁹⁶¹ Képv. 1935 ir. 12.k. 156.o. 1939

intézkedhető kormánybiztosok viszont a bíróságok és az ügyészségek személyzetével nem rendelkezettek.

A 151.§ megadta a kormány számára - az alapvetően az ügyészség által ellátandó - előzetes sajtóellenőrzés elrendelésének lehetőségét is. Ez azért vált szükségessé, mivel gondoskodni kellett arról, hogy a „nemzet lelki ellenálló erejét aláásva, a válságos idők külső vagy belső ellensége a maga céljaira ne használhassa ki”. Így ebből a „magasabb közérdekből a sajtószabadság felfüggesztésére” is intézkedni lehetett.⁹⁶²

A Htv-vel vagy annak felhatalmazása alapján kiadott rendelkezéssel megállapított kötelezettségek nem teljesítését, megszegését többtucatnyi új büntetőjogi tényállást megállapító, szigorú büntetéseket rendelő normákkal kívánta a hatalom szankcionálni: a 171-220.§-ok szóltak a had-, a munka- és a légvédelmi kötelezettséggel összefüggő, a honvédelmet érintő hivatali és a katonai érdeket sértő más bűncselekményekről, egyes eljárási szabályokról. Később a Htv-t kiegészítő 1942:XIV.tc. 25-33.§-ai újabb büntető normákat határoztak meg.

A 221.§ a rögtönbíráskodás elrendelését tette lehetővé a kormány számára „abban az esetben, ha az ország épségének vagy belső rendjének megóvása végett elrettentő példaadás szükséges”. Ezt a polgári, s a katonai bíráskodás körében az egész országra, vagy annak egy részére bármely cselekmény miatt el lehetett rendelni, melyek halállal voltak büntethetőek.

A későbbiekben további büntető jogszabályok megalkotására is sor került a háborúba mind mélyebben merülő állam cselekményeinek, az aktuális politikai, gazdasági érdekeknek a kikényszerítése érdekében. E kodifikációk újabb és újabb törvényi tényállásokat határoztak meg, a meglévők büntetését pedig szigorították. E jogalkotások okát jellemzően adta meg „A magyar állam biztonságát és nemzetközi érdekét veszélyeztető egyes cselekmények büntetéséről” szóló 1940:XVIII.tc. indokolása, mely megállapította, hogy a Btk-án az elmúlt évtizedek változásai jelentősen túlhaladtak, és számos szabályozási hiány mutatkozott. Ezen részleges jogalkotásokkal kell segíteni, a „szükségesnek felismert javításokat és pótlásokat” elvégezve, mivel az új kódex létrehozását célszerűbb „olyan időre halasztani, amely alkalmas

---

⁹⁶² Buzássy: i.m. 23.o.

lesz új, egységes és rendszeres törvénykönyv megalkotására”. A törvény 1-11.§-aiban az állam nemzetközi helyzetét veszélyeztető cselekmények megtorlása és a gazdasági élet zavartalanságának biztosítása érdekében büntetni rendelte pl. a tiltott csapatgyűjtést, a közszükségleti cikk készletének megsemmisítését, a tiltott határátlépést.

A korszak politikai igényeinek megfelelő tényállásokat jelentettek „A zsidók közéleti és gazdasági térfoglalásának korlátozásáról” szóló 1939:IV.tc. 26-27.§-ai, amelyek a jogfosztó rendelkezések megszegését büntették. Ezen alapon keletkeztek „A házassági jogról szóló 1894:XXXI.tc. kiegészítéséről és módosításáról, valamint az ezzel kapcsolatban szükséges fajvédelmi rendelkezésekről” szóló 1941:XV.tc. 14-15.§-ai, melyek a „nemkívánatos fajkeveredés megakadályozására” a zsidók és nemzsidók közötti házasságot, illetve nemi kapcsolatot nyilvánították bűncselekménnyé, mint fajgyalázást.

A „nemzet ellenálló erejének, gazdasági és szociális rendjének, ... honvédelme ütőerejének biztosításához fűződő elsőrendű érdekek” miatt szükségessé vált a gazdasági jogszabályok büntetőjogi védelemmel való ellátása is, e „nagyfontosságú rendelkezések céljának maradéktalan érvényesülése” érdekében.⁹⁶³

E körbe tartozó jogalkotást jelentett „A fizetési eszközökkel, külföldi követelésekkel és vagyontárgyak kivitelével elkövetett visszaélések hatályosabb megtorlásáról” rendelkező 1939:XIV.tc., melynek 1-5.§-ai a korábbi hasonló tárgyú (1922:XXVI, 1931:XXXII.) törvények tényállásaihoz fűztek szigorúbb büntetéseket. A 7.§ szerint ily bűncselekmények esetén a terhelt távolléte a tárgyalás megtartását és az ítélethozatalt nem gátolja, de ilyenkor a határozat csupán a „bűnösség megállapítására, az elkobzásra és a vagyoni elégtétel kiszabására szorítkozik”. A 8.§ alapján a vagyoni szankciók biztosítása érdekében bűnügyi zárlatot és biztosítási végrehajtást is el lehetett rendelni. Erre, ha a „fennálló jogszabályok értelmében a vizsgálóbíró megillető jogokat a kir. ügyészség gyakorolja”, akkor a vádhatóság is jogosult volt.

„A közellátás érdekét veszélyeztető cselekmények büntetéséről” szóló 1941:X.tc. 1-3.§-ai az indokolás szerint a „fogyasztó tömegek nyomorba jutását, ... a gazdasági és szociális rendnek

---

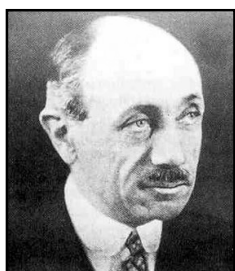
⁹⁶³ 1941:X.tc. általános indokolása

és ezzel együtt az állami szervezetnek felbomlását” igyekeztek büntetőjogi eszközökkel megelőzni.

A háború során egyre súlyosbodó ellátási gondok elleni fellépést kívánták szolgálni „A nemzeti gazdálkodás rendjét zavaró egyes cselekmények szigorúbb büntetéséről” rendelkező 1944:VI.tc. 1-7.§-ai, amelyek a korábbi 1941-es törvényben, illetve „Az árdragító visszaélésekről” szóló 1920:XV. tc-ben foglalt tényállásokhoz fűztek súlyosabb szankciókat.

A jogszerű feladatellátás és a tiszta közélet sérelmét jelentő magatartások elleni fellépésre irányultak az „Egyes közéleti visszaéléseket büntető rendelkezésekről” szóló 1942:X.tc. 1-10.§-ai. Ezek a Btk. és más törvények rendelkezéseit váltották fel új tényállásokkal, az indokolás szerint azért, hogy azok a „közélet egészséges folyamatához” nyújtsanak büntetőjogi biztosítékokat akkor, amikor a „jövők biztosításáért kemény harcot vívunk”, és a „nehéz idők sok ember lelkét fogékonyabbá teszik az erkölcsi fertőzés veszélye iránt”.

*

A kormányzat a Htv. felhatalmazásai alapján 1939 nyarára elkészítette azon jogszabályokat, amelyek háború esetén irányadóakká váltak. Ezek a német-lengyel hadműveletek kirobbanása után, 1939. szeptember 2-án, s a következő napokban kerültek közlésre. **Teleki Pál** gróf miniszterelnöknek a nemzethez intézett kiáltványa szerint kibocsátásukra a „közbéke és a gazdasági élet folytonosságának fenntartása” érdekében volt szükség. E rendeletek kiadásával jogilag Magyarország számára is megkezdődött a háború.⁹⁶⁴

A legfontosabb a 8100.ME rendelet volt, amelyik a kivételes hatalom hatálybalépéséről szólt: ennek keretében a 8110, 8120, 8130, 8140, 8150.ME rendeletek korlátozták a gyülekezési és az egyesülési jogot, megnyílt a kitiltás, a rendőrhatalmági felügyelet vagy őrizet szabályainak alkalmazhatósága, kihirdetésre került a belföldi sajtótermékek cenzúrája, illetve a külföldiek ellenőrzésének lehetősége. (A későbbiekben többször is meghosszabbításra került a kivételes hatalom hatálya.)⁹⁶⁵

---

⁹⁶⁴ Bp.K 1939/199. 1.o.

⁹⁶⁵ uo. 2-4.o.; 9420/1940, 3130/1941.ME RT 1940 3344.o., uo. 1941 1112.o.

Számos kormány és miniszteri rendelet szólt a hadviselés és a lakosság ellátása érdekében az árak kötelező megállapításáról, anyagkészletek zár alá vételéről, a hadiüzemek zavartalan működésének biztosításáról, nyersanyagok és termékek előállításának, forgalmazásának, felhasználásának, s a honvédelmi munkakötelezettségnek a szabályozásáról.⁹⁶⁶

Az ország számára ténylegesen a háború 1941. április 11-én, a Jugoszlávia elleni támadásba való bekapcsolódással kezdődött meg. Emiatt a 2730.ME rendelet április 12-ével az egész ország területére kihirdette a háború idejére szóló büntetőjogi rendelkezések alkalmazását, a 2740. pedig a polgári személyeket is katonai bíráskodás alá helyezte a honvédelmet érintő bűncselekményeik körében. Ezen szabályok hatályát a Délvidék megszállása után a 3750 és a 3760.ME rendeletek 1941. május 26-ával megszüntették.⁹⁶⁷

Egy hónappal később, 1941. június 27-én az országnak a Szovjetunió elleni hadbalépésével a 4850.ME rendelet július 1-től ismét kihirdette a háborús büntetőjog alkalmazását, és a korábbi körben elrendelte a civilek hadbíraskodás alá helyezését.⁹⁶⁸

A háború alatt a katonai bíraskodás köre bővült: a 7650/1941.ME rendelet felállította a legsúlyosabb állam elleni bűncselekmény, a hűtlenség elbírálására a Honvéd Vezérkar Főnöke Bíróságát. A 1420/1944.ME rendelet pedig hadműveleti területen lehetővé tette az „egyébként honvéd büntetőbíraskodás alá nem tartozó polgári személyek” ennek hatálya alá rendelését bármely bűncselekmény miatt, ha a „polgári büntetőbíraskodás rendkívüli viszonyok miatt ott nem működik”. 1944 őszén a vezérkari főnök illetékessége már kiterjedt „mindazokra a bűncselekményekre, amelyek a hadviselés, illetve a hadigazdálkodás szempontjából szükséges bármilyen anyagkészletek elrejtését és megsemmisítését, a honvédelem érdekeinek veszélyeztetését, a gazdasági élet megzavarását, a hadiüzemek működésének bármi módon való megakadályozását, a honvédelem érdekét szolgáló berendezések, közlekedési és híradó eszközök megrongálását, ... a magyar nemzet fegyelmének, a nemzet fegyveres ellenálló erejének meglazítását célozzák, s amelyek ezzel a nemzet vagy a szövetséges haderőnek hátrányt, az ellenségnek pedig előnyt okoznak”.⁹⁶⁹

⁹⁶⁶ pl. 8300, 8500, 9300/1939.ME, 46901, 46902, 46906/1939.IpM uo. 1939 1359, 1370, 1900, 1557, 1560, 1567.o.

⁹⁶⁷ uo. 1941 1007, 1214, 1541, 1611.o.

⁹⁶⁸ uo. 1839.o.

⁹⁶⁹ uo. 365.o., Bp. Főü. 15222/1944.fü. in. Igszolg. tört. 1.k. 54.o. Bp. 1992

A szövetséges német csapatok többször vonultak át az országon. Az általuk, illetve sérelmükre elkövetett bűncselekmények kérdéseit a két állam megállapodásai rendezték. Az egyezményeket az igazságügyminiszter „szigorúan bizalmas” leirataiban tudatta: ezek szerint a bűnelkövetők saját államuk joghatósága alatt maradtak, de az eljárások sikere érdekében a felek jogsegély nyújtására voltak kötelesek, melyet a magyar bíróságoknak és ügyészségeknek a „német szolgálati szervek közvetlen szóbeli megkeresésére késedelem nélkül” kellett teljesíteniük. Az ügyészség feladata volt a német katonák elítéléséről a magyar sértettek értesítése.⁹⁷⁰

Az ország német megszállása után, 1944. március 20-án kiadott igazságügyminiszteri utasítás szerint az idegen haderőt a „legudvariasabban” kellett fogadni. Ha a „fennálló törvényes rendbe ütköző” követelésük támadt, akkor a végrehajtáshoz a felettes hatóság engedélyének kikérése vált szükségessé. De ha a németek igényüktől erre hivatkozással sem álltak el, akkor azt teljesíteni kellett.⁹⁷¹

A modern háború megkövetelte a légoltalom megszervezését is. Ezt az igazságügyi szerveknél a honvédelmi miniszter előírásait követve a 6778/1940.IME rendelet tette meg, mely szerint légoltalmi, légvédelmi készülségi és riadótervet kellett készíteni. Ha több igazságügyi hatóság is működött az adott épületben, a légoltalom vezetője a bíróság elnöke, míg parancsnoka a fogházfelügyelő volt. A vezető megterveztette az illetékes államépítészeti hivattal az óvóhelyet úgy, hogy „minél kevesebb átalakításra és építkezésre legyen szükség”. Ide csak a „nélkülözhetetlenül szükséges” felszerelési tárgyakat lehetett beszerezni az „államkincstár minél kisebb megterhelésével”. A légoltalomban közreműködő személyeknek központi és helyi kiképzéseken kellett részt venniük.⁹⁷²

A légitámadások fokozódása miatt az 1944. május 1-jén kiadott „szigorúan bizalmas” 16389.IME rendelet szerint az épületek előzetes kiürítésére nem kerülhetett sor. Ez csak akkor történhetett meg, ha a „bombatámadás következtében az igazságügyi hatóság épületében vagy a székhelyén más alkalmas helyiségben a működés” nem volt folytatható.⁹⁷³

⁹⁷⁰ Bi.1248/1/1941.IM, Bi.1284/9/1943.IM CsML VII.a. 3.d.; 2007/1945.IM Nyilas-korszak Igazságügyi Minisztériuma iratai MOL K.800. 3.cs.

⁹⁷¹ Szegedi Főü. 1983/1944.fü. BK Főü.

⁹⁷² 6778/1940.IME GyL VII.6.b. 4.d.

⁹⁷³ 8349/1943, 16.389/1944.IME Győri Ít. iratai GyL VII.7.a.

Magyarország az 1938. november 2-i és az 1940. augusztus 30-i bécsi nemzetközi döntőbíráskodással, valamint a széthullott Csehszlovákia, majd Jugoszlávia elleni 1939. márciusi és 1941. április hadműveletekkel visszaszerezte a trianoni békeszerződéssel elveszített területeinek jelentős részét: így kiterjedése 171641 km²-re, míg lakossága 14,7 millió főre nőtt.

Az igazságügyi szervek dolgozói is lelkesen fogadták az „örvendetes országgyarapodást”. Ebből az alkalomból lelkesült táviratokkal, felterjesztésekkel köszöntötték a kormányzatot, a határok kiterjedését „történelmi igazságszolgáltatásnak” értékelve. A hangulatot jellemzi - a megszállók által 1919 februárjában kiutasított szabadkai ügyészségi vezető - Zombory Jenő szegedi főügyész 1941. áprilisi irata, melyben „szíve mélyéig meghatva és az isteni gondviselés iránti mélységes hálával” üdvözölte a Délvidék visszatértét, melynek eredményeként e terület a „magyar igazságszolgáltatás védőszárnyai, ... ősi és jogos felügyelete alá” került.⁹⁷⁴

A visszatért területeken kezdetben katonai közigazgatás érvényesült: a bevonult magyar hadsereg látta el az igazgatási és az igazságszolgáltatási teendőket. A seregtestek katonai bíróságai a megszállás ideje alatt elkövetett cselekmények miatt jártak el. A hadparancs szerint a „közönséges bűncselekmények üldözése az elévülési időn belül a fennálló magyar törvények szerint” történt. A megszállt területek büntető intézeteiben lévő fogva tartottak elődállami büntetéseit, s a letartóztatásokat a honvéd bíróságok felülvizsgálták, és ha az a „közbiztonságot, közrendet vagy a hadviselés érdekeit nem sértette”, akkor a szabadításról rendelkeztek.⁹⁷⁵

---

⁹⁷⁴ Szegedi Főü. 3122/1942.fü. BKM Főü. ir., Debreceni Ü. 1941.Eln.14.A.1. MOL K.579. 524.cs., Szegedi Főü. Bi.5/1941, 1941.El.5. CsML VII.3. 3, 5.d.

⁹⁷⁵ M.Kir. Honvéd Vezérkar főnöke 1, 3. bizalmas katonai közigazgatási parancs in. Godó Ágnes - Antun Miletic szerk.: Horthy-Magyarország részvétele Jugoszlávia megtámadásában és megszállásában 1941-1945 - Dokumentumgyűjtemény 44, 68.o. Bp.-Belgrád 1986

A visszakerült területek magyar államba való tagolása gyorsan zajlott, s így megtörtént a Trianon előtti igazságügyi szervezet helyreállítása és bővítése is. Az országgyűlések szentesítő 1938:XXXIV, 1939:VI, 1940:XXVI. és 1941:XX.tc-eket végrehajtó rendeletek kimondták, hogy a visszacsatolt területeken a „magyar igazságszolgáltatás helyreállíttatik”. A 9600/1938, 5800/1939, 7810/1940. és az 5740/1941.ME rendeletek visszaállították a kassai, nagyvárad, kolozsvári és marosvásárhelyi ítélőtáblákat, s főügyészséget, továbbá a **beregszászi**, kassai, komáromi, rimaszombati, besztercei, csíkszeredai, dési, kolozsvári, marosvásárhelyi, máramarosszigeti, nagyvárad, szatmárnémeti, sepsiszentgyörgyi, székelyudvarhelyi, zilahi, szabadkai, újvidéki, zombori törvényszékeket és ügyészségeket, Ungváron és Huszton pedig újabbakat hoztak létre.⁹⁷⁶

A visszaállított szervek általában a Trianon előtti főhatóságuk irányítása alá kerültek: így a Győrhez rendelt Komárom kivételével a kassai főügyészséghez tartoztak a felvidéki és kárpátaljai ügyészségek, míg az erdélyiek az ottani főügyészségekhez. De Nagyvárad illetékességét teljesen újrászabták, mivel iderendelték Zilahot, Szatmárnémetit és **Máramarosszigetet**. Később az utóbbit az 1480/1941.ME rendelet Debrecenhez csatolta. A Délvidéken visszaállított három szerv az eredeti állapotnak megfelelően a szegedi ítélőtáblához került.⁹⁷⁷

Az „Egyes igazságügyi szervezeti rendelkezésekről” szóló 1940.XVI.tc. néhány változást hozott: az 1-2.§ a lakosság jobb megközelíthetősége érdekében újra felállította az ipolysági törvényszéket, továbbá önállósította a bajai kirendeltséget, valamint Érsekújváron is létrehozták ezen szervet, illetve a mellettük működő ügyészségeket. A 3.§ Ipolyságot a budapesti, Baját a szegedi, míg Érsekújvárt a győri kerülethez rendelte. A 4.§ az eredeti állapotot helyreállítva a miskolci és a sátoraljaújhelyi törvényszékeket Debrecenről a kassai, míg a beregszászi, huszti s ungvári törvényszékeket innen a debreceni kerületbe csatolta.

⁹⁷⁶ Felvidék: 7780/1938, Kárpátalja: 5800/1939, Erdély: 7810/1940, Délvidék: 5470/1941.ME RT 1938 2880.o., uo. 1939 867.o., uo. 1940 2773.o., uo. 1941 267.o.

⁹⁷⁷ uo. 1941 235.o.

A 9720, 5910, 5620/1941.ME és a 61880/1944.IM rendeletek szerint az igazságügyi szervek működésüket a katonai közigazgatás megszűntével kezdték: a Felvidéken 1939. január 1, Kárpátalján 1939. június 27, Erdélyben 1941. november 26, míg a Délvidéken 1941. augusztus 16-án.⁹⁷⁸

A működés gyors megkezdéséhez a kormány az anyaországból rendelt ki bírákat, ügyészeket, akiknek feladata volt a „munkaképesség alapját képező személyi és dologi előfeltételek mielőbbi megteremtése”: így pl. gyulai ügyész Kolozsvárra, bajai Csíkszeredára, debreceni Máramaroszigetre, pécsi Zomborba nyert vezetői megbízást.⁹⁷⁹

A kormány lehetővé tette, hogy a visszacsatolt területeken a korábbi államban érvényes feltételeknek megfelelő képzettséggel rendelkező személy is alkalmazást kaphasson, ha az „ítélőbírói, illetőleg kir. ügyészi állásra kinevezéshez szükséges egyéb követelményeknek megfelel”. A pályázati kiírások a nemzetiségi területeken „A közhivatalokban a kisebbségi nyelvek ismeretének biztosításáról” szóló 1924:II.tc. 1.§-ának megfelelően megkövetelték az adott nyelv tudását, mivel az a „kisebbség ügyeinek ellátásához nélkülözhetetlen”, anélkül az ügyész „kötelességét megfelelően el nem láthatja”.⁹⁸⁰

A pályázó helybéli jelentkezők a visszacsatolt területeken működő pártok, befolyásos személyek ajánlásait is felhasználták, melyekkel nemzethűségüket, a megszállás alatti „hazafias tevékenységet”, a „magyar érdekek kifogástalan” képviselését kívánták tanúsítani.⁹⁸¹

A magyar impérium kialakítása során az „állami gépezet minden ágazatát a fundamentumtól kellett felépíteni, és pedig gyorsan; ezért nem lehetett mindjárt minden állást az ottan legmegfelelőbb személlyel betölteni”. Így a pályázatok elbírálásánál „általános volt az az

---

⁹⁷⁸ uo. 1938 2954.o., uo. 1939 146.o., uo. 1941 1974.o., IK 1944/11. 255.o.

⁹⁷⁹ Szegedi Főü. 1941.El.8. CsML VII.a. 3.d., ua. 3122/1942.fü. BK Főü., Szegedi Ít. 1940.El.X.B.6/2., Debreceni Ü. 1941.Eln.14.A.1. MOL K.579. 524.cs.

⁹⁸⁰ 9600/1938.ME 8.§, 5800/1939.ME 6.§, 7810/1940.ME 7.§, 5470/1941.ME 6.§, RT 1938 2925.o., uo. 1939 868.o., uo. 1940 2775.o., uo. 1941 1940.o. 5045/1941, 6279, 8408/1942.IME, Érsekújvári Ü. 1941.El.XII.A.1. MOL K.577. 4.cs.

⁹⁸¹ 22580/1939.IM községi bíró igazolása a csehszlovák uralom alatti magatartásról, 10305/1941.IM a Magyar Párt székhelykeresztúri tagozata, kolozsvári elnöksége sz.n. nyilatkozatai a pályázókról MOL K.577. 4.cs.

óhaj, hogy anyaországbeli szolgálattal rendelkezők ... neveztesse ki”. Ennek megfelelően a pályázati előterjesztések jellemzően olyan véleményt képviseltek, hogy a szükséges nyelvismeret ellenére a külföldi képzettségű jelölt a „magyar jogszabályok ismeretében feltétlenül kisebb jártassággal rendelkezik, mint a csonkaországi egyetemen végzett bármelyik többi pályázó”.⁹⁸²

kerültek.⁹⁸³

Az állásokat így általában anyaországiak nyerték el. Többen áthelyezésre kerültek, mint pl. miskolci ügyész Rimaszombatba, kalocsai Komáromba, veszprémi **Désre**, bajai Csíkszeredára, kaposvári Nagyváradra. Esetenként helybéliek is kinevezésre

Az OBÜE értékelése szerint a „trianoni béklyók szétpattanása ... lehetővé tette új állások szervezését és a meglévők szaporítását”, mivel így a fiatalabbak előlépési lehetősége a „korábbiakhoz képest lényegesen javult”. Számosan nyertek ügyészi kinevezést: pl. soproni, veszprémi, budapesti törvényszéki titkárok Komáromba, Husztra, Kolozsvárra, putnoki, szentesi járásbírák Ungvárra, Zilahra, miskolci, kisteleki, sümegi, szegedi ügyvédek Kassára, Máramarosszigetre, Székelyudvarhelyre, Szabadkára.⁹⁸⁴

Az I. világháború utáni megszállás előtt már szolgált, majd helyben maradt személyek is kinevezést kaptak: pl. a kassai ügyészség elnökévé az 1919-ig az itteni vezetői tisztelet betöltő, majd az impériumváltás után helyi ügyvédként tevékenykedett személy. A csonkaországba menekült ügyészek, bírák is visszatérhettek korábbi szolgálati vagy ahhoz közeli helyre, mint pl. hajdani székelyudvarhelyi ügyész, rimaszombati, sepsiszentgyörgyi bírák az itteni

⁹⁸² Bethlen Béla: Észak-Erdély kormánybiztosa voltam 47. o. Bp. 1989; Érsekújvári Ü. 1941.El.XII.A.1., Szatmárnémeti Ü. 1941.El.XII.A.5., Máramarosszigeti Ü. 1942.El.12.A.4. MOL K.577. 4.cs.

⁹⁸³ IK 1939/2. 40.o., uo. 3. 64.o., uo. 1941/3. 134, 137.o., pl. a kolozsvári egyetemen román nyelven tanult, majd utána Máramarosszigeten ügyvédjelölt, a szakvizsgát már magyarul letevő helyi lakos az ottani ügyészséghez, Kecskeméti I. sz. Igazoló Bizottság (Kmét. Ig. Biz.) 1931/1945. BKML XVII.406.a.

⁹⁸⁴ Az Országos Bírói és Ügyészi Egyesület Hivatalos Értesítője (HÉ) 1942/1. 34, 36.o.; IK 1939/3. 82, uo. 5. 105, uo. 9. 250, uo. 1941/1. 24., uo. 3. 134-135.o.

ügyészségekre, vagy volt kolozsvári, kézdivásárhelyi ügyészek Besztercére, Marosvásárhelyre.⁹⁸⁵

Olykor az elődállamban szolgált volt csehszlovák, jugoszláv államügyészek nyertek magyar királyi ügyészi kinevezést.⁹⁸⁶

A főügyési és helyettesi állásokat általában helybéli, a viszonyokat jól ismerő személyekkel töltötte be a kormány: Nagyváradra az ott lakó, volt Bihar vármegyei tiszti főügyész, Kolozsvárra és Marosvásárhelyre pedig az egykori ottani királyi ügyész, illetve törvényszéki bíró nyert kinevezést. Kassán az impériumváltás előtti főügyész helyettes került vissza beosztásába, Marosvásárhelyen pedig egy volt ottani bíró. Kassán a miskolci ügyészség elnöke lett a főügyész.⁹⁸⁷

A segédhivatali és a fogházi állások jellemzően helyi személyekkel lettek betöltve.⁹⁸⁸

A magyar hatóságok a korábbi épületeikbe tértek vissza, amik közül többeket helyreállítottak, átalakítottak (pl. Rimaszombat, Kolozsvár, Zombor). Az új szervek részére viszont

gondoskodni kellett elhelyezésről, így **Ungváron** a volt csehszlovák kormányzósági épületbe költözött a bíróság és az ügyészség.⁹⁸⁹

Mivel a korábbi államhatalom általában kiürítette az épületeket, ezért az új intézmények „hiányos felszerelésének sürgős kiegészítése” érdekében az igazságügyminiszter felszólította az anyaországi ügyészségek vezetőit, hogy összegezzék fölös készleteiket, a rabruházi és

⁹⁸⁵ uo. 1938/12. 376, uo. 1939/5. 105, uo. 1941/3. 134-135.o.

⁹⁸⁶ Érsekújvári Ü. 1941.El.XII.A.1. MOL K.577. 4.cs., Pavlovics Braniszláv újvidéki főállamügyész helyettes Újvidékre, Gabrics István szabadkai, Meggyesy Lajos prizreni államügyészek Szabadkára, Zomborba IK 1942/1. 20.o.

⁹⁸⁷ uo. 1938/12. 375.o., uo. 1939/5. 104.o., uo. 1941/1. 24.o., 3. 134.o.

⁹⁸⁸ uo. 1941/4. 179-183, uo. 1942/1. 29.o. az erdélyi és délvidéki kinevezésekről

⁹⁸⁹ Jelentés 1941 73.o.

más felszerelési cikkeket, s az ezekből átadható dolgokat. A felhívás szerint ennek során a „teljesen elhasznált és selejtezésre váró cikkeket figyelmen kívül hagyva ... a legnagyobb jóindulattal” kellett eljárni. A jelentések alapján megállapított készletekből a minisztérium utalta ki a felszerelést az egyes szervek számára.⁹⁹⁰

A visszacsatolt területeken azonnal a magyar büntető jogszabályok léptek hatályba, míg a magánjogban az addigi normák maradtak meg. A főhatalom átvételének napja előtti bűncselekményeket külföldön elkövetettnek kellett tekinteni, de az ezek miatti eljáráshoz - a Btk 9.§-a szerinti általános szabályhoz képest - nem volt szükség igazságügyminiszteri döntésre. Az ilyen esetekben alkalmazni kellett az elődállam jogát is. Az impériumváltás előtti bűncselekményeknél azonban széleskörűen érvényesülhetett az opportunitás. A 9720/1938.ME rendelet 6.§-a, majd a többi jogszabály ugyanilyen rendelkezése szerint nem lehetett eljárást indítani a „csekély jelentőségű, a közérdeket számbavehetően nem sértő” esetekben, ha a „terhelt egyénisége s életviszonyai alapot nyújtanak arra, hogy az eljárás mellőzése a terheltet újabb büntetendő cselekmény elkövetésére ösztönözni nem fogja”. Ilyen helyzetben nem lehetett az elődállam bírósága által megkezdett eljárásokat sem folytatni, illetve a kiszabott büntetéseket végrehajtani.⁹⁹¹

Tevékenységüket az új szervek nagy teherrel kezdték: ennek tömegét a korábbi államhatalom szervei által hátrahagyott ügyek képezték, melyekben a nyelvi nehézségekkel is meg kellett küzdeni. A katonai igazgatás során működött hadbíróságok ügyészei által be nem fejezett eljárások is áttételre kerültek.⁹⁹²

*

Ezekben az években az ügyészség legnagyobb személyzeti terhét a hadköteletség jelentette. A honvédelmi miniszter egyetértésével kibocsátott igazságügyminiszteri rendelkezések azonban lehetővé tették a „hivatali beosztásukban nem nélkülözhető” alkalmazottaknak a

---

⁹⁹⁰ 63487, 68498, 69424, 70488/1940.IM.IV. GyL. VII.6.b. 7.d.

⁹⁹¹ 7780, 9720/1938, 5910/1939, 7840, 7980/1940, 5940/1941.ME RT 1938 2880, 2954.o., uo. 1939 874.o., uo. 1940 3160.o., uo. 1941 1967.o.; Huszti Ü. 1941.El.XIV.A.3., Sepsiszentgyörgyi Tvsz. B.3094/1941/4. MOL K.579. 524.cs., K.616. 22.cs.

⁹⁹² Kassai Ü. 1940.El.18.A.6., Huszti Ü. 1941.El.XIV.A.3., Rimaszombati Ü. 1941.El.14.A.3/4., Kassai Főü. 107/1941.fü. MOL K.579. 524.cs.; Szegedi Főü. 3122/1942.fü. BK Főü.

bevonulás alóli mentesítését. A szervek vezetőinek „minden egyéni érdek mellőzésével, kizárólag a honvédelem és a köz érdeke” figyelembevételével indokolt felmentési javaslatot kellett készíteniük a 34-61. életév közötti alkalmazottakról. A főügyészek és az ítélőtáblai elnökök ezt megküldték a székhelyük szerint illetékes dandárparancsnoksághoz, ahol egy háromtagú - az igazságügyi szerv küldöttét is magában foglaló - bizottság döntött a felmentésről. A Kúria s a koronaügyész javaslatait az igazságügyminiszternek kellett eljuttatnia a Honvédelmi Minisztérium (HM) eljárása érdekében. A felmentés a mozgósítás elrendelésétől számított 30 vagy 60 napra szólhatott, mely később meghosszabodott 90-re. Csak „különösebb esetekben” lehetett ennél hosszabb időt engedélyezni, de határozatlant vagy a „háború egész tartamára” szólót nem. A határidő elteltével a felmentés „újból javaslatba” volt hozható.⁹⁹³

A felmentéseket szigorúan bírálták el, így az igazságügyi alkalmazottak nagy számban vonultak be. Ezt a katonai szolgálati hely megjelölésével jelenteni kellett az IM számára: így rendszeresen közlésre került a bírák, ügyészek, bírósági titkárok, jegyzők, az irodai és a fogház személyzet tagjainak berukkolása.⁹⁹⁴

Olykor a behívott ügyészek hadbíróként szolgáltak, vagy eredeti szolgálati helyükön kerültek beosztásra, mint katonai cenzorok, s „így legalább felváltva a napokat, polgári munkásságukat is folytathatták”. Általában azonban képzettségüktől távoli beosztásban töltötték a katonaidőt, mint pl. élelmezési raktárban vagy írnokként.⁹⁹⁵

A bevonultak egzisztenciáját érintette az 5700/1940.ME rendelet 8.§-a, amely kettő hónapra biztosította a közalkalmazottaknak addigi illetményeiket, továbbá a katonai szolgálat teljes tartamára a természetben adott lakás megtartását.⁹⁹⁶

---

⁹⁹³ 19771/1938, 24869, 30947/1939.IME CsML VII.3. 3.d.

⁹⁹⁴ 13055/1939.IM.VI., 11068/1942.IME, Győri Ü. 1942.El.1/a.94, 1943.El.1/13.1. GyL VII.6.a. 7.d., Szolnoki Ü. 1939.El.V.C.1-11., Miskolci Ü. 1941.El.14/5., Debreceni Ü. 1941.Eln.14.A.1. MOL K.579. 524.cs.

⁹⁹⁵ Debreceni Ü. 1941.Eln.14.A.1. uo., Zombori Ü. 1943.El.10.A.11. CsML VII.3. 3.d., Kmét. Ig. Biz. 959, 1931/1945. BKML XVII.406.a. 33, 35.d.

⁹⁹⁶ RT 1940 1841.o.

A „nagyarányú” katonai behívások „igen érzékenyen” érintették az igazságügyi szervek működését: jelentős volt az egyre szaporodó feladatok ellátásában a munkaerő kiesése, illetve még nagyobb teher hárult a maradottakra.⁹⁹⁷

Az ügyészségek dolgozói minden beosztásban nagyon leterheltek voltak. A vezetők számára az iratok „kiosztása, az előadók által elintézett nagy számú ügydarab áttekintése és kiadása, az elnöki ügyek intézése, a számadások ellenőrzése, a segédhivatali tisztviselőknek, valamint a fogháznak személyzeti ügyei”, annak és a rabkertészetnek az ellenőrzése, a járásbírói felügyeleti vizsgálatok, a közigazgatási bizottság ülésein való részvétel akkora munkaterhet jelentettek, hogy „azok mellett rendszeres és számottevő ügyészi munkát végezni nem lehetséges”. A beosztottakra hárult az ügyek feldolgozása, a nyomozási cselekmények végzése, a tárgyalási részvétel, a sajtóellenőrzés. A járásbírói eljárásokban is gyakran kellett közreműködni az ügyészségi megbízottak behívása miatt.⁹⁹⁸

Így az alkalmazottak „fokozott, már minden képzeletet meghaladó erőfeszítéseket tettek”. Hiszen „nem csupán a rendes szabadságidejük egy részéről kellett lemondaniok, hanem a megnövekedett ügyforgalom mellett rendkívüli szorgalmat, rendíthetetlen ügybuzgóságot” fejtettek ki. Úgy az „előadók, mint az iroda személyzete” munkaidőn kívül is, a „kora reggeltől a késő éjszakába nyúlóan” dolgoztak a feladatok elvégzése érdekében. Így alappal volt megállapítható, hogy az „előadókra eső munkateljesítmény oly nagy, melynek hosszabb időn keresztül való rendszeres lebonyolítás azoktól el nem várható ... A túlhajtott munka ... kedvezőtlen visszahatást szül, de ... rányomja bélyegét a minőségre is”.⁹⁹⁹

A vezetők e helyzetben is megkövetelték a „hátralékmentesség biztosítását”, s buzdították beosztottaikat, hogy ne sajnáljanak „semmi erőfeszítést, munkát, sőt áldozatot” az igazságszolgáltatás rendezett állapotáért. Mint hirdették, az ügyészségen is múló „belső rend előfeltétele a harci sikereknek és a ... háború dicsőséges befejezésének”. Ezért „minden ügy

---

⁹⁹⁷ Győri Főü. 1247/1942.fü., Marosvásárhelyi Ít. 1943.El.XVII.D.11/2. MOL K.577. 4.cs., Szegedi Főü. 3122/1942.fü. BK Főü.

⁹⁹⁸ Nagyvárad Ü. 1941.El.14.A.5., Kassai Ü. 1940.El.18.A.6., Debreceni Ü. 1941.Eln.14.A.1., Kassai Főü. 107/1941.fü. MOL K.579. 524.cs., Bajai Ü. 1942.El.10.A.17. BK Főü.

⁹⁹⁹ Debreceni Ü. 1941.Eln.14.A.1, Kassai Ü. 1940.El.18.A.6, Szolnoki Ü. 1941.El.V.C-1-11. MOL K.579. 524.cs., Győri Ü. 1941.El.14.A.9. GyL VII.6.b. 7.d., Bajai Ü. 1942.El.10.A.17. BK Főü.

akként intéztessék el, ahogy a vonatkozó törvény követelményei és az ügymenet eredményessége szempontjából kívánatos”.¹⁰⁰⁰

A „háború okozta fokozottabb követelmények ellátásának biztosítása és a személyzeti létszámban mutatkozó hiány pótlása érdekében” a 85918/1942.IM.IV. rendelet felhatalmazta az ügyészségek vezetőit arra, hogy a munkaidőt a „hátralék feldolgozása végett” egy órával meghosszabbíthassák. Hátralékmentesség esetén, s ha a „személyzet kitartó szorgalmat és példás ügybuzgalmat fejt ki”, akkor viszont rövidíthető is volt a tartam.¹⁰⁰¹

A vezetők alapvetően az „elodázhatatlan” létszámemelésben látták a munkateher megoldását. Az előterjesztések az ügyészi munka „számban, súlyban” való megszorodását, a hatalmas terhelést, a behívások miatti kiesést hozták fel érvként újabb állás érdekében, mivel az „az ügyforgalom számbeli adataira tekintettel indokolt és a jobb minőségi ellátás tekintetében pedig feltétlenül szükséges”.¹⁰⁰²

A kormányzat folyamatosan emelte is az I. fokú királyi ügyészek létszámát, mivel csak a „vádhatóságok teljesítőképességének már alig fokozható igénybevételével volt elérhető a fennakadás nélküli ügyintézés”. Ennek eredményeként az 1939. évi 177 fővel szemben 1940-184, 1941-230, 1942-263, 1943-ban pedig 282 ügyész szolgált, az 1944-es költségvetés pedig már 346 fővel számolt.¹⁰⁰³

A fokozott terhelés ellenére a meghirdetett állásokra többszörös volt a jelentkezés: bírósági titkárok, jegyzők, járásbírák, ügyvédek tucatjai adták be pályázataikat, mint ahogy irodai munkára is sokan jelentkeztek.¹⁰⁰⁴

---

¹⁰⁰⁰ Bp. Ü. 1941.El.14.A.1/8. FL VII.17.a. 1.d., Szegedi Főü. 3122/1942.fü. BK Főü.

¹⁰⁰¹ ua. 7184/1942.fü. uo.

¹⁰⁰² Kassai Ü. 1941.El.11.A.2., Debreceni Ü. 1941.Eln.14.A.1., Nagyvárad Ü. 1941.El.14.A.5, 1942.El.11.A.2. MOL K.577. 4.cs., Bajai Ü. 1942.El.10.A.17. BK Főü.

¹⁰⁰³ Jelentés 1941 C) 266.o., A magyar állam költségvetése az 1944. évre Bp. 1943 (Költségvetés 1944)

¹⁰⁰⁴ 6279, 12.881, 35631/1941, 111886/1943.IME: az 1- érsekújvári, kecskeméti, szatmárnémeti, kalocsai ügyészi állásra 20, 19, 15, 14 fő jelentkezett, míg díjnoknak a Szolnoki Ü. 1941.El.XII.A.8., s a Kecskeméti Ü. 1943.El.4/4/13. szerint 13, illetve 10 fő pályázott. Nyíregyházi Ü. 1941.El.12.A.6/17. MOL K.577. 4.cs.

A korszak politikája viszont kihatott a személyzeti kérdésekre: az 1939:IV.tc. 5.§-a ugyanis kimondta, hogy a „zsidó kir. ítélőbírákat és a kir. ügyészségek zsidó tagjait az 1940. évi január hó 1. napjával nyugdíjazni kell, illetőleg ... végkielégítéssel el kell bocsátani”, s az ilyen származásúak nem is léphetnek közszolgálatba. A végrehajtásra kiadott 7720/1939.ME és a 25809/1939.IME rendeletek szerint a bírácoknak és ügyészeknek 1939. október 15-ig „fegyelmi és büntetőjogi felelősség terhével” saját és szüleik anyakönyvi kivonatának bemutatása mellett jelenteniük kellett, hogy e törvény hatálya alá tartoznak-e, illetve fennáll-e valamilyen mentesítő körülmény. A vezetők arra is utasítást kaptak, hogy az állások betöltésénél a „megfelelő igazolást folytassák le, és csak olyan egyének felfogadását hozzák javaslatba, akik a bemutatott iratok és adott nyilatkozat alapján nem tekintendők zsidónak”.¹⁰⁰⁵

Ekkor 2 ügyész került nyugdíjazásra, mint „tisztá zsidó fajú egyén”, további 2 pedig mentesítésre (a bírácnál 28, illetve 43). A továbbiakban a személyzeti javaslatoknál az előterjesztő nyilatkozott arról, hogy „olyan származási körülmények, amelyek a kineveztetésnek akadályai lehetnének, nem forognak fenn”. A zsidó származásúak kirekesztése miatt viszont az ország némely részein ügyészi megbízotti állásra „javaslatba hozni nem tudtak”, mert a „számításba jöhető személyek” kizártak voltak.¹⁰⁰⁶

Az 1944. március 31-én kiadott 1210.ME rendelet általános jelleggel megszüntette a zsidók közszolgálatát. Ennek megfelelően az 1250/1944.IME előírta az ügyészség minden tagjának és a megbízottaknak az újabb bejelentési kötelezettséget. A vezetők feladata volt a nyilatkozatok teljeskörű megtételéről való gondoskodás, a bejelentések haladéktalan átvizsgálása, s az adatoknak a csatolt okiratokkal való összehasonlítása. Jelenteni kellett a minisztériumnak, hogy „kik voltak azok, akiknek adataik helyességére vonatkozó kétségek merültek fel”.¹⁰⁰⁷

*

---

¹⁰⁰⁵ RT 1939 1177.o., Bp. Főü. 11551/1939.fü. FL VII.17.a. 2.d.

¹⁰⁰⁶ Auer György bp. kir. főügyész helyettes 1940. január 1-i nyugdíjazásáról 1945.El.XIX.V.58. Bp. 128/b. 548. sz. Igazoló Bizottság - Igazságügyi Minisztérium (IM Ig. Biz.) uo. XVII.404. 30.d.; Győri Főü. és a területén működő ügyészségek személyzeti ügyei IM B.15., Bp. Főü. 4050/1941.fü. MOL K.577. 4.cs., Jelentés 1939 54.o.

¹⁰⁰⁷ RT 1944 258.o., Szegedi Főü. 2493/1944.fü. BK Főü.

Ekkoriban többször került sor a közalkalmazottak jövedelmi helyzetének rendezésére. Előbb a 12000/1939.ME rendelet hatályon kívül helyezte a nagy gazdasági válság idején a javadalmazás csökkentéséről hozott szabályokat, és 1940. január 1-től az 5000/1931.ME rendelet szerinti illetmények folyósítását írta elő, majd később a 4000/1941, a 8500/1941 és a 3500/1943.ME rendeletek írtak elő emeléseket. Ezek eredményeként néhány év alatt névértéken jelentősen nőtt a javadalmazás: pl. az I. fizetési csoport 1. fokozatában havi 348 pengőről 575-re, míg a képesítési pótlék 45-ről 80-ra. Az OBÜE számításai szerint azonban az új fizetések az emelések eredményeként is csak az 1920:XX.tc-ben meghatározott mérték kb. 60%-át tették ki.¹⁰⁰⁸

Az életviszonyok nehézségei miatt így az OBÜE közgyűlései a panaszoktól voltak hangosak. A kormányzathoz a javítás érdekében tett felterjesztések hangsúlyozták a nehéz helyzetet, azt, hogy az „elsőrendű életszükségleti cikkeknek fokozatos és állandó drágulása mind kisebb értékűre fokozza le a korábban megállapított fizetéseket”, s egyre növekednek a megélhetési gondok. Ilyen körülmények között képtelenség a szükségleteket „fizetési előleg és tisztviselői kölcsön igénybevétele nélkül kielégíteni”. A megszaporodott teendőket a bírónak, ügyésznek „külön munkadíj nélkül kell elvégeznie, jutalmat nem kaphat, s minden mellékfoglalkozástól törvényileg el van zárva, jövedelmét tehát nem fokozhatja”, így a „kar védtelenül áll a drágulás ostromával szemben”.¹⁰⁰⁹

Az OBÜE ezért az igazságügyminisztertől folyamatosan kérte, hogy a javadalmazás javítása más tisztviselőktől eltérően, az „1920:XX.tc. elveinek és szellemének teljes visszaállítása szempontjából tárgyalassék”, mivel az elmúlt időszakban e törvény „félretételével oly mérvű leszállítások történtek”, amelyek eredményeként az „összilletményeket majdnem a felére csökkentették”. A javaslatok szorgalmazták pl. a képesítési pótléknak a nyugdíjba való teljes beszámítását, a kiküldetési díjnak a „drágulással arányban álló emelését”, a vezetők részére működési pótlék megállapítását, az OTBA szolgáltatásai „mértékének emelését”, a fizetési előleg havi keretének és a visszafizetés idejének növelését.¹⁰¹⁰

---

¹⁰⁰⁸ RT 1939 2314.o., 1941 1134, 3807.o., 1943 1528.o., HÉ 1942/2. 30.o.

¹⁰⁰⁹ uo. 1942/1. 30-31.o., uo. 1943/2. 22.o.

¹⁰¹⁰ uo. 1942/1. 32-34.o., uo. 1942/2. 27, 28, 30.o., uo. 1943/2. 22.o., uo. 1943/4. 44.o.

A kormány lehetőségeihez mérten eleget tett több kérésnek: pl. a 4000/1942.ME rendelet felemelte a kiküldetések alkalmával felszámítható fuvarpénzeket és a napi díjakat, míg a 6500/1942. a háborús többletmunka díjazásaként különmunka-átalányról és a családi pótlék emeléséről szolt.¹⁰¹¹

Némely vonatkozásban bővültek az igazságügyi dolgozók lehetőségei. A területvisszacsatolás után az addig Romániában működött Erdélyi, Bánáti és Magyarország Bírói Egyesületét a belügyminiszter 1941-ben feloszlatta és vagyonát az OBÜE-nek adta. Ennek eredményeként az egyesület tulajdonába került Szovátán egy 85 szobás, rendelővel és vízgyógyászattal ellátott üdülő, melynek fenntartásához a kormány is hozzájárult, továbbá Kolozsvárott egy villa. Balatonfüreden pedig egy üdülőházban négy „teljes kényelemmel” ellátott szoba állott rendelkezésre a tagok és családtagjaik részére.¹⁰¹²

Ezekre a pihenési lehetőségekre nagy szükség is volt. A bevonulással érintetteken túl a helyben maradt dolgozók az óriási munkaterhen kívül is közvetlen tapasztalatokat szereztek a háborúról. A légitámadások „sokszor nap-mint nap” akadályozták a munkát, s miattuk a „kitűzött tárgyalások ellátása is zavart és késedelmet szenved, sok esetben meg sem tarthatók”. Alattuk a munka szünetelt, hiszen a „tárgyalások folytatására alkalmas módon az óvóhelyek berendezve” nem voltak, az idézettek pedig meg sem jelentek. A riadónak az emberi hatásai is súlyosak voltak, hiszen az „igazságügyi hatóságok munkásai ... a mind gyakoribb légoltalmi riasztások izgalmaitól is állandóan zavarva” éltek. Befejeződésük után pedig az „alkalmazottak idegállapota nem engedi meg munkaerejük teljes mértékben való kihasználását”. Így a „kötelesség tökéletes teljesítéséhez szükséges teljes lelki nyugalom” hiánya a munka „pontosságának és gyorsaságának rovására” ment.¹⁰¹³

*

A háborús években az állami erőforrásoknak elsődlegesen a hadviselés céljaira fordítása miatt az ügyészségek dologi ellátása a „kötelező takarékoság szem előtt tartásával”, és az

---

¹⁰¹¹ RT 1942 1605, 2765.o.

¹⁰¹² HÉ 1941/I. 15.o., uo. 1942/I. 39.o.

¹⁰¹³ Bajai Ü. 1944.El.I.B.101. BK Főü., Győri Tvsz. 1944.El.XX.I.14., Veszprémi Tvsz. 1944.El.I.B.24., Soproni Tvsz. 1944.El.I.B.18. Győri Királyi Törvényszék elnöki iratai GyL VII.1.a.133.

IM-be központosítva történt. Igény esetén ide kellett részletesen indokolt előterjesztést tenni a beszerzéshez szükséges pénzügyi fedezet vagy a felszerelési tárgy kiutalása érdekében.¹⁰¹⁴

Engedély esetén a Közszállítási Szabályzatnak megfelelően ajánlatot kellett kérni „több megbízható helyről”. Csak olyan szállító pályázhatott, amelyik igazolta, hogy az Országos Társadalombiztosító Intézetnél hat hónapnál régibb tartozása nincsen.¹⁰¹⁵

A 27824/1942.IME rendelet a „beszerzések sürgőssége” esetén megengedte zártkörű versenytárgyalás tartását, ha a „közszállítás nem volt előrelátható, vagy ... a rendelkezésre álló idő alatt nyilvános versenytárgyalással előreláthatóan nem bonyolítható le”. Ebben az esetben legalább öt „megbízható” vállalkozót kellett meghívni, köztük hadirokkantat. De ha a szállítást csak egy vállalkozó tudta volna teljesíteni, akkor „rendkívül sürgős esetben” utólagos bejelentési kötelezettséggel a kívánt áru szabadkézből is beszerezhető volt.¹⁰¹⁶

Ekkoriban az ellátási igények központi eleme az elhasznált írógépek lecserélése volt. Az előterjesztések szerint a meglévő felszerelés „régí típusú, láthatatlan írású, majdnem hasznavehetetlen”, így ezek a „megnövekedett ügyforgalomra tekintettel a leírási munka zavartalan ellátására” nem alkalmasak. A kiutalt gépeket a főhatósági intelem szerint „nagy kímélettel” és „fokozott gondossággal” kellett kezelni, mert a „mai gazdasági helyzetben újak beszerzésére alig van lehetőség”. 1944-re már a papírellátás is akadozott, ami akadályozta azt, hogy az „ügydarabok leírása zökkenő nélkül történhessék”.¹⁰¹⁷

A fűtőanyag korlátozottsága miatt az 1940. november 29-i kormánydöntés a hivatali helyiségek hőmérsékletét 18C°-ban határozta meg. Így a kevés és bizonytalanul beszerezhető tüzelő felhasználására az ügyészségeken is előírások születtek a „legszigorúbb takarékoskodásra”. Ezek szerint a „szigorú hideg beállta előtt a kályhák csak annyira fűthetők, amennyi az ott tartózkodásra épen elegendő”. A hidegebb idő beálltával is csak 10 óráig volt szabad fűteni, a tárgyaló ügyészekében pedig elfoglaltságuk napján nem lehetett

---

¹⁰¹⁴ Kalocsai Ü. 1938.El.41/8. BK Főü., 14551/1942, 25631/1943.IME, Győri Ü. 1942.El.18.D.79. GyL VII.6.b. 7.d.

¹⁰¹⁵ 25631/1943.IME uo.; 34180/1938.IM.V. BK Főü.

¹⁰¹⁶ IK 1942/9. 317.o.

¹⁰¹⁷ 14551/1942.IME GyL VII.6.b. 7.d. Bajai Ü. 1942.El.10.A.17., 1944.El.1.B.101., Szegedi Főü. 3340/1942.fü. BK Főü.

begyűjtani. Ezen évek „rendkívül zord és hófúvásos” téli időjárása miatt a korlátozások érzékenyen érintették a dolgozókat. A helyiségek a délutáni fűtés hiányában kihűltek, ami „azzal a veszéllyel jár, hogy az alkalmazottak megbetegedhetnek, ami újabb bonyodalmakra vezethet”.¹⁰¹⁸

Bár a takarékoság érdekében az ügyészségek „mindent elkövettek”, az IM számvevőivel váratlan vizsgálatokkal is ellenőriztette a gazdálkodást. Ennek során megvizsgálták a pénz- és anyagkezelést, s szükség esetén a hiányosságokat rögzítve felhívták az ellenőrzött szervet a pótlásokra.¹⁰¹⁹

*

A koronaügyi tiszttel szemben több változásra került sor ekkoriban, melyek eredményeként bővült jogköre, és közvetlen kapcsolatba lépett a szervezet alacsonyabb szintjeivel.

Az 1938: XVI.tc. 11.§-a az ötös tanács ítélete elleni semmisségi panasz elbírálását közvetlenül a Kúriához utalta: e perorvoslattal a törvény lényeges rendelkezésének megsértése - mely a tényállás megállapítására is vonatkozhatott - miatt lehetett élni. Az elbírálás során a legfelsőbb bíróság a vádlott jelenlétében bármilyen bizonyítást felvehetett. A koronaügyész indítványára és a védelem meghallgatása után a Kúria az ítéletet a vádlott terhére akkor is megváltoztathatta, ha csak a vádlott érdekében éltek a panasszal.

A törvény indokolása kiemelte, hogy a tény- és a jogkérdés a „gyakorlatban karöltve jár, egymástól élesen elhatárolni” azokat alig lehet. Egyfokú perorvoslat mellett pedig az „igazságos ítélkezés szenvedne csorbát, ha a felsőbb bíróság csak a jogkérdéssel foglalkozhatnék, ellenben nem érinthetné tágabb körben az annak alapjául szolgáló tényállás felülvizsgálását”. Ezért szükséges, hogy a „törvény minden lényeges megsértés miatt megengedje a perorvoslat használatát: mind a közvetlen törvényalkalmazást eredményező - rendszerint a bűncselekmény minősítésére vonatkozó – jogkérdésben”, mind pedig abban,

---

¹⁰¹⁸ Bp. Ü. 1940.El.18.C.1/18., 1940.El.C.1/20. FL VII.17.a. 1.d., Bajai Ü. 1942.El.10.A.17. BK Főü.

¹⁰¹⁹ Győri Ü. 1941.El.14.A.9., 1942.El.21.a.3. GyL VII.6.a. 7.d.

hogyan a „tényállás megállapítása vajon nem a törvény lényeges rendelkezésének megsértésével történt-e”.

A Kúria jogköre így kitágult: az ítéletet megsemmisítésén és az I. fokú bíróságnak a hiányok pótlására, s új döntés hozatalára utasításán túl jogot kapott bizonyítás felvételére azért, hogy annak kiegészítésével mielőbb jogerős ítélet születhessen. Az eljárásban a koronaügyész indítványával közreműködhetett a bizonyítékok előállításában, hiszen jelenléte nélkül nem lehetett megtartani a tárgyalást. Ezen ügyekben az első fokon eljáró bírói és ügyészi szervek közvetlen kapcsolatban álltak a koronaügyésszel, mivel hozzá terjesztették fel az iratokat, és kapták tőle vissza a megfelelő intézkedés közlésével.¹⁰²⁰

Az 1939. április 21-i 40. büntető döntvény révén lehetővé vált az is, hogy a Kúria előtt a koronaügyész pótmagánvádas ügyben „nemcsak csatlakozás útján, hanem önállóan és közvetlenül” is átvehesse a vád képviseletét.¹⁰²¹

A legjelentősebb jogkörkiterjesztést a 4810/1942.ME rendelet 3.§-a jelentette: eszerint „ha a hadviselés érdeke vagy más fontos állami érdek azt kívánja, hogy minél gyorsabb befejezést nyerjen olyan bűnügy”, amely az 1938:XVI.tc. 1.§-a alapján az öttagú tanács hatáskörébe tartozott vagy azt a királyi ügyész odautalta, akkor a koronaügyész indítványára a Kúria elnöke által e célra alakított tanács járt el. Az ilyen ügyben a nyomozást a koronaügyész irányíthatta, melynek során a királyi ügyészt megillető jogokat gyakorolta, továbbá a „nyomozás elvégzésére és egyes nyomozási cselekményekre bármelyik királyi ügyészséget utasíthatja”.¹⁰²²

E rendelkezést a korszak szaktekintélye, Mendelényi László úgy értékelte, hogy az „gyökeres módosítása az ügyészi szervezeti alaptörvények ... azon szabályozásának, mely szerint a koronaügyész nem tartozik bele a szorosabb értelemben vett ügyészi szervezetbe, s ebből folyólag sem felügyeleti, sem utasítási joga az ... ügyészségek tagjaival szemben nincs”. Ezentúl a koronaügyész a „nyomozást maga is teljesítheti, s erre a kir. ügyészeket

¹⁰²⁰ pl. államrend felforgatására irányuló izgatás, nemzetgyalázás, kormányzósértés, levante intézmény elleni izgatás miatti eljárásokban Szegedi Tvsz. B.IV.439/1942/7, Bp. Büntető Tvsz. Bgy.XXI.12.220/1941, Kolozsvári Tvsz. B.150/1942/5, Kassai Ü. 955/1944.kü. MOL K.616. 21, 22, 23.cs

¹⁰²¹ Mendelényi László (Mendelényi 3): A koronaügyész jogállásának fejlődése 12.o. Bp. 1944

¹⁰²² RT 1942 2553.o. Bp. 1943

utasíthatja”, továbbá a „legfontosabb ügyeket ... közvetlenül a Kúria elé viheti, hol mint első (s egyúttal végső) fokú közvádló emel vádat”.¹⁰²³

A jogszabályi változások ellenére a legfontosabb feladatot továbbra is a jogegység érdekében történő perorvoslatok indítványozása jelentette. Az ügyészségek e körben is közvetlenül tartották a kapcsolatot a koronaügyésszel. Jelentéseikben tájékoztatták őt a jogsértőnek tartott bírósági döntésekről, és kezdeményezték a perorvoslat megfontolását.¹⁰²⁴

Finkey Ferenc szerint a koronaügyészi feladatkör kiterjedése indokolta tette a tisztség elnevezésének megváltoztatását, mivel „nevében is kifejezésre kell ... jutnia annak, hogy ez az állás a legfőbb közvádlói tisztséget jelenti”. Mint javasolta, a „legfőbb kir. ügyész a kir. Kúrián” elnevezés adná vissza „teljesen és világosan ... a koronaügyész mai hivatását és munkakörét”.¹⁰²⁵

A hatáskör más területeken való bővítésének gondolata is felmerült a szakirodalomban. Egy, a francia megoldásokat és a svéd ombudsmani intézményt ismertető tanulmány szerint ezekhez képest a „magyar jogvédelmi rendszerben az intézményes közérdekvédelem biztosítása szembeűnően fogyatékos”. A magánjogi jogszolgáltatásban feltűnt ugyan - „bár sokszor névleges” szerepet játszva - a királyi ügyész, így e terület érdekei, továbbá a közigazgatási jogalkalmazás is szükséges teszik a „tárgyi jogrend védelme” érdekében „egy köz-szerv intézményes, állandó gondoskodását”. A feladat ellátására pedig „egy független, intézményes közérdekképviselő” lenne hivatott, a „tárgyi jogrend épségét óvó Szent Korona ügyésze”.¹⁰²⁶

---

¹⁰²³ Mendelényi 3: i.m. 13.o. A MOL 1942-44. évi koronaügyészi iratai között nincsenek ilyen tartalmúak, így megállapíthatatlan, hogy e hatáskör mennyiben élt.

¹⁰²⁴ Bp. Főü. 5849/1939, 7135/1941, 18903/1943.fü., Szegedi Főü. 1217/1941, 3182/1944.fü., Pécsi Főü. 520/1944.fü., Szatmárnémeti Ü. 2416/9-1943.kü. jelentései törvénysértő bírósági döntésekről, jogegységi perorvoslat kezdeményezésére irányuló javaslatokról MOL K.616. 25.cs.

¹⁰²⁵ Finkey Ferenc: Koronaügyész = legfőbb kir. ügyész a kir. Kúrián 24.o. MJSz 1944/1.

¹⁰²⁶ Goltner Dénes: „A Szent Korona ügyésze” – Az általános közérdekképviselő kérdéséhez 16.o. Miskolc 1941

A tanulmányra reagáló Mendelényi szerint sincs „kizárva, hogy a jövő jogéletében még egyéb fontos közjogi szerep is vár” a koronaügyészre, mint a „Szent Koronának a törvény és igazság, a közérdek megoltalmazására hivatott egyik legfontosabb szervére”.¹⁰²⁷

*

E rendkívüli időszakban egy, az addigiakban nem létezett hatáskörrel és illetékességgel rendelkező ügyési tisztség létrehozására is sor került. Ennek alapját az 1939.II.tc. indoklásában vetette meg a kormány: ez leszögezte, hogy a honvédelem érdekeit sértő hivatali bűncselekmények megállapításánál az az elvi megfontolás az irányadó, amely szerint a „közhivatalnoki kötelességszegések vagy visszaélések a legnagyobb mértékben alkalmasak a polgári igazgatás szilárdságának meglazítására, a bomlasztó áramlatok sikerének előmozdítására, s ilyenképpen az ország belső erejének és ellenállóképességének csökkentésére”.¹⁰²⁸

E felfogás alapján kezdte meg működését 1942. április 1-jén a visszafoglalt délvidéki területeken a 29706/1942.IM.IV. rendelettel kiküldött - korábban jugoszláv államügyészként szolgált - Meggyesy Lajos zombori királyi ügyész, akinek hatáskörébe a köztisztviselők által elkövetett visszaélések nyomozása tartozott. Július 9-től illetékessége már az ország egész területére kiterjedt.¹⁰²⁹

A kiküldött ügyész feladatát 4 csendőrnnyomozó segítségével látta el. A nyomozásokat ő irányította, s maga is végzett kihallgatásokat, de a szükséges eszközök, különösen a kellő állomány hiányában az eljárásoknak „egy időben több irányban való folytatása” nem állt módjában. Mivel nyomozásai „egyre nagyobb arányokat” öltöttek, ezért a június 18-i 44525/1942.IM.IV. rendelet az illetékes ügyészség feladatává tette a befejezett ügyekben a megküldött iratok alapján az érdemi döntések tervezeteinek soron kívüli elkészítését. Ezeket a főügyész útján kellett felterjeszteni az IM-hez, amellyel Meggyesy közvetlen kapcsolatot tartott.¹⁰³⁰

---

¹⁰²⁷ Mendelényi 3: i.m. 16.o.

¹⁰²⁸ Képv. 1935 ir. 12.k. 170.o.

¹⁰²⁹ El.Bi.34/1942, 21/1943.Biz.Ü. Belügyminisztérium Államvédelmi Központ (ÁvK) Bizalmas iratok MOL K.519. 1.cs.

¹⁰³⁰ uo.; Szegedi Főü. 4474/1942.fü. BK Főü.

A kiküldött ügyész jogállása rövidesen megváltozott, mivel a BM-ben felállított Államvédelmi Központ (ÁvK) keretében nyert elhelyezést: e szerv belügyminiszteri kezdeményezésére jött létre azért, hogy a katonai elhárító és a politikai nyomozó szervek munkáját országos hatáskörrel irányítsa, és ennek során a katonai, csendőri, rendőri nyomozó szervek, s a közigazgatási hatóságok között együttműködést alakítson ki. Az előkészítés során az is felmerült, hogy ezen állambiztonsági csúcsszervet magas rangú bíró vagy ügyész vezesse.¹⁰³¹

A központ a belügy- és a honvédelmi miniszterek, valamint a vezérkari főnök megállapodása alapján alakult meg: eszerint az ÁvK munkájában a BM közbiztonsági osztálya, a hadsereg vezérkari főnökségének több osztálya, a politikai rendőrség és a csendőrség központi nyomozó osztálya vesz részt, valamint az IM is „összekötő közeget” vezényel ide. Az 1942 június 26-án kelt - nyilvánosan ki nem hirdetett - 6290.BM és a HM.1942.Eln.1/52.161. rendeletek szerint az ÁvK hatáskörébe az állam belső rendje elleni szervezkedések, a termelést veszélyeztető szabotázs cselekmények, a honvédelem érdekeit sértő vagy veszélyeztető, országos jellegű közellátási visszaélések elleni fellépés, valamint a kémelhárítás és a nemzetvédelem tartozott. Ebben az ügykörben az Ávk „irányítja a bizalmas megfigyeléseket, felderítéseket és nyomozásokat”. Élére a vezérkar tagja, Ujszászy István vezérőrnagy került.¹⁰³²

A működését július 1-jén megkezdő, a BM budai vári épületében székelő központhoz az augusztus 29-én kiadott 64000/1942.IM.IV. rendelet az addig is hasonló feladatokat végző Meggyesy Lajost rendelte szolgálattételre. A korábbi rendelkezéseket összefoglaló új szabályozással a kiküldött ügyész megbízást nyert arra, hogy a „közigazgatási tisztviselők visszaéléseivel kapcsolatosan az ország egész területén elkövetett megvesztegetés, hivatalos hatalommal való visszaélés, árdrágítás, valamint a közellátás és a honvédelem érdekét veszélyeztető bűncselekmények miatt személyesen tehet folyamatba nyomozást, és azt a mellé beosztott csendőri nyomozó közegek igénybevételével” irányíthatja. A befejezett nyomozás alapján majd a területileg illetékes ügyészségnek kellett soron kívül eljárnia, döntése tervezetét a főügyész útján felterjesztve a minisztériumhoz. Ha az „ügy foglyos és az

---

¹⁰³¹ Zsitvay: i.m. 210-211.o.; Haraszi György szerk.: Vallomások a holtak házából - Ujszászy István vezérőrnagynak, a 2. vkf. osztály és az Államvédelmi Központ vezetőjének az ÁVH fogságában írott feljegyzései (Ujszászy) 572.o. Bp. 2007

¹⁰³² uo. 146, 573.o.; Zsitvay: i.m. 211.o.

intézkedés haladékot nem tűr”, akkor az ügyészség közvetlen felterjesztést tehetett, a főügyész egyidejű tájékoztatása mellett.¹⁰³³

A megszabott hatáskör azonban nem volt merev. Ahogy a szerv működése ismert lett, egyre több bűncselekmény esetén értelmezték úgy az egyes hatóságok, hogy azok a közfeladatot ellátó gyanúsítható személy miatt az ÁvK ügyészenek feladatkörébe tartoznak: pl. a főszolgabírói hivatalban dolgozó tisztviselőnő magzatelhajtása, vagy a segédlelkész iskolai lopásai miatt is nála kezdeményeztek eljárást.¹⁰³⁴

Meggyesy tevékenységét a „M. Kir. Igazságügyminisztérium 64000/1942.IM.IV. számú rendelettel kiküldött kir. ügyész. M. Kir. Belügyminisztérium Államvédelmi Központ ügyésze” megjelöléssel folytatta. Az elnevezés 1944-ben a „M. Kir. Belügyminisztérium Államvédelmi Központ Ügyészi Nyomozó Osztály”-ára változott.¹⁰³⁵

A kiküldött ügyész lehetőségei a szervezeti változással megnőttek, mivel a szükséges személyzet és felszerelés birtokába kerülve nyomozásai „szélesebb mederben és a céloknak megfelelően” folyhattak. Ennek alapját a megfelelő személyi ellátottság biztosította: az ügyészi nyomozó részlegen a vezető mellett mellett 1 ügyész, 4 törvényszéki titkár és jegyző, 21 csendőrnnyomozó, valamint gépirók és gépkocsivezetők tevékenykedtek. A nyomozók az „igazságügyi személyek” irányításával működtek, de szolgálati viszonyukban továbbra is a csendőrséghez tartoztak.¹⁰³⁶

A kiküldött ügyész függősége azonban nem nyert tisztázást. Működéséről jelentéseket tett a belügyminiszternek, onnan utasításokat is kapott, de a szervezet vezetőjével az együttműködése nem volt felhőtlen. Ujszászy tábornok szerint Meggyesy „általában önállósította magát. Csak ritkán és általánosságban referált az ÁvK vezetőjének. Azt

---

¹⁰³³ Bp. Ü. 1942.El.1.B.60/1.FL VII.17.a. 1.d.; Szegedi Főü. 5513/1942.fü. BK Főü.

¹⁰³⁴ ÁvK.858, 1160/1944.Ü. MOL K.523. 5.cs.

¹⁰³⁵ ua.6-55/1943.Biz.Ü. uo. K.519. 1.cs.; ua.67/1944.biz. BK Főü.

¹⁰³⁶ ua.21/1943.Biz.Ü. MOL K.519. 1.cs., Turi 2: i.m. 319.o., Ujszászy: i.m. 392.o.; Ujvári Jenő volt csendőrnnyomozó 1948. október 19-i „Életrévéása” (Ujvári) Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL) O-14958/650.

hangoztatta, hogy az igazságügyminiszternek van alárendelve”. Ennek megfelelően a részére jelentette az eljárások menetét, eredményét.¹⁰³⁷

A felderítő szervek adatai vagy a feljelentések alapján a közhivatalnokok elleni nyomozás elrendelésére kizárólag a kiküldött ügyésznek volt jogköre. Amíg a nyomozást nem engedélyezte, addig nyílt eljárási cselekményt végezni nem lehetett. Azokat általában a beosztott csendőrök végezték, vagy az illetékes csendőrkerületi nyomozó osztályt bízta meg a feladattal, de más ügyességet is nyomozásra hívhatott fel. Az igazságügyi beosztottak szintén nyomoztak, továbbá véleményezték a beérkezett anyagokat, meghatározva az eljárás irányát, a befejezés módját. Az ügyész nyomozásaiban maga rendelte el a kényszerintézkedéseket.¹⁰³⁸

Az 1943. július 31-i Bi.1353/1.IM rendelet szerint minden olyan ügyben, amelyben a feljelentést az Ávk tette vagy az küldte meg a nyomozati iratokat, illetve annak irányításával folyt a nyomozás, a királyi ügyességeknek jelentést kellett tenniük. Az érdemi határozatok tervezeteit pedig minden olyan ügyben fel kellett terjeszteni, amely a tárgyára vagy a benne szereplők személyére figyelemmel „nagyobb jelentőségűnek látszik”. Mindenképpen ilyennek kellett tekinteni azon eljárásokat, amelyekben gyanúsítottként „magasabb állású állami, városi, vármegyei, rendőrségi vagy államvasúti tisztviselő” szerepelt. Az ilyen ügyek bírósági ítéletei szintén jelentési kötelezettség alá estek. A 42987/1943.IM.IV. rendelet szerint azt is jelenteni kellett, hogy ily bűnügyekről a sajtóban jelent-e meg közlemény.¹⁰³⁹

A kiküldött ügyész működése során a jogszerű közélet védelmét tartotta szem előtt. Munkája során beosztásra tekintet nélkül eljárta a hatáskörébe tartozó bűncselekmények miatt. Meggyesnek a belügyminiszter részére 1943-ban tett jelentése szerint az addigiakban rendőrökkel, szolgabírákkal, egyetemi tanárral, minisztériumi tisztviselőkkel, nyugalmazott tábornokkal, tiszti ügyésszel, orvossal, kör- és községi jegyzőkkel szemben folytatott

---

¹⁰³⁷ Ujszászy: i.m. 392.o.; Ávk.66/1944.Ü. MOL K.523. 5.cs.; Bi.1293/199/1944: a belügyminiszter utasítását közvetíti Meggyesy az IM-nek, mely szerint a zsidók deportálásával kapcsolatos sajtóközleményeket a királyi ügyészek ne engedélyezzenek in. Márkus László - Szinai Miklós - Vásárhelyi Miklós: Nem engedélyezem! - A Cenzúra Bizottság dossziéjából 777.o. Bp. 1975

¹⁰³⁸ Turi 2: i.m. 319.o.; Ávk 695, 701, 704, 710, 1164, 1168, 9/25/1944.Ü. MOL K.523. 5.cs., Dési Ü. 285/10/1944.kü. Ávk Elnöki iratok MOL K.494. 1.cs.

¹⁰³⁹ Szegedi Főü. 5219, 3914/1943.fü. BK Főü.

eljárásokat, melyekben a gyanúsítottak általában letartóztatásba kerültek. A beosztottak - törvényszéki titkár, csendőrnnyomozó - szerint is e személyi körben, „kizárólag közhivatali visszaélések” ügyeiben nyomoztak. A felderítések során „bizalmas puhatolás” folyt magas beosztású tisztviselőkkel kapcsolatban felmerült visszaélések esetén: pl. közellátási kormánybiztos „feltűnő meggazdagodása” miatt, továbbá a Külföldiek Ellenőrző Országos Központi Hatóság vezetője ellen is. Meggyesy jelentése szerint az eredményes nyomozások vádiratai alapján a bíróságok felmentő ítéleteket nem hoztak.¹⁰⁴⁰

A nyomozásokra többször az állam által meghatározott célra biztosított anyagokkal való visszaélések, az azokra elkövetett sikkasztások miatt került sor: pl. 1943-ban Meggyesy nyomozott a pápai repülőtér vagy az erdélyi erődítések építésére kiutalt kincstári anyagokkal való visszaélések miatt. De eljárások folytak a lakossági ellátást, a mezőgazdasági termelést biztosító termékekkel (pl. cukorjegyek, liszt, cipő, rézgálic) való önkényes rendelkezés, a beszedett adó eltulajdonítása miatt is. A háború elhúzódásával szaporodtak az olyan ügyek, amelyekben a hadkötelezettség alóli kibúvások elősegítése miatt, továbbá az üldözötteket - önzetlenül vagy anyagi előnyökért - mentő köztisztviselők ellen folytak az eljárások.¹⁰⁴¹

Az ÁvK ügyész működési körébe tartozott az internáló és a munkaszolgálatos táborokban a személyzet által elkövetett visszaélések nyomozása is.¹⁰⁴²

1944 áprilisától a zsidó lakosság gettókba költöztetését elrendelő, vagyonát zár alá vevő, a végrehajtás sorrendjét csendőrkerületenként meghatározó 1600 és 1610.ME, valamint a 6163.BM.VII.res. rendeletek kiadása után különösen megszáporodtak az ügyészi nyomozó

---

¹⁰⁴⁰ Ujvári; ÁvK.21/1943.Biz.Ü. MOL K.519. 1.cs.; Bp. Ig. Biz. IM 1946.El.XIX.U.3080. Dr. Kovács Dénes törvényszéki titkár igazolási nyilatkozata és fellebezése FL XVII.404. 30.d.

¹⁰⁴¹ pl. Ávk 55, 56, 59, 60/1943.Biz.Ü. MOL K.519. 1.cs.; Dési Ü. 285/10/1944.kü. MOL K.494. 1.cs.; Ujszászy: i.m. 580-581.o.; Szegedi Főü. Bi.1/1943. CsML VII.3. 3.d.; Turi 2: i.m. 319-320.o.; ÁvK 66, 696, 699, 701, 706/1944.Ü. nyomozások honvédelmi munkakötelezettség alóli kibúvás, közellátási visszaélések, cukorjegyek hivatali ellopása, okirathamisítás miatt MOL K.523. 5.cs. A 320/1943.Ü. nyomozás eredményeként a Bp. Bünt. Tvsz. B.XX.10.276/1943/15. ítéletével a sértettektől azon ürüggyel pénzt szerző elkövetőt, hogy a katonai hatóságoknál az ügyeket elintézi, 4 év fegyházzal sújtotta. MOL K.616. 24.cs.

¹⁰⁴² Turi 2: i.m. 319.o., ÁvK.21/1943.Biz.Ü. MOL K.519. 1.cs., ua. 926/1942.eln. MOL K.494. 1.cs.

osztály teendői, mivel feladata lett a deportálások során, valamint a zárolt vagyonok kapcsán elkövetett bűncselekmények nyomozása.¹⁰⁴³

Ennek érdekében az akciók megkezdése előtt Baky László belügyi államtitkár május elején az osztály vezetőjét az elsőként érintett Kárpátaljára rendelte. A „hadműveleti területeken összeszedendő zsidókra” vonatkozóan április 5-én kiadott 6137/1944.VII.res. rendeletét pedig mindazoknak a csendőri és közigazgatási vezetőknek megküldte, akiknek vidékén a kiküldött ügyésznek tevékenykednie kellett. E szigorúan bizalmas rendelet azért született, hogy a zsidó lakosságtól elvett vagyonnal kapcsolatban „később esetleg felmerülő vádaskodásoknak és esetleges visszaéléseknek eleje vétessék”. Ennek érdekében Baky utasította Meggyesyt, hogy a „zsidók ellen folyamatba tett rendészeti intézkedések végrehajtását személyesen, az ügyészi nyomozó osztály tagjainak felhasználásával ellenőrizze”. Az utasítás célja az volt, hogy a zsidóságtól elvett vagyonnal csak az állam rendelkezhesen, azt magánszemélyek ne sajátítsák el.¹⁰⁴⁴

A BM-ben és az egyes csendőrkerületekben a deportálások megkezdése előtt értekezleteket tartottak a fő- és alispánok, polgármesterek, katonai, csendőri és rendőri vezetők, valamint a német megbízottak részvételével. Itt került sor a vonatkozó rendeletek, továbbá a gettók létesítésére, a zsidók összegyűjtésére, a végzendő házkutatásokra, lefoglalásokra, a deportálásra vonatkozó tervek előadására és a végrehajtás megbeszélésére.¹⁰⁴⁵

Az értekezletek egy részén Meggyesy ismertette azt, hogy a zsidóktól elvett, az „állam tulajdonát képező pénz és értékek” biztosítása hogyan történjen. Ennek érdekében szükségessé vált a motozókrol, a bizottságilag átvett dolgok csomagolásáról, lepecsételéséről való gondoskodás, továbbá fel kellett hívni a keresztény lakosságot, hogy a „zsidók vagyontárgyait internálás terhe alatt szolgáltatassák be”. A deportálásokat irányító Endre

---

¹⁰⁴³ RT 1944 447, 475.o.; Karsai László - Molnár Judit szerk. (Karsai - Molnár 1): Az Endre - Baky - Jaross per 484-485.o. Bp. 1994

¹⁰⁴⁴ Baky László gyanúsítottai vallomása (Baky) 24.o. in. Magyar Államrendőrség Bp. Főkapitánysága Politikai és Rendészeti Osztály (Már.): Endre László és társai ÁBTL V-79802/3-b.; Karsai László (Karsai 1): Holokauszt 242.o. Bp. 2001; uő (Karsai 2): A holokauszt utolsó fejezete 81.o. Beszélő 2005/10.; Karsai - Molnár 1: i.m. 540.o.

¹⁰⁴⁵ Baky 25.o.; Zöldi Márton volt SS szds. tanúvallomása 1945. november 5-én a deportálások során a magyar és a német fél közötti összekötőként működött Ferenczy László csőr. alezr. bűnügyében 122.o. in. Már. ÁBTL 3.19. V.79.348; Karsai - Molnár 1: i.m. 510.o.

László belügyi államtitkár azonban nem volt elégedett Meggyesy tevékenységével, ezért az igazságügyminiszternél kezdeményezte a visszahívását. Ennek eredményeként az 1944 május közepe utáni akciókban már nem vett részt.¹⁰⁴⁶

A végrehajtás során bűncselekmények sokasága történt. A deportálásokról 1944. május 3. - július 9. között készített eseményjelentések számos, a zsidók vagyontárgyaival kapcsolatos esetet soroltak fel, amelyek eljárásra átadásra kerültek a - Budapesti Királyi Ügyészségtől kirendelt - Kovács Dénes törvényszéki titkár irányította helyszíni ÁvK ügyészi nyomozó részlegnek. A jelentések szerint a „zsidók gettóba tömörítése után lezárt házaikból vagyontárgyaikat kellő őrzés hiánya folytán ismeretlen egyének a hatósági pecsétek és záruk erőszakos felnyitása után tömegesen vitték el.” Az ÁvK nyomozóinak megállapítása szerint loptak, sikkasztottak a motozásokat végzők, a leltározó bizottságok és a feladatára beosztott karhatalmi erők tagjai. De nyomozások indultak a deportáltakat segítő hivatalos személyek, pl. a gettóban elhelyezett férjtől a másik táborban lévő feleséghez pénzért levelet vivő rendőr ellen is. A deportálás során többször hihetetlen kegyetlenséggel eljáró csendőrök ellen is fellépett Kovács, hadbíróági eljárást kezdeményezve ellenük.¹⁰⁴⁷

Endre Lászlónak az 1944. június 21-i kormányülésen tett jelentése szerint a közbiztonsági szervek „valóságos okmányhamisító gyárat lepleztek le, ahol a zsidók részére gyártottak hamis okmányokat”. Az államtitkár elítélően szólt a keresztény felekezetek lelkeszeiről, akik

---

¹⁰⁴⁶ pl. Ungváron 1944. április 15, Nagybányán április 26, Marosvásárhelyen április 28, Munkácson május 12-én. Az utóbbin Meggyesy által a vagyonkezelésre adott rendelkezés miatt kezdeményezte Endre a felmentését, uo. 443, 528-529.o.; Zöldi szerint a munkácsi értekezlet után Meggyesy már nem vett részt az akciókban 122.o.; Karsai 1: i.m. 242.o.

¹⁰⁴⁷ Ferenczy jelentéseiben Kovács Dénest törvényszéki titkár létére, mint az ÁvK ügyészét említette, in. Karsai László - Molnár Judit szerk.. (Karsai - Molnár 2): A magyar Quisling-kormány - Sztójay Döme és társai a népbíróság előtt 497-525.o. Bp. 2005; 691, 695, 704/1944.Ü. MOL 523. 4, 5.cs.; Karsai 2: i.m. 91.o.; Magyarország tisztí cím- és névtára pótfüzet 1944. július 23.o. Bp. 1944; 7569/1945.BM.eln. Kovács a nagyváradi gettóban elkövetett brutalitások miatt feljelentette a csendőrség felügyelőjénél - az 1946-ban háborús bűnösként kivégzett - Ferenczyt, s hadbíróági eljárást kezdeményezett a végrehajtó csendőr tanzászlóalj tagjai ellen. Kovács ellen Ausztria amerikai megszállási övezetéből 1945 őszén történt önkéntes visszatérése után a Már. Kispesti Csoport 728/45. alatt nyomozást folytatott, melyet 1945. november 21-én bűncselekmény hiányában befejezett. Ennek ellenére az IM Igazoló Bizottsága 1946. január 23-án állásától megfosztotta, melyet a Bp. Népbíróság (Nb.) 1948. december 9-i Nb.Ig.XVI.1361/1946/8. határozatával helyben hagyott, IM Ig. Biz. IM FL XVII.404.30.d.

a mentésben az „első helyen állnak ... a kijárási, közbejárás soha ilyen nagy méreteket nem öltött”. A zsidók vagyonával kapcsolatos bejelentési kötelezettséget, a zár alá vételeket „követték a különböző visszaélések, a vagyontárgyak elrejtése, megvesztegetés, közhivatali visszaélés”. Endre kijelentette, hogy „minden értekezleten külön hangsúlyoztam a visszaéléseknek vaskézzel való irgalmatlan letörését”.¹⁰⁴⁸

Ilyen körülmények között az ügyészi nyomozó osztály 1944-ben kb. 1000 ügygel foglalkozott, mely eljárások során a hatályos jogszabályok alapján eljárva igyekeztek a történetek megállapítására. Meggyesy döntéseiben a jogszerűséget tartotta szem előtt, ami miatt időnként nézeteltérésekre került sor a más szempontokat is érvényesíteni kívánó ÁvK vezetővel.¹⁰⁴⁹

A megszorított feladatokat ellátó osztály 1944. június 1-től a **Budapest, Andrássy út 119.** szám alatti épületbe költözött.¹⁰⁵⁰

Az 1944. október 15-i nyilas hatalomátvétel után létrehozott biztonsági szervek mellett az ÁvK elveszítette jelentőségét. November elején még működött, majd tevékenysége megszűnt. Az 1944. november 27-én elrendelt kitelepítés során Sárvárra került a nyomozó részleg, ahol „együtt volt tartva”, majd az 1945 március-április fordulóján Ausztriába való menekülés, illetve kényszerkitelepítés során szétszóródott az állomány.¹⁰⁵¹

*

¹⁰⁴⁸ Karsai - Molnár 1: i.m. 493.o.

¹⁰⁴⁹ Turi 2: i.m. 319.o.; Számos esetben került megszüntetésre bűncselekmény vagy bizonyíték hiányában a nyomozás: pl. az okirathamisítás és zsidósázkodás miatt feljelentett községi jegyző, vagy a zsidó értékek megszerzésével és rejtgetésével gyanúsított személyek ellen. A zsidó feleségét mentő, a deportálásokat irányító Baky és Endre államtitkárok elleni kijelentéseket („az országnak kárt okoztak, védtelen és ártatlan embereket kiszolgáltattak”) tévő gyulai városi műszaki tanácsos, tartalékos szds. elleni feljelentés miatt Kudar Lajos csőr. egr. 1944. szeptember 11-én „bűnügyi szempontú vizsgálatra” hívta fel Meggyesyt, aki bűncselekmény hiányában nem indított nyomozást 701, 704, 1164/1944.Ü. MOL K.523. 5.cs.

¹⁰⁵⁰ ÁvK.67/1944.biz. BK Főü.

¹⁰⁵¹ Kovács Tamás: A nyilas éra politikai rendszetének felépítése in. www.publikon.com/application/essay/1341.pdf sz.n. gyanúsított jkv. hűtlenségi ügyben 1944. november 4-én, MOL K.523. 5.cs.; Ujvári; 8859/1944.BM.eln. FL XVII.404. 30.d.

Az ügyészségek évről-évre több bűnüggyel foglalkoztak: 1940-ben 143851, 1941-222101, 1942-223161, 1943-ban pedig 284558 érkezett. Az emelkedés főleg a gazdasági és a honvédelmet érintő tényállásoknál volt jelentős, különösen az árdragító visszaélések, a közellátás érdekei elleni, a politikai, a közrendet, a köznyugalmat zavaró valótlan hírek terjesztésével kapcsolatos tettek száma nőtt.¹⁰⁵²

Az ügyérkezés emelkedő számát világítják meg az egyes ügyészségek jelentései: pl. Baján 1939-ben 941, 1940-1697, 1941-1535, 1942-1776, 1943-1971, 1944-ben pedig 1960 ügy érkezett. Miskolcon 1940-ben 6161, 1941-ben 8564, Debrecenben pedig 6299, illetve 6641 volt az ügyérkezés. Így érthető az az értékelés, amely a megelőző esztendőt „aranykorszaknak” minősítette az adott évhez képest. A folyamatos növekedés alapvető okát az ügyészségek a „bűnügyeknek a gazdasági és politikai helyzettel összefüggő emelkedésében” látták. A mennyiségi emelkedésen túl kiemelték az „egyszerűbb elintézését igénylő ügyekkel szemben ... a nagyobb, illetve nehezebb fajsúlyú ügyek javára történt” eltolódást is.¹⁰⁵³

A hagyományos bűnözés élén a vagyon elleni bűncselekmények álltak, melyek közül az ellátási nehézségek növekedése, a kialakuló áruhiány miatt a lopások száma folyamatosan „magas és emelkedő” volt. Mivel az élelmiszerek beszerzése véget a „mezőgazdasági termények és termékek lopása nagymértékben elharapódzott” a „magas árak és a szigorú beszolgáltatási kötelezettség miatt”, ezért a kormányzat az ügyek „szigorúbb elbírálása útján” kívánta a problémát megoldani. Így az ügyészségek utasítást kaptak, hogy az ilyen cselekményeknél „mindig a szigorúbb minősítést eredményező álláspontra helyezkedjenek”, ennek megfelelően irányítsák a nyomozást, s ezen megítélést a bíróságon is „minél erélyesebben képviseljék”.¹⁰⁵⁴

Az ügyérkezésben jelentős számban szerepeltek okirathamisítások, hamis tanúzások és vádak, hatóság elleni erőszak. Az élet és testi épség elleni cselekményeknél viszont „örvendetes javulás” következett be, melynek okát az ügyészek a katonai és

¹⁰⁵² Jelentés 1941 C) 270.o., Győri Főü. 2058/1940, 1247/1942, 1740/1944.fü. GyL VII.6.b. 7.d. Szegedi Főü. 3122/1942, 1680/1943.fü. BK Főü.; Költségvetés 1944

¹⁰⁵³ Bajai Ü. 1946.El.10.A.52. BK Főü., Győri Főü. 1247/1942.fü. GyL VII.6.b. 7.d., Miskolci Ü. 1941.El.14.A.14/5., Debreceni Ü. 1941.El.14.A.1., Sátoraljaújhegyi Ü. 1941.El.14.A.1/38. MOL K.579. 524.cs.

¹⁰⁵⁴ Debreceni Ü. 1941.El.14.A.1. uo., Szegedi Főü. 5276/1943.fü. BK Főü.

munkaszolgálatra behívásokban látták, mivel így az „emberek el lettek vonva a veszekedésekből, a korcsmákból, mert ennek következménye szokott lenni az ilyen”.¹⁰⁵⁵

Nagy feladatot jelentettek a háborús büntetőjogi tényállások miatti ügyekben való eljárások, melyekben addig nem ismert bűncselekményekkel kellett megbírkózni: számtalan honvédelem elleni, tiltott gyülekezés, kivándorlásra csábítás, levente, illetve légoltalmi kötelezettség megszegése, árdragítás, közellátás veszélyeztetése, közszükségleti cikk elvonása, áruekrejtés, rémhírterjesztés, fajgyalázás, tiltott határátlépés miatti ügy érkezett.¹⁰⁵⁶

A jogalkalmazást az egyes ügyekben áthatották a háború követelményei, az ország külső, belső érdekeinek szolgálata, melyek érvényesítése az ügyészség kormányzati szempontok szerint meghatározott feladata volt. Az IM rendelkezéseit gyakran a honvédelmi miniszter igényei határozták meg. A 15641/1939.IM.IV. rendelet a honvédelem „mindenek felett szem előtt tartandó fontos érdekei” miatt kötelezte az ügyészségeket a Htv-ben meghatározott, valamint „általában a honvédelem érdekeit sértő bármilyen bűncselekmény” miatti „legerélyesebb” eljárásra. A honvédelmi miniszter részére az ilyen ügyekben a 45578/1939.IM.IV. rendelet szerint meg kellett küldeni a vádiratokat és az ítéleteket.¹⁰⁵⁷

Ennek megfelelően az új tényállások közül alapvetően a hadsereg utánpótlásának biztosítását szolgáló eszköznek tekintették a tiltott határátlépéssel szembeni fellépést, mivel annak „hathatós üldözéséhez fontos honvédelmi érdekek fűződnek”.¹⁰⁵⁸

Azonban e tényállás következetes érvényesítése külpolitikai okokból elmaradt: ekkoriban a német nemzetiségű magyar állampolgárok az országból illegálisan távozva tömegesen álltak Harmadik Birodalom haderejébe. Így a két állam megállapodásának megfelelően az ilyen

¹⁰⁵⁵ Sátorajújhelyi Ü. 1941.El.14.A.1/38., Miskolci Ü. 1941.El.14.A.9., Debreceni Ü. 1941.El.14.A.1. MOL K.579. 524.cs.

¹⁰⁵⁶ Bajai Ü. ikt. 1941: 7-12: honvédelem elleni vétség, 1049-1051: árdragítás, 1304: tiltott gyülekezés, 1414: kivándorlásra csábítás, 3183: levente kötelezettség megszegése, 3956-3980: légoltalmi vétség, 1944: 30: közellátás veszélyeztetése, 2669: fajgyalázás, 2878: rémhírterjesztés, 2943: áruekrejtés, 3162: közszükségleti cikk jog ellenes elvonása BKML VII.15.56/a, 58. Kalocsai Ü. ikt. 1944: 1-6, 39-67, 3588-3591: árdragítás, 10.605: valótlan hír terjesztése, 5914, 5920: honvédelmi munkakötelezettség elleni vétség uo. VII.16. 378.; Győri Ü. 1941.El.14.A.9., Győri Főü. 1247/1942.fü. GyL VII.6.b. 7.d.

¹⁰⁵⁷ Szegedi Főü. 1064/1939.fü. CsML. VII.3. 3.d. ua. 898/1942.fü. BK Főü.

¹⁰⁵⁸ 197/1942.IM.IV. uo.

személyekkel szemben nem lehetett eljárást indítani tiltott határátlépés, csapatgyűjtés és toborzás bűncselekményei miatt. Ezen ügyeket és a kiszabott büntetések végrehajtását elévülésig függőben kellett tartani. Az esetleges megindult eljárások iratait pedig minden esetben fel kellett terjeszteni a IM-hez.¹⁰⁵⁹

A hadsereg kiszolgálását biztosító létesítményeknek (vasút, távközlés, hadi üzemek) és az ott dolgozóknak „rendkívül fontos szerepet” tulajdonított a kormányzat, ezért a velük kapcsolatban, illetve általuk elkövetett bűncselekmények (pl. rendeltetési hely elhagyása, munka folytonosságának megnehezítése, megghiúsítása, üzem birtokosának kötelességszegése) esetén az ügyészségnek a „törvény teljes szigorát” kellett érvényesítenie. A hadiiparban megnövekedett munkáslétszám és a feszített termelés miatt szinte „nap, mint nap” fordultak elő balesetek, melyekkel elsődlegesen a polgári ügyészségek foglalkoztak. Ezeket csak akkor teheték át az illetékes honvédbírósághoz, ha megállapítható volt, hogy a „balesetért van büntetőjogilag felelős személy és az hadiüzemi alkalmazott”.¹⁰⁶⁰

A honvédelem érdekei elleni bűncselekmények miatti eljárások az IM szigorú ellenőrzése alatt álltak, hozzájárulása nélkül nem lehetett intézkedni.¹⁰⁶¹

A politika beavatkozott az emberek magánéletébe is, a nem kívánatosnak ítélt magatartások büntetőjogi fenyegetésével. Az 1941:XV.tc-vel megalkotott fajvédelmi rendelkezések megszegése kapcsán kiadott 70651/1941.IM.IV. leirat az ügyészségeket az eljárások erélyes vitelére utasította. Viszont e tényállásnál - mivel a gyanúba kerültek legszemélyesebb viszonyait (pl. mikor közösültek, a keresztény nő tisztességes-e) kellett feltárni - a nyomozások jellemzően eredménytelenül zárultak. A jelentések szerint az eljárások száma kevés volt, a befejezett nyomozások pedig nagyarányban megszüntetésre kerültek. A csekély számú vádemelés is alig járt eredménnyel, mivel az „igen labilis bizonyítékokat a bíróság nem honorálja marasztalással”.¹⁰⁶²

---

¹⁰⁵⁹ 22000/1942, 50420/1943, 19400, 30511/1944.IM.IV. CsML VII.3. 3.d., Szegedi Főü. 4294, 6902/1942.fü. BK Főü.

¹⁰⁶⁰ 55150/1942.IM.IV. uo., Kassai Tvsz. B.6652/1942., Újvidéki Tvsz. B.I.381/1943. MOL K.616. 21, 23.cs. Győri Ü. 1941.El.14.A.9., 1942.El.14.A.21. GyL VII.6.b. 7.d.

¹⁰⁶¹ 34684, 71652/1940.IM.IV. CsML VII.3. 3.d.

¹⁰⁶² 70651/1941.IM.IV. FL VII.17.a. 1.d., Turi 2: 314.o., Győri Ü. 1944.El.14/A.35. GyL VII.6.b. 7.d. Bajai Ü. 6694, 7880/1941.kü. BK Főü.

Az előző háborúhoz hasonlóan „nagyértékben elszaporodott” magzatelhajtások is kitüntetett figyelmet élveztek, mivel e „bűncselekmények az egész magyarság egyetemét gyökereiben támadják”. Ennek megfelelően az ügyészségeknek fokozott figyelemmel kellett kísérniük a vetelési eseteket, az orvosok és szülésznők működését. A nyomozások viszont sokszor „bosszú által vezérelt, legtöbb esetben alaptalannak bizonyult feljelentést” állapítottak meg. Így azok jellemzően megszüntetésre kerültek a „bűncselekmény természetében rejlő arra a körülményre” figyelemmel, hogy a „vetelő nő határozott tagadásával szemben” nem voltak beszerezhetőek bizonyítékok.¹⁰⁶³

Az ország állami és gazdasági rendjének biztosítása érdekében különös fontossággal bíró politikai, valamint az áru- és anyaggazdálkodással kapcsolatos bűncselekmények kiemelt súlyt kaptak az ügyészségek tevékenységében.

*

A politikai jellegű bűncselekményekre változatlanul követelmény volt a fellépés minden szélsőségesnek ítélt mozgalommal, törekvéssel szemben. Ezen túl a szövetséges Német Birodalomhoz és a szomszéd országokhoz való viszony kérdései voltak a meghatározóak az egyes cselekmények mikénti kezelésében. Ekkoriban a „nemzetközi és politikai helyzettel, illetve a közélet eseményeivel összefüggésben ... rendkívüli módon megszorodott” ügyekkel kapcsolatos eljárásokra általánosságban az 1938. november 14-én kiadott 43970.IM.IV. rendelet volt az irányadó.¹⁰⁶⁴

Ez a jelentéstételi kötelezettségen túl - az 5020/1932.IM.IV. rendeletre visszautalva - a sajtó útján elkövetett és azon ügyekben írta elő az intézkedési tervezetek felterjesztését, amelyek a terhelt személyénél, az ügy tárgyánál, az elkövetés körülményeinél fogva a „mindennapi eseteket jelentőségében felülhaladják vagy általában az országos közérdeket közelebbről érintik”. E körön túl a főügyészek kaptak felhatalmazást a felülvizsgálatra, de a kiadmányok egy példányát ilyenkor is meg kellett küldeni a miniszter részére. A jellemzően szóban vagy írásban elkövetett cselekmények megítélésénél alapvető volt annak vizsgálata, hogy a

---

¹⁰⁶³ Szegedi Főü. 6128/1942.fü. uo.; Kassai Főü. 107/1941.fü. szerint az 1940-ben indult 161 ügyből 126 megszüntetésre került. Kassai Ü. 1940.El.18.A.6. MOL K.579. 524.cs. Kalocsai Ü. 1944. ikt. 32, 138, 3144, 10.565. BKML VII.16. 378.

¹⁰⁶⁴ Bajai Ü. 1942.El.1.B.41. BK Főü.

„kijelentésekben nemzet és állam ellenes gondolkodás, illetőleg érzés jut-e kifejezésre, avagy azok csupán elszólásai ... az egyébként kifogástalan személy mértéket nem tartó pillanatnyi felhevülésének”. Ezért szükséges volt a „gondolatmenet teljes tartalmi összefüggésében” való mérlegre tétele, és a nyomozás során a terhelt „egyéniségéről, viselkedéséről, gondolkodásáról úgy a nemzethűség, mint a közrend szempontjából” való tájékozódás.

Később a 14412/1942.IM.IV. rendelet mindazon ügyekben előírta az előzetes revíziót, amelyekben az eljárásnak az „ország külső vagy belső politikájának irányítása szempontjából jelentősége van”. Az egyes esetek e szempontból való elbírálását a rendelkezés a főügyészek hatáskörébe utalta.¹⁰⁶⁵

Az ügyek megítélése bizonytalan volt, mivel nem lehetett tudni az adott eset kormányzati szempontú fontosságát, ezért a főügyészek jellemzően felterjesztéssel éltek az IM-hez. Álláspontjukhoz képest azonban a kormányzati döntés időnként teljesen ellentétes volt. Így pl. a Keresztény Női Tábor vezetőjének, Slachta Margitnak 1942. január 6-án szervezete ülésén a budapesti Gellért Szállóban elmondott beszéde miatt Strache Gusztáv főügyész nem látta indokoltnak a vádemelést valótlan hír koholása miatt. Okfejtése szerint a „bíróság előtt annak a beszédmagyarázatnak a vitatása”, amely a vád tárgyát képezhetné „teljesen kilátástalannak mutatkozik”. Ezzel szemben a vádemelést elrendelő minisztériumi döntés leszögezte, hogy a „barna /nemzeti szocialista/” és „vörös /bolsevik/” mozgalmak azonos veszélyességűeknek való beállítása „alkalmas a köznyugalom megzavarására”, másrészt a „nemzeti szocialista Németországot a bolsevizmussal azonosító megalázó és sértő értékítélet” révén az ország külpolitikai érdekeinek veszélyeztetésére.¹⁰⁶⁶

A bizonytalan megítélhetőség miatt a főügyészek „csak ritka esetekben éltek” jogkörükkel, és a „politikai természetű bűnügyek iratait úgyszólván kivétel nélkül” felterjesztették. A minisztériumban viszont a nagy érkezés következtében túlterheltté vált a néhány fős irányító osztály, ezért a 14641/1943.IM.IV. rendelet felhívta a főügyészeket jogkörük „rendszerinti” gyakorlására. Azonban ismét olyan határozatlan szempontok fogalmazódtak meg, hogy lehetetlen volt ennek érvényesülése: a „kisebbségpolitikai vonatkozású”, valamint a

---

¹⁰⁶⁵ Szegedi Főü. 3630/1942. uo.

¹⁰⁶⁶ 16786/1942.IM MOL K.579. 541.cs.

„mindennapi eseteket jelentőségében meghaladó” ügyekben továbbra is követelmény volt a miniszterhez való előzetes hozzájárulás céljából való felterjesztés.¹⁰⁶⁷

Az értékelést segítette egy 1940-ben kiadott rendelkezés, mely szerint, ha a gyanúsított anyanyelvére vagy nemzetiségére tekintettel kisebbségpolitikai vonatkozású cselekmény merült fel, akkor az „más bűnügyek jelentőségét messze felülhaladja, és miként való intézése az országos közérdeket is közelről érintheti”. Ezért az ilyen eljárások irányítását az igazságügyminiszter „feltétlenül” magának tartotta fenn. Az eljárásokban így tisztázni kellett a terhelt anyanyelvét és nemzetiségét, mivel ezek feltüntetése „megkönnyíti a felterjesztett ügyeknek a ... kiemelt szempontoknak és irányelveknek megfelelő felülvizsgálását”.¹⁰⁶⁸

A nemzetiségi ügyek közül kiemelkedően fontosak voltak a németekkel kapcsolatosak. A gyakori magatartás, a birodalmi haderőbe távozásuk esetében a 69926/1942.IM.VII. rendelet szerint - mivel azok megkapták a német honosságot - az ügyészségek nem is kezdeményezhették bűnügyeik felajánlását akkor, ha azoknak politikai vagy nemzetiségi háttere volt. „Nemzetiségpolitikai szempontból” a Volksbund mozgalom keretében a magyar állam elleni uszítások, s a német nemzetiségűek által elkövetett sajtóbűncselekmények esetén sem engedélyezte az IM vagy a Miniszterelnökség az eljárást, noha a „vádemelési büntetőjogi szempontból indokolt” lett volna.¹⁰⁶⁹

Számos eljárás indult viszont a visszacsatolt területeken „gyakran előforduló állam és nemzet ellenes bűncselekmények miatt” a szlovák, román, délszláv nemzetiségű lakosok ellen. Jellemzően az Átv. 7-8.§-ai szerinti tényállások alapozták meg a felelősségre vonást, mivel kijelentéseikkel az előző államhatalom iránti rokonszenvüknek adtak hangot, illetve annak

---

¹⁰⁶⁷ Bp. Főü. 3587/1943.fü. FL VII.17.a. 1.d.

¹⁰⁶⁸ Bp. Ü. El.1.B.7/4/1940.kü. uo., 1716/1940.IM.IV. Szegedi Főü. 3740/1943.fü. CsML VII.3. 3.d.

¹⁰⁶⁹ ua. 631/1943.fü. BK Főü.; Szegedi Ü. Bi.10/1940., Szegedi Főü. Bi.2/1941., Bi.1185/26/1941.IM a Volksbund vezetőjének, Basch Ferencnek az 1940. október 20-i eleki beszéde ügyében CsML VII.3. 3.d. Szegedi Főü. 1921/1942.fü. helyesnek tartotta az Újvidéki Ü. 550/1942.kü. vádirat tervezetét a német nemzetiségűek által elkövetett sajtórendőri vétség miatt, melyet a 21609/1942.IM.IV. álláspont is megerősített, de a 18413/1942.ME.II. nem tartotta indokoltnak a vádemelést MOL K.579. 524.cs.

visszatértét hangoztatták. Az ilyen ügyek ítéleteiről és a nemzetiségiéik által elkövetett kormányzósértésekről a sajtót nem lehetett tájékoztatni.¹⁰⁷⁰

A „vörös”, illetve egyre szaporodó „barna” irányzatú ügyekben következetes volt a fellépés: ezen eljárások jellemzően a Btk. 172-174. vagy a Rendtv. 5-8.§-ok szerinti izgatások címén a terheltek kijelentései vagy sajtótermékei miatt folytak.¹⁰⁷¹

A két politikai irányzat közül a nyilasok voltak az aktívabbak. A miniszteri állásfoglalások leszögezték, hogy vezetőjük, Szálasi Ferenc „köztudomás szerint az általa kezdeményezett ... mozgalmat erőszakos úton, forradalmi eszközökkel igyekezett megvalósítani”, így a „tiltott és büntetett módszerei” miatt híveivel szemben el kell járni. A postai úton terjesztett nyilas propaganda megakadályozására az ügyészségek jogot kaptak a nagy mennyiségben, azonos borítékban küldött levelek postai visszatartására is, azok megvizsgálása érdekében.¹⁰⁷²

A rendszer régi ellenségeivel, a kommunistákkal szemben olykor nagyszámú terhelte felvonultató eljárások folytak.¹⁰⁷³

---

¹⁰⁷⁰ Kassai Főü. 107/1941.fü. uo.; Kolozsvári Tvsz. B.V.1488/1943: Bukarestet dicsérő, a román állam visszajöttével fenyegető, Nagyvárad Tvsz. B.8106/1942: a román nemzetiségű levonték magyar nyelvű énekét sérelmező, Debreceni Tvsz. B.529/1942: a Felvidék és a Kárpátalja magyar múltját kétségbevonó vádlottak elítélése. Kassai Ü. 955/1941.kü. vádemelése sapkájukat a szlovák katonák mintájára hajtogató szlovák nemzetiségű levonték ellen uo. K.616. 21, 22, 23, 24.cs. Győri Ü. 3377/1944.kü. határozata a magyar uralmat kétségbe vonó szlovén plébános beszédei és írásai miatt GyL. VII.6.b. 8.d. Szegedi Főü. 3122/1942.fü. szerint a Délvidék visszafoglalását követően „nyomasztó teher volt” a nemzetiségi politikai perek száma BK Főü., Bi.1293/81/1942.IM in. Márkus - Szinai - Vásárhelyi: i.m. 290.o.

¹⁰⁷¹ Győri Tvsz. B.559/1942: Népszava előfizetők toborzása során tett, a szovjetet pártoló kijelentéseket tévő, ua. B.895/1944.: az Internacionálét éneklő, Bp. Bünt. Tvsz. B.XX.13.326/1943: a május 1-jét éltető, a szovjet követ visszatérésére utaló, ua. Bgy.VI.12.338/1941: nyilas pártértekezleten beszédével a kormányt támadó, ua.: üzlete kirakatába nyilas jelképeket kirakó, Pécsi Tvsz. B.I.3516/1942: Sztálint és a Szovjetuniót éltető vádlottak elítélése MOL K.616. 21, 22, 23, 24.cs.

¹⁰⁷² 617/1939, 10140/1940..IM.IV. CsML VII.3. 3.d. A Kúria 1941 januárjában Wirth Károly nyilas képviselőt 15 év fegyházra ítélte, mivel puccsal meg akarta ragadni hatalmat, letartóztatni a kormányzót, s megölni a belügyminisztert in. Márkus-Szinai-Vásárhelyi: i.m. 109.o. A rendelet Antal István volt igazságügyminiszter 1946. március 14-i, a Bp. Nb-on tett vallomásából ismert, in. Karsai - Molnár 2: i.m. 476.o.

¹⁰⁷³ Kassai Ü. 1940.El.18.A.6., Kassai Főü. 107/1941.fü.: két ügyben 100 kommunista gyanús személyt tartóztattak le K.579. 524.cs.

Az emberek érzelmeiből, az őket ért sérelmek miatt fakadó - közvetlen politikai szándék nélküli - háború ellenes, a kormányintézkedéseket kifogásoló kijelentések miatt ugyancsak számos eljárás indult nemzetgyalázás, izgatás, valótlan hír terjesztése címén.¹⁰⁷⁴

A politikai ügyek az ügyészségek számára „nyomasztó terhet” jelentettek: számuk folyamatosan „igen nagy, figyelemre méltó emelkedést” mutatott, azok miatt „óriási forgalom” volt: pl. 1938, 1939-ben a győri főügyészség

területén 274, majd 748 fordult elő. A debreceni ügyészség 1939-312, 1940-ben pedig 742 esettel találkozott, míg **Kassára** 1940-ben 380 ilyen tárgyú feljelentés érkezett. Az ügyészek e bűncselekmények gyakoriságát az „áldatlan háborús állapotokkal és az ebből eredő mozgalmakkal” hozták összefüggésbe. Megállapításaik szerint kiugró volt az „alaptalan feljelentések nagy száma”. Ennek megfelelően politikai bűncselekmények miatt pl. 1940-ben a győri ügyészség 520 nyomozásából megszüntetésre került 316, Kassán pedig a 380-ból 220 eljárás.¹⁰⁷⁵

Ezen „állami szempontból ... nagyobb fajsúlyú ügyek” intézése „nagyobb körütekintést és hosszabb időt” igényelt. Gyakran került sor a nyomozó szervek munkájának kiegészítésére, melynek keretében „különösen a gyanúsított nemzetiségének megállapítása érdekében” kellett intézkedni. Az 1938:XVI.tc. alapján az ügyészek kihallgatásokat végeztek, előzetes

¹⁰⁷⁴ Pécsi Ü. 18757/1942.kü. vádirata valótlan hír terjesztése és a fegyveres erő szolgálati fegyelme elleni izgatás miatt, mert a vádlott a Brit Birodalom győzelmét hangoztatta, annak anyagi és emberi erőforrásai miatt, továbbá a fiát nem engedné a jogszerűtlenül külföldre vitt honvédségbe, mert a hadüzenetre a kormánynak nem volt joga a parlament előzetes beleegyezése nélkül. Bp. Bünt. Tvsz. Bgy.12626/1942: fegyveres erő elleni izgatás miatti elítélése annak a nőnek, aki szerint a fronton a németek elveszik a magyar katonáktól a fegyvereket és agyonlövöik őket. Pécsi Tvsz. B.I.2981/1942: a háború végét váró, a szövetségesek győzelmét hirdető vádlott elítélése az állam és a társadalom rendjének erőszakos felforgatására irányuló izgatás miatt MOL K.616. 24.cs. Győri Ü. 10.877/1940, 3262/1941, 5912/1943.kü. vádiratai a felvidéki területen élő magyar nemzetiségű vádlottak ellen, mivel kijelentéseikkel a korábbi cseh világot jobbnak értékelték GyL VII.6.b. 4.d. Kalocsai Ü. 3981/1943.kü. vádirata a borfelvásárlás és a rézgálicellátás visszaélései miatt kormányellenes kijelentések miatt BK Főü.

¹⁰⁷⁵ Szegedi Főü. 3122/1942.fü. uo., Győri Főü. 2058/1940, 1247/1942.fü., Győri Ü. 1941.El.14.A.9. GyL VII.6.b. 7.d. Kassai Ü. 1940.El.18.A.6., Debreceni Ü. 1941.Eln.14.A.1. MOL K.579. 524.cs.

letartóztatásokat rendeltek el, de ez „jelentékeny munkatöbbletet” jelentett. Az önálló nyomozásokkal az „ügyészség munkája tetemesen szaporodott, mert olyan teendők utaltattak hatáskörünkbe, melyek ezelőtt a vizsgálóbírók foglalkoztatták”. Vélemények szerint az ilyen ügyeket „kidolgozni sokkal hosszabb időt vesz igénybe”: ennek során nagy munkát jelentettek a felsőbb hatóságok által megkövetelt felterjesztések és jelentések, továbbá huzamosabb időt vettek igénybe a tárgyalások is.¹⁰⁷⁶

*

A háború megkövetelte a szigorú anyag- és árgazdálkodást a hadviselés és a lakosság ellátásának biztosítása érdekében. Ezért a kormányzat rendeletek tömegét bocsátotta ki, amelyek meghatározták az egyes nyersanyagok, késztermékek beszerzésének, előállításának, forgalmazásának, ármegállapításának szabályait, melyek érvényesülését büntető normákkal és azok mikénti alkalmazásának meghatározásával vélte megoldhatónak.¹⁰⁷⁷

Így 1939-től ismét gyakorlati jelentőségűvé vált az 5950/1920.ME rendelettel létrehozott uzsorabíróságok működése, s az itt meghatározott, az ügyészségnek széles hatáskört biztosító eljárási rend alkalmazása. A gyorsítás érdekében az 1941. szeptember 30-i 7070.ME rendelet lényeges módosításokat hozott. A 2.§ szerint az 1920:XV. és az 1941:X.tc-ekben meghatározott árdragítási és közellátási érdekeket veszélyeztető bűncselekmények esetén tettenérés esetén az elkövetőt az ügyészség elé kellett állítani. Ha a bizonyítékok rendelkezésre álltak, akkor az ügyész vádirat mellőzésével három napon belül az uzsorabíróság elé állíthatta a terheltet. Az egyszerűsítést szolgálta a 3.§ is, amely lehetővé tette, hogy az ügyész egyesbíró elé terjessze az ügyet, ha annak ténybeli és jogi megítélése egyszerű, s egy évi szabadságvesztésnél súlyosabb büntetést „előreláthatóan” nem lehet

---

¹⁰⁷⁶ Györi Főü. 2058/1940.fü. GyL VII.6.b. 7.d., Kassai Ü. 1940.El.18.A.6., Kassai Főü. 107/1941.fü., Debreceni Ü. 1941.Eln.14.A.1. MOL K.579. 524.cs.

¹⁰⁷⁷ pl. 2930/1938, 8300/1939.ME a vállalatok árellenőrzéséről, az árak kötelező megállapításáról, 2520, 4810/1940, 4460, 4690, 4890, 4500, 5910/1941.ME a cukor, a zsír, a búza, a kukorica, a liszt, a kenyér, a lábbeli bejelentéséről, forgalmáról, fogyasztásáról, 5777, 7240, 7400, 7660/1941.ME a bérleti díjakról, az építkezések anyagfelhasználásáról, a sertésvágásról, a burgonya forgalmazásáról, 220, 780, 2750, 2760/1942.ME a hús, a szappan, a gumiabroncs, a rizs forgalmazásáról; 201000, 354200/1941, 124510/1943.KM a vásárlási könyvről, a liszt és kenyérjegyről, a kenyérfejadagról RT 1938 418.o., uo. 1939 1359.o., uo. 1940 649, 1773.o., uo. 1941 1677, 1821, 1828, 1833, 1876, 2075, 3239, 3245, 3348, 3538.o., uo. 1942 96, 663, 843, 850.o., uo. 1943 2783.o.

kiszabni. Az ilyen ügyekben a nyomozás eredményét egy rövid tájékoztatásban kellett összefoglalni, amely alapján az ügyész indítványozta - a vád tárgyát képező bűncselekmény megjelölésével - a bírónál a tárgyalás kitűzését. Az 5.§ szerint csak semmisségi panasszal lehetett élni az ítélet ellen, amely a tényállásra is vonatkozhatott, ha annak megállapítása a törvény lényeges rendelkezésének megsértésével történt. Ezt közvetlenül a Kúria bírálta el, ha az 1922:XXVI. vagy az 1931:XXXII.tc-ekben meghatározott valutabűncselekmény volt az eljárás tárgya.¹⁰⁷⁸

Az 1941. december 19-i 9060.ME rendelet megszüntette a járásbírók uzsorabírói jogkörét és azt kizárólag a törvényszékekre ruházta. A 2.§ szerint uzsorabírói egyesbíró - a törvényszék székhelyén kívül - járásbíró is ki lehetett nevezni. Ennek megfelelően az ügyészek tárgyalási terhet könnyítette a 3.§, amely lehetővé tette az ügyészségi megbízott vádképviselőt akkor, ha az egyesbíró a székhelyén kívül járt el. Az 5.§ szerint ezért a királyi ügyész felhatalmazást adhatott „általában vagy az ügyek meghatározott csoportjára” a megbízottnak arra, hogy a nála tett feljelentés alapján az ügyet a vele egy helyen működő egyesbíró elé terjessze.¹⁰⁷⁹

A növekvő számban érkező árdragítási és a közellátás érdekeit érintő bűncselekmények miatti feljelentések jelentősen befolyásolták az ügyforgalmat. Az értékelő jelentések szerint az árdragítás szinte minden közszükségleti cikke kiterjedt, azt az „általános drágulás, ... a kereslet és kínálat közti eltolódás determinálja”.¹⁰⁸⁰

A kormányzat figyelemmel kísérte az e bűncselekmények miatti eljárásokat is. Az IM „fokozódó aggodalommal” nézte azok „egyre emelkedő irányzatát és mértékét”, és számos rendelkezést adott ki a „közérdek szempontjait semmibevevő üzérkedések” mikénti kezelésére. Ezek hangsúlyozták, hogy e cselekmények sértik az állam biztonságát és rontják a pengő vásárlóértékét. E rendkívüli súly miatt szükséges, hogy az ügyészségek az ilyen ügyekben a „kíváncsosságot visszatartó és fékező erő” okából a „közérdek szempontjának helyes felismerése és kellő értékelése után a megkívánt eréllyel képviseljék a vádat”. Ez magában

---

¹⁰⁷⁸ IK 1941/10. 386-387.o.

¹⁰⁷⁹ uo. 1941/12. 435-436.o.

¹⁰⁸⁰ Miskolci Ü. 1941.El.14.A.14/5, Sátoraljaújhelyi Ü. 1941.El.14.A.1/38. MOL K.579. 524.cs.; Győri Ü. 1942.El.14.A.9, 1942.El.14.A.21., Győri Főü. 1260/1941, 1247/1942.fü. GyL VII.6.b. 1.d.; Bajai Ü. 1942.El.10.A.17, 1942.El.1.B.4/6. BKM Főü.

foglalja a nyomozások „fokozottabb irányítása és ellenőrzése” mellett a vádak, a megfelelő büntetési indítványok és perorvoslatok gondos előterjesztését.¹⁰⁸¹

Az olyan ügyekben viszont, amelyek az „eset körülményeinél fogva a közellátás érdekei szempontjából nem jelentenek súlyosabb veszélyt, vagy amikor attól lehetett tartani, hogy a bíróság jogi vagy formai okokból” túl szigorú büntetést szabna ki, akkor a minisztérium elképzelhetőnek tartotta a vádemelés Te. 105.§-a szerint mellőzését.¹⁰⁸²

A szigorú utasítások szerint a bíróság elé vitt ügyekben a „visszaélések továbbterjedése megakadályozására” indítványozni kellett - mint „leg hathatósabb eszközt” - az elkövető akár egész vagyonára kiterjedő elkobzást, s az iparigazolvány, a hatósági engedély vagy tevékenység eltiltását is.¹⁰⁸³

Az ügyészek az ügyek súlyának mérlegelésénél jellemzően szigorú álláspontot foglaltak el. **Radocsay László** igazságügyminiszter Bi.1353/1/1943. rendelete meg is állapította, hogy a „jelentéktelen ügyeknek ez a nagy tömege nagymértékben veszi igénybe” az ügyészségeknek a „nagyobb fajsúlyú és a közellátás érdekei szempontjából fontosabb bűnügyek gyors elintézésére fordítandó munkaerejét”. Így ezen esetekben - bár e jogcímet nem ismerte a törvény - a rendelet elképzelhetőnek tartotta annak megállapítását, hogy a jelentéktelen cselekmények „nem sértik a közellátás érdekét”, és ezért gyakorlatilag bűncselekmény hiányában indokolt lehet a nyomozások megszüntetése. Az IM azonban a súly megítélését nem bízta az ügyészségekre, hanem előírta indokolt előterjesztés megtételét a megszüntetés „kieszközlése céljából”.¹⁰⁸⁴

Az ügyészségek a beszolgáltatási kötelezettséggel terhelt javakra (pl. gabona, állati bőr) elkövetett bűncselekmények esetén a hadsereg céljaira is szolgáló nyersanyagok elvonása

¹⁰⁸¹ 65210/1942.IM.IV. uo.

¹⁰⁸² Szegedi Főü. 886, 5588/1942.fü. uo.

¹⁰⁸³ 66362/1942.IM.IV., Szegedi Főü. 5684/1942.fü. uo.

¹⁰⁸⁴ ua. 4892/1943.fü. uo.

esetén gyakran nem is a közszükséglet, hanem a hadviselés érdekei elleni bűncselekmény miatt emeltek vádat.¹⁰⁸⁵

Az ilyen ügyekben lefoglalt anyagok, áruk sorsát igazságügyi, illetve közellátási miniszteri rendelkezések szabták meg. Ezek meghatározták az ügyészségek számára, hogy jellegüktől függően mely értékesítő szerv részére, és milyen áron kell eladniuk a dolgokat. Ha pedig nem közellátási, hanem valamilyen más bűncselekmény miatti eljárásban került sor az áru lefoglalására, akkor azért, hogy ezek „mielőbb a fogyasztó közönség szükségleteinek kielégítésére fordíttassanak”, indítványozni kellett a bíróságnál az előzetes értékesítés elrendelését.¹⁰⁸⁶

Az egyre romló ellátási viszonyok között az IM 1943-tól számos esetben engedélyezte a lefoglalt áruk értékesítését az esetenként megjelölt bíróságok, ügyészségek dolgozói számára. A kiárítások készpénz befizetése mellett történhettek, a megállapított vételárat legkésőbb az alkalmazott következő havi illetményéből kellett levonni. Az ilyen vételek bejegyzésre kerültek az érintett vásárlási könyvébe.¹⁰⁸⁷

*

A bűnügyeket illetően általánosan jellemző volt, hogy a kormányzat által fontosnak ítélt ügycsoportokban a „háborús helyzet által megkívánt” okokból követelmény volt a „törvény által megengedett legnagyobb szigorral” való eljárás: az ügyészségek számára irányadó 15641/1939.IM.IV. rendelet szerint „úgy a vádemelés kérdésében, mint a vádnak a főtárgyaláson való képviselődésénél a legerélyesebben járjanak el”.¹⁰⁸⁸

Az ügyészek a rendkívüli időkben is ragaszkodtak a megalapozottsághoz: ennek megfelelően az eljárások indításánál „puszta feljelentések alapján csak egészen tiszta és világos esetekben

---

¹⁰⁸⁵ Bajai Ü. 179/1944.kü., Bajai Tvsz. B.990/1944 BK Főü.; Marosvásárhelyi Tvsz. B.3102/1942., Újvidéki Tvsz. B.I.1874/1942, B.I.2875/1942. MOL K.616. 22.cs.

¹⁰⁸⁶ A lefoglalt árut a Hangya Szövetkezetnek, ahol pedig ennek fiókja nem volt, akkor a községi előjáróság vagy a polgármester által kijelölt kereskedő részére kellett átadni, M. Kir. Közellátási Miniszter 1196/1941, 37879/1942., 83000/1943.IM.IV., Szegedi Főü. 4414/1942, 7530/1943.fü. BK Főü.

¹⁰⁸⁷ 91736/1943.IM.IV., Szegedi Ü. 2573/1944.kü. CsML VII.a. 5.d.; Turi 2: i.m. 318.o.

¹⁰⁸⁸ 15641/1939.IM.IV. CsML VII.a. 3.d.; 55150/1942.IM.IV., 3069.Om.Biz..IM.1943, Szegedi Főü. 898/1942.fü, 288.Om.biz.1943.fü. BK Főü.

tesznek érdemi intézkedést, és jórészt nyomozás elrendelése útján igyekeznek tisztázni a tényállást”.¹⁰⁸⁹

A nagyszámú bűnügy előkészítő eljárásait szinte kizárólag a nyomozó hatóságok végezték. A mennyiségileg emelkedett nyomozásoknak az időtartama is megnövekedett, melyet az ügyészségek a nyomozó hatóságok „különös megterhelésével” magyaráztak. Az eljárásokat hátráltatta a gyanúsítottak és a tanúk „szélesebb körű” katonai szolgálatra történt bevonulása, mivel az érintettek „lakhelyüktől huzamosabb időn keresztül távol voltak”. A nyomozó szervek ezért megkísérelték a „kihallgatásokat a tábori posta számú parancsnokságokkal is fogatosítani, de ennek csak szórványosan volt eredménye”. Ezen okok miatt a nyomozások befejezése az „ügyészségen kívül álló okok miatt kényszerű halasztást szenvedett”.¹⁰⁹⁰

Az ügyészségek általában megelégedéssel nyugtázták a nyomozási munkát. Az értékelések szerint a nyomozó hatóságok tevékenysége „különösebb kívánni valót nem hagy maga után”, sőt „elismerést érdemel”, hiszen „egyéb nagyfokú közrendészeti és közbiztonsági szempontból felelősségteljes közigazgatási tennivalók mellett végezték” ebbéli feladataikat.¹⁰⁹¹

A csendőrség módszerei viszont kifogás alá estek, mivel „mind gyakrabban” fordult elő, hogy a főtárgyalásokon a vádlottak és a tanúk visszavonták vallomásaikat azért, mert „azt erőszak vagy fenyegetés hatása alatt, illetve attól való félelmükben tették”. Az ilyen eseteket az ügyészségeknek jelenteniük kellett azért, hogy azokat a főügyész a megfelelő intézkedés érdekében az „illetékes csendőrkerületi parancsnoksággal közölhesse”. Ezért a személyi bizonyítékok elesése miatti sikertelenség elkerülése érdekében törekedni kellett arra, hogy az ilyen nyilatkozatok „megfelelő tárgyi bizonyítékok beszerzésével a jövőben ellensúlyoztassanak”.¹⁰⁹²

---

¹⁰⁸⁹ ua. 3122/1943.fü. uo.

¹⁰⁹⁰ Győri Ü. 1941.El.14.A.9., Győri Főü. 107/1941, 1247/1942.fü. GyL VII.6.b. 7.d.; Kassai Főü. 107/1941.fü. MOL K.579. 524.cs.

¹⁰⁹¹ Debreceni Ü. 1941.El.14.A.1. uo.; Bajai Ü. 1942.El.10.A.17., Szegedi Főü. 3122/1942.fü. BK Főü.

¹⁰⁹² ua. 2545/1942.fü. uo.

Az 1944. június 21-én kiadott 2300.ME rendelet komoly változást hozott a bűnüldöző-közbiztonsági szervek jogállásában, mivel kimondta, hogy a rendőrség katonailag szervezett testületté válik és a csendőrséggel egységes vezetés alá kerül.¹⁰⁹³

Az ügyészségek saját nyomozást csak kivételesen végeztek. Jelentéseik szerint „ennek előnyei az ügyek gyors elintézése és a tényállás tisztázása szempontjából felbecsülhetetlenek”, mivel az „ügyésznek a nyomozás menetébe való közvetlen betekintése az igazságszolgáltatás szempontjából messzemenő jelentőséggel bír”. Jellemzően erre akkor került sor, ha az „ügy összetettebb volta vagy a benne szereplő személyek hivatali vagy társadalmi állásánál fogva szükséges volt”. E „tevékenység fokozására” az ügyészségek utasítást kaptak, de az nemigen gyarapodott. Ennek alapvető oka az egyes szervezeti egységek csekély létszámában és az előadók rendes munkával való leterheltségében rejlett, amely miatt alig volt lehetőség e jogkör gyakorlására. A megkövetelt takarékoság szintén akadályt jelentett, ezért az ügyészség az „állam pénzügyi helyzetét szem előtt tartva vidéken önálló nyomozást nem teljesített”. Így pl. Debrecenben 1940-ben a 6238 nyomozásból csak 32-t végzett a 8 fős ügyészség, míg a 2 ügyésszel működő huszti 5123 nyomozásból 2-t teljesített.¹⁰⁹⁴

Az eljárásokban csekély számban, csak a Bp. szerint kötelező esetekben került sor vizsgálatra.¹⁰⁹⁵

Az előkészítő eljárásokban az előzetes letartóztatás és a vizsgálati fogság iránt tett intézkedések száma emelkedett: pl. a győri főügyészség területén az 1939. évi 541-gyel szemben 1940-ben 1180, 1941-ben 1983, Debrecenben az 1939-es 360 helyett 1940-ben 442, míg a szegedi kerületben az 1940-beli 486 helyett 1941-ben 730 volt ezek száma. A letartóztatásokkal az ügyészség azt akarta elérni, hogy „mint foglyos ügyek hamarabb nyerjenek befejezést”, továbbá a bírósági székhelytől távol lakó, vagyontalan terheltek

---

¹⁰⁹³ RT 1944 1063.o.

¹⁰⁹⁴ Bp. Ü. El.2.A.2/5/1941. FL VII.17.a. 1.d.; Győri Főü. 2058/1940, 1260/1941.fü. GyL VII.6.b. 7.d.; Huszti Ü. 1941.El.XIV.A.3., Rimaszombati Ü. 1942.El.14.A.3/8., Kassai Ü. 1940.El.18.A.6., Debreceni Ü. 1941.El.14.A.1. MOL K.579. 524.cs.

¹⁰⁹⁵ Győri Főü. 2058/1940.fü. GyL VII.6.b. 7.d.

esetében biztosítsák a megjelenést, mert „esetleges elővezetésük a kincstár lényeges megterhelésével járt volna”.¹⁰⁹⁶

A vádemelések aránya folyamatosan nőtt: 1939-28,56%, 1940-30,62%, 1941-31,3%, 1942-33,87%, 1943-ban pedig 38,7%-ban került sor a nyomozások ily módon való befejezésére. Jelentős volt a vádképviselési tevékenység: ezen években 9564, 11299, 26873, 23120, 22753 ügy tárgyalására került sor, így „nagyarányú emelkedést ért el az ügyészségek tárgyalási elfoglaltsága”.¹⁰⁹⁷

Azonban a vádlottak és a tanúk nagy részének katonai behívása miatt „sok ügyet el kellett napolni érdemi befejezés nélkül, s így emelkedett a tárgyalási napok száma, s nem volt arányos a letárgyalt ügyek számával”. A törvényszékek tanácsai a felek eléérése érdekében gyakran tartottak székhelyükön kívüli tárgyalásokat, s így nemcsak az „ügyek gyors elintézése, de igen tekintélyes bűnügyi költség megtakarítás is elérhető volt”. Bár így nőtt az ügyészség kiszállási költsége, de összességében mégis kevesebbe került az eljárás, mintha a székhelyi tárgyalásokon került volna sor a tanúdíjak kifizetésére. A bírák behívása is akadályozta az eljárásokat, mivel a „bírószágok a hadbavonulás folytán előállott személyi nehézségek miatt nem tudtak több ügyet letárgyalni”.¹⁰⁹⁸

Az eljárások gyors lefolytatása érdekében az 1938:XVI.tc. 1.§-a alapján megalakított különös hatáskörű bírósággént működő törvényszéki „öttagú külön tanács elé tartozó politikai főtárgyalások száma feltűnően emelkedett”.¹⁰⁹⁹

Ennek ellenére az 1942. augusztus 11-i 4810.ME rendelet 1.§-a a gyorsítás érdekében tovább bővítette e tanácsok hatáskörét, és így a királyi ügyészség szerepét: az ügyész ugyanis vádat emelhetett itt bármely bűncselekmény miatt, ha „megítélése szerint az ügy tárgya vagy az azzal kapcsolatban bizonyításra vagy megvitatásra kerülő kérdések érintik a hadviselés ... vagy az államnak más fontos érdekét”. Sőt „bármely elsőfokú bíróságnál már folyamatban

---

¹⁰⁹⁶ ua. 1260/1941, 1247/1942.fü. uo.; Debreceni Ü. 1941.Eln.14.A.1. MOL K.579. 524.cs.; Szegedi Főü. 3122/1942.fü. BK Főü.

¹⁰⁹⁷ ua. 3122/1942, 1680/1943.fü. uo.; Győri Főü. 2058/1940, 1260/1941, 1740/1944.fü. GyL VII.6.b. 7.d.

¹⁰⁹⁸ ua., Bajai Ü. 1943.El.10.A.42. BK Főü.; Kassai Ü. 1940.El.18.A.6., Debreceni Ü. 1941.Eln.14.A.1. MOL K.579. 524.cs.

¹⁰⁹⁹ Győri Ü. 1941.El.14.A.9. uo.

levő ügyben is” kívánhatta bármikor az áttételt az ötöstanácshoz. Ezen indítványok kötelezőek voltak a bíróság számára.¹¹⁰⁰

E rendelkezés eredményeként viszont nagymértékben megnőtt az ötöstanácsok ügyforgalma, ami „hátrányos következményekkel járt”, mivel akadályozta a „bűnügyek gyors elintézését”.¹¹⁰¹

Ezért néhány hónappal később az 1943. március 23-i 1700.ME rendelet már arra hatalmazta fel az ügyészt, hogy az izgatások egy része és nemzetgyalázás esetén a Bp. rendes szabályai szerinti hatáskörnek megfelelően emeljen vádat, ha „felfogása szerint az ügy jelentősége nem olyan nagy, hogy a közérdek szempontjából az öttagú különstanács elé vitele mutatkoznék szükségesnek”. Így a továbbiakban e bíróságnál „csak a jogrend és jogbiztonság szempontjából nagyobb jelentőségű bűnügyekben” volt indokolt az eljárás. E rendelkezés következtében enyhült az ítéletáblai székhelyű ügyészségek terhe is, hiszen ezt követően az elkövetés helye szerinti szervnek kellett eljárnia az olyan cselekmények miatt, melyek „enyhébb beszámítás alá esnek, kisebb jelentőségűek és a közérdeket közelebbről nem érintik”.¹¹⁰²

A szankciókat illetően a kormányzat kívánatosnak tartotta „nemcsak jogpolitikai, hanem pénzügyi szempontból is” a rövidtartamú szabadságvesztések kiszabásának mellőzését. Kíváncsi volt, hogy a végrehajtás „felfüggesztése kizárólag a szabadságvesztésekre korlátoztassék”, s csak kivételesen a pénzbüntetésekre. Ugyanezért indokolt volt az utóbbi szankció kiszabásának „jelentékeny emelkedése” iránt indítványokat tenni.¹¹⁰³

Az IM - különösen a háborús tényállásoknál - megkövetelte a bűncselekmények „hathatós üldözése” érdekében a vádak „legnagyobb eréllyel” való képviselését, a „legszigorúbb megtorlás” érdekében „súlyos büntetés kiszabásának” indítványozását. Ha viszont a „bíróság kellő indok nélkül felmentő ítéletet hozna vagy a cselekmény súlyával arányban nem álló enyhe büntetést szabna ki”, továbbá, ha az eljárási költségek és díjak megállapításakor a

---

¹¹⁰⁰ IK 1942/8. 282.o.

¹¹⁰¹ 22293./1943.IM.IV. BK Főü.

¹¹⁰² Szegedi Főü. 1720/1943.fü. uo.; IK 1943/3. 94.o.

¹¹⁰³ 7853/1940, 10171/1941, 13368/1942.IM.IV. GyL VII.6.b. 7.d.

„takarékosági szempontokra nem volna figyelemmel”, akkor „mindenkor” perorvoslattal kellett élni.¹¹⁰⁴

Így ezen elvárásoknak megfelelően jelentékenyen emelkedett a vádlott terhére bejelentett perorvoslatok száma. Azonban ezek jelentős részét a főügyészek visszavonták: pl. a győri kerületben bejelentett 1939-214, 1940-274, 1941-214, 1943-328 perorvoslatból visszavonásra került kb. 40%, mint ahogy Kassán az 1939. évi 136 és 1940-es 233 fellebbezésnél ugyanilyen arányban történt ilyen intézkedés. Az ítéletátlák kisebb részben tartották alaposnak a fenntartott ügyészi fellebbezéseket: pl. Győrben 1940-59, 1941-53, 1943-ban 73 járt eredménnyel, 102, 88 illetve 184 pedig nem. Kassán 1940-ben a fellebbezések csupán 30%-a volt eredményes.¹¹⁰⁵

A minisztériumi értékelések ennek okát az egyes ügyek megítélésének a bíróság és az ügyészség közötti „jelentékeny felfogásbeli eltéréssel” magyarázták. A fellebbezések csekély hatékonyságát pedig azzal, hogy az „ügyészségek a perorvoslatok bejelentése körül nem járnak el kellő körültekintéssel”. Ennek megfelelően feladattá vált a „bejelentés alkalmával különös gondosság és körültekintés” alkalmazása, továbbá ott, ahol „nagyobb felfogásbeli eltérés mutatkozik”, ezt a perorvoslatok „írásbeli megokolása körüli nagyobb igyekezettel kiküszöbölni”.¹¹⁰⁶

Az IM szorgalmazta a Te. rendelkezéseinek minél gyakoribb használatát, mivel ezek az „ügyészségek munkaterhét vannak hivatva könnyíteni”. A megállapítások szerint különösen a 105.§-t illetően „alig tételezhető fel”, hogy az ügyforgalom „nagyarányú emelkedése mellett ne nyílt volna bővebb alkalom gyakoribb alkalmazására”. Az észrevételek kifogásolták, hogy e szabálynak a „munkateher apasztását maga után vonó előnyeit kellően nem érzik”, és ezért a súlyos bűncselekmények mellett az ügyészség „egész felesleges módon emelt vádat apró-cseprő kihágások és vétségek miatt is”. Holott ennek a szakasznak az „előnye annyira szembeszökő”, hogy az „előfeltételek fennforgása esetén a kir. ügyészségeknek azt minden különösebb felhívás nélkül alkalmazniok kell”.¹¹⁰⁷

¹¹⁰⁴ 15641/1939.IM.IV. CsML VII.a. 3.d.; 55150/1942.IM.IV., Szegedi Főü. 898/1942.fü. BK Főü.

¹¹⁰⁵ Győri Főü. 1260/1941, 1247/1942, 1740/1944.fü. GyL VII.6.b. 7.d.; Kassai Főü. 326/1940, 107/1941.fü. MOL K.579. 524.cs.

¹¹⁰⁶ 13647/1944.IM.IV. GyL VII.6.b. 7.d.; 14280/1942.IM.IV. BK Főü.

¹¹⁰⁷ ua.; Bp. Ü. El.2.A.2/5/1941. FL VII.17.a. 1.d..

A szervezet eljárási pozícióját erősítette a Kúria 40. döntvénye, amely kimondta, hogy az ügyészség pótmagánvádas ügyben a „föllebbviteli szakban is átveheti” a vád képviselőt, dacára annak, ha azt korábban „megtagadta, vagy a vádat az eljárás során elejtette, vagy az ítélet ellen perorvoslással nem élt”. Az indoklás szerint ez a Bp. 33.§-ából következett, amely az ügyész kötelességévé tette a közvád képviselőt. Ez „megszorítás nélkül áll az egész bünvádi eljárásra, ...és így a kir. ügyész, mint a közérdek képviselője ... az ügy érdemleges jogerős befejezéséig érvényesítheti a vád előterjesztésével kapcsolatban jogait”, figyelemmel arra is, hogy a bíróság közvádas ügyben nem járhat el ügyész nélkül.¹¹⁰⁸

A kormányzó ezen években többször hirdetett kegyelmet: az 1938. december 29, 1939. június 26, 1940. február 28, szeptember 11, október 10, 1942. október 21, 1943. december 6, majd az 1944. április 22-i elhatározások jellemzően a politikai bűncselekmények miatt eljárás alá vontakat, elítélteket, illetve a katonai érdemeket szerzeteket részesítették amnesztiában, melynek végrehajtásáról az igazságügyminiszter rendeletei gondoskodtak.¹¹⁰⁹

Ezek értelmében az ügyészségek megszüntették a kegyelem hatálya alá eső nyomozásokat, ha pedig az eljárások bírói szakban voltak, akkor ezt indítványozták. Az amnesztiával érintett elítéltek szabadítása, illetve a kiszabott büntetések végrehajthatóságának megszűnéséről szóló értesítések kibocsátása szintén feladatukat képezte. Ha kétséges volt a kegyelem alkalmazhatósága, akkor véleményes jelentésben kellett kikérni az IM álláspontját.¹¹¹⁰

*

Az eljárások különös súlyú intézményét jelentette a rögtönbíráskodás, melynek alkalmazhatóságát **Tasnádi Nagy András** 1939. február 4-i 3431.IME rendelete az egész ország területére kihirdetette. Ez a 9550/1915.IM rendeletre utalással a lőfegyverrel, robbanóanyaggal

¹¹⁰⁸ BJT 1939/6. 87-90.o.

¹¹⁰⁹ 51.388/1938, 31.242/1939, 13.000, 51.500, 56.140/1940, 77.600/1942, 87.200/1943, 29.610/1944.IM IK 1938/12. 336-338.o., uo. 1939/6. 113-115.o., uo. 1940/2. 44-47.o., uo. 9. 202-204.o., uo. 10. 218-220.o., uo. 1942/10. 331-334.o., uo. 1943/12. 359-360.o., uo. 1944/4. 97-100.o.

¹¹¹⁰ pl. Bp. Ü. 44480/1944.kü. és a Bp. Főü. 7756/1944.fü előterjesztése a GPU feliratú ötágú vörös csillagra lesújtó kezdet ábrázoló jelvény előállítója ügyében. A 37618/1944.IM szerint a cselekmény nemzeti irányú politikai mozgalommal összefüggésben elkövetettnek minősült, s így kegyelem alá esett MOL K.579. 1049.cs.

elkövetett élet elleni, továbbá a hivatalos személyekkel vagy a magánsokkal szembeni erőszakos cselekményekre hirdette meg a statáriumot. Hatályát később a május 9-én kiadott 12727/1939.IME rendelet némileg korlátozta, majd Kárpátalja területére az augusztus 25-én kelt 24168.IME rendelet ismét kiterjesztette.¹¹¹¹

A jogirodalom nem vitatta a rögtönbíráskodás szükségességét. Mendelényi László megállapítása szerint „amikor az állam rendkívüli körülmények folytán a a rendes törvényes eszközökkel nem tudja az ország épségét vagy kellő rendjét hatályosan megvédeni, beáll a szükség törvényt bont állapota”, s a felelős „kormánynak egyenesen kötelességévé teszi az ilyen kivételes hatalomnak az igénybevételét”.¹¹¹²

Arról, hogy a kihirdető rendeletben felsorolt bűncselekmény elkövetése esetén indokoltta vált-e statárium alkalmazása, az ügyész döntött. Ez „rendkívül komoly feladat”, hiszen „mérlegelni kell, hogy azok a tárgyi és személyi okok”, amelyek a megindítást megalapozzák, fennállnak-e, „szükséges-e a halálbüntetés és annak azonnali végrehajtása”. Az 1939. februári 6730.IM.IV. rendelet szerint az ügyészségeknek a bűncselekmények „rögtönbíráskodási eljárás útjára terelésénél különös óvatossággal”, az „államérdek követelményeinek gondos mérlegelésével” kell eljárniuk. A „túlzott szigorától éppen úgy tartózkodniok kell, mint attól, hogy a ... felháborító erélytelenség útjára tévedjenek”. Mindig „aggályos lelkiismeretességgel” mérlegelendő, hogy az adott „bűncselekmény mikor éri el a közrend megzavarásának, illetve a közvetlen veszélyeztetésnek azt a fokát, amely a tettnek az elrettentés jegyében rögtönbíráskodás útján való megtorlását teszi indokolttá”.¹¹¹³

Az adott esetekben az ügyészségek azonnali jelentései alapján ténylegesen az IM döntött a statárium alkalmazásáról.¹¹¹⁴

---

¹¹¹¹ IK 1939/2. 36.o., uo. 5. 97.o., uo. 8. 199.o.

¹¹¹² Mendelényi László (Mendelényi 4): A statárium 139.o. MJSz 1943/5.

¹¹¹³ Simon Mihály: A rögtönbíráskodás szabályai, különös tekintettel a kir. ügyész szerepére 110.o. uo. 1939/3., Pécsi Főü. 314/1939.fü. BK Főü.

¹¹¹⁴ Mendelényi 4: i.m. 135.o.

A kormány 1939. augusztus 29-én kihirdetett 8020.ME rendeletével felváltotta az I. világháború idejéből származó, többször módosított jogszabályt. Ennek alapján minden törvényszéknél azonnal meg kellett alakítani az 5 fős rögtönbíróági tanácsot, az ügyészség vezetője pedig kijelölte az eljáró ügyészeket. Formai változást jelentett, hogy a miniszter helyett a kormány hirdethette ki a statáriumot, melynek hatálybalépéséről az érintett törvényszék elnöke **hirdetményt** adott ki. Ez megküldésre került a területen

működő hatóságoknak, továbbá hírlapi közléssel, plakátok kiragasztásával, illetve a községekben kidobolással ismerhette meg a lakosság.¹¹¹⁵

Tartalmilag alig változott az eljárás: a II. fejezet szerint azt az ügyész kezdeményezte, akinek feladata volt a kötelező letartóztatás iránt is intézkedni. A bizonyítékok előteremtése, az érintett személyek megidézése, a karhatalom, a büntetés végrehajtása feltételeinek biztosítása szintén ráhárult. Az eljárást 72 óráig tarthatott. Befejeztével a 13.§ szerint az ügyész „annak eredményét kifejti és indítványát megteszi”. A 14.§ kimondta, hogy a bíróság csak egyhangúlag dönthet a bűnösségről, melynek eredményeként kiszabásra kerül a halálbüntetés. Az ítélet ellen rendes perorvoslatnak helye nem volt. Elítélés esetén a bíróság azonnal döntött a kegyelemre ajánlásról. Ha nemlegesen határozott, akkor a 16.§ szerint a kivégzést két órán belül végre kellett hajtani. Ellenkező esetben az iratokat a bíróság és az ügyész véleményével az igazságügyminiszterhez terjesztette. (Később a 7800/1941.ME

¹¹¹⁵ IK 1939/8. 199-202.o. 22983/1939.IM.IV., Szekszárdi Tvsz. 1939.El.VII.J.26., Bajai Tvsz. 1943.El.I.A.76/163., 1944.El.I.A.76/208., Bajai Ü. 1943.El.I.E.9., 1944.El.I.E.11. BK Főü.

rendelet ezt annyiban módosította, hogy a halálos ítéletet a bíróságnak a kegyelemre vonatkozó álláspontjára való figyelem nélkül mindig meg kellett küldenie a miniszterhez az államfői döntés érdekében.¹¹¹⁶⁾

A kormány e rendkívüli időkben a közbiztonság fenntartása és katonai érdekek miatt folyamatosan bővítette a statáriumot. Rendeletei a bűncselekmények egyre szélesebb körére, illetve azok meghatározott módon való elkövetésére terjesztették ki az alkalmazhatóságot: az 5850/1940.ME az állam elleni, a 2770/1941. a légvédelmi elsötétítés vagy légi riadó alatti élet és vagyon elleni tetteket, a honvédelmi érdekeket veszélyeztető szabotázsokat, a 4870/1941. a közegészség elleni, a vasúti, vízi, légi járműveken, s a villamos energiával kapcsolatos berendezéseken megvalósított közveszélyű cselekményeket, a 1020/1943. a hadműveleti területre irányuló katonai szállítmányokra, s a tábori postai csomagokra elkövetett lopásokat, sikkasztásokat, a 3940/1943. pedig légitámadások, kiürítés során történt cselekményeket vonta a hatálya alá. A hadi helyzet romlásával 1944-ben a rögtönbíráskodást az 1130.ME rendelet kiterjesztette a rádió adó-vevő készülékekre vonatkozó rendelkezések megszegésére, az 1250. pedig a bármilyen módon elkövetett gyilkosságra, szándékos emberölésre és rablásra.¹¹¹⁷

A bővülő lehetőségek ellenére a polgári igazságszolgáltatás körében az elkövetők töredéke került ily módon felelősségre vonásra. Az 1941. június 30-1942. november 15. közötti időszak adatai szerint 435 statárium alá eső büntett közül az IM csupán 88-t utaltatott ilyen eljárásra: gyilkosságok, szándékos emberölések, gyújtogatások, rablások, lopások, továbbá néhány közveszélyű (ezekből 43-at légvédelmi elsötétítés tartama alatt követtek el), valamint állam elleni cselekmény miatt került alkalmazásra. A bíróságok ekkor 41 ügyben 50 vádlottat ítélték halálra, akik közül 38-at végeztek ki.¹¹¹⁸

A statárium a főügyész és az IM szoros felügyelete alatt állt, így az ily ügyekben folyamatos jelentéstételi kötelezettség volt: ez kiterjedt az eljárás megindítására, a bizonyítékokra, a

---

¹¹¹⁶ IK 1941/11. 406.o.

¹¹¹⁷ RT 1940 1866.o., IK 1941/4. 162-163.o., RT 1941 184.o., uo. 1943 153, 1672.o., uo. 1944 255, 391.o.

¹¹¹⁸ Mendelényi 4: i.m. 138-139.o.

tényállásra, a tárgyalásra, az ítéletre s annak végrehajtására. A főhatóságok az irányítás mellett állásfoglalásokat adtak a felmerülő eljárási és végrehajtási kérdésekre is.¹¹¹⁹

Az egyes esetekben az ügyészségek a legnagyobb alaposágra törekedtek, és ezért a tényállások teljes felderítése érdekében a rendes eljárás soráni vizsgálatot indítványoztak, ha a „nyomozati adatok ... nem voltak oly teljesek, hogy a vádlottak bűnössége kétséget kizáró módon bizonyítható lett volna”.¹¹²⁰

A tapasztalatok alapján 1944 augusztusában az igazságügyi szervek vezetői akként értékelték a rögtönbíráskodást, hogy az „mindenképpen helyes és kielégítő”: alapvetően betöltötte hivatását, mivel „jótékony hatása az érintett bűncselekmények csökkenése tekintetében érezhetőleg mutatkozik”, s az „alantas emberi indulatok megfékezésére különösen alkalmas és feltétlenül fenntartandó”. Kritika alá esett viszont az 1941-es módosítás, mivel az intézmény céljával ellentétesnek ítélték a kegyelmi eljárás hosszadalmasságát. Az is megfogalmazódott, hogy célszerű lenne a statárium körének felülvizsgálata, mivel a megvalósult cselekmények „nem minden esetben sértik vagy veszélyeztetik a háborús viszonyok következtében speciálisan védendő közérdeket”. Azok gyakran a „magánélet érzelmi és kedély mozgalmaival vagy családi viszálykodással” állnak összefüggésben, ezért alkalmazása nem mindig szükséges, s indokolt az „ügyészségekre bízni annak elbírálását, hogy konkrét esetben szükséges-e” a használat érdekében IM megkeresése.¹¹²¹

A felvetésekre változások nem történtek, sőt az ország hadszíntérré válásával a statáriális eljárások jelentősége megnőtt.

*

A háború miatt az igazságügyminiszter rendelkezett a szabadságvesztések s a letartóztatások megszakításáról azért, hogy az érintettek a katonai vagy munkaszolgálatra szóló behívójuknak eleget tudjanak tenni. A kibocsátott bizalmas rendeletek pontosan

---

¹¹¹⁹ Szegedi Főü. 2692, 3211, 3632/1941.fü. 75967/1941.IM.IV. BK Főü.

¹¹²⁰ Bajai Ü. 1942.El.10.A.17. uo.

¹¹²¹ ua. 1944.El.I.B.101. uo.; Zalaegerszegi Tvsz. 1944.El.XXII.B.97., Soproni Tvsz. 1944.El.I.B.18., Érsekújvári Tvsz. 1944.El.I.B.16., Veszprémi Tvsz. 1944.El.I.B.24., Győri Ít. 1944.El.I.B.14/9. GyL. VII.1.a.133.

meghatározták a szabadítandók körét: ebbe nem tartozott bele az öt évnél hosszabb időre elítélt, a szigorított dologházba utalt, valamint az, aki „nemzethűség szempontjából nem megbízható, vagy az állam és társadalom rendjére avagy a közbiztonságra egyéb szempontból veszélyes”. Abban az esetben, ha az illetékes ügyésznek, járásbírónak vagy fegyintézeti igazgatónak aggálya merült fel a szabadíthatóságot illetően, akkor az IM-től kellett utasítást kérnie kételyének jelentése mellett a rendelet alkalmazhatóságát illetően.¹¹²²

A félbeszakítás után a szabadult azonnal átkísérésre került az illetékes katonai állomásparancsnoksághoz. E feladat nagy adminisztrációs terhet jelentett az ügyészségeknek, mivel az érintettet az átadás előtt el kellett látni a megfelelő igazolvány „szabályszerűen kiállított két példányával”, továbbá jelentést tenni az IM és kimutatást készíteni a katonai hatóság számára.¹¹²³

Az eljárások gyarapodásának eredményeként nőtt a kényszerintézkedés alá vontak száma is. Ennek következtében viszont az intézetek forgalma oly nagy lett, hogy az „állandó túlszűfolttság miatt sem egészségügyi, sem biztonsági szempontból nem kielégítő a fogházi állapot”.¹¹²⁴

Gondot jelentett az őrszemélyzet behívása, amely a maradók fokozott terhelésén túl őrzési problémákat is felvetett. Emiatt a 62900/1941.IM rendelet kimondta, hogy részükre szabadság csak akkor engedélyezhető, ha az a „szolgálat érdekeinek sérelme nélkül történhetik, s ha az alkalmazott helyettesítése biztosítva van”. Az ügyészség vezetője csak a fogházort engedhette szabadságra, a felügyelő esetében már előterjesztést kellett tennie az IM-hez.¹¹²⁵

A több évtizedes épületek karbantartása szintén indokolttá vált, hiszen „számottevő tatarozás vagy átalakítás nem fordult elő” évek óta.¹¹²⁶

---

¹¹²² Győri Ü. 429.Om.biz.1940, 866/1941.IM GyL VII.6.b. 7.d.

¹¹²³ ua. 24.Om.biz.1940.kü. GyL VII.6.b. 7.d.; Szegedi Főü. 1968/1943.fü., Bajai Ü. 1943.El.1.B.52. BK Főü.

¹¹²⁴ ua. El.1942.El.10.A.17. uo.

¹¹²⁵ ua.; Kassai Ü. 1941.El.18.A.6. MOL K.579. 524.cs.; IK 1941/10. 389.o.

¹¹²⁶ Kassai Ü. 1941.El.18.A.6. MOL K.579. 524.cs.

Mindezen bajok ellenére az ügyészek lelkiismeretesen ellátták a fogházak vezetését, s gondoskodtak a foglyok élelmezéséről és foglalkoztatásáról. Ez általában a rabkertetészek révén sikerült, mivel a legtöbb fogvatartott itt dolgozhatott. Az arra alkalmasakat leírói munkákkal is foglalkoztatták, mely nagy segítséget jelentett az ügyészégi munkateherben, az iratok készítésében.¹¹²⁷

A fogvatartottak „valláserkölcsei és értelmi nevelésére” is sor került. E feladatokat a társadalmi fogházmisszió tagjai látták el, akik vasárnaponként a „vallási oktatásokon kívül történelmi, földrajzi, gyakorlati gazdasági, egészségügyi, hazafias tárgyú és időnként apróbb szórakoztatási tárgyú előadásokat tartottak”, melyekbe a „nevelő hatás fokozása érdekében” a foglyokat is bevonták.¹¹²⁸

A Sztójay-kormány jogfosztó rendelkezései érintették az intézetek működését is. Az 1944. áprilisában kiadott 24200.IM rendelet hatályon kívül helyezte a zsidó elítéltekre vonatkozó korábbi rendelkezéseket: vallási ünnepeken nem lehetett őket a munka alól mentesíteni, rituális étkezésben nem részesülhettek, csomagot nem kaphattak. A deportálások megkezdésekor pedig **Antal István** igazságügyminiszter elrendelte a letartóztatási, büntető és javító intézetekben lévő zsidók kiadását a rendőri hatóságoknak további intézkedésre.¹¹²⁹

A front országhoz közeledtével kibocsátott 1944. május 30-i 1910.ME rendelet szerint az igazságügyminiszter az ország hadműveleti és ahhoz kapcsolódó területein a letartóztatást és a vizsgálati fogságot megszüntethette, az elítéltek szabadságvesztését pedig félbeszakíthatta. Az ilyen személyeket a közbiztonsági szerveknek kellett átadni.¹¹³⁰

*

¹¹²⁷ ua.; Bajai Ü. El.1942.El.10.A.17. BK Főü.; Győri Ü. 1941.El.14.A.9. GyL VII.6.b. 7.d.

¹¹²⁸ Kassai Ü. 1941.El.18.A.6. MOL K.579. 524.cs.

¹¹²⁹ IK 1944/4. 136.o.; A rendelet létrejöttére utalnak a deportálásokat irányító Ferenczy csőr. alezr. 1944. június 8, július 9-i eseményjelentései, s Endre Lászlónak az 1944. június 21-i kormányülésen tett jelentése, in. Karsai-Molnár 2: i.m. 495, 514, 523.o.

¹¹³⁰ RT 1944 1031.o.

A bűnügyi teendők mellett a sajtóellenőrzés ellátása jelentette az ügyészségek másik nagy feladatát.

Az 1938:XVIII.tc-et a 21800.IM rendelet azév június 16-ával léptette hatályba. Ennek 2.§-a a nyomda helye szerinti ítélőtábla székhelyén működő ügyészséget jelölte ki a feladatok ellátására, de - a főügyész hozzájárulásával - lehetőséget adott más szerv eljárására is. Az ügyészség vezetője jelölte ki a köteleespéldány átvételi helyét és idejét. A beérkezett sajtóterméken percnyi pontossággal kellett feltüntetni az átvétel idejét. Az 5.§ szerint a törvényben meghatározott határidőhöz képest a korábbi terjesztést csak akkor lehetett engedélyezni, ha azt „méltányos körülmények” indokolták és „ezáltal a kir. ügyészség ügymenetében fennakadás nem áll be”.¹¹³¹

Az ellenőrzés csak a nyomtatványokra vonatkozott. Jogszabályi rendezés hiányában nem terjedt ki a „veszélyes izgalom előidézésére” is alkalmas rádióközlésekre és a hanglemezekre, míg a filmek ellenőrzését a 4300/1924.ME rendelettel felállított Országos Mozgóképvizsgáló Bizottság végezte.¹¹³²

Az ügyészség a sajtótermékeket négy csoportba osztotta: 1. politikai, 2. a nem ilyen jellegű időszaki lapok, 3. nem időszakos folyóiratok, 4. egyéb nyomtatványok. Különösen fontosak a politikai jellegű lapok voltak, amelyek az „ország törvényhozási és közigazgatási ügyeit, politikai mozgalmak, pártok helyzetét, államcélok megvalósításának módjait tárgyaló kérdésekkel” foglalkoztak.¹¹³³

A napilapok beszolgáltatását az ügyészség a „nap bármely órájában” elfogadta, és azokat „nyomban” ellenőrzés alá vette „abból a szempontból, hogy nincs-e bennük bűncselekmény tényálladéka”. Ha az ügyész ilyet vélt találni, akkor a vizsgálóbírónál indítványozta a lapszám lefoglalását. Ha ennek elrendelésére sor került, akkor az ügyészség erről értesítette a BM-et, a rendőrséget, csendőrséget, s azokat a közlekedési vállalatokat, amelyek lapszállítással foglalkoztak. Az értesítést a rendőri rádióállomás számára is el kellett juttatni, hogy az hírszórásában tegye közzé, és így az úton lévő példányokat le lehessen foglalni. (A

---

¹¹³¹ IK 1938/6. 122-124.o.

¹¹³² RT 1924 95.o., Buzássy: i.m. 5-6.o.,

¹¹³³ uo. 15, 18.o.

feladat nagyságát szemlélteti, hogy 1938-ban Budapesten 850, míg vidéken 500 hírlap jelent meg, a több ezres könyvkiadás mellett.)¹¹³⁴

A hagyományos utólagos sajtóellenőrzést rendező 1938-as szabályokhoz képest új helyzetet teremtett a kivételes hatalom idejére cenzúrát hirdető 8140/1939.ME rendelet: ennek 1.§-a szerint 1939. szeptember 2-től minden belföldi sajtóterméket kinyomtatása előtt előzetes ellenőrzésre be kellett mutatni a királyi ügyészségnek, annak székhelyén kívül pedig az ügyész által felhatalmazott ügyészségi megbízottnak, illetve rendőri szervnek. A 2.§ időszaki lap esetében a kézirat vagy kefelevonat „azonnali”, míg más sajtótermék „késedelem nélküli” megvizsgálását írta elő. Ha ennek eredményeként a vizsgáló szerint az adott írás „megjelenése és terjesztése a hadviselés vagy az állam más fontos érdekét hátrányosan érintené”, akkor köteles volt az engedély kiadását megtagadni és a terjesztést megtiltani. A 4.§ a Budapesti Királyi Ügyészség mellé Sajtóellenőrző Bizottság szervezését is kimondta. (A külföldi sajtótermékek ellenőrzését a Miniszterelnökség Sajtóosztálya végezte.)¹¹³⁵

A kormány a következő években többször újrendezte a cenzúra szabályozását, de az ügyészi szerepet érdemben nem érintette. A 10800/1939.ME rendelet decembertől a korábbi teljes helyett fakultatív ellenőrzést léptetett életbe: az 1.§ az ország honvédelmi, külpolitikai és gazdasági érdekeit, hiteléletét, belső rendjét, köznyugalmát, közbiztonságát érintő közlemények előzetes vizsgálatát rendelte el, míg más jellegűekét - a szerkesztő vagy a kiadó belátására bízva a megítélést - akkor, ha azok „többszörösítése és terjesztése a közérdeket sértheti”. Az 1940. augusztus 28-i 5555. rendelet ismét teljes cenzúrát írt elő. A 2400/1943. 1.§-a visszamenőlegesen is lehetővé tette korábban engedélyezett sajtótermék terjesztésének megtiltását. A 2.§ kimondta, hogy az ügyészség döntése ellen jogorvoslatnak helye nincs, továbbá elrendelte a határozat közzétételét a Budapesti Közlönyben. A német megszállás után a belügyminiszter a baloldali és a polgári irányzatú lapokat betiltotta. Az 1944. április 29-i 10750.ME fakultatív, míg az augusztus 18-i 11800. rendelet újra teljes ellenőrzést írt elő.¹¹³⁶

A cenzúra gyakorlásában különös jelentősége volt a fővárosban működő Sajtóellenőrző Bizottságnak, melyben a Miniszterelnökség, a Külügy- és a Honvédelmi Minisztérium, a

---

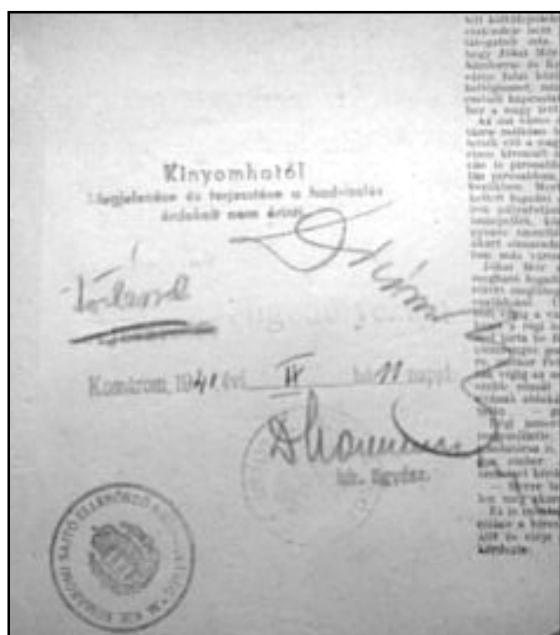
¹¹³⁴ uo. 20.o.; Fház. napló 3.k. 279.o. 1938

¹¹³⁵ BpK 1939/199. 3-4.o.

¹¹³⁶ RT 1939 2275, uo. 1940 1879, uo. 1943 283, uo. 1944 497, 1631.o.

vezérkar, valamint a gazdasági tárcák megbízottai vettek részt, akiket a kormányfő nevezett ki. A bizottság működését megállapító 9369.3-1939.ME körirat leszögezte, hogy az egyes minisztériumok küldöttei nem saját szervüknek, hanem kizárólag a miniszterelnöknek felelősek. A fővárosban ez határozta meg az ügyészi szerepet is: a terjesztési engedély kiadásáért ő volt a felelős, de ehhez a „szakközegek véleményét mérlegelnie kell”, hiszen azok az egyes kormányzati ágak képviselői voltak. Bár az ügyész elvileg önállóan döntött, de ebben „kénytelen a szakbírálat után menni”. Így a cenzúra döntéseit ténylegesen a bizottság hozta, melyeket az ügyész pecsétje szentesített.¹¹³⁷

A vidéki ügyézségekre a honvédelmi miniszter 1939. szeptember 25-i intézkedése volt az irányadó. Eszerint a cenzúra gyakorlásában az ügyézségek székhelyén egy elhárító tiszt is működött, aki „munkáját az ellenőrzést végrehajtó királyi ügyésszel szoros együttműködésben” látta el. A székhelyen kívül az állomásparancsnok vezényelt „közege”

működött az ügyészi megbízott mellett. A 45969/1939.IM.IV. leirat is kötelezte az ügyészeket a katonai szempontok érvényesítésére. Így az adott írás kapcsán figyelemmel kellett lenni a szakvéleményre, s csak annak megfelelő döntést lehetett hozni, mivel „amit a katonai cenzor katonai szempontból töröl, azt a **sajtóellenőrzést ellátó kir. ügyész** is törli”. Ennek megfelelően az engedélyező döntés arról szólhatott, hogy az adott sajtótermék - egészében vagy törléssel - „Könyomható! Megjelenése és terjesztése a

hadviselés érdekeit nem érinti”.¹¹³⁸

A cenzúra mikénti ellátásának olyan jelentőséget tulajdonított a kormány, hogy elrendelése után, 1939. szeptember 23-án maga a miniszterelnök tartott az „alkalmazási szempontokat”

¹¹³⁷ Márkus-Szinai-Vásárhelyi: i.m. 17.o.

¹¹³⁸ Bi.1293/147/1943, Bi.1293/191/1942.IM. uo. 317-318.o.; 84.169/1939.HM.Eln.A. CsML VII.3. 3.d.

megvilágító „eligazítást” a főügyészeknek. Az ilyen értekezletekre rendszeresen sor került a Külügy-, s az Igazságügyi Minisztériumban.¹¹³⁹

A cenzúra szempontjait a Miniszterelnökség, a Külügy- és a Honvédelmi Minisztérium határozta meg az aktuális érdekeknek megfelelően. Ezeket folyamatosan tudatták az IM-mel, amely a királyi főügyészeknek küldte meg további intézkedésre a „bizalmas” vagy „sürgös” jelzésű táviratokat, telefonüzeneteket, leiratokat.¹¹⁴⁰

Az általános szempontokat az idézett HM rendelet és ahhoz csatolt miniszterelnökségi s külügyminisztériumi útmutatás határozta meg: ezek megtiltották az olyan hírek, közlemények megjelenését, amelyek azt a látszatot keltenék, mintha az „ország függetlensége, ... belrendje és nyugalma veszélyeztetve volna”. A külföldet illetően kizárólag a hivatalos hírügynökségek közleményeit, a Külügyminisztérium sajtóosztályának már bemutatott cikkeket lehetett közölni. A belpolitikában kerülni kellett a „viták, harcok elfajulását, ... a goromba hangot, ócsárlást, szitkozódást, egymás becsmélését”. A parlamenti felszólalásoknak csak a lényegét lehetett tudósítani, a külpolitikai vonatkozásúakat pedig egyáltalán nem. A haderő vonatkozásában tilos volt minden olyan híradás, amelyből annak „bármilyen vonatkozású alkalmazása ismeretessé válhat”. Nem lehetett olyat közölni, amely a csapatok szervezését, vezetését, állományát, elhelyezését, felszerelését, mozgását érintte. Tilalom alá estek a „polgári lakosságot érintő általános katonai intézkedések”, s a hadigazdálkodás „titkának megőrzése végett a behozatalra vonatkozó adatok”.¹¹⁴¹

Később a tapasztalatok alapján akként fogalmazott a Sajtóellenőrző Bizottság 1942. szeptemberi irányelve, hogy „honvédelmi érdekből és az ország nyugalma és belső rendje szempontjából tilos minden olyan célzatú és tartalmú közlemény cenzúrai átengedése, amely izgatna, társadalmi osztályok, politikai felfogások, felekezetek és személyek között ellentéteket szítana vagy társadalom bomlasztó agitációt jelentene”. Így minden témát,

---

¹¹³⁹ Szegedi Főü. 1939.Bi.5., 60569/1939.IM.IV. uo.

¹¹⁴⁰ Az 1941. augusztus 25-1944. április 28. közötti időszakra fennmaradt utasítások 206 tételt tesznek ki az IM Eln. biz. ir. között MOL K.578 90-91.cs., Bi.1293/130/1943.IM CsML VII.3. 3.d.

¹¹⁴¹ uo.; pl. az 1940. december 11-i utasítás szerint József főherceg felsőházi beszédének külpolitikai része nem volt közölhető, in. Márkus - Szinai - Vásárhelyi: i.m. 106.o.

„világnézeti, politikai, társadalmi, művészeti és sportkérdést ebből a szempontból kell vizsgálni”.¹¹⁴²

Az egyes esetek állásfoglalásai szerint tilos volt: pl. az időjárás részletes leírása, mivel ez alkalmas arra, hogy „ellenségeinknek az európai időhelyzet elképzelésére támpontokat nyújtssanak”. Nem jelenhetett meg olyan írás, amelyből a „bekövetkező áremelkedésekre lehet következtetni”, s fokozottan ügyelni kellett a „közellátással foglalkozó cikkek tartalmára és hangvételére”. Nem volt engedélyezhető olyan híradás, amely a „mező- és erdőgazdasági termeléssel, termésmennyiséggel, állatállománnyal, árukivitellel és bevitellel, fogyasztással, cséplési eredménnyel és árukészlettel” foglalkozott, mivel az ilyen közlemények az ország gazdasági érdekeit veszélyeztethették. De „szigorúan figyelendők” voltak a színházi rovatok és a társadalmi élet hírei is. Az MTI előzetesen megválogatott közleményei közölhetők voltak, de pl. 1942-ben a HM fellépése miatt nem jelenhetett meg az a híradás, miszerint az olasz hadseregben a jövőben a tisztek és a legénység együtt étkeznek.¹¹⁴³

A legfontosabb szempontot a katonai érdekek jelentették, ezért az azokat érintő sajtótermékek „fokozott ellenőrzése” az ügyészségek kiemelt feladata volt a 40002/1940.IM utasítás szerint. Ezt az érdeket olyan szélesen fogták fel, hogy emiatt pl. az ország autótérképe sem jelenhetett meg. A légitámadások megszorodásával pedig tilos lett minden olyan közlemény, amely azok „kártévését, eredményét, áldozatait, veszteségeit tartalmazná”, hiszen ezek ezzel a légvédelem gyengeségére is rámutattak volna.¹¹⁴⁴

A cenzúra gyakorlását befolyásolta a magyar sajtót figyelemmel kísérő német követség is. Ez, ha a német népcsoporttal kapcsolatban kedvezőtlennek ítélt közlemény jelent meg, akkor tiltakozott a Külügyminisztériumnál, megfelelő intézkedést sürgetve. A német katonai attasé álláspontja határozta meg a birodalmi katonai fejlesztésekről szóló tudósítások közölhetőségét is, melynek megfelelő utasításokat adott az IM az ügyészségeknek. Az ország megszállása után viszont a német nyelvű lapokat a német katonai hatóságok vonták

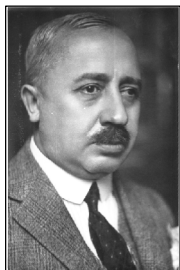
---

¹¹⁴² uo. 305-306.o.

¹¹⁴³ uo. 182, 196, 229, 237, 241.o.

¹¹⁴⁴ Bi.1293/97/1942.IM uo. 305.o.; 22.219/1943.IM.IV. CsML VII.3. 3.d.

ellenőrzésük alá, s abba az ügyészségnek befolyást nem engedtek. Az e tárgyú jelentésekre az IM csak azt tudta válaszolni, hogy külön „utasítás nélkül semmi intézkedést ne tegyen”.¹¹⁴⁵

A különböző szempontokat megfogalmazó utasítások miatt joggal állapíthatta meg a sajtóellenőrzéssel leginkább érintett Budapesti Királyi Ügyészség vezetője, **Baróthy Pál** az 1942. novemberi lillafüredi írói értekezleten, hogy a cenzúra ellátása során az „ügyésznek ma nem az feladata, hogy büntetőjogi szempontból bírálja el csak az elébe kerülő sajtóközleményeket, hanem a politikai és államérdeki szempontoknak a szakértői véleményeken keresztül való mérlegelésével is”.¹¹⁴⁶

A területviSSzacsatolásokkal ismét soknemzetiségűvé vált országban az idegen nyelvű sajtótermékek ellenőrzése központosításra került: az 1850/1941.ME rendelet az ungvári ügyészséget bízta meg a debreceni, kassai és nagyváradi ítélőtáblák területén előállított rutén, orosz és ukrán nyelvűek vizsgálatával. A kolozsvári ügyészség pedig a román irományok vizsgálatát látta el.¹¹⁴⁷

A központi irányítás ellenére mégis hiányzott a megítélés egységessége, hiszen a cenzori feladatokat ellátó ügyész egyéni felfogásától függött valamely mű kiadhatóságának megítélése. Emiatt többször előfordult, hogyha az egyik ügyészség nem engedélyezte a megjelenést, akkor a kiadó máshová is benyújtotta a művet, ahol megkapta az engedélyt. Így pl. a Málnási Ödön nyilas képviselő által írt „Feladatok” című könyv kiadását a budapesti ügyészség nem engedélyezte, mivel annak egyes részei a „magyar vezető rétegekkel szemben ellenszenv keltésére” és az „alkotmányos kormányzattal szemben elégtelenség” kiváltására alkalmasak. Ezt követően a mű Pécsre került bemutatásra, ahol az ügyészség néhány törléssel megadta az engedélyt. Ugyanígy Kodolányi János „Zárt tárgyalás” című munkáját Budapesten nem engedélyezték, míg a később Kolozsvárra benyújtott mű megkapta a kiadási engedélyt.¹¹⁴⁸

¹¹⁴⁵ Turi 2: i.m. 315.o., Márkus - Szinai - Vásárhelyi: i.m. 291.o., Bi.1293/197/1944 in. uo. 321.o.

¹¹⁴⁶ Kristó Nagy István szerk.: A lillafüredi írói értekezlet (1942 november) - Jegyzőkönyv 183.o. Bp. 1994

¹¹⁴⁷ RT 1941 288.o.; Bi.1293/120/1942.IM in. Márkus - Szinai - Vásárhelyi: i.m. 310-311.o.

¹¹⁴⁸ Bp. Ü. 73319/1942.kü., Pécsi Ü. 9332/1942.kü., 46530/1942.IM MOL K.579. 537.cs.; Turi 2: i.m. 315-316.o.

A cenzúra „ellátása rendkívüli terhet” jelentett az ügyészségek számára a feladat nagyságát és annak tartalmát illetően. A debreceni jelentés szerint „egyetlen napra sem szünetelt a királyi ügyészség éjszakai és nappali nagyon megerőltető sajtószolgálat... Ez tette tönkre teljes munkabírásunkat, és ezt a nehéz szolgálatot - holott Budapesten erre külön jutalmazás van - egyetlen fillér térítés vagy jutalom nélkül” teljesítették. Kassán is több órát igényelt a cenzúra napi ellátása: itt pl. 1940-ben 3531 sajtótermék ellenőrzésére került sor, melyek túlnyomó része időszaki és nem időszaki lapokból, s könyvekből állott, melyek között szlovák nyelvűek is voltak.¹¹⁴⁹

A nem időszaki lapok cenzúrájába tartoztak a könyvek, falragaszok, röpiratok és üzleti nyomtatványok: Budapesten ilyenekből 1942-ben 9246 került bemutatásra, köztük 4056 szépirodalmi munka. A nagyrészt a fővárosban működő könyvkiadóktól naponta olykor 70-80 kötet is beérkezett, amik megvizsgálását el kellett látnia a királyi ügyésznek, aki a bevonulások miatti „csökkent létszám következtében hetenként öt napon át tárgyal”. Így a késedelmek elkerülése érdekében éjjel is folyt a szolgálat. Végezni kellett egy technikai, „nem is egészen szellemi színvonalon álló munkát”, a már „megjelent sajtótermékeknek összehasonlítását a cenzúrális kefelenyomattal, hogy a kettő egyezik-e”.¹¹⁵⁰

Az ügyészeknek többször kellett a velük szembeni panaszok esetén igazoló jelentésükben magyarázatot adniuk döntésükről. Alapvetően a hadsereg részéről helytelenítették az ügyészi magatartást. Így 1942-ben maga Szombathelyi Ferenc vezérkari főnök kifogásolta az igazságügyminiszternél, hogy az ügyészség engedélyezte Solohov „Csendes Don” című regényének kiadását, mivel az „bolsevik propagandát fejt ki”, továbbá a műnek „háborúellenes, pacifista részei is vannak”. Baróthy szerint viszont a könyv inkább „elrettető hatású és visszatükrözi azt a teljes zűrzavart, amit a kommunizmus Oroszországban okozott”. Jelentése végén azt is rögzítette, hogy a művet a szövetséges Olaszországban szintén kiadták 1941-ben. Az IM nem is látott indokot az intézkedésre.¹¹⁵¹

A sajtóellenőrzéssel kapcsolatos munka mikénti értékelését jellemzően fejezte ki Baróthy Pál véleménye, mely szerint „miránk nézve volna a legnagyobb megnyugtató, ha ennek a terhes

¹¹⁴⁹ Debreceni Ü. 1941.El.14.A.1., Kassai Ü. 1940.El.18.A.6. MOL K.579. 524.cs.; Györi Főü. 2058/1939.fü. GyL VII.6.b. 7.d..

¹¹⁵⁰ Kristó Nagy: i.m. 185-186.o.; Pécsi Ü. 9332/1942.kü. MOL K.579. 537.cs.

¹¹⁵¹ 52152.eln.2.vkf.klgs.1942, 12021/1942.fü., 46909, 58920/1942.IM uo. 543.cs.

feladatnak az igáját a mi vállainkról levennék, és boldog volna a királyi ügyész, ha ezekkel az ő szakmaköréhez szorosan nem tartozó kérdésekkel foglalkoznia nem kellene”.¹¹⁵²

A sajtóhoz kapcsolódó hatáskör bővülést jelentett „A társadalmi és a gazdasági élet egyensúlyának hatályosabb biztosításáról” szóló 1938:XV.tc. 2.§-ával létrehozott sajtókamara fegyelmi eljárásában való részvétel lehetősége. Az erről szóló 6070/1938.ME rendelet 85-86.§-ai szerint a Budapesti Királyi Ügyészség az iratokat megtekinthette, és az eljárásban a kamara főügyésze mellett önállóan részt vehetett. A vád képviselőjében a királyi ügyészt ugyanaz a jogkör illette meg, mint a kamara vádlóját. Ha a kamarai ügyész nem látta indokoltnak a fegyelmi eljárást, akkor erről értesítette a királyi ügyészséget, amely 15 napon belül indítványozhatta a kamara fegyelmi bíróságánál az eljárást. E bíróság döntésével szemben az Országos Sajtótanácsnál lehetett jogorvoslattal élni, ahol a közvádlo tennivalóit a Budapesti Királyi Főügyészség kijelölt tagja látta el.¹¹⁵³

*

A bíróságok és ügyészségek vezetői az igazságügyminiszter 1944 augusztusi felhívására összegezték az elmúlt évek tapasztalatait. Jelentéseik szerint a társadalomban a „jogtisztelet hanyatlása” terjedt el, melynek „okai az évek óta tartó háború, a ... nehezebb megélhetési viszonyok és a minden téren megmutatkozó általános idegesség”, mely az emberek „erkölcsi érzékének gyengülését és az erkölcsük eldurvulását” okozta. A túlszabályozottság súlyosan érintette „egyesek lényeges érdekeit, ... életszükségleteik kielégítését”. A szabályok kijátszása ugyanakkor „könnyű, nagy előnyökkel is kecsegtet, és így általános társadalmi jelenséggé vált”. Megállapították, hogy a társadalmi bajok miatt erősödő „jobb- és baloldali szélsőséges politikai eszmék ... általában elavultnak és túlhaladottnak hirdetik a régi jogelveket, a jogfolytonosságot”, és ezek helyébe az „erőszakon alapuló tényleges hatalmat kívánják állítani”. A zsidó lakossággal történtek miatt pedig kialakult az a képzet, hogy „azt holnap másokkal szemben is alkalmazni lehet, ami nem csekély oka a törvény biztosságába vetett hit meglazulásának”.

---

¹¹⁵² Kristó Nagy: i.m. 188.o.

¹¹⁵³ RT 1938 268.o.

Ilyen viszonyok között megfogalmazódott az igazságszolgáltatás meggyorsításának és az eljárási szabályok egyszerűsítésének igénye, mert „így elkerülhető volna a hosszadalmas nyomozás, a vádemelés ezidő szerint formája és ezáltal sokkal rövidebb idő alatt lenne az ügy befejezhető”. De a jelentések leszögezték azt az alapvető követelményt, hogy a jogrend tisztelete a „közgazdasági élet egyensúlyának helyreállítása nélkül el sem képzelhető”.¹¹⁵⁴

A véleményekben írt állapotokhoz képest azonban a helyzet hamarosan még súlyosabb lett, mivel az ország hadszíntérré válása és az újabb politikai fordulatok meghozták az addigi jog- és szervezeti rend megszűnését.

---

¹¹⁵⁴ 29.575/1944.IME, Győri Tvsz. 1944.El.XX.I.14., Szombathelyi Tvsz. 1944.El.I.B.58., Érsekújvári Tvsz. 1944.El.B.16., Soproni Tvsz. 1944.El.B.18. GyL VII.1.a.133., Bajai Ü. 1944.El.I.B.101. BK Főü.

XII. A királyi ügyészség megszűnése (1944-45)

A keleti front kedvezőtlen alakulása miatt a kormány 1944. április 4-i 1500.ME rendeletével intézkedett a hadművelleti területekre vonatkozó különleges közigazgatási szabályokról. Ez kimondta, hogy a katonai okokból külön rendeletekkel megállapított országrészekben a polgári szervek irányítása az ide kinevezett kormánybiztos feladata, aki minden olyan intézkedéseket megtehet, amelyre egyébként a kormány jogosult. Rendelkezési joga minden polgári szervre kiterjedt, az 5.§ szerint az igazságügyi hatóságok tekintetében a „minisztert megillető hatáskört” gyakorolhatta. Jogkörébe tartozott a terület kiürítésének elrendelése is. A 22.§ kimondta, ha a kiürítés vagy a hadműveletek miatt a polgári szervek működése megszűnik, helyükbe a katonai közigazgatás lép, amely megteszi azon intézkedéseket, amelyek a hadműveletek és a közrend fenntartása érdekében szükségesek.¹¹⁵⁵

A kiürítést 1944 májusától elő is kellett készíteni, mert arra a miniszter utasítására „bármikor” sor kerülhet. Ennek felelőse az ítélőtábla vagy a törvényszék elnöke volt, aki az illetékes kormánybiztossal együttműködve dolgozta ki a tervet. A fogház kiürítésének megtervezéséhez az ügyészség vezetőjét is meg kellett hallgatni. A bírói és ügyészi szerveket - mint egymás „mellé rendelt hatóságokat” - azonos vagy egymáshoz közeli településen volt indokolt elhelyezni, mint ahogy a „fogház a felügyeletét gyakorló kir. ügyészséggel ugyancsak együtt helyeztessék el”. Az előterjesztés alapján a kormánybiztos határozta meg az igazságügyi alkalmazottak és családtagjaik számára az elhelyezési településeket. Itt az egyes helyiségek kijelölése az érintett közigazgatási hatóság feladata volt: gondoskodni kellett a szükséges férőhelyekről, valamint tűz és betörés elleni biztos helyekről, ahol az értékek, bizalmas és pótolhatatlan iratok elhelyezésre kerülhettek. A kijelölt terület elérése érdekében meg kellett szervezni a szállítást. A „felvevő terület” helyeinek előrelátható szükségossége miatt azonban az alkalmazottak felhívást kaptak, hogy hozzátartozóikat lehetőleg maguk helyezték el vidéki házaikban vagy a rokonaiknál.¹¹⁵⁶

---

¹¹⁵⁵ RT 1944 393-404.o.

¹¹⁵⁶ 16389/1944.IME, Győri Ít. 1944.El.I.A.30/3, 1944.El.I.A.30/6, 1944.El.30/7. uo., Szegedi Ít. 1944.El.I.Ab.38., Szeged sz. kir. város polgármestere Res.22/1944.kiür. CsML VII.3. 3.d.

A foglyok más helyre történő szállítása különösen nehéz feladat volt, mivel ügyérsi vélemény szerint „olyan épület alig állhat majd rendelkezésre, amely a biztonsági követelmények és büntetés végrehajtása célja tekintetében megfelelő lenne”. Így csak másik fogház jöhetett szóba, ahol a foglyok legalább egy szalmazsák fekvőhellyel elhelyezhetőek voltak. A kertgazdaság viszont kiürítés esetén is néhány őr és fogoly visszamaradásával „fenntartandónak” ítéltetett.¹¹⁵⁷

Az 1944. május 31-i 1840.ME rendelet a kiürítés folytán szolgálati helyét elhagyni kényszerülő közszolgálati alkalmazottaknak különélési pótlékot és utazási költségtérítést írt elő. Kimondta a felvevő területen kijelölt lakás igénybevételével kapcsolatos térítés főhatóság általi viselését, illetve annak az adott település általi megelőlegezését.¹¹⁵⁸

A fenti rendelkezések gyakorlati jelentőségűvé váltak 1944 nyarának végén, amikor a szovjet hadsereg az ország határaihoz ért. A szeptember 6-án kelt, a hadműveleti kiürítés végrehajtásáról szóló 3210.ME rendelet szerint a kitelepült személyek és közhivatalok elhelyezéséről a kormánybiztos gondoskodott: ennek során a vezérkari főnök irányelveinek figyelembe vételével kijelölte a felvevő területet, a férőhelyek és az ellátás biztosítását. Az egyes területek kiürítését az 1944. szeptember 29-i fővezérségi utasítás szerint kellett végrehajtani: erről e szerv döntött, míg a teendőket a kerületi katonai parancsnokságok és a kormánybiztosok látták el. Ennek során meghatározásra kerültek a „kiürítés és menekítés folytán lakhelyüket elhagyottakra vonatkozó intézkedések”, pl. az átkelő és étkeztető állomások, az éjszakai pihenőhelyek.¹¹⁵⁹

A kormány a katonai helyzet miatt 1944 nyarától egyre nagyobb területeken, majd október 29-i 3770.ME rendeletével az ország egészén hatályba léptette a különleges közigazgatást, a vezérkari főnök pedig hadműveleti területté nyilvánította azt, és kimondta, hogy a „polgári közigazgatás szervei csak a hadseregtestekkel együtt hajthatják végre áttelepülésüket”.¹¹⁶⁰

---

¹¹⁵⁷ Győri Ü. 1944.El.Bi.10. GyL VII.7.a.. 6.d.

¹¹⁵⁸ RT 1944 1033-1036.o.

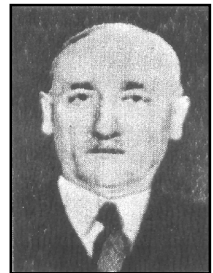
¹¹⁵⁹ uo. 1760-1762.o., Karsai Elek - Somlyai Magda szerk.: Sorsforduló - Iratok Magyarország felszabadulásának történetéhez 1944 szeptember - 1945 április I.k. (Sorsforduló) 13-14.o. Bp. 1970

¹¹⁶⁰ 2670, 2820, 3110/1944.ME IK 1944/7. 267.o., uo. 8. 313.o., uo. 9. 323.o., BpK 1944/247. 1.o.; M. kir. pécsi 4. honv. ker. parancsnokság 45. parancsa in. Godó - Miletic: i.m. 483.o., 100556/1944.Hdm.polg.közig. in. Teleki Éva: Nyilas uralom Magyarországon 183.o. Bp. 1974

Az ellenséges haderő közeledtével a kormánybiztosok elrendelték a veszélyeztetett területek kiürítését, meghatározva a menekülő személyek, szervek és anyagkészletek felvevő körleteit. Az állami szervek csak akkor hagyhatták el szolgálati helyüket, ha a „települést az ellenséges megszállás veszélye közvetlenül fenyegeti”, melynek kimondására a katonai parancsnokság volt a jogosult. Kiürítés esetén a felvevő terület elérése volt a cél: ezek a Dunántúlon kerültek kijelölésre (pl. a nagyváradai bíróság, ügyészség számára Zalaegerszeg, a szegedinek Enying, a dési törvényszéknek Tapolca), majd a harcok ideérte után a Felvidék nyugati részén is (pl. Székesfehérvárnak az érsekújvári járás).¹¹⁶¹

A számos rendelet, utasítás, parancs ellenére tisztázatlan volt, hogy az igazságügyi szervek személyzetének és vagyontárgyainak elszállítása a kormánybiztos vagy a szerv vezetőjének a feladata. Ez a zavar **Vladár Gábor** 1944. szeptember 4-én kiadott 37712.IME rendeletéből következett, amely leszögezte, hogy az igazságügyminiszter hatásköre a hadműveleti területen sem „adatott át” a kormánybiztosnak, azt továbbra is ő gyakorolja. De az azonnali intézkedést igénylő esetekben ez a megoldás nem működött, így a kiürítést vezénylő katonai parancsnokok a „legjobb belátásuk” szerinti cselekvést javasolták a bírói és ügyészi vezetőknek. A kiürítés végrehajtása a hatásköri villongások, a szállítási kapacitás szűkössége, a lakosság kibúvása miatt „fejvesztetten menekülve, ... tervszerűtlenül és rendezetlenül” történt.¹¹⁶²

A szovjet hadsereg gyors előrenyomulása miatt az ország mind több területén szűnt meg a magyar fennhatóság: 1944. szeptember végére a Székelyföld, 28-án Marosvásárhely, október 11-én Kolozsvár és Szeged, 12-én Nagyvárad, 20-án Debrecen, 21-én Baja, 31-én **Kalocsa** és Kecskemét, november 1-jén

¹¹⁶¹ A 3. hadseregparancsnokság mellé kinevezett hadműveleti kormánybiztos 1944. december 18-i utasítása in. Sorsforduló 326.o.; Déli Hadműveleti Területek Kormánybiztosa 26/1944., Szeged főispánja Res.167/1944., Szegedi Főü. Bi.5/2/1944. CsML VII.3. 3.d.; A keleti területek kormánybiztosa a nagyváradai bírói, ügyészi szervek részére IM Ig. Biz. 1945.El.XIX.U.952., 1945.El.XIX.U.1127 FL XVII.404.; Dési Tvsz. Om.biz.199/1944 MOL K.800. 1.cs.

¹¹⁶² Veszprémi Ü. 1944.El.1.B.97. uo.; 37712/1944.IME CsML VII.3. 3.d., 4, 5. honvédkerületek kormánybiztosai 1944. november 15, december 10. in. Sorsforduló 156, 253-256.o.

Szolnok, 29-én Pécs, 30-án Szekszárd és Eger, december 2-án Kaposvár, 3-án Miskolc, 20-án Ipolyás, 24-én pedig Székesfehérvár került megszállásra, s így bekerítésre a főváros is.

A hadi helyzet állandó romlása miatt a kiürítést irányító országos elhelyezési kormánybiztos 1944. november 4-i rendeletével Budapest „veszélyeztettsége” miatt kijelölte a kormányzati szervek elhelyezésére szolgáló nyugati területeket. Ennek során az IM számára **Szombathely** került megállapításra. Ennek megfelelően a november 9-én kiadott 38947.IME utasítás elrendelte a budapesti igazságügyi hatóságok letétjeinek ideszállítását. A főváros polgári kiürítése, november 27-e után pedig a minisztérium is az itteni törvényszéki épületbe költözött.¹¹⁶³

A fővárosi székhelyű igazságügyi szervek azonban nem hagyták el Budapestet: az ítélőtábla, a főügyészség, a törvényszékek és ügyészségek helyben maradtak. Egyes alkalmazottak azonban kitelepültek, mivel a büntető törvényszéknek és az ügyészségnek is kirendeltsége került Szombathelyre, ahol viszont a működésük elemi feltételei sem voltak meg. A főügyészség a főváros ostromának megkezdéséig, 1944. december 22-ig, míg a budai oldalon székelő pestvidéki ügyészség a hónap végéig folytatta működését. Az igazságügyminiszter sajtónyilatkozata szerint viszont az igazságszolgáltatásnak a fővárosban való szüneteltetése, a „polgári bíróságok tárgyalásainak leállítása csak tisztán anyaggazdálkodási okokra vezethető vissza”.¹¹⁶⁴

A kiürítések végrehajtása során az ügyészségi vezetők feladata volt a bizalmas iratok, s a számjelkulcs megsemmisítése, az értékek elcsomagoltatása, elszállíttatása. Kifizetésre került az alkalmazottak 3 havi járandósága, s a beosztottakat útba kellett indítani a felvevő területre. A vezető az előzetes letartóztatásokat megszüntette, a szabadságvesztések végrehajtását pedig 6 hónapra félbeszakította. Volt ahol (pl. Kolozsvár) a kormánybiztos utasítására a politikai

¹¹⁶³ 5480/1944. in. Sorsforduló 94-95.o.; 38947/1944.IME MOL K.577. 7.cs., 8859/1944.BM.eln. IM Ig. Biz. 1946.El.XIX.U.3080. FL XVII.404.

¹¹⁶⁴ 6210/1944.ME BpK 1944/279. 5.o.; 1355/1945.IME, 15836/1945.IM.VIII., Bp. Ü. Szombathelyi Kir. 1945.El.3., Szombathelyi Tvsz. 1945.El.I.A.44/9. K.800. 3.cs., IM Ig. Biz. 1945.El.XIX.U.940. FL XVII.404., Bp. Főü. ikt. 1944. uo. VII.17.b. 688.d.; Összetartás (Ö.) 1944/300. 5.o.

foglyok mind szabadításra kerültek A fogházakban visszamaradt fegyverzet, ruházat a katonaság részére került átadásra.¹¹⁶⁵

1944 novemberében a „nehéz helyzet, az élelmezési és fűtési mizériák” miatt az igazságügyminiszter elrendelte az 5 évnél nem súlyosabban elítéltek szabadítását. A fogvatartottak közül viszont a megbízhatatlanokat a rendőrségnek, míg a „visszaeső és a társadalomra különös veszélyes bűnözőket, valamint a kommunistákat” a német biztonsági szervnek kellett átadni. Az állam elleni bűncselekmények miatt fogvatartottakat a **komáromi** törvényszéki fogházba kellett szállíttatni.¹¹⁶⁶

A menekülő személyzet magával vitte az értékeket, a bűnügyi és rabellátmányt, a letéti tárgyakat, pénzt, a fogház állatait, szállítóeszközeit. Ennek során a „letartóztatottak egy része a lábas jószágot hajtotta, míg a többség gyalog követte” az oszlopot. A menekülők jelentős része az úton szétszóródott. A felvevő területre érték megtették jelentésüket a történekről, elszámoltak a magukkal hozott javakkal, s beosztásra jelentkeztek a felettes hatóságnál. A menekültek nagy távolságokat tettek meg: pl. a kolozsvári ügyészség 1944. szeptember 23-án lovaskocsin távozó elnöke október 11-én a váci fegyintézetben adta le a magával hozott kincstári tárgyakat, míg a pénzzel az IM-ben számolt el. A Szegedet október 8-án elhagyó főügyész irányított helyére, Enyingre 12-én érkezett meg, míg a szegedi ügyészség Sárbogárdra került. A Pécsről november 27-én távozott elnök december 5-én adta le a pápai adóhivatalban a vaskazettába zárt értékeket. Az 1944. október 31-én elfoglalt Nyíregyháza ügyészségének elnöke 1945. március 19-én Sopronból tett jelentést a magával hozott lovakról.¹¹⁶⁷

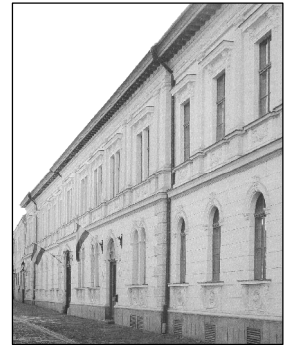
¹¹⁶⁵ Veszprémi Ü. 1944.El.1.B.97., Bethlen: i.m. 181.o., Kassai Ü. sz.n. 1874/1945.IM, Kolozsvári Ü. sz.n. 3182/1945.IM MOL K.800. 1.cs.

¹¹⁶⁶ Már. 19224/1945. Budinszky László gyanúsítottai vallomása 1945. október 11-én, Bp. Népügyészség (NÜ.) 1945.Nü.12751/1. Bukovszky József intézetigazgató 1945. november 17-i tanúvallomása ÁBTL V-101531/1.

¹¹⁶⁷ Győri Ü. 1944.El.2617.94. GyL VII.6.b. 7.d., Kolozsvári Ü. sz.n., Pécsi Ü. sz.n., 42/1945.IM., Nyíregyházi Ü. V.153/1945. MOL K.800. 1.cs.; Szegedi Főü. sz.n. CsML VII.a. 5.d.

A belügyminiszter 1944. október végén felhívta az „állomáshelyeiket ellenséges behatás következtében elhagyni kényszerült” szervek vezetőit és tagjait, hogy jelentsék tartózkodási helyüket, elhelyezési körülményeiket és létszámukat. Ez a menekültek érdekében is állt, mert így kaphattak új beosztást és a létfenntartásukat biztosító élelmiszerjegyeket, továbbá menekülési segélyt.¹¹⁶⁸

A visszacsatolt területekről az anyaországba menekültek az oda kinevezettek, és új szolgálatra jelentkeztek. Így nyertek beosztást pl. máramarosszigeti, szabadkai, újvidéki, csíkszeredai ügyészek 1944 novemberében a budapesti, a Beregszászról, Husztról menekültek a pestvidéki ügyészségen, míg a Nagyváradról, Szatmárnémetiből távozottak a főügyészségen. A kolozsvári ügyészség vezetője az érsekújvári szerv vezetésére kapott megbízást, míg munkatársa Sopronba nyert beosztást. A trianoni terület elfoglalt részéről elmenekült debreceni, gyulai, szegedi ügyészek is új szolgálati helyet kaptak. A menekültek olykor főhatósági intézkedés nélkül is korábbi lakhelyükön, vagy az útjukba került ügyészségen jelentkeztek munkára, pl. zombori, máramarosszigeti ügyészek 1944 októberében Baján, vagy az itteniek a továbbmenekülés után decemberben **Veszprémben**.¹¹⁶⁹

De a kormányzat fennhatósága alatti terület folytonos zsugorodásával az 1945. február 14-én kiadott 2070.IME rendelet a „nagyfokú és a továbbiakban nem kívánatos özönlés meggátolása érdekében” kimondta a bírák és ügyészek beosztásának megszüntetését. Erre azért került sor, mert a „menekült igazságügyi alkalmazottak adminisztrálása munkaterhet” jelentett, s „azok formai beosztása mellett kellő foglalkoztatásukról gondoskodni nem lehetett”.¹¹⁷⁰

A menekült bírák, ügyészek egyéb lehetőség híján olykor a fogházban kaptak elhelyezést, az ottani felszerelést használva. A széthulló viszonyok között, a fűtetlen szobákban a

¹¹⁶⁸ Felhívás a menekült közhatóságokhoz, hivatalokhoz, intézményekhez és vállalatokhoz 2.o. Ö. 1944/253., Kmét. Ig. Biz. 1931/1945. BKML XVII.406.a. 35.d., 1355/1944.IME MOL K.800 1.cs.

¹¹⁶⁹ Bp. Főü. ikt. 1944: 15.110-15.114, 37.396/1944.IM FL VII.17.b. 688.d., 3182/1945.IM, Veszprémi Ü. 1944.El.1.A.117. MOL K.800 1.cs.; Kmét. Ig. Biz. 1514/1945. BKML XVII.406.a.; Bajai Ü. 1945.El.1.B.103. BK Főü.

¹¹⁷⁰ MOL K.800 1.cs.

munkavégzés formálissá vált, a személyzet fegyelme fellazult, a munkaidőt nem tartották be, mindenki a túlélés kérdéseivel foglalkozott.¹¹⁷¹

Az országos kormánybiztos egyébként a kiürítést „nemre és korra való tekintet nélkül” kötelezővé tette, s annak „katonás, kemény, meg nem alkuvó fegyelmezettséggel” való végrehajtását írta el. Ennek megfelelően a csendőrség kényszerítette a kitelepítendőket városuk elhagyására, a vonakodókkal, ellenszegülőkkal szembeni fegyverhasználatra is feljogosítva. Mindezek ellenére a kiürítés alól sokan kivonták magukat, s helyben bujdokolva igyekeztek magukat menteni. Olykor a személyzet vagy annak egy része megtagadta a kitelepítést, s szolgálati helyén maradt, családját és vagyonát vigyázva.¹¹⁷²

*

A háború kilátástalansága miatt Horthy Miklós által a Szovjetuniótól kért fegyverszünet bejelentése után, 1944. október 16-án a német csapatok támogatásával a nyilas pártvezető, Szálasi Ferenc vette át a hatalmat, melynek közzétételére a 3667/1944.ME rendelettel került sor.¹¹⁷³

A csonka országgyűlés által hozott, 1944. november 4-től hatályos X.tc. a kormányzóra vonatkozó szabályok hatályát a nemzetvezetői címet viselő új államfőre terjesztette ki. E hatáskörében Szálasi később kúriai és ítélőtáblai bírakat, törvényszéki elnököket, tanácselnököket, valamint egy ügyészt budapesti főügyész helyettessé nevezett ki.¹¹⁷⁴

A hatalomváltás jeleként az 1944. november 15-én kelt 4070.ME rendelet minden közszolgálati alkalmazottnak állásvesztés terhe mellett, 8 napon belül előírta a „Hungarista

---

¹¹⁷¹ Veszprémi Ü. 1945.El.1.A.10. a kalocsai menekültek elhelyezéséről; Szombathelyi Ü. 1945.El.1.D., 1945.El.1.A.59., 817/1945.IM uo. 3.cs.

¹¹⁷² sz.n., 30/1944.Orsz.Elh.Kormb. in. Sorsforduló 56, 77.o., Kmét. Ig. Biz. 363, 395, 396, 3464/1945. BKML XVII.406.a. 32.d., Bajai Ü. 1945.El.1.B.109. BK Főü., Veszprémi Ü. 1944.El.1.B.97. MOL K.800 1.cs.

¹¹⁷³ BpK 1944/236. 1.o.

¹¹⁷⁴ Képv. ir. 1939. 11.k. 1.o. 1946, BpK 1944/270. 1.o., Hivatalos Közlöny Sopron (HK) 1945/15. 1.o., Győri Ü. 269/1945. GyL VII.6.b. 8.d.

Munkaállam iránti hűsége és feltétlen odaadása bizonyosságául” a nemzetvezetőre való eskü letételét.¹¹⁷⁵

A fővárosban ez napokon belül megtörtént, így a Kúrián november 21-én, míg a Koronaügyészség tagjai még ezt megelőzően letették az igazságügyminiszter kezébe az új esküt. Máshol azonban erre a csak vontatottan került sor, hiszen a hadi események miatti menekülés, a közlekedési, hírközlési gondok miatt a hivatalos lap és a leiratok sok helyre el sem jutottak, a főhatóságokkal megszakadt a kapcsolat, s így csak az „esetleges napi sajtóból értesülnek új jogszabályról” az érintettek. Az eskü letételére ezért esetlegesen vagy késedelmesen került sor, mint pl. a kassai ügyészségen csak 1944. december 13-án. A nyilas uralom alatti területeken a bírák és ügyészek jellemzően letették a megkövetelt esküt, hiszen kizárólag fizetésükből éltek, s „másként illetményeiket nem kapták volna meg, és vagyontalanságuk miatt ez okból létfenntartásuk veszélyeztetve lett volna”.¹¹⁷⁶

A hatalom gyakorlásában a nyilaskeresztes párt kizárólagos szerepet töltött be: Szálasi 1944. október 18-i 1. rendelete megállapította, hogy a „párt feladata a hatóságok rendfentartó munkájának támogatása, a termelőmunka folyamatosságának biztosítása”, a szervezés és irányítás minden területen. Ennek megfelelően a 203400/1944.BM.VII.a. rendelet azért, hogy a „hungarista állameszme célkitűzései minél előbb és minél erőteljesebben érvényre jussanak” kimondta a „törvényes rend mindenki általi megtartása” céljából a közigazgatási, közbiztonsági és a pártszolgálat szerveinek együttműködési kötelezettségét.¹¹⁷⁷

A kormányban **Budinszky László** ügyvéd, nyilas országgyűlési képviselő töltötte be az igazságügyminiszteri posztot. Jogköre azonban nem volt teljes, mert az új államépítési elképzeléseknek megfelelően - mivel „a párt az államhatalom ellenőrző szerve” - az 1944. november 5-én kiadott 3828.ME rendelet az egyes szakminiszterek mellé pártmegbízottakat delegált, akik jogosultak volt „felülvizsgálni és ellenőrizni” a minisztériumnál, s az ennek alárendelt szerveknél alkalmazásban álló személyek „megbízhatóságát”, és szükség esetén

¹¹⁷⁵ Bp.K. 1944/263. 1.o.

¹¹⁷⁶ Iratok 2.k. 72-73.o., Nagykanizsai Tvsz. 1945.El.XX.M.2., Kassai Ü. sz.n. MOL K.800. 1.cs., Kmét. Ig. Biz. 912, 1380, 1985/1945. BKML XVII. 406/a.

¹¹⁷⁷ in. Teleki: i.m. 94.o. Bp. 1974, Sorsforduló 51.o.

javaslatot tenni a változtatásra. Az IM szakszemélyzete egyébként gyakorlatilag nem változott.¹¹⁷⁸

Az új rend kialakítása során több intézkedés történt annak érdekében, hogy a jogszolgáltató szervek tagjai a „nemzet jövőjét szolgáló eszmét hivatalból is megismerhessék”. Ennek megfelelően a totális mozgósítás és harcbaállítás minisztere átiratban sürgette, hogy az igazságügyminiszter rendelje meg szervei számára a nyilas párt „Összetartás” és a „Nép” című napi- és hetilapjait, mivel a „nemzeti szocialista eszme a régi rendszer bűnei miatt nem tudatosulhatott”, továbbá gondoskodjon arról, hogy az állományába tartozók heti rendszerességgel „ideológiai ismertetést kapjanak”. A nemzetvédelmi és propagandaminiszter pedig 1945. január 4-én előírta Szálasi képének elhelyezését a hivatalokban, míg az 50/1945.ME rendelet a közszolgálati alkalmazottak számára „hivatali tiszteletadásként” a nyilas köszönés bevezetését.¹¹⁷⁹

A Btv. és az Ütv. szabályait semmibe véve a 3600/1945.IM rendelet előírta, hogy a bírósági és ügyészségi személyzet minősítésében a „világnézeti felfogásuk megállapítására is ki kell terjeszkedni”: ennek érdekében a minősített „kijelentéseiből és magatartásából következtethető jellemzés” készítését mondta ki. Így az új igényeknek megfelelően készült minősítés már feltüntette a „jellemze kifogástalan, világnézete hungarista” kitételt.¹¹⁸⁰

Szálasi terveiben az államszervezet átalakítása is felmerült, amelynek előkészítése során munkatörzsének államjogi irodája 1945. február 9-én elrendelte az igazságügyi szervekre vonatkozó addigi szabályozás összegyűjtését.¹¹⁸¹

Az új társadalom építése érdekében a 3920/1944.ME rendelet kimondta az ország minden dolgozójára kiterjedő, az egyes foglalkozásokat tömörítő, a Dolgozó Nemzet Hivatás Rendjének létrehozását. Ennek megfelelően a 808. és a 809/1945.ME rendeletek az OBÜE-t és a Magyar Jogászegyletet a Közalkalmazottak Hivatásrendjébe olvasztották. Felmerült un. Hungária Rend létrehozása is, ahová beléphettek volna mindazok, akiknek egyébként a

¹¹⁷⁸ BpK 1944/251. 1.o., Bp. Nb. 4349/1945. Budinszky vádlotti vallomása 1945. december 10-én ÁBTL V-101531/1., Teleki: i.m. 238.o.

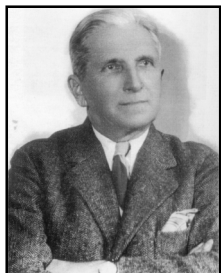
¹¹⁷⁹ 155/1945.IME, sz.n. MOL K.800. 1.cs., HK 1945/1. 3.o.

¹¹⁸⁰ uo. 3.cs., IM Ig.Biz. 1946.El.XIX.V.3419. FL XVII.404.

¹¹⁸¹ 2367/1945.IM uo. 1.cs.

törvények tiltották a párttagságot, ha erre felszólítást kapnak vagy önként jelentkeznek. Ennek megvalósítására azonban nem került sor.¹¹⁸²

*

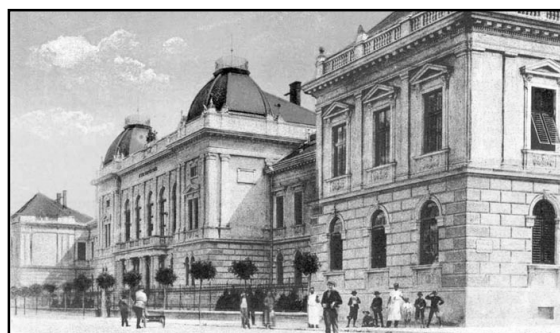
kinevezésére.¹¹⁸³

Még a hatalomváltást megelőzően, 1944. szeptember 16-ával sor került - az addig különböző igazságügyi beosztásokat betöltött, nagy jogirodalmi tevékenységet folytatott, akkori pestvidéki törvényszéki elnöknek az „ország egész jogásztársadalmának már évek óta praedestinált” várakozásának megfelelően - **Mendelényi Lászlónak** a koronaügyészi

Hivatalát azonban csak a hatalomátvételig tölthette be zavartalanul, mivel Szathmáry Béla igazságügyi pártmegbízott, addigi budapesti ügyvéd október 16-án Kiszely Alajos fővárosi ügyvédre bízta a Koronaügyészség vezetését, bár ez hamarosan visszavonásra került.¹¹⁸⁴

Amikor a nemzetvezető Szemák Jenőt, a budapesti büntető törvényszék vezetőjét nevezte ki a Kúria elnökévé, a szokásoknak megfelelően a koronaügyész is megjelent a november 14-i beiktatási ünnepségen, és néhány mondatos üdvözlő beszédet mondott.¹¹⁸⁵

A Koronaügyészség e zavaros időkben már alig működött, az utolsó ügyet 1944. november 9-én iktatták. A főváros hadi fenyegetettsége miatt pedig a november 14-i 4030.ME rendelet kimondta a Kúria **Sopronba** költözését, ahol a törvényszék épületében működött decembertől a legfőbb bírói fórum és a mellérendelt ügyészi szerv.¹¹⁸⁶

¹¹⁸² BpK 1944/254. 1.o., HK 1945/20. 4-5.o., Teleki: i.m. 116.o.

¹¹⁸³ IK 1944/9. 335.o., IM Ig. Biz. 1945.El.XIX.U.105. FL XVII.404.

¹¹⁸⁴ uo., Névtár 1944 661, 668.o.

¹¹⁸⁵ BpK 1944/257. 1.o. Mendelényit emiatt nyugdíjazta az igazoló bizottság 1945. május 6-i határozata, mert „mint az ország egyik legnagyobb közjogi méltósága viselőjének sokkal fokozottabb gondosságot kellett volna kifejtenie kijelentései megtételekor”, IM Ig. Biz. 1945.El.XIX.U.105. FL XVII.404.

Mendelényi 1944. december 5-én feloszlatta a Koronaügyészséget, és egyik helyettesét, Miskolczy Ágostot utasította, hogy a kitelepült Kúria mellett lássa el a teendőket. A fővárosban maradt koronaügyész december 7-én betegségére hivatkozva szabadságolását kérte. Erre a minisztériumi pártmegbízott Szombathelyről viszont úgy válaszolt, hogy inkább tegye „komoly megfontolás tárgyává” nyugdíjaztatás iránti kérelmét, mivel a „koronaügyészi állás ... a mai rendkívüli súlyos időkben hosszabb időre betöltetlenül nem állhat”. Személyi intézkedést azonban a nyilas kormányzat nem tett a tisztet illetően.¹¹⁸⁷

A Sopronba utazott Miskolczyt hamarosan követte a rangidős koronaügyész-helyettes, **Kéler Béla**. A kúriai bírák közül az elrendelt kitelepítés ellenére az elnökön kívül csak 8 fő ment az új székhelyre. Itt 1945 elején két közönséges bűnügy tárgyalására került sor, ahol Miskolczy képviselte a vádat. Ő később a kiürítési parancs ellenére sem távozott a városból, s annak a szovjetek általi 1945. április 1-jei elfoglalása után visszatért Budapestre. Kéler viszont a németországi kitelepülést választotta márciusban.¹¹⁸⁸

*

A hadműveletek alapvetően befolyásolták az állampolgárok életét, a közbiztonság állapotát és a polgári szervek működését. A visszatekintő ügyészségi értékelés szerint ekkoriban a „háború folytán előállott rendkívül súlyos gazdasági és az ebből folyó nehéz megélhetési viszonyok, az ugyanezen okokból erősen megrongálódott közerkölcs folytán”, a harcok, a különböző fegyveres erők tagjainak magatartása miatt a közbiztonság romokban hevert.¹¹⁸⁹

---

¹¹⁸⁶ Kor.Ü 2819/1944.kor.ü. MOL K.616. 24.cs., BpK 1944/260. 1.o., IM Ig. Biz. 1945.El.XIX.U.1003. FL XVII.404.

¹¹⁸⁷ ua. 1945.El.XIX.U.105. uo.

¹¹⁸⁸ Bp. Nü. 1945. szeptember 29-i Nü.3927/1/1945. vádirata a május 8-án a fővárosba visszatért és szolgálatra jelentkezett Miskolczynak a műveiben megnyilvánult „antibolsevista, ... szélsőségesen gyűlölködő álláspontja” mellett a Sopronba való menetelét, s ott a 2 tárgyaláson való részvételét róta fel. Őt a Bp. Nb. Nb.3465/1945. alatt 1946. június 22-én népellenes büntett miatt 5 évi börtönre ítélte, FL XXV.1.a. A két másik koronaügyész-helyettes, Zöldy Miklós és Kovács Péter 1945 májusában igazolást nyert IM Ig. Biz. 1945.El.XIX.U.110, 111. uo. XVII.404.; Kúria 1945.El.III.D.21.; Sz.n. jegyzék a M. Kir. Kúria II. kiürítési vonatára jelentkező bírókról és ügyészekről MOL K.800. 3.cs.

¹¹⁸⁹ Bajai Ü. 1946.El.10.A.52. BK Főü., Teleki: i.m. 164.o.

A kormány ezért és a kötelezettségek kikényszerítése érdekében 1944 őszén sorra hozta a statáriumot újabb és újabb bűncselekményekre (pl. fajgyalázás, vesztegetés, árdragító visszaélések, munkavégzéssel kapcsolatos tettek) kiterjesztő rendeleteit. Az elrettentés érdekében a november 28-án kiadott 6130.ME ismét kimondta, hogyha az elítéltet a bíróság nem ajánlja kegyelemre, akkor a halálbüntetést két órán belül végre kell hajtani. A 231/1945. szerint pedig a civilekre kiszabott büntetés agyonlövással is végrehajthatóvá vált. Budinszky azonban belátta - mivel „számtalan sok cselekményre hirdettük ki a statáriumot” -, hogy a „konkrét bűncselekmények üldözése statáriális úton nehézségekbe ütközik”, s ezért 1945 februárjában javasolta Szálasinak az e körbe tartozó tettek felülvizsgálatát. Ennek fogamatja nem lett, ezért a miniszter utasította az ügyészségeket, hogy „minden ügyet válogatás nélkül, haladéktalanul vigyenek a rögtönítélő bíróság elé (kivéve, ha párttag)”.¹¹⁹⁰

A Budapest szovjet bekerítése során, 1944. december 9-én kiadott hirdetmény a fővárosban közös német-magyar katonai rögtönbíráskodást léptetett hatályba a „harcoló csapatok biztonságát, küzdőképességét” veszélyeztető cselekményekre, így a szabotázsra, fosztogatásra, szervezkedésre, izgatásra, ellenséggel való érintkezésre.¹¹⁹¹

A hadi események mellett az új államhatalom is hozzájárult a közbiztonság megsemmisüléséhez. A nyilasok hatalomhoz és fegyverhez jutva mindenkivel szemben eljárak, a párttagok, pártszolgálatosok közbiztonsági, nyomozati akciókat hajtottak végre saját kezdeményezésre is. Ennek során tömegesen került sor erőszakra, kínzásokra, emberek és anyagi javak elhurcolására, ölésekre. De a párttagok, a pártszolgálatosok védettséget élveztek, mivel csak Szálasin engedélyezhette felelősségre vonásukat. A német értékelés is szerint az „országban a nyilasok, és ... a hozzájuk csatlakozott csőcselék ... súlyos visszaéléseket követett el”. A nyilas kormány sajtófőnöke pedig a „felszabadult tömegösztrönről” és a „dzsungeltörvények irányította cselekedetekről” számolt be az ekkori történések kapcsán.¹¹⁹²

---

¹¹⁹⁰ 3680, 3740, 4100, 4240, 6130/1944.ME BpK 1944/239. 1.o., uo. 242. 1.o., uo. 263. 2.o., uo. 272. 1.o., uo. 273. 2.o., HK 1945/8. 3.o., Teleki: i.m. 276.o.

¹¹⁹¹ Rögtönítélő bíráskodás kihirdetése Nagy-Budapesten 4.o. Ö. 1944/289.

¹¹⁹² Teleki: i.m. 123, 127, 274.o., IM Ig. Biz. 1946.El.XIX.U.3080. FL XVII.404., Kovács 1: i.m. 4.o., Fiala Ferenc: Zavaros évek 138.o. San Francisco 1987

A csendőri, rendőri, katonai állományból és pártszolgálatosokból új fegyveres szervek létrehozására is sor került. A legszélesebb hatáskörrel az 1944. november 28-i Főv.1000/1944. rendelettel megalakított Tábori Biztonsági Szolgálat ruháztatott fel, melynek feladata volt a hadművelleti területen minden katonai és polgári személlyel szemben a „rend és fegyelem biztosítása ..., a hadviselés érdekeit sértő, valamint a törvényes rend felforgatására irányuló mozgalmak megakadályozása és elfojtása”. E szerv tagja jogosult és köteles volt „felkoncolni”, azonnal agyonlőni a katona- és hadiüzemi szökevényeket, a „tettenért kémeket”, a fosztogatókat, rombolókat, lázadókat, megfutamodókat.¹¹⁹³

Biztonsági szervekként működtek a „hungarizmus céljait veszélyeztető jelenségek figyelemmel kísérése”, s a „közösség ellenes bűncselekmények” felderítése céljából az 1944 októberében felállított Nemzeti Számonkérő Szervezet, s az 560/1945.ME rendelettel létrehozott Nemzeti Számonkérés. A felderített ügyek felett Szálasi rendelkezett, meghatározva azok sorsát. E szervek hatásköre olyan tágkörű volt, hogy bárki és bármi miatt eljárhattak, a „törvények, rendeletek és parancsok végrehajtásának ellenőrzése és biztosítása” érdekében mindent megtehettek. Ebben a helyzetben azonban „meglazult a rend, és mindenki bíró és ítéletvégrehajtó lehetett, aki géppisztolyt hordott a nyakában”. Ha egyáltalán formális felelősségre vonásra sor került, akkor arra a „hadviselés érdekeit közelebbről érintő bűncselekményeknél” a totális mozgósítás és hadbaállítás minisztere mellé beosztott tábornok bírósága volt az illetékes.¹¹⁹⁴

*

A kormány e vészterhes időkben is növelte a királyi ügyészség hatáskörét: 1944. szeptember 8-án adta ki 3400.ME rendeletét a nemzsidó származás igazolásáról, a járásbíróságokra ruházva a vonatkozó igazolvány kiadását. A 6.§ szerint ezt a végzést a ügyészségnek és az Értelmiségi Munkanélküliség Ügyei Kormánybiztosának kellett megküldeni. A kiadást elrendelő végzés ellen az ügyészség 8 nap alatt felfolyamodással élhetett a törvényszékhez, amely végérvényesen határozott. A kormánybiztos a bírósági határozatra vonatkozó észrevételeit az igazságügyminiszterrel közölhette, aki szükség esetén gondoskodott az eljárás megindításáról: ennek megfelelően a 8.§ szerint az ügyészség bármikor kérhetette a

---

¹¹⁹³ Honvédségi Rendeletek 1944/62. 1.o.

¹¹⁹⁴ BpK 1944/257. 1.o., HK 1945/19. 1.o., Teleki: i.m. 136.o., Kovács I: i.m.

törvényszéktől az igazolvány hatálytalanítását azon az alapon, hogy kiadásának előfeltételei nem álltak fenn.¹¹⁹⁵

A harcok által nem érintett területeken az ügyészségek folytatták munkájukat, bár a fenti okok miatt a rendes eljárások számának csökkenése miatt a „végzendő hivatali teendők viszonylag csekélyebb” elfoglaltságot jelentettek. Működésükben igyekeztek a jogszabályokat érvényesíteni, s az összegyűlt anyagnak megfelelően határoztak az eljárások megszüntetéséről vagy a vádemelésről még a nemzetvezető megsértése és az izgatás miatti ügyekben is.¹¹⁹⁶

A nyilaspárt korábban bűnvádi eljárással érintett tagjainak rehabilitálása érdekében az 1944. november 25-én megjelent 4120.ME rendelettel az igazságügyminiszter jogot kapott annak megállapítására, miszerint az október 16-a előtti cselekmény a „nemzeti szocialista mozgalom előmozdítását célozta”, s ezért a „mai államrendszer elvei szerint jogellenesnek nem lehet tekinteni”. Ebben az esetben az I. fokú bíróságnál indítványozni kellett az eljárás megszüntetését vagy az ítélet hatályon kívül helyezését.¹¹⁹⁷

Szálasi államfőként 1944. december 22-én - a zsidókra, a megrögzött büntetésekre és a politikai bűncselekményeket elkövetettek ki nem terjedő - kegyelmet hirdetett, melynek végrehajtása alapvetően az ügyészség feladata volt. A 80181/1944.IM rendelet szerint ennek során szabadítani kellett a 6 hónapot meg nem haladó szabadságvesztésre ítélteteket, illetve értesíteni a szabadlábon lévőket, hogy ítéletük kegyelem alá esett. A folyó eljárásokat az ügyész szüntette meg, illetve azt indítványozta a bíróságnál.¹¹⁹⁸

A változatlanul működött sajtórendészet kapcsán - mivel a kormányzat megállapítása szerint az ügyészségek nem fordítottak elég figyelmet a gyakori röpiratok tartalmára - az 1945. március 9-én kiadott utasítás elrendelte, hogy a betérjesztett röplapokat, falragaszokat

---

¹¹⁹⁵ RT 1944 1772.o.

¹¹⁹⁶ 2070/1945.IME MOL K.800 1.cs., Szombathelyi Ü. 11/1945, Győri Ü. 269, 1712, 1922/1945.kü. GyL VII.6.b. 8.d.

¹¹⁹⁷ BpK 1944/269. 1.o.

¹¹⁹⁸ HK 1945/1. 1, 3.o.

engedélyezésük előtt be kell mutatni a nemzetvédelmi és propagandaminiszter hivatalának véleményezés céljából.¹¹⁹⁹

*

A harcok során az ország egyre nagyobb része került szovjet megszállás alá. A front mozgása szétvágta a bíróságok területét: azok egy részén még léteztek a magyar királyi szervek, melyeknek kapcsolata viszont megszűnt az elfoglalt részekben székelő felettes hatóságokkal. Az ilyen esetekben merült fel a kérdés, hogy a „felterjesztendő folyamatokat, jelentéseket és felterjesztéseket hová intézzem”, továbbá a nem illetékességi területéről is a nyomozó szervek a legközelebbi ügyészséghez fordultak. Az elfoglalt területen lévő ügyészség esetén viszont a megmaradt járásbíróság nem kapott bűnügyi ellátmányt, illetve nem tudta a törvényszéki hatáskörbe tartozó bűncselekményeket kezelni.¹²⁰⁰

Az ilyen helyzeteket próbálta legalább részben rendezni a kivételes illetékességről szóló 1944. december 4-i 6200/1944.ME rendelet, amely szerint ha a hadműveletek miatt a bíróság működése szünetelt, akkor az a hasonló hatáskörű szerv járhatott el, amelyikhez a vádhatóság fordult.¹²⁰¹

Az igazságügyi szervek működése azonban ellehetetlenült. A német vagy magyar katonaság számos esetben birtokba vette az épületeket, azok felszerését használva, elszállítva, tönkretéve, az iratokat eltűzelve. Így viszont az „ügyészség fogalmazói kara hivatali helyiséggel nem rendelkezik, távbeszélőn senkivel nem érintkezhetik”, ezért a „működése elképzelhetetlen”.¹²⁰²

*

A nyugati határhoz települt kormányzat - bár hivatalos megnyilvánulásai szerint a „hadihelyzet aggodalomra nem ad okot” - elrendelte a magyar államapparátus „számbavételét

---

¹¹⁹⁹ R.717/1945.IM MOL K.800 3.cs.

¹²⁰⁰ Nagykanizsai Ü. 1945.El.1/A.8., Verebélyi Jb. 1945.El.I.E.6. uo. 1.cs.

¹²⁰¹ IK 1944/11-12. 3.o.

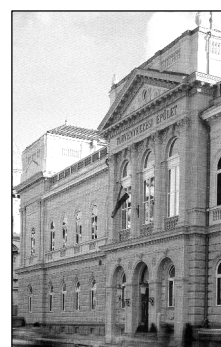
¹²⁰² Nagykanizsai Tvsz. 1944.El.XX.M.80/8., Nagykanizsai Ü. 1945.El.1/A.8., Veszprémi Jb. 1945.El.XII.F.17., Győri Ít. 1945.El.II.G.87., Győri Tvsz. 1945.El.XX.J.1/7. MOL K.800. 1, 3.cs.

... a német birodalomba való esetleges, átmeneti átköltöztetés” érdekében. Így 1944. december 22-én az igazságügyminiszter felhívta az összes meg nem szállt területen működő alárendelt hatóság vezetőjét annak jelentésére, hány dolgozó és családtagjuk „kész” a külföldre településre. Ennek megfelelően hamarosan meg is születtek az áttelepülési szándékot rögzítő jelentések.¹²⁰³

Bár a felkészülés megindult az ország elhagyására, az igazságügyminiszter 1945. február 6-i utasítása szerint az igazságügyi szerveknek a működésüket mindaddig fenn kellett tartaniuk, amíg az „illető helyen a közigazgatási hatóságok működnek”, és „minden felmerülő ügyet el kell intézni”. A törvényszéki elnökök feladata volt annak meghatározása, hogy a feladatok ellátásához mennyi emberre van szükség, és „ehhez képest egyeseket az utolsó pillanatig vissza kell tartani”. Ha viszont megszűnt a polgári közigazgatás, akkor az igazságügyi személyzetnek is el kellett hagynia szolgálati helyét.¹²⁰⁴

A rossz hadi helyzet miatt a BM sürgette a kitelepülés mihamarabbi megszervezését, és ennek érdekében meghatározta a szállítási kapacitást. Február 20-án Budinszky ezért elrendelte az összes igazságügyi szerv és személyzet kitelepülését a német területre, személyenként egy olyan csomagot összeállítva, mely „egy ember által gyalog is elvihető”. Ennek megfelelően márciusban a kiürítési vonatra jelentkezhetek a bírák és ügyészek is. A végrehajtást a nyilaspart és a csendőrség „szigorúan ellenőrizte”. A kitelepülni nem akarókat súlyos fenyegetéssel, családjuk elszállításával is kényszerítették az ország elhagyására.¹²⁰⁵

A szovjet csapatok egymás után foglalták el a még nyilas kormányzat alatti területeket: 1945. március 23-án Veszprém, 28-án Komárom és **Győr**, 29-én Szombathely, 30-án Zalaegerszeg, április 1-jén pedig Sopron és Nagykanizsa esett el. E települések megszállásával és a magát magyar királyi kormánynak nevező Szálasi kormányzat március 29-i Németországba menekülésével megszűnt az a hatalom, amelynek szerveként a magyar királyi ügyészség létezett.

¹²⁰³ 43.452/1944.IME, Zalaegerszegi Tvsz. 1944.El.I.A.72/2. uo. 1.cs.

¹²⁰⁴ 992, 1750/1945.IM uo.

¹²⁰⁵ 166236/1945.BM.X., 1745, 2437/1945.IME, Sz.n. jegyzék a M. Kir. Kúria II. kiürítési vonatára jelentkező bíróról és ügyészekről MOL K.800. 1, 3.cs. Kmét. Ig. Biz. 1952/1945. BKML XVII.406.a., IM Ig. Biz. 1946.El.XIX.U.3080 FL XVII.404.

A front átvonultával a helyükön maradt vagy visszatért hivatalos személyek öntevékenyen, illetve a megszálló szovjet csapatok vagy az újonnan alakult néphatalmi szervek felhívására hozzákezdtek feladataik ellátásához. Ennek során a harcok megszűntével és a viszonylag békés állapotok helyreállításával megkezdődött a munkavégzés: pl. az 1944. október 21-én elfoglalt Baján az egyedülként helyén maradt ügyész a vezetést magához véve a menekült, korábbi máramarosszigeti és zombori munkatársaival november 14-én, míg kalocsai ügyészség egy hónapi szünet után, november 20-án kezdte meg a működését.¹²⁰⁶

Kecskeméten a környékbeli földjéről a városba visszatért ügyészségi elnök a polgármesteri hivatalban jelentkezett. Miután a szovjet „politikai rendőrség közölte velem, hogy ellenem kifogása nincs és működésemmel előbbi megkezdését tartja szükségesnek. 1944. december közepén hivatali működésemet megkezdtem”. A következő hetekben csatlakoztak hozzá a munkahelyre visszatért korábbi, továbbá a menekülés során idekerült dési, huszti, kolozsvári ügyészek.¹²⁰⁷

A tevékenység újrakezdését szemlélteti a **Szekszárdon** 1944. december 21-én a vármegyei főispán, a főjegyző, a törvényszéki és ügyészségi elnökök, s más helyi vezetők részvételével zajlott az „építő munka megindítását” célzó

megbeszélés is, melyen az igazságügyi vezetők sürgették a „büntető igazságszolgáltatás előbbi megindítását”. Kifejtették, hogy az adott körülmények között „büntető ügyekről lehet csak jelenleg szó, a polgári bíraskodás a rendkívüli helyzet folytán nem működik”.¹²⁰⁸

A munkavégzés országszerte nehéz körülmények között, a megszálló katonaság által igénybevett, feldúlt, kifosztott épületekben indult meg, a bútort és iratokat nélkülözve,

¹²⁰⁶ Bajai Ü. 1945.El.1.B.El.103. BK Főü., Bajai Ü. ikt. 1944: a város szovjet elfoglalása előtti utolsó iktatás október 19-én volt, melyet november 15-én követett az újabb. Kalocsa Ü. ikt. 1944: a megszállás előtti utolsó iktatás október 20., melyet a november 20-i követett, BKML VII.15.58., VII.16.378.,

¹²⁰⁷ Kmét. Ig. Biz. 395, 396, 959, 1514, 1952, 1985/1945. uo. XVII. 406.a.

¹²⁰⁸ 1944-12. jegyzőkönyv a főispáni értekezletről in. Sorsforduló 345-346.o.

amiket a „vandál pusztító düh tett tönkre”. E rombolás során az „ajtókat, bútorokat ... feltüzelték. Az igazságügyi hatóságok irattárai, könyvtárai, felszerelései teljesen megsemmisültek”.¹²⁰⁹

Mindezen nehézségek ellenére az egyes szervezeti egységek a továbbiakban magukat az 1944. december 21-én Debrecenben megalakult, magát az állami szuverenitás kizárólagos képviselőjévé nyilvánító Ideiglenes Nemzetgyűlés által létrehozott Ideiglenes Nemzeti Kormány szervének tekintve, mint államügyészség folytatták munkájukat.¹²¹⁰

---

¹²⁰⁹ Zalaegerszegi Tvsz. 1945.El.I.A.62., Mosonmagyaróvári Jb. 1945.El.I.B.23., Csornai Jb. 1945.El.I.B.2. GyL VII.1.a., Kecskeméti Tvsz. 1945.El.I.A.4/.2. in. Péterné: i.m. 77, 80.o.

¹²¹⁰ RT 1945 1.o.

Zusammenfassung

Die Staatsanwaltschaft ist diejenige Behörde, die im Namen der Gesellschaft und zum Schutz des öffentlichen Interesse die Anwendung des Gesetzes in den Fällen sichert, wenn ein gegen das Recht verstößendes Verhalten auftaucht. Die Organisation ist ein Teil der Rechtspflege, in welchem System sie eine maßgebliche Rolle besitzt: sie hat in Strafsachen vom Anfang des Ermittlungsverfahrens bis zur Vollstreckung der Strafe unentbehrliche Aufgaben, ferner übt sie auch Kompetenzen im Bereich des Privatrechts und während der Aufsicht der Verwaltung.

In Ungarn wurde die dieser Definition entsprechende Organisation während des Ausbaus des bürgerlichen Staates mit dem XXXIII. Gesetz vom Jahre 1871 über die königliche Staatsanwaltschaft geschaffen, welche der Rechtsvorgänger der Staatsanwaltschaft der Republik Ungarn war. Vor ihrem Zustandebringen und vor der noch früher, zwischen 1849 und 1861 funktionierten österreichischen Reichsorganisation existierte in unserer Heimat keine Staatsanwaltschaft. Ein Dreivierteljahrhundert der Existenz der ungarischen Staatsanwaltschaft beträgt das Zeitalter der königlichen Staatsanwaltschaft, deren Geschichte gründlich ungeschrieben ist. Unsere Rechtshistoriographie hat anlässlich des Justizwesens ihre Aufmerksamkeit grundsätzlich auf die Gerichtsbarkeit konzentriert, und bedeutendere Werke sind gelegentlich anderer Organe (die Anwaltschaft, die Notare) auch erschienen.

In meinem Werk strebte ich nach der Freilegung der Tatsachen, und ich bemühte mich, diejenigen Rahmen, Begebnisse, Regeln zu erleuchten, unter welchen die königliche Staatsanwaltschaft funktioniert hat. Zum Verfassen des Werkes leisteten die Rechtsvorschriften, die Fachpresse der Epoche und das erreichbare Archiv,- und Buchwesenmaterial Hilfe. Wegen des Zentralismus und der Hierarchie, welche die substantiellen organisatorischen Prinzipien der Staatsanwaltschaft bedeuten, kann deklariert werden, dass sich die beschriebenen Erscheinungen im gegebenen Zeitalter fundamental überall durchgesetzt haben. Ich habe meine Dissertation auch mit Illustrationen versehen, weil die Bilder der erwähnten Personen, Gebäude, Schriften zur Darstellung des Themas, zur Erkennung der Akteure des Zeitalters und der Arbeit der Organisation beitragen.

Der Aufbau der Dissertation baut sich - die Zeitalteraufteilung der ungarischen Gemeingeschichte zugrunde gelegt - auf die Chronologie, aber zur Gestaltung der

organisatorischen,- und der Rechtsverhältnisse gemessen gegliedert. Die verschiedenen Erscheinungen sind in der Wirklichkeit gleichzeitig aufgetreten: die politischen Bewegungen, die staatlichen Umwandlungen, der Zustand der öffentlichen Sicherheit, die Veränderungen der Landesfläche, und deren Konsequenzen im Justizwesen. Es ist auch nötig, das die Funktionierung der Organisation bestimmende materielle,- und Verfahrensrecht darzustellen.

Zur Geschichte der ungarischen königlichen Staatsanwaltschaft ist es unentbehrlich, diejenigen internationalen und einheimischen Prämissen darzulegen, die das Zustandekommen der Organisation vorausgingen. Aus der europäischen Sphäre lege ich nur die entscheidende Bedeutung besitzende französische und die das vermittelnde österreichische Lösung dar. Von diesen ist die erste grundlegend, denn während des Ausbaus der bürgerlichen Staats,- und Rechtssysteme diente das als Muster, während die im Habsburger Reich erschaffene Staatsanwaltschaft, welche in einem Zeitraum auch die ungarische Lösung bedeutete, nach 1867 in organisatorischen,- Geschäftsführungs,- und Verfahrensfragen das Vorbild war. Früher existierten während der Jahrhunderte auch solche Ämter, die als Vorgänger der Staatsanwaltschaft fungierten, so ist es nötig, den Stand und den Aufgabenbereich des königlichen Sachdirektors, der Offiziers,- und der Güterstaatsanwälte zu erwähnen.

Im Reformzeitalter begann die Formulierung der Anforderungen der ungarischen bürgerlichen Umwandlung, und tauchte das Bedürfnis der Erneuerung des Rechtssystems auf, deren Verwirklichung in den Jahren 1848 und 1849 versucht wurde. Während des Ausbaus der neuen Staatsorganisation und danach wegen des Krieges erfolgten Maßnahmen zur Errichtung der Institutionen der modernen öffentlichen Anklage auch. Die der bürgerlichen Staatseinrichtung entsprechende Staatsanwaltschaft wurde jedoch nach der Niederschlagung des Freiheitskampfes, während der Zeit des Absolutismus, in dem ins österreichische Reich eingegliederte Land zustande gebracht. Die Kollision der Modernisation und der Illegitimation hat das ungarische öffentliche Leben dennoch nicht akzeptiert, so ist mit der partiellen Restauration der Verfassungsmäßigkeit in 1860 die dem Europa der Epoche entsprechende Organisation weggefallen, um ihren Platz der traditionellen ungarischen Lösungen zu überlassen.

Der Ausbau des neuen Staats,- und Rechtssystems ist nach dem Ausgleich in 1867 erfolgt, zu dieser Zeit wurde den bürgerlichen Rechtsprinzipien gemäß die nach Territorien und Bevölkerungsgruppen gegliederte und insulare Rechtspflege und in erster Linie die auf

Bräuchen basierende Rechtspraxis der Ständeordnung durch das Rechtspflegesystem und das Rechtssystem des bürgerlichen Staates ersetzt. Das aus der Hinsicht der Rechtspflege wichtigste Gesetz der Epoche bedeutete das IV. Gesetz aus dem Jahre 1869 über die Ausübung der richterlichen Gewalt, dessen § 1 die Rechtspflege und die Verwaltung voneinander getrennt hat. Dies bedeutete den Sieg des Zentralismus über die traditionelle ungarische municipalistische Auffassung, welche die Ausübung der mit der Verwaltung verflochtenen Rechtspflegegewalt als unabdingbaren Teil der Autonomie der Komitate betrachtete. Danach begannen die Arbeiten zur Verstaatlichung der Rechtspflege.

Das Parlament hat im Jahre 1871 reihenweise diejenigen Gesetze verabschiedet, die durch Jahrzehnte die Grundlagen für den Aufbau und die Funktionierung der Rechtspflegeorgane bildeten, unter ihnen das XXXIII. Gesetz über die königliche Staatsanwaltschaft. Als dessen Ergebnis entstand die unabhängige, mit dem Gericht gleichrangige Staatsanwaltschaft, deren öffentliche Gewalt auf der Kompetenz der verantwortlichen Regierung basiert, über deren Anklage das unabhängige Gericht urteilt. Ihr oberster Leiter ist der Justizminister, und die Staatsanwaltschaft selbst ist eine einheitliche Organisation.

Nach der Verabschiedung des Gesetzes wuchs die Kompetenz des rechtlichen Organs der Regierung mit der Schaffung der Normen der einzelnen Institute durch Jahrzehnte ständig.

Die Erfahrungen der Tätigkeit der Rechtspflege haben es nötig, die Ausgewogenheit des Staatshaushaltes möglich gemacht, die Reform des ungarischen Justizwesens in den 1890er Jahren durchzuführen: zu dieser Zeit erfolgte der endgültige Ausbau und die Gestaltung der Verfahrensbefugnisse der Organisation.

Mit dem Inkrafttreten der Strafprozessordnung am 1. Januar 1900 begann das klassische Zeitalter der königlichen Staatsanwaltschaft: auf dem ganzen Gebiet des Landes funktionierte eine völlig ausgebaute Anklagebehörde nach einheitlichen Regeln.

Nach den friedlichen Jahrzehnten, während des ersten Weltkrieges erweiterten sich die Kompetenzen der königlichen Staatsanwaltschaft im Interesse der Verwirklichung der Regierungsvorstellungen noch mehr. Aber die immer häufigere Durchsetzung der politischen Aspekte und die Anwendung der neuen Vorschriften (beschleunigtes und standrechtliches Verfahren, Pressezensur) haben die Organisation handgesteuert gemacht.

Der Zusammenbruch nach dem Weltkrieg, die aufeinanderfolgenden politischen Systeme, die Besetzung des Landesgebietes haben ihren Stempel auch auf die königliche Staatsanwaltschaft gedrückt. Aber trotz der stürmischen Jahre von 1918 und 1919 haben sich die am Ende des 19. Jahrhunderts herausgebildete Organisation und Aufgaben der Rechtspflege nicht verändert: die Volksrepublik der bürgerlichen demokratischen Revolution basierte grundsätzlich auf den rechtlichen Einrichtungen des Dualismus, als formale Neuerung funktionierte die Organisation als Staatsanwaltschaft, wobei die durch kurze Zeit existierte Proletardiktatur keine Zeit zu Veränderungen hatte.

Den staatsrechtlichen Stand des Landes hat das I. Gesetz aus dem Jahre 1920 geregelt, welche die frühere Staatsform restauriert hat, so wurde die königliche Staatsanwaltschaft auch formal wiederhergestellt. Auf der nach dem Friedensvertrag von Trianon gebliebenen Landesfläche funktionierte jedoch eine kleinere Justizorganisation. In dieser schnell verändernden und oft kontroverse Erwartungen formulierenden Periode blieb der Staatsanwaltstand an seinem Platz und verrichtete seine Aufgaben aufgrund der jeweiligen Rechtsvorschriften, oft unter gefährlichen Umständen auch. Als Folge der in den verwirrten Zeiten erhöhten Kriminalität und des Anspruches auf ein schnelleres Verfahren wurden die Vorschriften während der Konsolidation einfacher, und das bisherige Legalitätsprinzip brechend sind einige Elemente der Opportunität in der ungarischen Rechtsordnung erschienen, was die Rolle der Staatsanwaltschaft erhöhte. Die 1920er und 30er Jahren waren im Zeichen der Rechtskontinuität grundsätzlich von der Unveränderheit charakterisiert, obwohl mehrere neue Lösungen sind auf dem Feld der Strafrechtspflege geboren. Während der Vorbereitung auf den Krieg hat die Rechtsetzung mit der Kriminalisierung neuer Verhalten und mit deren Durchsetzung fordernden Vorschriften die Funktionierung der Staatsanwaltschaft grundsätzlich beeinflusst.

Der zweite Weltkrieg hat wieder außerordentliche Bestimmungen gebracht, nacheinander wurden die einschränkenden Vorschriften geschaffen, deren Durchsetzung die Regierung mittels des Strafrechts - so mit der Benutzung der königlichen Staatsanwaltschaft - sichern wollte. Aber die Jahre 1944-45 brachten das Ende der königlichen Staatsanwaltschaft, weil diejenige Staatsgewalt beseitigt war, als deren Organ sie funktionierte. Aber die Staatsanwälte blieben an ihrem Platz oder kehrten nach der Aussiedlung zurück, und sie haben ihrem Beruf gemäß, als die Behörde der neu gegründeten Regierung, als Staatsanwaltschaft ihre Tätigkeit fortgesetzt.

Források és felhasznált irodalom

Levéltári források

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitánysága Politikai és Rendészeti Osztály: Endre László és társai bűnügye V-79802/3-b.

ua. Ferenczi László bűnügye 3 V-79348.

ua. Budinszky László bűnügye V-101531/1.

Ujvári Jenő volt csendőrnagy 1948. október 19-i „Életrajza” O-14958/650.

Magyar Országos Levéltár (MOL)

Minisztertanácsi jegyzőkönyvek 1867-1944 K.27

Belügyminisztérium Államvédelmi Központ - Elnöki iratok 1942-44 K.494

Bizalmas iratok 1942-44 K.519

Általános iratok 1942-44 K.523

Igazságügyi Minisztérium - Elnöki iratok 1867-1944 K.577

Elnöki bizalmas iratok 1906-49 K.578

Általános iratok 1867-1944 K.579

Nyilas-korszak iratai 1945 K.800

Koronaügyészség - Elnöki iratok 1927-41 K.309

Általános iratok 1903-44 K.616

Budapesti Királyi Főügyészség iratai 1871-1890 K.799

Budapest Főváros Levéltára (FL)

Budapesti Királyi Főügyészség iratai 1891-1945 VII.17.a.

Budapesti 128/b. 548. sz. Igazoló Bizottság - Igazságügyi Minisztérium XVII.404.

Baranya Megyei Levéltár (BML)

Pécsi Királyi Ügyészség iratai - Munkásmozgalmi iratok 1921-1943 VII.10.c.

Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltára (BKML)

Bajai Államügyészség iratai 1922-1950 VII.15.

Kalocsai Államügyészség iratai 1872-1944 VII.16.

Kecskemét Város Törvényhatósági Bizottságának iratai 1927, 1936 IV.1903/a.

Kecskeméti I. sz. Igazoló Bizottság iratai XVII.406/a.

Csongrád Megyei Levéltár (CsML)

Szegedi Királyi Főügyészség iratai 1891-1944 VII.3.

Győr-Moson-Sopron Megye Győri Levéltára (GyL)

Győri Királyi Főügyészség iratai 1913-1945 VII. 6.b.

Győri Királyi Ítéltábla iratai 1940-44 VII.7.a.

Győri Királyi Törvényszék elnöki iratai 1944-45 VII.1.a.

Hajdú-Bihar Megyei Levéltár (HBML)

Debreceni királyi törvényszék területén működött miniszteri biztos iratai 1871 VII. 3.

Debreceni Királyi Főügyészség - Elnöki iratok 1909-44 VII.21.a.

Debreceni Királyi Ügyészség - Elnöki iratok 1919-41 VII.22.a.

Bács-Kiskun Megyei Főügyészség irattára (BK Főü.)

Bajai Királyi Ügyészség iratai 1941-44

Kalocsai Királyi Ügyészség iratai 1938-44

Országgyűlési iratok

Képviselőház - irományai 1865-1918, 1927-1944

naplója 1865-1918, 1927-1944

Főrendi Ház - irományai 1865-1918

naplója 1865-1918

Felsőház - naplója 1927-44

Nemzetgyűlés - irományai 1920-26

naplója 1920-26

Elektronikus adathordozó

Corpus Juris Hungarici - A törvényekbe zárt történelem CD 2000. január 1. KJK -KERSZÖV

Soós László szerk.: Minisztertanácsi ülések napirendi pontjai 1867-1944 PC CD-ROM Magyar Országos

Levéltár - Arcanum Digitéka

Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái PC CD-ROM Arcanum Digitéka

Magyar életrajzi lexikon 1000-1999 PC CD-ROM Arcanum Digitéka

<http://www.bparchiv.hu/demo/magyar/jozsefattila>: József Attila a vádlottak padján

www.publikon.com/application/essay/134_1.pdf: Kovács Tamás: A nyilas éra politikai rendszetének felépítése

Folyóiratok

A Jog 1887-99

Allgemeines Reichs-Gesetz und Regierungsblatt

für das Kaisertum Oesterreich 1849-52

A Sajtó 1939

Az Est 1919-28

Az Országos Bírói és Ügyészi Egyesület

Hivatalos Értesítője 1941-44

Beszélő 2005

Bírák és Ügyészek Lapja 1916-37

Budapesti Hírlap 1890-1907

Budapesti Közlöny 1867-1944

Budapesti Szemle 1936

Büntető Jog Tára 1884-1944	Magyar Igazságügy 1874-90
Bűnügyi Szemle 1918	Magyar Jog 1992
Curiai Határozatok 1900	Magyar Jogi Szemle 1920-33
Győri Közlöny 1875	Magyar Jogász Újság 1906-08
Hivatalos Közlöny 1919	Magyar Jogtudományi Hetilap 1866
Hivatalos Közlöny (Sopron) 1945	Magyarkoronaországot Illető
História 2008	Országos Törvény- és Kormánylap 1850-53
Honvédségi Rendeletek 1944	Összetartás 1944
Igazságügyi Javaslatok Tára 1901-1917	Párttörténeti Közlemények 1968
Igazságügyi Közlöny 1892-1944	Pesti Hírlap 1883
Irodalomtörténet 1933	Pesti Napló 1869
Jász-Kunság 1872	Szegedi Híradó 1871-72
Jogállam 1904-1931	Tanácsköztársaság 1919
Jogi Szemle 1891	Temesi Lapok 1873
Jogtörténeti Szemle 2003-	Themis 1871
Jogtudományi Közlöny 1868-1934, 1945-	Újság 1938
Jogtudományi Szemle 1869	Ügyészségi Értesítő 1993-94
Kecskeméti Lapok 1872-1918	Ügyészek Lapja 1993-
Levéltári Híradó 1954-1957	Ügyvédek Lapja 1889-1919
Levéltári Közlemények 1955-59	Vasárnapi Újság 1896-98
Levéltári Szemle 1996	Világ 1918
Magánjog Tára 1927	Vörös Újság 1919
Magyar Állam 1883	

Adattárak, jogszabálygyűjtemények, lexikonok

A hatályban lévő igazságügyministeri rendeletek rendszeres gyűjteménye 3, 5. Bp. 1896, 1897

A kir. Curia teljes ülési megállapodásai 2. Bp. 1887

A magyar állam költségvetése az 1944. évre Bp. 1943

A Magyar Királyi Igazságügyi Minisztérium működése ... évig, s a magyarországi igazságügy állása ...-ben Bp. (sorozat 1867-1898)

A Magyar Királyi Kormány működéséről és az ország közállapotairól szóló jelentés és statisztikai évkönyv Bp. (sorozat 1898-1941)

A magyar nyelv szótára 1., 6., Pest/Bp. 1862, 1874

Az első folyamodású törvényszékek és járásbíróságok területköreinek kimutatása Pest 1872

Ádám Magda - Ormos Mária óá.: Francia diplomáciai iratok a Kárpát-medence történetéről 1918-1919 Bp. 1999

Baróthy Miklós: A budapesti királyi főügyészség által 1872. január hó 1-től 1897. év május hó 1-ig kibocsátott körendeletek időszerinti gyűjteménye Bp. 1897

Benda Kálmán főszerk.: Magyarország történeti kronológiája III. 1848-1944 Bp. 1982

Bodor László: Az erdélyi részekben érvényes osztrák büntető perrendtartás - kiegészítve az avval kapcsolatos 1853-58. évi és az azon innen keletkezett ministeri rendeletekkel, továbbá az erdélyi részekben érvényes sajtórendtartás és esküdtszéki eljárással; a kir. járásbírók hatáskörébe utalt vétségek és kihágásokra vonatkozó eljárási utasítással; a főlebbviteli bíróságok szabályozását tartalmazó törvény és rendelet; a halálbüntetés és államfogház büntetés fogatosítására vonatkozó és más törvényekkel, rendeletekkel Kolozsvár 1890

Dárday Sándor: Igazságügyi törvénytár 4. Bp. 1895.

Egyetemes magyar encyklopédia Pest 1862

Gecsényi Lajos - Máthé Gábor szerk.: Sub clausula 1920, 1947 - Dokumentumok két békeszerződés - Trianon, Párizs - történetéből Bp. 2008

Godó Ágnes - Antun Miletic szerk.: Horthy-Magyarország részvétele Jugoszlávia megtámadásában és megszállásában 1941-1945 - Dokumentumgyűjtemény Bp. - Belgrád 1986

Hof- und Staatshandbuch des Kaiserthumes Österreich für das Jahr 1856 I.Theil Wien

Horváth Ibolya - Solt Pál - Szabó Győző - Zanathy János - Zinner Tibor szerk.: Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez 1-5. Bp. 1992-96

Iratok Pest megye történetéhez 1918-1919 Bp. 1969

Karsai Elek - Somlyai Magda szerk.: Sorsforduló - Iratok Magyarország felszabadulásának történetéhez 1944 szeptember - 1945 április Bp. 1970

Kassay Adolf: Magyar büntető törvények, s bűnvádi eljárás az Országbírói Értekezlet szabályai szerint Pozsony 1862

Magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai 5., 6/A., 6/B., Bp. 1956, 1959, 1960

Magyar statisztikai évkönyv Bp. (sorozat 1881-1946)

Magyarország tiszti névtára 1863 Pest 1863

Magyarország tiszti cím- és névtára Bp. (sorozat 1873-1944)

Magyarország igazságügye az ... évben Bp. (sorozat 1899-1926)

Magyarországi Rendeletk Tára Pest/Bp. 1867-1945

Magyarországi Rendeletk Gyűjteménye 1919-1939 X. IM rendeletek Bp. 1941

Marschalkó János: A hatályban lévő igazságügyminiszteri rendeletek rendszeres gyűjteménye 5-6.k., 2.pótk. Bp. 1897-1902

Nemes Dezső szerk.: Iratok az ellenforradalom történetéhez 1919-1945 I-III. Bp. 1956 1959

Osvaldt Lajos: Gyűjteménye azon felsőbb szabályrendeleteknek melyek 1752 évtől 1847 évig fenyítő ügyekben kibocsátottak és még jelenleg is érvényesek Pest 1864

Résó-Ensel Sándor: A hazai fenyítő eljárásra vonatkozó szabályrendeletek Pest 1864

Romsics Ignác szerk.: Dokumentumok az 1918/1919-es forradalmak Duna-Tisza közti történetéhez Kecskemét 1976

Staatslexikon oder Encyklopaedie der Staatswissenschaften Altona 1844

Szentmiklóssy Géza: A magyar feltámadás lexikona Bp. 1930

Szily Kálmán: A magyar nyelvújítás szótára Bp. 1902

Könyvészet

- A diadalmas forradalom könyve Bp. 1918
- A Magyar Jogászszyűlés Évkönyve 1872. évre, ua. 1874. évre Pest 1872, 1874
- A Múzeum Antikvárium I. kamarárverése - Politikai kiadványok 1917-1948 Bp. 2007
- A „Néma forradalom” a bíróság és a parlament előtt - Kovács Imre izgatási és nemzetgyalázási pere Bp. 1937
- A polgári peres eljárás reformja in. Magyar Jogászegyleti Értekezések 16., 17., Bp. 1883, 1884
- Az állami és társadalmi rend védelme és a büntető jogszolgáltatás Bp. 1937
- Aczél Imre kir. főügyész-helyettes vádbeszéde 1920. november 3-án és 4-én a bolsevik népbiztosok bűnperének főtárgyalásán Bp. 1921
- Angyal Pál: Edvi Illés Károly I. tag emlékezete Bp. 1929
- Antal Tamás: Törvénykezési reformok Magyarországon (1890-1900) - Ítéletáblák, bírói jogviszony, esküdszék Szeged 2006
- A. Sajti Enikő: Kényszerpályán - Magyarok Jugoszláviában 1918-1941 Szeged 1997
- A tiszzaeszlári bűnper - Bary József vizsgálóbíró emlékiratai Bp. 1935
- Auer György - Mendelényi László: Bűnvádi eljárási jog 5.k. Bp. 1935
- A „Viharsarok” a bíróság előtt - Féja Géza pere h.n., é.n.
- Balogh Jenő: Magyar bűnvádi eljárási jog 1.k. Bp. 1901
- Balogh Jenő - Edvi Illés Károly - Vargha Ferenc: A bűnvádi perrendtartás magyarázata 1-4. Bp. 1898
- Balogh Jenő - Edvi Illés Károly - Vargha Ferenc: A bűnvádi perrendtartás magyarázata 1-3. Bp. 1910-11
- Bánkiné Molnár Erzsébet: Jogszolgáltatás a Jászkun területben a redempciótól az 1848. évi áprilisi törvényekig in. uő. szerk.: Jogszabályok - jogszokások Kiskunfélegyháza 2005
- Bencze János: Tekintetes bíró urak - A Pécsi Királyi Törvényszék történetéből 1872-1914 Pécs 2007
- Berei Nagy Elek: A magyar társadalom turanizálása Bp. 1933
- Bethlen Béla: Észak-Erdély kormánybiztosa voltam Bp. 1989
- Béli Gábor: Magyar jogtörténet - A tradicionális jog Bp. - Pécs 1999
- Bónis György: Buda és Pest bírósági gyakorlata a török kiűzése után 1686-1708 Bp. 1962
- Bónis György - Degré Alajos - Varga Endre: A magyar bírósági szervezet és perjog története Zalaegerszeg 1996
- Brauneder, Wilhelm: Osztrák alkotmánytörténet napjainkig Pécs 1994
- Buzássy Lajos: A sajtóellenőrzés Bp. 1941
- Csatskó Imre: Az Ausztriai Császárság számára 1853-ki július 29-én kihirdetett Büntető Perrendtartás magyarázata 1-2. Pest 1854
- Csatskó Imre: A francia polgári törvénykezés, különösen a bírósági szervezet és annak alapelvei Pest 1867
- Csemegi Károly: Bűnvádi eljárás a törvényszékek előtt Bp. 1882
- Csemegi Károly: A magyar bűnvádi eljárás tervezetének indokai Bp. 1882
- Csizmadia Andor - Kovács Kálmán - Asztalos László: Magyar állam- és jogtörténet Bp. 1978
- Eckhart Ferenc: A földesúri büntetőbíráskodás a XVI-XVII. században Bp. 1954
- Eckhart Ferenc: Magyar alkotmány- és jogtörténet Bp. 2000
- Edvi Illés Károly - Gyomai Zsigmond: Csemegi Károly művei Bp. 1904
- Edvi Illés Károly: Emlékeim a szegedi várból Kecskemét 2009

Erdélyi Magyar Évkönyv 1919-1929 Kolozsvár 1930

Érdújhelyi Menyhért: A közjegyzőség és a hiteles helyek története Magyarországon Bp. 1899

Fayer László: A magyar bünvádi eljárás mai érvényében Bp. 1887

Fayer László: A magyar büntetőjog kézikönyve Bp. 1895

Fayer László: A magyar büntető perrendtartás vezérfonala Bp. 1905

Felber Arthur: A magyar bünvádi eljárás a törvényszékek, járásbírók és közigazgatási hatóságok előtt Zalaegerszeg 1892

Fiala Ferenc: Zavaros évek San Francisco 1987

Finkey Ferenc: A magyar büntetőeljárás tankönyve Bp. 1903

Finkey Ferenc: A kir. ügyészség teendői az új büntető novellával kapcsolatban Bp. 1928

Finkey Ferenc: Szemelvények kisebb szakdolgozataiból Bp. 1940

Frey, Ludwig: Die Staatsanwaltschaft in Deutschland und Frankreich Erlangen 1850

Gaál Endre szerk.: Szeged története 3/2. Szeged 1991

Gábris István: Huszonöt esztendő 1907-1932 - Az igazságügyi s.h. tisztviselők országos egyesülete és otthona negyedszázados története Bp. 1937

Gergely Ferenc - Köhegyi Mihály: A Pécs - Baranya - Baja háromszög történeti problémái 1918-21 között Baja 1974

Goltner Dénes: „A Szent Korona ügyésze” - Az általános közérdekképviselő kérdéséhez Miskolc 1941

Gratz Gusztáv: A forradalmak kora Bp. 1935

Gyáni Gábor: Hétköznapi élet Horthy Miklós korában Bp. 2006

Hahner Péter ö.á.: A nagy francia forradalom dokumentumai Bp. 1999

Hajdú Gyula: Harcban elnyomók és megszállók ellen Pécs 1957

Hajnik Imre: A magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád- és vegyes-házi királyok alatt Bp. 1899

Haraszi György szerk.: Vallomások a holtak házából - Ujszászy István vezérőrnagynak, a 2. vkf. osztály és az Államvédelmi Központ vezetőjének az ÁVH fogságában írott feljegyzései Bp. 2007

Hegedűs Sándor: Egy politikai per kulisszatitkai Bp. 1976

Horányi Miklós szerk.: Fejezetek az ügyészség 130 éves történelméből 1871-2001 Bp. 2002

Horváth József: Az 1905/06. évi vármegyei ellenállás története Bp. 1907

Horváth Pál szerk.: Bevezetés az egyetemes állam- és jogtörténet forrásaiba h.n. 1996

Jakabffy Elemér: A magyar államhatalom utolsó hónapjai Krassó-Szörény vármegyében in. Balázs Sándor vál.: Kisebbségi sorskérdések Kolozsvár 2005

Jakabffy Elemér - Páll György: A bánági magyarság húsz éve Romániában Bp. 1939

Jekelfalussy József: Hazánk bűnügyi statisztikája 1873-1880 Bp. 1883

Jekelfalussy József szerk.: Fogházaink állapota 1872-1886 Bp. 1887

Juhász Nagy Sándor: A magyar októberi forradalom története Bp. 1945

Kajtár István: Az államügyészség kiépítése Magyarországon a neoabszolutizmus idején 1850-1854-1861 in. Csizmadia Andor szerk.: Jogtörténeti tanulmányok 6. Bp. 1986

Kardos Kálmán: Az igazságügyminisztériumi levéltár - Repertórium Bp. 1993

Karsai László - Molnár Judit szerk.: Az Endre - Bakó - Jaross per Bp. 1994

Karsai László - Molnár Judit szerk.: A magyar Quisling-kormány - Sztójay Döme és társai a népbíróság előtt Bp. 2005

Karsai László: Holokauszt Bp. 2001

Kállay István: Úriszéki bíraskodás a XVIII-XIX. században Bp. 1985

Kállay István: Városi bíraskodás Magyarországon 1686-1848 Bp. 1996

Kálniczky Géza: A Kosicei - Kassai Ítéletábla története Kosice - Kassa é.n.

Kelemen Béla: Adatok a szegedi ellenforradalom és a szegedi kormány történetéhez (1919) Szeged 1923

Knézy Lehel: Baja a forradalom és a szerb megszállás alatt (1918-1921) Baja é.n.

Kozma György: A leveldi Kozma család története Bp. 1940

Kovács Endre főszerk.: Magyarország története 1848-1890 Bp. 1979

Kovács Tamás szerk.: Rendőrségi célkeresztben a szélsőjobb - Dr. Sombor-Schweinitzer József feljegyzése a szélsőjobboldali mozgalmakról 1932-1943 Bp. 2009

Kristó Nagy István szerk.: A lillafüredi írói értekezlet (1942 november) - Jegyzőkönyv Bp. 1994

Kun László: A magyar ügyvédség története Bp. 1895

Lázár Andor: Visszaemlékezéseim Bp. 1995

Lengyel Zoltán - Landler Jenő: A tizenhármas bűnpere Bp. 1904

Lovas János: N.S. Germánia Bp. 1940

Lukács Adolf: A bűnvádi per előkészítő része Kolozsvár 1904

Magyar István: A bűnügyi nyomozás tárgyában a nyomozó rendőri hatóságok és közegek részére 130000/99. B.M. számú körrendelettel kiadott utasítás magyarázata Bp. 1900

Markovits Györgyi: Üldözött költészet - Kitiltott, elkobzott, perbe fogott kötetek, versek a Horthy-korszakban Bp. 1964

Markovits Györgyi - Tóbiás Áron szerk.: A cenzúra árnyékában Bp. 1966

Markovits Györgyi: „Terjesztését megtiltom” Bp. 1970

Márkus László - Szinai Miklós – Vásárhelyi Miklós: Nem engedélyezem! - A Cenzúra Bizottság dossziéjából Bp. 1975

Máthé Gábor: A magyar burzsoá igazságszolgáltatási szervezet kialakulása 1867-1875 Bp. 1982

Megyery István: A magyar királyi ügyészségek Balassagyarmat 1893

Mendelényi László: Az angol büntető igazságszolgáltatás és a mi egyszerűsítési törekvéseink Bp. 1930

Mendelényi László: Perorvoslatok és a felsőbb bíróságok előtti eljárás Bp. 1930

Mendelényi László: A koronaügyész jogállásának fejlődése Bp. 1944

Mezey Barna szerk.: Magyar alkotmánytörténet Bp. 2000

Meznerics Iván: A megyei büntető igazságszolgáltatás a 16-19. században Bp. 1933

Mészáros Lajos: Az Országos Birói és Ügyészi Egyesület huszonöt éves története 1907-1932 Bp. 1932

Mikes Imre: Erdély útja Nagymagyarországtól Nagyromániáig Brassó 1931

Miskolczi Ágost: Miről nem szabad a sajtónak írnia? Pécs 1936

Nagy Sándor: A hajdúvárosok és a Hajdúkerület büntetőbíráskodásának szervezete 1606-1871. in. A Hajdúsági Múzeum Évkönyve 5. Hajdúböszörmény 1983

Nánási László: Emlékkönyv Vargha Ferenc születésének 150. évfordulójára Bp. 2008

Névai László: A Magyar Tanácsköztársaság törvénykezési szervezete in. A Magyar Tanácsköztársaság állama és joga Bp. 1969

Nyeiczkey Antal: A budapesti kir. ítélőtábla története 1861. május 1-től 1891. május 4-ig Bp. 1891

Palugyay Imre: Ügyvédek (Korszerű tervezet ezeknek ügyében) Buda 1841

Pauler Tivadar: Büntetőjogtan 1-2. Pest 1864

Perrot, Roger: Institutions Paris 1989

Pécs-Baranya 1918-1928 Pécs 1929

Péterné Fehér Mária ö.á.: A bíraskodás 400 éve Kecskeméten a dokumentumok tükrében Kecskemét 2004

Püski Levente: A Horthy-rendszer 1919-1945 Bp. 2006

Raffay Ernő: Erdély 1918-1919-ben Bp. 1987

Rákos Ferenc: Állam és alkotmány a Magyar Tanácsköztársaságban Bp. 1953

Ránki György főszerk.: Magyarország története 8/1. Bp. 1978

Rapcsányi Jakab: Baja Bp. 1934

Rév Erika: A népbiztosok pere Bp. 1969

Rokolya Gábor: A polgári közjegyzőség emlékezete 1875-1949 Bp. 2009

Romsics Ignác: Gróf Bethlen István politikai pályája 1901-1921 210.o. Bp. 1987

Romsics Ignác: Magyarország történetét a XX. században Bp. 2005

Rüping, Hinrich: Grundriss der Strafrechtsgeschichte München 1991

S.Vincze Edit: A hűtlenségi per 1871-1872 Bp. 1971

Sarlós Béla: A Tanácsköztársaság forradalmi törvényszékei Bp. 1951

Schmidt, Eberhard: Einführung in die Geschichte der deutschen Strafrechtspflege Göttingen 1983

Schönwald Pál: A magyarországi 1918-1919-es polgári demokratikus forradalom állam- és jogtörténeti kérdései Bp. 1969

Sík Ferenc: Jogi megtorlás a Tanácsköztársaság politikai szereplői ellen Magyarországon (1919-1921) in. Csizmadia Andor szerk.: Jogtörténeti tanulmányok 3. Bp. 1974

Sípos Péter: Egy politikai eszmerendszer kialakulása in. Csiffáry Tamás szerk.: Szálasi Ferenc börtönnaplója 1938-1940 Bp. 1997

Strache Gusztáv: Vádbeszéd 1926. június 20-ik napján a pénzhamisítás büntetével és más bűncselekményekkel vádolt Windischgrätz Lajos herceg és társai bűnyügyében Bp. 1926

Strache Gusztáv budapesti kir. főügyész búcsúztatása nyugalombavonulása alkalmából Bp. é.n.

Szalay László: Publicistai dolgozatok Pest 1847

Szádeczky-Kardoss Lajos: Az oláhok Erdélybe törése és kiveretésük 1916-17 Bp. é.n.

Szendrei Géza szerk.: Emlékképek az ügyészség történetéből Bp. 1997

Szentmihályi István: A házassági per kézikönyve Bp. 1942

Székács Ferenc: A magyar büntető eljárás kézikönyve Bp. 1881

Szilassy Pál: Vádbeszéd Tisza István gróf meggyilkolása miatt vádolt Kéri Pál és társai bűnyügyében Bp. 1921

Szöllősy Oszkár: Magyar börtönügy Bp. 1935

Teleki Éva: Nyilas uralom Magyarországon Bp. 1974

Tiszteletteljes kérvénye a jászkerületi polgároknak, melyben a jászberényi törvényszék fenntartásáért esedeznek Jászberény 1875

Tóth Mór: Tanulmányok a börtönügy terén Eger 1874

Varga Endre: A királyi curia 1780-1850 Bp. 1974

Varga Endre - Veres Miklós: Bírósági levéltárak Bp. 1989

Vargha Ferenc koronaügyész beszéde - Elmondta a frankhamisítási bűnügynek a Kúrián 1926. október 6-án tartott tárgyalása alkalmával Bp. 1926

Váry Albert: Vádbeszéd gyilkosság, rablás stb. büntettségével vádolt Cserny József és társai bűnügyében Bp. 1919

Váry Albert: A vörös uralom áldozatai Magyarországon (Reprint) Szeged 1993

Vámbéry Rusztem előszavával: A Rákosi-per (Vád - védelem - ítélet) Bp. 1935

Würth, Joseph von: Die österreichische Strafprozessordnung vom 17. Jänner 1850 Wien 1851

Zeidler Miklós szerk.: Trianon Bp. 2008

Zinner Tibor: Az ébredők fénykora 1919-1923 Bp. 1989

Zinner Tibor szerk.: Magyarország bíróságai és ügyészségei az ezredfordulón Debrecen 2001

Zsitvay Tibor: Emlékiratai - Magyarország 1921-1941 Bp. 1999